Aan:

Assen, 20 april 2021
Ons kenmerk 202100325-00935862
Behandeld door (0592)
Verplichtingennummer 79353
Onderwerp: Verlening subsidie verplaatsbaar wolf werend raster

Geachte

Op 25 januari 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project verplaatsbaar wolf werend raster op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe (hierna: de Subsidieregeling). In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit
Wij hebben besloten u een subsidie van maximaal € 3.527,00 te verlenen op grond van artikel 3 van de Subsidieregeling. Wij stellen de subsidie direct vast. Dit betekent dat u geen verzoek tot vaststelling hoeft in te dienen.
De subsidie van € 3.527,00, maken wij binnen dertig dagen na dagtekening van deze brief over op bankrekeningnummer , onder vermelding van 202100325-00935862.

De door u voorgestelde activiteit voldoet aan de criteria van de Subsidieregeling.

Gedeeltelijke weigering
U heeft een subsidie aangevraagd van € 3.720,00 (€ 30,00 x 124). Wij hebben uw aanvraag niet volledig gehonoreerd. In artikel 9, lid 3 van de Subsidieregeling is onder meer opgenomen dat de subsidiehoogte niet meer mag bedragen dan de daadwerkelijk te maken of gemaakte kosten. In uw kostenoverzicht heeft u € 3.527,00 begroot. De hoogte van de subsidie is daarom vastgesteld op € 3.527,00.

Verplichtingen
Bij het uitvoeren van de activiteit bent u gebonden aan de volgende verplichtingen:

- De subsidieontvanger is verplicht de afrastering binnen 3 maanden na subsidieverlening te plaatsen of aan te passen en in gebruik te nemen. Indien hierin wijzigingen plaatsvinden, dient u dit bij ons aan te geven;
- u bewaart de stukken die betrekking hebben op de besteding van de subsidie en de uitvoering van de activiteit tot zes maanden nadat de activiteit is uitgevoerd;

Daarnaast verzoeken wij u om in uw communicatie over de activiteit tot uitdrukking te brengen dat deze mede mogelijk worden gemaakt door de provincie Drenthe. Dit met het oog op het informeren van de burgers over de besteding van belastinggelden.

Meldingsplicht
Als blijkt dat u de gesubsidieerde activiteit niet zult uitvoeren of dat u niet aan alle verplichtingen zult voldoen, stelt u ons daarvan direct schriftelijk of per mail op de hoogte.

Daarnaast stelt u ons zo spoedig mogelijk op de hoogte van:
- relevante wijzigingen in de financiële en organisatorische verhouding met derden;
- wijzigingen van de statuten betreffende de vorm van de rechtspersoon, de persoon van de bestuurder(s) en het doel van de rechtspersoon.

Indien u niet voldoet aan de meldingsplicht, kunnen wij dit besluit tot subsidieverlening in uw nadeel wijzigen of intrekken en het uitbetaalde subsidiebedrag geheel of gedeeltelijk terugvorderen.

Juridisch kader
Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:
- de Algemene wet bestuursrecht;
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017;
- het Sanctie en handhavingsbeleid bij subsidies;
- Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe.

Staatssteun
Voor uw aanvraag hebben we gekeken of er sprake is van staatssteun. Dat is bij u niet het geval omdat uw activiteiten een niet-economisch karakter hebben. Daardoor is er geen sprake van een economische activiteit, waardoor er geen sprake is van staatssteun.

Steekproef
Zoals wij hierboven aangaven, hoeft u de besteding van de subsidie achteraf niet te verantwoorden. Onderdeel van ons subsidiebeleid, zoals vastgelegd in de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Provinciale leidraad voor het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies, is dat wij achteraf via steekproeven controleren of subsidies rechtmatig en doelmatig zijn besteed.
Ten behoeve van eventueel onderzoek dat zal worden verricht bent u verplicht de volgende gegevens over de besteding van de subsidie en de uitvoering van het project voor ons beschikbaar te houden tot 3 maanden na de voltooiing van de activiteiten waarvoor wij de subsidie verlenen:
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de gesubsidieerde activiteiten volledig zijn uitgevoerd;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de met de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten beoogde resultaten zijn behaald;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de subsidie is besteed aan de gesubsidieerde activiteiten.

Indien u niet of niet geheel voldoet aan de verplichting om deze gegevens beschikbaar te houden, kan dat tot gevolg hebben dat wij de subsidievaststelling intrekken en dat u de subsidie geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

De gegevens die wij uit een steekproef verkrijgen, gebruiken wij in beginsel alleen om te beoordelen of de subsidie is besteed overeenkomstig de verlening. Slechts indien blijkt dat er sprake is geweest van misbruik of oneigenlijk gebruik van deze subsidie (bijv. als de subsidie is besteed aan andere activiteiten dan waarvoor deze werd verleend, of als de activiteiten niet of niet geheel hebben plaatsgevonden en u dit niet tijdig hebt gemeld), kan dat voor ons aanleiding zijn om de subsidie lager vast te stellen, of om de subsidieverlening ten nadele van u te wijzigen of in te trekken. In dergelijke gevallen loopt u het risico dat u het ontvangen voorschot geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met , telefoonnummer (0592) .

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bezwaar
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van gedeputeerde staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een bezwaarschrift verwijzen wij u naar: www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure

Aan:
Stichting Schaapskudde Exloo
t.a.v. [redacted]

Assen, 21 april 2021
Ons kenmerk 202100256-00935949
Onderwerp: behandeling bezwaarschrift - ontvankelijkheid - hoorzitting

Geachte [redacted],

In vervolg op onze brief van 9 april delen wij u het volgende mee.

De behandeling van uw, namens Stichting schaapskudde Exloo ingediende, bezwaarschrift van 30 maart 2021 is op 15 april 2021 hervat. Uw bezwaar richt zich tegen ons besluit van 14 april 2021, kenmerk 202100256-00934727. Dit besluit betreft afwijzing van de subsidieaanvraag voor het project ‘wolvenraster’.

Wij moeten uiterlijk 12 weken na 26 mei 2021 een besluit op het bezwaarschrift nemen. Deze beslistermijn kan eenmaal met zes weken door ons worden verdaagd, u ontvangt hiervan schriftelijk bericht.

Ontvankelijkheid
Er is geconstateerd dat het bezwaarschrift niet voldoet aan alle wettelijke vereisten voor het in behandeling nemen van het bezwaar. Het bezwaarschrift is ingediend namens een rechtspersoon. Om het bezwaarschrift inhoudelijk te kunnen behandelen, is het noodzakelijk dat het bezwaarschrift bevoegdelijk wordt ondertekend. Is dit niet het geval dan kan het bezwaarschrift niet-ontvankelijk worden verklaard. Dit betekent dat uw bezwaar niet inhoudelijk behandeld wordt.

Onder verwijzing naar artikel 6:6 van de Algemene wet bestuursrecht (Awb) stellen wij u in de gelegenheid het voornoemd verzuim te herstellen. U kunt hieraan voldoen door uiterlijk 6 mei 2021 het door de in de statuten genoemde personen ondertekende bezwaarschrift aan het secretariaat van de commissie toe te zenden. Tevens dient u de statuten en/of een inschrijving bij de Kamer van Koophandel van de rechtspersoon mee te zenden. Indien u de aanvulling niet binnen de genoemde termijn hebt ingestuurd, zal de commissie adviseren uw bezwaarschrift niet-ontvankelijk te verklaren.

Hoorzitting
De commissie heeft de behandeling van uw bezwaarschrift voorlopig gepland voor de hoorzitting van 31 mei 2021 (wijzigingen voorbehouden). Graag horen wij uiterlijk 6 mei of u gebruik wilt maken van de mogelijkheid om in persoon te worden gehoord en, indien dat het geval is of u de voorkeur geeft aan een digitale hoorzitting, die via een beeldverbinding zou kunnen plaatsvinden, of een fysieke hoorzitting op het provinciehuis.

Contact
Het bezwaarschrift is bij de commissie geregistreerd onder nummer RB 20210008. U wordt verzocht correspondentie over het bezwaarschrift met vermelding van RB 20210008 te sturen aan de Commissie rechtsbescherming, t.a.v. het secretariaat, Postbus 122, 9400 AC Assen of via @drenthe.nl.

Mocht u nog vragen hebben dan kunt u contact opnemen met het secretariaat van de commissie. Het secretariaat is bereikbaar onder telefoonnummer 0592 36 56 73 of via het hiervoor genoemde e-mailadres.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

mevrouw drs. C.J.Q.C. de Keijzer
Teammanager Bestuur en Concernzaken

i.a.a.
- Commissie rechtsbescherming
- Team Subsidies en Inkoop

Besluitvormingsformulier	
Zaaknummer/documentnummer	202100256/00936084
Zaakomschrijving	wolvenraster
Naam aanvrager	Stichting Schaapskudde Exloo
Aangevraagd subsidiebedrag	€ 12.428,00
Totale projectkosten	€ 12.428,00
Te verlenen subsidiebedrag	0
Subsidieregeling	de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe
Soort subsidie	Project subsidie
Aangevraagd bedrag bij andere overheden (incl. overheden buitenland)	nee
Zijn er eerdere aanvragen geweest voor deze(lfde) activiteiten (zelfde klant, zelfde projectnaam, andere handelsnaam klant of samenwerkingspartner)?	nee
Voldoet de klant/aanvrager aan de criteria?	nee
Kwam je afwijkingen of onregelmatigheden tegen?	Wij hebben besloten uw subsidieaanvraag af te wijzen. U vraagt subsidie aan voor het aanschaffen en/of aanpassen van een vaste wolfwerende afrastering en het aanschaffen van een verplaatsbare wolfwerende afrastering op het perceel Molenveld ten zuiden van Exloo. Deze locatie valt buiten het wolvenrisicogebied zoals aangewezen door Gedeputeerde Staten. Hierdoor valt u niet onder de doelgroep van de regeling en voldoet u niet aan alle vereisten om in aanmerking te komen voor subsidie (artikel 4 en artikel 7 van de Subsidieregeling).
Staatssteun: Is er sprake van staatssteun: economisch voordeel en grensoverschrijdend? *Gebruik hiervoor de staatssteuncheck.*	nvt
Is de aanvrager financieel daadkrachtig genoeg voor het project?	nvt
Is het uit te voeren plan realistisch?	ja
Is er sprake van belangenverstrengeling? (aanvrager met derden of door middel van een samenwerkingsverband?)	nee
Wat zijn de resultaten die worden verwacht door middel van de prestatie(s)?	Aanschaffen en/of aanpassen van een vaste wolfwerende afrastering Aanschaffen van een verplaatsbare wolfwerende afrastering

Klopt de begroting? Hoe is deze onderbouwd met de uniforme kostenbegrippen zoals bedoeld in de beleidsregel?	nvt
Verwacht je dat er zich risico's voordoen?	Nvt
Steekproef gaat plaatsvinden (maak een keuze)	x

Staatssteuncheck	
Economische activiteiten	
Heb je te maken met een onderwijs- of onderzoeksproject dat door instelling wordt uitgevoerd die dit als wettelijke taak heeft? Dan is het om die reden geen economische activiteit. Dan gebruik je het stukje tekst over niet-economische activiteit want primair onderwijs of primair onderzoek.	
1. Welk economisch voordeel heeft de aanvrager van de subsidie?	
2. Kun je je een potentiële markt voorstellen bij de activiteiten die we subsidiëren?	
3. Wordt er aan bezoekers of gebruikers een kostendekkende of winstgevende prijs gevraagd? *NB: zie je dat voor minder dan 50% de kosten van het project worden gedekt door middel van deze inkomsten dan heb je meestal niet te maken met een economische activiteit.*	
4. Zijn er inkomsten uit sponsoring door een marktpartij? *Hiermee wordt dus niet bedoeld subsidies, maar commerciële partijen die graag hun naam willen verbinden aan de activiteit.*	
5. Waar gaat het geld op de begroting naartoe? *Als er bijvoorbeeld een evenementenbureau wordt ingehuurd zal eerder sprake zijn van een economische activiteit, dan wanneer de lokale toneelverenging iets organiseert.*	
Zie je door deze vragen dat de activiteit zich niet op een markt bevindt? Dan heb je hier niet te maken met een economische activiteit en is geen sprake van staatssteun en gebruik je het standaard stukje tekst over niet-economische activiteit. *Is het **wel** een economische activiteit? Dan kijk je ook naar grensoverschrijdende effecten.*	
Grensoverschrijdende effecten	
6. Komen er bezoekers uit het buitenland? Zo ja, meer dan 15% van het totaal verwachte aantal bezoekers?	
7. Zou een buitenlandse ondernemer geïnteresseerd zijn om zich (tijdelijk) in NL te vestigen voor dezelfde (deel) opdracht als waar nu subsidie wordt gegeven?	
Zeg je hier twee keer nee op? Dan is er geen sprake van grensoverschrijdende effecten en dus zuiver lokaal effect en is er geen sprake van staatssteun. Je gebruikt dan het stukje 'geen staatssteun want zuiver lokaal effect' in je beschikking.	

Besluitvormingsformulier

Zaaknummer/documentnummer	202100325/00936101
Zaakomschrijving	Verplaatsbaar wolf werend raster
Naam aanvrager	
Aangevraagd subsidiebedrag	€ 2.735,00 / € 3.720,00
Totale projectkosten	€ 3.720,00
Te verlenen subsidiebedrag	€ 3.527,00
Subsidieregeling	de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe
Soort subsidie	Project subsidie
Aangevraagd bedrag bij andere overheden (incl. overheden buitenland)	Nee
Zijn er eerdere aanvragen geweest voor deze(lfde) activiteiten (zelfde klant, zelfde projectnaam, andere handelsnaam klant of samenwerkingspartner)?	Nee
Voldoet de klant/aanvrager aan de criteria?	Ja, behalve zie hieronder
Kwam je afwijkingen of onregelmatigheden tegen?	U heeft een subsidie aangevraagd van 5.1.2f . Wij hebben uw aanvraag niet volledig gehonoreerd. In artikel 9, lid 3 van de Subsidieregeling is onder meer opgenomen dat de subsidiehoogte niet meer mag bedragen dan de daadwerkelijk te maken of gemaakte kosten. In uw kostenoverzicht heeft u 5.1.2f begroot. De hoogte van de subsidie is daarom vastgesteld op € 3.527,00.
Staatssteun: Is er sprake van staatssteun: economisch voordeel en grensoverschrijdend? *Gebruik hiervoor de staatssteuncheck.*	Staatssteun Voor uw aanvraag hebben we gekeken of er sprake is van staatssteun. Dat is bij u niet het geval omdat uw activiteiten een niet-economisch karakter hebben. Daardoor is er geen sprake van een economische activiteit, waardoor er geen sprake is van staatssteun.
Is de aanvrager financieel daadkrachtig genoeg voor het project?	Nvt
Is het uit te voeren plan realistisch?	Ja
Is er sprake van belangenverstrengeling? (aanvrager met derden of door middel van een samenwerkingsverband?)	Nee

Wat zijn de resultaten die worden verwacht door middel van de prestatie(s)?	Aanschaffen van een verplaatsbare wolfwerende afrastering
Klopt de begroting? Hoe is deze onderbouwd met de uniforme kostenbegrippen zoals bedoeld in de beleidsregel?	Ja
Verwacht je dat er zich risico's voordoen?	nee
Steekproef gaat plaatsvinden (maak een keuze)	X

Staatssteuncheck	
Economische activiteiten	
Heb je te maken met een onderwijs- of onderzoeksproject dat door instelling wordt uitgevoerd die dit als wettelijke taak heeft? Dan is het om die reden geen economische activiteit. Dan gebruik je het stukje tekst over niet-economische activiteit want primair onderwijs of primair onderzoek.	
1. Welk economisch voordeel heeft de aanvrager van de subsidie?	
2. Kun je je een potentiële markt voorstellen bij de activiteiten die we subsidiëren?	
3. Wordt er aan bezoekers of gebruikers een kostendekkende of winstgevende prijs gevraagd? *NB: zie je dat voor minder dan 50% de kosten van het project worden gedekt door middel van deze inkomsten dan heb je meestal niet te maken met een economische activiteit.*	
4. Zijn er inkomsten uit sponsoring door een marktpartij? *Hiermee wordt dus niet bedoeld subsidies, maar commerciële partijen die graag hun naam willen verbinden aan de activiteit.*	
5. Waar gaat het geld op de begroting naartoe? *Als er bijvoorbeeld een evenementenbureau wordt ingehuurd zal eerder sprake zijn van een economische activiteit, dan wanneer de lokale toneelverenging iets organiseert.*	
Zie je door deze vragen dat de activiteit zich niet op een markt bevindt? Dan heb je hier niet te maken met een economische activiteit en is geen sprake van staatssteun en gebruik je het standaard stukje tekst over niet-economische activiteit. *Is het **wel** een economische activiteit? Dan kijk je ook naar grensoverschrijdende effecten.*	
Grensoverschrijdende effecten	
6. Komen er bezoekers uit het buitenland? Zo ja, meer dan 15% van het totaal verwachte aantal bezoekers?	
7. Zou een buitenlandse ondernemer geïnteresseerd zijn om zich (tijdelijk) in NL te vestigen voor dezelfde (deel) opdracht als waar nu subsidie wordt gegeven?	
Zeg je hier twee keer nee op? Dan is er geen sprake van grensoverschrijdende effecten en dus zuiver lokaal effect en is er geen sprake van staatssteun. Je gebruikt dan het stukje 'geen staatssteun want zuiver lokaal effect' in je beschikking.	

Aan:

Assen, 21 april 2021
Ons kenmerk 202100677-00936140
Behandeld door (0592)
Onderwerp: Verzoek aanvullende gegevens Schade door wolven

Geachte ,

Op 30 maart 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project Schade door wolven op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe. Uw aanvraag is nog niet volledig. Na een aantal pogingen van uw kant om een aanvraag digitaal in te leveren, hebben wij telefonisch afgesproken dat ik u de formulieren zou opsturen per post. Bij deze brief zit een aanvraagformulier, een de-minimissteun verklaring en een voorbeeld van een berkening.
Wij zouden graag de formulieren ingevuld en ondertekend van u retour ontvangen.

Daarnaast ontvangen wij nog graag de volgende documenten:
- een bewijs van bankrekening
- Foto's van de situatie
- Kaart(en) van de percelen waarop de vaste afrastering geplaatst wordt/is en een aanduiding op de kaart waar dieren lopen als een verplaatsbare afrastering aangevraagd wordt
- berekening aan de hand van de rekenhulp (zie bijlage)

Wij vragen u om de aanvullende gegevens vóór 6 mei 2021 aan ons toe te sturen. Dit kunt u per e-mail doen naar post@drenthe.nl of per post naar het college van Gedeputeerde Staten van Drenthe, ter attentie van team Subsidies en Inkoop, Postbus 122, 9400 AC Assen. Als wij de gevraagde gegevens op bovenstaande datum nog niet hebben ontvangen, nemen wij uw aanvraag niet in behandeling.

Datum van ontvangst
De datum waarop wij de aanvullende gegevens ontvangen, geldt als datum van binnenkomst van uw aanvraag. Die datum is van belang voor de verdeling van het bedrag dat beschikbaar is voor het verstrekken van subsidies. Aanvragen die compleet zijn binnengekomen voordat wij uw aanvullende gegevens hebben ontvangen, gaan voor op uw aanvraag.

Uitstellen beslistermijn
De termijn voor het nemen van een besluit op uw subsidieaanvraag wordt uitgesteld tot de dag waarop wij de aanvullende gegevens van u hebben ontvangen of de door ons gestelde termijn is verstreken.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met ,
telefoonnummer (0592)

Bij correspondentie verzoeken wij u het zaaknummer 202100677 te vermelden.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Besluitvormingsformulier	
Zaaknummer/documentnummer	202100398/00936317
Zaakomschrijving	Aanschaf verplaatsbare wolfwerende afrastering
Naam aanvrager	
Aangevraagd subsidiebedrag	€ 870,00
Totale projectkosten	€ 870,00
Te verlenen subsidiebedrag	€ 870,00
Subsidieregeling	de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe
Soort subsidie	Project subsidie
Aangevraagd bedrag bij andere overheden (incl. overheden buitenland)	Nee
Zijn er eerdere aanvragen geweest voor deze(lfde) activiteiten (zelfde klant, zelfde projectnaam, andere handelsnaam klant of samenwerkingspartner)?	Nee
Voldoet de klant/aanvrager aan de criteria?	Ja
Kwam je afwijkingen of onregelmatigheden tegen?	Nee
Staatssteun: Is er sprake van staatssteun: economisch voordeel en grensoverschrijdend? *Gebruik hiervoor de staatssteuncheck.*	Nee
Is de aanvrager financieel daadkrachtig genoeg voor het project?	Nvt
Is het uit te voeren plan realistisch?	ja
Is er sprake van belangenverstrengeling? (aanvrager met derden of door middel van een samenwerkingsverband?)	Nee
Wat zijn de resultaten die worden verwacht door middel van de prestatie(s)?	Plaatsen van een verplaatsbaar wolfwerend raster
Klopt de begroting? Hoe is deze onderbouwd met de uniforme kostenbegrippen zoals bedoeld in de beleidsregel?	Nvt offerte/berekening kloppen
Verwacht je dat er zich risico's voordoen?	Nee
Steekproef gaat plaatsvinden (maak een keuze)	X

Staatssteuncheck	
Economische activiteiten	
Heb je te maken met een onderwijs- of onderzoeksproject dat door instelling wordt uitgevoerd die dit als wettelijke taak heeft? Dan is het om die reden geen economische activiteit. Dan gebruik je het stukje tekst over niet-economische activiteit want primair onderwijs of primair onderzoek.	
1. Welk economisch voordeel heeft de aanvrager van de subsidie?	
2. Kun je je een potentiële markt voorstellen bij de activiteiten die we subsidiëren?	
3. Wordt er aan bezoekers of gebruikers een kostendekkende of winstgevende prijs gevraagd? *NB: zie je dat voor minder dan 50% de kosten van het project worden gedekt door middel van deze inkomsten dan heb je meestal niet te maken met een economische activiteit.*	
4. Zijn er inkomsten uit sponsoring door een marktpartij? *Hiermee wordt dus niet bedoeld subsidies, maar commerciële partijen die graag hun naam willen verbinden aan de activiteit.*	
5. Waar gaat het geld op de begroting naartoe? *Als er bijvoorbeeld een evenementenbureau wordt ingehuurd zal eerder sprake zijn van een economische activiteit, dan wanneer de lokale toneelverenging iets organiseert.*	
Zie je door deze vragen dat de activiteit zich niet op een markt bevindt? Dan heb je hier niet te maken met een economische activiteit en is geen sprake van staatssteun en gebruik je het standaard stukje tekst over niet-economische activiteit. *Is het **wel** een economische activiteit? Dan kijk je ook naar grensoverschrijdende effecten.*	
Grensoverschrijdende effecten	
6. Komen er bezoekers uit het buitenland? Zo ja, meer dan 15% van het totaal verwachte aantal bezoekers?	
7. Zou een buitenlandse ondernemer geïnteresseerd zijn om zich (tijdelijk) in NL te vestigen voor dezelfde (deel) opdracht als waar nu subsidie wordt gegeven?	
Zeg je hier twee keer nee op? Dan is er geen sprake van grensoverschrijdende effecten en dus zuiver lokaal effect en is er geen sprake van staatssteun. Je gebruikt dan het stukje 'geen staatssteun want zuiver lokaal effect' in je beschikking.	

Aan:

Assen, 4 mei 2021
Ons kenmerk 202100375-00937925
Behandeld door (0592)
Verplichtingennummer 79396
Onderwerp: Verlening subsidie Afrastering

Geachte ,

Op 29 januari 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project Afrastering op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe (hierna: de Subsidieregeling). In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit
Wij hebben besloten u een subsidie van maximaal € 2.229,05 te verlenen op grond van artikel 3 van de Subsidieregeling. Wij stellen de subsidie direct vast. Dit betekent dat u geen verzoek tot vaststelling hoeft in te dienen.
De subsidie van € 2.229,05, maken wij binnen dertig dagen na dagtekening van deze brief over op bankrekeningnummer , onder vermelding van 202100375-00937925.

De door u voorgestelde activiteit voldoet aan de criteria van de Subsidieregeling.

Verplichtingen
Bij het uitvoeren van de activiteit bent u gebonden aan de volgende verplichtingen:

- De subsidieontvanger is verplicht de afrastering binnen 3 maanden na subsidieverlening te plaatsen of aan te passen en in gebruik te nemen. Indien hierin wijzigingen plaatsvinden, dient u dit bij ons aan te geven;
- u bewaart de stukken die betrekking hebben op de besteding van de subsidie en de uitvoering van de activiteit tot zes maanden nadat de activiteiten zijn uitgevoerd;

Daarnaast verzoeken wij u om in uw communicatie over de activiteit tot uitdrukking te brengen dat deze mede mogelijk worden gemaakt door de provincie Drenthe. Dit met het oog op het informeren van de burgers over de besteding van belastinggelden.

Bij correspondentie verzoeken wij u het zaaknummer 202100375 te vermelden.

Meldingsplicht
Als blijkt dat u de gesubsidieerde activiteit niet zult uitvoeren of dat u niet aan alle verplichtingen zult voldoen, stelt u ons daarvan direct schriftelijk of per mail op de hoogte.

Daarnaast stelt u ons zo spoedig mogelijk op de hoogte van:
- relevante wijzigingen in de financiële en organisatorische verhouding met derden;
- wijzigingen van de statuten betreffende de vorm van de rechtspersoon, de persoon van de bestuurder(s) en het doel van de rechtspersoon.

Indien u niet voldoet aan de meldingsplicht, kunnen wij dit besluit tot subsidieverlening in uw nadeel wijzigen of intrekken en het uitbetaalde subsidiebedrag geheel of gedeeltelijk terugvorderen.

Juridisch kader
Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:
- de Algemene wet bestuursrecht;
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017;
- het Sanctie en handhavingsbeleid bij subsidies;
- Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Staatssteun
Voor uw aanvraag hebben we gekeken of er sprake is van staatssteun. Dat is bij u niet het geval omdat uw activiteiten een niet-economisch karakter hebben. Daardoor is er geen sprake van een economische activiteit, waardoor er geen sprake is van staatssteun.

Steekproef
Zoals wij hierboven aangaven, hoeft u de besteding van de subsidie achteraf niet te verantwoorden. Onderdeel van ons subsidiebeleid, zoals vastgelegd in de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Provinciale leidraad voor het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies, is dat wij achteraf via steekproeven controleren of subsidies rechtmatig en doelmatig zijn besteed.
Ten behoeve van eventueel onderzoek dat zal worden verricht bent u verplicht de volgende gegevens over de besteding van de subsidie en de uitvoering van het project voor ons beschikbaar te houden tot 3 maanden na de voltooiing van de activiteiten waarvoor wij de subsidie verlenen:
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de gesubsidieerde activiteiten volledig zijn uitgevoerd;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de met de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten beoogde resultaten zijn behaald;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de subsidie is besteed aan de gesubsidieerde activiteiten.

Indien u niet of niet geheel voldoet aan de verplichting om deze gegevens beschikbaar te houden, kan dat tot gevolg hebben dat wij de subsidievaststelling intrekken en dat u de subsidie geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

De gegevens die wij uit een steekproef verkrijgen, gebruiken wij in beginsel alleen om te beoordelen of de subsidie is besteed overeenkomstig de verlening. Slechts indien blijkt dat er sprake is geweest van misbruik of oneigenlijk gebruik van deze subsidie (bijv. als de subsidie is besteed aan andere activiteiten dan waarvoor deze werd verleend, of als de activiteiten niet of niet geheel hebben plaatsgevonden en u dit niet tijdig hebt gemeld), kan dat voor ons aanleiding zijn om de subsidie lager vast te stellen, of om de subsidieverlening ten nadele van u te wijzigen of in te trekken. In dergelijke gevallen loopt u het risico dat u het ontvangen voorschot geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen me , telefoonnummer (0592) .

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bezwaar
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van gedeputeerde staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een bezwaarschrift verwijzen wij u naar: www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure

Rekenhulp bepalen hoogte subsidie

Rekenvoorbeeld

Een schapen- en geitenhouder heeft gemiddeld over de 8 peildata 24 dieren.

Hij wil graag zijn vaste raster binnen het wolvenleefgebied wolfwerend maken en een verplaatsbare wolfwerende afrastering aanschaffen voor als hij zijn schapen weidt op een nabij gelegen natuurgebied.

De vaste afrastering heeft een omtrek van 600 meter.

Vaste afrastering

Vaste component: € 500,00

Variabele component:

600 meter x € 3 per meter = € 1.800,00

Per dier is dit € 1.800,00 / 24 = € 75,00

Dit is lager dan het plafondbedrag van € 100,00 per dier, dus dit levert geen beperking op.

Voor de vaste afrastering bedraagt de subsidie in totaal dan: € 500,00 vaste component + € 1.800,00 variabele component = € 2.300,00

Berekening aanvraag

1.475 meter x € 3 per meter = € 4.425,00

Per dier is dit 4.425,00 / 1000 = € 44,25

Dit is lager dan het plafondbedrag van € 100,00 per dier, dus dit levert geen beperking op.

Voor de vaste afrastering zou de subsidie maximaal in totaal: € 500,00 vaste component + € 4.425,00 variabele component = € 4925,00 kunnen bedragen.

Voor akkoord ondertekend,

……..Datum ……..……Handtekening

Aan:

[redacted]

Assen, 6 mei 2021
Ons kenmerk 202100677-00938338
Behandeld door [redacted] (0592) 36 55 55
Onderwerp: Verzoek aanvullende gegevens subsidieaanvraag schade door wolven

Geachte [redacted],

Op 20 maart 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project Schade door wolven op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe. Uw aanvraag is nog niet volledig. In deze brief informeren wij u over wat er ontbreekt.

Ontbrekende gegevens
In onze brieven van 1 april 2021 en 21 april 2021 hebben wij u verzocht aanvullende gegevens aan te leveren. Bijna alle stukken hebben wij ontvangen, maar wij missen nog twee documenten:

1. Een bewijs van bankrekening (bv een kopie van een bankafschrift)
2. Een berekening aan de hand van de rekenhulp (zie bijlage)

Voor wat betreft de berekening onder punt 2, hadden wij nog graag een berekening ontvangen aan de hand van bijgevoegd rekenvoorbeeld. Wij hebben voor u een berekening gemaakt voor de maximale subsidiehoogte die op uw aanvraag van toepassing is. Wij vragen u hierbij of u hiermee akkoord gaat. Als u hiermee akkoord gaat, dan verzoeken wij u op de bijlage uw handtekening voor akkoord te plaatsen.

Wilt u het bewijs van bankrekening en de voor akkoord ondertekende berekening vóór 19 mei 2021 aan ons toe te sturen. Dit kunt u per e-mail doen naar post@drenthe.nl of per post naar het college van Gedeputeerde Staten van Drenthe, ter attentie van team Subsidies en Inkoop, Postbus 122, 9400 AC Assen. Als wij de gevraagde gegevens op bovenstaande datum nog niet hebben ontvangen, nemen wij uw aanvraag niet in behandeling.

Datum van ontvangst
De datum waarop wij de aanvullende gegevens ontvangen, geldt als datum van binnenkomst van uw aanvraag. Die datum is van belang voor de verdeling van het bedrag dat beschikbaar is voor het verstrekken van subsidies. Aanvragen die compleet zijn binnengekomen voordat wij uw aanvullende gegevens hebben ontvangen, gaan voor op uw aanvraag.

Uitstellen beslistermijn
De termijn voor het nemen van een besluit op uw subsidieaanvraag wordt uitgesteld tot de dag waarop wij de aanvullende gegevens van u hebben ontvangen of de door ons gestelde termijn is verstreken.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met het Klant Contact Centrum, telefoonnummer (0592) 36 55 55.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

i.o.
ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bijlage(n): 1

Aan:
Stichting Schaapskudde Exloo
t.a.v. [redacted]
[redacted]

Assen, 7 mei 2021
Ons kenmerk 202100256-00938611
Onderwerp: ontvangst aanvullende gegevens bezwaarschrift

Geachte [redacted],

Hierbij bevestigen wij de ontvangst van uw e-mailbericht van 4 mei 2021, waarbij de ondertekende verklaringen en het uittreksel KvK behorende bij uw bezwaarschrift zijn ingediend. Deze documenten zullen door de Commissie rechtsbescherming bij de verdere beoordeling van het bezwaar worden betrokken.

Contact
Het bezwaarschrift is bij de commissie geregistreerd onder nummer RB 20210008. U wordt verzocht correspondentie over het bezwaarschrift met vermelding van RB 20210008 te sturen aan de Commissie rechtsbescherming, t.a.v. het secretariaat, Postbus 122, 9400 AC Assen of via [redacted]@drenthe.nl.

Mocht u nog vragen hebben dan kunt u contact opnemen met het secretariaat van de commissie. Het secretariaat is bereikbaar onder telefoonnummer 0592 [redacted] of via het hiervoor genoemde e-mailadres.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

mevrouw drs. C.J.Q.C. de Keijzer
Teammanager Bestuur en Concernzaken

Aan:

Assen, 10 mei 2021
Ons kenmerk 202100398-00938688
Behandeld door (0592)
Verplichtingennummer 79395
Onderwerp: Verlening subsidie aanschaf verplaatsbare wolfwerende afrastering

Geachte ,

Op 3 februari 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het projectAanschaf verplaatsbare wolfwerende afrastering op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe (hierna: de Subsidieregeling). In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit
Wij hebben besloten u een subsidie van maximaal € 870,00 te verlenen op grond van artikel 3 van de Subsidieregeling. Wij stellen de subsidie direct vast. Dit betekent dat u geen verzoek tot vaststelling hoeft in te dienen.
De subsidie van € 870,00, maken wij binnen dertig dagen na dagtekening van deze brief over op bankrekeningnummer , onder vermelding van 202100398-00938688.

De door u voorgestelde activiteit voldoet aan de criteria van de Subsidieregeling.

Verplichtingen
Bij het uitvoeren van de activiteit bent u gebonden aan de volgende verplichtingen:

- U bent verplicht de afrastering binnen 3 maanden na subsidieverlening te plaatsen of aan te passen en in gebruik te nemen. Als hierin wijzigingen plaatsvinden, moet u dit bij ons aan geven.
- U bewaart de stukken die betrekking hebben op de besteding van de subsidie en de uitvoering van de activiteit tot zes maanden nadat de activiteit is uitgevoerd.

Daarnaast vragen wij u om in uw communicatie over de activiteit tot uitdrukking te brengen dat deze mede mogelijk worden gemaakt door de provincie Drenthe. Dit met het oog op het informeren van de burgers over de besteding van belastinggelden.

Meldingsplicht
Als blijkt dat u de gesubsidieerde activiteit niet zult uitvoeren of dat u niet aan alle verplichtingen zult voldoen, stelt u ons daarvan direct schriftelijk of per mail op de hoogte.

Daarnaast stelt u ons zo spoedig mogelijk op de hoogte van:
- relevante wijzigingen in de financiële en organisatorische verhouding met derden;
- wijzigingen van de statuten betreffende de vorm van de rechtspersoon, de persoon van de bestuurder(s) en het doel van de rechtspersoon.

Wanneer u niet voldoet aan de meldingsplicht, kunnen wij dit besluit tot subsidieverlening in uw nadeel wijzigen of intrekken en het uitbetaalde subsidiebedrag geheel of gedeeltelijk terugvorderen.

Juridisch kader
Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:
- de Algemene wet bestuursrecht
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017
- het Sanctie en handhavingsbeleid bij subsidies
- Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Staatssteun
Voor uw aanvraag hebben we gekeken of er sprake is van staatssteun. Dat is bij u niet het geval omdat uw activiteiten een niet-economisch karakter hebben. Daardoor is er geen sprake van een economische activiteit, waardoor er geen sprake is van staatssteun.

Steekproef
Zoals wij hierboven aangaven, hoeft u de besteding van de subsidie achteraf niet te verantwoorden. Onderdeel van ons subsidiebeleid, zoals vastgelegd in de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Provinciale leidraad voor het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies, is dat wij achteraf via steekproeven controleren of subsidies rechtmatig en doelmatig zijn besteed.
Ten behoeve van eventueel onderzoek dat zal worden verricht bent u verplicht de volgende gegevens over de besteding van de subsidie en de uitvoering van het project voor ons beschikbaar te houden tot drie maanden na de voltooiing van de activiteiten waarvoor wij de subsidie verlenen:
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de gesubsidieerde activiteiten volledig zijn uitgevoerd;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de met de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten beoogde resultaten zijn behaald;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de subsidie is besteed aan de gesubsidieerde activiteiten.

Indien u niet of niet geheel voldoet aan de verplichting om deze gegevens beschikbaar te houden, kan dat tot gevolg hebben dat wij de subsidievaststelling intrekken en dat u de subsidie geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

De gegevens die wij uit een steekproef verkrijgen, gebruiken wij in beginsel alleen om te beoordelen of de subsidie is besteed overeenkomstig de verlening. Slechts indien blijkt dat er sprake is geweest van misbruik of oneigenlijk gebruik van deze subsidie (bijvoorbeeld als de subsidie is besteed aan andere activiteiten dan waarvoor deze werd verleend, of als de activiteiten niet of niet geheel hebben plaatsgevonden en u dit niet tijdig hebt gemeld), kan dat voor ons aanleiding zijn om de subsidie lager vast te stellen, of om de subsidieverlening ten nadele van u te wijzigen of in te trekken. In dergelijke gevallen loopt u het risico dat u het ontvangen voorschot geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen me , telefoonnummer (0592)

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bezwaar
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van gedeputeerde staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een bezwaarschrift verwijzen wij u naar: www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure

Aan:

[redacted]

Assen, 10 mei 2021
Ons kenmerk 202101342-00938788
Behandeld door [redacted] (0592) 36 55 55
Onderwerp: Statusbrief subsidieaanvraag voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Geachte [redacted],

Op 7 mei 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project voorkomen schade door wolven provincie Drenthe op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe. In deze brief informeren wij u over de termijn waarbinnen u ons besluit op uw aanvraag kunt verwachten.

Beslistermijn
De termijn voor het nemen van een beslissing bedraagt maximaal 13 weken. Dit betekent dat wij uiterlijk op 6 augustus 2021 een besluit op uw aanvraag nemen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met het Klant Contact Centrum, telefoonnummer (0592) 36 55 55.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

i.o.
ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bij correspondentie verzoeken wij u het zaaknummer 202101342 te vermelden.

Aan:

[redacted]

Assen, 19 mei 2021
Ons kenmerk 202101401-00939734
Behandeld door [redacted] (0592) 36 55 55
Onderwerp: Verzoek aanvullende gegevens Omheining weiden

Geachte [redacted],

Op 12 mei 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project Omheining weiden op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe. Uw aanvraag is nog niet volledig. In deze brief informeren wij u over wat er ontbreekt.

Ontbrekende gegevens
Om uw aanvraag in behandeling te kunnen nemen, hebben wij de volgende gegevens nodig

- een berekening aan de hand van de rekenhulp. De rekenhulp kunt u vinden op het Subsidieloket van de provincie Drenthe onder Subsidie voorkomen schade door wolven provincie Drenthe via de link https://www.provincie.drenthe.nl/diversen/rekenhulp/;
- afschriften met cijfers van de afgelopen twee jaar van het Identificatie- en Registratiesysteem van dieren over de maanden februari, mei, augustus en november. U hebt alleen een melding toegevoegd maar niet de daadwerkelijke gegevens;
- Informatie waar de percelen liggen (adres of perceelnummer(s) volgens het Kadaster)

Wij vragen u om de aanvullende gegevens vóór 2 juni 2021 aan ons toe te sturen. Dit kunt u per e-mail doen naar post@drenthe.nl of per post naar het college van Gedeputeerde Staten van Drenthe, ter attentie van team Subsidies en Inkoop, Postbus 122, 9400 AC Assen. Als wij de gevraagde gegevens op bovenstaande datum nog niet hebben ontvangen, nemen wij uw aanvraag niet in behandeling.

Datum van ontvangst
De datum waarop wij de aanvullende gegevens ontvangen, geldt als datum van binnenkomst van uw aanvraag. Die datum is van belang voor de verdeling van het bedrag dat beschikbaar is voor het verstrekken van subsidies. Aanvragen die compleet zijn binnengekomen voordat wij uw aanvullende gegevens hebben ontvangen, gaan voor op uw aanvraag.

Uitstellen beslistermijn
De termijn voor het nemen van een besluit op uw subsidieaanvraag wordt uitgesteld tot de dag waarop wij de aanvullende gegevens van u hebben ontvangen of de door ons gestelde termijn is verstreken.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met het Klant Contact Centrum, telefoonnummer (0592) 36 55 55.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

i.o.
ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Aan:

Assen, 20 mei 2021
Ons kenmerk 202101457-00939986
Behandeld door (0592) 36 55 55
Onderwerp: Statusbrief subsidieaanvraag schade voorkomen door wolven

Geachte ,

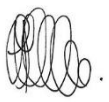
Op 17 mei 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project schade voorkomen door wolven op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe. In deze brief informeren wij u over de termijn waarbinnen u ons besluit op uw aanvraag kunt verwachten.

Beslistermijn
De termijn voor het nemen van een beslissing bedraagt maximaal 13 weken. Dit betekent dat wij uiterlijk op 16 augustus 2021 een besluit op uw aanvraag nemen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met het Klant Contact Centrum, telefoonnummer (0592) 36 55 55.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

i.o.
ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bij correspondentie verzoeken wij u het zaaknummer 202101457 te vermelden.

Aan:

Assen, 21 mei 2021
Ons kenmerk 202100677-00940301
Behandeld door (0592) 36 55 55
Onderwerp: Statusbrief subsidieaanvraag Schade door wolven

Geachte ,

Op 30 maart 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project Schade door wolven op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe. Op 1 april 2021 hebben wij u om aanvullende gegevens gevraagd. Die hebben wij van u op 17 mei 2021 ontvangen. Gedurende deze periode is de termijn voor het nemen van een beslissing uitgesteld.
In deze brief informeren wij u over de termijn waarbinnen u ons besluit op uw aanvraag kunt verwachten.

Beslistermijn

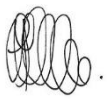
De termijn voor het nemen van een beslissing bedraagt maximaal 13 weken. Deze termijn is voor een periode van 46 dagen uitgesteld geweest. Dit betekent dat wij uiterlijk op 14 augustus 2021 een besluit op uw aanvraag nemen.

Nadere informatie

Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met het Klant Contact Centrum, telefoonnummer (0592) 36 55 55.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

i.o.
ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bij correspondentie verzoeken wij u het zaaknummer 202100677 te vermelden.

Aan:
Smit Agro Service
t.a.v. [redacted]
Etstoel 19
9451 KZ ROLDE

Assen, 26 mei 2021
Ons kenmerk 202101534-00940866
Behandeld door [redacted] (0592) 36 55 55
Onderwerp: Verzoek aanvullende gegevens aanvraag subsidie wolven raster

Geachte [redacted]

Op 25 mei 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project aanvraag subsidie wolven raster op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe. Uw aanvraag is nog niet volledig. In deze brief informeren wij u over wat er ontbreekt.

Ontbrekende gegevens
Om uw aanvraag in behandeling te kunnen nemen, hebben wij de volgende gegevens nodig:
- Foto(s) van de huidige situatie van de percelen/weilanden (hoe de rasters er nu uitzien).
- Een ondertekende landbouw de-minimisverklaring

Wij vragen u om de aanvullende gegevens vóór 9 juni 2021 aan ons toe te sturen. Dit kunt u per e-mail doen naar post@drenthe.nl of per post naar het college van Gedeputeerde Staten van Drenthe, ter attentie van team Subsidies en Inkoop, Postbus 122, 9400 AC Assen. Als wij de gevraagde gegevens op bovenstaande datum nog niet hebben ontvangen, nemen wij uw aanvraag niet in behandeling.

Datum van ontvangst
De datum waarop wij de aanvullende gegevens ontvangen, geldt als datum van binnenkomst van uw aanvraag. Die datum is van belang voor de verdeling van het bedrag dat beschikbaar is voor het verstrekken van subsidies. Aanvragen die compleet zijn binnengekomen voordat wij uw aanvullende gegevens hebben ontvangen, gaan voor op uw aanvraag.

Uitstellen beslistermijn
De termijn voor het nemen van een besluit op uw subsidieaanvraag wordt uitgesteld tot de dag waarop wij de aanvullende gegevens van u hebben ontvangen of de door ons gestelde termijn is verstreken.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met het Klant Contact Centrum, telefoonnummer (0592) 36 55 55.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

i.o.
ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Aan:

Assen, 2 juni 2021
Ons kenmerk 202101401-00942136
Behandeld door (0592) 36 55 55
Onderwerp: Statusbrief subsidieaanvraag Omheining weiden

Geachte ,

Op 12 mei 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project Omheining weiden op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe. Op 19 mei 2021 hebben wij u om aanvullende gegevens gevraagd. Die hebben wij van u op 1 juni 2021 ontvangen. Gedurende deze periode is de termijn voor het nemen van een beslissing uitgesteld. In deze brief informeren wij u over de termijn waarbinnen u ons besluit op uw aanvraag kunt verwachten.

Beslistermijn

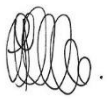
De termijn voor het nemen van een beslissing bedraagt maximaal 13 weken. Deze termijn is voor een periode van 13 dagen uitgesteld geweest. Dit betekent dat wij uiterlijk op 24 augustus 2021 een besluit op uw aanvraag nemen.

Nadere informatie

Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met het Klant Contact Centrum, telefoonnummer (0592) 36 55 55.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

i.o.
ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bij correspondentie verzoeken wij u het zaaknummer 202101401 te vermelden.

Aan:

Assen, 4 juni 2021
Ons kenmerk 202100757-00942607
Behandeld door (0592)
Verplichtingennummer 79527
Onderwerp: Verlening subsidie Wolvenraster geplaatst en in aanbouw

Geachte ,

Op 1 maart 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project 'Wolvenraster geplaatst en in aanbouw' op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe (hierna: de Subsidieregeling). In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit
Wij hebben besloten u een subsidie van maximaal € 4.130,00 te verlenen. Wij stellen de subsidie direct vast. Dit betekent dat u geen verzoek tot vaststelling hoeft in te dienen.
De subsidie van € 4.130,00, maken wij binnen dertig dagen na dagtekening van deze brief over op bankrekeningnummer onder vermelding van 202100757-00942607.

De door u voorgestelde activiteit voldoet aan de criteria van de Subsidieregeling.

Gedeeltelijke weigering
U heeft een subsidie aangevraagd van € 6.423,00. Wij hebben uw aanvraag niet volledig gehonoreerd. In artikel 9, lid 1, onder a en b, van de Subsidieregeling is opgenomen hoe de subsidiehoogte berekend wordt. Door middel van deze berekening is de hoogte van de subsidie vastgesteld op een bedrag van € 500,00 + € 3.630,00 (1210 x € 3,00) = € 4.130,00.

Verplichtingen
Bij het uitvoeren van de activiteit bent u gebonden aan de volgende verplichtingen:
- De subsidieontvanger is verplicht de afrastering binnen 3 maanden na subsidieverlening te plaatsen of aan te passen en in gebruik te nemen. Indien hierin wijzigingen plaatsvinden, dient u dit bij ons aan te geven;

- u bewaart de stukken die betrekking hebben op de besteding van de subsidie en de uitvoering van de activiteit tot zes maanden nadat de activiteiten zijn uitgevoerd.

Daarnaast verzoeken wij u om in uw communicatie over de activiteit tot uitdrukking te brengen dat deze mede mogelijk worden gemaakt door de provincie Drenthe. Dit met het oog op het informeren van de burgers over de besteding van belastinggelden.

Meldingsplicht

Als blijkt dat u de gesubsidieerde activiteit niet zult uitvoeren of dat u niet aan alle verplichtingen zult voldoen, stelt u ons daarvan direct schriftelijk of per mail op de hoogte.

Daarnaast stelt u ons zo spoedig mogelijk op de hoogte van:

- relevante wijzigingen in de financiële en organisatorische verhouding met derden;
- wijzigingen van de statuten betreffende de vorm van de rechtspersoon, de persoon van de bestuurder(s) en het doel van de rechtspersoon.

Indien u niet voldoet aan de meldingsplicht, kunnen wij dit besluit tot subsidieverlening in uw nadeel wijzigen of intrekken en het uitbetaalde subsidiebedrag geheel of gedeeltelijk terugvorderen.

Juridisch kader

Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:

- de Algemene wet bestuursrecht;
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017;
- het Sanctie en handhavingsbeleid bij subsidies;
- Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Staatssteun

Voor uw aanvraag hebben we gekeken of er sprake is van staatssteun. Dat is bij u niet het geval omdat uw activiteiten een niet-economisch karakter hebben. Daardoor is er geen sprake van een economische activiteit, waardoor er geen sprake is van staatssteun.

Steekproef

Zoals wij hierboven aangaven, hoeft u de besteding van de subsidie achteraf niet te verantwoorden. Onderdeel van ons subsidiebeleid, zoals vastgelegd in de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Provinciale leidraad voor het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies, is dat wij achteraf via steekproeven controleren of subsidies rechtmatig en doelmatig zijn besteed.

Ten behoeve van eventueel onderzoek dat zal worden verricht bent u verplicht de volgende gegevens over de besteding van de subsidie en de uitvoering van het project voor ons beschikbaar te houden tot drie maanden na de voltooiing van de activiteiten waarvoor wij de subsidie verlenen:

- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de gesubsidieerde activiteiten volledig zijn uitgevoerd;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de met de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten beoogde resultaten zijn behaald;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de subsidie is besteed aan de gesubsidieerde activiteiten.

Indien u niet of niet geheel voldoet aan de verplichting om deze gegevens beschikbaar te houden, kan dat tot gevolg hebben dat wij de subsidievaststelling intrekken en dat u de subsidie geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

De gegevens die wij uit een steekproef verkrijgen, gebruiken wij in beginsel alleen om te beoordelen of de subsidie is besteed overeenkomstig de verlening. Slechts indien blijkt dat er sprake is geweest

van misbruik of oneigenlijk gebruik van deze subsidie (bijvoorbeeld als de subsidie is besteed aan andere activiteiten dan waarvoor deze werd verleend, of als de activiteiten niet of niet geheel hebben plaatsgevonden en u dit niet tijdig hebt gemeld), kan dat voor ons aanleiding zijn om de subsidie lager vast te stellen, of om de subsidieverlening ten nadele van u te wijzigen of in te trekken. In dergelijke gevallen loopt u het risico dat u het ontvangen voorschot geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met , telefoonnummer (0592)

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bezwaar
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van gedeputeerde staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een bezwaarschrift verwijzen wij u naar: www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure

Aan:

Assen, 4 juni 2021
Ons kenmerk 202100744-00942667
Behandeld door (0592)
Verplichtingennummer 79526
Onderwerp: Verlening subsidie 8 wolfwerende schapennetten

Geachte ,

Op 28 februari 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project 8 wolfwerende schapennetten op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe (hierna: de Subsidieregeling). In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit
Wij hebben besloten u een subsidie van maximaal € 3.230,00 te verlenen op grond van artikel 3 van de Subsidieregeling. Wij stellen de subsidie direct vast. Dit betekent dat u geen verzoek tot vaststelling hoeft in te dienen. De subsidie van € 3.230,00, maken wij binnen dertig dagen na dagtekening van deze brief over op bankrekeningnummer onder vermelding van 202100744-00942667.

De door u voorgestelde activiteit voldoet aan de criteria van de Subsidieregeling.

Verplichtingen
Bij het uitvoeren van de activiteiten bent u gebonden aan de volgende verplichtingen:

- De subsidieontvanger is verplicht de afrastering binnen 3 maanden na subsidieverlening te plaatsen of aan te passen en in gebruik te nemen. Indien hierin wijzigingen plaatsvinden, dient u dit bij ons aan te geven;
- u bewaart de stukken die betrekking hebben op de besteding van de subsidie en de uitvoering van de activiteiten tot zes maanden nadat de activiteiten zijn uitgevoerd;

Daarnaast verzoeken wij u om in uw communicatie over de activiteiten tot uitdrukking te brengen dat deze mede mogelijk worden gemaakt door de provincie Drenthe. Dit met het oog op het informeren van de burgers over de besteding van belastinggelden.

Meldingsplicht
Als blijkt dat u de gesubsidieerde activiteiten niet zult uitvoeren of dat u niet aan alle verplichtingen zult voldoen, stelt u ons daarvan direct schriftelijk of per mail op de hoogte.

Daarnaast stelt u ons zo spoedig mogelijk op de hoogte van:
- relevante wijzigingen in de financiële en organisatorische verhouding met derden;
- wijzigingen van de statuten betreffende de vorm van de rechtspersoon, de persoon van de bestuurder(s) en het doel van de rechtspersoon.

Indien u niet voldoet aan de meldingsplicht, kunnen wij dit besluit tot subsidieverlening in uw nadeel wijzigen of intrekken en het uitbetaalde subsidiebedrag geheel of gedeeltelijk terugvorderen.

Juridisch kader
Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:
- de Algemene wet bestuursrecht;
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017;
- het Sanctie en handhavingsbeleid bij subsidies;
- Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Staatssteun
Voor uw aanvraag hebben we gekeken of er sprake is van staatssteun. Dat is bij u niet het geval omdat uw activiteiten een niet-economisch karakter hebben. Daardoor is er geen sprake van een economische activiteit, waardoor er geen sprake is van staatssteun.

Steekproef
Zoals wij hierboven aangaven, hoeft u de besteding van de subsidie achteraf niet te verantwoorden. Onderdeel van ons subsidiebeleid, zoals vastgelegd in de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Provinciale leidraad voor het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies, is dat wij achteraf via steekproeven controleren of subsidies rechtmatig en doelmatig zijn besteed.
Ten behoeve van eventueel onderzoek dat zal worden verricht bent u verplicht de volgende gegevens over de besteding van de subsidie en de uitvoering van het project voor ons beschikbaar te houden tot 3 maanden na de voltooiing van de activiteiten waarvoor wij de subsidie verlenen:
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de gesubsidieerde activiteiten volledig zijn uitgevoerd;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de met de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten beoogde resultaten zijn behaald;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de subsidie is besteed aan de gesubsidieerde activiteiten.

Indien u niet of niet geheel voldoet aan de verplichting om deze gegevens beschikbaar te houden, kan dat tot gevolg hebben dat wij de subsidievaststelling intrekken en dat u de subsidie geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

De gegevens die wij uit een steekproef verkrijgen, gebruiken wij in beginsel alleen om te beoordelen of de subsidie is besteed overeenkomstig de verlening. Slechts indien blijkt dat er sprake is geweest van misbruik of oneigenlijk gebruik van deze subsidie (bijv. als de subsidie is besteed aan andere activiteiten dan waarvoor deze werd verleend, of als de activiteiten niet of niet geheel hebben plaatsgevonden en u dit niet tijdig hebt gemeld), kan dat voor ons aanleiding zijn om de subsidie lager vast te stellen, of om de subsidieverlening ten nadele van u te wijzigen of in te trekken. In dergelijke gevallen loopt u het risico dat u het ontvangen voorschot geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met , telefoonnummer (0592)

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bezwaar
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van gedeputeerde staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een bezwaarschrift verwijzen wij u naar: www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure

Aan:
Bio Bijl
t.a.v.
Oranjekanaal N.Z. 38
9432 TR ZUIDVELD

Assen, 10 juni 2021
Ons kenmerk 202100892-00943767
Behandeld door (0592)
Verplichtingennummer 79564
Onderwerp: Verlening subsidie raster

Geachte

Op 9 maart 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project ‘Raster’ op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe (hierna: de Subsidieregeling). In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit
Wij hebben besloten u een subsidie van maximaal € 3.794,90 te verlenen op grond van artikel 3 van de Subsidieregeling. Wij stellen de subsidie direct vast. Dit betekent dat u geen verzoek tot vaststelling hoeft in te dienen.
De subsidie van € 3.794,90, maken wij binnen dertig dagen na dagtekening van deze brief over op bankrekeningnummer , onder vermelding van 202100892-00943767.

De door u voorgestelde activiteit voldoet aan de criteria van de Subsidieregeling.

Verplichtingen
Bij het uitvoeren van de activiteit bent u gebonden aan de volgende verplichtingen:
- De subsidieontvanger is verplicht de afrastering binnen 3 maanden na subsidieverlening te plaatsen of aan te passen en in gebruik te nemen. Indien hierin wijzigingen plaatsvinden, dient u dit bij ons aan te geven;
- u bewaart de stukken die betrekking hebben op de besteding van de subsidie en de uitvoering van de activiteit tot zes maanden nadat de activiteit is uitgevoerd.

Daarnaast verzoeken wij u om in uw communicatie over de activiteit tot uitdrukking te brengen dat deze mede mogelijk worden gemaakt door de provincie Drenthe. Dit met het oog op het informeren van de burgers over de besteding van belastinggelden.

Meldingsplicht
Als blijkt dat u de gesubsidieerde activiteit niet zult uitvoeren of dat u niet aan alle verplichtingen zult voldoen, stelt u ons daarvan direct schriftelijk of per mail op de hoogte.

Daarnaast stelt u ons zo spoedig mogelijk op de hoogte van:
- relevante wijzigingen in de financiële en organisatorische verhouding met derden;
- wijzigingen van de statuten betreffende de vorm van de rechtspersoon, de persoon van de bestuurder(s) en het doel van de rechtspersoon.

Indien u niet voldoet aan de meldingsplicht, kunnen wij dit besluit tot subsidieverlening in uw nadeel wijzigen of intrekken en het uitbetaalde subsidiebedrag geheel of gedeeltelijk terugvorderen.

Juridisch kader
Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:
- de De-minimisverordening, Verordening (EU) Nr. 1407/2013 (PbEU 2013, L352/1);
- de Algemene wet bestuursrecht;
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017;
- het Sanctie en handhavingsbeleid bij subsidies;
- Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Staatssteun
Bij uw aanvraag heeft u een verklaring de-minimissteun ingevuld. Hieruit blijkt dat er ruimte is om onze subsidieverlening te laten vallen onder de De-minimisverordening, Verordening (EU) Nr. 1407/2013 (PbEU 2013, L352/1). Daardoor is er geen sprake van staatssteun. Houdt u er rekening mee dat bij een volgende eventuele subsidieaanvraag aan u gevraagd kan worden of u subsidie heeft ontvangen onder deze verordening.

Steekproef
Zoals wij hierboven aangaven, hoeft u de besteding van de subsidie achteraf niet te verantwoorden. Onderdeel van ons subsidiebeleid, zoals vastgelegd in de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Provinciale leidraad voor het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies, is dat wij achteraf via steekproeven controleren of subsidies rechtmatig en doelmatig zijn besteed.
Ten behoeve van eventueel onderzoek dat zal worden verricht bent u verplicht de volgende gegevens over de besteding van de subsidie en de uitvoering van het project voor ons beschikbaar te houden tot 3 maanden na de voltooiing van de activiteiten waarvoor wij de subsidie verlenen:
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de gesubsidieerde activiteiten volledig zijn uitgevoerd;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de met de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten beoogde resultaten zijn behaald;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de subsidie is besteed aan de gesubsidieerde activiteiten.

Indien u niet of niet geheel voldoet aan de verplichting om deze gegevens beschikbaar te houden, kan dat tot gevolg hebben dat wij de subsidievaststelling intrekken en dat u de subsidie geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

De gegevens die wij uit een steekproef verkrijgen, gebruiken wij in beginsel alleen om te beoordelen of de subsidie is besteed overeenkomstig de verlening. Slechts indien blijkt dat er sprake is geweest van misbruik of oneigenlijk gebruik van deze subsidie (bijv. als de subsidie is besteed aan andere activiteiten dan waarvoor deze werd verleend, of als de activiteiten niet of niet geheel hebben plaatsgevonden en u dit niet tijdig hebt gemeld), kan dat voor ons aanleiding zijn om de subsidie lager

vast te stellen, of om de subsidieverlening ten nadele van u te wijzigen of in te trekken. In dergelijke gevallen loopt u het risico dat u het ontvangen voorschot geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met , telefoonnummer (0592)

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bezwaar
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van gedeputeerde staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een bezwaarschrift verwijzen wij u naar: www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure

Aan:
Smit Agro Service
t.a.v.
Etstoel 19
9451 KZ ROLDE

Assen, 23 juni 2021
Ons kenmerk 202101534-00945938
Behandeld door (0592) 36 55 55
Onderwerp: Statusbrief subsidieaanvraag wolvenraster

Geachte

Op 25 mei 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het wolvenraster op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe. Op 26 mei 2021 hebben wij u om aanvullende gegevens gevraagd. Die hebben wij van u op 22 juni 2021 ontvangen. Gedurende deze periode is de termijn voor het nemen van een beslissing uitgesteld.
In deze brief informeren wij u over de termijn waarbinnen u ons besluit op uw aanvraag kunt verwachten.

Beslistermijn
De termijn voor het nemen van een beslissing bedraagt maximaal 13 weken. Deze termijn is voor een periode van 27 dagen uitgesteld geweest. Dit betekent dat wij uiterlijk op 20 september 2021 een besluit op uw aanvraag nemen.

Bij correspondentie verzoeken wij u het zaaknummer 202101534 te vermelden.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met het Klant Contact Centrum, telefoonnummer (0592) 36 55 55.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,

namens dezen,

i.o.
ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Aan:

Assen, 12 juli 2021
Ons kenmerk 202101342-00949649
Behandeld door (0592)
Verplichtingennummer 79719
Onderwerp: Verlening subsidie voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Geachte ,

Op 7 mei 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe (hierna: de Subsidieregeling). In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit
Wij hebben besloten u een subsidie van maximaal € 1.280,00 te verlenen op grond van artikel 3 van de Subsidieregeling. Wij stellen de subsidie direct vast. Dit betekent dat u geen verzoek tot vaststelling hoeft in te dienen.
De subsidie van € 1.280,00, maken wij binnen dertig dagen na dagtekening van deze brief over op bankrekeningnummer , onder vermelding van 202101342-00949649.

De door u voorgestelde activiteit voldoet aan de criteria van de Subsidieregeling.

Verplichtingen
Bij het uitvoeren van de activiteit bent u gebonden aan de volgende verplichtingen:

- De subsidieontvanger is verplicht de afrastering binnen 3 maanden na subsidieverlening te plaatsen of aan te passen en in gebruik te nemen. Indien hierin wijzigingen plaatsvinden, dient u dit bij ons aan te geven.
- U bewaart de stukken die betrekking hebben op de besteding van de subsidie en de uitvoering van de activiteit tot zes maanden nadat de activiteit is uitgevoerd.

Daarnaast vragen wij u om in uw communicatie over de activiteit tot uitdrukking te brengen dat deze mede mogelijk worden gemaakt door de provincie Drenthe. Dit met het oog op het informeren van de burgers over de besteding van belastinggelden.

Bij correspondentie verzoeken wij u het zaaknummer 202101342 te vermelden.

Meldingsplicht
Als blijkt dat u de gesubsidieerde activiteit niet zult uitvoeren of dat u niet aan alle verplichtingen zult voldoen, stelt u ons daarvan direct schriftelijk of per mail op de hoogte.

Daarnaast stelt u ons zo spoedig mogelijk op de hoogte van:
- relevante wijzigingen in de financiële en organisatorische verhouding met derden;
- wijzigingen van de statuten betreffende de vorm van de rechtspersoon, de persoon van de bestuurder(s) en het doel van de rechtspersoon.

Indien u niet voldoet aan de meldingsplicht, kunnen wij dit besluit tot subsidieverlening in uw nadeel wijzigen of intrekken en het uitbetaalde subsidiebedrag geheel of gedeeltelijk terugvorderen.

Juridisch kader
Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:
- de Algemene wet bestuursrecht
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017
- het Sanctie en handhavingsbeleid bij subsidies;
- Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Staatssteun
Voor uw aanvraag hebben we gekeken of er sprake is van staatssteun. Dat is bij u niet het geval omdat uw activiteiten een niet-economisch karakter hebben. Daardoor is er geen sprake van een economische activiteit, waardoor er geen sprake is van staatssteun.

Steekproef
Zoals wij hierboven aangaven, hoeft u de besteding van de subsidie achteraf niet te verantwoorden. Onderdeel van ons subsidiebeleid, zoals vastgelegd in de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Provinciale leidraad voor het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies, is dat wij achteraf via steekproeven controleren of subsidies rechtmatig en doelmatig zijn besteed.
Ten behoeve van eventueel onderzoek dat zal worden verricht bent u verplicht de volgende gegevens over de besteding van de subsidie en de uitvoering van het project voor ons beschikbaar te houden tot drie maanden na de voltooiing van de activiteiten waarvoor wij de subsidie verlenen:
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de gesubsidieerde activiteiten volledig zijn uitgevoerd;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de met de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten beoogde resultaten zijn behaald;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de subsidie is besteed aan de gesubsidieerde activiteiten.

Indien u niet of niet geheel voldoet aan de verplichting om deze gegevens beschikbaar te houden, kan dat tot gevolg hebben dat wij de subsidievaststelling intrekken en dat u de subsidie geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

De gegevens die wij uit een steekproef verkrijgen, gebruiken wij in beginsel alleen om te beoordelen of de subsidie is besteed overeenkomstig de verlening. Slechts indien blijkt dat er sprake is geweest van misbruik of oneigenlijk gebruik van deze subsidie (bijv. als de subsidie is besteed aan andere activiteiten dan waarvoor deze werd verleend, of als de activiteiten niet of niet geheel hebben plaatsgevonden en u dit niet tijdig hebt gemeld), kan dat voor ons aanleiding zijn om de subsidie lager vast te stellen, of om de subsidieverlening ten nadele van u te wijzigen of in te trekken. In dergelijke gevallen loopt u het risico dat u het ontvangen voorschot geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met [redacted], telefoonnummer (0592) [redacted]

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bezwaar
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van gedeputeerde staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een bezwaarschrift verwijzen wij u naar: www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure

Aan:
Stichting Schaapskudde Exloo
t.a.v. [redacted]
[redacted]

Assen, 13 juli 2021
Ons kenmerk 202100256-00949877
Behandeld door [redacted] (0592) [redacted]
Onderwerp: Besluit op bezwaar

Geachte [redacted],

Naar aanleiding van uw bezwaarschrift tegen ons besluit van 14 april 2021, kenmerk 202100256-00934727 inzake de afwijzing van subsidieaanvraag ‘wolvenraster’, delen wij u het volgende mee.

Advies van de Commissie rechtsbescherming
Op 2 juli 2021 heeft de Commissie een advies uitgebracht over uw bezwaarschrift. De Commissie adviseert ons om uw bezwaarschrift ongegrond te verklaren en het bestreden besluit in stand te laten. Het advies van de Commissie treft u aan als bijlage bij dit besluit.

Beslissing op bezwaar
Wij zijn van mening dat de Commissie uw bezwaarschrift op een juiste en zorgvuldige wijze heeft beoordeeld en het resultaat daarvan zijn weerslag vindt in het door de Commissie uitgebrachte advies.
Op basis van dit advies hebben wij dan ook besloten uw bezwaarschrift ongegrond te verklaren. Dit betekent dat wij het bestreden besluit in stand laten. Voor de motivering van ons besluit op uw bezwaarschrift verwijzen wij u naar het advies van de Commissie.

Beroep
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een beroepschrift indienen bij de Rechtbank Noord-Nederland. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een beroepschrift verwijzen wij u naar www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

W.F. Brenkman, MSc,
Provinciesecretaris

Bijlage: advies Commissie rechtsbescherming van de provincie Drenthe

Aan:

Assen, 14 juli 2021
Ons kenmerk 202102205-00950173
Behandeld door (0592) 36 55 55
Onderwerp: Statusbrief subsidieaanvraag Wolfproof

Geachte ,

Op 13 juli 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project Wolfproof op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe. In deze brief informeren wij u over de termijn waarbinnen u ons besluit op uw aanvraag kunt verwachten.

Beslistermijn
De termijn voor het nemen van een beslissing bedraagt maximaal 13 weken. Dit betekent dat wij uiterlijk op 12 oktober 2021 een besluit op uw aanvraag nemen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met het Klant Contact Centrum, telefoonnummer (0592) 36 55 55.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

i.o.
ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bij correspondentie verzoeken wij u het zaaknummer 202102205 te vermelden.

Aan:

Assen, 15 juli 2021
Ons kenmerk 202100896-00950410
Behandeld door (0592)
Verplichtingennummer 79721
Onderwerp: Verlening subsidie Aanschaffen en aanpassen van wolfwerende afrastering

Geachte ,

Op 15 maart 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project aanschaffen en aanpassen van wolfwerende afrastering op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe (hierna: de Subsidieregeling). In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit
Wij hebben besloten u een subsidie van maximaal € 2.850,00 te verlenen op grond van artikel 3 van de Subsidieregeling. Wij stellen de subsidie direct vast. Dit betekent dat u geen verzoek tot vaststelling hoeft in te dienen.
De subsidie van € 2.850,00, maken wij binnen dertig dagen na dagtekening van deze brief over op bankrekeningnummer onder vermelding van 202100896-00950410.

De door u voorgestelde activiteit voldoet aan de criteria van de Subsidieregeling.

Gedeeltelijke weigering
U heeft een subsidie aangevraagd van € 3.800,00. Wij hebben uw aanvraag niet volledig gehonoreerd. Aan de hand van het aangeleverde overzicht en de bonnetjes van de gemaakte kosten komen wij uit op een bedrag van € 2.850,00 aan gemaakte kosten.

Verplichtingen
Bij het uitvoeren van de activiteit bent u gebonden aan de volgende verplichtingen:

- De subsidieontvanger is verplicht de afrastering binnen 3 maanden na subsidieverlening te plaatsen of aan te passen en in gebruik te nemen mocht dit nog niet zijn gebeurd. Indien hierin wijzigingen plaatsvinden, dient u dit bij ons aan te geven;

- u bewaart de stukken die betrekking hebben op de besteding van de subsidie en de uitvoering van de activiteit tot zes maanden nadat de activiteiten zijn uitgevoerd;

Daarnaast verzoeken wij u om in uw communicatie over de activiteit tot uitdrukking te brengen dat deze mede mogelijk worden gemaakt door de provincie Drenthe. Dit met het oog op het informeren van de burgers over de besteding van belastinggelden.

Meldingsplicht
Als blijkt dat u de gesubsidieerde activiteit niet zult uitvoeren of dat u niet aan alle verplichtingen zult voldoen, stelt u ons daarvan direct schriftelijk of per mail op de hoogte.

Daarnaast stelt u ons zo spoedig mogelijk op de hoogte van:
- relevante wijzigingen in de financiële en organisatorische verhouding met derden;
- wijzigingen van de statuten betreffende de vorm van de rechtspersoon, de persoon van de bestuurder(s) en het doel van de rechtspersoon.

Indien u niet voldoet aan de meldingsplicht, kunnen wij dit besluit tot subsidieverlening in uw nadeel wijzigen of intrekken en het uitbetaalde subsidiebedrag geheel of gedeeltelijk terugvorderen.

Juridisch kader
Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:
- de Algemene wet bestuursrecht
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017
- het Sanctie en handhavingsbeleid bij subsidies;
- Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Staatssteun
Voor uw aanvraag hebben we gekeken of er sprake is van staatssteun. Dat is bij u niet het geval omdat uw activiteiten een niet-economisch karakter hebben. Daardoor is er geen sprake van een economische activiteit, waardoor er geen sprake is van staatssteun.

Steekproef
Zoals wij hierboven aangaven, hoeft u de besteding van de subsidie achteraf niet te verantwoorden. Onderdeel van ons subsidiebeleid, zoals vastgelegd in de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Provinciale leidraad voor het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies, is dat wij achteraf via steekproeven controleren of subsidies rechtmatig en doelmatig zijn besteed.
Ten behoeve van eventueel onderzoek dat zal worden verricht bent u verplicht de volgende gegevens over de besteding van de subsidie en de uitvoering van het project voor ons beschikbaar te houden tot 3 maanden na de voltooiing van de activiteiten waarvoor wij de subsidie verlenen:
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de gesubsidieerde activiteiten volledig zijn uitgevoerd;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de met de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten beoogde resultaten zijn behaald;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de subsidie is besteed aan de gesubsidieerde activiteiten.

Indien u niet of niet geheel voldoet aan de verplichting om deze gegevens beschikbaar te houden, kan dat tot gevolg hebben dat wij de subsidievaststelling intrekken en dat u de subsidie geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

De gegevens die wij uit een steekproef verkrijgen, gebruiken wij in beginsel alleen om te beoordelen of de subsidie is besteed overeenkomstig de verlening. Slechts indien blijkt dat er sprake is geweest van misbruik of oneigenlijk gebruik van deze subsidie (bijvoorbeeld als de subsidie is besteed aan

andere activiteiten dan waarvoor deze werd verleend, of als de activiteiten niet of niet geheel hebben plaatsgevonden en u dit niet tijdig hebt gemeld), kan dat voor ons aanleiding zijn om de subsidie lager vast te stellen, of om de subsidieverlening ten nadele van u te wijzigen of in te trekken. In dergelijke gevallen loopt u het risico dat u het ontvangen voorschot geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met [redacted], telefoonnummer (0592) [redacted]

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bezwaar
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van gedeputeerde staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een bezwaarschrift verwijzen wij u naar: www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure

Aan:

Assen, 15 juli 2021
Ons kenmerk 202100677-00950475
Behandeld door (0592)
Verplichtingennummer 79722
Onderwerp: Verlening subsidie Schade door wolven

Geachte

Op 30 maart 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project Verlening subsidie Schade door wolven op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe (hierna: de Subsidieregeling). In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit
Wij hebben besloten u een subsidie van maximaal € 4.340,00 te verlenen op grond van artikel 3 van de Subsidieregeling. Wij stellen de subsidie direct vast. Dit betekent dat u geen verzoek tot vaststelling hoeft in te dienen.
De subsidie van € 4.340,00, maken wij binnen dertig dagen na dagtekening van deze brief over op bankrekeningnummer , onder vermelding van 202100677-00950475.

De door u voorgestelde activiteit voldoet aan de criteria van de Subsidieregeling.

Gedeeltelijke weigering
U heeft een subsidie aangevraagd van € 4.925,00. Wij hebben uw aanvraag niet volledig gehonoreerd. In eerste instantie is er met 1475 meter afrastering gerekend in het voorbeeld dat door u is opgestuurd. Echter aan de hand van de door u aangeleverde nota's komen wij uit op een aantal strekkende meters aangekochte afrastering van 1280 meter. Dit geeft de volgende berekening van de hoogte van de subsidie:

1280 meter x € 3,00 =	€ 3.840,00
Vaste component	€ 500,00
Totaal	€ 4.340,00

Bij correspondentie verzoeken wij u het zaaknummer 202100677 te vermelden.

Verplichtingen
Bij het uitvoeren van de activiteit bent u gebonden aan de volgende verplichtingen:

- de projectactiviteiten starten op 8 juli 2021 en worden uitgevoerd uiterlijk op 8 juli 2021. Indien hierin wijzigingen plaatsvinden, dient u dit bij ons aan te geven;
- u bewaart de stukken die betrekking hebben op de besteding van de subsidie en de uitvoering van de activiteit tot zes maanden nadat de activiteit is uitgevoerd;

Daarnaast verzoeken wij u om in uw communicatie over de activiteit tot uitdrukking te brengen dat deze mede mogelijk worden gemaakt door de provincie Drenthe. Dit met het oog op het informeren van de burgers over de besteding van belastinggelden.

Meldingsplicht
Als blijkt dat u de gesubsidieerde activiteit niet zult uitvoeren of dat u niet aan alle verplichtingen zult voldoen, stelt u ons daarvan direct schriftelijk of per mail op de hoogte.

Daarnaast stelt u ons zo spoedig mogelijk op de hoogte van:

- relevante wijzigingen in de financiële en organisatorische verhouding met derden;
- wijzigingen van de statuten betreffende de vorm van de rechtspersoon, de persoon van de bestuurder(s) en het doel van de rechtspersoon.

Indien u niet voldoet aan de meldingsplicht, kunnen wij dit besluit tot subsidieverlening in uw nadeel wijzigen of intrekken en het uitbetaalde subsidiebedrag geheel of gedeeltelijk terugvorderen.

Juridisch kader
Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:
- de De-minimisverordening, Verordening (EU) Nr. 1407/2013 (PbEU 2013, L352/1);
- de Algemene wet bestuursrecht;
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017;
- het Sanctie en handhavingsbeleid bij subsidies;
- Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Staatssteun
Bij uw aanvraag heeft u een verklaring de-minimissteun ingevuld. Hieruit blijkt dat er ruimte is om onze subsidieverlening te laten vallen onder de De-minimisverordening, Verordening (EU) Nr. 1407/2013 (PbEU 2013, L352/1). Daardoor is er geen sprake van staatssteun. Houdt u er rekening mee dat bij een volgende eventuele subsidieaanvraag aan u gevraagd kan worden of u subsidie heeft ontvangen onder deze verordening.

Steekproef
Zoals wij hierboven aangaven, hoeft u de besteding van de subsidie achteraf niet te verantwoorden. Onderdeel van ons subsidiebeleid, zoals vastgelegd in de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Provinciale leidraad voor het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies, is dat wij achteraf via steekproeven controleren of subsidies rechtmatig en doelmatig zijn besteed.
Ten behoeve van eventueel onderzoek dat zal worden verricht bent u verplicht de volgende gegevens over de besteding van de subsidie en de uitvoering van het project voor ons beschikbaar te houden tot drie maanden na de voltooiing van de activiteiten waarvoor wij de subsidie verlenen:

- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de gesubsidieerde activiteiten volledig zijn uitgevoerd;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de met de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten beoogde resultaten zijn behaald;

- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de subsidie is besteed aan de gesubsidieerde activiteiten.

Indien u niet of niet geheel voldoet aan de verplichting om deze gegevens beschikbaar te houden, kan dat tot gevolg hebben dat wij de subsidievaststelling intrekken en dat u de subsidie geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

De gegevens die wij uit een steekproef verkrijgen, gebruiken wij in beginsel alleen om te beoordelen of de subsidie is besteed overeenkomstig de verlening. Slechts indien blijkt dat er sprake is geweest van misbruik of oneigenlijk gebruik van deze subsidie (bijvoorbeeld als de subsidie is besteed aan andere activiteiten dan waarvoor deze werd verleend, of als de activiteiten niet of niet geheel hebben plaatsgevonden en u dit niet tijdig hebt gemeld), kan dat voor ons aanleiding zijn om de subsidie lager vast te stellen, of om de subsidieverlening ten nadele van u te wijzigen of in te trekken. In dergelijke gevallen loopt u het risico dat u het ontvangen voorschot geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met [redacted] telefoonnummer (0592) [redacted]

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bezwaar
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van gedeputeerde staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een bezwaarschrift verwijzen wij u naar: www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure

Aan:
Maatschap Plas-Kerperin
Holtstraat 44
7814 PD EMMEN

Assen, 21 juli 2021
Ons kenmerk 202100871-00951406
Behandeld door [redacted] (0592) [redacted]
Onderwerp: Afwijzing subsidieaanvraag [redacted]

Geachte [redacted]

Op 15 maart 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor een subsidie voor het project Maatschap Plas-Kerperin op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe (hierna: de Subsidieregeling). In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit
Wij hebben besloten uw subsidieaanvraag af te wijzen. U vraagt subsidie aan voor het aanschaffen van een verplaatsbare wolfwerende afrastering en het aanschaffen van een automatisch oprolsysteem bij een verplaatsbaar wolfwerende afrastering met draden. De percelen waarop de schapen grazen vallen buiten het wolvenrisicogebied zoals aangewezen door Gedeputeerde Staten. Hierdoor valt u niet onder de doelgroep van de regeling en voldoet u niet aan alle vereisten om in aanmerking te komen voor subsidie (artikel 4 en artikel 7 van de Subsidieregeling).

Juridisch kader
Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:
- de Algemene wet bestuursrecht;
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017;
- Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met , telefoonnummer (0592) [redacted]

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

mevrouw I. Hut,
Teammanager Secretariaten

Bezwaar
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van gedeputeerde staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een bezwaarschrift verwijzen wij u naar: www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure

Aan:

[redacted]

Assen, 27 augustus 2021
Ons kenmerk 202102205-00956161
Behandeld door [redacted] (0592)[redacted]
Verplichtingennummer 79882
Onderwerp: Verlening subsidie Wolfproof

Geachte [redacted],

Op 13 juli 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project Wolfproof op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe (hierna: de Subsidieregeling). In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit
U heeft een subsidieaanvraag gedaan voor een bedrag van € 900,00. Op basis van de door u aangeleverde stukken hebben wij besloten u een subsidie van maximaal € 894,00 te verlenen op grond van artikel 3 van de Subsidieregeling. Wij stellen de subsidie direct vast. Dit betekent dat u geen verzoek tot vaststelling hoeft in te dienen.
De subsidie van € 894,00, maken wij binnen dertig dagen na dagtekening van deze brief over op bankrekeningnummer [redacted], onder vermelding van 202102205-00956161.

De door u voorgestelde activiteit voldoet aan de criteria van de Subsidieregeling.

Verplichtingen
Bij het uitvoeren van de activiteit bent u gebonden aan de volgende verplichtingen:

- De subsidieontvanger is verplicht de afrastering binnen 3 maanden na subsidieverlening te plaatsen of aan te passen en in gebruik te nemen mocht dit nog niet zijn gebeurd. Indien hierin wijzigingen plaatsvinden, dient u dit bij ons aan te geven;
- u bewaart de stukken die betrekking hebben op de besteding van de subsidie en de uitvoering van de activiteit tot zes maanden nadat de activiteit is uitgevoerd;

Daarnaast verzoeken wij u om in uw communicatie over de activiteit tot uitdrukking te brengen dat deze mede mogelijk worden gemaakt door de provincie Drenthe. Dit met het oog op het informeren van de burgers over de besteding van belastinggelden.

Bij correspondentie verzoeken wij u het zaaknummer 202102205 te vermelden.

Meldingsplicht
Als blijkt dat u de gesubsidieerde activiteit niet zult uitvoeren of dat u niet aan alle verplichtingen zult voldoen, stelt u ons daarvan direct schriftelijk of per mail op de hoogte.

Daarnaast stelt u ons zo spoedig mogelijk op de hoogte van:
- relevante wijzigingen in de financiële en organisatorische verhouding met derden;
- wijzigingen van de statuten betreffende de vorm van de rechtspersoon, de persoon van de bestuurder(s) en het doel van de rechtspersoon.

Indien u niet voldoet aan de meldingsplicht, kunnen wij dit besluit tot subsidieverlening in uw nadeel wijzigen of intrekken en het uitbetaalde subsidiebedrag geheel of gedeeltelijk terugvorderen.

Juridisch kader
Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:
- de Algemene wet bestuursrecht;
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017;
- het Sanctie en handhavingsbeleid bij subsidies;
- Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Staatssteun
Voor uw aanvraag hebben we gekeken of er sprake is van staatssteun. Dat is bij u niet het geval omdat uw activiteiten een niet-economisch karakter hebben. Daardoor is er geen sprake van een economische activiteit, waardoor er geen sprake is van staatssteun.

Steekproef
Zoals wij hierboven aangaven, hoeft u de besteding van de subsidie achteraf niet te verantwoorden. Onderdeel van ons subsidiebeleid, zoals vastgelegd in de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Provinciale leidraad voor het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies, is dat wij achteraf via steekproeven controleren of subsidies rechtmatig en doelmatig zijn besteed.
Ten behoeve van eventueel onderzoek dat zal worden verricht bent u verplicht de volgende gegevens over de besteding van de subsidie en de uitvoering van het project voor ons beschikbaar te houden tot drie maanden na de voltooiing van de activiteiten waarvoor wij de subsidie verlenen:
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de gesubsidieerde activiteiten volledig zijn uitgevoerd;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de met de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten beoogde resultaten zijn behaald;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de subsidie is besteed aan de gesubsidieerde activiteiten.

Indien u niet of niet geheel voldoet aan de verplichting om deze gegevens beschikbaar te houden, kan dat tot gevolg hebben dat wij de subsidievaststelling intrekken en dat u de subsidie geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

De gegevens die wij uit een steekproef verkrijgen, gebruiken wij in beginsel alleen om te beoordelen of de subsidie is besteed overeenkomstig de verlening. Slechts indien blijkt dat er sprake is geweest van misbruik of oneigenlijk gebruik van deze subsidie (bijvoorbeeld als de subsidie is besteed aan andere activiteiten dan waarvoor deze werd verleend, of als de activiteiten niet of niet geheel hebben plaatsgevonden en u dit niet tijdig hebt gemeld), kan dat voor ons aanleiding zijn om de subsidie lager vast te stellen, of om de subsidieverlening ten nadele van u te wijzigen of in te trekken. In dergelijke gevallen loopt u het risico dat u het ontvangen voorschot geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met [redacted], telefoonnummer (0592) [redacted]

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bezwaar
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van gedeputeerde staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een bezwaarschrift verwijzen wij u naar: www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure

Aan:
Smit Agro Service
t.a.v [redacted]
Etstoel 19
9451 KZ ROLDE

Assen, 27 augustus 2021
Ons kenmerk 202101534-00956164
Behandeld door [redacted] (0592) [redacted]
Verplichtingennummer 79881
Onderwerp: Verlening subsidie wolven raster

Geachte [redacted],

Op 25 mei 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project wolven raster op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe (hierna: de Subsidieregeling). In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit
Wij hebben besloten u een subsidie van maximaal € 2.340,00 te verlenen op grond van artikel 3 van de Subsidieregeling. Wij stellen de subsidie direct vast. Dit betekent dat u geen verzoek tot vaststelling hoeft in te dienen.
De subsidie van € 2.340,00, maken wij binnen dertig dagen na dagtekening van deze brief over op bankrekeningnummer [redacted] onder vermelding van 202101534-00956164.

Verplichtingen
Bij het uitvoeren van de activiteit bent u gebonden aan de volgende verplichtingen:
- De subsidieontvanger is verplicht de afrastering binnen 3 maanden na subsidieverlening te plaatsen of aan te passen en in gebruik te nemen mocht dit nog niet zijn gebeurd. Indien hierin wijzigingen plaatsvinden, dient u dit bij ons aan te geven;
- u bewaart de stukken die betrekking hebben op de besteding van de subsidie en de uitvoering van de activiteit tot zes maanden nadat de activiteit is uitgevoerd;

Daarnaast verzoeken wij u om in uw communicatie over de activiteit tot uitdrukking te brengen dat deze mede mogelijk worden gemaakt door de provincie Drenthe. Dit met het oog op het informeren van de burgers over de besteding van belastinggelden.

Meldingsplicht
Als blijkt dat u de gesubsidieerde activiteit niet zult uitvoeren of dat u niet aan alle verplichtingen zult voldoen, stelt u ons daarvan direct schriftelijk of per mail op de hoogte.

Daarnaast stelt u ons zo spoedig mogelijk op de hoogte van:
- relevante wijzigingen in de financiële en organisatorische verhouding met derden;
- wijzigingen van de statuten betreffende de vorm van de rechtspersoon, de persoon van de bestuurder(s) en het doel van de rechtspersoon.

Indien u niet voldoet aan de meldingsplicht, kunnen wij dit besluit tot subsidieverlening in uw nadeel wijzigen of intrekken en het uitbetaalde subsidiebedrag geheel of gedeeltelijk terugvorderen.

Juridisch kader
Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:
- de De-minimisverordening, Verordening (EU) Nr. 1407/2013 (PbEU 2013, L352/1);
- de Algemene wet bestuursrecht;
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017;
- het Sanctie en handhavingsbeleid bij subsidies;
- Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Staatssteun
Bij uw aanvraag heeft u een verklaring de-minimissteun ingevuld. Hieruit blijkt dat er ruimte is om onze subsidieverlening te laten vallen onder de De-minimisverordening, Verordening (EU) Nr. 1407/2013 (PbEU 2013, L352/1). Daardoor is er geen sprake van staatssteun. Houdt u er rekening mee dat bij een volgende eventuele subsidieaanvraag aan u gevraagd kan worden of u subsidie heeft ontvangen onder deze verordening.

Steekproef
Zoals wij hierboven aangaven, hoeft u de besteding van de subsidie achteraf niet te verantwoorden. Onderdeel van ons subsidiebeleid, zoals vastgelegd in de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Provinciale leidraad voor het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies, is dat wij achteraf via steekproeven controleren of subsidies rechtmatig en doelmatig zijn besteed.
Ten behoeve van eventueel onderzoek dat zal worden verricht bent u verplicht de volgende gegevens over de besteding van de subsidie en de uitvoering van het project voor ons beschikbaar te houden tot 3 maanden na de voltooiing van de activiteiten waarvoor wij de subsidie verlenen:
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de gesubsidieerde activiteiten volledig zijn uitgevoerd;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de met de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten beoogde resultaten zijn behaald;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de subsidie is besteed aan de gesubsidieerde activiteiten.

Indien u niet of niet geheel voldoet aan de verplichting om deze gegevens beschikbaar te houden, kan dat tot gevolg hebben dat wij de subsidievaststelling intrekken en dat u de subsidie geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

De gegevens die wij uit een steekproef verkrijgen, gebruiken wij in beginsel alleen om te beoordelen of de subsidie is besteed overeenkomstig de verlening. Slechts indien blijkt dat er sprake is geweest van misbruik of oneigenlijk gebruik van deze subsidie (bijv. als de subsidie is besteed aan andere activiteiten dan waarvoor deze werd verleend, of als de activiteiten niet of niet geheel hebben plaatsgevonden en u dit niet tijdig hebt gemeld), kan dat voor ons aanleiding zijn om de subsidie lager vast te stellen, of om de subsidieverlening ten nadele van u te wijzigen of in te trekken. In dergelijke gevallen loopt u het risico dat u het ontvangen voorschot geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met [redacted], telefoonnummer (0592) [redacted]

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bezwaar
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van gedeputeerde staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een bezwaarschrift verwijzen wij u naar: www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure

Besluitvormingsformulier	
Zaaknummer/documentnummer	**202102622/00956349**
Zaakomschrijving	**Vast nachtraster Eext Verzetsmonument**
Naam aanvrager	Stichting Schaapskudde het Stroomdal
Aangevraagd subsidiebedrag	**€ 1.580,00**
Totale projectkosten	
Te verlenen subsidiebedrag	
Subsidieregeling	**de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe**
Soort subsidie	**Project subsidie**
Aangevraagd bedrag bij andere overheden (incl. overheden buitenland)	
Zijn er eerdere aanvragen geweest voor deze(lfde) activiteiten (zelfde klant, zelfde projectnaam, andere handelsnaam klant of samenwerkingspartner)?	
Voldoet de klant/aanvrager aan de criteria?	
Kwam je afwijkingen of onregelmatigheden tegen?	
Staatssteun: Is er sprake van staatssteun: economisch voordeel en grensoverschrijdend? *Gebruik hiervoor de staatssteuncheck.*	
Is de aanvrager financieel daadkrachtig genoeg voor het project?	
Is het uit te voeren plan realistisch?	
Is er sprake van belangenverstrengeling? (aanvrager met derden of door middel van een samenwerkingsverband?)	
Wat zijn de resultaten die worden verwacht door middel van de prestatie(s)?	
Klopt de begroting? Hoe is deze onderbouwd met de uniforme kostenbegrippen zoals bedoeld in de beleidsregel?	
Verwacht je dat er zich risico's voordoen?	
Steekproef gaat plaatsvinden (maak een keuze)	Select // A-select

Staatssteuncheck	
Economische activiteiten	
Heb je te maken met een onderwijs- of onderzoeksproject dat door instelling wordt uitgevoerd die dit als wettelijke taak heeft? Dan is het om die reden geen economische activiteit. Dan gebruik je het stukje tekst over niet-economische activiteit want primair onderwijs of primair onderzoek.	
1. Welk economisch voordeel heeft de aanvrager van de subsidie?	
2. Kun je je een potentiële markt voorstellen bij de activiteiten die we subsidiëren?	
3. Wordt er aan bezoekers of gebruikers een kostendekkende of winstgevende prijs gevraagd? *NB: zie je dat voor minder dan 50% de kosten van het project worden gedekt door middel van deze inkomsten dan heb je meestal niet te maken met een economische activiteit.*	
4. Zijn er inkomsten uit sponsoring door een marktpartij? *Hiermee wordt dus niet bedoeld subsidies, maar commerciële partijen die graag hun naam willen verbinden aan de activiteit.*	
5. Waar gaat het geld op de begroting naartoe? *Als er bijvoorbeeld een evenementenbureau wordt ingehuurd zal eerder sprake zijn van een economische activiteit, dan wanneer de lokale toneelverenging iets organiseert.*	
Zie je door deze vragen dat de activiteit zich niet op een markt bevindt? Dan heb je hier niet te maken met een economische activiteit en is geen sprake van staatssteun en gebruik je het standaard stukje tekst over niet-economische activiteit. *Is het **wel** een economische activiteit? Dan kijk je ook naar grensoverschrijdende effecten.*	
Grensoverschrijdende effecten	
6. Komen er bezoekers uit het buitenland? Zo ja, meer dan 15% van het totaal verwachte aantal bezoekers?	
7. Zou een buitenlandse ondernemer geïnteresseerd zijn om zich (tijdelijk) in NL te vestigen voor dezelfde (deel) opdracht als waar nu subsidie wordt gegeven?	
Zeg je hier twee keer nee op? Dan is er geen sprake van grensoverschrijdende effecten en dus zuiver lokaal effect en is er geen sprake van staatssteun. Je gebruikt dan het stukje 'geen staatssteun want zuiver lokaal effect' in je beschikking.	

Aan:
Stichting Schaapskudde het Stroomdal
t.a.v. [redacted]

Assen, 30 augustus 2021
Ons kenmerk 202102622-00956351
Behandeld door [redacted] (0592) 36 55 55
Onderwerp: Statusbrief subsidieaanvraag Vast nachtraster Eext Verzetsmonument

Geachte [redacted],

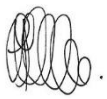
Op 27 augustus 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project Vast nachtraster Eext Verzetsmonument op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe. In deze brief informeren wij u over de termijn waarbinnen u ons besluit op uw aanvraag kunt verwachten.

Beslistermijn
De termijn voor het nemen van een beslissing bedraagt maximaal 13 weken. Dit betekent dat wij uiterlijk op 26 november 2021 een besluit op uw aanvraag nemen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met het Klant Contact Centrum, telefoonnummer (0592) 36 55 55.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

i.o.
ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bij correspondentie verzoeken wij u het zaaknummer 202102622 te vermelden.

Besluitvormingsformulier	
Zaaknummer/documentnummer	**202103286/00968498**
Zaakomschrijving	**Plaatsen wolfwerende afrastering**
Naam aanvrager	
Aangevraagd subsidiebedrag	**€ 746,00**
Totale projectkosten	
Te verlenen subsidiebedrag	
Subsidieregeling	**de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe**
Soort subsidie	**Project subsidie**
Aangevraagd bedrag bij andere overheden (incl. overheden buitenland)	
Zijn er eerdere aanvragen geweest voor deze(lfde) activiteiten (zelfde klant, zelfde projectnaam, andere handelsnaam klant of samenwerkingspartner)?	
Voldoet de klant/aanvrager aan de criteria?	
Kwam je afwijkingen of onregelmatigheden tegen?	
Staatssteun: Is er sprake van staatssteun: economisch voordeel en grensoverschrijdend? *Gebruik hiervoor de staatssteuncheck.*	
Is de aanvrager financieel daadkrachtig genoeg voor het project?	
Is het uit te voeren plan realistisch?	
Is er sprake van belangenverstrengeling? (aanvrager met derden of door middel van een samenwerkingsverband?)	
Wat zijn de resultaten die worden verwacht door middel van de prestatie(s)?	
Klopt de begroting? Hoe is deze onderbouwd met de uniforme kostenbegrippen zoals bedoeld in de beleidsregel?	
Verwacht je dat er zich risico's voordoen?	
Steekproef gaat plaatsvinden (maak een keuze)	Select // A-select

Staatssteuncheck	
Economische activiteiten	
Heb je te maken met een onderwijs- of onderzoeksproject dat door instelling wordt uitgevoerd die dit als wettelijke taak heeft? Dan is het om die reden geen economische activiteit. Dan gebruik je het stukje tekst over niet-economische activiteit want primair onderwijs of primair onderzoek.	
1. Welk economisch voordeel heeft de aanvrager van de subsidie?	
2. Kun je je een potentiële markt voorstellen bij de activiteiten die we subsidiëren?	
3. Wordt er aan bezoekers of gebruikers een kostendekkende of winstgevende prijs gevraagd? *NB: zie je dat voor minder dan 50% de kosten van het project worden gedekt door middel van deze inkomsten dan heb je meestal niet te maken met een economische activiteit.*	
4. Zijn er inkomsten uit sponsoring door een marktpartij? *Hiermee wordt dus niet bedoeld subsidies, maar commerciële partijen die graag hun naam willen verbinden aan de activiteit.*	
5. Waar gaat het geld op de begroting naartoe? *Als er bijvoorbeeld een evenementenbureau wordt ingehuurd zal eerder sprake zijn van een economische activiteit, dan wanneer de lokale toneelverenging iets organiseert.*	
Zie je door deze vragen dat de activiteit zich niet op een markt bevindt? Dan heb je hier niet te maken met een economische activiteit en is geen sprake van staatssteun en gebruik je het standaard stukje tekst over niet-economische activiteit. *Is het **wel** een economische activiteit? Dan kijk je ook naar grensoverschrijdende effecten.*	
Grensoverschrijdende effecten	
6. Komen er bezoekers uit het buitenland? Zo ja, meer dan 15% van het totaal verwachte aantal bezoekers?	
7. Zou een buitenlandse ondernemer geïnteresseerd zijn om zich (tijdelijk) in NL te vestigen voor dezelfde (deel) opdracht als waar nu subsidie wordt gegeven?	
Zeg je hier twee keer nee op? Dan is er geen sprake van grensoverschrijdende effecten en dus zuiver lokaal effect en is er geen sprake van staatssteun. Je gebruikt dan het stukje 'geen staatssteun want zuiver lokaal effect' in je beschikking.	

Aan:

[redacted]

Assen, 9 november 2021
Ons kenmerk 202103286-00968503
Behandeld door [redacted] (0592) 36 55 55
Onderwerp: Statusbrief subsidieaanvraag Plaatsen wolfwerende afrastering

Geachte [redacted]

Op 8 november 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project Plaatsen wolfwerende afrastering op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe. In deze brief informeren wij u over de termijn waarbinnen u ons besluit op uw aanvraag kunt verwachten.

Beslistermijn
De termijn voor het nemen van een beslissing bedraagt maximaal 13 weken. Dit betekent dat wij uiterlijk op 7 februari 2022 een besluit op uw aanvraag nemen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met het Klant Contact Centrum, telefoonnummer (0592) 36 55 55.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

G. Heidekamp

i.o.
ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bij correspondentie verzoeken wij u het zaaknummer 202103286 te vermelden.

Besluitvormingsformulier

Zaaknummer/documentnummer	**202100677/00975070**
Zaakomschrijving	**Schade door wolven**
Naam aanvrager	[redacted]
Aangevraagd subsidiebedrag	5.1.2f [redacted]
Totale projectkosten	
Te verlenen subsidiebedrag	€ 4.340,00
Subsidieregeling	de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe
Soort subsidie	Project subsidie
Aangevraagd bedrag bij andere overheden (incl. overheden buitenland)	nee
Zijn er eerdere aanvragen geweest voor deze(lfde) activiteiten (zelfde klant, zelfde projectnaam, andere handelsnaam klant of samenwerkingspartner)?	nee
Voldoet de klant/aanvrager aan de criteria?	ja
Kwam je afwijkingen of onregelmatigheden tegen?	heeft een subsidie aangevraagd van 5.1.2f [redacted] Wij hebben uw aanvraag niet volledig gehonoreerd. In eerste instantie is er met 1475 meter afrastering gerekend in het voorbeeld dat door u is opgestuurd. Echter aan de hand van de door u aan geleverde nota's komen wij uit op een aantal strekkende meters aangekochte afrastering van 1280 meter. Dit geeft de volgende berekening van de hoogte van de subsidie: 1280 meter x € 3,00 = € 3.840,00 Vaste component € 500,00 Totaal € 4.340,00
Staatssteun: Is er sprake van staatssteun: economisch voordeel en grensoverschrijdend? *Gebruik hiervoor de staatssteuncheck.*	nee
Is de aanvrager financieel daadkrachtig genoeg voor het project?	nvt
Is het uit te voeren plan realistisch?	ja
Is er sprake van belangenverstrengeling? (aanvrager met derden of door middel van een samenwerkingsverband?)	nee

Wat zijn de resultaten die worden verwacht door middel van de prestatie(s)?	Aanschaffen of aanpassen vaste afrastering
Klopt de begroting? Hoe is deze onderbouwd met de uniforme kostenbegrippen zoals bedoeld in de beleidsregel?	Ja
Verwacht je dat er zich risico's voordoen?	nee
Steekproef gaat plaatsvinden (maak een keuze)	x

Staatssteuncheck	
Economische activiteiten	
Heb je te maken met een onderwijs- of onderzoeksproject dat door instelling wordt uitgevoerd die dit als wettelijke taak heeft? Dan is het om die reden geen economische activiteit. Dan gebruik je het stukje tekst over niet-economische activiteit want primair onderwijs of primair onderzoek.	
1. Welk economisch voordeel heeft de aanvrager van de subsidie?	
2. Kun je je een potentiële markt voorstellen bij de activiteiten die we subsidiëren?	
3. Wordt er aan bezoekers of gebruikers een kostendekkende of winstgevende prijs gevraagd? *NB: zie je dat voor minder dan 50% de kosten van het project worden gedekt door middel van deze inkomsten dan heb je meestal niet te maken met een economische activiteit.*	
4. Zijn er inkomsten uit sponsoring door een marktpartij? *Hiermee wordt dus niet bedoeld subsidies, maar commerciële partijen die graag hun naam willen verbinden aan de activiteit.*	
5. Waar gaat het geld op de begroting naartoe? *Als er bijvoorbeeld een evenementenbureau wordt ingehuurd zal eerder sprake zijn van een economische activiteit, dan wanneer de lokale toneelverenging iets organiseert.*	
Zie je door deze vragen dat de activiteit zich niet op een markt bevindt? Dan heb je hier niet te maken met een economische activiteit en is geen sprake van staatssteun en gebruik je het standaard stukje tekst over niet-economische activiteit. *Is het **wel** een economische activiteit? Dan kijk je ook naar grensoverschrijdende effecten.*	
Grensoverschrijdende effecten	
6. Komen er bezoekers uit het buitenland? Zo ja, meer dan 15% van het totaal verwachte aantal bezoekers?	
7. Zou een buitenlandse ondernemer geïnteresseerd zijn om zich (tijdelijk) in NL te vestigen voor dezelfde (deel) opdracht als waar nu subsidie wordt gegeven?	
Zeg je hier twee keer nee op? Dan is er geen sprake van grensoverschrijdende effecten en dus zuiver lokaal effect en is er geen sprake van staatssteun. Je gebruikt dan het stukje 'geen staatssteun want zuiver lokaal effect' in je beschikking.	

Besluitvormingsformulier	
Zaaknummer/documentnummer	202101342/00975075
Zaakomschrijving	voorkomen schade door wolven provincie Drenthe-Platzer
Naam aanvrager	
Aangevraagd subsidiebedrag	€ 1.280,00
Totale projectkosten	1800,00
Te verlenen subsidiebedrag	
Subsidieregeling	de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe
Soort subsidie	Project subsidie
Aangevraagd bedrag bij andere overheden (incl. overheden buitenland)	nee
Zijn er eerdere aanvragen geweest voor deze(lfde) activiteiten (zelfde klant, zelfde projectnaam, andere handelsnaam klant of samenwerkingspartner)?	nee
Voldoet de klant/aanvrager aan de criteria?	ja
Kwam je afwijkingen of onregelmatigheden tegen?	Nee
Staatssteun: Is er sprake van staatssteun: economisch voordeel en grensoverschrijdend? *Gebruik hiervoor de staatssteuncheck.*	nee
Is de aanvrager financieel daadkrachtig genoeg voor het project?	nvt
Is het uit te voeren plan realistisch?	ja
Is er sprake van belangenverstrengeling? (aanvrager met derden of door middel van een samenwerkingsverband?)	nvt
Wat zijn de resultaten die worden verwacht door middel van de prestatie(s)?	Aanschaffen en/of aanpassen van een vaste wolfwerende afrastering
Klopt de begroting? Hoe is deze onderbouwd met de uniforme kostenbegrippen zoals bedoeld in de beleidsregel?	Ja
Verwacht je dat er zich risico's voordoen?	nee
Steekproef gaat plaatsvinden (maak een keuze)	**x**

Staatssteuncheck	
Economische activiteiten	
Heb je te maken met een onderwijs- of onderzoeksproject dat door instelling wordt uitgevoerd die dit als wettelijke taak heeft? Dan is het om die reden geen economische activiteit. Dan gebruik je het stukje tekst over niet-economische activiteit want primair onderwijs of primair onderzoek.	
1. Welk economisch voordeel heeft de aanvrager van de subsidie?	
2. Kun je je een potentiële markt voorstellen bij de activiteiten die we subsidiëren?	
3. Wordt er aan bezoekers of gebruikers een kostendekkende of winstgevende prijs gevraagd? *NB: zie je dat voor minder dan 50% de kosten van het project worden gedekt door middel van deze inkomsten dan heb je meestal niet te maken met een economische activiteit.*	
4. Zijn er inkomsten uit sponsoring door een marktpartij? *Hiermee wordt dus niet bedoeld subsidies, maar commerciële partijen die graag hun naam willen verbinden aan de activiteit.*	
5. Waar gaat het geld op de begroting naartoe? *Als er bijvoorbeeld een evenementenbureau wordt ingehuurd zal eerder sprake zijn van een economische activiteit, dan wanneer de lokale toneelverenging iets organiseert.*	
Zie je door deze vragen dat de activiteit zich niet op een markt bevindt? Dan heb je hier niet te maken met een economische activiteit en is geen sprake van staatssteun en gebruik je het standaard stukje tekst over niet-economische activiteit. *Is het **wel** een economische activiteit? Dan kijk je ook naar grensoverschrijdende effecten.*	
Grensoverschrijdende effecten	
6. Komen er bezoekers uit het buitenland? Zo ja, meer dan 15% van het totaal verwachte aantal bezoekers?	
7. Zou een buitenlandse ondernemer geïnteresseerd zijn om zich (tijdelijk) in NL te vestigen voor dezelfde (deel) opdracht als waar nu subsidie wordt gegeven?	
Zeg je hier twee keer nee op? Dan is er geen sprake van grensoverschrijdende effecten en dus zuiver lokaal effect en is er geen sprake van staatssteun. Je gebruikt dan het stukje 'geen staatssteun want zuiver lokaal effect' in je beschikking.	

Besluitvormingsformulier

Zaaknummer/documentnummer	**202101457/00975076**
Zaakomschrijving	**schade voorkomen door wolven**
Naam aanvrager	[redacted]
Aangevraagd subsidiebedrag	**€ 10.500,00**
Totale projectkosten	**11052,00**
Te verlenen subsidiebedrag	
Subsidieregeling	**de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe**
Soort subsidie	**Project subsidie**
Aangevraagd bedrag bij andere overheden (incl. overheden buitenland)	nee
Zijn er eerdere aanvragen geweest voor deze(lfde) activiteiten (zelfde klant, zelfde projectnaam, andere handelsnaam klant of samenwerkingspartner)?	nee
Voldoet de klant/aanvrager aan de criteria?	ja
Kwam je afwijkingen of onregelmatigheden tegen?	U heeft een subsidie aangevraagd van 5.1.2f [redacted]. Wij hebben uw aanvraag niet volledig gehonoreerd. In artikel 9, lid 1, onder a en b van de Subsidieregeling is opgenomen hoe de subsidiehoogte berekend wordt. Door middel van deze berekening is de hoogte van de subsidie vastgesteld op een bedrag van € 500,00 + (17*100) = € 2.200,00.
Staatssteun: Is er sprake van staatssteun: economisch voordeel en grensoverschrijdend? *Gebruik hiervoor de staatssteuncheck.*	nee
Is de aanvrager financieel daadkrachtig genoeg voor het project?	nvt
Is het uit te voeren plan realistisch?	ja
Is er sprake van belangenverstrengeling? (aanvrager met derden of door middel van een samenwerkingsverband?)	nvt
Wat zijn de resultaten die worden verwacht door middel van de prestatie(s)?	Aanschaffen en/of aanpassen van een vaste wolfwerende afrastering
Klopt de begroting? Hoe is deze onderbouwd met de uniforme kostenbegrippen zoals bedoeld in de beleidsregel?	Ja

Verwacht je dat er zich risico's voordoen?	nee
Steekproef gaat plaatsvinden (maak een keuze)	x

Staatssteuncheck	
Economische activiteiten	
Heb je te maken met een onderwijs- of onderzoeksproject dat door instelling wordt uitgevoerd die dit als wettelijke taak heeft? Dan is het om die reden geen economische activiteit. Dan gebruik je het stukje tekst over niet-economische activiteit want primair onderwijs of primair onderzoek.	
1. Welk economisch voordeel heeft de aanvrager van de subsidie?	
2. Kun je je een potentiële markt voorstellen bij de activiteiten die we subsidiëren?	
3. Wordt er aan bezoekers of gebruikers een kostendekkende of winstgevende prijs gevraagd? *NB: zie je dat voor minder dan 50% de kosten van het project worden gedekt door middel van deze inkomsten dan heb je meestal niet te maken met een economische activiteit.*	
4. Zijn er inkomsten uit sponsoring door een marktpartij? *Hiermee wordt dus niet bedoeld subsidies, maar commerciële partijen die graag hun naam willen verbinden aan de activiteit.*	
5. Waar gaat het geld op de begroting naartoe? *Als er bijvoorbeeld een evenementenbureau wordt ingehuurd zal eerder sprake zijn van een economische activiteit, dan wanneer de lokale toneelverenging iets organiseert.*	
Zie je door deze vragen dat de activiteit zich niet op een markt bevindt? Dan heb je hier niet te maken met een economische activiteit en is geen sprake van staatssteun en gebruik je het standaard stukje tekst over niet-economische activiteit. *Is het **wel** een economische activiteit? Dan kijk je ook naar grensoverschrijdende effecten.*	
Grensoverschrijdende effecten	
6. Komen er bezoekers uit het buitenland? Zo ja, meer dan 15% van het totaal verwachte aantal bezoekers?	
7. Zou een buitenlandse ondernemer geïnteresseerd zijn om zich (tijdelijk) in NL te vestigen voor dezelfde (deel) opdracht als waar nu subsidie wordt gegeven?	
Zeg je hier twee keer nee op? Dan is er geen sprake van grensoverschrijdende effecten en dus zuiver lokaal effect en is er geen sprake van staatssteun. Je gebruikt dan het stukje 'geen staatssteun want zuiver lokaal effect' in je beschikking.	

Besluitvormingsformulier	
Zaaknummer/documentnummer	202101401/00975077
Zaakomschrijving	Omheining weiden
Naam aanvrager	
Aangevraagd subsidiebedrag	€ 2.000,00
Totale projectkosten	3500
Te verlenen subsidiebedrag	800
Subsidieregeling	de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe
Soort subsidie	Project subsidie
Aangevraagd bedrag bij andere overheden (incl. overheden buitenland)	nee
Zijn er eerdere aanvragen geweest voor deze(lfde) activiteiten (zelfde klant, zelfde projectnaam, andere handelsnaam klant of samenwerkingspartner)?	nee
Voldoet de klant/aanvrager aan de criteria?	ja
Kwam je afwijkingen of onregelmatigheden tegen?	U heeft een subsidie aangevraagd van 5.1.2f . Wij hebben uw aanvraag niet volledig gehonoreerd. In artikel 9, lid 1, onder a en b van de Subsidieregeling is opgenomen hoe de subsidiehoogte berekend wordt. Door middel van deze berekening is de hoogte van de subsidie vastgesteld op een bedrag van € 500,00 + (€ 100,00 x 3) = € 800,00.
Staatssteun: Is er sprake van staatssteun: economisch voordeel en grensoverschrijdend? *Gebruik hiervoor de staatssteuncheck.*	nee
Is de aanvrager financieel daadkrachtig genoeg voor het project?	nvt
Is het uit te voeren plan realistisch?	ja
Is er sprake van belangenverstrengeling? (aanvrager met derden of door middel van een samenwerkingsverband?)	nvt
Wat zijn de resultaten die worden verwacht door middel van de prestatie(s)?	Aanschaffen en/of aanpassen van een vaste wolfwerende afrastering
Klopt de begroting? Hoe is deze onderbouwd met de uniforme kostenbegrippen zoals bedoeld in de beleidsregel?	Ja

Verwacht je dat er zich risico's voordoen?	nee
Steekproef gaat plaatsvinden (maak een keuze)	**x**

Staatssteuncheck	
Economische activiteiten	
Heb je te maken met een onderwijs- of onderzoeksproject dat door instelling wordt uitgevoerd die dit als wettelijke taak heeft? Dan is het om die reden geen economische activiteit. Dan gebruik je het stukje tekst over niet-economische activiteit want primair onderwijs of primair onderzoek.	
1. Welk economisch voordeel heeft de aanvrager van de subsidie?	
2. Kun je je een potentiële markt voorstellen bij de activiteiten die we subsidiëren?	
3. Wordt er aan bezoekers of gebruikers een kostendekkende of winstgevende prijs gevraagd? *NB: zie je dat voor minder dan 50% de kosten van het project worden gedekt door middel van deze inkomsten dan heb je meestal niet te maken met een economische activiteit.*	
4. Zijn er inkomsten uit sponsoring door een marktpartij? *Hiermee wordt dus niet bedoeld subsidies, maar commerciële partijen die graag hun naam willen verbinden aan de activiteit.*	
5. Waar gaat het geld op de begroting naartoe? *Als er bijvoorbeeld een evenementenbureau wordt ingehuurd zal eerder sprake zijn van een economische activiteit, dan wanneer de lokale toneelverenging iets organiseert.*	
Zie je door deze vragen dat de activiteit zich niet op een markt bevindt? Dan heb je hier niet te maken met een economische activiteit en is geen sprake van staatssteun en gebruik je het standaard stukje tekst over niet-economische activiteit. *Is het **wel** een economische activiteit? Dan kijk je ook naar grensoverschrijdende effecten.*	
Grensoverschrijdende effecten	
6. Komen er bezoekers uit het buitenland? Zo ja, meer dan 15% van het totaal verwachte aantal bezoekers?	
7. Zou een buitenlandse ondernemer geïnteresseerd zijn om zich (tijdelijk) in NL te vestigen voor dezelfde (deel) opdracht als waar nu subsidie wordt gegeven?	
Zeg je hier twee keer nee op? Dan is er geen sprake van grensoverschrijdende effecten en dus zuiver lokaal effect en is er geen sprake van staatssteun. Je gebruikt dan het stukje 'geen staatssteun want zuiver lokaal effect' in je beschikking.	

Besluitvormingsformulier

Zaaknummer/documentnummer	202101534/00975110
Zaakomschrijving	aanvraag subsidie wolven raster
Naam aanvrager	
Aangevraagd subsidiebedrag	€ 2.340,00
Totale projectkosten	
Te verlenen subsidiebedrag	
Subsidieregeling	de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe
Soort subsidie	Project subsidie
Aangevraagd bedrag bij andere overheden (incl. overheden buitenland)	nee
Zijn er eerdere aanvragen geweest voor deze(lfde) activiteiten (zelfde klant, zelfde projectnaam, andere handelsnaam klant of samenwerkingspartner)?	nee
Voldoet de klant/aanvrager aan de criteria?	ja
Kwam je afwijkingen of onregelmatigheden tegen?	nee
Staatssteun: Is er sprake van staatssteun: economisch voordeel en grensoverschrijdend? *Gebruik hiervoor de staatssteuncheck.*	Bij uw aanvraag heeft u een verklaring de-minimissteun ingevuld. Hieruit blijkt dat er ruimte is om onze subsidieverlening te laten vallen onder de De-minimisverordening, Verordening (EU) Nr. 1407/2013 (PbEU 2013, L352/1). Daardoor is er geen sprake van staatssteun. Houdt u er rekening mee dat bij een volgende eventuele subsidieaanvraag aan u gevraagd kan worden of u subsidie heeft ontvangen onder deze verordening.
Is de aanvrager financieel daadkrachtig genoeg voor het project?	nvt
Is het uit te voeren plan realistisch?	ja
Is er sprake van belangenverstrengeling? (aanvrager met derden of door middel van een samenwerkingsverband?)	nvt
Wat zijn de resultaten die worden verwacht door middel van de prestatie(s)?	Aanschaffen van een verplaatsbare wolfwerende afrastering
Klopt de begroting? Hoe is deze onderbouwd met de uniforme kostenbegrippen zoals bedoeld in de beleidsregel?	Ja

Verwacht je dat er zich risico's voordoen?	nee
Steekproef gaat plaatsvinden (maak een keuze)	**x**

Staatssteuncheck	
Economische activiteiten	
Heb je te maken met een onderwijs- of onderzoeksproject dat door instelling wordt uitgevoerd die dit als wettelijke taak heeft? Dan is het om die reden geen economische activiteit. Dan gebruik je het stukje tekst over niet-economische activiteit want primair onderwijs of primair onderzoek.	
1. Welk economisch voordeel heeft de aanvrager van de subsidie?	
2. Kun je je een potentiële markt voorstellen bij de activiteiten die we subsidiëren?	
3. Wordt er aan bezoekers of gebruikers een kostendekkende of winstgevende prijs gevraagd? *NB: zie je dat voor minder dan 50% de kosten van het project worden gedekt door middel van deze inkomsten dan heb je meestal niet te maken met een economische activiteit.*	
4. Zijn er inkomsten uit sponsoring door een marktpartij? *Hiermee wordt dus niet bedoeld subsidies, maar commerciële partijen die graag hun naam willen verbinden aan de activiteit.*	
5. Waar gaat het geld op de begroting naartoe? *Als er bijvoorbeeld een evenementenbureau wordt ingehuurd zal eerder sprake zijn van een economische activiteit, dan wanneer de lokale toneelverenging iets organiseert.*	
Zie je door deze vragen dat de activiteit zich niet op een markt bevindt? Dan heb je hier niet te maken met een economische activiteit en is geen sprake van staatssteun en gebruik je het standaard stukje tekst over niet-economische activiteit. *Is het **wel** een economische activiteit? Dan kijk je ook naar grensoverschrijdende effecten.*	
Grensoverschrijdende effecten	
6. Komen er bezoekers uit het buitenland? Zo ja, meer dan 15% van het totaal verwachte aantal bezoekers?	
7. Zou een buitenlandse ondernemer geïnteresseerd zijn om zich (tijdelijk) in NL te vestigen voor dezelfde (deel) opdracht als waar nu subsidie wordt gegeven?	
Zeg je hier twee keer nee op? Dan is er geen sprake van grensoverschrijdende effecten en dus zuiver lokaal effect en is er geen sprake van staatssteun. Je gebruikt dan het stukje 'geen staatssteun want zuiver lokaal effect' in je beschikking.	

Besluitvormingsformulier	
Zaaknummer/documentnummer	202102205/00950169
Zaakomschrijving	Wolfproof
Naam aanvrager	
Aangevraagd subsidiebedrag	€ 900,00
Totale projectkosten	€ 500,00
Te verlenen subsidiebedrag	€ 5000,00
Subsidieregeling	de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe
Soort subsidie	Project subsidie
Aangevraagd bedrag bij andere overheden (incl. overheden buitenland)	nee
Zijn er eerdere aanvragen geweest voor deze(lfde) activiteiten (zelfde klant, zelfde projectnaam, andere handelsnaam klant of samenwerkingspartner)?	nee
Voldoet de klant/aanvrager aan de criteria?	ja
Kwam je afwijkingen of onregelmatigheden tegen?	nee
Staatssteun: Is er sprake van staatssteun: economisch voordeel en grensoverschrijdend? *Gebruik hiervoor de staatssteuncheck.*	nee
Is de aanvrager financieel daadkrachtig genoeg voor het project?	nvt
Is het uit te voeren plan realistisch?	ja
Is er sprake van belangenverstrengeling? (aanvrager met derden of door middel van een samenwerkingsverband?)	nvt
Wat zijn de resultaten die worden verwacht door middel van de prestatie(s)?	Aanschaffen van een verplaatsbare wolfwerende afrastering
Klopt de begroting? Hoe is deze onderbouwd met de uniforme kostenbegrippen zoals bedoeld in de beleidsregel?	Ja
Verwacht je dat er zich risico's voordoen?	nee
Steekproef gaat plaatsvinden (maak een keuze)	x

Staatssteuncheck	
Economische activiteiten	
Heb je te maken met een onderwijs- of onderzoeksproject dat door instelling wordt uitgevoerd die dit als wettelijke taak heeft? Dan is het om die reden geen economische activiteit. Dan gebruik je het stukje tekst over niet-economische activiteit want primair onderwijs of primair onderzoek.	
1. Welk economisch voordeel heeft de aanvrager van de subsidie?	
2. Kun je je een potentiële markt voorstellen bij de activiteiten die we subsidiëren?	
3. Wordt er aan bezoekers of gebruikers een kostendekkende of winstgevende prijs gevraagd? *NB: zie je dat voor minder dan 50% de kosten van het project worden gedekt door middel van deze inkomsten dan heb je meestal niet te maken met een economische activiteit.*	
4. Zijn er inkomsten uit sponsoring door een marktpartij? *Hiermee wordt dus niet bedoeld subsidies, maar commerciële partijen die graag hun naam willen verbinden aan de activiteit.*	
5. Waar gaat het geld op de begroting naartoe? *Als er bijvoorbeeld een evenementenbureau wordt ingehuurd zal eerder sprake zijn van een economische activiteit, dan wanneer de lokale toneelverenging iets organiseert.*	
Zie je door deze vragen dat de activiteit zich niet op een markt bevindt? Dan heb je hier niet te maken met een economische activiteit en is geen sprake van staatssteun en gebruik je het standaard stukje tekst over niet-economische activiteit. *Is het **wel** een economische activiteit? Dan kijk je ook naar grensoverschrijdende effecten.*	
Grensoverschrijdende effecten	
6. Komen er bezoekers uit het buitenland? Zo ja, meer dan 15% van het totaal verwachte aantal bezoekers?	
7. Zou een buitenlandse ondernemer geïnteresseerd zijn om zich (tijdelijk) in NL te vestigen voor dezelfde (deel) opdracht als waar nu subsidie wordt gegeven?	
Zeg je hier twee keer nee op? Dan is er geen sprake van grensoverschrijdende effecten en dus zuiver lokaal effect en is er geen sprake van staatssteun. Je gebruikt dan het stukje 'geen staatssteun want zuiver lokaal effect' in je beschikking.	

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Postbus 47 | 6700AA WAGENINGEN

Provincie Drenthe
[redacted]
Postbus 122
9400 AC ASSEN

Geachte [redacted],

Met dank voor uw aanvraag ontvangt u hierbij ons voorstel voor onze samenwerking gericht op een afbakening beïnvloedingsgebied Wolf voor de provincie Drenthe, zowel de formeel gevestigde wolf GW1261m, als wel een corridor/risicogebied van zwervende wolven door de provincie. We houden hierbij dezelfde werkwijze aan als voor Gelderland is toegepast, met de volgende aanpassingen:
Aangezien GW1261m zowel de zwerffase als vestigingsfase in globaal dezelfde regio heeft doormaakt, is het wenselijk om te verkennen of die twee fases van elkaar verschillen. Ook zijn er vele niet-DNA waarnemingen van wolven in de regio (en maar weinig keutels) die wellicht wel relevant zijn voor het vaststellen van een gedegen beïnvloedingsgebied. Daarnaast zal het leefgebied en risicogebied ook meer menselijk leefgebied en mogelijk meerdere provincies overlappen. Vandaar dat we een concept uitwerking graag met de Provincie en met de Zoogdiervereniging (ZV) en [redacted], Staatsbosbeheer (SBB) Drenthe, willen bespreken. In deze offerte is ruimte voor hun inbreng opgenomen, conform uw wens in de uitvraag.
Tevens zullen we enkele internationale collega's vragen of 1: GW1261m in 2020 nog bij hen is vastgesteld en 2: of er nieuwe inzichten zijn op het gebied van het aanwijzen van een beïnvloedingsgebied.

Wageningen Environmental Research (WENR) maakt voor de twee vragen een serie van ca. 6 conceptkaarten (ca. 3 per deelvraag; zie ook de uitwerking voor provincie Gelderland/Veluwe: 11, 13, 30km range) die we met elkaar en SBB en ZV bespreken. Op basis van dat overleg passen we nog wat details aan om vervolgens de definitieve GIS kaarten op te leveren (ca. 3 opties/scenario's per deelvraag). Indien het wenselijk is, zal tevens een combinatiekaart gemaakt worden waarin zowel het leefgebied van GW1261m en het aanvullende (waarschijnlijk deels overlappende) risicogebied zwervende wolf is weergegeven. De kaarten zullen met een toelichting worden gerapporteerd. De GIS data die onder de kaarten ligt is onderdeel van het eindproduct. Op basis van deze eindversies en GIS data kan de provincie (GS) zelf het uiteindelijke leefgebied en/of risicogebied aanwijzen.

Provincie Drenthe levert de data / een GIS kaart aan met de schapendichtheid (die goed te bewerken is in GIS), regelt (het gebruik van) de benodigde wolven data voor de analyse van de gebieden (m.n. C1 en C2 data), en mocht die er zijn, een gis kaart met de dichtheid aan wilde hoefdieren/prooien. Provincie Drenthe organiseert een overleg waarin de conceptkaarten worden besproken en waarin WENR, SBB/[redacted] en de ZV worden uitgenodigd, eventueel met andere relevante personen. Mocht er onverhoopt behoefte zijn aan meer kaarten, andere uitwerkingen etc., dan is dat in overleg mogelijk als meerwerk (€5.1.2f [redacted]).

Wageningen
Environmental
Research

DATUM
28 september 2020

ONDERWERP
Samenwerking reg o Wolf Drenthe

UW KENMERK

ONS KENMERK
Corsa 2027782

POSTADRES
Postbus 47
6700AA WAGENINGEN

BEZOEKADRES
Gebouw 101 GAIA
Droevendaalsesteeg 3
6708 PB WAGENINGEN

INTERNET
www.wur.nl/
environmental-research

BGC NAAM
WR-ESG

BANK
NL83RABO0367054612

BTW NUMMER
In The Netherlands:
NL811383696B03
Outside The Netherlands:
NL806511618B01

KvK NUMMER
09098104

CONTACTPERSOON
Dr. [redacted]

TELEFOON
+31 (0)317 [redacted]

E-MAIL
[redacted]@wur.nl

WENR zal met betrekking tot de vanuit BIJ12 verstrekte data de regels van de gegevensleveringsovereenkomst (GLO) van BIJ12 in acht nemen, te weten:

a. Het is WENR niet toegestaan de data voor enig ander doeleinde te gebruiken dan de doeleinden genoemd in de aanbesteding van provincie Drenthe. Dit houdt in dat Ontvanger de data niet mag gebruiken:
   i. Voor commerciële of direct marketing doeleinden;
   ii. Om eigen databases te creëren of te ontwikkelen;
   iii. Voor het opstellen van nieuwsberichten.
b. WENR zal de aan te leveren data niet delen met derden, onderaannemers, entiteiten en/of andere personen, tenzij dit anderszins schriftelijk is overeengekomen.
c. Ontvanger zal bij publicatie van enige tekst, kaart of afbeelding waarin de data zijn verwerkt, BIJ12 als bron vermelden.

Vanuit WENR zal [redacted] dit advies samen met [redacted] en [redacted] uitwerken. Dit voorstel is geldig tot 7 oktober 2020.

Het benodigd budget voor dit advies bedraagt € 5.1.2f (exclusief btw).
Dit is inclusief de inzet van de Zoogdiervereniging en Staatsbosbeheer.

Specifieke voorwaarden bij dit voorstel vindt u in bijlage 1 van deze brief.

Voor extra informatie of een nadere toelichting kunt u contact opnemen met [redacted]
t: 0317-[redacted]

Wij vertrouwen er op u hiermee een passend voorstel voor samenwerking te hebben gedaan.

Met vriendelijke groet,

[redacted]

directeur bedrijfsvoering
Stichting Wageningen Research,
Wageningen Environmental Research (Alterra)

Bijlagen:
1. Specifieke voorwaarden bij dit voorstel
2. Leveringsvoorwaarden

** Vriendelijk verzoeken wij u om in uw correspondentie ons kenmerk en de contactpersoon zoals in het colofon van deze brief staat te vermelden.*
Dit om ervoor te zorgen dat uw documenten bij de juiste persoon terecht komen.

Specifieke voorwaarden bij dit voorstel:

Wageningen Environmental Research is een instituut binnen de rechtspersoon Stichting Wageningen Research.

Leverdatum:
Bij opdrachtverlening binnen de gestelde termijn zal het advies worden geleverd vóór 30 november 2020.

Stichting Wageningen Research, Wageningen Environmental Research, doet onder de huidige omstandigheden al het redelijkerwijs mogelijke om toegezegde prestaties zoveel mogelijk volgens de overeengekomen planning uit te voeren. Stichting Wageningen Research, Wageningen Environmental Research behoudt zich evenwel het recht voor om de planning te herzien indien dit noodzakelijk in verband met de uitvoering van maatregelen ter voorkoming van verdere verspreiding van COVID-19. Stichting Wageningen Research, Wageningen Environmental Research zal contact met u opnemen indien uitstel noodzakelijk is.

Algemene voorwaarden:
De opdracht zal worden uitgevoerd onder toepassing van de Algemene Voorwaarden van Wageningen University & Research, zie bijlage 2.

Betalingsvoorwaarden:
U ontvangt de volgende facturen, welke binnen 30 dagen na factuurdatum zullen worden voldaan:

Facturering geschiedt in 2 termijnen:
1. Bij de bevestiging van uw opdracht factureert Stichting Wageningen Research 50% van het totaalbedrag aan Provincie Drenthe.
2. Vervolgens wordt 50% van het totaalbedrag door Stichting Wageningen Research gefactureerd bij de definitieve levering van het eindresultaat.

Memo POHO	provincie Drenthe
Gedeputeerde	Henk Jumelet
Afschrift	[redacted], Jordan Jumelet
Datum	19 juni 2020
Poho datum	22 juni 2020
Opsteller	[redacted]
Afgestemd met	[redacted]
Onderwerp	Communicatie Wolvencommissie
Doel memo	☒Ter discussie ☐Ter informatie
B jlage	
Naar GS	nee

Advies/Vraag
In het overleg met de wolvencommissie op 5 juni 2020 jl is afgesproken om in de bijeenkomst van 26 juni een eerste opzet voor communicatie te bespreken. Voorafgaand aan het maken van de opzet moeten er keuzes gemaakt worden over de inzet van communicatie en de taken en verantwoordelijkheden op dit gebied. Welke communicatie taken neemt de commissie op? En waar kan de provincie op dit gebied bij faciliteren? Hieronder volgt een opzet om nader te bespreken.

Taken en verantwoordelijkheden gebiedscommissie
De commissie heeft volgens het regelement de volgende taken:
1. Het adviseren over projecten in Drenthe gericht op de preventie van schade veroorzaakt door wolven;
2. het adviseren over de bescherming van schapen in Drenthe voorafgaand aan vestiging van wolven, opstellen van één of meerdere gebiedsgerichte schadepreventieplannen gericht op de bescherming van schapen met betrekking tot een aangewezen leefgebied voor wolven wanneer een wolf zich in een territorium vestigt;
3. het verzorgen van procesbegeleiding om de betreffende dierhouders te informeren en te betrekken b j eengebiedsgericht schadepreventieplan;
4. het adviseren van Gedeputeerde Staten over bijzondere gevallen met betrekking tot schade door wolven;

Wat in het regelement niet specifiek genoemd wordt is voorlichting over preventieve maatregelen aan betrokken part jen. In de GS nota wordt dit wél als taak van de commissie beschouwd. Ander punt waar nog geen concrete afspraken over zijn is: wie is verantwoordelijk voor communicatie/informatie richting aanvragers van de voorlopersregeling? Op basis van bovenstaande punten kan de verdeling van rollen en taken op gebied van communicatie er als volgt uit zien:

Taak	Verantwoordelijkheid Commissie	Verantwoordelijkheid Provincie	Motivering
Informeren schapenhouders en terreinbeheerders over voorwaarden en toekenning voorlopersregeling	x		Communicatie en informatie richting schapenhouders is al gedeeltelijk verlopen via de commissie [redacted] zou raar zijn om dat nu als provincie zijnde op te pakken.
Communicatie over voorlopersregeling aan breder publiek en pers		x	

Communicatie over taken van de commissie aan groter publiek	x		
Informeren + betrekken van betreffende dierhouders en terreineigenaren bij opstellen gebiedsgericht preventieplan	x		
Voorlichting over preventieve maatregelen richting schapenhouders			
Perswoordvoering		x	Primair de taak van provincie in overleg met gebiedscommissie voor bijv interviews
Informeren GS	x		
Communicatie en voorlichten algemeen over wolf (denk aan gedrag, signalering, etc		x	Primair de taak van de provincie

Commentaar [ ] missen we hier nog een taak?

Bespreekpunt: Akkoord met bovenstaande indeling?

Budget, uren en inzet van communicatie
In het werkbudget van de commissie is op dit moment geen geld gereserveerd voor communicatieactiviteiten. Gezien bovenstaande verantwoordelijkheden en de uitvoering van de gebiedsplannen is er wel communicatiecapaciteit nodig. De commissie opereert zelfstandig. Dat zou ervoor kunnen pleiten om ook de verantwoordelijkheid van de communicatie bij de commissie te laten. Beslispunten z jn:

Commentaar [ ]: Klopt dit?

- Hoeveel communicatiebudget stelt provincie besch kbaar?
- Huurt de commissie zelf een communicatieadviseur in of faciliteert de provincie de communicatie (zo ja, hoeveel uur?)
- Welk commissielid wil tijdelijk het aandachtsgebied communicatie op zich nemen? (dit moet aan de orde komen in komen commissievergadering)

Voorstel voor communicatiemix op korte termijn
Hieronder volgen een aantal suggesties die we meegeven aan de gebiedscommissie om op korte term jn een aantal basis zaken in te richten voor de communicatie. Als we uitgaan van het standpunt dat commissie verantwoordelijk is, zijn zij ook verantwoordel jk voor het uitvoeren van onderstaande punten. Op een aantal manieren kan de provincie wel faciliteren (zie opmerkingen)

Middel	Doel	Opmerkingen
Webpagina gebiedscommissie	Zichtbaarheid	Provincie kan dit faciliteren door een zelfstandige site aan te maken in hetzelfde CMS systeem van provinciale website. Commissie zorgt zelf voor invulling
Mailadres	Zichtbaarheid en bereikbaarheid voor betrokken partijen	Provincie kan dit faciliteren
Digitale nieuwsbrief	Informeren/betrekken van betrokken partijen	
Sessies voor gebiedsgerichte aanpak	Informeren betrekken van terreineigenaren en schapenhouders	

Voorlichtingsbijeenkomsten schapenhouders	Informeren over mogel jke preventiemaatregelen	

Vervolgacties
Op basis van bovenstaande keuzes zal een communicatiewerkplan voor de langere termijn opgesteld moeten worden.

Agendapunt voor de vergadering van Gedeputeerde Staten van Drenthe

Statenbrief

Algemene gegevens		***Teammanager***
Opsteller	[redacted]	Jordan Jumelet
Team	Landelijk Gebied	
Datum	Maandag 29 november 2021	*Paraaf en advies* *Akkoord:* *Bespreken:*
Uiterste behandeldatum in GS: 14 december 2021 *Toelichting: Om subsidieaanvragen voor de jaarafsluiting toe te kunnen kennen.*		

Verwijzing naar speerpunt coalitieakkoord/programma begroting	***Akkoord portefeuillehouder***
2. Stad en platteland: ruimte bieden en richting geven	Henk Jumelet

Intern voorbereid met	***Akkoord provinciesecretaris***
1. [redacted] (S&I)	Wim Brenkman
2. [redacted] (VTH)	
3 [redacted] (FPC)	

Archivering		***Communicatie***
Soort overeenkomst: *Looptijd overeenkomst:*	Niet van toepassing	*Openbaar:* Ja
Datum:	*Registratienummer:*	*Persbericht:* *Ja*
	nr.	*Bekendmaking:* Provinciaal blad
	nr.	

Onderwerp

Wijziging subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Advies

1. De subsidieregeling ‘voorkomen schade door wolven provincie Drenthe’ te wijzigen door het aanwijzen van de gehele provincie Drenthe als wolvenrisicogebied.
2. Het subsidieplafond voor de regeling te verhogen met € 200.000,- in 2022.
3. Dit bedrag te dekken uit het budget R-Soortenbescherming.
4. In te stemmen met het advies een wolvenconsulent te werven.
5. De kosten voor de wolvenconsulent ad € 10.000,-- te dekken uit het budget R-soortenbescherming.
6. In de eerstvolgende actualisatie van de begroting 2022 het budget R-Soortenbescherming overeenkomstig aan te passen en dit te dekken uit de reserve Natuurbeleid.
7. In te stemmen met de brief aan Provinciale Staten.

Beslissing GS

Inleiding

a. Algemeen
Op 1 januari 2021 is de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe in werking getreden om dierhouders te ondersteunen met het nemen van preventieve maatregelen om schade door wolven te voorkomen. Deze regeling is van kracht in een door u vastgesteld wolvenrisicogebied rondom het hart van Drenthe. Dit gebied is gekozen op advies van de gebiedscommissie en Wageningen Environmental Research omdat binnen dat gebied het grootste aandeel schadegevallen door zwervende wolven was vastgesteld.

Inmiddels is in de afgelopen vijf maanden ook regelmatig schade veroorzaakt in zuidwest Drenthe. Er zijn twee wolven die zich langere tijd in de regio ophouden en samen op wildcamera zijn vastgelegd. Voor in ieder geval één van de twee dieren is er volgens het interprovinciaal wolvenplan recentelijk sprake van vestiging. Om ook de dierhouders in die regio de mogelijkheid te geven hun schapen en geiten te beschermen tegen aanvallen van de wolf is nu het advies van de gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe om het risicogebied uit te breiden naar de gehele provincie. Daarnaast heeft de gebiedscommissie geadviseerd om een wolvenconsulent aan te stellen, die dierhouders op praktisch niveau kan helpen met vragen die zij hebben over wolfwerende rasters.

b. Europese aspecten
De wolf (Canis Lupis) is beschermd onder bijlage II en bijlage IV van de Europese Habitatrichtlijn, en is Europees aangemerkt als prioritaire soort.
De subsidieregeling is niet gevoelig voor staatsteun door het toegepaste maximum bedrag dat dierhouders kunnen aanvragen.

c. Economie/werkgelegenheid
Niet van toepassing.

d. Participatie
De gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe is betrokken om dierhouders in het gebied zo goed mogelijk voor te lichten over de bescherming van hun schapen en geiten.

Advies

1. De subsidieregeling ‘voorkomen schade door wolven provincie Drenthe’ te wijzigen door het aanwijzen van de gehele provincie Drenthe als wolvenrisicogebied.
2. Het subsidieplafond voor de regeling te verhogen met € 200.000,- in 2022.
3. Dit bedrag te dekken uit het budget R-Soortenbescherming.
4. In te stemmen met het advies een wolvenconsulent te werven.
5. De kosten voor de wolvenconsulent ad € 10.000,-- te dekken uit het budget R-soortenbescherming.
6. In de eerstvolgende actualisatie van de begroting 2022 het budget R-Soortenbescherming overeenkomstig aan te passen en dit te dekken uit de reserve Natuurbeleid.
7. In te stemmen met de brief aan Provinciale Staten.

Doelstelling uit de begroting

2.2.04 Natuur Netwerk Nederland

Argumenten

1.1 Vanuit de verantwoordelijkheid van de provincie voor de bescherming van de wolf is het wenselijk om het nemen van preventieve maatregelen te stimuleren.
Incidenten met faunaschade veroorzaakt door de wolf zijn voor schapen- en geitenhouders en omstanders zeer ingrijpend en wegen zwaar in de maatschappelijke discussie over de wolf. Ervaring in Duitsland leert dat het nemen van preventieve maatregelen werkt om faunaschade te voorkomen. Vanuit de verantwoordelijkheid van de provincie voor de bescherming van de wolf is het daarom wenselijk om maatregelen om schade te voorkomen en te subsidiëren.

1.2 In de afgelopen maanden is het grootste deel van de schade door wolven in zuidwest Drenthe voorgevallen, buiten het eerder aangewezen risicogebied.
U heeft in februari 2021 het wolvenrisicogebied aangewezen op basis van het feit dat de meeste schadegevallen in het aangewezen gebied waren voorgevallen. De schadecijfers van de laatste maanden laten voornamelijk schade in zuidwest Drenthe zien. De schade is in dit gebied voorzienbaar genoeg om in lijn met de eerder genomen besluiten ook de hele provincie aan te wijzen als risicogebied.

1.3 Hiermee worden interprovinciale afspraken in het Interprovinciaal Wolvenplan gevolgd.
Wanneer er sprake is van een wolf die over een periode van zes maanden meerdere keren in een gebied is vastgesteld, is er sprake van een vestiging. Dit is voor in ieder geval een van de dieren in zuidwest Drenthe van toepassing. Wanneer er sprake is van vestiging is het advies van het Interprovinciaal Wolvenplan om een subsidieregeling open te stellen om schapen- en geitenhouders aan te sporen om preventieve maatregelen te nemen.

2.1 Door de grotere hoeveelheid dierhouders die onder de regeling zullen vallen is er een ruimer plafond nodig om de dierhouders ook te kunnen helpen.
Wanneer het risicogebied wordt uitgebreid is de verwachting dat meer dierhouders gebruik zullen maken van de regeling. Er is veel vraag naar de subsidieregeling vanuit het deel van Drenthe dat nog niet binnen het risicogebied valt. Het is nu al duidelijk dat het subsidieplafond al bijna bereikt wordt op het moment van schrijven. Om wel te kunnen garanderen dat er binnen het budget ook ruimte is voor de uitbreiding van het gebied is een verhoging van het plafond noodzakelijk.

4.1 Er is behoefte bij schapenhouders aan praktische ondersteuning bij vragen over wolfwerende rasters.
De gebiedscommissie constateert dat er veel praktische vragen zijn bij schapenhouders de ze weerhouden van het plaatsen van wolfwerende rasters. Om aan deze vraag te kunnen voldoen adviseren zij, naar model van Gelderland, een wolvenconsulent aan te stellen.

1.4/2.2/4.2 Hiermee wordt de provinciale verantwoordelijkheid voor de bescherming van de wolf geborgd en het advies van de gebiedscommissie gevolgd.
Het behouden van draagvlak voor de wolf in Drenthe is essentieel om de provinciale verantwoordelijkheid voor bescherming van de wolf te kunnen borgen. De gebiedscommissie heeft aanbevolen om de voorliggende wijzigingen toe te passen.

Tijdsplanning

Niet van Toepassing

Financiën

Het subsidieplafond wordt opgehoogd tot € 400.000,--. Daar is € 200.000,-- voor nodig ten laste van het budget R-Soortenbescherming (prestatie 3621105, kostensoort 440871. De begroting 2022 zal in de eerstvolgende actualisatie moeten worden aangepast. De dekking van deze ophoging komt ten laste van de Reserve Natuurbeleid. Door de bijdrage wordt het berekend tekort op het PNP groter. Binnen het PNP worden alleen verplichtingen aangegaan die ook financieel zijn gedekt. Daarbij wordt op programmaniveau geprobeerd het berekend tekort te beperken door onder andere projecten binnen het PNP zoveel als mogelijk met aanvullende middelen waaronder Europese subsidies uit te voeren.
De kosten voor de wolvenconsulent ad € 10.000,-- passen binnen de begroting 2022 en worden ten laste gebracht van budget R-Soortenbescherming .

Bijlagen

0. Statenbrief
1. Wijzigingsbesluit subsidieregeling voorkomen schade van wolven provincie Drenthe

Risico's

Niet van toepassing.

Kanttekeningen vanuit de organisatie

Niet van toepassing.

Tekst openbare besluitenlijst

Onderwerp: “Wijziging subsidieregeling voorkomen schade door wolven.”
Gedeputeerde staten hebben besloten heel Drenthe aan te wijzen als wolvenrisicogebied en daarmee de subsidieregeling voorkomen schade door wolven open te stellen voor de gehele provincie. Ook is besloten het subsidieplafond voor de regeling met € 200.000,-- te verhogen en is er ingestemd met het advies een wolvenconsulent aan te stellen.

Aan:
de voorzitter en leden van
Provinciale Staten van Drenthe

Assen, 14 december 2021
Ons kenmerk 50/5.@/202100@
Behandeld door team Landelijk gebied (0592) 36 5555
Onderwerp: Wijziging subsidieregeling voorkomen schade door wolven
Status: Ter informatie

Geachte voorzitter/leden,

Op 1 januari 2021 is de subsidieregeling ‘Voorkomen schade door wolven provincie Drenthe’ in werking getreden om dierhouders in het wolvenrisicogebied de mogelijkheid te geven hun schapen en geiten te beschermen tegen aanvallen van wolven met wolfwerende hekken. Dit gebied is gekozen op basis van advies van de Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe en onderzoek van de Wageningen University en Research (WUR) omdat binnen dat gebied de hoogste dichtheid aanvallen van zwervende wolven waren vastgesteld.

Inmiddels is ook buiten het oorspronkelijke risicogebied de dringende behoefte ontstaan om schapen en geiten te beschermen tegen aanvallen van wolven. De afgelopen maanden is er regelmatig schade in de regio zuidwest Drenthe geconstateerd. Er zijn twee wolven die zich langere tijd in de regio ophouden en samen op wildcamera zijn vastgelegd. Voor in ieder geval één van de twee dieren is er volgens het interprovinciaal wolvenplan recentelijk sprake van vestiging. In dat geval is het advies van het Interprovinciale Wolvendraaiboek dat de provincie een subsidieregeling opstelt om schapen en geitenhouders de mogelijkheden te bieden om hun schapen en geiten te beschermen. Ook de gebiedscommissie heeft geadviseerd om de subsidieregeling voor schapen- en geitenhouders in heel Drenthe beschikbaar te stellen. Daarnaast moet er volgens de afspraken in het Interprovinciaal Wolvenplan onderzoek gedaan worden naar de beïnvloedingszone van het gevestigde dier en of er sprake is van paarvorming. In Drenthe hebben we vorig jaar soortgelijke stappen genomen naar aanleiding van wolf GW1261m die langer dan zes maanden verbleef in het Hart van Drenthe.

Omdat de behoefte aan het beschermen van schapen en geiten groot is en de subsidieregeling in een groot deel van Drenthe al van kracht is, willen we de dierhouders in de regio dan ook zo snel mogelijk ondersteunen met het nemen van preventieve maatregelen. In lijn met de eerder genomen stappen hebben wij daarom besloten om de subsidieregeling ‘Voorkomen schade door wolven provincie Drenthe’ te wijzigen zodat schapen- en geitenhouders in de gehele provincie gebruik kunnen maken van de regeling. Met deze regeling kunnen dierhouders die sinds 1 januari 2018 preventieve maatregelen hebben genomen daar subsidie voor aanvragen. Dus ook dierhouders in het gebied die al

wolfwerende hekken hebben geplaatst komen in aanmerking voor de regeling. Om de uitbreiding van het risicogebied te faciliteren is ook een verhoging van het subsidieplafond noodzakelijk. Deze verhoging zal bij de eerstvolgende actualisatie van de begroting aan de orde komen.

Tot slot hebben we op advies van de gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe besloten een wolvenconsulent te werven. De gebiedscommissie constateert dat er veel praktische vragen zijn bij schapenhouders over het plaatsen van wolfwerende rasters. Met een wolvenconsulent hopen wij op praktisch niveau dierhouders te kunnen ondersteunen met het nemen van preventieve maatregelen.

Met deze acties zetten wij in op het zoveel mogelijk voorkomen van schade, het creëren van draagvlak en een effectieve soortenbescherming met betrekking tot de wolf.

Hopende u hiermee voldoende geïnformeerd te hebben.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,

, voorzitter , secretaris

Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Gedeputeerde staten van Drenthe;

Gelet op de artikelen 1.3, vijfde lid, en 1.4 van de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017;

Overwegende dat het aantal schadegevallen buiten het aangewezen wolvenrisicogebied in 2021 is toegenomen;

Besluiten:
De Subsidieregeling voorkomen schade wolven provincie Drenthe, zoals vastgesteld bij hun besluit van 9 februari 2021, kenmerk 5.6/2021000231, Provinciaal blad 2021, 1064, als volgt te wijzigen.

Artikel I

A.
Artikel 1.1, onderdeel f, komt te luiden:
f. wolvenrisicogebied: het gebied van de provincie Drenthe.

B.
In artikel 11 wordt “€ 200.000,--” vervangen door “€ 400.000,--”.

C.
Na artikel 14 wordt een artikel ingevoegd, luidende:

Artikel 15
Deze regeling wordt aangehaald als: Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe.

Artikel II
Dit besluit treedt in werking met ingang van de dag na de datum van uitgifte van het Provinciaal blad waarin dit besluit wordt geplaatst.

Gedeputeerde Staten voornoemd,

mevrouw drs. J. Klijnsma, voorzitter
W.F. Brenkman MSc, secretaris

Assen, @
Kenmerk, @

Uitgegeven: @

Afschrift aan:
Subsidieloket

19-3-2015 / 9:19:10 / 11185 /00243

[redacted]

[redacted]

Provincie Drenthe tav. J Woertman
Postbus 122
9400 AC ASSEN

[redacted]

Immobilisatieadvies
Bij betaling vermelden : **PRO1/20150310086**
De vervaldag is : 1 april 2015

Schellinkhout, 18 maart 2015

	Betreft :	
16-03-2015	Declaratie ivm spoedoverleg met [redacted] (pol. Fryslân), Duitse dierenarts en 'wolfinnederland' [redacted] inz. 'Wolf'.	
	op verzoek Pol. Noord-Nederland	
2	Uur spoed-overleg dd.9 maart '15	
0.75	Uur vullen darts / avondtarief	
0.80	Domosedan 5 ml	
20	Steriel water voor injectie (ml)	
1	Klein materiaal	
18-03-2015	Administratie kosten	
	Totaal aan medicijnen : 48.64	

		497.75
6 %	BTW van 50.14	3.01
21 %	BTW van 447.61	94.00

		594.76
		======

5.1.2f [redacted]

[redacted]
dierenarts
[redacted]
Telefoon
0229 503474
Fax
0842 114108
E-mail
[redacted]
@planet.nl

Gaarne betaling binnen 14 dagen op een van nevenvermelde rekeningen

[redacted]

Bij ontijdige betaling zullen administratie- en incassokosten worden berekend.

Op onze overeenkomst zijn van toepassing de Algemene betalingsvoorwaarden dierenartsen, leden v/d Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde, gedeponeerd ter griffie van de arrondissments rechtbank te Utrecht, onder nr 02/192

KVK Flevo
HR nr. 3604691
BTW nr.
0434 20 230 B01

9-4-2015 / 9:29:31 / 11323 /00001

17144

Declaratienota

Voorgeschoten kosten t.b.v. medewerkers Lupus in verband met wolf

totaal € 263,00

[redacted]

proj. 6202g020
kostensoort 423409

2-4-2015 / 9:29:31 / 11323 /00002

[redacted]

)ER VALK
'EL GRONINGEN - ZUIDBROEK A7

[redacted]

Pashouderbon

VAN DER VALK HOTEL ZUIDBROEK
BURG. ONTAWEG 2-4
9636 EM ZUIDBROEK
0598 - 453787

Uw verkoper: MEIENERNER ME 01
Kassanr: CTM3312 Merchant: 28770160
Rookmonsnr: 5870 Referentie: 00047175

Totaal: 210,50 EUR

10/03/2015 20:50 Auth. code: 280823

[redacted]

Factuur datum	11-3-2015
Factuurnummer	15001620
Folio	ZUI-FC161044 /A

				Aantal	Prijs	Totaal (EUR)
k	11-3-2015	**Kamer**	051			
				1	94,00	94,00
k	11-3-2015	**Kamer**	043			
				1	104,00	104,00
				1	12,50	12,50
				Totaal factuur		**210,50**
						-210,50
				Totaal betaald		-210,50
				Te betalen		0,00
				In EUR		0,00

:l. BTW	BTW	Excl. BTW
208.80	11.81	196.99
1.70	0.00	1.70
210.50	11.81	198.69

[redacted]

Groningen

10-03-2015
0000004
12.30

12.30
12.30

0.70

voor uw bezoek
aag tot ziens.

Lunch [redacted]

LUNCHROOM DE BLINK

LUNCHROOM DE BLINK
OOSTERSTRAAT 7/9
9981 CN UITHUIZEN
0595-431507

REKENING
Tafel #5

2 x KOFFIE	€ 3,20
1 x KARNEMELK	€ 1,75
1 x CAPPUCCINO	€ 1,80
1 x BRON WATER BLAUW	€ 1,85
1 x APPELSAP	€ 1,85
2 x COLA LIGHT	€ 3,70
1 x PATAT OORLOG	€ 2,45
1 x BR BRIE STOKBROODJE	€ 4,50
1 x BR HAM-BRIE-ANANAS STOKBROODJE	€ 4,75

Totaal	€ 25,85
Btw laag	€ 1,46
KONTANT	€ 25,85

13:53 10/3/2015 1 BEDIENDE 1 8798
AANTAL ARTIKELEN : 11
BON-/REK.NR. : 6 (SUB: 1)

U BENT GEHOLPEN DOOR BEDIENDE 1.

BEDANKT VOOR UW BEZOEK
GRAAG TOT EEN VOLGENDE KEER.

BESTELNR: 6

Lunch [redacted]

Paul Taxi
oepveldsingel 66
9403 SL Assen
el:06-84698803
gunningsnr:P-92985
enteken:00-JNK-2

ir.:
mer:
10/03/1
ijd: 22:
jd: 22:
tand: 4.1
edrag: 2.95
drag: 2.48 €
edrag: 8.92 €

: 14.35 €

Taxiklacht
www.taxiklacht.nl
Tel: 0900-2021881

4-6-2015 / 9:57:04 / 11684 /00291

17573

LUPUS - German Institute for Wolf Monitoring and Research
(Reinhardt & Kluth GbR)

Dorfstraße 20, D-02979 Spreetal / OT Spreewitz
Tel: +49 (035727) 577 62, Fax: +49 (035727)-579094
Gesa Kluth, mobile: 0170-230 54 07, email: gesa.kluth@buero-lupus.de
Ilka Reinhardt, mobile: 0173-357 23 29, email: ilka.reinhardt@buero-lupus.de

LUPUS German Institute for Wolf Monitoring and Research,
Dorfstr. 20, 02979 Spreewitz, Germany

Josée Woertman
Teamleider VTH
provincie Drenthe
Westerbrink 1
9405 BJ Assen

Spreewitz, 05/22/2015

Invoice No. 05/2015

Drenthe province, tax number: [redacted]
VAT revers charge

Dear Mrs. Woertmann,

for our operation in the Netherlands in frame of the Dutch wolf management concerning the occurrence of a single dispersing wolf showing bold behavior we allow us to calculate a fee of 500 Euro per day for the period 07th - 10th March 2015:

5.1.2f [redacted] = 2.000 Euro.

We would kindly ask you to transfer the amount to our bank account in time.

Sincerely,

[redacted]

invoice no.: 05/2015
VAT number: 213 162 02850 (FA Hoyerswerda)
value added tax identification number: DE237175568
Reinhardt & Kluth GbR

bank account:
account number: [redacted] bank code: [redacted] bank: Frankfurter Sparkasse
account holder: [redacted]

4-6-2015 / 9:57:04 / 11684 /00292
29-5-2015 / 9:26:04 / 11648 /00215

[redacted]:

Van: [redacted] namens Josee Woertman
Verzonden: donderdag 28 mei 2015 11:26
Aan: Post
Onderwerp: FW: invoice
Bijlagen: Rg Nr 05_2015_Drenthe_de.pdf; Rg Nr 05_2015_Drenthe_en.pdf

Categorieën: DIV

50%: VTH / 68049020/01/423409
50%: NW / 62029020/01/423409

Van: [redacted] [mailto:[redacted]@buero-lupus.de]
Verzonden: vrijdag 22 mei 2015 10:51
Aan: Josee Woertman
Onderwerp: invoice

Dear Josee Woertman,

please find enclosed the invoice for our operation in the Netherlands in German and in English.

With kind regards,
[redacted]

****
LUPUS
German Institute for Wolf Monitoring and Research

Dorfstr. 20
D-02979 Spreewitz

office: ++49(0)[redacted]
mobile: ++49(0)[redacted]
[redacted]@wolves-germany.de
****

Studio Wolverine
Legstraat 2a
4861 RK Chaam
tel. 0161 - 493170
info@studiowolverine.com
www.studiowolverine.com

Factuur

Factuurnummer: 1098
Chaam, 19-01-2017

Provincie Drenthe
t.a.v. [redacted]
Postbus 122
9400 AC Assen

Betreft : Expositie Wolf

Omschrijving	*Aantal*	*Prijs*	*Bedrag*	*BTW*
Kosten expositie Wolf, kilometers	5.1.2f	[redacted]	5.1.2f	21%

Subtotaal (excl. BTW, excl. korting)	€ 292,80
korting	0%
Subtotaal (excl. BTW)	€ 292,80
BTW 21 %	€ 61,49
Te Betalen	**€ 354,29**

Betaling binnen 14 dagen, onder vermelding van het factuurnummer [redacted]

11-4-2017 / 8:39:57 / 17086 /00090

Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid
Mediaparkboulevard 1, 1217 WE HILVERSUM
Postbus 1060, 1200 BB HILVERSUM

BEELD EN GELUID

Factuur

Provincie Drenthe

Postbus 122
9400 AC ASSEN

Factuurnr	Totaal	Factuurdatum	Vervaldatum
2017000025-1	399,30	28-02-2017	30-03-2017

Onderwerp: Expositie de wolf in Drenthe
Uw refer.:
Onze refer.: 2017000025-1

Omschrijving	Aantal	Prijs/eenh	Bedrag
Behandelingskosten	5.1.2f		5.1.2f
Licentiekosten t.g.v. BNN-VARA			
20161219_26507 Ontleding van de wolf in naturalis			
Totaal			**€ 330,00**

Totalen:

Totaal exclusief BTW:	€ 330,00
21% BTW over 330,00	€ 69,30
Te betalen :	**€ 399,30**

Betaling
Betaling binnen 30 dagen.
Bij betaling s.v.p. het volgende betalingskenmerk gebruiken:
2017000025-1/13024398.

Debiteurnummer
13024398

Bank:	ABN AMRO Bank Stationsplein 50 7311 NZ APELDOORN	Leveringsvoorwaarde:	www.beeldengeluid.nl
		KvK-nummer:	41194855
IBAN		Btw-nummer:	NL804548535B01
SWIFT-adres:	ABNANL2A		

LUPUS Institut für Wolfsmonitoring und -forschung
in Deutschland (GbR)

Dorfstraße 20, D-02979 Spreetal / OT Spreewitz
Tel: +49 (Fax: +49 (035727)-579094
mobil: 0170- email: @lupus-institut.de
mobil: 0173- email: @lupus-institut.de

LUPUS Institut für Wolfsmonitoring und -forschung in Deutschland,
Dorfstr. 20, 02979 Spreewitz

Provincie Drenthe

Westerbrinck 1/Postbus 122
9400 AC Assen

Spreewitz, den 13.06.2017

Rechnung Nr. 06/2017

Sehr geehrter
für Ihre Teilnahme am Kurs „Dokumentation von Wolfshinweisen" vom 06.11.-09.11.2017 und vom 07.02.-09.02.2018 in Neustadt/Spree in der Lausitz erlauben wir uns, die Seminargebühr von 600,00 € wie folgt in Rechnung zu stellen:

Zwischensumme (netto)	5.1.2f
+ 19% MwSt.	
Rechnungsbetrag	**600,00 €**

Mit freundlichen Grüßen,

Betrag am 24.05.2017 dankend erhalten!

Rechnungsnr.: 06/2017
UstNr: 213 162 02850 (FA Hoyerswerda)
Ust IDNr: DE237175568
GbR

Kto.-Nr.: BLZ: 500 502 22
Frankfurter Sparkasse
Kontoinhaber:

WOLFCENTER · Kasernenstraße 2 · 27313 Dörverden

Provincie Drehnte
Westerbrink 1, Postbus 122, 9400 AC Assen
0592
@drenthe.nl

Ansprechpartner:
@hotmail.com

Dörverden, 11.06.2018

RECHNUNG-Nr. **2018-0168EGa** – bitte bei Zahlung angeben!

Gerne begrüßen wir Sie am Freitag, 15.06.2018 mit 35 Teilnehmern in unserem Wolfcenter.
Sie reisen um 11:00 Uhr an und starten den Tag bei uns mit der Führung um 11:30 Uhr (offen für alle Besucher). Diese dauert etwa eine Zeitstunde und enthält ebenfalls eine Fütterung der Wölfe. Anschließend können Sie gerne das Außengelände und unsere Indoor-Ausstellungen in Eigenregie erkunden, im Filmraum Platz nehmen oder im Shop stöbern.
Um 13:30 Uhr begrüßen wir Sie zu Ihrem gemeinsamen Kaffetrinken im Restaurant „Wolfsrevier“, bei schönem Wetter gern auf der Sonnenterasse. Hier reichen wir Filterkaffee/ schwarzen Tee satt (in Kannen auf den Tischen zur Selbstbedienung) sowie ein Stück Torte pro Person. Falls Ihre Anreise erst zu 13:30 Uhr möglich ist, können wir mit dem Kaffeetrinken zwischen 13:30 und 14:00 Uhr starten und Sie nehmen an der Führung von 15:30 – 16:30 Uhr teil. Das Wolfcenter schließt um 18:00 Uhr.

Hierfür erlauben wir uns folgenden Betrag zu berechnen:

5.1.2f	Gruppeneintritt Erwachsener je 5.1.2f	5.1.2f
	Kaffee/ Tee satt & ein Stück Torte je 5.1.2f	
Summe		**675,50 Euro**

steuerbefreit gemäß §4 Nr. 20a UStG, Bruttobetrag =399,00 Euro
**Nettobetrag = 232,35 Euro, 19% USt = 44,15 Euro, Bruttobetrag = 276,50 Euro

Bitte überweisen Sie den Betrag innerhalb von 7 Tagen unter Angabe der Rechnungsnummer. Wenn Sie innerhalb dieser Zahlungsfrist von der Buchung zurücktreten möchten, kann dies nur über eine schriftliche Stornierung erfolgen. Bitte bedenken Sie, dass eine kurzfristige Verschiebung oder Stornierung nach Zahlungseingang nicht möglich ist und lesen Sie hierzu unsere AGB (4.2), die auf unserer Homepage unter Impressum zu finden ist. Bei kurzfristiger Absage oder Nichterscheinen (auch im Krankheitsfall und auch bei Einlösung eines Gutscheines) gilt die vereinbarte Leistung als in Anspruch genommen und es ist keine Rückerstattung möglich. Wir behalten uns vor, Ihre Buchung ohne weitere Benachrichtigung zu stornieren, wenn wir weder einen Zahlungseingang noch eine schriftliche Stornierung erhalten haben und Ihnen die ggfs. entstandenen Stornierungsgebühren in Rechnung zu stellen.

Unsere Bankverbindung lautet: Wolfcenter Betreiber GbR bei der Kreissparkasse Verden,

Vielen Dank für Ihre Buchung und wir wünschen Ihnen jetzt schon einen tollen und erlebnisreichen Aufenthalt in unserem Wolfcenter.

Mit freundlichen Grüßen

Steunstichting VZZ
Postbus 6531,
6503 GA Nijmegen
T +31 (0)24-7410500
www.zoogdiervereniging nl

De Steunstichting VZZ is onderdeel van de Zoogdiervereniging

Provincie Drenthe

Postbus 122
9400 AC ASSEN

Uw kenmerk	:		Factuurdatum	:	3 december 2019
			Vervaldatum	:	17 december 2019
Ons kenmerk	:	Grensoverschrijdende bijeenkomst Wolf/	Behandeld door	:	
Betreft	:	factuur	Email	:	secretariaat@zoogdiervereniging.nl

FACTUUR : 201900262

Project : Grensoverschrijdende bijeenkomst Wolf

Projectcode	Omschrijving		Bedrag
2019.078	verplichtingnummer: V83760 Contactpersoon:	€	5.1.2f
		Excl. BTW €	500,00
		BTW 21 % €	105,00
		Totaal €	**605,00**

Digitaal verstuurd

Gelieve het factuurbedrag binnen veertien (14) dagen over te maken naar bankrekening ten name van Steunstichting VZZ te Nijmegen,

S.V.P. bij betaling **201900262/ B1595** *vermelden*

Bezoekadres:
Natuurplaza, Mercator III
Toernooiveld 1,
6525 ED Nijmegen

BTW/VAT: 81.45.11.351.B01
KvK: 09148054

Steunstichting VZZ
Postbus 6531,
6503 GA Nijmegen
T +31 (0)24-7410500
www.zoogdiervereniging.nl

De Steunstichting VZZ is onderdeel van de Zoogdiervereniging

Provincie Drenthe

Postbus 122
9400 AC Assen
Nederland

Uw kenmerk	:	Factuurdatum	: 17 februari 2020
		Vervaldatum	: 2 maart 2020
Ons kenmerk	: 2020cursus2	Behandeld door	:
Betreft	:	E-mail	: Secretariaat@zoogdiervereniging.nl

Factuur : 20700026

Project : Professionele opleiding in wolvendossier voorjaar 2020

Projectcode	Omschrijving	Totaalbedrag
2020cursus2	Deelname cursus	5.1.2f
2020cursus2	Verblijfskosten cursus Deelnemers: en verplichtingnummer V84449	

Excl. BTW	€	1.830,28
BTW 9%	€	29,73
BTW 21%	€	315,00
Totaal	**€**	**2.175,01**

Gelieve het factuurbedrag vóór 02-03-2020 over te maken naar bankrekening: ten name van Steunstichting VZZ te Nijmegen onder vermelding van 20700026 / 1000158.

Bezoekadres:
Natuurplaza, Mercator III
Toernooiveld 1,
6525 ED Nijmegen

BTW/VAT: 81.45.11.351.B01
KvK: 09148054

Werkt voor provincies

BIJ12
Leidseveer 2
3511 SB UTRECHT
T: 085 - 486 22 22
F: 085 - 486 22 33
www.bij12.nl
KvK 27261712
BTW nr. NL812578284B02

Factuur

Provincie Drenthe
T.a.v. Crediteurenadministratie
Postbus 122
9400 AC ASSEN

Debiteurnummer	Ons kenmerk	Factuurnummer	Factuurdatum
199901	Wolvenmonitoring	20700160	17-12-2020

Behandeld door
[redacted]/06[redacted]

Onderwerp	BTW %	Totaal
Werkzaamheden wolvenmonitoring en wolvenmeldpunt Uw zaaknummer: PI0000236 Verplichtingnummer: V86099	21	5.853,00

Totaalbedrag exct. BTW	:	€	5.853,00
Totaal BTW-bedrag	:	€	1.229,13
Totaal te voldoen	**:**	**€**	**7.082,13**

Wij verzoeken u vriendelijk het bovenstaande factuurbedrag binnen 30 dagen over te maken op IBAN-rekeningnummer [redacted]) ten name van het bestuur van BIJ12 onder vermelding van het factuurnummer en ons kenmerk.

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Retouradres: Postbus 47, 6700 AA Wageningen

Provincie Drenthe
T.a.v. [redacted]
Postbus 122
9400 AC Assen
Nederland

Factuur

Factuurdatum	Debiteurnummer	Factuurnummer	Projectnummer
23-12-2020	41007820	7220521111	5200046573

Omschrijving	Aantal	Prijs/Eenheid	BTW	Bedrag excl. BTW
Factuur betreffende verrichte werkzaamheden inzake " Bepaling leefgebied wolf GW1261m en bepaling van gebieden die verhoogd risico lopen op faunaschade door zwervende wolven. Uw contactpersoon: [redacted] Uw verplichtingennummer: V86076			21,0	10.550,00

Netto bedrag	EUR	10.550,00
Totaal BTW 21%	EUR	2.215,50
Te voldoen	**EUR**	**12.765,50**

Wij verzoeken u bovenstaand bedrag binnen 30 dagen na factuurdatum over te maken onder vermelding van debiteur- en factuurnummer.

[redacted]
KvK-nummer : 09098104
Jur. Identiteit : Wageningen Research

Wageningen Environmental Research
Postbus : Postbus 47, 6700 AA Wageningen
Behandeld door : [redacted]
Telefoonnr. : +31317[redacted]
E-mailadres : [redacted]@wur.nl
Adres : Droevendaalsesteeg 3
Postcode / Plaats : 6708 PB Wageningen

Besluitvormingsformulier

Zaaknummer/documentnummer	202100153/00936081
Zaakomschrijving	Plaatsen wolf afrastering [redacted]
Naam aanvrager	[redacted]
Aangevraagd subsidiebedrag	€ 6.765,00
Totale projectkosten	6765,11
Te verlenen subsidiebedrag	€ 3.200,00
Subsidieregeling	de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe
Soort subsidie	Project subsidie
Aangevraagd bedrag bij andere overheden (incl. overheden buitenland)	nee
Zijn er eerdere aanvragen geweest voor deze(lfde) activiteiten (zelfde klant, zelfde projectnaam, andere handelsnaam klant of samenwerkingspartner)?	nee
Voldoet de klant/aanvrager aan de criteria?	ja
Kwam je afwijkingen of onregelmatigheden tegen?	U heeft een subsidie aangevraagd van 5.1.2f . Wij hebben uw aanvraag niet volledig gehonoreerd. In artikel 9, lid 1, onder a en b van de Subsidieregeling is opgenomen hoe de subsidiehoogte berekend wordt. Door middel van deze berekening is de hoogte van de subsidie vastgesteld op een bedrag van € 500,00 + (900 x €3,00) = € 3.200,00.
Staatssteun: Is er sprake van staatssteun: economisch voordeel en grensoverschrijdend? *Gebruik hiervoor de staatssteuncheck.*	Per ongeluk in brief : Bij uw aanvraag heeft u een verklaring de-minimissteun ingevuld. Hieruit blijkt dat er ruimte is om onze subsidieverlening te laten vallen onder de De-minimisverordening, Verordening (EU) Nr. 1407/2013 (PbEU 2013, L352/1). Daardoor is er geen sprake van staatssteun. Houdt u er rekening mee dat bij een volgende eventuele subsidieaanvraag aan u gevraagd kan worden of u subsidie heeft ontvangen onder deze verordening. Maar is geen bedrijf dus geeb staatsteun
Is de aanvrager financieel daadkrachtig genoeg voor het project?	Nvt
Is het uit te voeren plan realistisch?	ja
Is er sprake van belangenverstrengeling? (aanvrager met derden of door middel van een samenwerkingsverband?)	Nee

Wat zijn de resultaten die worden verwacht door middel van de prestatie(s)?	Aanschaffen en/of aanpassen van een vaste wolfwerende afrastering
Klopt de begroting? Hoe is deze onderbouwd met de uniforme kostenbegrippen zoals bedoeld in de beleidsregel?	ja
Verwacht je dat er zich risico's voordoen?	Nee
Steekproef gaat plaatsvinden (maak een keuze)	x

Staatssteuncheck	
Economische activiteiten	
Heb je te maken met een onderwijs- of onderzoeksproject dat door instelling wordt uitgevoerd die dit als wettelijke taak heeft? Dan is het om die reden geen economische activiteit. Dan gebruik je het stukje tekst over niet-economische activiteit want primair onderwijs of primair onderzoek.	
1. Welk economisch voordeel heeft de aanvrager van de subsidie?	
2. Kun je je een potentiële markt voorstellen bij de activiteiten die we subsidiëren?	
3. Wordt er aan bezoekers of gebruikers een kostendekkende of winstgevende prijs gevraagd? *NB: zie je dat voor minder dan 50% de kosten van het project worden gedekt door middel van deze inkomsten dan heb je meestal niet te maken met een economische activiteit.*	
4. Zijn er inkomsten uit sponsoring door een marktpartij? *Hiermee wordt dus niet bedoeld subsidies, maar commerciële partijen die graag hun naam willen verbinden aan de activiteit.*	
5. Waar gaat het geld op de begroting naartoe? *Als er bijvoorbeeld een evenementenbureau wordt ingehuurd zal eerder sprake zijn van een economische activiteit, dan wanneer de lokale toneelverenging iets organiseert.*	
Zie je door deze vragen dat de activiteit zich niet op een markt bevindt? Dan heb je hier niet te maken met een economische activiteit en is geen sprake van staatssteun en gebruik je het standaard stukje tekst over niet-economische activiteit. *Is het **wel** een economische activiteit? Dan kijk je ook naar grensoverschrijdende effecten.*	
Grensoverschrijdende effecten	
6. Komen er bezoekers uit het buitenland? Zo ja, meer dan 15% van het totaal verwachte aantal bezoekers?	
7. Zou een buitenlandse ondernemer geïnteresseerd zijn om zich (tijdelijk) in NL te vestigen voor dezelfde (deel) opdracht als waar nu subsidie wordt gegeven?	
Zeg je hier twee keer nee op? Dan is er geen sprake van grensoverschrijdende effecten en dus zuiver lokaal effect en is er geen sprake van staatssteun. Je gebruikt dan het stukje 'geen staatssteun want zuiver lokaal effect' in je beschikking.	

Aan:

[redacted]

Assen, 11 januari 2021
Ons kenmerk 202100153-00919011
Behandeld door [redacted] (0592) 36 55 55
Onderwerp: Statusbrief subsidieaanvraag plaatsen wolf afrastering [redacted]

Geachte [redacted],

Op 10 januari 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project Plaatsen wolf afrastering Tilbrugstraat 2 Zuidveld op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe. In deze brief informeren wij u over de termijn waarbinnen u ons besluit op uw aanvraag kunt verwachten.

Beslistermijn
De termijn voor het nemen van een beslissing bedraagt maximaal 13 weken. Dit betekent dat wij uiterlijk 11 april 2021 een besluit op uw aanvraag nemen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met het Klant Contact Centrum, telefoonnummer (0592) 36 55 55.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

i.o.
ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bij correspondentie verzoeken wij u het zaaknummer 202100153 te vermelden.

Aan:

[redacted]

Assen, 10 maart 2021
Ons kenmerk 202100153-00928847
Behandeld door [redacted] (0592) [redacted]
Verplichtingennummer 79178
Onderwerp: Verlening subsidie Plaatsen wolf afrastering [redacted]

Geachte [redacted],

Op 10 januari 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project Plaatsen wolf afrastering [redacted] op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe (hierna: de Subsidieregeling). In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit
Wij hebben besloten u een subsidie van maximaal € 3.200,00 te verlenen op grond van artikel 3 van de Subsidieregeling. Wij stellen de subsidie direct vast. Dit betekent dat u geen verzoek tot vaststelling hoeft in te dienen.
De subsidie van € 3.200,00, maken wij binnen dertig dagen na dagtekening van deze brief over op bankrekeningnummer [redacted], onder vermelding van 202100153-00928847.

De door u voorgestelde activiteit voldoet aan de criteria van de Subsidieregeling.

Gedeeltelijke weigering
U heeft een subsidie aangevraagd van € 6.765,00. Wij hebben uw aanvraag niet volledig gehonoreerd. In artikel 9, lid 1, onder a en b van de Subsidieregeling is opgenomen hoe de subsidiehoogte berekend wordt. Door middel van deze berekening is de hoogte van de subsidie vastgesteld op een bedrag van € 500,00 + (900 x €3,00) = € 3.200,00.

Verplichtingen
Bij het uitvoeren van de activiteit bent u gebonden aan de volgende verplichtingen:
- het plaatsen van de hekken heeft plaatsgevonden op 26 september 2018.

- u bewaart de stukken die betrekking hebben op de besteding van de subsidie en de uitvoering van de activiteit tot zes maanden nadat de activiteit is uitgevoerd;

Daarnaast verzoeken wij u om in uw communicatie over de activiteit tot uitdrukking te brengen dat deze mede mogelijk worden gemaakt door de provincie Drenthe. Dit met het oog op het informeren van de burgers over de besteding van belastinggelden.

Meldingsplicht
Als blijkt dat u de gesubsidieerde activiteit niet zult uitvoeren of dat u niet aan alle verplichtingen zult voldoen, stelt u ons daarvan direct schriftelijk of per mail op de hoogte.

Daarnaast stelt u ons zo spoedig mogelijk op de hoogte van:
- relevante wijzigingen in de financiële en organisatorische verhouding met derden;
- wijzigingen van de statuten betreffende de vorm van de rechtspersoon, de persoon van de bestuurder(s) en het doel van de rechtspersoon.

Indien u niet voldoet aan de meldingsplicht, kunnen wij dit besluit tot subsidieverlening in uw nadeel wijzigen of intrekken en het uitbetaalde subsidiebedrag geheel of gedeeltelijk terugvorderen.

Juridisch kader
Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:
- de De-minimisverordening, Verordening (EU) Nr. 1407/2013 (PbEU 2013, L352/1);
- de Algemene wet bestuursrecht;
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017;
- het Sanctie en handhavingsbeleid bij subsidies;
- Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Staatssteun
Bij uw aanvraag heeft u een verklaring de-minimissteun ingevuld. Hieruit blijkt dat er ruimte is om onze subsidieverlening te laten vallen onder de De-minimisverordening, Verordening (EU) Nr. 1407/2013 (PbEU 2013, L352/1). Daardoor is er geen sprake van staatssteun. Houdt u er rekening mee dat bij een volgende eventuele subsidieaanvraag aan u gevraagd kan worden of u subsidie heeft ontvangen onder deze verordening.

Steekproef
Zoals wij hierboven aangaven, hoeft u de besteding van de subsidie achteraf niet te verantwoorden. Onderdeel van ons subsidiebeleid, zoals vastgelegd in de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Provinciale leidraad voor het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies, is dat wij achteraf via steekproeven controleren of subsidies rechtmatig en doelmatig zijn besteed.
Ten behoeve van eventueel onderzoek dat zal worden verricht bent u verplicht de volgende gegevens over de besteding van de subsidie en de uitvoering van het project voor ons beschikbaar te houden tot drie maanden na de voltooiing van de activiteiten waarvoor wij de subsidie verlenen:
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de gesubsidieerde activiteiten volledig zijn uitgevoerd;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de met de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten beoogde resultaten zijn behaald;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de subsidie is besteed aan de gesubsidieerde activiteiten.

Indien u niet of niet geheel voldoet aan de verplichting om deze gegevens beschikbaar te houden, kan dat tot gevolg hebben dat wij de subsidievaststelling intrekken en dat u de subsidie geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

De gegevens die wij uit een steekproef verkrijgen, gebruiken wij in beginsel alleen om te beoordelen of de subsidie is besteed overeenkomstig de verlening. Slechts indien blijkt dat er sprake is geweest van misbruik of oneigenlijk gebruik van deze subsidie (bijvoorbeeld als de subsidie is besteed aan andere activiteiten dan waarvoor deze werd verleend, of als de activiteiten niet of niet geheel hebben plaatsgevonden en u dit niet tijdig hebt gemeld), kan dat voor ons aanleiding zijn om de subsidie lager vast te stellen, of om de subsidieverlening ten nadele van u te wijzigen of in te trekken. In dergelijke gevallen loopt u het risico dat u het ontvangen voorschot geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met [redacted], telefoonnummer (0592) [redacted]

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bezwaar
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van gedeputeerde staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een bezwaarschrift verwijzen wij u naar: www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure

Besluitvormingsformulier

Zaaknummer/documentnummer	202100205/00936083
Zaakomschrijving	aanvragen subsidie raster schapen midden drenthe
Naam aanvrager	
Aangevraagd subsidiebedrag	€ 5.180,00
Totale projectkosten	€ 6525,00
Te verlenen subsidiebedrag	€ 5.180,00
Subsidieregeling	de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe
Soort subsidie	Project subsidie
Aangevraagd bedrag bij andere overheden (incl. overheden buitenland)	Nee
Zijn er eerdere aanvragen geweest voor deze(lfde) activiteiten (zelfde klant, zelfde projectnaam, andere handelsnaam klant of samenwerkingspartner)?	Nee
Voldoet de klant/aanvrager aan de criteria?	ja
Kwam je afwijkingen of onregelmatigheden tegen?	nee
Staatssteun: Is er sprake van staatssteun: economisch voordeel en grensoverschrijdend? *Gebruik hiervoor de staatssteuncheck.*	Er is geen sprake van staatsteun per ongeluk in de bier de volgende tekst gebruikt. Bij uw aanvraag heeft u een verklaring de-minimissteun ingevuld. Hieruit blijkt dat er ruimte is om onze subsidieverlening te laten vallen onder de De-minimisverordening, Verordening (EU) Nr. 1407/2013 (PbEU 2013, L352/1). Daardoor is er geen sprake van staatssteun. Houdt u er rekening mee dat bij een volgende eventuele subsidieaanvraag aan u gevraagd kan worden of u subsidie heeft ontvangen onder deze verordening.
Is de aanvrager financieel daadkrachtig genoeg voor het project?	Nvt
Is het uit te voeren plan realistisch?	Ja
Is er sprake van belangenverstrengeling? (aanvrager met derden of door middel van een samenwerkingsverband?)	nee
Wat zijn de resultaten die worden verwacht door middel van de prestatie(s)?	Aanschaffen en/of aanpassen van een vaste wolfwerende afrastering Aanschaffen van een verplaatsbare wolfwerende afrastering

Klopt de begroting? Hoe is deze onderbouwd met de uniforme kostenbegrippen zoals bedoeld in de beleidsregel?	ja
Verwacht je dat er zich risico's voordoen?	
Steekproef gaat plaatsvinden (maak een keuze)	x

Staatssteuncheck	
Economische activiteiten	
Heb je te maken met een onderwijs- of onderzoeksproject dat door instelling wordt uitgevoerd die dit als wettelijke taak heeft? Dan is het om die reden geen economische activiteit. Dan gebruik je het stukje tekst over niet-economische activiteit want primair onderwijs of primair onderzoek.	
1. Welk economisch voordeel heeft de aanvrager van de subsidie?	
2. Kun je je een potentiële markt voorstellen bij de activiteiten die we subsidiëren?	
3. Wordt er aan bezoekers of gebruikers een kostendekkende of winstgevende prijs gevraagd? *NB: zie je dat voor minder dan 50% de kosten van het project worden gedekt door middel van deze inkomsten dan heb je meestal niet te maken met een economische activiteit.*	
4. Zijn er inkomsten uit sponsoring door een marktpartij? *Hiermee wordt dus niet bedoeld subsidies, maar commerciële partijen die graag hun naam willen verbinden aan de activiteit.*	
5. Waar gaat het geld op de begroting naartoe? *Als er bijvoorbeeld een evenementenbureau wordt ingehuurd zal eerder sprake zijn van een economische activiteit, dan wanneer de lokale toneelverenging iets organiseert.*	
Zie je door deze vragen dat de activiteit zich niet op een markt bevindt? Dan heb je hier niet te maken met een economische activiteit en is geen sprake van staatssteun en gebruik je het standaard stukje tekst over niet-economische activiteit. *Is het **wel** een economische activiteit? Dan kijk je ook naar grensoverschrijdende effecten.*	
Grensoverschrijdende effecten	
6. Komen er bezoekers uit het buitenland? Zo ja, meer dan 15% van het totaal verwachte aantal bezoekers?	
7. Zou een buitenlandse ondernemer geïnteresseerd zijn om zich (tijdelijk) in NL te vestigen voor dezelfde (deel) opdracht als waar nu subsidie wordt gegeven?	
Zeg je hier twee keer nee op? Dan is er geen sprake van grensoverschrijdende effecten en dus zuiver lokaal effect en is er geen sprake van staatssteun. Je gebruikt dan het stukje 'geen staatssteun want zuiver lokaal effect' in je beschikking.	

Aan:

[redacted]

Assen, 14 januari 2021
Ons kenmerk 202100205-00919668
Behandeld door [redacted] (0592) 36 55 55
Onderwerp: Statusbrief subsidieaanvraag aanvragen subsidie raster schapen midden drenthe

Geachte [redacted],

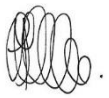
Op 14 januari 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project aanvragen subsidie raster schapen midden drenthe op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe. In deze brief informeren wij u over de termijn waarbinnen u ons besluit op uw aanvraag kunt verwachten.

Beslistermijn
De termijn voor het nemen van een beslissing bedraagt maximaal 13 weken. Dit betekent dat wij uiterlijk op 15 april 2021 een besluit op uw aanvraag nemen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met het Klant Contact Centrum, telefoonnummer (0592) 36 55 55.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

i.o.
ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bij correspondentie verzoeken wij u het zaaknummer 202100205 te vermelden.

Aan:

[redacted]

Assen, 1 april 2021
Ons kenmerk 202100205-00932852
Behandeld door [redacted] (0592)[redacted]
Verplichtingennummer 79298
Onderwerp: Verlening subsidie raster schapen midden Drenthe

Geachte[redacted]

Op 14 januari 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project ‘Raster schapen midden Drenthe’ op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe hierna: de Subsidieregeling). In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit
Wij hebben besloten u een subsidie van maximaal € 5.180,00 te verlenen op grond van artikel 3 van de Subsidieregeling. Wij stellen de subsidie direct vast. Dit betekent dat u geen verzoek tot vaststelling hoeft in te dienen.
De subsidie van € 5.180,00, maken wij binnen dertig dagen na dagtekening van deze brief over op bankrekeningnummer [redacted], onder vermelding van 202100205-00932852.

De door u voorgestelde activiteit voldoet aan de criteria van de Subsidieregeling.

Verplichtingen
Bij het uitvoeren van de activiteit bent u gebonden aan de volgende verplichtingen:

- De subsidieontvanger is verplicht de afrastering binnen 3 maanden na subsidieverlening te plaatsen of aan te passen en in gebruik te nemen. Indien hierin wijzigingen plaatsvinden, dient u dit bij ons aan te geven;
- u bewaart de stukken die betrekking hebben op de besteding van de subsidie en de uitvoering van de activiteit tot zes maanden nadat de activiteiten zijn uitgevoerd.

Daarnaast verzoeken wij u om in uw communicatie over de activiteit tot uitdrukking te brengen dat deze mede mogelijk worden gemaakt door de provincie Drenthe. Dit met het oog op het informeren van de burgers over de besteding van belastinggelden.

Bij correspondentie verzoeken wij u het zaaknummer 202100205 te vermelden.

Meldingsplicht
Als blijkt dat u de gesubsidieerde activiteit niet zult uitvoeren of dat u niet aan alle verplichtingen zult voldoen, stelt u ons daarvan direct schriftelijk of per mail op de hoogte.

Daarnaast stelt u ons zo spoedig mogelijk op de hoogte van:
- relevante wijzigingen in de financiële en organisatorische verhouding met derden;
- wijzigingen van de statuten betreffende de vorm van de rechtspersoon, de persoon van de bestuurder(s) en het doel van de rechtspersoon.

Indien u niet voldoet aan de meldingsplicht, kunnen wij dit besluit tot subsidieverlening in uw nadeel wijzigen of intrekken en het uitbetaalde subsidiebedrag geheel of gedeeltelijk terugvorderen.

Meldingsplicht
Als blijkt dat u de gesubsidieerde activiteit niet zult uitvoeren of dat u niet aan alle verplichtingen zult voldoen, stelt u ons daarvan direct schriftelijk of per mail op de hoogte.

Daarnaast stelt u ons zo spoedig mogelijk op de hoogte van:
- relevante wijzigingen in de financiële en organisatorische verhouding met derden;
- wijzigingen van de statuten betreffende de vorm van de rechtspersoon, de persoon van de bestuurder(s) en het doel van de rechtspersoon.

Indien u niet voldoet aan de meldingsplicht, kunnen wij dit besluit tot subsidieverlening in uw nadeel wijzigen of intrekken en het uitbetaalde subsidiebedrag geheel of gedeeltelijk terugvorderen.

Juridisch kader
Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:
- de De-minimisverordening, Verordening (EU) Nr. 1407/2013 (PbEU 2013, L352/1);
- de Algemene wet bestuursrecht;
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017;
- het Sanctie en handhavingsbeleid bij subsidies;
- Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Staatssteun
Bij uw aanvraag heeft u een verklaring de-minimissteun ingevuld. Hieruit blijkt dat er ruimte is om onze subsidieverlening te laten vallen onder de De-minimisverordening, Verordening (EU) Nr. 1407/2013 (PbEU 2013, L352/1). Daardoor is er geen sprake van staatssteun. Houdt u er rekening mee dat bij een volgende eventuele subsidieaanvraag aan u gevraagd kan worden of u subsidie heeft ontvangen onder deze verordening.

Steekproef
Zoals wij hierboven aangaven, hoeft u de besteding van de subsidie achteraf niet te verantwoorden. Onderdeel van ons subsidiebeleid, zoals vastgelegd in de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Provinciale leidraad voor het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies, is dat wij achteraf via steekproeven controleren of subsidies rechtmatig en doelmatig zijn besteed.
Ten behoeve van eventueel onderzoek dat zal worden verricht bent u verplicht de volgende gegevens over de besteding van de subsidie en de uitvoering van het project voor ons beschikbaar te houden tot 3 maanden na de voltooiing van de activiteiten waarvoor wij de subsidie verlenen:

- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de gesubsidieerde activiteiten volledig zijn uitgevoerd;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de met de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten beoogde resultaten zijn behaald;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de subsidie is besteed aan de gesubsidieerde activiteiten.

Indien u niet of niet geheel voldoet aan de verplichting om deze gegevens beschikbaar te houden, kan dat tot gevolg hebben dat wij de subsidievaststelling intrekken en dat u de subsidie geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

De gegevens die wij uit een steekproef verkrijgen, gebruiken wij in beginsel alleen om te beoordelen of de subsidie is besteed overeenkomstig de verlening. Slechts indien blijkt dat er sprake is geweest van misbruik of oneigenlijk gebruik van deze subsidie (bijv. als de subsidie is besteed aan andere activiteiten dan waarvoor deze werd verleend, of als de activiteiten niet of niet geheel hebben plaatsgevonden en u dit niet tijdig hebt gemeld), kan dat voor ons aanleiding zijn om de subsidie lager vast te stellen, of om de subsidieverlening ten nadele van u te wijzigen of in te trekken. In dergelijke gevallen loopt u het risico dat u het ontvangen voorschot geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met [redacted], telefoonnummer (0592)[redacted]

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bezwaar
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van gedeputeerde staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een bezwaarschrift verwijzen wij u naar: www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure

Besluitvormingsformulier

Zaaknummer/documentnummer	202101034/00975074
Zaakomschrijving	aanschaf wolfwerende netten en kuddebewakinghonden
Naam aanvrager	
Aangevraagd subsidiebedrag	€ 10680,00
Totale projectkosten	€ 10680,00
Te verlenen subsidiebedrag	€ 10680,00
Subsidieregeling	de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe
Soort subsidie	Project subsidie
Aangevraagd bedrag bij andere overheden (incl. overheden buitenland)	nee
Zijn er eerdere aanvragen geweest voor deze(lfde) activiteiten (zelfde klant, zelfde projectnaam, andere handelsnaam klant of samenwerkingspartner)?	nee
Voldoet de klant/aanvrager aan de criteria?	ja
Kwam je afwijkingen of onregelmatigheden tegen?	nee
Staatssteun: Is er sprake van staatssteun: economisch voordeel en grensoverschrijdend? *Gebruik hiervoor de staatssteuncheck.*	Bij uw aanvraag heeft u een verklaring de-minimissteun ingevuld. Hieruit blijkt dat er ruimte is om onze subsidieverlening te laten vallen onder de De-minimisverordening, Verordening (EU) Nr. 1407/2013 (PbEU 2013, L352/1). Daardoor is er geen sprake van staatssteun. Houdt u er rekening mee dat bij een volgende eventuele subsidieaanvraag aan u gevraagd kan worden of u subsidie heeft ontvangen onder deze verordening.
Is de aanvrager financieel daadkrachtig genoeg voor het project?	nvt
Is het uit te voeren plan realistisch?	ja
Is er sprake van belangenverstrengeling? (aanvrager met derden of door middel van een samenwerkingsverband?)	nvt
Wat zijn de resultaten die worden verwacht door middel van de prestatie(s)?	Aanschaffen van een verplaatsbare wolfwerende afrastering
Klopt de begroting? Hoe is deze onderbouwd met de uniforme kostenbegrippen zoals bedoeld in de beleidsregel?	Ja

Verwacht je dat er zich risico's voordoen?	nee
Steekproef gaat plaatsvinden (maak een keuze)	x

Staatssteuncheck	
Economische activiteiten	
Heb je te maken met een onderwijs- of onderzoeksproject dat door instelling wordt uitgevoerd die dit als wettelijke taak heeft? Dan is het om die reden geen economische activiteit. Dan gebruik je het stukje tekst over niet-economische activiteit want primair onderwijs of primair onderzoek.	
1. Welk economisch voordeel heeft de aanvrager van de subsidie?	
2. Kun je je een potentiële markt voorstellen bij de activiteiten die we subsidiëren?	
3. Wordt er aan bezoekers of gebruikers een kostendekkende of winstgevende prijs gevraagd? *NB: zie je dat voor minder dan 50% de kosten van het project worden gedekt door middel van deze inkomsten dan heb je meestal niet te maken met een economische activiteit.*	
4. Zijn er inkomsten uit sponsoring door een marktpartij? *Hiermee wordt dus niet bedoeld subsidies, maar commerciële partijen die graag hun naam willen verbinden aan de activiteit.*	
5. Waar gaat het geld op de begroting naartoe? *Als er bijvoorbeeld een evenementenbureau wordt ingehuurd zal eerder sprake zijn van een economische activiteit, dan wanneer de lokale toneelverenging iets organiseert.*	
Zie je door deze vragen dat de activiteit zich niet op een markt bevindt? Dan heb je hier niet te maken met een economische activiteit en is geen sprake van staatssteun en gebruik je het standaard stukje tekst over niet-economische activiteit. *Is het **wel** een economische activiteit? Dan kijk je ook naar grensoverschrijdende effecten.*	
Grensoverschrijdende effecten	
6. Komen er bezoekers uit het buitenland? Zo ja, meer dan 15% van het totaal verwachte aantal bezoekers?	
7. Zou een buitenlandse ondernemer geïnteresseerd zijn om zich (tijdelijk) in NL te vestigen voor dezelfde (deel) opdracht als waar nu subsidie wordt gegeven?	
Zeg je hier twee keer nee op? Dan is er geen sprake van grensoverschrijdende effecten en dus zuiver lokaal effect en is er geen sprake van staatssteun. Je gebruikt dan het stukje 'geen staatssteun want zuiver lokaal effect' in je beschikking.	

Aan:
[redacted]

Assen, 10 maart 2021
Ons kenmerk 202100153-00928847
Behandeld door [redacted] (0592) [redacted]
Verplichtingennummer 79178
Onderwerp: Verlening subsidie Plaatsen wolf afrastering [redacted]

Geachte [redacted],

Op 10 januari 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project Plaatsen wolf afrastering [redacted] op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe (hierna: de Subsidieregeling). In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit
Wij hebben besloten u een subsidie van maximaal € 3.200,00 te verlenen op grond van artikel 3 van de Subsidieregeling. Wij stellen de subsidie direct vast. Dit betekent dat u geen verzoek tot vaststelling hoeft in te dienen.
De subsidie van € 3.200,00, maken wij binnen dertig dagen na dagtekening van deze brief over op bankrekeningnummer [redacted], onder vermelding van 202100153-00928847.

De door u voorgestelde activiteit voldoet aan de criteria van de Subsidieregeling.

Gedeeltelijke weigering
U heeft een subsidie aangevraagd van € 6.765,00. Wij hebben uw aanvraag niet volledig gehonoreerd. In artikel 9, lid 1, onder a en b van de Subsidieregeling is opgenomen hoe de subsidiehoogte berekend wordt. Door middel van deze berekening is de hoogte van de subsidie vastgesteld op een bedrag van € 500,00 + (900 x €3,00) = € 3.200,00.

Verplichtingen
Bij het uitvoeren van de activiteit bent u gebonden aan de volgende verplichtingen:
- het plaatsen van de hekken heeft plaatsgevonden op 26 september 2018.

- u bewaart de stukken die betrekking hebben op de besteding van de subsidie en de uitvoering van de activiteit tot zes maanden nadat de activiteit is uitgevoerd;

Daarnaast verzoeken wij u om in uw communicatie over de activiteit tot uitdrukking te brengen dat deze mede mogelijk worden gemaakt door de provincie Drenthe. Dit met het oog op het informeren van de burgers over de besteding van belastinggelden.

Meldingsplicht
Als blijkt dat u de gesubsidieerde activiteit niet zult uitvoeren of dat u niet aan alle verplichtingen zult voldoen, stelt u ons daarvan direct schriftelijk of per mail op de hoogte.

Daarnaast stelt u ons zo spoedig mogelijk op de hoogte van:
- relevante wijzigingen in de financiële en organisatorische verhouding met derden;
- wijzigingen van de statuten betreffende de vorm van de rechtspersoon, de persoon van de bestuurder(s) en het doel van de rechtspersoon.

Indien u niet voldoet aan de meldingsplicht, kunnen wij dit besluit tot subsidieverlening in uw nadeel wijzigen of intrekken en het uitbetaalde subsidiebedrag geheel of gedeeltelijk terugvorderen.

Juridisch kader
Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:
- de De-minimisverordening, Verordening (EU) Nr. 1407/2013 (PbEU 2013, L352/1);
- de Algemene wet bestuursrecht;
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017;
- het Sanctie en handhavingsbeleid bij subsidies;
- Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Staatssteun
Bij uw aanvraag heeft u een verklaring de-minimissteun ingevuld. Hieruit blijkt dat er ruimte is om onze subsidieverlening te laten vallen onder de De-minimisverordening, Verordening (EU) Nr. 1407/2013 (PbEU 2013, L352/1). Daardoor is er geen sprake van staatssteun. Houdt u er rekening mee dat bij een volgende eventuele subsidieaanvraag aan u gevraagd kan worden of u subsidie heeft ontvangen onder deze verordening.

Steekproef
Zoals wij hierboven aangaven, hoeft u de besteding van de subsidie achteraf niet te verantwoorden. Onderdeel van ons subsidiebeleid, zoals vastgelegd in de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Provinciale leidraad voor het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies, is dat wij achteraf via steekproeven controleren of subsidies rechtmatig en doelmatig zijn besteed.
Ten behoeve van eventueel onderzoek dat zal worden verricht bent u verplicht de volgende gegevens over de besteding van de subsidie en de uitvoering van het project voor ons beschikbaar te houden tot drie maanden na de voltooiing van de activiteiten waarvoor wij de subsidie verlenen:
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de gesubsidieerde activiteiten volledig zijn uitgevoerd;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de met de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten beoogde resultaten zijn behaald;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de subsidie is besteed aan de gesubsidieerde activiteiten.

Indien u niet of niet geheel voldoet aan de verplichting om deze gegevens beschikbaar te houden, kan dat tot gevolg hebben dat wij de subsidievaststelling intrekken en dat u de subsidie geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

De gegevens die wij uit een steekproef verkrijgen, gebruiken wij in beginsel alleen om te beoordelen of de subsidie is besteed overeenkomstig de verlening. Slechts indien blijkt dat er sprake is geweest van misbruik of oneigenlijk gebruik van deze subsidie (bijvoorbeeld als de subsidie is besteed aan andere activiteiten dan waarvoor deze werd verleend, of als de activiteiten niet of niet geheel hebben plaatsgevonden en u dit niet tijdig hebt gemeld), kan dat voor ons aanleiding zijn om de subsidie lager vast te stellen, of om de subsidieverlening ten nadele van u te wijzigen of in te trekken. In dergelijke gevallen loopt u het risico dat u het ontvangen voorschot geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met [redacted], telefoonnummer (0592) [redacted]

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bezwaar
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van gedeputeerde staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een bezwaarschrift verwijzen wij u naar: www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure

Aan:
Schapenhouderij R. Feijen
Vaart Zz 133
8426 AL APPELSCHA

Assen, 1 april 2021
Ons kenmerk 202100291-00932851
Behandeld door [redacted] (0592) [redacted]
Verplichtingennummer 79297
Onderwerp: Verlening subsidie schapen beschermen tegen wolf

Geachte [redacted]

Op 22 januari 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project ‘Schapen beschermen tegen wolf’ op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe (hierna: de Subsidieregeling). In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit
Wij hebben besloten u een subsidie van maximaal € 15.510,00 te verlenen op grond van artikel 3 van de Subsidieregeling. Wij stellen de subsidie direct vast. Dit betekent dat u geen verzoek tot vaststelling hoeft in te dienen.
De subsidie van € 15.510,00, maken wij binnen dertig dagen na dagtekening van deze brief over op bankrekeningnummer [redacted], onder vermelding van 202100291-00932851.

De door u voorgestelde activiteit voldoet aan de criteria van de Subsidieregeling.

Verplichtingen
Bij het uitvoeren van de activiteit bent u gebonden aan de volgende verplichtingen:
- De subsidieontvanger is verplicht de afrastering binnen 3 maanden na subsidieverlening te plaatsen of aan te passen en in gebruik te nemen. Indien hierin wijzigingen plaatsvinden, dient u dit bij ons aan te geven;
- u bewaart de stukken die betrekking hebben op de besteding van de subsidie en de uitvoering van de activiteit tot zes maanden nadat de activiteit is uitgevoerd.

Daarnaast verzoeken wij u om in uw communicatie over de activiteit tot uitdrukking te brengen dat deze mede mogelijk worden gemaakt door de provincie Drenthe. Dit met het oog op het informeren van de burgers over de besteding van belastinggelden.

Meldingsplicht
Als blijkt dat u de gesubsidieerde activiteit niet zult uitvoeren of dat u niet aan alle verplichtingen zult voldoen, stelt u ons daarvan direct schriftelijk of per mail op de hoogte.

Daarnaast stelt u ons zo spoedig mogelijk op de hoogte van:
- relevante wijzigingen in de financiële en organisatorische verhouding met derden;
- wijzigingen van de statuten betreffende de vorm van de rechtspersoon, de persoon van de bestuurder(s) en het doel van de rechtspersoon.

Indien u niet voldoet aan de meldingsplicht, kunnen wij dit besluit tot subsidieverlening in uw nadeel wijzigen of intrekken en het uitbetaalde subsidiebedrag geheel of gedeeltelijk terugvorderen.

Juridisch kader
Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:
- de De-minimisverordening, Verordening (EU) Nr. 1407/2013 (PbEU 2013, L352/1);
- de Algemene wet bestuursrecht;
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017;
- het Sanctie en handhavingsbeleid bij subsidies;
- Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Staatssteun
Bij uw aanvraag heeft u een verklaring de-minimissteun ingevuld. Hieruit blijkt dat er ruimte is om onze subsidieverlening te laten vallen onder de De-minimisverordening, Verordening (EU) Nr. 1407/2013 (PbEU 2013, L352/1). Daardoor is er geen sprake van staatssteun. Houdt u er rekening mee dat bij een volgende eventuele subsidieaanvraag aan u gevraagd kan worden of u subsidie heeft ontvangen onder deze verordening.

Steekproef
Zoals wij hierboven aangaven, hoeft u de besteding van de subsidie achteraf niet te verantwoorden. Onderdeel van ons subsidiebeleid, zoals vastgelegd in de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Provinciale leidraad voor het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies, is dat wij achteraf via steekproeven controleren of subsidies rechtmatig en doelmatig zijn besteed.
Ten behoeve van eventueel onderzoek dat zal worden verricht bent u verplicht de volgende gegevens over de besteding van de subsidie en de uitvoering van het project voor ons beschikbaar te houden tot 3 maanden na de voltooiing van de activiteiten waarvoor wij de subsidie verlenen:
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de gesubsidieerde activiteiten volledig zijn uitgevoerd;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de met de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten beoogde resultaten zijn behaald;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de subsidie is besteed aan de gesubsidieerde activiteiten.

Indien u niet of niet geheel voldoet aan de verplichting om deze gegevens beschikbaar te houden, kan dat tot gevolg hebben dat wij de subsidievaststelling intrekken en dat u de subsidie geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

De gegevens die wij uit een steekproef verkrijgen, gebruiken wij in beginsel alleen om te beoordelen of de subsidie is besteed overeenkomstig de verlening. Slechts indien blijkt dat er sprake is geweest van misbruik of oneigenlijk gebruik van deze subsidie (bijv. als de subsidie is besteed aan andere activiteiten dan waarvoor deze werd verleend, of als de activiteiten niet of niet geheel hebben plaatsgevonden en u dit niet tijdig hebt gemeld), kan dat voor ons aanleiding zijn om de subsidie lager

vast te stellen, of om de subsidieverlening ten nadele van u te wijzigen of in te trekken. In dergelijke gevallen loopt u het risico dat u het ontvangen voorschot geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met [redacted], telefoonnummer (0592) [redacted]

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bezwaar
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van gedeputeerde staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een bezwaarschrift verwijzen wij u naar: www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure

Aan:

[redacted]

Assen, 20 april 2021
Ons kenmerk 202100325-00935862
Behandeld door [redacted] (0592) [redacted]
Verplichtingennummer 79353
Onderwerp: Verlening subsidie verplaatsbaar wolf werend raster

Geachte [redacted],

Op 25 januari 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project verplaatsbaar wolf werend raster op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe (hierna: de Subsidieregeling). In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit
Wij hebben besloten u een subsidie van maximaal € 3.527,00 te verlenen op grond van artikel 3 van de Subsidieregeling. Wij stellen de subsidie direct vast. Dit betekent dat u geen verzoek tot vaststelling hoeft in te dienen.
De subsidie van € 3.527,00, maken wij binnen dertig dagen na dagtekening van deze brief over op bankrekeningnummer [redacted], onder vermelding van 202100325-00935862.

De door u voorgestelde activiteit voldoet aan de criteria van de Subsidieregeling.

Gedeeltelijke weigering
U heeft een subsidie aangevraagd van € 3.720,00 (€ 30,00 x 124). Wij hebben uw aanvraag niet volledig gehonoreerd. In artikel 9, lid 3 van de Subsidieregeling is onder meer opgenomen dat de subsidiehoogte niet meer mag bedragen dan de daadwerkelijk te maken of gemaakte kosten. In uw kostenoverzicht heeft u € 3.527,00 begroot. De hoogte van de subsidie is daarom vastgesteld op € 3.527,00.

Verplichtingen
Bij het uitvoeren van de activiteit bent u gebonden aan de volgende verplichtingen:

- De subsidieontvanger is verplicht de afrastering binnen 3 maanden na subsidieverlening te plaatsen of aan te passen en in gebruik te nemen. Indien hierin wijzigingen plaatsvinden, dient u dit bij ons aan te geven;
- u bewaart de stukken die betrekking hebben op de besteding van de subsidie en de uitvoering van de activiteit tot zes maanden nadat de activiteit is uitgevoerd;

Daarnaast verzoeken wij u om in uw communicatie over de activiteit tot uitdrukking te brengen dat deze mede mogelijk worden gemaakt door de provincie Drenthe. Dit met het oog op het informeren van de burgers over de besteding van belastinggelden.

Meldingsplicht
Als blijkt dat u de gesubsidieerde activiteit niet zult uitvoeren of dat u niet aan alle verplichtingen zult voldoen, stelt u ons daarvan direct schriftelijk of per mail op de hoogte.

Daarnaast stelt u ons zo spoedig mogelijk op de hoogte van:
- relevante wijzigingen in de financiële en organisatorische verhouding met derden;
- wijzigingen van de statuten betreffende de vorm van de rechtspersoon, de persoon van de bestuurder(s) en het doel van de rechtspersoon.

Indien u niet voldoet aan de meldingsplicht, kunnen wij dit besluit tot subsidieverlening in uw nadeel wijzigen of intrekken en het uitbetaalde subsidiebedrag geheel of gedeeltelijk terugvorderen.

Juridisch kader
Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:
- de Algemene wet bestuursrecht;
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017;
- het Sanctie en handhavingsbeleid bij subsidies;
- Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe.

Staatssteun
Voor uw aanvraag hebben we gekeken of er sprake is van staatssteun. Dat is bij u niet het geval omdat uw activiteiten een niet-economisch karakter hebben. Daardoor is er geen sprake van een economische activiteit, waardoor er geen sprake is van staatssteun.

Steekproef
Zoals wij hierboven aangaven, hoeft u de besteding van de subsidie achteraf niet te verantwoorden. Onderdeel van ons subsidiebeleid, zoals vastgelegd in de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Provinciale leidraad voor het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies, is dat wij achteraf via steekproeven controleren of subsidies rechtmatig en doelmatig zijn besteed.
Ten behoeve van eventueel onderzoek dat zal worden verricht bent u verplicht de volgende gegevens over de besteding van de subsidie en de uitvoering van het project voor ons beschikbaar te houden tot 3 maanden na de voltooiing van de activiteiten waarvoor wij de subsidie verlenen:
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de gesubsidieerde activiteiten volledig zijn uitgevoerd;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de met de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten beoogde resultaten zijn behaald;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de subsidie is besteed aan de gesubsidieerde activiteiten.

Indien u niet of niet geheel voldoet aan de verplichting om deze gegevens beschikbaar te houden, kan dat tot gevolg hebben dat wij de subsidievaststelling intrekken en dat u de subsidie geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

De gegevens die wij uit een steekproef verkrijgen, gebruiken wij in beginsel alleen om te beoordelen of de subsidie is besteed overeenkomstig de verlening. Slechts indien blijkt dat er sprake is geweest van misbruik of oneigenlijk gebruik van deze subsidie (bijv. als de subsidie is besteed aan andere activiteiten dan waarvoor deze werd verleend, of als de activiteiten niet of niet geheel hebben plaatsgevonden en u dit niet tijdig hebt gemeld), kan dat voor ons aanleiding zijn om de subsidie lager vast te stellen, of om de subsidieverlening ten nadele van u te wijzigen of in te trekken. In dergelijke gevallen loopt u het risico dat u het ontvangen voorschot geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met [redacted], telefoonnummer (0592) [redacted]

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bezwaar
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van gedeputeerde staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een bezwaarschrift verwijzen wij u naar: www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure

Aan:

[redacted]

Assen, 10 mei 2021
Ons kenmerk 202100398-00938688
Behandeld door [redacted] (0592) [redacted]
Verplichtingennummer 79395
Onderwerp: Verlening subsidie aanschaf verplaatsbare wolfwerende afrastering

Geachte [redacted]

Op 3 februari 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het projectAanschaf verplaatsbare wolfwerende afrastering op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe (hierna: de Subsidieregeling). In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit
Wij hebben besloten u een subsidie van maximaal € 870,00 te verlenen op grond van artikel 3 van de Subsidieregeling. Wij stellen de subsidie direct vast. Dit betekent dat u geen verzoek tot vaststelling hoeft in te dienen.
De subsidie van € 870,00, maken wij binnen dertig dagen na dagtekening van deze brief over op bankrekeningnummer [redacted], onder vermelding van 202100398-00938688.

De door u voorgestelde activiteit voldoet aan de criteria van de Subsidieregeling.

Verplichtingen
Bij het uitvoeren van de activiteit bent u gebonden aan de volgende verplichtingen:

- U bent verplicht de afrastering binnen 3 maanden na subsidieverlening te plaatsen of aan te passen en in gebruik te nemen. Als hierin wijzigingen plaatsvinden, moet u dit bij ons aan geven.
- U bewaart de stukken die betrekking hebben op de besteding van de subsidie en de uitvoering van de activiteit tot zes maanden nadat de activiteit is uitgevoerd.

Daarnaast vragen wij u om in uw communicatie over de activiteit tot uitdrukking te brengen dat deze mede mogelijk worden gemaakt door de provincie Drenthe. Dit met het oog op het informeren van de burgers over de besteding van belastinggelden.

Meldingsplicht
Als blijkt dat u de gesubsidieerde activiteit niet zult uitvoeren of dat u niet aan alle verplichtingen zult voldoen, stelt u ons daarvan direct schriftelijk of per mail op de hoogte.

Daarnaast stelt u ons zo spoedig mogelijk op de hoogte van:
- relevante wijzigingen in de financiële en organisatorische verhouding met derden;
- wijzigingen van de statuten betreffende de vorm van de rechtspersoon, de persoon van de bestuurder(s) en het doel van de rechtspersoon.

Wanneer u niet voldoet aan de meldingsplicht, kunnen wij dit besluit tot subsidieverlening in uw nadeel wijzigen of intrekken en het uitbetaalde subsidiebedrag geheel of gedeeltelijk terugvorderen.

Juridisch kader
Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:
- de Algemene wet bestuursrecht
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017
- het Sanctie en handhavingsbeleid bij subsidies
- Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Staatssteun
Voor uw aanvraag hebben we gekeken of er sprake is van staatssteun. Dat is bij u niet het geval omdat uw activiteiten een niet-economisch karakter hebben. Daardoor is er geen sprake van een economische activiteit, waardoor er geen sprake is van staatssteun.

Steekproef
Zoals wij hierboven aangaven, hoeft u de besteding van de subsidie achteraf niet te verantwoorden. Onderdeel van ons subsidiebeleid, zoals vastgelegd in de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Provinciale leidraad voor het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies, is dat wij achteraf via steekproeven controleren of subsidies rechtmatig en doelmatig zijn besteed.
Ten behoeve van eventueel onderzoek dat zal worden verricht bent u verplicht de volgende gegevens over de besteding van de subsidie en de uitvoering van het project voor ons beschikbaar te houden tot drie maanden na de voltooiing van de activiteiten waarvoor wij de subsidie verlenen:
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de gesubsidieerde activiteiten volledig zijn uitgevoerd;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de met de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten beoogde resultaten zijn behaald;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de subsidie is besteed aan de gesubsidieerde activiteiten.

Indien u niet of niet geheel voldoet aan de verplichting om deze gegevens beschikbaar te houden, kan dat tot gevolg hebben dat wij de subsidievaststelling intrekken en dat u de subsidie geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

De gegevens die wij uit een steekproef verkrijgen, gebruiken wij in beginsel alleen om te beoordelen of de subsidie is besteed overeenkomstig de verlening. Slechts indien blijkt dat er sprake is geweest van misbruik of oneigenlijk gebruik van deze subsidie (bijvoorbeeld als de subsidie is besteed aan andere activiteiten dan waarvoor deze werd verleend, of als de activiteiten niet of niet geheel hebben plaatsgevonden en u dit niet tijdig hebt gemeld), kan dat voor ons aanleiding zijn om de subsidie lager vast te stellen, of om de subsidieverlening ten nadele van u te wijzigen of in te trekken. In dergelijke gevallen loopt u het risico dat u het ontvangen voorschot geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met [redacted], telefoonnummer (0592) [redacted]

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bezwaar
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van gedeputeerde staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een bezwaarschrift verwijzen wij u naar: www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure

Aan:

Assen, 4 juni 2021
Ons kenmerk 202100744-00942667
Behandeld door (0592)
Verplichtingennummer 79526
Onderwerp: Verlening subsidie 8 wolfwerende schapennetten

Geachte ,

Op 28 februari 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project 8 wolfwerende schapennetten op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe (hierna: de Subsidieregeling). In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit
Wij hebben besloten u een subsidie van maximaal € 3.230,00 te verlenen op grond van artikel 3 van de Subsidieregeling. Wij stellen de subsidie direct vast. Dit betekent dat u geen verzoek tot vaststelling hoeft in te dienen. De subsidie van € 3.230,00, maken wij binnen dertig dagen na dagtekening van deze brief over op bankrekeningnummer , onder vermelding van 202100744-00942667.

De door u voorgestelde activiteit voldoet aan de criteria van de Subsidieregeling.

Verplichtingen
Bij het uitvoeren van de activiteiten bent u gebonden aan de volgende verplichtingen:

- De subsidieontvanger is verplicht de afrastering binnen 3 maanden na subsidieverlening te plaatsen of aan te passen en in gebruik te nemen. Indien hierin wijzigingen plaatsvinden, dient u dit bij ons aan te geven;
- u bewaart de stukken die betrekking hebben op de besteding van de subsidie en de uitvoering van de activiteiten tot zes maanden nadat de activiteiten zijn uitgevoerd;

Daarnaast verzoeken wij u om in uw communicatie over de activiteiten tot uitdrukking te brengen dat deze mede mogelijk worden gemaakt door de provincie Drenthe. Dit met het oog op het informeren van de burgers over de besteding van belastinggelden.

Meldingsplicht
Als blijkt dat u de gesubsidieerde activiteiten niet zult uitvoeren of dat u niet aan alle verplichtingen zult voldoen, stelt u ons daarvan direct schriftelijk of per mail op de hoogte.

Daarnaast stelt u ons zo spoedig mogelijk op de hoogte van:
- relevante wijzigingen in de financiële en organisatorische verhouding met derden;
- wijzigingen van de statuten betreffende de vorm van de rechtspersoon, de persoon van de bestuurder(s) en het doel van de rechtspersoon.

Indien u niet voldoet aan de meldingsplicht, kunnen wij dit besluit tot subsidieverlening in uw nadeel wijzigen of intrekken en het uitbetaalde subsidiebedrag geheel of gedeeltelijk terugvorderen.

Juridisch kader
Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:
- de Algemene wet bestuursrecht;
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017;
- het Sanctie en handhavingsbeleid bij subsidies;
- Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Staatssteun
Voor uw aanvraag hebben we gekeken of er sprake is van staatssteun. Dat is bij u niet het geval omdat uw activiteiten een niet-economisch karakter hebben. Daardoor is er geen sprake van een economische activiteit, waardoor er geen sprake is van staatssteun.

Steekproef
Zoals wij hierboven aangaven, hoeft u de besteding van de subsidie achteraf niet te verantwoorden. Onderdeel van ons subsidiebeleid, zoals vastgelegd in de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Provinciale leidraad voor het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies, is dat wij achteraf via steekproeven controleren of subsidies rechtmatig en doelmatig zijn besteed.
Ten behoeve van eventueel onderzoek dat zal worden verricht bent u verplicht de volgende gegevens over de besteding van de subsidie en de uitvoering van het project voor ons beschikbaar te houden tot 3 maanden na de voltooiing van de activiteiten waarvoor wij de subsidie verlenen:
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de gesubsidieerde activiteiten volledig zijn uitgevoerd;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de met de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten beoogde resultaten zijn behaald;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de subsidie is besteed aan de gesubsidieerde activiteiten.

Indien u niet of niet geheel voldoet aan de verplichting om deze gegevens beschikbaar te houden, kan dat tot gevolg hebben dat wij de subsidievaststelling intrekken en dat u de subsidie geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

De gegevens die wij uit een steekproef verkrijgen, gebruiken wij in beginsel alleen om te beoordelen of de subsidie is besteed overeenkomstig de verlening. Slechts indien blijkt dat er sprake is geweest van misbruik of oneigenlijk gebruik van deze subsidie (bijv. als de subsidie is besteed aan andere activiteiten dan waarvoor deze werd verleend, of als de activiteiten niet of niet geheel hebben plaatsgevonden en u dit niet tijdig hebt gemeld), kan dat voor ons aanleiding zijn om de subsidie lager vast te stellen, of om de subsidieverlening ten nadele van u te wijzigen of in te trekken. In dergelijke gevallen loopt u het risico dat u het ontvangen voorschot geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met [redacted], telefoonnummer (0592)[redacted]

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bezwaar
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van gedeputeerde staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een bezwaarschrift verwijzen wij u naar: www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure

Assen, 4 juni 2021
Ons kenmerk 202100757-00942607
Behandeld door [redacted] (0592) [redacted]
Verplichtingennummer 79527
Onderwerp: Verlening subsidie Wolvenraster geplaatst en in aanbouw

Geachte [redacted],

Op 1 maart 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project 'Wolvenraster geplaatst en in aanbouw' op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe (hierna: de Subsidieregeling). In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit
Wij hebben besloten u een subsidie van maximaal € 4.130,00 te verlenen. Wij stellen de subsidie direct vast. Dit betekent dat u geen verzoek tot vaststelling hoeft in te dienen.
De subsidie van € 4.130,00, maken wij binnen dertig dagen na dagtekening van deze brief over op bankrekeningnummer [redacted], onder vermelding van 202100757-00942607.

De door u voorgestelde activiteit voldoet aan de criteria van de Subsidieregeling.

Gedeeltelijke weigering
U heeft een subsidie aangevraagd van € 6.423,00. Wij hebben uw aanvraag niet volledig gehonoreerd. In artikel 9, lid 1, onder a en b, van de Subsidieregeling is opgenomen hoe de subsidiehoogte berekend wordt. Door middel van deze berekening is de hoogte van de subsidie vastgesteld op een bedrag van € 500,00 + € 3.630,00 (1210 x € 3,00) = € 4.130,00.

Verplichtingen
Bij het uitvoeren van de activiteit bent u gebonden aan de volgende verplichtingen:
- De subsidieontvanger is verplicht de afrastering binnen 3 maanden na subsidieverlening te plaatsen of aan te passen en in gebruik te nemen. Indien hierin wijzigingen plaatsvinden, dient u dit bij ons aan te geven;

- u bewaart de stukken die betrekking hebben op de besteding van de subsidie en de uitvoering van de activiteit tot zes maanden nadat de activiteiten zijn uitgevoerd.

Daarnaast verzoeken wij u om in uw communicatie over de activiteit tot uitdrukking te brengen dat deze mede mogelijk worden gemaakt door de provincie Drenthe. Dit met het oog op het informeren van de burgers over de besteding van belastinggelden.

Meldingsplicht

Als blijkt dat u de gesubsidieerde activiteit niet zult uitvoeren of dat u niet aan alle verplichtingen zult voldoen, stelt u ons daarvan direct schriftelijk of per mail op de hoogte.

Daarnaast stelt u ons zo spoedig mogelijk op de hoogte van:

- relevante wijzigingen in de financiële en organisatorische verhouding met derden;
- wijzigingen van de statuten betreffende de vorm van de rechtspersoon, de persoon van de bestuurder(s) en het doel van de rechtspersoon.

Indien u niet voldoet aan de meldingsplicht, kunnen wij dit besluit tot subsidieverlening in uw nadeel wijzigen of intrekken en het uitbetaalde subsidiebedrag geheel of gedeeltelijk terugvorderen.

Juridisch kader

Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:

- de Algemene wet bestuursrecht;
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017;
- het Sanctie en handhavingsbeleid bij subsidies;
- Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Staatssteun

Voor uw aanvraag hebben we gekeken of er sprake is van staatssteun. Dat is bij u niet het geval omdat uw activiteiten een niet-economisch karakter hebben. Daardoor is er geen sprake van een economische activiteit, waardoor er geen sprake is van staatssteun.

Steekproef

Zoals wij hierboven aangaven, hoeft u de besteding van de subsidie achteraf niet te verantwoorden. Onderdeel van ons subsidiebeleid, zoals vastgelegd in de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Provinciale leidraad voor het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies, is dat wij achteraf via steekproeven controleren of subsidies rechtmatig en doelmatig zijn besteed.

Ten behoeve van eventueel onderzoek dat zal worden verricht bent u verplicht de volgende gegevens over de besteding van de subsidie en de uitvoering van het project voor ons beschikbaar te houden tot drie maanden na de voltooiing van de activiteiten waarvoor wij de subsidie verlenen:

- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de gesubsidieerde activiteiten volledig zijn uitgevoerd;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de met de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten beoogde resultaten zijn behaald;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de subsidie is besteed aan de gesubsidieerde activiteiten.

Indien u niet of niet geheel voldoet aan de verplichting om deze gegevens beschikbaar te houden, kan dat tot gevolg hebben dat wij de subsidievaststelling intrekken en dat u de subsidie geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

De gegevens die wij uit een steekproef verkrijgen, gebruiken wij in beginsel alleen om te beoordelen of de subsidie is besteed overeenkomstig de verlening. Slechts indien blijkt dat er sprake is geweest

van misbruik of oneigenlijk gebruik van deze subsidie (bijvoorbeeld als de subsidie is besteed aan andere activiteiten dan waarvoor deze werd verleend, of als de activiteiten niet of niet geheel hebben plaatsgevonden en u dit niet tijdig hebt gemeld), kan dat voor ons aanleiding zijn om de subsidie lager vast te stellen, of om de subsidieverlening ten nadele van u te wijzigen of in te trekken. In dergelijke gevallen loopt u het risico dat u het ontvangen voorschot geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen me , telefoonnummer (0592) .

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bezwaar
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van gedeputeerde staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een bezwaarschrift verwijzen wij u naar: www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Retouradres: Postbus 47, 6700 AA Wageningen

Provincie Drenthe
t.a.v. [redacted]
Postbus 122
9400 AC Assen
Nederland

Factuur

Factuurdatum	Debiteurnummer	Factuurnummer	Projectnummer
23-06-2021	41007820	7221520332	5200046666

Omschrijving	Aantal	Prijs/Eenheid	BTW	Bedrag excl. BTW
Factuur betreffende de bijdrage van WEnR medewerker [redacted] aan bijeenkomst Wolf d.d. 22 maart 2021 Uw opdracht met Verplichtingnummer V86076, behandeld door [redacted]			21,0	684,00

Netto bedrag	EUR	684,00
Totaal BTW 21%	EUR	143,64
Te voldoen	**EUR**	**827,64**

Wij verzoeken u bovenstaand bedrag binnen 30 dagen na factuurdatum over te maken onder vermelding van debiteur- en factuurnummer.

Rabobank
IBAN-nummer : [redacted]
Swift / BIC :
BTW-nummer :
KvK-nummer : 09098104
Jur. Identiteit : Wageningen Research

Wageningen Environmental Research
Postbus : Postbus 47, 6700 AA Wageningen
Behandeld door : [redacted]
Telefoonnr. : +31317[redacted]
E-mailadres : [redacted]@wur.nl
Adres : Droevendaalsesteeg 3
Postcode / Plaats : 6708 PB Wageningen

Aan:

[redacted]

Assen, 24 juni 2021
Ons kenmerk 202100568-00946314
Behandeld door [redacted] (0592) [redacted]
Verplichtingennummer 79601
Onderwerp: Verlening subsidie wolfwerende afrastering JSm

Geachte [redacted]

Op 17 februari 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project wolfwerende afrastering JSm op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe (hierna: de Subsidieregeling). In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit
Wij hebben besloten u een subsidie van maximaal € 3.600,00 te verlenen op grond van artikel 3 van de Subsidieregeling. Wij stellen de subsidie direct vast. Dit betekent dat u geen verzoek tot vaststelling hoeft in te dienen. De subsidie van € 3.600,00, maken wij binnen dertig dagen na dagtekening van deze brief over op bankrekeningnummer [redacted], onder vermelding van 202100568-00946314.

In eerste instantie heeft u een subsidieaanvraag gediend voor een bedrag van € 5.000,00. Door een aanpassing van het aantal percelen is het aantal strekkende meters veranderd. U heeft hierop per email van 14 juni 2021 aangegeven het aan te vragen subsidiebedrag te willen wijzigen naar € 3.600,--.

Verplichtingen
Bij het uitvoeren van de activiteit bent u gebonden aan de volgende verplichtingen:
- De subsidieontvanger is verplicht de afrastering binnen 3 maanden na subsidieverlening te plaatsen of aan te passen en in gebruik te nemen. Indien hierin wijzigingen plaatsvinden, dient u dit bij ons aan te geven;
- u bewaart de stukken die betrekking hebben op de besteding van de subsidie en de uitvoering van de activiteit tot zes maanden nadat de activiteit is uitgevoerd;

Daarnaast verzoeken wij u om in uw communicatie over de activiteit tot uitdrukking te brengen dat deze mede mogelijk worden gemaakt door de provincie Drenthe. Dit met het oog op het informeren van de burgers over de besteding van belastinggelden.

Meldingsplicht
Als blijkt dat u de gesubsidieerde activiteit niet zult uitvoeren of dat u niet aan alle verplichtingen zult voldoen, stelt u ons daarvan direct schriftelijk of per mail op de hoogte.

Daarnaast stelt u ons zo spoedig mogelijk op de hoogte van:
- relevante wijzigingen in de financiële en organisatorische verhouding met derden;
- wijzigingen van de statuten betreffende de vorm van de rechtspersoon, de persoon van de bestuurder(s) en het doel van de rechtspersoon.

Indien u niet voldoet aan de meldingsplicht, kunnen wij dit besluit tot subsidieverlening in uw nadeel wijzigen of intrekken en het uitbetaalde subsidiebedrag geheel of gedeeltelijk terugvorderen.

Juridisch kader
Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:
- de Algemene wet bestuursrecht
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017
- het Sanctie en handhavingsbeleid bij subsidies
- Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Staatssteun
Voor uw aanvraag hebben we gekeken of er sprake is van staatssteun. Dat is bij u niet het geval omdat uw activiteiten een niet-economisch karakter hebben. Daardoor is er geen sprake van een economische activiteit, waardoor er geen sprake is van staatssteun.

Steekproef
Zoals wij hierboven aangaven, hoeft u de besteding van de subsidie achteraf niet te verantwoorden. Onderdeel van ons subsidiebeleid, zoals vastgelegd in de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Provinciale leidraad voor het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies, is dat wij achteraf via steekproeven controleren of subsidies rechtmatig en doelmatig zijn besteed.
Ten behoeve van eventueel onderzoek dat zal worden verricht bent u verplicht de volgende gegevens over de besteding van de subsidie en de uitvoering van het project voor ons beschikbaar te houden tot drie maanden na de voltooiing van de activiteiten waarvoor wij de subsidie verlenen:
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de gesubsidieerde activiteiten volledig zijn uitgevoerd;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de met de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten beoogde resultaten zijn behaald;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de subsidie is besteed aan de gesubsidieerde activiteiten.

Indien u niet of niet geheel voldoet aan de verplichting om deze gegevens beschikbaar te houden, kan dat tot gevolg hebben dat wij de subsidievaststelling intrekken en dat u de subsidie geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

De gegevens die wij uit een steekproef verkrijgen, gebruiken wij in beginsel alleen om te beoordelen of de subsidie is besteed overeenkomstig de verlening. Slechts indien blijkt dat er sprake is geweest van misbruik of oneigenlijk gebruik van deze subsidie (bijvoorbeeld als de subsidie is besteed aan andere activiteiten dan waarvoor deze werd verleend, of als de activiteiten niet of niet geheel hebben plaatsgevonden en u dit niet tijdig hebt gemeld), kan dat voor ons aanleiding zijn om de subsidie lager

vast te stellen, of om de subsidieverlening ten nadele van u te wijzigen of in te trekken. In dergelijke gevallen loopt u het risico dat u het ontvangen voorschot geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met [redacted], telefoonnummer (0592) [redacted].

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bezwaar
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van gedeputeerde staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een bezwaarschrift verwijzen wij u naar: www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure

Assen, 12 juli 2021
Ons kenmerk 202101342-00949649
Behandeld door (0592)
Verplichtingennummer 79719
Onderwerp: Verlening subsidie voorkomen schade door wolven provincie Drenthe-Platzer

Geachte ,

Op 7 mei 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe (hierna: de Subsidieregeling). In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit
Wij hebben besloten u een subsidie van maximaal € 1.280,00 te verlenen op grond van artikel 3 van de Subsidieregeling. Wij stellen de subsidie direct vast. Dit betekent dat u geen verzoek tot vaststelling hoeft in te dienen.
De subsidie van € 1.280,00, maken wij binnen dertig dagen na dagtekening van deze brief over op bankrekeningnummer , onder vermelding van 202101342-00949649.

De door u voorgestelde activiteit voldoet aan de criteria van de Subsidieregeling.

Verplichtingen
Bij het uitvoeren van de activiteit bent u gebonden aan de volgende verplichtingen:

- De subsidieontvanger is verplicht de afrastering binnen 3 maanden na subsidieverlening te plaatsen of aan te passen en in gebruik te nemen. Indien hierin wijzigingen plaatsvinden, dient u dit bij ons aan te geven.
- U bewaart de stukken die betrekking hebben op de besteding van de subsidie en de uitvoering van de activiteit tot zes maanden nadat de activiteit is uitgevoerd.

Daarnaast vragen wij u om in uw communicatie over de activiteit tot uitdrukking te brengen dat deze mede mogelijk worden gemaakt door de provincie Drenthe. Dit met het oog op het informeren van de burgers over de besteding van belastinggelden.

Bij correspondentie verzoeken wij u het zaaknummer 202101342 te vermelden.

Meldingsplicht
Als blijkt dat u de gesubsidieerde activiteit niet zult uitvoeren of dat u niet aan alle verplichtingen zult voldoen, stelt u ons daarvan direct schriftelijk of per mail op de hoogte.

Daarnaast stelt u ons zo spoedig mogelijk op de hoogte van:
- relevante wijzigingen in de financiële en organisatorische verhouding met derden;
- wijzigingen van de statuten betreffende de vorm van de rechtspersoon, de persoon van de bestuurder(s) en het doel van de rechtspersoon.

Indien u niet voldoet aan de meldingsplicht, kunnen wij dit besluit tot subsidieverlening in uw nadeel wijzigen of intrekken en het uitbetaalde subsidiebedrag geheel of gedeeltelijk terugvorderen.

Juridisch kader
Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:
- de Algemene wet bestuursrecht
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017
- het Sanctie en handhavingsbeleid bij subsidies;
- Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Staatssteun
Voor uw aanvraag hebben we gekeken of er sprake is van staatssteun. Dat is bij u niet het geval omdat uw activiteiten een niet-economisch karakter hebben. Daardoor is er geen sprake van een economische activiteit, waardoor er geen sprake is van staatssteun.

Steekproef
Zoals wij hierboven aangaven, hoeft u de besteding van de subsidie achteraf niet te verantwoorden. Onderdeel van ons subsidiebeleid, zoals vastgelegd in de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Provinciale leidraad voor het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies, is dat wij achteraf via steekproeven controleren of subsidies rechtmatig en doelmatig zijn besteed.
Ten behoeve van eventueel onderzoek dat zal worden verricht bent u verplicht de volgende gegevens over de besteding van de subsidie en de uitvoering van het project voor ons beschikbaar te houden tot drie maanden na de voltooiing van de activiteiten waarvoor wij de subsidie verlenen:
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de gesubsidieerde activiteiten volledig zijn uitgevoerd;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de met de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten beoogde resultaten zijn behaald;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de subsidie is besteed aan de gesubsidieerde activiteiten.

Indien u niet of niet geheel voldoet aan de verplichting om deze gegevens beschikbaar te houden, kan dat tot gevolg hebben dat wij de subsidievaststelling intrekken en dat u de subsidie geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

De gegevens die wij uit een steekproef verkrijgen, gebruiken wij in beginsel alleen om te beoordelen of de subsidie is besteed overeenkomstig de verlening. Slechts indien blijkt dat er sprake is geweest van misbruik of oneigenlijk gebruik van deze subsidie (bijv. als de subsidie is besteed aan andere activiteiten dan waarvoor deze werd verleend, of als de activiteiten niet of niet geheel hebben plaatsgevonden en u dit niet tijdig hebt gemeld), kan dat voor ons aanleiding zijn om de subsidie lager vast te stellen, of om de subsidieverlening ten nadele van u te wijzigen of in te trekken. In dergelijke gevallen loopt u het risico dat u het ontvangen voorschot geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met [redacted], telefoonnummer (0592) [redacted]

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bezwaar
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van gedeputeerde staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een bezwaarschrift verwijzen wij u naar: www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure

Aan:

[redacted]

Assen, 12 juli 2021
Ons kenmerk 202101034-00949687
Behandeld door [redacted] (0592) [redacted]
Verplichtingennummer 79718
Onderwerp: Verlening subsidie aanschaf wolfwerende netten en kuddebewakinghonden

Geachte [redacted]

Op 1 april 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project aanschaf wolfwerende netten en kuddebewakinghonden op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe (hierna: de Subsidieregeling). In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit
Wij hebben besloten u een subsidie van maximaal € 10.680,00 te verlenen op grond van artikel 3 van de Subsidieregeling. De door u voorgestelde activiteit voldoet aan de criteria van de Subsidieregeling. Wij stellen de subsidie direct vast. Dit betekent dat u geen verzoek tot vaststelling hoeft in te dienen. Binnen dertig dagen na dagtekening van deze brief wordt dit bedrag overgemaakt op uw rekening met nummer [redacted], onder vermelding van het kenmerk van deze brief.

Verplichtingen
Bij het uitvoeren van de activiteit bent u gebonden aan de volgende verplichtingen:

- De subsidieontvanger is verplicht de afrastering binnen 3 maanden na subsidieverlening te plaatsen of aan te passen en in gebruik te nemen. Indien hierin wijzigingen plaatsvinden, dient u dit bij ons aan te geven;
- u bewaart de stukken die betrekking hebben op de besteding van de subsidie en de uitvoering van de activiteit tot zes maanden nadat de activiteit is uitgevoerd;

Daarnaast verzoeken wij u om in uw communicatie over de activiteit tot uitdrukking te brengen dat deze mede mogelijk wordt gemaakt door de provincie Drenthe. Dit met het oog op het informeren van de burgers over de besteding van belastinggelden.

Meldingsplicht
Als blijkt dat u de gesubsidieerde activiteit niet zult uitvoeren of dat u niet aan alle verplichtingen zult voldoen, stelt u ons daarvan direct schriftelijk of per mail op de hoogte.

Daarnaast stelt u ons zo spoedig mogelijk op de hoogte van:
- relevante wijzigingen in de financiële en organisatorische verhouding met derden;
- wijzigingen van de statuten betreffende de vorm van de rechtspersoon, de persoon van de bestuurder(s) en het doel van de rechtspersoon.

Indien u niet voldoet aan de meldingsplicht, kunnen wij dit besluit tot subsidieverlening in uw nadeel wijzigen of intrekken en het uitbetaalde subsidiebedrag geheel of gedeeltelijk terugvorderen.

Juridisch kader
Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:
- de De-minimisverordening, Verordening (EU) Nr. 1407/2013 (PbEU 2013, L352/1);
- de Algemene wet bestuursrecht;
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017;
- het Sanctie en handhavingsbeleid bij subsidies;
- Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Staatssteun
Bij uw aanvraag heeft u een verklaring de-minimissteun ingevuld. Hieruit blijkt dat er ruimte is om onze subsidieverlening te laten vallen onder de De-minimisverordening, Verordening (EU) Nr. 1407/2013 (PbEU 2013, L352/1). Daardoor is er geen sprake van staatssteun. Houdt u er rekening mee dat bij een volgende eventuele subsidieaanvraag aan u gevraagd kan worden of u subsidie heeft ontvangen onder deze verordening.

Steekproef
Zoals wij hierboven aangaven, hoeft u de besteding van de subsidie achteraf niet te verantwoorden. Onderdeel van ons subsidiebeleid, zoals vastgelegd in de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Provinciale leidraad voor het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies, is dat wij achteraf via steekproeven controleren of subsidies rechtmatig en doelmatig zijn besteed.
Ten behoeve van eventueel onderzoek dat zal worden verricht bent u verplicht de volgende gegevens over de besteding van de subsidie en de uitvoering van het project voor ons beschikbaar te houden tot 3 maanden na de voltooiing van de activiteiten waarvoor wij de subsidie verlenen:
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de gesubsidieerde activiteiten volledig zijn uitgevoerd;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de met de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten beoogde resultaten zijn behaald;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de subsidie is besteed aan de gesubsidieerde activiteiten.

Indien u niet of niet geheel voldoet aan de verplichting om deze gegevens beschikbaar te houden, kan dat tot gevolg hebben dat wij de subsidievaststelling intrekken en dat u de subsidie geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

De gegevens die wij uit een steekproef verkrijgen, gebruiken wij in beginsel alleen om te beoordelen of de subsidie is besteed overeenkomstig de verlening. Slechts indien blijkt dat er sprake is geweest van misbruik of oneigenlijk gebruik van deze subsidie (bijv. als de subsidie is besteed aan andere activiteiten dan waarvoor deze werd verleend, of als de activiteiten niet of niet geheel hebben plaatsgevonden en u dit niet tijdig hebt gemeld), kan dat voor ons aanleiding zijn om de subsidie lager

vast te stellen, of om de subsidieverlening ten nadele van u te wijzigen of in te trekken. In dergelijke gevallen loopt u het risico dat u het ontvangen voorschot geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met [redacted], telefoonnummer (0592) [redacted]

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bezwaar
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van gedeputeerde staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een bezwaarschrift verwijzen wij u naar: www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure

Aan:

[redacted]

Assen, 15 juli 2021
Ons kenmerk 202100677-00950475
Behandeld door [redacted] (0592) [redacted]
Verplichtingennummer 79722
Onderwerp: Verlening subsidie Schade door wolven

Geachte [redacted]

Op 30 maart 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project Verlening subsidie Schade door wolven op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe (hierna: de Subsidieregeling). In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit
Wij hebben besloten u een subsidie van maximaal € 4.340,00 te verlenen op grond van artikel 3 van de Subsidieregeling. Wij stellen de subsidie direct vast. Dit betekent dat u geen verzoek tot vaststelling hoeft in te dienen.
De subsidie van € 4.340,00, maken wij binnen dertig dagen na dagtekening van deze brief over op bankrekeningnummer [redacted], onder vermelding van 202100677-00950475.

De door u voorgestelde activiteit voldoet aan de criteria van de Subsidieregeling.

Gedeeltelijke weigering
U heeft een subsidie aangevraagd van 5.1.2f [redacted] Wij hebben uw aanvraag niet volledig gehonoreerd. In eerste instantie is er met 1475 meter afrastering gerekend in het voorbeeld dat door u is opgestuurd. Echter aan de hand van de door u aangeleverde nota's komen wij uit op een aantal strekkende meters aangekochte afrastering van 1280 meter. Dit geeft de volgende berekening van de hoogte van de subsidie:

1280 meter x € 3,00 =	€ 3.840,00
Vaste component	€ 500,00
Totaal	€ 4.340,00

Bij correspondentie verzoeken wij u het zaaknummer 202100677 te vermelden.

Verplichtingen
Bij het uitvoeren van de activiteit bent u gebonden aan de volgende verplichtingen:

- de projectactiviteiten starten op 8 juli 2021 en worden uitgevoerd uiterlijk op 8 juli 2021. Indien hierin wijzigingen plaatsvinden, dient u dit bij ons aan te geven;
- u bewaart de stukken die betrekking hebben op de besteding van de subsidie en de uitvoering van de activiteit tot zes maanden nadat de activiteit is uitgevoerd;

Daarnaast verzoeken wij u om in uw communicatie over de activiteit tot uitdrukking te brengen dat deze mede mogelijk worden gemaakt door de provincie Drenthe. Dit met het oog op het informeren van de burgers over de besteding van belastinggelden.

Meldingsplicht
Als blijkt dat u de gesubsidieerde activiteit niet zult uitvoeren of dat u niet aan alle verplichtingen zult voldoen, stelt u ons daarvan direct schriftelijk of per mail op de hoogte.

Daarnaast stelt u ons zo spoedig mogelijk op de hoogte van:

- relevante wijzigingen in de financiële en organisatorische verhouding met derden;
- wijzigingen van de statuten betreffende de vorm van de rechtspersoon, de persoon van de bestuurder(s) en het doel van de rechtspersoon.

Indien u niet voldoet aan de meldingsplicht, kunnen wij dit besluit tot subsidieverlening in uw nadeel wijzigen of intrekken en het uitbetaalde subsidiebedrag geheel of gedeeltelijk terugvorderen.

Juridisch kader
Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:
- de De-minimisverordening, Verordening (EU) Nr. 1407/2013 (PbEU 2013, L352/1);
- de Algemene wet bestuursrecht;
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017;
- het Sanctie en handhavingsbeleid bij subsidies;
- Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Staatssteun
Bij uw aanvraag heeft u een verklaring de-minimissteun ingevuld. Hieruit blijkt dat er ruimte is om onze subsidieverlening te laten vallen onder de De-minimisverordening, Verordening (EU) Nr. 1407/2013 (PbEU 2013, L352/1). Daardoor is er geen sprake van staatssteun. Houdt u er rekening mee dat bij een volgende eventuele subsidieaanvraag aan u gevraagd kan worden of u subsidie heeft ontvangen onder deze verordening.

Steekproef
Zoals wij hierboven aangaven, hoeft u de besteding van de subsidie achteraf niet te verantwoorden. Onderdeel van ons subsidiebeleid, zoals vastgelegd in de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Provinciale leidraad voor het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies, is dat wij achteraf via steekproeven controleren of subsidies rechtmatig en doelmatig zijn besteed.
Ten behoeve van eventueel onderzoek dat zal worden verricht bent u verplicht de volgende gegevens over de besteding van de subsidie en de uitvoering van het project voor ons beschikbaar te houden tot drie maanden na de voltooiing van de activiteiten waarvoor wij de subsidie verlenen:

- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de gesubsidieerde activiteiten volledig zijn uitgevoerd;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de met de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten beoogde resultaten zijn behaald;

- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de subsidie is besteed aan de gesubsidieerde activiteiten.

Indien u niet of niet geheel voldoet aan de verplichting om deze gegevens beschikbaar te houden, kan dat tot gevolg hebben dat wij de subsidievaststelling intrekken en dat u de subsidie geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

De gegevens die wij uit een steekproef verkrijgen, gebruiken wij in beginsel alleen om te beoordelen of de subsidie is besteed overeenkomstig de verlening. Slechts indien blijkt dat er sprake is geweest van misbruik of oneigenlijk gebruik van deze subsidie (bijvoorbeeld als de subsidie is besteed aan andere activiteiten dan waarvoor deze werd verleend, of als de activiteiten niet of niet geheel hebben plaatsgevonden en u dit niet tijdig hebt gemeld), kan dat voor ons aanleiding zijn om de subsidie lager vast te stellen, of om de subsidieverlening ten nadele van u te wijzigen of in te trekken. In dergelijke gevallen loopt u het risico dat u het ontvangen voorschot geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met [redacted], telefoonnummer (0592) [redacted]

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bezwaar
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van gedeputeerde staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een bezwaarschrift verwijzen wij u naar: www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure

Aan:

[redacted]

Assen, 15 juli 2021
Ons kenmerk 202100896-00950410
Behandeld door [redacted] (0592) [redacted]
Verplichtingennummer 79721
Onderwerp: Verlening subsidie Aanschaffen en aanpassen van wolfwerende afrastering

Geachte [redacted]

Op 15 maart 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project aanschaffen en aanpassen van wolfwerende afrastering op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe (hierna: de Subsidieregeling). In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit
Wij hebben besloten u een subsidie van maximaal € 2.850,00 te verlenen op grond van artikel 3 van de Subsidieregeling. Wij stellen de subsidie direct vast. Dit betekent dat u geen verzoek tot vaststelling hoeft in te dienen.
De subsidie van € 2.850,00, maken wij binnen dertig dagen na dagtekening van deze brief over op bankrekeningnummer [redacted], onder vermelding van 202100896-00950410.

De door u voorgestelde activiteit voldoet aan de criteria van de Subsidieregeling.

Gedeeltelijke weigering
U heeft een subsidie aangevraagd van € 3.800,00. Wij hebben uw aanvraag niet volledig gehonoreerd. Aan de hand van het aangeleverde overzicht en de bonnetjes van de gemaakte kosten komen wij uit op een bedrag van € 2.850,00 aan gemaakte kosten.

Verplichtingen
Bij het uitvoeren van de activiteit bent u gebonden aan de volgende verplichtingen:

- De subsidieontvanger is verplicht de afrastering binnen 3 maanden na subsidieverlening te plaatsen of aan te passen en in gebruik te nemen mocht dit nog niet zijn gebeurd. Indien hierin wijzigingen plaatsvinden, dient u dit bij ons aan te geven;

- u bewaart de stukken die betrekking hebben op de besteding van de subsidie en de uitvoering van de activiteit tot zes maanden nadat de activiteiten zijn uitgevoerd;

Daarnaast verzoeken wij u om in uw communicatie over de activiteit tot uitdrukking te brengen dat deze mede mogelijk worden gemaakt door de provincie Drenthe. Dit met het oog op het informeren van de burgers over de besteding van belastinggelden.

Meldingsplicht
Als blijkt dat u de gesubsidieerde activiteit niet zult uitvoeren of dat u niet aan alle verplichtingen zult voldoen, stelt u ons daarvan direct schriftelijk of per mail op de hoogte.

Daarnaast stelt u ons zo spoedig mogelijk op de hoogte van:
- relevante wijzigingen in de financiële en organisatorische verhouding met derden;
- wijzigingen van de statuten betreffende de vorm van de rechtspersoon, de persoon van de bestuurder(s) en het doel van de rechtspersoon.

Indien u niet voldoet aan de meldingsplicht, kunnen wij dit besluit tot subsidieverlening in uw nadeel wijzigen of intrekken en het uitbetaalde subsidiebedrag geheel of gedeeltelijk terugvorderen.

Juridisch kader
Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:
- de Algemene wet bestuursrecht
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017
- het Sanctie en handhavingsbeleid bij subsidies;
- Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Staatssteun
Voor uw aanvraag hebben we gekeken of er sprake is van staatssteun. Dat is bij u niet het geval omdat uw activiteiten een niet-economisch karakter hebben. Daardoor is er geen sprake van een economische activiteit, waardoor er geen sprake is van staatssteun.

Steekproef
Zoals wij hierboven aangaven, hoeft u de besteding van de subsidie achteraf niet te verantwoorden. Onderdeel van ons subsidiebeleid, zoals vastgelegd in de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Provinciale leidraad voor het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies, is dat wij achteraf via steekproeven controleren of subsidies rechtmatig en doelmatig zijn besteed.
Ten behoeve van eventueel onderzoek dat zal worden verricht bent u verplicht de volgende gegevens over de besteding van de subsidie en de uitvoering van het project voor ons beschikbaar te houden tot 3 maanden na de voltooiing van de activiteiten waarvoor wij de subsidie verlenen:
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de gesubsidieerde activiteiten volledig zijn uitgevoerd;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de met de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten beoogde resultaten zijn behaald;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de subsidie is besteed aan de gesubsidieerde activiteiten.

Indien u niet of niet geheel voldoet aan de verplichting om deze gegevens beschikbaar te houden, kan dat tot gevolg hebben dat wij de subsidievaststelling intrekken en dat u de subsidie geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

De gegevens die wij uit een steekproef verkrijgen, gebruiken wij in beginsel alleen om te beoordelen of de subsidie is besteed overeenkomstig de verlening. Slechts indien blijkt dat er sprake is geweest van misbruik of oneigenlijk gebruik van deze subsidie (bijvoorbeeld als de subsidie is besteed aan

andere activiteiten dan waarvoor deze werd verleend, of als de activiteiten niet of niet geheel hebben plaatsgevonden en u dit niet tijdig hebt gemeld), kan dat voor ons aanleiding zijn om de subsidie lager vast te stellen, of om de subsidieverlening ten nadele van u te wijzigen of in te trekken. In dergelijke gevallen loopt u het risico dat u het ontvangen voorschot geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met [redacted], telefoonnummer (0592)[redacted].

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bezwaar
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van gedeputeerde staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een bezwaarschrift verwijzen wij u naar: www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure

Hulpmiddelen voor bijlagen — FW: 202100896 - FW: Foto s - Bericht (HTML)

Bestand Bericht Help **Bijlagen** Vertel wat u wilt doen

Openen | Snel afdrukken | Bijlage verwijderen | Opslaan als | Alle bijlagen opslaan | Uploaden | Alle bijlagen uploaden | Alles selecteren | Kopiëren | Bericht weergeven

Acties | Opslaan op computer | Opslaan in de Cloud | Selectie | Bericht

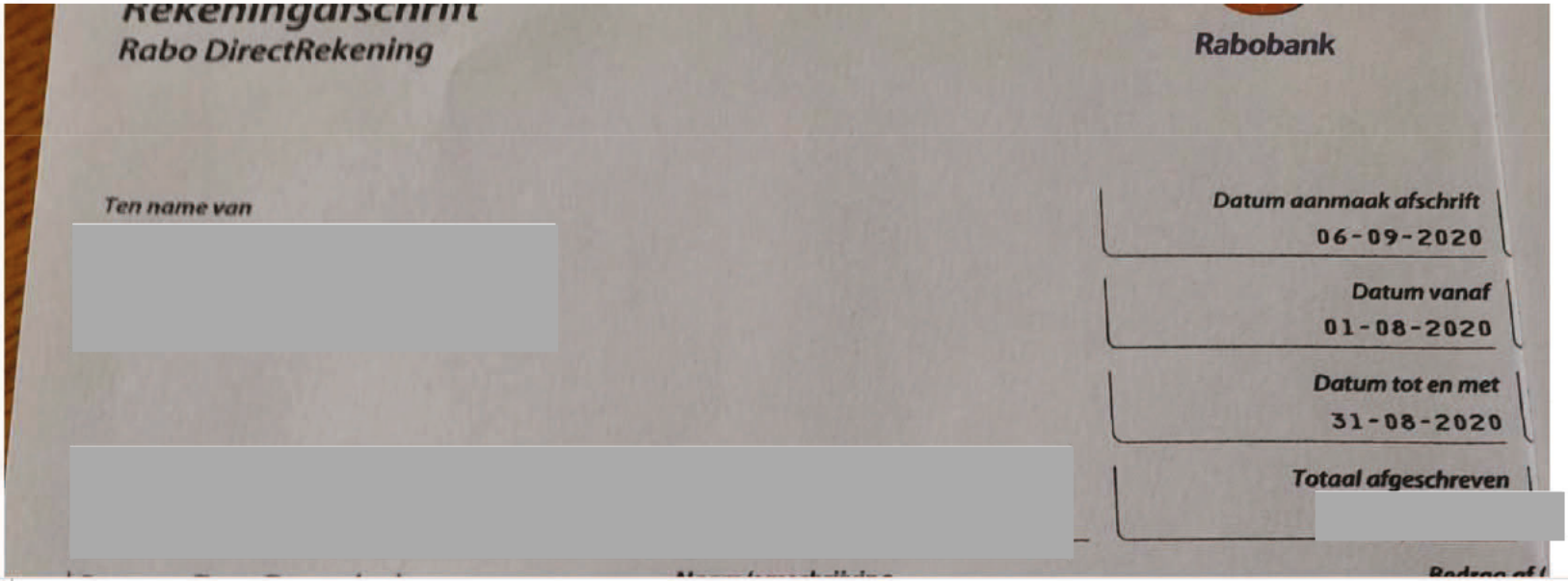
FW: 202100896 - FW: Foto s

Beantwoorden | Allen beantwoorden | Doorsturen | ...

ma 22-3-2021 13:11

S subsidieloket <subsidieloket@drenthe.nl>
Aan [redacted]@hotmail.com

202100896 verzoek aanvullende gegevens Klaassens.PDF
121 KB

Bureaublad 8:48 20-7-2021

Aan:

Assen, 21 juli 2021
Ons kenmerk 202101457-00951404
Behandeld door (0592)
Verplichtingennummer 79756
Onderwerp: Verlening subsidie schade voorkomen door wolven

Geachte ,

Op 17 mei 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project voorkomen door wolven op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe (hierna: de Subsidieregeling). In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit
Wij hebben besloten u een subsidie van maximaal € 2.200,00 te verlenen op grond van artikel 3 van de Subsidieregeling. Wij stellen de subsidie direct vast. Dit betekent dat u geen verzoek tot vaststelling hoeft in te dienen.
De subsidie van € 2.200,00, maken wij binnen dertig dagen na dagtekening van deze brief over op bankrekeningnummer , onder vermelding van 202101457-00951404.

De door u voorgestelde activiteit voldoet aan de criteria van de Subsidieregeling.

Gedeeltelijke weigering
U heeft een subsidie aangevraagd van €10.500,00. Wij hebben uw aanvraag niet volledig gehonoreerd. In artikel 9, lid 1, onder a en b van de Subsidieregeling is opgenomen hoe de subsidiehoogte berekend wordt. Door middel van deze berekening is de hoogte van de subsidie vastgesteld op een bedrag van € 500,00 + (17*100) = € 2.200,00.

Verplichtingen
Bij het uitvoeren van de activiteit bent u gebonden aan de volgende verplichtingen:
- De subsidieontvanger is verplicht de afrastering binnen 3 maanden na subsidieverlening te plaatsen of aan te passen en in gebruik te nemen mocht dit nog niet zijn gebeurd. Indien hierin wijzigingen plaatsvinden, dient u dit bij ons aan te geven;

- u bewaart de stukken die betrekking hebben op de besteding van de subsidie en de uitvoering van de activiteit tot zes maanden nadat de activiteit is uitgevoerd;

Daarnaast verzoeken wij u om in uw communicatie over de activiteit tot uitdrukking te brengen dat deze mede mogelijk worden gemaakt door de provincie Drenthe. Dit met het oog op het informeren van de burgers over de besteding van belastinggelden.

Meldingsplicht
Als blijkt dat u de gesubsidieerde activiteit niet zult uitvoeren of dat u niet aan alle verplichtingen zult voldoen, stelt u ons daarvan direct schriftelijk of per mail op de hoogte.

Daarnaast stelt u ons zo spoedig mogelijk op de hoogte van:
- relevante wijzigingen in de financiële en organisatorische verhouding met derden;
- wijzigingen van de statuten betreffende de vorm van de rechtspersoon, de persoon van de bestuurder(s) en het doel van de rechtspersoon.

Indien u niet voldoet aan de meldingsplicht, kunnen wij dit besluit tot subsidieverlening in uw nadeel wijzigen of intrekken en het uitbetaalde subsidiebedrag geheel of gedeeltelijk terugvorderen.

Juridisch kader
Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:
- de Algemene wet bestuursrecht
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017
- het Sanctie en handhavingsbeleid bij subsidies;
- Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Staatssteun
Voor uw aanvraag hebben we gekeken of er sprake is van staatssteun. Dat is bij u niet het geval omdat uw activiteiten een niet-economisch karakter hebben. Daardoor is er geen sprake van een economische activiteit, waardoor er geen sprake is van staatssteun.

Steekproef
Zoals wij hierboven aangaven, hoeft u de besteding van de subsidie achteraf niet te verantwoorden. Onderdeel van ons subsidiebeleid, zoals vastgelegd in de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Provinciale leidraad voor het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies, is dat wij achteraf via steekproeven controleren of subsidies rechtmatig en doelmatig zijn besteed.
Ten behoeve van eventueel onderzoek dat zal worden verricht bent u verplicht de volgende gegevens over de besteding van de subsidie en de uitvoering van het project voor ons beschikbaar te houden tot 3 maanden na de voltooiing van de activiteiten waarvoor wij de subsidie verlenen:
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de gesubsidieerde activiteiten volledig zijn uitgevoerd;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de met de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten beoogde resultaten zijn behaald;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de subsidie is besteed aan de gesubsidieerde activiteiten.

Indien u niet of niet geheel voldoet aan de verplichting om deze gegevens beschikbaar te houden, kan dat tot gevolg hebben dat wij de subsidievaststelling intrekken en dat u de subsidie geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

De gegevens die wij uit een steekproef verkrijgen, gebruiken wij in beginsel alleen om te beoordelen of de subsidie is besteed overeenkomstig de verlening. Slechts indien blijkt dat er sprake is geweest van misbruik of oneigenlijk gebruik van deze subsidie (bijv. als de subsidie is besteed aan andere activiteiten dan waarvoor deze werd verleend, of als de activiteiten niet of niet geheel hebben

plaatsgevonden en u dit niet tijdig hebt gemeld), kan dat voor ons aanleiding zijn om de subsidie lager vast te stellen, of om de subsidieverlening ten nadele van u te wijzigen of in te trekken. In dergelijke gevallen loopt u het risico dat u het ontvangen voorschot geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met [redacted], telefoonnummer (0592)[redacted]

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

mevrouw I. Hut,
Teammanager Secretariaten

Bezwaar
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van gedeputeerde staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een bezwaarschrift verwijzen wij u naar: www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure

Aan:

[redacted]

Assen, 27 augustus 2021
Ons kenmerk 202102205-00956161
Behandeld door [redacted] (0592) [redacted]
Verplichtingennummer 79882
Onderwerp: Verlening subsidie Wolfproof

Geachte [redacted],

Op 13 juli 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project Wolfproof op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe (hierna: de Subsidieregeling). In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit
U heeft een subsidieaanvraag gedaan voor een bedrag van € 900,00. Op basis van de door u aangeleverde stukken hebben wij besloten u een subsidie van maximaal € 894,00 te verlenen op grond van artikel 3 van de Subsidieregeling. Wij stellen de subsidie direct vast. Dit betekent dat u geen verzoek tot vaststelling hoeft in te dienen.
De subsidie van € 894,00, maken wij binnen dertig dagen na dagtekening van deze brief over op bankrekeningnummer [redacted], onder vermelding van 202102205-00956161.

De door u voorgestelde activiteit voldoet aan de criteria van de Subsidieregeling.

Verplichtingen
Bij het uitvoeren van de activiteit bent u gebonden aan de volgende verplichtingen:
- De subsidieontvanger is verplicht de afrastering binnen 3 maanden na subsidieverlening te plaatsen of aan te passen en in gebruik te nemen mocht dit nog niet zijn gebeurd. Indien hierin wijzigingen plaatsvinden, dient u dit bij ons aan te geven;
- u bewaart de stukken die betrekking hebben op de besteding van de subsidie en de uitvoering van de activiteit tot zes maanden nadat de activiteit is uitgevoerd;

Daarnaast verzoeken wij u om in uw communicatie over de activiteit tot uitdrukking te brengen dat deze mede mogelijk worden gemaakt door de provincie Drenthe. Dit met het oog op het informeren van de burgers over de besteding van belastinggelden.

Bij correspondentie verzoeken wij u het zaaknummer 202102205 te vermelden.

Meldingsplicht
Als blijkt dat u de gesubsidieerde activiteit niet zult uitvoeren of dat u niet aan alle verplichtingen zult voldoen, stelt u ons daarvan direct schriftelijk of per mail op de hoogte.

Daarnaast stelt u ons zo spoedig mogelijk op de hoogte van:
- relevante wijzigingen in de financiële en organisatorische verhouding met derden;
- wijzigingen van de statuten betreffende de vorm van de rechtspersoon, de persoon van de bestuurder(s) en het doel van de rechtspersoon.

Indien u niet voldoet aan de meldingsplicht, kunnen wij dit besluit tot subsidieverlening in uw nadeel wijzigen of intrekken en het uitbetaalde subsidiebedrag geheel of gedeeltelijk terugvorderen.

Juridisch kader
Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:
- de Algemene wet bestuursrecht;
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017;
- het Sanctie en handhavingsbeleid bij subsidies;
- Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Staatssteun
Voor uw aanvraag hebben we gekeken of er sprake is van staatssteun. Dat is bij u niet het geval omdat uw activiteiten een niet-economisch karakter hebben. Daardoor is er geen sprake van een economische activiteit, waardoor er geen sprake is van staatssteun.

Steekproef
Zoals wij hierboven aangaven, hoeft u de besteding van de subsidie achteraf niet te verantwoorden. Onderdeel van ons subsidiebeleid, zoals vastgelegd in de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Provinciale leidraad voor het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies, is dat wij achteraf via steekproeven controleren of subsidies rechtmatig en doelmatig zijn besteed.
Ten behoeve van eventueel onderzoek dat zal worden verricht bent u verplicht de volgende gegevens over de besteding van de subsidie en de uitvoering van het project voor ons beschikbaar te houden tot drie maanden na de voltooiing van de activiteiten waarvoor wij de subsidie verlenen:
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de gesubsidieerde activiteiten volledig zijn uitgevoerd;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de met de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten beoogde resultaten zijn behaald;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de subsidie is besteed aan de gesubsidieerde activiteiten.

Indien u niet of niet geheel voldoet aan de verplichting om deze gegevens beschikbaar te houden, kan dat tot gevolg hebben dat wij de subsidievaststelling intrekken en dat u de subsidie geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

De gegevens die wij uit een steekproef verkrijgen, gebruiken wij in beginsel alleen om te beoordelen of de subsidie is besteed overeenkomstig de verlening. Slechts indien blijkt dat er sprake is geweest van misbruik of oneigenlijk gebruik van deze subsidie (bijvoorbeeld als de subsidie is besteed aan andere activiteiten dan waarvoor deze werd verleend, of als de activiteiten niet of niet geheel hebben plaatsgevonden en u dit niet tijdig hebt gemeld), kan dat voor ons aanleiding zijn om de subsidie lager vast te stellen, of om de subsidieverlening ten nadele van u te wijzigen of in te trekken. In dergelijke gevallen loopt u het risico dat u het ontvangen voorschot geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met [redacted], telefoonnummer (0592)[redacted]

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bezwaar
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van gedeputeerde staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een bezwaarschrift verwijzen wij u naar: www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure

Aan:
Smit Agro Service
t.a.v. [redacted]
Etstoel 19
9451 KZ ROLDE

Assen, 27 augustus 2021
Ons kenmerk 202101534-00956164
Behandeld door [redacted] (0592) [redacted]
Verplichtingennummer 79881
Onderwerp: Verlening subsidie wolven raster

Geachte [redacted],

Op 25 mei 2021 ontvingen wij uw subsidieaanvraag voor het project wolven raster op grond van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe (hierna: de Subsidieregeling). In deze brief informeren wij u over ons besluit op uw aanvraag.

Besluit
Wij hebben besloten u een subsidie van maximaal € 2.340,00 te verlenen op grond van artikel 3 van de Subsidieregeling. Wij stellen de subsidie direct vast. Dit betekent dat u geen verzoek tot vaststelling hoeft in te dienen.
De subsidie van € 2.340,00, maken wij binnen dertig dagen na dagtekening van deze brief over op bankrekeningnummer [redacted] onder vermelding van 202101534-00956164.

Verplichtingen
Bij het uitvoeren van de activiteit bent u gebonden aan de volgende verplichtingen:
- De subsidieontvanger is verplicht de afrastering binnen 3 maanden na subsidieverlening te plaatsen of aan te passen en in gebruik te nemen mocht dit nog niet zijn gebeurd. Indien hierin wijzigingen plaatsvinden, dient u dit bij ons aan te geven;
- u bewaart de stukken die betrekking hebben op de besteding van de subsidie en de uitvoering van de activiteit tot zes maanden nadat de activiteit is uitgevoerd;

Daarnaast verzoeken wij u om in uw communicatie over de activiteit tot uitdrukking te brengen dat deze mede mogelijk worden gemaakt door de provincie Drenthe. Dit met het oog op het informeren van de burgers over de besteding van belastinggelden.

Meldingsplicht
Als blijkt dat u de gesubsidieerde activiteit niet zult uitvoeren of dat u niet aan alle verplichtingen zult voldoen, stelt u ons daarvan direct schriftelijk of per mail op de hoogte.

Daarnaast stelt u ons zo spoedig mogelijk op de hoogte van:
- relevante wijzigingen in de financiële en organisatorische verhouding met derden;
- wijzigingen van de statuten betreffende de vorm van de rechtspersoon, de persoon van de bestuurder(s) en het doel van de rechtspersoon.

Indien u niet voldoet aan de meldingsplicht, kunnen wij dit besluit tot subsidieverlening in uw nadeel wijzigen of intrekken en het uitbetaalde subsidiebedrag geheel of gedeeltelijk terugvorderen.

Juridisch kader
Op dit besluit is de volgende wet- en regelgeving van toepassing:
- de De-minimisverordening, Verordening (EU) Nr. 1407/2013 (PbEU 2013, L352/1);
- de Algemene wet bestuursrecht;
- de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017;
- het Sanctie en handhavingsbeleid bij subsidies;
- Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Staatssteun
Bij uw aanvraag heeft u een verklaring de-minimissteun ingevuld. Hieruit blijkt dat er ruimte is om onze subsidieverlening te laten vallen onder de De-minimisverordening, Verordening (EU) Nr. 1407/2013 (PbEU 2013, L352/1). Daardoor is er geen sprake van staatssteun. Houdt u er rekening mee dat bij een volgende eventuele subsidieaanvraag aan u gevraagd kan worden of u subsidie heeft ontvangen onder deze verordening.

Steekproef
Zoals wij hierboven aangaven, hoeft u de besteding van de subsidie achteraf niet te verantwoorden. Onderdeel van ons subsidiebeleid, zoals vastgelegd in de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Provinciale leidraad voor het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies, is dat wij achteraf via steekproeven controleren of subsidies rechtmatig en doelmatig zijn besteed.
Ten behoeve van eventueel onderzoek dat zal worden verricht bent u verplicht de volgende gegevens over de besteding van de subsidie en de uitvoering van het project voor ons beschikbaar te houden tot 3 maanden na de voltooiing van de activiteiten waarvoor wij de subsidie verlenen:
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de gesubsidieerde activiteiten volledig zijn uitgevoerd;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de met de uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten beoogde resultaten zijn behaald;
- bewijsmiddelen waaruit blijkt dat de subsidie is besteed aan de gesubsidieerde activiteiten.

Indien u niet of niet geheel voldoet aan de verplichting om deze gegevens beschikbaar te houden, kan dat tot gevolg hebben dat wij de subsidievaststelling intrekken en dat u de subsidie geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

De gegevens die wij uit een steekproef verkrijgen, gebruiken wij in beginsel alleen om te beoordelen of de subsidie is besteed overeenkomstig de verlening. Slechts indien blijkt dat er sprake is geweest van misbruik of oneigenlijk gebruik van deze subsidie (bijv. als de subsidie is besteed aan andere activiteiten dan waarvoor deze werd verleend, of als de activiteiten niet of niet geheel hebben plaatsgevonden en u dit niet tijdig hebt gemeld), kan dat voor ons aanleiding zijn om de subsidie lager vast te stellen, of om de subsidieverlening ten nadele van u te wijzigen of in te trekken. In dergelijke gevallen loopt u het risico dat u het ontvangen voorschot geheel of gedeeltelijk moet terugbetalen.

Nadere informatie
Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met [redacted]a, telefoonnummer (0592) [redacted].

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

ir. R. Bakker,
Teammanager Subsidies en Inkoop

Bezwaar
Bent u het niet eens met dit besluit, dan kunt u binnen zes weken na de dag van verzending ervan hiertegen een bezwaarschrift indienen bij het college van gedeputeerde staten van Drenthe. De dag van verzending is de dagtekening van het besluit. Voor meer informatie over het indienen van een bezwaarschrift verwijzen wij u naar: www.provincie.drenthe.nl/bezwaarprocedure

Aanbevelingen aan komend 'ronde tafel overleg' . (14/1/'20).

(notitie vastgesteld in vergadering 14 januari 2020)

1. **Wolfwerend raster**; de mogelijkheden voor preventie zijn verkend en uitgewerkt in een tweetal notities. Zie bijlage 1 en 2. Een goed wolfwerend raster is minstens 1.20 meter hoog en beschikt over minstens 4500 volt schrikdraad.

2. **Starten met aanleg wolfwerende rasters**; vanaf nu te starten met het aanleggen van rasters, ook al is er van vestiging van een wolf in Drenthe nog geen spraken. De recente aanvallen op schapen in Hooghalen en omgeving tonen aan dat we er in Drenthe niet zonder kleerscheuren vanaf komen, daarom is het opstarten van Preventieve maatregelen, lees rasteren, noodzakelijk.

3. **Provinciale bijdrage**; we verzoeken de Provincie Drenthe om zo spoedig mogelijk, het liefst per direct, geld beschikbaar te stellen voor het opstarten van het plaatsen van wolfwerende rasters. Dit zou voor de korte termijn kunnen met een soort voorloperregeling alla Gelderland, met een bijbehorend startbudget van minstens € 100.000,-

4. **Hoogte van de kosten**; de kosten te vergoeden voor het plaatsen of aanpassen van rasters op basis van de werkelijke kosten. De werkelijke kosten liggen naar schatting tussen de € 3,- en € 6,- per strekkende meter. De werkelijke kosten kunnen per perceel nogal verschillen en moeten blijken uit een ingediend rasterplan. Er zal ook een verschil in prijs zijn tussen nieuw te plaatsen raster een te verhogen bestaand raster.

5. **Instellen Gebiedscommissie**; met spoed een Gebiedscommissie Wolf (GCW) aan stellen die de zaken verder uitwerkt zoals bedoelt in het Wolvendraaiboek 2.0. , ook al is er nog geen sprake van een gevestigde wolf. De Gebiedsgroep Drenthe breed te laten werken. De GCW een **bestuurlijke samenstelling** te geven met een onafhankelijke voorzitter (met bestuurlijke ervaring) en de betrokken partijen te laten vertegenwoordigen, zoals daar zijn; LTO, Gescheperde schaapskuddes, Kleine schapen- en geitenhouderij, een TBO-er, een B&W- er van een gemeente, mogelijk de Boermarke. Met een **goede secretariële ondersteuning** vanuit de Provincie.

6. **Contact met de praktijk**; de GCW de opdracht mee geven om de ‘ronde tafel overleggen’ voort te zetten, waardoor het contact met de mensen in het veld gewaarborgd blijft. Lokaal kan ook met klankbordgroepen worden gewerkt. De inbreng vanuit de sector en de dagelijkse praktijk moet gewaarborgd blijven. De aansluiting met mensen in het veld borgt op de beste manier de betrokkenheid vanuit de sector.

Nog lopende zaken waaraan gewerkt moet worden.

1. Schade, **de indirecte schade** is vaak net zo groot als de directe schade. Het gaat ondermeer om verwerpen lammeren, sterke afname melkproductie etc. We pleiten voor een **totale vergoeding van deze indirecte schade.** Helaas is dat nog steeds niet geregeld. We verwachten van de Provincie dat dit onderwerp op de agenda blijft.

2. **Kosten onderhoud**; het is op termijn noodzakelijk om ook voor de extra kosten kwa onderhoud van de rasters een vergoedingsregeling uit te werken.

3. **Attenderen**; er is sterke behoefte aan om te weten wanneer er schapen of geiten doodgebeten worden in de buurt. Is het mogelijk om een wolvenallert te installeren, waardoor de sector actueel op de hoogte is van de aanwezigheid van een wolf. De schapenhouder kan dan de nodige maatregelen gaan treffen.

4. Een nader uitwerking van de **ecologische betekenis van de wolf in Drents natuur**, de wildstand is nu zeer eenzijdig , namelijk alleen het ree.

5. **Wolven zenderen**; mogelijk is de meest efficiënte manier van preventie om de wolven te zenderen of te chippen. Tot nu toe is hier binnen Europa geen ervaring mee opgedaan. De vraag is ondermeer of je wolven mag en kunt vangen. Een verdere verkenning van deze mogelijkheid is dringend aan te bevelen.

6. **Kalveren en veulens**; in de werkgroep is besloten om nu niet extra in te zetten op bescherming van kalveren en veulens. Wel blijft het verzoek vanuit de Agrarische sector om dit onderwerp op de agenda te houden. Landelijk heeft het tot nu toe geen binnen het wolvendossier geen prioriteit.

Van: **provincie Drenthe** post@drenthe.n [redacted]
Onderwerp: Aanvraag offerte
Datum: 7 oktober 2020 om 15:27
Aan: [redacted]@b j12.n

PD

Geachte heer/mevrouw,

B jgaand ontvangt u onze aanvraag voor een offerte.

Met vr ende jke groet,

Prov nc e Drenthe

Te . (0592) 36 55 55

Algemene Inkoop...18.pdf

Offerteaanvraag 410.pdf

Aanvraagformulier bijdrage kosten preventie wolvenschade Drenthe

Naam: [redacted]
Adres: [redacted]
Postcode: [redacted] Woonplaats: [redacted]
UBN: 6310529
Telefoon: 06 [redacted] E-mail: [redacted]@gmail.com
Rekeningnummer (IBAN): xxxxxxxxxxxxx

Aantal schapen en/of geiten
Kopieën van stallijsten in I&R Dieren op peildatum toevoegen.

Peildatum	Aantal schapen	Aantal geiten
1-2-2019	Zie bijlage	
1-5-2019	„	
1-8-2019	„	
1-11-2019	„	
gemiddeld	51	
Totaal schapen + geiten		

Vaste percelen
Kijk op www.kadastralekaart.com voor de kadastrale perceelnummers.
Geef alleen het aantal strekkende meters van de afrastering langs de buitenzijde van het weiland op het perceel. De eventuele binnen-afrasteringen om het perceel in meerdere vakken te verdelen buiten beschouwing laten.

Plaats	Kadastraal nummer	Lengte afrastering [m]
Zwiggelte	[redacted]	690
Zwiggelte	[redacted]	280
Elp	[redacted]	310
Totale omtrek		1280

Verplaatsbare afrastering op niet-vaste percelen (indien van toepassing)

Type verplaatsbare afrastering: Flexinetten / Draden / Anders .....alleen op winterweide..

Komt u in aanmerking voor een vergoeding voor een autowinder draadoprolsystteem: ja / nee.
(alleen bij meer dan 100 dieren)

Ondertekening

Hierbij verklaar ik deze aanvraag naar waarheid te hebben ingevuld:

Datum: 19-04-2020

Naam: [redacted]

Handtekening: [redacted]

Van: [redacted]@bij12.nl
Onderwerp: Aanvulende financiën Actieve monitoring wolf Dr
Datum: 16 juni 2021 om 16:54
Aan: [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl

Hallo [redacted] en [redacted],

Bij deze wil ik graag met jullie afstemmen over de financiën voor de actieve monitoring van de wolf. Voor nu even op de mail 5.1.2e [redacted]
Later kunnen we hier desgewenst even over bellen. Deze mail betreft het verzoek voor aanvullende financiering voor de actieve monitoring vanaf dit najaar.

Vorig jaar hebben wij contact gehad over de financiën in het kader van de Overbruggingsopdracht (deze loopt tot en met de Aanbestedingsopdracht van kracht wordt; hier zijn we nog over in onderhandeling – maar is verwacht vanaf 1 augustus). Destijds is vanuit jullie een opdracht verstrekt voor € 9.270,-. De kosten binnen de Overbruggingsopdracht tot 1 augustus 2021 zijn hiermee gedekt) en – als de kosten in de richting van €385 blijven - ook de maanden augustus en september (zie Bijgevoegd Excel-overzicht). Omdat we nu verder gaan met een opdracht die hierop aansluit en langer doorloopt, zijn aanvullende financiën nodig.

Opdracht & doorlooptijd
Vanaf 1 augustus verlenen wij de Zoogdiervereniging zeer waarschijnlijk opdracht voor het 1) beheren van het Wolvenmeldpunt en het 2) uitvoeren van de (actieve) monitoring. De looptijd van deze opdracht heeft een initiële looptijd van 12 maanden. Na het verstrijken van deze periode heeft BIJ12 de mogelijkheid de opdracht driemaal tegen dezelfde voorwaarden te verlengen voor een periode van telkens 24 maanden. Hiermee kan de totale looptijd uitkomen op zeven jaar.

Kosten
De kosten voor het 1) Wolvenmeldpunt binnen deze opdracht worden gedekt uit de begroting van BIJ12. De kosten voor de 2) actieve monitoring daarentegen, die gericht zijn op specifieke gebieden binnen de provincies, zullen door de betreffende provincies gefinancierd moeten worden.
In het Excel -document kun je zien wat de *verwachting* is qua kosten van de actieve monitoring voor het komende jaar (en voor 2022). In de tabel hieronder zie je de samenvatting hiervan. Wat hierbij belangrijk is om aan te geven, is dat dit kostenoverzicht nadrukkelijk een prognose betreft. Dit komt omdat de onderhandelingen met de ZV nog lopen, waardoor we ook nog geen definitieve offerte + prijzenplaatje van hen hebben ontvangen (de kosten van €385,- betreffen een schatting o.b.v. hun concept offerte). Als wij het concrete kostenplaatje hebben van de actieve monitoring dan laten wij dit ook zo snel mogelijk aan jullie weten en zijn de bedragen per maand helder. Zoals jullie zien, overstijgen de kosten het bedrag van € 9.270,- waarvoor wij opdracht hebben. Om deze reden is aanvullende financiering nodig (mits jullie het eens zijn met het voortzetten van de actieve monitoring in provincie Drenthe).

Kosten 2020 (reeds gefactureerd)	**€ 5.853**
Kosten 2021 (prognose)	***€ 4.552***
Kosten 2022 (prognose)	***€ 4.620***

Opdracht verstrekt aan BIJ12 (V86099)	**€ 9.270**

Ondanks dat het nog een prognose is, wil ik jullie hier echter wel op voorbereiden en ik begrijp dat dit bij jullie ook voor interne afstemming zorgt. Wij hebben afgestemd dat wij eens per jaar bij de provincies gaan factureren. Dus het volgende moment zal december 2021 zijn dat BIJ12 bij jullie een factuur zal indienen voor betaling.

Zoals aangegeven stem ik graag op een later moment hierover met jullie af zodat ik evt. nog het eea kan toelichten.

MVGroeten,

[redacted] Natuurmonitoring
Werkdagen: maandag – donderdag

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.BIJ12.nl
T +31 (0)6 [redacted] | [redacted]@bij12.nl

Werkt voor provincies

Provincie Drenth...21.xlsx

Opdrachtbevestiging D...86.pdf

IPO WOLVEN WERKGROEP

Datum: 24 november 2020
Tijd: 14.30 – 16.00 uur
Plaats: digitaal: achter de PC via MS Teams

Agenda IPO Wolven werkgroep

1. Welkom en opening

2. Vaststelling agenda en mededelingen
- BAC VP 17 dec a.s.
BR

3. Inhoudelijke onderwerpen
3.1.Aanpak actualisatie wolvenplan 2021
a) Eens met benoemde acties?
b) Wie kan aan welk onderwerp een bijdrage leveren?
3.2 Notitie Ruimtelijk beleid - ?
3.3. Openstaande punten actiepunten lijst
Voorstel is deze actiepunten lijst op te laten gaan in de nieuwe actualisatie acties.
3.4. LOW
Zijn er nog punten die we daar mee moeten geven?
3.5 Startnotitie RDA
Hoe gaan wij hier mee om?

4. Datum volgende vergadering en planning
Om de tijd te hebben om met goede opdrachtvoorstellen te komen is het voorstel om op

- Ter informatie:
  - 25 november startbijeenkomst LOW
  - 1 december is een kwartaaloverleg gepland m.b.t. de kwartaalrapportage.

5. Rondvraag en sluiting

met vriendelijke groeten,

Bijlagen:
- Wolf acties 20121
- Start notitie RDA
- Actiepunten lijst

Van: [redacted]@bij12.nl
Onderwerp: Agenda en 1 bijlage tbv IPO wo vergaderkgroep dinsdag 21 september a.s.
Datum: 14 september 2021 om 12:05
Aan: [redacted]@po.nl, [redacted]@gelderland.nl, [redacted]@prvlimburg.nl, [redacted]@provincieutrecht.nl, [redacted]@provincieutrecht.nl, [redacted]@brabant.nl, [redacted]@overijssel.nl, [redacted]@overijssel.nl, [redacted]@fryslan.frl, [redacted]@fryslan.frl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@flevoland.nl, [redacted]@bij12.nl, [redacted]@bij12.nl, [redacted]@bij12.nl, [redacted]@minlnv.nl, [redacted]@bij12.nl, [redacted]@bij12.nl, [redacted]@zeeland.nl

Beste Collega's

Om jullie niet geheel in het ongewis te laten bijgaand alvast de agenda en 1 bijlage voor de WWG volgende week dinsdag.
Normaal gesproken zou ik alle bijlagen toegevoegd hebben, maar deze zijn nog niet binnen of net niet gereed.
Deze zal ik morgenochtend nazenden.

Met een oproep/herinnering om de toegezegde stukken aan mij te mailen:
[redacted] – 3. Handelingprotocollen notities (dat komt vanmiddag nog goed)
[redacted] – 4. Tussenbalans
[redacted] – 5. Europese cofinanciering
[redacted] -Inhoud en planning wolvenplan 2022 (is nagenoeg rond)

Verder verzoek ik een ieder op nog eerder verzonden mail over de '**wolven onderzoeksagenda'** te reageren!

Met vriendelijke groet,
[redacted]

[redacted]

[redacted] Faunazaken
[redacted] Maatschappelijke Adviesraad Faunaschade
[redacted] Wolf

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht I www.bij12.nl

T +31 (0)85 486 22 22 I F +31 (0)85 486 22 33

M +31 (0) 6 [redacted] I E [redacted]@bij12.nl

BIJ12 | Werkt voor provincies

0.1 Agenda 210921...P.docx
7.1 Memo Beslisp...1.docx

Van: [redacted]@bj12.n [redacted]
Onderwerp: Agenda en stukken IPO wo ven werkgroep 18 me 2021
Datum: 11 me 2021 om 16:38
Aan: [redacted]@ po.n , [redacted]@ge der and.n [redacted]@prv mburg.n , [redacted]@prov nc egron ngen.n , [redacted]@prov nc egron ngen.n [redacted]@brabant.n , [redacted]@over jsse .n , [redacted]@over jsse .n , [redacted]@frys an.fr , [redacted]@frys an.fr , [redacted]drenthe.n , [redacted]@drenthe.n , [redacted]@flevo and.n , [redacted]@bj12.n , [redacted]@bj12.n , [redacted]@bj12.n , [redacted]@bj12.n , [redacted]@bj12.n , [redacted]@bj12.n , [redacted]@bj12.n , [redacted]@mnnv.n , [redacted]@mnnv.n

Beste allen,

Bijgaand agenda en stukken voor onze IPO wolvenwerkgroep volgende week dinsdag.

Ik hoop jullie allemaal weer te treffen, tot dan.
Met vriendelijke groet,

[redacted]

PDF 0.1 Agenda 180521...EP.pdf

PDF 2.1 Plan van Aanpak...us).pdf

Agendapunt 3.2 Stand van zaken LIFE aanvraag

Ter informatie onderstaande mail vanuit de Zoogdiervereniging.

De conclusie over LIFE WOLF NL van mijn belrondje langs de wolvenprovincies en LNV is dat vier overheden overwegend nee zeggen, en vier op zich wel positief zijn, maar nog wel mitsen zien.

Als ik het rondje zo beluister zouden volgens jullie de volgende dingen helpen: Iets meer doorlooptijd nodig. Zorg dat (bijna) alle wolvenprovincies meedoen. Bedenk dat het heel moeilijk uit te leggen is om deze pot geld niet binnen te halen. Hoe geldt dit voor provincies die juist de financiering als knelpunt zien? Het proces van het project moet goed afgestemd zijn op de gebiedscommissies. Ga verder met de informatie die er al ligt (uiteraard). De ene provincie wil graag het procesgeld verminderen, een andere provincie ziet juist geen capaciteit bij eigen ambtenaren. Zijn er mogelijkheden om het Motivaction onderzoek en de communicatieopgave met elkaar te verbinden? Let op wie het gaat uitvoeren, er is een zware trekker nodig.

We hebben daarom besloten om de aanvraag volgend jaar te doen, zodat er wat meer tijd is, mits er steun is van de provincies. Voordeel is dat de actualisatie van het IPO wolvenplan dan ook wat verder is. De uitvoering van het project (en de benodigde budgetten) schuift dan ook door naar oktober 2023. De Zoogdiervereniging vindt het vooral belangrijk dát de aanvraag wordt gedaan, niet per sé dat die door de ZV wordt ingediend. Dus neem de ruimte om te bepalen hoe jullie willen dat dit geld wordt binnengesleept. Er zijn ook mogelijkheden om de totaalomvang van het project iets te verkleinen als er minder provincies meedoen. Wij horen graag voor het eind van het jaar welke overheden er in principe mee willen doen.

[redacted] mail dd 11/05/21)

3.6
Onderz...olf.pdf

Agendapunt 4.1 : Transboundary Wolf meeting 2021

Transboundary Wolf meeting 2021
Op 20 mei a.s. is er, voor de derde keer, een internationale wolven bijeenkomst georganiseerd op initiatief van [redacted]e.a.
Naast Duitsland, België en Nederland zullen nu ook Luxemburg en Frankrijk aansluiten.

Doel van deze bijeenkomst is uitwisseling te hebben over 'stand van zaken wolf' in de betreffende landen. Dat kan in een middagdeel slechts kort en m.b.v. enkele sheets.
Over onze inbreng hebben we nog geen afstemming gehad. Het lijkt goed daarom in dit overleg hier even bij stil te staan.

Presentatie NL
Mijn voorstel is dat vanuit BIj12 een korte presentatie wordt gemaakt met:

- monitoring: verspreiding/populatieontwikkeling wolf afgelopen jaren
- schadeafhandeling: aantal, bedrag etc over de Jaren; inzet preventieve middelen
- beleid: nieuw wolvenplan, handelinsgprotocol, gebiedscie's, LOW e.d.

(als het mee zit is er een concept ter vergadering beschikbaar)

***Vraag 1:** zijn er provincies die hiervoor specifiek input willen leveren?*
***Vraag 2:** Zijn er discussiepunten die wij vanuit Nederland willen agenderen.*

Memorandum of Understanding (zie bijlage 4.2)
Tevens wordt de suggestie opnieuw/nogmaals geagendeerd om te komen tot een 'Memorandum of Understanding' (MoU)/ Zie bijlage , dat is de versie die de vorige keer voor lag, waarna er m.i. niet veel mee is gedaan.

Doel van de MoU is vooral onderlinge grensoverschrijdende samenwerking en afstemming te bereiken.
De keuze is o.m. of wij dit praktisch ambtelijk kunnen regelen of dat hiervoor een MoU nodig is.

Vraag 3: *Wat willen wij hiermee? Is hiervoor in Nederland belangstelling? Moet er wel een MoU komen? Meerwaarde? Zo ja moet dit bestuurlijk worden geregeld met provincies en LNV.*

4.1.1Transbound ary wol...20.pdf

4.2 Voorstel MoU.pdf

5.1 Comm...21 .pdf

8.1 Verslag Wolven...21.pdf

Van: [redacted]@b j12.n
Onderwerp: Agenda en stukken IPO wo venwerkgroep 16 maart a.s.
Datum: 9 maart 2021 om 17:15
Aan: [redacted]@ po.n , [redacted]@ge der and.n , [redacted]@prv mburg.n , [redacted]@prov nc egron ngen.n , [redacted]@prov nc egron ngen.n , [redacted]@brabant.n , [redacted]@over jsse .n , [redacted]@over jsse .n , [redacted]@frys an.fr , [redacted]@frys an.fr , [redacted]@drenthe.n , [redacted]@drenthe.n , D[redacted]@flevo and.n , [redacted]@b j12.n [redacted]@b j12.n , [redacted]@b j12.n [redacted]@b j12.n , [redacted]@m n nv.n [redacted]@m n nv.n , [redacted]@b j12.n , [redacted]@b j12.n , [redacted]@b j12.n

Beste allen,

Bijgaand de agenda en stukken voor onze werkgroep vergadering volgende week dinsdag. Er volgen nog enkele nazendingen.
Maar voor nu meer dan voldoende om u op in te lezen.

Tot dan,
Met vriendelijke groeten,
[redacted]

PDF 0.1 Agenda 160321...def.pdf

PDF 3,2 LIFE20-NAT N...(1).pdf

PDF 3.1 oplegnotitie IPO wo...olf.pdf

PDF 6.1 Comm...21.pdf

PDF 7.1 Monitoring proble...en.pdf

PDF 8.1 Notitie denkric...ren.pdf

Bijlage 10.1 Wolvenwerkgroep 160321

Voorstel planning wolf overleg

- **Maandelijks (incl. reserve data): IPO wolvenwerkgroep: 13.30 – 15.30 uur**
- **Vier keer per jaar: LOW: 13.30 – 15.30 uur**
- **Invulling van de onderwerpen wordt nog nader geactualiseerd**

IPO wolven overleg	LOW	Onderwerpen	
16 maart		Com plan Opzet handelingsprotocol	
	30 maart		
27 april (reserve)			
18 mei		Balansnotitie prov. die Waardering diersoorten	
15 juni (reserve)			
6 juli		Analyse Juridisch kader Fact Finding Study Werkwijze internationaal management plan	
	20 juli		
vakantieperiode			

21 september		Handelingsprotocol Tegemoetkomingsregeling Jaarverslag/ meerjarenverslag	
	5 oktober		
19 oktober			
23 november		1e concept Wolvenplan 2.0 Aangepaste taxatie richtlijn	
	14 december		
		p.m.	
		Goudjakhals ?	
		Thesis UU ?	

12.1 Offerte...ef).pdf

12.3 Verslag Wolven...21.pdf

MAIL G. Six Praktijknetwerk

Van: [redacted]nl>
Verzonden: maandag 8 maart 2021 14:07
Aan: [redacted]nl>
Onderwerp: Praktijknetwerk preventie wolvenschade

Allen,

Het Platform KSG heeft een praktijknetwerk preventie wolvenschade opgezet. Een aantal schapen- en geitenhouders, die wolfwerende maatregelen hebben genomen, is bereid om op afspraak andere schapen- en geitenhouders te ontvangen om hun ervaringen te delen en te laten zien hoe de maatregelen in de praktijk zijn uitgevoerd.

Tot nu toe zijn er 5 deelnemers: 2 in Drenthe, 2 op de Veluwe en 1 in de Achterhoek. Het is de bedoeling dat dit aantal wordt uitgebreid zodat een volledige dekking van alle risicogebieden in Nederland wordt verkregen. Met name in het zuiden van het land en in Overijssel zoeken wij nog deelnemers. Graag kom ik in contact met schapen- en geitenhouders, die bereid zijn om af en toe een belangstellende andere houder te ontvangen.

Meer informatie is te vinden op de website van het Platform KSG. Hier staat ook een overzicht van de subsidieregelingen in de verschillende provincies.
https://www.platform-ksg.nl/index.php/wolven

Met vriendelijke groet,

[redacted]

Platform Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders dossierhouder wolven
06-[redacted]

Van: [redacted]@b j12.n
Onderwerp: Agenda en stukken IPO wo venwerkgroep 19 januar 2021
Datum: 12 januar 2021 om 17:48
Aan: [redacted]@ po.n [redacted]@ge der and.n , [redacted]@prv mburg.n , [redacted]@prov nc egron ngen.n , [redacted]@prov nc egron ngen.n , [redacted]@brabant.n , [redacted]@brabant.n , [redacted]@over jsse .n [redacted]@over jsse .n , [redacted]@frys an.fr , [redacted]@frys an.fr , [redacted]@drenthe.n , [redacted]@drenthe.n , [redacted]@flevo and.n , [redacted]@b j12.n , [redacted]@b j12.n , [redacted]@b j12.n , [redacted]@m n nv.n , [redacted]@m n nv.n [redacted]@b j12.n , [redacted]@b j12.n , [redacted]@b j12.n , [redacted]@b j12.n

Aan de leden van de IPO wolvenwerkgroep,

Bijgaand de agenda en de stukken voor onze bijeenkomst volgende week dinsdag 19 januari .

Ik verwacht nog enkele stukken na te sturen, de agenda is daar m.i. duidelijk genoeg over. Het merendeel is bijgevoegd en dat is al met al nog best wel even wat leeswerk. Succes ermee, tot dan.

Met vriendelijke groeten,

[redacted]

PDF 0.1 Agenda 190121...EP.pdf

PDF 3.1 210111 Optie Offerte...1.0.pdf

PDF 3.2 Analyse Juridis...121.pdf

PDF 3.6 Voortzetting tegem...121.pdf

PDF 4a 201218 mail brief v...J12.pdf

Agendapunt 4a: Discussienotitie IPO wolvenwerkgroep 19 januari 2021

5.2.1

[redacted]

5.2.1

4b Naar een kennisi...de.pdf

4c Startd...(2).pdf

4d Voorlopige opzet UU.pdf

5.b Notitie LOW-WiN.pdf

6.1 Besluitlijst IPO wo...0.docx

IPO wolvenwerkgroep 19 januari 2021

Bijlage 6.3 : Wolvenprotocol Vlaanderen

Wolvenprotocol Vlaanderen

Vrijdag, 8 januari 2021

Demir keurt wolvenprotocol goed: "Een probleemsituatie en een probleemwolf is niet hetzelfde"
Wolven die overdag in een veld nabij een woning gefilmd worden, wolven die zich regelmatig voeden met schapen,
Het zijn vele voorvallen waar al snel het woord 'probleemwolf' in de mond genomen wordt. Toch is het zo dat in ve
vertonen. Om hier meer duidelijkheid in te scheppen en de aan elke vorm van problematisch gedrag door een wolf
opgemaakt door Natuur en Bos en Vlaams minister van Natuur Zuhal Demir.

- Download het protocol (pdf - 2.69 MB)
- Download de bijlage "Verduidelijkende voorbeelden" (pdf - 291 KB)

Van: [redacted]@bj12.n
Onderwerp: Agenda en stukken t.b.v. IPO wo venwerkgroep d.d. 6 ju a.s.
Datum: 29 jun 2021 om 19:19
Aan: [redacted]@ po.n , [redacted]@ge der and.n , [redacted]@prov nc egron ngen.n , [redacted]@prov nc egron ngen.n , [redacted]@frys an.fr , [redacted]@frys an.fr , [redacted]@drenthe.n , [redacted]@drenthe.n , [redacted]@drenthe.n , [redacted]@over jsse .n , [redacted]@over jsse .n , [redacted]@brabant.n , [redacted]@prv mburg.n , [redacted]@flevo and.n , [redacted]@zee and.n , [redacted]@b j12.n , [redacted]@b j12.n , [redacted]@b j12.n , [redacted]@b j12.n , [redacted]@b j12.n , [redacted]@m n nv.n , [redacted]@m n nv.n

Beste allen,
Het is weer gelukt om één week vooraf de stukken uit te sturen. Het geeft deze keer zeker enige leeswerk!
Ik hoop jullie te treffen volgende week dinsdag om 13.30 u via onze MS teams bijeenkomst.
Kan zomaar zijn dat wij elkaar na de zomer(-vakanties) elkaar weer live kunnen treffen…..

NB: er volgen nog een tweetal nazendingen: memo FFS en verslag van de vorige bijeenkomst

Met vriendelijke groet.
[redacted]

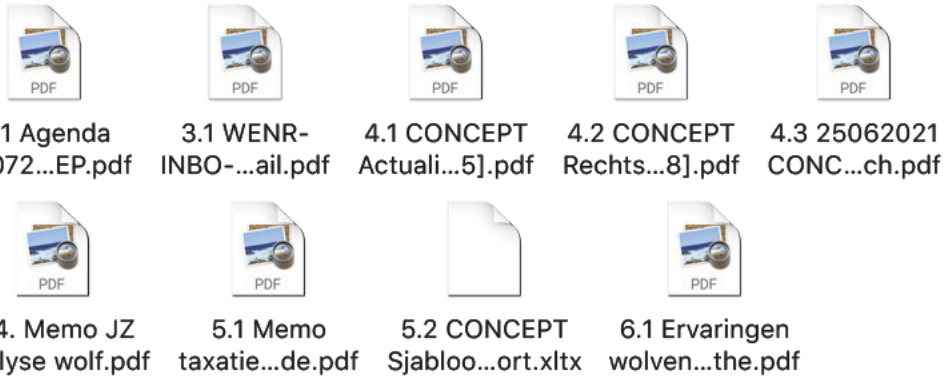
[redacted] Faunazaken
[redacted] Maatschappelijke Adviesraad Faunaschade
[redacted] Wolf

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht I www.bij12.nl

T +31 (0)85 486 22 22 I F +31 (0)85 486 22 33

M +31 (0) 6[redacted] I E [redacted]@bij12.nl

BIJ12 | Werkt voor provincies

Van: [redacted]@b j12.n
Onderwerp: Agenda en stukken wo venwerkgroep 24 11 2020
Datum: 23 november 2020 om 14:32
Aan: [redacted]@ po.n , [redacted]@ge der and.n , [redacted]@prv mburg.n , [redacted]@prov nc egron ngen.n [redacted]@prov nc egron ngen.n , [redacted]@brabant.n , [redacted]@over jsse .n , [redacted]@over jsse .n , [redacted]@frys an.fr , [redacted]@frys an.fr , [redacted]@drenthe.n , [redacted]@drenthe.n , [redacted]@b j12.n , [redacted]@b j12.n , [redacted]@b j12.n [redacted]@m n nv.n , [redacted]@m n nv.n , [redacted]@b j12.n , [redacted]@b j12.n , [redacted]@b j12.n , [redacted]@b j12.n

Beste mensen,
Bijgaand de stukken voor ons wolvenoverleg voor morgen.
Mijn idee is om vooral vooruit te kijken wat ons de komende tijd te doen staat.
Om 14.30 hoop ik jullie weer digitaal te zien. Tot dan,
m.v.g.
[redacted]

IPO WOLVEN WERKGROEP

Datum: 24 november 2020
Tijd: 14.30 – 16.00 uur
Plaats: digitaal: achter de PC via MS Teams

Agenda IPO Wolven werkgroep

1. Welkom en opening

2. Vaststelling agenda en mededelingen
- BAC VP 17 dec a.s.
- Goudjakhals status

3. Inhoudelijke onderwerpen
3.1.Aanpak actualisatie wolvenplan 2021
a) Eens met benoemde acties?
b) Wie kan aan welk onderwerp een bijdrage leveren?
3.2 Notitie Ruimtelijk beleid - ?
3.3. Openstaande punten actiepunten lijst
Voorstel is deze actiepunten lijst op te laten gaan in de nieuwe actualisatie acties.
3.4. LOW
Zijn er nog punten die we daar mee moeten geven?
3.5 Startnotitie RDA
Hoe gaan wij hier mee om?

4. Datum volgende vergadering en planning
Om de tijd te hebben om met goede opdrachtvoorstellen te komen is het voorstel om op
- Ter informatie:
  - 25 november startbijeenkomst LOW
  - 1 december is een kwartaaloverleg gepland m.b.t. de kwartaalrapportage.

5. Rondvraag en sluiting

met vriendelijke groeten,
[redacted]

Bijlagen:
- Wolf acties 20121
- Start notitie RDA
- Actiepunten lijst

Wolven aanpak 2021.pdf

Startdocument+ positie...olf.pdf

Actiepunten IPO wolven...0.docx

Agenda Vierde Ronde Tafel Wolf

Tijd, datum; 11 februari 19:00-21:00
Locatie; Zaal A0.04, Provinciehuis Assen, Westerbrink 1, Assen
Voorzitter; Henk Jumelet
Genodigden; Jan Bloemerts, [redacted], Jordan Jumelet, [redacted]

Agenda

1. Welkom en stand van zaken

2. Advies werkgroep met discussie
Bijlage 1. Aanbevelingen werkgroep
Bijlage 2. Preventie schapen en geiten in Drenthe tegen aanvallen van de wolf
Bijlage 3. Matrix beschermen tegen aanvallen van de wolf eindconcept

3. Het vervolgproces

4. Rondvraag en sluiting

Voorstel voor een wolvenplan voor Nederland

Versie 2.0.

ALTERRA WAGENINGEN UR

WOLVEN in Nederland

Voorstel voor een wolvenplan voor Nederland

Versie 2.0.

Dit onderzoek is uitgevoerd door Alterra Wageningen UR in opdracht van en gefinancierd door het Ministerie van Economische Zaken, in het kader van het Beleidsondersteunend onderzoekthema Thema BO-11 Natuur en Regio (projectnummer BO-11-011.01-033).

Alterra Wageningen UR
Wageningen, december 2013

Alterra-rapport 2486
ISSN 1566-7197

ALTERRA WAGENINGEN UR

WOLVEN in Nederland

Groot Bruinderink, G.W.T.A. en D.R. Lammertsma, 2013. *Voorstel voor een wolvenplan voor Nederland; versie 2.0.* Wageningen, Alterra Wageningen UR (University & Research centre), Alterra-rapport 2486. 64 blz.; 1 fig.; 7 tab.; 39 ref.

Eind 19e eeuw werd in Nederland de laatste wolf (*Canis lupus*) geschoten en in de 20ste eeuw was de wolf in bijna geheel Europa uitgeroeid. Vanaf het einde van de 20ste eeuw is de wolf echter bezig aan een opmars vanuit de resterende brongebieden in onder andere Spanje, Italië, Griekenland, de Balkan en verder noordelijk en oostelijk in Europa. Dit succes hangt samen met het vermogen van de wolf zich aan te passen aan uiteenlopende habitats, prooidiersoorten en de aanwezigheid van de mens. Dieren uit de Duits-West Poolse populatie naderen nu Nederland. Om hierop voorbereid te zijn trekken het ministerie van Economische Zaken, de provincies (IPO) en het Faunafonds samen op. Onderdeel van dit proactieve beleid is dit voorstel voor een wolvenplan voor Nederland, versie 2.0.

Trefwoorden: Wolf, *Canis lupus*, Nederland, wolvenplan

Dit rapport is gratis te downloaden van www.wageningenUR.nl/alterra (ga naar 'Alterra-rapporten' in de grijze balk onderaan). Alterra Wageningen UR verstrekt *geen* gedrukte exemplaren van rapporten.

© 2013 Alterra (instituut binnen de rechtspersoon Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek), Postbus 47, 6700 AA Wageningen, T 0317 48 07 00, E info.alterra@wur.nl, www.wageningenUR.nl/alterra. Alterra is onderdeel van Wageningen UR (University & Research centre).

- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking van deze uitgave is toegestaan mits met duidelijke bronvermelding.
- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking is niet toegestaan voor commerciële doeleinden en/of geldelijk gewin.
- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking is niet toegestaan voor die gedeelten van deze uitgave waarvan duidelijk is dat de auteursrechten liggen bij derden en/of zijn voorbehouden.

Alterra aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Alterra-rapport 2486| ISSN 1566-7197

Alle foto's: Hugh Jansman

Inhoud

1 Inleiding 5

1.1 Werkwijze 5

2 Voorstel wolvenplan voor Nederland: versie 2.0 9

2.1 Fasering van aanbevolen taken en verantwoordelijkheden 16

3 Wet- en regelgeving 19

3.1 Soortbeschermingsrecht 19
3.1.1 Probleemwolven en hybriden 22
3.2 Gebiedenbeschermingsrecht 26
3.3 Actieve bescherming 27
3.4 Internationale samenwerking 28

4 Taken en verantwoordelijkheden 29

4.1 Overheid 29
4.2 Het wolvenbureau 32
4.3 Financiering 33

5 Informatie en communicatie 35

5.1 Een framework voor communicatie over wolf en mens 38

6 Monitoring, onderzoek en beheer 42

6.1 Leefgebied van wolven 43
6.2 Passieve en actieve monitoring, ecologisch onderzoek 44
6.3 Wolf-gerelateerde waarnemingen 46

7 Schadepreventie en -tegemoetkomingen 53

7.1 Preventieve maatregelen 56
7.2 Procedure preventie van het Faunafonds 58
7.3 Procedure tegemoetkomingen door het Faunafonds 58

Literatuur 61

1 Inleiding

Eind 19e eeuw (waarschijnlijk 1869) werd in Nederland de laatste wolf (*Canis lupus*) geschoten in de provincie Limburg en in de 20ste eeuw was de wolf in bijna geheel Europa uitgeroeid. Vanaf het einde van de 20ste eeuw is de wolf echter bezig aan een opmars vanuit de resterende brongebieden, die vaak in afgelegen en bergachtig gebied lagen (Spanje, Italië, Griekenland, Balkan, Oost Europa; EC, 2013a). Naar schatting leven er inmiddels weer ca. 10.000 wolven in Europa, verspreid over tien populaties. Dit succes hangt o.a. samen met het vermogen van de wolf zich aan te passen aan uiteenlopende habitats, prooisoorten en aan de aanwezigheid van de mens (EC, 2013a). De grootste bedreiging voor wolven in Europa bestaat uit (il)legaal doden.

Vanaf 1990 keert de wolf vanuit Polen terug in Duitsland. In 2002 werden de eerste welpen aangetroffen in de Lausitz (Sachsen) en inmiddels is sprake van een West Pools - Duitse populatie. Noordwest Europa heeft te maken met instroom vanuit een aantal populaties: de Frans – Italiaanse, de Pools – Duitse en, naar het zich laat aanzien, in de toekomst wellicht ook uit de Iberische populatie. Dieren uit de Pools – Duitse populatie rukken sinds 2010 op met een snelheid van ca. 100 km/jr en ca. vijf nieuwe roedels/jr op richting Nederland. In Meppen, dicht bij de grens met Nederland, werd eind maart 2013 een wolf gefilmd met een cameraval.

Wanneer de wolf op Nederland op eigen kracht bereikt, verplicht Europese wetgeving Nederland om de wolf te beschermen en zijn staat van instandhouding te bevorderen. Inmiddels is de wolf echter ruim 100 jaar verdwenen uit Nederland en is de kennis over de wolf en over de manier waarop met wolven kan worden samengeleefd, vervaagd. Elders in Europa is deze kennis nog wel en in toenemende mate aanwezig en daarmee kunnen wij ons voordeel doen.

In vervolg op het onderzoek van Alterra, in opdracht van het ministerie van Economische Zaken (EZ, destijds EL&I), provincies (Interprovinciaal Overleg IPO) en het Faunafonds over mogelijke consequenties van de komst van de wolf naar Nederland (Groot Bruinderink *et al.,* 2012) en op het onderzoek van bureau Intomart over de publieke opinie (Intomart Gfk, 2012), werd op 8 november 2012, in opdracht van dezelfde drie partijen, een workshop gehouden met een groot aantal, mogelijk in de toekomst betrokken partijen. Deze kwamen gezamenlijk tot de conclusie dat het goed is om, door het opstellen van een wolvenplan, voorbereid te zijn op de komst van de wolf naar Nederland (Groot Bruinderink *et al.,* 2013). Het ministerie van Economische Zaken verstrekte daarom in februari 2013 opdracht aan Alterra tot het schrijven van voorliggend rapport: een voorstel voor een wolvenplan voor Nederland. Door een subsidie van de provincie Limburg en het Faunafonds konden respectievelijk 'WolveninNederland' en de universiteiten van Tilburg en Maastricht hun bijdrage leveren aan dit plan. Het doel van het wolvenplan is … *het bieden van de kaders voor het samenleven van wolf en mens…* (Groot Bruinderink *et al.,* 2013). Opnieuw werd de samenwerking gezocht met maatschappelijke organisaties om het draagvlak voor een wolvenplan te vergroten.

Voor de beschrijving van de biologie, verspreiding en ecologie van de wolf wordt verwezen naar Groot Bruinderink *et al.*, (2012). Er worden in dit wolvenplan geen uitspraken gedaan over de geschiktheid van (delen van) Nederland als leefgebied voor de wolf.

1.1 Werkwijze

Elk hoofdstuk begint met een korte inleiding waarin de belangrijkste thema's worden samengevat die naar voren zijn gekomen in het rapport 'De komst van de wolf (*Canis lupus*) in Nederland' (Groot Bruinderink *et al.,* 2012) en wat hierover wordt gezegd in het verslag van de workshop van 8 november 2012 (Groot Bruinderink *et al.*, 2013), de informatie uit bestaande wolvenplannen in Europa, vooral in Duitsland en Frankrijk, richtlijnen van het Large Carnivore Initiative for Europe

(LCIE, 2000; kader LCIE), het verslag van de Stakeholder Workshop on EU Action on Large Carnivores gehouden in Brussel op 25 januari 2013 onder auspiciën van het DG Environment of the European Commission (EU, 2013b) en andere, relevante documenten.

LCIE

Het Large Carnivore Initiative for Europe (LCIE) is een comité van deskundigen dat onder meer de Europese Commissie en het Permanent Comité van het Verdrag van Bern adviseert over de toepassing van respectievelijk de Habitatrichtlijn en het Verdrag van Bern op grote roofdieren, waaronder de wolf.

In een volgende integratieslag is per hoofdstuk de informatie verwerkt uit het wolvensymposium, georganiseerd door WolvenInNederland en Alterra op 19 juni 2013 (Linnartz *et al.,* 2013). Bij dit symposium waren opnieuw de stakeholders van 8 november 2012 aanwezig, aangevuld met anderen. Ook verwerkt is het rapport van Trouwborst *et al.* (2013), geschreven in opdracht van het Faunafonds, waarin wordt ingegaan op de juridische basis voor een Nederlands wolvenplan. In de derde week van september 2013 werd het wolvenplan door bureau Wing voorgelegd aan de stakeholders, die daarbij werden uitgenodigd schriftelijk te reageren en zich op deze manier voor te bereiden op de Toetsingsbijeenkomst Wolvenplan op 1 oktober 2013 (Wing, 2013).

Parallel werd in de maanden augustus en september 2013 door WolvenInNederland overleg gevoerd met KNJV, LTO, PKSGH, LWPS, Dierenbescherming, EZ, Faunafonds en IPO, zodat hun reactie op hoofdlijnen bekend was en kon worden verwerkt. Dit geldt ook voor het verslag van een bezoek aan de Lausitz met enkele stakeholders van 11-13 juli 2013 en een overleg van de werkgroep wolf en vee. In de eerste helft van september 2013 bogen Trouwborst en Bastmeijer zich over de interpretatie van de juridische paragraaf. Tenslotte zijn de schriftelijke reacties en het rapport van de Toetsingsbijeenkomst van 1 oktober 2013 verwerkt (Wing, 2013). Zo ontstond uit versie 1.1 voorliggende versie 2.0.

Uit het bovenstaande kan worden afgeleid dat er, lopende het proces, drie bijeenkomsten zijn geweest waarbij, naast de opdrachtgevers en de uitvoerders, een groot aantal maatschappelijke organisaties ('stakeholders') aanwezig waren. Hen is daarmee de gelegenheid geboden te reageren op tekstvoorstellen voor het wolvenplan (Tabel 1.1).

Tabel 1.1.
Maatschappelijke organisaties (alfabetisch) betrokken bij de drie bijeenkomsten die gehouden zijn ten behoeve van het wolvenplan. Leeg vakje: niet uitgenodigd; 0: uitgenodigd, niet aanwezig; 1: uitgenodigd en aanwezig

Naam organisatie	Workshop 08.12.12	Symposium 19.06.13	Workshop 01.10.13
Alterra	1	1	1
ANWB		1	0
CABWIM		1	1
CVI	1	1	1
Dierenbescherming	0	1	1
DWHC	1	1	1
Faunabescherming		1	0
Faunafonds	1	1	1
FBE Drenthe		0	1
FBE Flevoland		0	1
FBE Gelderland		0	1
FBE Groningen		0	1
FBE Noord-Brabant	1	0	1
FBE Overijssel			0
FBE-Limburg	1	1	1
FPG	0	0	0
FREE Nature	1	1	1
GAN		0	0
Gem. NOP			1
Gem. Losser			1

Naam organisatie	Workshop 08.12.12	Symposium 19.06.13	Workshop 01.10.13
Gescheperde kuddes		0	0
Het Reewild		1	1
IPO	1	1	1
IVN		1	1
KLN		1	1
KNJV	1	1	1
Kontaktbüro Wolfsregion Lausitz	1	1	0
Kroondomeinen		?	1
LTO Noord	0	0	1
LTO Schapenhouderij	1	1	1
LWPS		1	1
Ministerie van AZ	1	0	0
Ministerie van Defensie		1	0
Ministerie van EL&I/EZ	1	1	1
Ministerie van VWS		0	0
Naturalis			1
Natuurplaza		1	1
NBVH		1	0
NOJG		1	1
NP De Hoge Veluwe	0	0	1
nVWA	1		
PKSGH Platform Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders		1	1
Provincie Drenthe		1	1
Provincie Gelderland		1	1
RECRON	0	0	1
Rewilding Foundation			1
RIVM		1	1
Staatsbosbeheer	1	1	1
Stichting ARK	1	1	1
Stichting Wolverine	1	1	1
Unie van Landschappen	1	1	0
Universiteit Ljubljana		1	
Universiteit Maastricht		0	0
Universiteit Tilburg	1	1	1
Vereniging Het Edelhert	0	0	1
Vereniging Het Reewild		0	1
Vereniging Natuurmonumenten	1	1	1
VWV		0	1
Wageningen UR/OW	1	1	1
Wing	1	1	1
Wolfonderzoek reizen		1	1
WolvenInNederland.nl	1	1	1
Zoogdiervereniging	1	1	1
Handhaving (politie)			1
Totaal aantal organisaties	24	40	59

Het wolvenplan, een levend document

Hoewel op deze manier vertegenwoordigers van een groot aantal maatschappelijke organisaties betrokken zijn bij de totstandkoming van voorliggend voorstel voor een wolvenplan, houdt dit niet automatisch in dat alle onderdelen van dit voorstel ook door hun respectievelijke achterbannen gedragen worden. Dit laatste vergt een ander, langduriger proces met een ongewisse uitkomst. Dit wolvenplan kan dan ook gezien worden als een advies en ook als een startpunt voor vervolgstappen. Het wolvenplan is daarmee geen statisch gegeven want er kunnen zich ontwikkelingen voordoen waardoor het op onderdelen moet worden aangepast. Het is een voorbeeld van een 'levend document'. Vandaar ook de status van dit plan: een voorstel voor een wolvenplan voor Nederland: versie 2.0. Het is vervolgens aan de bestuurders (het beleid) om te besluiten welke aanbevelingen zij willen overnemen en daarmee welke in de praktijk kunnen worden gebruikt.

Plan met Achtergronddocument

In alle hoofdstukken worden *Aanbevelingen* gepresenteerd voor de samenstellers en uitvoerders van het wolvenplan voor Nederland, die er gezamenlijk toe moeten leiden dat in Nederland mens en wolf naast elkaar kunnen leven. In hoofdstuk 2 Samenvatting zijn ze bijeen gebracht op een manier die meer recht doet aan het onderliggend maatschappelijk draagvlak. Aan dit samenvattende hoofdstuk is ook een fasering toegevoegd, omdat uitvoering niet altijd even urgent is. De overige hoofdstukken krijgen hierdoor de status van 'achtergronddocument'.

Regiegroep, projectteam en auteurs
Door de opdrachtgevers is voor dit project een regiegroep in het leven geroepen, bestaande uit de volgende personen: Sabine Ketele en Edo Knegtering (EZ), Paul Voskamp, Johan Cronau en Ron Beenen (IPO-werkgroep Flora en Fauna), Frans van Bommel en Henk Revoort (Faunafonds). Het projectteam bestond uit Frans van Bommel, Leo Linnartz, Bram Houben, Kees de Ruiter (WolvenInNederland), Geert Groot Bruinderink, Dennis Lammertsma (Alterra Wageningen UR), Kees Bastmeijer, Arie Trouwborst (UvT) en Anne Kruft (Wing). De auteurs van het wolvenplan zijn Geert Groot Bruinderink en Dennis Lammertsma.

Woord van dank
Door een groot aantal mensen, te veel om op te noemen, werden tekstvoorstellen becommentarieerd en aangereikt of werd in ander opzicht ondersteuning geleverd. Een speciaal woord van dank geldt voor Leo Linnartz (WolvenInNederland), die onvermoeibaar tot op het laatst positief kritisch naar de teksten heeft gekeken en menige verbeterslag doorvoerde. Ook nam WolvenInNederland de organisatie en verslaglegging (dank ook aan Maritha de Brouwer van Alterra) van het wolvensymposium op 19 juni 2013 op zich, leverde een bijdrage aan het hoofdstuk Informatie en Communicatie en de Toetsingsbijeenkomst op 1 oktober 2013. Dank ook aan alle vertegenwoordigers van de stakeholdergroepen die bij de workshop, het wolvensymposium en de Toetsingsbijeenkomst aanwezig waren en hun bijdrage, mondeling en op schrift, leverden aan voorliggend wolvenplan. Dank aan Bureau Wing in de personen van Ronald Lanters, Anne Kruft en Koen van Uitert, die de workshop in 2012 en de Toestingsbijeenkomst in 2013 organiseerden en daarvan verslag deden. Kees Bastmeijer en Arie Trouwborst tenslotte voerden een finale juridische check uit op het wolvenplan en op onderdelen ondervonden we hulp van Vanessa Ludwig (Kontaktburo Wolfsregion Lausitz) en Michael Petrak (Wald und Holz, Nordrhein Westfalen).

Disclaimer
Uit het voorafgaande wordt duidelijk dat leden van de regiegroep, het projectteam en diverse stakeholders zijn betrokken bij de totstandkoming van dit voorstel voor een wolvenplan. Wellicht ten overvloede wordt op deze plaats opgemerkt dat de betrokken partijen zich niet noodzakelijkerwijs achter alle onderdelen van dit voorstel scharen.

2 Voorstel wolvenplan voor Nederland: versie 2.0

Dit hoofdstuk bundelt de aanbevelingen uit de hoofdstukken 3 t/m 7, die daarmee feitelijk het achtergronddocument vormen bij dit rapport. De indeling volgt in grote lijnen de opeenvolging van de gebeurtenissen die plaatsvinden wanneer wolven Nederland op eigen kracht binnenkomen. Het gaat om een internationaal beschermde soort (hoofdstuk 3), hetgeen duidelijkheid vereist over taken en verantwoordelijkheden (hoofdstuk 4) en over de communicatie en informatie over wolven (hoofdstuk 5). Het onderzoek dient te worden opgestart (hoofdstuk 6) en Faunafonds en provincies weten hoe om te gaan met preventie van en tegemoetkomingen in geleden verliezen (hoofdstuk 7). De corresponderende aanbevelingen worden tussen haakjes weergegeven als hoofdstuknummer.volgnummer.

1. Aanbevelingen wet- en regelgeving
De wolf is een prioritaire soort (Europees recht), waarvoor bepaalde regels gelden over monitoring en het waarborgen van een gunstige staat van instandhouding (GvI). Het is daarom van belang dat het ministerie van Economische Zaken de wolf toevoegt aan de Bekendmakingslijst Flora- en faunawet en de voorlichting verzorgt over de beschermde status en de daarmee samenhangende verboden (3.1). Hetzelfde geldt voor het definieren en veiligstellen van verbindingen met het buitenlands brongebied in het kader van een grensoverschrijdend wolvenplan (3.2;3.3;3.16;3.17). Samen met de provincies kan het ministerie hiermee ook duidelijkheid bieden over de geografische en ecologische schaalniveaus uit de richtlijnverplichtingen (3.4).

Een belangrijke voorwaarde voor vestiging van wolven is de aanwezigheid van rustige gebieden of gebiedsdelen, in het bijzonder in de omgeving van voortplantingsplaatsen (6.1). Het waarborgen van voldoende voedsel, rust, veiligheid en tolerantie is ondergebracht in Faunabeheerplannen en provinciale Faunabeleidsplannen (3.12;4.4). Het leefgebied van de wolven in Nederland kan worden vastgesteld met gebruikmaking van de SCALP-criteria (6.1;6.2;6.3). Voor de vaststelling van het feit dat de wolf voorkomt in Nederland is inkorting van het gehanteerde beleidscriterium van 10 jaar tot het moment van territoriumvorming van belang (3.13).

Het gegeven dat de wolf onder het Europees recht de ruimte moet krijgen om zelf zijn gebiedskeus te bepalen, herbergt de kiem voor het ontstaan van lastige wolven of een probleemwolf. Een probleemwolf is een wolf die zich specialiseert op vee en/of zich opvallend gedraagt tegenover de mens. Voor de criteria waaraan een wolf moet voldoen om hem tot een probleemwolf te bestempelen is aangesloten bij Duitsland (3.5; Tabel 2.1).

Tabel 2.1

Protocol omgang probleemwolven: gedrag van wolven, oorzaak, inschatting situatie en maatregel. Ontleend aan de Wolfmanagementpläne van Mecklenburg-Vorpommern, Sachsen en Brandenburg en Linnartz et al. (2013).

Gedrag	Oorzaak	Inschatting	Maatregel
Wolf bezoekt 's nachts bebouwd gebied	Normaal gedrag, wolf mijdt mensen maar niet bebouwing	Ongevaarlijk	Geen/ eventuele beschikbare voedselbronnen verwijderen
Wolf bezoekt overdag bebouwd gebied	Normaal gedrag, wolf mijdt mensen maar niet bebouwing	Ongevaarlijk	Geen/ eventuele beschikbare voedselbronnen verwijderen
Wolf vlucht niet meteen maar observeert mensen	(Jonge) wolf heeft nog geen slechte ervaring meegemaakt	Ongevaarlijk/ oppassen voor lokken en voeren	Geen/ oppassen voor habituatie
Wolf verblijft langdurig in of nabij bebouwd gebied	Divers: Paartijd, zoekt partner of ziet honden als concurrent Voedselbronnen Sociale verhouding met hond	Monitoren, mogelijk conditionerings en habituatiesprobleem, hybridisatie, letsel hond	Oorzaak opsporen en wegnemen, wolf zenderen en verjagen
Wolf benadert meermaals mensen	Mogelijk sterke voerconditionering en habituatie	Kritisch, kans op habituatie, agressief gedrag en letsel mens	Zenderen en verjagen, publiek waarschuwen niet te voeren, indien geen resultaat verwijderen
Wolf benadert meermaals mensen met honden	Ziet in hond soortgenoot	Monitoren, gevaar voor hond niet uitgesloten	Zenderen en verjagen
Wolf benadert meermaals mensen met honden en is agressief naar honden	Ziet in hond soortgenoot die zijn territorium bedreigd	Kritisch, kans op letsel hond, stressvol voor mensen	Wolf verwijderen
Wolf reageert agressief op mensen zonder aanleiding	Extreme habituatie, hondsdolheid	Gevaarlijk	Wolf verwijderen
Wolf doodt onbeschermd vee	Normaal gedrag, wolf maakt geen onderscheid in prooisoort	Ongevaarlijk/ oppassen voor specialisatie	Preventieve maatregelen
Wolf doodt herhaaldelijk beschermd vee	Wolf heeft geleerd dat vee makkelijke prooi is	Kritisch, hoge financiële, emotionele en acceptatieschade	Preventieve maatregelen, indien geen resultaat verwijderen afhankelijk van populatiestatus
Wolf doodt herhaaldelijk honden	Wolf heeft geleerd dat honden een makkelijke prooi zijn of ziet honden als concurrent	Kritisch, grote acceptatieschade	Preventieve maatregelen, indien geen resultaat verwijderen

Als een wolf opduikt in een minder geschikte regio, gelet op mogelijke conflicten met de mens en het gebrek aan rust, betekent dit in eerste instantie verhoogde alertheid. Zolang er geen acute, gevaarlijke situaties ontstaan, behoeft niet te worden ingegrepen (3.15). Wel is het belangrijk dat de provincies en het ministerie gezamenlijk op voorhand de mogelijkheid verkennen of en hoe een wolf uit een bepaalde regio kan worden geweerd, bijvoorbeeld door het nemen van preventieve maatregelen, ontmoediging, verjaging of verwijdering, en hoe dit zich verhoudt tot internationaal en Europese recht. In het kader van voorkómen is beter dan genezen wordt aanbevolen om op nationaal niveau een verbod op het voeren van wolven te regelen (3.6). Dit geldt ook voor het verstrekken van aas bij het gebruik van cameravallen. Ofschoon het in het veld achterlaten van kadavers van geschoten dieren in bijvoorbeeld de Oostvaardersplassen en het NP Veluwezoom, niet is gericht op het lokken van aaseters, kan de aanwezigheid van deze kadavers, in het bijzonder in perioden met een langdurig sneeuwdek, een effect hebben op het aantal dieren dat door wolven wordt gedood en op de samenstelling van hun dieet. Daarmee kan deze vorm van beheer een effect hebben op de predator-prooi relatie.

Vanuit het perspectief van het internationale en Europese natuurbeschermingsrecht is het doden van een wolf problematisch (3.7;3.8). Harde voorwaarden voor een dergelijk ingrijpen zijn dat alternatieven ontbreken en de staat van instandhouding niet wordt verslechterd of het bereiken van een gunstige staat niet wordt bemoeilijkt. Bij een prioritair beschermde soort, waarvan de populaties in een ongunstige staat van instandhouding verkeren, wordt aan deze voorwaarden niet snel voldaan. Om de kans op juridische problemen in de toekomst te verkleinen, luidt dan ook de aanbeveling dat de provincies zich samen met het ministerie (EZ) buigen over de vraag wat het juiste referentieniveau is voor Nederland bij derogaties voor afschot of vangen van een wolf, alvorens een definitieve keuze

te maken (3.11). Het doden van een territoriale probleemwolf is echter een meer voor de hand liggende optie dan translocatie naar een ander leefgebied (3.8). Translocatie is weinig effectief, het probleemgedrag zal zich blijven voordoen en bovendien zijn er de nodige voorbeelden bekend (Zweden, Italië) waar verplaatste wolven vanaf hun uitzetlocatie enorme afstanden aflegden, en soms zelfs terugkeerden naar hun oorspronkelijke territorium. In al deze gevallen zijn in principe de provincies beslissingsbevoegd, maar bij acute noodsituaties is het mogelijk dat een burgemeester in het belang van de openbare veiligheid snel moet optreden (3.5). Het is van belang om altijd de anonimiteit van de geautoriseerde persoon, die een dier mag afschieten, te waarborgen (3.9).

Het is van belang dat Nederland voor noodgevallen beschikt over een geschikt opvangcentrum voor gewonde of verweesde pups van wolven en/of gewonde volwassen wolven (3.7; 6.23; 6.24). Daarbij moet worden bedacht dat het plaatsen van een volwassen wilde wolf in quarantaine, bijvoorbeeld voor revalidatie, een voor het dier zeer traumatische optie is, die dan ook slechts onder strikte voorwaarden kan plaatsvinden (3.7).

Conform de situatie in het buitenland wordt aanbevolen om ook in Nederland hybridisatie van wolven met honden tegen te gaan en bij vaststelling van de aanwezigheid van een hybride deze te vangen en/of te doden (3.10). Ook hybride wolven zijn strikt beschermd: voor het vangen of doden ervan is een ontheffing nodig onder de Ff-wet. Het is van belang de mogelijkheid te verkennen om hybriden in gevangenschap op te vangen. De hierboven genoemde problemen bij echte wolven zijn bij hybriden minder relevant omdat ingrijpen de GvI in beginsel niet negatief zal beïnvloeden en het wegnemen van hybriden het ontstaan van probleemwolven kan voorkomen (hybriden zijn waarschijnlijk minder schuw).

Het gebiedenbeschermingsspoor van Natura 2000 kan bijdragen aan het bereiken van een GvI voor de wolf wanneer adequaat wordt ingespeeld op de dynamiek in de verspreiding van de wolf in Noordwest Europa (3.13). Wanneer is vastgesteld dat de wolf in Nederland voorkomt in een Natura 2000-gebied, dan kunnen daartoe de instandhoudingsdoelstellingen van het gebied worden aangepast (3.13). Als wolven zich vestigen buiten bestaande Natura 2000-gebieden, moet bezien worden wat daarvan de consequenties zijn, bijvoorbeeld het op enig moment aanmelden van het gebied (3.14). Voor dit proces is het van belang te weten dat de wolven ook uit eigen beweging een gebied weer kunnen verlaten. Aanmelding heeft dus alleen zin bij vestiging, dat wil zeggen als wolven territoriaal gedrag vertonen. In Duitsland zijn voor de wolf tot op heden geen Natura 2000-gebieden aangewezen.

Bij de nationale bescherming van de wolf behoort ook de vertaling van de internationale bescherming in nationale wet- en regelgeving inclusief handhaving, zodat bijvoorbeeld hoge straffen zijn verbonden aan illegale vervolging van wolven (3.14).

Vanwege het belang van een centrale regie op alle handelingen die naar verwachting uit het bovenstaande zullen voortvloeien en een daaraan gekoppelde centrale dataregistratie, luidt de aanbeveling om deze onder te brengen binnen de constructie van een kenniscentrum met als werktitel ‘wolvenbureau’ (3.12).

2. Aanbevelingen taken en verantwoordelijkheden
Voor een goede uitvoering van de aanbevelingen in voorliggend wolvenplan zijn afspraken over de verdeling van taken en verantwoordelijkheden van belang.

Rijksoverheid
Het ministerie van Economische Zaken kan naar de stakeholders communiceren over haar nationale rol in het beleid voor wolven (4.1;5.11). Die bestaat uit het vertalen van verplichtingen voortvloeiend uit internationale verdragen in nationale wetgeving, de zesjaarlijkse verantwoording naar de Europese Commissie, de financiering van nationale monitoring en ecologisch onderzoek en het verlenen van daartoe benodigde ontheffingen in het kader van de Ff-wet en CITES. Het ministerie buigt zich, in samenwerking met de provincies en cf. de *Carnivore guidelines* met de buurlanden, over één of meer grensoverschrijdende wolvenplannen op populatieniveau en regelt haar vertegenwoordiging binnen de ‘Group of Experts on the Conservation of Large Carnivores’ die zich onder het Verdrag van Bern bezig houdt met wolven en andere grote roofdieren op Europese schaal (4.2). Deze vertegenwoordiging

maakt deel uit van het wolvenbureau. Aanbevolen wordt om met Duitsland afspraken te maken over het bereiken van instandhoudingsdoelstellingen. Een Engelstalige versie van het Nederlandse wolvenplan kan daarbij handig zijn (4.3).

Provincies, gemeenten en Faunafonds
De provincies communiceren naar stakeholders over hun specifieke rol in het beheer van de wolf (4.4). Daartoe behoort ook de definitie van en de omgang met een lastige wolf of een probleemwolf. De provincies zijn daarin beslissingsbevoegd. De burgemeester kan in beeld komen bij een wolf die voor een acuut veiligheidsprobleem zorgt.

Provincies zijn verantwoordelijk voor het faunabeleid. Omdat de wolf geen provinciegrenzen kent is het van belang dat aspecten als het beheer van prooidieren van de wolf en de omgang met een probleemwolf provinciegrensoverschrijdend worden geregeld en een verankering krijgen in het provinciale faunabeleid.

Aanbevolen wordt dat provincies, Faunafonds en wolvenbureau gezamenlijk de voorlichting verzorgen aan veehouders over de taxatie van schade, preventieve maatregelen en over tegemoetkomingen in geleden verliezen (4.5). Daartoe behoren ook de eisen waaraan een veehouder moet voldoen om voor een tegemoetkoming in aanmerking te komen, de omgang met vervolgschade en de categorieën dieren waarop een eventuele tegemoetkoming van toepassing is.

Provincies en Faunafonds verzorgen de financiering van het deel van de monitoring en het onderzoek dat betrekking heeft op preventie van en tegemoetkoming in schade. Het Faunafonds en het wolvenbureau coördineren de inzet van een vrijwilligersnetwerk ter ondersteuning van veehouders (7.8).

Wolvenbureau
Een aanbeveling van eminent belang luidt dat de Rijksoverheid en de provincies, gefaseerd, een 'wolvenbureau' instellen als een vorm van bundeling van deskundigheid (4.9;4.10). Dit bureau zorgt voor:
1. coördinatie van de monitoring en het onderzoek, daarbij ondersteund door een wetenschappelijke instelling c.q. instellingen,
2. centrale dataregistratie en
3. communicatie rond de wolf in Nederland.

Een volledig en continu bemand bureau is niet direct noodzakelijk en aanvankelijk ligt het voor de hand om aan te sluiten bij bestaande structuren. Omdat het ontbreken van een centrale regie een reëel risico inhoudt van versnippering van informatie en onduidelijkheid voor de burger, wordt aanbevolen dat de structuur van dit bureau van meet af aan duidelijk is. Het bureau kan vanaf de start worden gevoed door de verschillende organisaties (4.11), waardoor een onafhankelijk (neutraal) kenniscentrum ontstaat, bemenst door wolvendeskundigen, een vertegenwoordiger van het Faunafonds en deskundigen op het gebied van communicatie. Bij groei van de taken en werkzaamheden kan geleidelijk een permanent bemand bureau ontstaan, dat 24*7 bereikbaar is (o.a. voor aanrijdingen met wolven en andere schademeldingen) en bijvoorbeeld de constructie heeft van een onafhankelijke stichting.

Het wolvenbureau werkt vanaf de instelling aan naamsbekendheid, zodat de waarnemer (particulieren, meldkamer politie, dierenambulance, gemeenten, NGO's, wegbeheerder en weggebruiker, BOA's, Stichting Wildaanrijdingen Nederland) van 1) sporen van een wolf, 2) een levende wolf (inclusief een gewonde wolf), 3) een prooidier van een wolf en 4) een dode wolf, de weg weet en zijn waarneming meldt bij het wolvenbureau.

Het wolvenbureau werkt samen met het platform WolvenInNederland dat streeft naar een conflictarm samenleven van mens en wolf. Daarnaast met onderzoekinstituten zowel op het gebied van de monitoring als het ecologisch onderzoek. De monitorings- en onderzoeksinspanning zullen groeien met het aantal wolven in Nederland. De volgende onderzoeksinstituten/samenwerkingsverbanden zijn actief betrokken: NEM, ZV, DWHC, Alterra, CVI, RIVM en Naturalis (4.8). Het wolvenbureau

onderhoudt nauwe contacten met organisaties en vergelijkbare instellingen in binnen- en buitenland. Het wolvenbureau brengt jaarlijks verslag uit over haar werkzaamheden in het afgelopen jaar (4.12). Het wolvenbureau werkt mee aan de zesjaarlijkse verslaglegging op EU-niveau en aan het Europees wolvenplan, op het moment waarop sprake is van vestiging van wolven in Nederland.

Andere overheden
Monitoring van op de mens overdraagbare ziekten valt onder het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (uitbesteed aan het RIVM). Voor de op landbouwhuisdieren overdraagbare ziekten valt dit onder het ministerie van Economische Zaken via de NVWA.

Uitvoerende diensten
- Incidenten- en Crisiscentrum (NVIC); aangifteplichtige ziekten; aansturing: ministerie van EZ. Taken: monitoring, surveillance, bestrijding, bronopsporing, beleidsondersteuning, signalering.
- Bureau Risicobeoordeling en Onderzoeksprogrammering (BuRO)
- Taken: gevraagde en ongevraagde kennis onderbouwde advisering van de ministers van VWS en EZ
- Central Veterinary Institute (CVI). Financiering, aansturing: ministerie van EZ. Taken: onderzoek aangifteplichtige ziekten bij dieren en onderzoek in opdracht van overheid en bedrijfsleven.

Aanbevolen wordt dat de relevante instituten van de ministeries van Economische Zaken (i.e.: NVIC; BuRo; CVI) en van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (i.e.: RIVM) met een zekere regelmaat controleren of de in het wolvenplan voorgestelde bemonstering voldoet uit het oogpunt van een optimale bescherming van de volksgezondheid (4.8).

Financiering
De aanwezigheid van wolven kan geld genereren, maar ook geld kosten. Economisch voordeel dan wel nadeel bij de aanwezigheid van wolven, kan effect hebben op de mate en snelheid van acceptatie. Goede, multidisciplinaire analyses van (economische en niet-economische) kosten en baten in relatie tot de aanwezigheid van grote carnivoren in multifunctionele landschappen zijn schaars. Er ligt hier een braak onderzoeksterrein dat kan helpen bij de objectivering van het debat rond de komst van de wolf (4.13; 4.14).

Met de uitvoering van het wolvenplan voor Nederland kan op termijn een substantieel bedrag gemoeid zijn. Veel hangt af van het aantal wolven dat naar Nederland komt. Drie partijen zijn in principe financieel betrokken bij de financiering van de implementatie van het wolvenplan voor Nederland: de Rijksoverheid, de provincies en het Faunafonds (4.9). Aanbevolen wordt dat deze partijen een overeenkomst sluiten over de verdeling van de te dragen kosten, waarbij ook andere dan de gebruikelijke financieringsbronnen benut worden voor de uitvoering van delen van het wolvenplan (4.6; 4.7; 4.15). Het LIFE-Natuur programma van de Europese Commissie ondersteunde al tal van studies betreffende het beheer van wolven, maar tot op heden werd geen onderzoek gefinancierd aan de populaties in het Midden Europees Laagland. Een Engelstalige uitvoering van het wolvenplan kan helpen bij het vinden van fondsen nodig voor implementatie ervan (4.3; 4.15).

3. Aanbevelingen informatie en communicatie
De behoefte aan informatie- en communicatie over de wolf zal naar verwachting toenemen met de mate waarin de wolf erin slaagt zich in Nederland te vestigen. De beschikking over een informatie-, communicatie- en educatieplan over de wolf is van belang. Dit speelt in op specifieke situaties (scenario's), zoals een wolf dicht bij bebouwing, veel of weinig bezoekers in een wolvengebied etc. (5.5; 5.12 t/m 5.16). De activiteiten op dit gebied zijn provincie- en landsgrensoverschrijdend (5.6). In de communicatie en informatievoorziening is naast identificatie van doelgroepen ook de doelgroep specifieke boodschap van belang (5.1;5.2). Dat geldt in het bijzonder voor de schapenhouders. De doelgroepspecifieke boodschap wordt geformuleerd in samenspraak met de doelgroep.

De verstrekte informatie is 'waardevrij', met onderkenning van de belangen van maatschappelijke groeperingen (5.7). Het met enige regelmaat vaststellen van de attitudes van mensen in gebieden waar de wolf zich wil vestigen kan helpen met de acceptatie van wolven en geeft inzicht in de educatie-, informatie- en communicatiebehoefte (5.3; 5.4; 5.10). Aanbevolen wordt dat tussen Rijk,

provincies, gemeenten, Faunafonds en wolvenbureau regie-afspraken worden gemaakt over de communicatie bij uiteenlopende, wolf-gerelateerde scenario's (5.8; 5.9; 5.15).

4. Aanbevelingen monitoring en onderzoek
Het is van belang dat de monitoring en het onderzoek in Nederland aansluiten bij de ons omringende landen, opdat op Europees niveau gegevensreeksen worden verkregen t.b.v. grensoverschrijdende wolvenplannen en Nederland optimaal profiteert van ervaringen in het buitenland (6.5; 6.9).

In een vroege fase (fase 1 en 2 uit Trouwborst *et al.,* 2013) is daartoe tenminste de passieve monitoring geregeld, uitgevoerd en begeleid door deskundigen verbonden aan het wolvenbureau (6.4; 6.15 t/m 6.19). De bemensing van dit ecologisch waarnemingsteam is al in een vroeg stadium geregeld (6.10). Onderzoek van bijvoorbeeld uitwerpselen of prooiresten kan licht werpen op de belangrijkste prooidieren voor wolven in Nederland. Naar verwachting behoren hiertoe ree, edelhert, wild zwijn, damhert, konijn en haas (met lokaal wellicht ook in het wild levende runderen, paarden, schapen, geiten, huisvarkens en moeflons). Bij het monitoren van de stand (trend van aantallen) en de verspreiding over het leefgebied van de hierboven genoemde prooidiersoorten, kan worden aangesloten bij de bestaande praktijk van de Faunabeheereenheden (6.6). Veelvuldige meldingen van waarnemingen van wolven uit één gebied zijn aanleiding tot nader onderzoek door het wolvenbureau (6.16; 6.21). Er wordt daarbij systematisch gezocht naar aanwijzingen voor de aanwezigheid van wolven (6.21). De diverse typen waarnemingen worden vastgelegd volgens op te stellen standaard protocollen. Het kan gaan om 1) de vondst van een dode wolf, 2) zichtwaarnemingen van een wolf, 3) de vondst van uitwerpselen, 4) het huilen van wolven, 5) het actief speuren naar wolven, 6) het gebruik van cameravallen, 7) het herkennen van een wolfspoor, 8) de vondst van een prooidier van een wolf en 9) de omgang met een levende wolf. Het wolvenbureau draagt de verantwoordelijkheid voor de centrale opslag en analyse van data van wolf-gerelateerde waarnemingen en maakt daarbij gebruik van de SCALP-criteria (6.11 t/m 6.44). Van belang is dat de gecontroleerde waarnemingen ook in het bestand van de Zoogdiervereniging belanden. Via het Netwerk Ecologische Monitoring kunnen deze waarnemingen de basis bieden voor de zesjaarlijkse rapportage aan Brussel. Het wolvenbureau verzorgt de berichtgeving rond de waarnemingen. Veiligheid en bescherming van de mens heeft bij de vondst van sporen van een wolf, uitwerpselen, een kadaver van een wolf, een prooidier van een wolf of bij een gewonde wolf de hoogste prioriteit (6.20). Wolven kunnen bacteriën, schimmels en virussen bij zich dragen, inclusief organismen die overdraagbaar zijn op mensen (zoönosen). Daarom moeten de nodige veiligheidsmaatregelen worden getroffen. Daarbij gaat het om:

- het dragen van handschoenen, een mondkapje en gepast schoeisel wanneer men met het dier, karkas, of onderdelen daarvan werkt;
- het wassen van blootgestelde huid en kleding na contact met het dier en het bedekken van eventuele verwondingen met geschikte pleisters om infectie te voorkomen.

In een latere fase (fase 3 en 4 in Trouwborst *et al.* 2013), dient het onderzoek te worden opgeschaald om extra informatie te verzamelen. Telemetrisch onderzoek is van belang voor het verzamelen van kennis over de wolf (territoriumgrootte, onderscheid roedels, dichtheid aan wolven, terreingebruik, dispersie, inzicht in het lot van afzonderlijke dieren) en kan helpen bij het vergroten van het maatschappelijk draagvlak (6.7). Het kan ook licht werpen op het definiëren van (inter)nationale corridors voor wolven en op de vraag in hoeverre mitigerende maatregelen ter voorkoming van sterfte van wolven in het verkeer genomen kunnen worden. Bij aanwezigheid van een wolf in Nederland is het om die reden gewenst om een GPS-zender onder handbereik te hebben, in het geval de mogelijkheid zich voordoet om een dier te zenderen (toevalskans). In dit kader is ook een studie vereist naar methoden waarmee wolven en hybriden kunnen worden gevangen (6.8; 6.22).

5. Aanbevelingen preventie en tegemoetkomingen
In welhaast de gehele EU bestaan er schaderegelingen van overheidswege, die hand in hand gaan met regelingen en activiteiten op het gebied van preventie. De les die daaruit kan worden geleerd is dat met de toename van het aantal wolven in Nederland ook de overlast zal toenemen.

Aanbevolen wordt om grondgebruikers en eigenaren van het vee in een wolvenleefgebied verantwoordelijk te maken voor het nemen van preventieve maatregelen tegen wolvenoverlast (7.4). Zij melden schade bij het Faunafonds (7.2) dat de meldingen volgens een op te stellen protocol

beoordeelt (7.9 t/m 7.11). Het is daarom wenselijk dat het Faunafonds, samen met het wolvenbureau, in een vroeg stadium duidelijkheid geeft over de eisen waaraan de grondgebruiker moet voldoen m.b.t. preventie van schade door wolven, om in een later stadium in aanmerking te kunnen komen voor tegemoetkomingen in geleden schade. Daarbij kan onderscheid worden gemaakt in vestigingsfase van de wolf (7.13). Voorgesteld wordt om deze regeling ook te laten gelden voor honden en hobbydieren (niet bedrijfsmatig gehouden dieren) en de grondgebruiker daarbij het voordeel van de twijfel over de dader te geven. Dit vereist een aanpassing van de beleidsregels van het Faunafonds. In het algemeen geldt, in het geval van bedrijfsmatig gehouden dieren, dat voor een tegemoetkoming de voorwaarde dat de vereiste preventiemaatregelen zijn genomen en de verblijfplaats van de dieren is geregistreerd via het UBN (Uniek Bedrijfs Nummer) of het BRS (Bedrijfsrelatienummer).

Vanaf de eerste schade of concrete dreiging van schade door wolven, bij vastgestelde vestiging, stimuleren het wolvenbureau en het Faunafonds de inzet van tijdelijke preventieve middelen om (nieuwe) schade zoveel mogelijk te voorkomen (7.3; 7.8). Preventieve maatregelen moeten haalbaar en betaalbaar zijn en rekening houden met type en omvang van de te omrasteren gebieden. Soms vraagt afrasteren om aanpassing van bestaande wet- en regelgeving. Aanbevolen wordt dat het Faunafonds het onderzoek naar de effectiviteit van preventieve middelen en het gebruik ervan ondersteunt met een financiële tegemoetkoming of uitleen van materiaal (7.5). Daarvoor is het onder andere nodig om te weten hoeveel schapen jaarlijks per provincie door honden en vossen worden gedood (7.1).

Het verdient aanbeveling om de wolf op te nemen in de lijst van diersoorten genoemd in artikel 4, eerste lid, onderdeel a en b van de Flora- en faunawet (7.12). Omdat op de wolf het zwaarste beschermingsregime van toepassing is, is het wenselijk dat, in uitzondering op het beleid, maar met gebruikmaking van de bevoegdheid van artikel 8, derde lid van de beleidsregels, voor de wolf in het eerste jaar na zijn komst in een bepaalde regio geen eigen risico wordt berekend (7.14). Daarna kan het eigen risico worden herzien.

Behalve een onderzoeksteam richt het wolvenbureau een schadeteam op, dat uitrukt ingeval van schademeldingen. In het team zijn opgenomen een deskundige van het wolvenbureau, een geautoriseerde dierenarts en een vertegenwoordiger van het Faunafonds dan wel een bevoegd taxateur. Omdat emoties rond schade door wolven hoog kunnen oplopen, vervullen de leden van dit team soms meer de functie van mediator dan bijvoorbeeld van taxateur (7.10).

Elk dood gevonden prooidier wordt door het schadeteam veiliggesteld. Zo mogelijk worden ook gewonde prooidieren ter beschikking gehouden voor onderzoek. Voor DNA-onderzoek aan de hand van beetsporen (slijm) is snelheid gewenst: binnen 24 uur moet een monster zijn genomen om nog een DNA-profiel vast te stellen (al of niet wolf en welke wolf). Provincies, wolvenbureau en Faunafonds werken dan ook gezamenlijk toe naar een systeem waarbij de vinder van een prooidier van een wolf de vondst binnen 24 uur meldt.

Alle dode prooidieren, wild of gehouden, dood of gewond, waarbij mogelijk de wolf als dader is betrokken, worden onderzocht volgens een op te stellen standaard protocol. Ook de omgeving wordt afgespeurd volgens een standaard protocol. Een dode wilde prooi blijft, in overleg met de lokale beheerder, in het veld achter. Een dode gehouden prooi wordt afgevoerd voor destructie. De vertegenwoordiger van het Faunafonds dan wel een daartoe aangewezen taxateur stelt bij de gehouden prooi de schade vast. Dit laatste houdt in dat dode dieren, kosten van de dierenarts, kosten van destructie en vervolgschade vergoed worden conform EU-regelingen, onder de voorwaarde dat de grondgebruiker aan zijn, door het Faunafonds geformuleerde verplichtingen tot preventie heeft voldaan (7.15).

Onderzoek aan gewonde prooidieren verloopt, eveneens via een standaard protocol, ter plaatse, door de deskundige van het wolvenbureau en de geautoriseerde dierenarts. Indien noodzakelijk en mogelijk worden gewonde prooidieren behandeld of geëuthanaseerd.

In alle gevallen worden de bevindingen door de deskundige teruggekoppeld met en geregistreerd door het wolvenbureau. Het wolvenbureau verzorgt de berichtgeving rond de vondst van het (de) prooidier(en). Om te voorkomen dat bedrijven ongewenst bezoek krijgen is het van belang om de anonimiteit van de grondgebruiker in kwestie te waarborgen (7.11).

De tegemoetkomingssystemen van geleden verliezen door wolven gaan hand in hand met voorlichting en hulp bij het nemen van preventieve maatregelen (7.3). Wat betreft dit laatste bestaat behoefte aan veldtesten van potentieel geschikte middelen. In dit kader kan ook vroegtijdig een expert uit het buitenland worden uitgenodigd om te bezien hoe relevant het werken met waakhonden (ezels, lama's) tegen predatie in Nederland van toepassing zou kunnen zijn (7.7). Voor de Nederlandse situatie wordt als permanente afweer tegen wolven aanbevolen vee 's nachts in te scharen achter:

1. (5 draads, linten) elektrisch raster > 90 cm en afstand tot de grond <20 cm of
2. 90 cm hoge flexinetten (omheiningen van netten die stroom voeren) V>2000-3000V/ 1J, afstand tot de grond <20 cm of
3. gaas >1,20 m op de bodem met een spandraad afgespannen.

Ophokken in goed afgesloten schuren is vanzelfsprekend ook een optie (7.6).

Als gevolg van decentralisatie van taken worden de provincies het bevoegd gezag op nationaal niveau voor natuurzaken en wordt het Faunafonds een uitvoerende partij vanuit de provincies. Dit vereist heldere afspraken met en tussen de provincies over preventie en tegemoetkomingen.

2.1 Fasering van aanbevolen taken en verantwoordelijkheden

Een groot aantal aanbevelingen is nu gepasseerd en de uitvoering ervan kan worden ophangen aan fasen in de komst van de wolf in Nederland. Trouwborst *et al.* (2013) onderscheiden er in dit opzicht vijf, waarbij we willen aansluiten:
fase 1: er bevindt zich (af en toe) een zwervende wolf in Nederland;
fase 2: er bevindt zich een territoriale wolf in Nederland;
fase 3: er bevindt zich een territoriaal wolvenpaar in Nederland;
fase 4: er bevindt zich een territoriaal wolvenpaar met jongen in Nederland;
fase 5: we bevinden ons tien jaar na deze eerste voortplanting.

Het benoemen van de beoogde actoren is geen sinecure en de invulling is mede de resultante van het lopende decentralisatieproces en daarmee samenhangende wet- en regelgeving. Belangrijk doel bij de invulling is dat de tijd die nog rest tussen nu en de feitelijke vestiging van wolven in Nederland, optimaal wordt benut (Tabel 2.2).

Wolf met edelhertkalf.

Tabel 2.2

Aanbevelingen voor de verdeling van taken/verantwoordelijkheden en beoogde actoren (aanbeveling 4.7) per fase. Eerstgenoemde actor is de beoogde trekker. Per fase zijn aangegeven de uit te voeren aanbevelingen uit voorliggend wolvenplan (hoofdstuknummer.volgnummer). Afkortingen: prv.: provincies; ez: ministerie van Economische Zaken; ff: Faunafonds; gem: gemeenten; ggb: grondgebruiker; wb: wolvenbureau; st: stakeholders; tbo: terreinbeherende organisaties; win: WolvenInNederland; pol: politie, openbaar ministerie; ond: onderzoekinstellingen; nvwa: Nieuwe Voedsel- en Warenautoriteit; zv: Zoogdiervereniging; nem: Netwerk Ecologische Monitoring.

Taken/verantwoordelijkheden	beoogde actoren	fase				
3. Wet- en regelgeving		**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
bescherming soort	**ez**	3.1;3.12				
grensoverschrijdend wolvenplan	**prv**;ez;wb				3.2;3.3;3.16;3.17; 4.12	
referenties GvI	**ez**;prv	3.4				
structuur wolvenbureau	**prv**;ff	4.9;4.10;4.11;4.12;5.11				
wolvenbureau operationeel	**prv**;ff;win		4.9;4.10;4.11;4.12; 5.12;5.13;5.14;5.15; 7.2			
centrale dataregistratie	**wb**			4.9;4.10		
financiering wolvenbureau	**prv**;ez;ff			4.1;4.6;4.9;4.10;4.15		
begrenzing leefgebied (SCALP)	**prv**;wb			3.15		
bescherming leefgebied	**prv**;tbo;wb				3.14	
aanpassen instandhoudingsdoelen	**prv**;ez				3.13	
weren van wolven waar nodig	**prv**;wb					3.15
internationale verplichtingen	**ez**		3.14;4.1;6.37			
criteria en omgang met lastige en probleemwolf	**prv**;wb	3.5;3.7;3.8;3.9; 3.11;3.15;3.17;4.4				
criteria omgang met hybriden	**prv**;wb	3.10				
gewonde wolven/verweesde pups	**prv**	6.24;6.25;6.26				
verbod op voeren wolven	**prv**;gem;pol	3.6				
openbare veiligheid	**prv**;gem;pol	3.9				
zesjaarlijkse verantwoording EC	**ez**;wb					4.1;4.12
prooidieren in Faunabeheerplan	**prv**; wb	4.4				
Engelstalige versie wolvenplan	**ez**;wb	4.3				
CITES/Ff-wet ontheffing	**ond**;ez	6.34				
wolf in lijst art. 4 Ff-wet	**prv**;ff;ez	7.12				
5. Informatie en communicatie		**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
in/aanstellen loket en actoren	**prv**;ff		4.9;4.10;5.6;5.7;7.2			
identificatie doelgroepen	**prv**;ff;wb;st	4.5;5.1;5.2				
doelgroepspecifieke boodsschap	**prv**;ff;wb;st	4.5;5.1;5.3;5.8				
communicatiemiddelen	**prv**;ff;wb		4.5			
uitvoeren communicatie	**prv**;ff;wb;st		4.5;4.10;5.3;5.7;5.8			

Taken/verantwoordelijkheden	beoogde actoren	fase				
regieafspraken communicatie	**prv**;ff;gem;wb;st	5.3;5.7;5.8;5.9;5.11; 5.14;5.15				
informatie- en communicatieplan	**prv**;wb;st	5.3;5.5;5.8				
educatieprogramma	**prv**;wb;st	5.3;5.10				
attitudemeting stakeholders	**prv**;ond;wb;st		5.3;5.4			5.4
informatieuitwisseling nationaal	**prv**;wb;ff;win;st				5.3	
informatieuitwisseling internationaal	**prv**;wb;ff;win		5.3			
evaluatie I&C	**prv**,ff,wb;win;st					5.3;5.16
6. Monitoring en onderzoek		**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
LCIE en group of experts BC	**ez**;wb	4.2				
passieve monitoring	**wb**;ond;prv;ff	6.4;6.5;6.9;6.20				
actieve monitoring en onderzoek	**wb**;ond;prv;ff			6.2;6.5;6.6;6.7;6.8; 6.9;6.20;6.23		
wolf-gerelateerde meldingen	**wb**;win;zv;nem	6.10;6.11;6.12; 6.14;6.15;6.16;6.17; 6.18;6.19;6.20;6.21; 6.22;6.23;6.35-6.44				
financieren en faciliteren onderzoek	**prv**;ff;ez	4.1;4.4;4.6;6.13				
coördinatie monitoring en onderzoek	**wb**	4.10				
leefgebied wolf	**prv**;ff;wb;ond;ez		6.1;6.3			
wolf en economie	**prv**;ond		4.13;4.14			
volksgezondheid	**rivm**	4.8				
diergezondheid	**nvwa**	4.8				
7. Preventie en tegemoetkoming		**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
preventie van wolvenschade	**ggb**					
schapenpredatie hond en vos	**prv**;ff;wb;ond	7.1				
onderzoek preventie en tegemoekoming	**prv**;ff;wb;ond		4.5;6.32;6.33;7.5;7.6 7.7;7.8;7.15			
eisen aan grondgebruikers	**prv**;ff		4.5;7.3;7.4;7.6;7.13			
financiering preventieve middelen	**prv**;ff	4.5;7.8				
geen eigen risico grondgebruiker	**prv**;ff		7.14			
regeling honden en hobbydieren	**prv**;ff		7.13			
preventie- en schadeteam	**prv**;ff;wb	7.2;7.8;7.9-7.11				
coördinatie omgang prooi	**prv**;ff;wb	6.27;6.28;6.29;6.30;6.31				
berichtgeving schade door wolf	**ff**;wb	7.2				

3 Wet- en regelgeving

Inleiding
De wolf is aangewezen als beschermde soort in het Verdrag van Bern en in Bijlage II en IV van de Habitatrichtlijn. Nederland heeft ingevolge die internationale verplichtingen de verantwoordelijkheid op zich genomen om de wolf te beschermen, wanneer deze op eigen kracht Nederland bereikt en zijn staat van instandhouding te bevorderen. Relevante aspecten daarbij zijn de bescherming van zijn leefgebied en de omgang met 'probleemwolven' (waaronder de vraag in hoeverre wolven geweerd kunnen worden uit gebieden waar zijn aanwezigheid leidt tot disproportionele overlast). De implementatie van een wolvenplan is gediend met op nationaal niveau toegesneden wet- en regelgeving. Zo zijn in Duitsland de internationale en Europese wetgeving doorgevoerd in het Bundesnaturschutzgesetz (streng beschermde soort conform §§ 10 en 44) en het Tierschutzgesetz (§ 1). Op deelstaatniveau is de wolf beschermd in het Naturschutzgesetz. De wolf is op nationaal- en op deelstaatniveau niet opgenomen in de Jagdgesetz. Sachsen vormt daarop een uitzondering: daar is de wolf opgenomen in de Jagdgesetz. In Nederland wordt de bescherming van de wolf geregeld in de Flora- en faunawet. Ingevolge de bepalingen van die wet is het strafbaar om zonder ontheffing een wolf te doden, vangen, verstoren, etc. Belangrijk aandachtspunt is duidelijkheid over de bevoegdheidsverdeling tussen Rijk, provincies, gemeenten en Faunafonds voor de bescherming, het beheer en de bestrijding van schade, inclusief het legaal doden van een (probleem)wolf, wanneer dit aan de orde is. De ervaring in het buitenland leert dat wetgeving gericht op bescherming van individuen meer dan op de soort, kan leiden tot afbrokkeling van draagvlak.

Nederland implementeert de verplichtingen van de Habitatrichtlijn via de wettelijke kaders van de Flora- en faunawet (soortenbescherming) en de Natuurbeschermingswet 1998 (gebiedsbescherming). De Flora- en faunawet beschermt planten- en diersoorten die zijn aangewezen als beschermde inheemse of uitheemse soort. De wolf is momenteel aangewezen als beschermde uitheemse diersoort als gevolg van zijn status op de bijlagen van de EU-CITES-basisverordening (verordening EU nr. 338/97). Wanneer de soort van gebieden in Nederland gebruik gaat maken voor foerage of vestiging - zal deze kunnen worden aangemerkt als beschermde inheemse diersoort in de zin van artikel 4 van de Flora- een faunawet.

3.1 Soortbeschermingsrecht

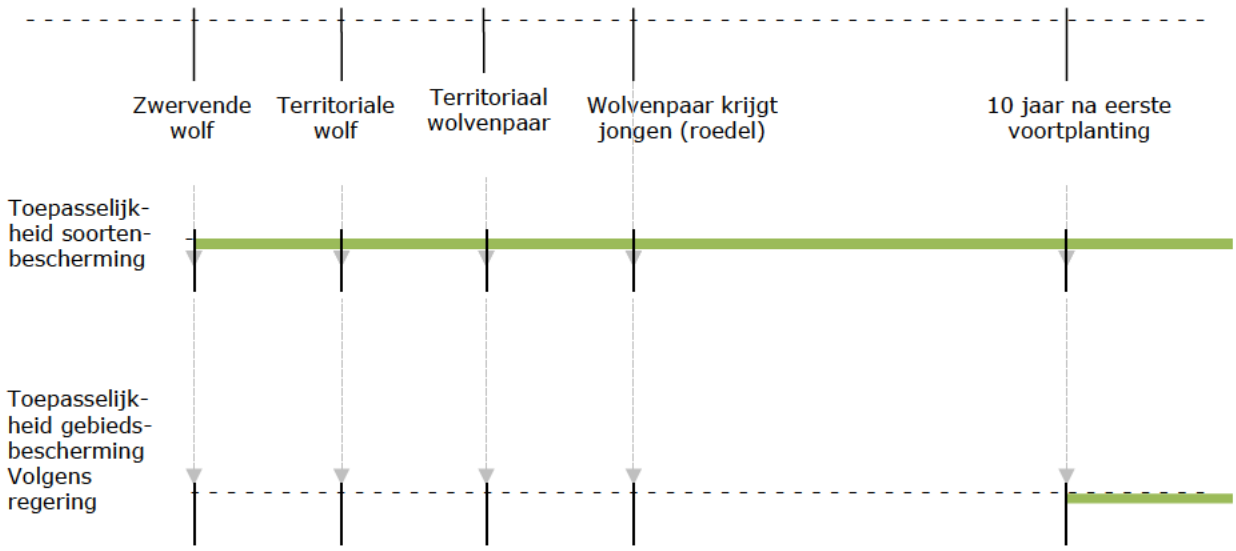
De verplichtingen van de Habitatrichtlijn worden gewoonlijk onderscheiden in de soortenbescherming en de gebiedsbescherming. De soortenbescherming houdt in dat een lidstaat een stelsel van strikte bescherming biedt aan de beschermde soorten binnen hun natuurlijke verspreidingsgebied. De Flora- en faunawet wijst alle van nature in Nederland voorkomende zoogdieren aan als beschermde inheemse diersoort en verbiedt vervolgens o.a. het doden, vangen en verjagen van tot die beschermde soorten behorende dieren. Het stelsel kan ook vergen dat een lidstaat actief maatregelen neemt om de duurzame instandhouding van de soort te bevorderen. De gebiedsbescherming houdt in dat lidstaten in het kader van Natura 2000 instandhoudingsdoelstellingen voor de wolf vaststellen en gebieden aanwijzen. Op basis van de Natuurbeschermingswet 1998 worden Natura 2000-gebieden aangewezen. Binnen en rond een aangewezen gebied geldt een verbod op het verrichten van activiteiten zonder geldige vergunning, ingeval deze activiteiten negatieve gevolgen kunnen hebben voor natuurlijke habitats en habitats van soorten, waarvoor het Natura 2000-gebied is aangewezen. Voor het beheer van aangewezen gebieden en de instandhouding van de daarin aanwezige natuurwaarden stelt het bevoegd gezag een beheerplan op.

Status wolf
Zwervende wolven die ons land bereiken komen uit of via buurland Duitsland of België. Een wolf die in Nederland opduikt valt onder hetzelfde internationaal beschermingsregime als in Duitsland en België: het is een beschermde inheemse diersoort onder de Flora- en faunawet (art. 4), conform het Verdrag

van Bern (Bijlage II), de Europese Habitatrichtlijn (Bijlage II, 'prioritaire soort waar het gaat om bescherming van leefgebied' en Bijlage IV, 'strikt te beschermen soorten'), en CITES (Bijlage II) en bijbehorende EU-regels (EG verordening 338/97; Bijlage A; Figuur 3.1). Het verdrag van Bern is richtinggevend bij de uitlegging en toepassing van de Habitatrichtlijn en de Flora- en faunawet (Trouwborst *et al.,* 2013). Belangrijke aanvullende, maar op zichzelf niet juridisch bindende documenten in dit verband zijn:

- Het *Action Plan for Wolves.* Dit plan werd in 2000 onder auspiciën van het Verdrag van Bern opgesteld en behelst belangrijke richtsnoeren voor de interpretatie en toepassing van het Europese en Nederlandse recht en beleid voor de wolf (Boitani, 2000).
- De Guidelines on population level management plans for large carnivores (kortweg: Carnivore guidelines). Deze richtlijnen werden in opdracht van de Europese Commissie opgesteld door het Large Carnivore Initiative for Europe (LCIE) en bevatten specifieke aanwijzingen voor de toepassing van de Habitatrichtlijn op de wolf en andere grote roofdiersoorten (Linnel *et al.,* 2008).

De wolf is van rechtswege een 'beschermde inheemse diersoort' onder de Flora- en faunawet. Het plaatsen van de wolf op de 'Bekendmakingslijst beschermde inheemse diersoorten' is voor het verkrijgen van deze status niet nodig, maar is wel aan te bevelen om elke eventuele verwarring over de beschermde status van de wolf weg te nemen. Immers, uit een enquête onder Nederlanders blijkt dat ca. 10-15% van de Nederlanders één wolf al teveel vindt, 6% is voor afschot van wolven zodra ze in Nederland komen en 7-9% vindt dat wolven mogen worden afgeschoten als ze 'zwijnen of herten' doden (Intomart, 2012).

Figuur 3.1 *Toepasselijkheid soorten- en gebiedenbeschermingsrecht voor de wolf volgens regering (Uit Bastmeijer et al., 2013; © Iris Bastmeijer).*

Aanbeveling 3.1
Om de rechtszekerheid te vergroten verdient het aanbeveling dat het ministerie van Economische Zaken de wolf toevoegt aan de Bekendmakingslijst onder de Flora- en faunawet. Ook voorlichting over de beschermde status en de daarmee samenhangende verboden is van belang.

De bescherming van een immigrerende wolf (een beschermde inheemse diersoort) wordt geregeld in de artikelen 9 t/m 11 van de Flora- en faunawet. Deze artikelen houden verbodsbepalingen in op het doden, verwonden, vangen, bemachtigen of met het oog daarop opsporen van wolven. Daarnaast op het opzettelijk verontrusten van wolven en op het beschadigen, vernielen, uithalen, wegnemen of verstoren van hun nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen.

De Flora- en faunawet maakt het mogelijk om ontheffing van de verboden te verlenen. Wanneer het gaat om het voorkomen of bestrijden van schadeveroorzakende in het wild levende dieren, zijn gedeputeerde staten van de provincie primair bevoegd om te beslissen op de ontheffingsaanvraag. De

wet verbindt aan de beoordeling van aanvragen de voorwaarden, bedoeld in artikel 16 van de Habitatrichtlijn (te weten geen alternatieven, geen afbreuk aan gunstige staat van instandhouding, gerechtvaardigd van te voren bij of krachtens wet genoemd belang). In alle andere gevallen is het Rijk bevoegd om op een ontheffingsaanvraag te beslissen (ruimtelijke ingrepen, onderzoek en bezit en handel). In het bestuursakkoord natuur hebben provincies en Rijk afgesproken dat de provincies de verantwoordelijkheid voor het natuurbeheer op zich nemen. Dat houdt in dat gedeputeerde staten in eerste instantie beslissen over het nemen van aanvullende maatregelen ter instandhouding van een soort. Zij hebben daarbij de discretionaire beoordelingsruimte die lidstaten wordt toebedeeld in de Habitatrichtlijn.

De toepassing van dit wettelijk kader, wanneer de wolf in Nederland voorkomt, zal de overheid voor een aantal vraagstukken plaatsen, waarover Rijk en provincies zich bij voorbaat zouden moeten buigen om de bescherming van de wolf in Nederland op adequate wijze te kunnen garanderen.

Afwijkingen van de verbodsbepalingen, zogenaamde derogaties, kunnen onder *cumulatieve voorwaarden* door de overheid worden toegestaan. Twee van de drie cumulatieve voorwaarden waaraan in een dergelijk geval moet worden voldaan houden in dat:

(a) bevredigende alternatieven voor de beoogde handeling ontbreken en
(b) de uitzondering het bereiken van een 'gunstige staat van instandhouding' (GvI; kader FCS, FRP en FRR) van de wolf niet in de weg mag staan aan.

De derde voorwaarde is dat sprake is van een maatschappelijk belang, bijvoorbeeld:

(c1) de bescherming van de wilde flora en fauna en de instandhouding van de natuurlijke habitats;
(c2) het voorkómen van ernstige schade aan gewassen, veehouderijen, bossen [..] en andere vormen van eigendom;
(c3) de volksgezondheid en de openbare veiligheid of een andere dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard [..];
(c4) onderzoek en onderwijs, repopulatie en herintroductie [..];
(c5) het onder strikt gecontroleerde omstandigheden mogelijk maken om op selectieve wijze en binnen bepaalde grenzen een beperkt, door de bevoegde nationale instanties vastgesteld aantal van bepaalde specimens van de in Bijlage IV genoemde soorten te vangen [..].

De inschatting van Trouwborst *et al.* (2013) luidt, dat onder Nederlandse omstandigheden belang c5 waarschijnlijk niet voldoende zwaar zal wegen. Belang c2 en c3 achten zij voor de Nederlandse situatie meer relevant. Belang c1 kan zwaar wegen wanneer bijvoorbeeld hybriden of rabide wolven moeten worden verwijderd in het belang van de populatie wolven zelf. Belang c4 tenslotte is relevant vanwege de verplichting tot wetenschappelijk onderzoek.

FCS, FRP en FRR

Uit Kaczenski *et al.* (2009) en Linnel *et al.* (2008) leiden we af dat een populatie wolven zich in een GvI (Favourable Conservation Status, FCS) bevindt als is voldaan aan onderstaande criteria (1 t/m 8):

1. de populatie is stabiel of neemt toe;
2. de omvang van het leefgebied van de populatie is stabiel of neemt toe;
3. de kwaliteit van dit leefgebied is duurzaam verzekerd;
4. de omvang van de gunstige referentiepopulatie is bereikt (Favorable Reference Population, FRP) onder verwijzing naar de Rode lijst criteria D of E van de IUCN;
5. de populatie is even groot of groter als/dan bij het van kracht worden van de Habitatrichtlijn;
6. het geschikte referentiegebied (Favorable Reference Range, FRR) is bezet;
7. een uitwisseling wordt bevorderd van individuen binnen de populatie c.q. tussen populaties (tenminste één genetisch-efficiënte migrant per generatie) en
8. een efficiënte en robuuste monitoring is gegarandeerd.

Onder de Favourable Reference Population in een bepaalde biogeografische regio wordt verstaan de minimum populatie nodig om het duurzaam voortbestaan van de soort te waarborgen. Onder de Favourable Reference Range wordt verstaan het verspreidingsgebied waarbinnen alle significante variaties van habitats en soorten aanwezig zijn voor een bepaalde geografische regio en dat voldoende groot is om het duurzaam voortbestaan van de soort te waarborgen. Voor zowel FRP als FRR geldt dat ze tenminste de omvang hebben die gold ten tijde van het in werking treden van de Habitatrichtlijn.

In Finland wordt voor de GvI uitgegaan van een minimum viable population van 20 roedels (Ministry of Agriculture and Forestry, 2005). Om de genetische variatie te waarborgen in verband met de lange termijn overleving van de populatie wordt gestreefd naar immigratie van 1 tot 2 wolven per jaar, waarbij de internationale populatie (grensoverschrijdend met Rusland) niet beneden de 150-200 wolven dient te komen. Uit dit voorbeeld wordt duidelijk dat een GvI op populatieniveau alleen voor Nederland (niveau: nationaal, lidstaat, onderdeel leefgebied, deelpopulatie) mogelijk niet kan worden bereikt. Een eventueel in Nederland ('sink') levende deelpopulatie kan niet los worden beschouwd van de grotere Pools-Duitse bronpopulatie of andere bronpopulaties, zoals de Westelijke Alpenpopulatie ('source'). Vanuit ecologisch perspectief ligt het daarom het meest voor de hand dat de GvI wordt belicht in het geografische en ecologische perspectief van de grensoverschrijdende populatie (niveau: internationaal, lidstaat-overstijgend, gehele leefgebied; Groot Bruinderink *et al.* 2012; Trouwborst *et al.,* 2013). Vanuit juridisch perspectief is echter niet geheel helder of dit de juiste uitleg van de Habitatrichtlijn is Ondanks een gestage toename zijn ook de meest relevante grensoverschrijdende populaties nog zeer kwetsbaar en dragen het predicaat 'Endangered' (Kaczensky *et al.,* 2013).

Het aantal wolven in Nederland is naar verwachting altijd lager dan de drempelwaarde voor een levensvatbare populatie. Het definiëren en veilig stellen van evidente, belangrijke verbindingen met de 'bronpopulaties', inclusief de gewenste optimale bescherming van die bronpopulaties, dient onderdeel te zijn van één of meer grensoverschrijdende, regionale wolvenplannen ('population level management plans').

Aanbeveling 3.2
Het verdient aanbeveling verbindingen voor wolven met het buitenlands brongebied te definiëren en veilig te stellen. In combinatie met de bescherming van de bronpopulaties vormt dit onderdeel van het opstellen van grensoverschrijdende 'population level management plans.

De centrale boodschap van de *Carnivore guidelines* luidt dat samenwerking tussen lidstaten op populatieniveau de aangewezen weg is (Linnel *et al.,* 2008). Het opstellen van dergelijke grensoverschrijdende beheerplannen, in overeenstemming met de *Carnivore guidelines*, wordt sterk aanbevolen door zowel de Europese Commissie als het Permanent Comité van het Verdrag van Bern.

Aanbeveling 3.3
Het verdient aanbeveling dat de provincies, in samenwerking met het ministerie van Economische Zaken, initiatieven nemen op het gebied van grensoverschrijdende samenwerking op populatieniveau ('population level management plans').

In juridische zin is het, in afwezigheid van ondubbelzinnige Europese jurisprudentie hieromtrent, niet helder aan welk(e) van de hierboven aangegeven schaalniveau(s) de richtlijnverplichtingen van lidstaten afgemeten moeten worden (Trouwborst *et al.,* 2013; ook de opvattingen van de auteurs lopen hier uiteen).

Aanbeveling 3.4
Het verdient aanbeveling dat het ministerie van Economische zaken en de provincies, in nauw overleg met de buurlanden Duitsland en België, afspraken maken over de geografische en ecologische schaalniveaus waaraan de richtlijnverplichtingen worden afgemeten.

3.1.1 Probleemwolven en hybriden

In de meeste Europese landen waar wolven in substantiële aantallen voorkomen (> 100) vindt in de regel een door de overheid gereguleerde vorm van jaarlijks afschot plaats, meestal gebaseerd op een wolvenbeschermingsplan en buiten Natura 2000-gebieden. Nut, noodzaak en gevolg zijn daarbij lang niet altijd duidelijk en de GvI wordt daarbij niet altijd in het oog gehouden (Groot Bruinderink *et al.,* 2012). Als reden voor afschot wordt opgegeven:

- recente kolonisatie van een gebied door wolven en gevoeligheid voor predatie van landbouwhuisdieren,
- de preventieve maatregelen die moeten worden getroffen vormen een serieuze beperking voor de uitvoering van het veehouderij systeem,

- de kosten van preventie en tegemoetkomingen zijn disproportioneel ten opzichte van de bescherming van de wolf,
- ernstige herhaalde schade en
- de gebruikte preventieve maatregelen werken niet.

In sommige Europese landen, of delen ervan, geldt een uitzondering op de strikte bescherming van de wolf, en geldt de wolf als bejaagbare soort. Een afschotbeleid is dan juridisch bezien weinig problematisch, zolang een GvI maar gewaarborgd is. In landen waar nog geen GvI is bereikt (waaronder Nederland), is afschot - als uitzondering op het strikte beschermingsregime - problematisch. Uitzonderingen op de bescherming van de wolf (derogatie) kunnen namelijk alleen worden toegestaan met inachtneming van de betreffende regels onder het Verdrag van Bern en (in EU-lidstaten) de Habitatrichtlijn, waarbij in elk voorkomend geval op basis van maatwerk aan drie cumulatieve criteria voldaan moet worden: (1) er moet sprake zijn van een in het Verdrag van Bern c.q. Habitatrichtlijn genoemd doel (bijvoorbeeld onderzoek, openbare veiligheid of het voorkomen van ernstige schade aan vee); (2) bevredigende alternatieven voor het beoogde ingrijpen ontbreken; en (3) het ingrijpen staat niet in de weg aan het bereiken van een GvI. Vooral deze laatste twee eisen maken afschot van een gezonde wolf al snel problematisch. Het Permanent Comité van het Verdrag van Bern en (in EU-lidstaten zoals Nederland) de Europese Commissie houden een vinger aan de pols voor de naleving van deze regels (de Commissie kan een zgn. 'inbreukprocedure' starten tegen een in overtreding zijnde lidstaat, dat kan leiden tot een veroordeling door het Hof van Justitie van de EU). Het is in het verleden al regelmatig voorgekomen dat staten in dit verband op de vingers getikt zijn voor afschot van wolven of andere grote roofdieren dat niet in overeenstemming met de internationale regels was (Finland, Noorwegen, Slowakije, Zweden, Zwitserland).

Protocol probleemwolf

Een probleemwolf is een wolf die zich specialiseert op vee of zich opvallend gedraagt tegenover de mens (afleggen schuwheid, agressie). (Tabel 2.1). In Duitsland heeft zich tot op heden geen geval van een probleemwolf voorgedaan (Linnartz *et al.,* 2013). In Frankrijk wordt in relatie tot het fenomeen probleemwolf jaarlijks 10% van de populatie wolven afgeschoten. Dit structureel karakter geeft al aan, wat elders door onderzoek werd aangetoond, dat het doodschieten van een probleemwolf niet altijd leidt tot het verdwijnen van het probleem (Linnartz *et al.* 2013). Probleem daarbij is de ondeskundigheid van jagers/boeren om wolven te bejagen (Het Laatste Nieuws.be, 27-8-2013, bron: The local France). In Zwitserland mag onder nationale wetgeving worden geschoten op elke wolf waarvan aangenomen mag worden dat deze minstens 35 schapen in een periode van vier maanden heeft gedood of 25 schapen in een periode van een maand (nadere uitwerking per kanton van het Konzept Wolf, BAFU, 2008). Sinds 2000 zijn op deze manier acht wolven legaal geschoten (www.kora.ch).

Aanbeveling 3.5

Het verdient aanbeveling om in een vroeg stadium eensgezindheid te bereiken tussen de provincies, het ministerie van Economische Zaken, gemeenten, het Faunafonds en wolvendeskundigen over de criteria waaraan een wolf moet voldoen om hem tot een probleemwolf te bestempelen. Voorgesteld wordt om ook voor de Nederlandse situatie aan te sluiten bij de (Duitse) criteria en de in Tabel 2.1 voorgestelde procedure te volgen.

Aanbeveling 3.6

Het vooraf regelen van een totaal verbod op het voeren van wolven ter voorkoming van habituatie kan de kans op een probleemwolf verkleinen. Hierbij hoort goede voorlichting en handhaving. Vanwege het potentieel grote leefgebied van wolven is een Algemene Plaatselijke Verordening APV hiertoe minder geschikt dan bijvoorbeeld een provinciale of landelijke regeling.

Probleemwolven worden gemeld bij het wolvenbureau, wolvenexperts beoordelen de situatie. Probleemwolven worden ontmoedigd, gevangen, gezenderd en/of verjaagd, afhankelijk van de situatie. Daarnaast is doden in beginsel een legitiem middel als er sprake is van rabiës of van een hybride exemplaar. In een situatie waarin sprake is van acuut levensgevaar voor mensen zal hiertoe ook moeten kunnen worden overgegaan, ondanks de hiervoor besproken spanning met het juridisch kader. In andere situaties druist het doden van een wolf in tegen de verplichtingen van Nederland

onder het Verdrag van Bern en de Habitatrichtlijn, vooral gezien de huidige ongunstige staat van instandhouding van de wolf, zowel binnen Nederland als op grensoverschrijdend populatieniveau. Maatregelen mogen alleen door geautoriseerde personen worden getroffen. De overheid wordt vooraf geïnformeerd en het hele proces wordt uitvoerig gedocumenteerd i.v.m. de meldingsplicht aan de EU. Bij een probleemwolf zijn meerdere partijen betrokken. Bijvoorbeeld een burgemeester vanuit zijn verantwoordelijkheid voor de openbare veiligheid, of de voorzitter van de veiligheidsregio. Deze functionaris heeft daarmee in dit gebied ook een verantwoordelijkheid voor de crisiscommunicatie. Bij betrokkenheid van meerdere partijen is nauwe afstemming met de overige betrokken partijen en de eindverantwoordelijke voor crisiscommunicatie van het ministerie van Economische Zaken van essentieel belang.

Aanbeveling 3.7
Het antwoord op de vraag of een wolf kan worden beschouwd als een probleemwolf wordt bepaald door de provincie(s). Hetzelfde geldt voor de vervolgvraag: òf, hoe en door wie hij wordt verwijderd en waar naar toe. Dit geldt ook voor hybride nakomelingen van hond en wolf. Het inwinnen van advies van specialisten en eenvormige afspraken tussen de provincies zijn hierbij van belang.

Aanbeveling 3.8
Het doden van een territoriale probleemwolf kan in bepaalde situaties een meer voor de hand liggende optie zijn dan translocatie naar een ander leefgebied of het plaatsen in quarantaine. Deze optie is vanuit juridisch perspectief echter zeer problematisch. Als er beleidsmatig grote behoefte aan deze optie bestaat, wordt voorafgaand overleg tussen rijk, provincies, gemeenten en de Europese Commissie aanbevolen.

Gedeputeerde staten zijn verantwoordelijk voor het verlenen van een ontheffing (artikel 68 van de Flora- en faunawet) of het aanwijzen van geautoriseerde personen (artikel 67 van de Flora- en faunawet). In de praktijk kan zich een acuut geval van een probleemwolf voordoen waarbij snelheid van optreden van belang is, bijvoorbeeld voor het risico voor de openbare veiligheid. Dan kan een burgemeester aan zet zijn, echter altijd geflankeerd door experts van het wolvenbureau, met een aanwijzing op basis van de Flora- en faunawet: de zogenaamde geautoriseerde personen. De anonimiteit van de geautoriseerde persoon die een dier mag afschieten moet zijn gewaarborgd.

Aanbeveling 3.9
Het wolvenbureau kan worden ingeschakeld door de burgemeester, bijvoorbeeld bij een probleemwolf die een acuut gevaar voor mensen vormt en waarbij snel optreden gewenst is. De verantwoordelijke burgemeester zet een crisisteam op en wordt door het wolvenbureau voorzien van inhoudelijke en procesmatige adviezen. De burgemeester zit dit team dan voor. Het wolvenbureau blijft expert en autoriteit op kennis. De anonimiteit van de geautoriseerde persoon die een dier mag afschieten moet zijn gewaarborgd.

Hybriden
De Flora- en faunawet stelt vast dat onder het begrip 'soort' zoals gehanteerd in de wet, 'kruisingen' mede begrepen worden. Hybriden van wolf en hond vallen dus in beginsel binnen de reikwijdte van het begrip 'beschermde inheemse diersoort', en daarmee ook onder boven vermelde verbodsbepalingen. Dit is conform de *Carnivore guidelines* (Linnel *et al.,* 2008). De *Carnivore guidelines* vermelden dat hybridisatie vooral kan spelen aan de rand van het verspreidingsgebied waar populaties klein en kwetsbaar zijn (Linnel *et al.,* 2008). Nederland kan hier dus mee te maken krijgen. Hybriden hebben een verhoogde kans op probleemgedrag. Probleem kan zijn het 'op afstand' herkennen van een hybride, maar DNA-onderzoek kan uitsluitsel geven. Voor het verwijderen van een hybride exemplaar is een derogatie nodig.

Aanbeveling 3.10
Conform de situatie in het buitenland wordt ook in Nederland hybridisatie van wolven tegen gegaan. Als de aanwezigheid van een hybride in Nederland wordt vastgesteld, wordt aanbevolen deze weg te vangen of te doden (zie als voorbeeld de Italiaanse aanpak (http://www.ibriwolf.it/en).

Voor de rapportage aan de EU voor afwijking van de HR (doden probleemwolf, doden hybride) wordt het volgende geregistreerd:

a. soort en om welke reden de afwijking is toegestaan, met inbegrip van de aard van het risico, met in voorkomend geval een opgave van de alternatieve oplossingen die niet zijn gekozen en van de gebruikte wetenschappelijke gegevens;
b. welke middelen, inrichtingen of methoden mogen worden gebruikt voor het vangen of doden en om welke redenen;
c. waar en wanneer worden dergelijke afwijkingen toegestaan;
d. welke autoriteit heeft de bevoegdheid om te verklaren en te controleren dat aan de desbetreffende voorwaarden is voldaan en om te beslissen welke middelen, inrichtingen of methoden mogen worden gebruikt, door welke diensten en binnen welke grenzen, en wie met de uitvoering belast zijn;
e. welke controlemaatregelen zijn genomen en welke resultaten zijn verkregen.

Uitgaande van de *nationale staat van instandhouding* zullen derogaties voor afschot of wegvangen van wilde wolven in de afzienbare toekomst in beginsel niet verleend kunnen worden, tenzij het gaat om een rabide of hybride wolf (Trouwborst *et al.,* 2013). Uitgaande van de *internationale staat van instandhouding* uit de *Carnivore guidelines* (Linnel *et al.,* 2008), kan afschot of permanente gevangenschap onder twee voorwaarden als beleidsoptie gelden:
1) het opstellen en uitvoeren van internationale 'population level management plans' voor de twee relevante populaties, samen met de landen waarmee deze populaties gedeeld worden;
2) aantonen dat een voorgenomen derogatie - in combinatie met de derogaties in de andere betrokken staten - geen afbreuk zal doen aan het bereiken van een GvI voor de betreffende populatie.

Aanbeveling 3.11
Vanwege het belang voor de praktijk van een keuze voor de nationale of internationale benadering, en om de kans op juridische problemen in de toekomst te verkleinen, verdient het aanbeveling dat de provincies zich buigen over de vraag wat het juiste referentieniveau is voor Nederland bij derogaties voor afschot of wegvangen van een wolf, alvorens een definitieve keuze te maken. Het ligt voor de hand om hierin samen op te trekken met tenminste België en Duitsland.

Middelen voor vangst of doden
Vangen of doden van een wolf vormt een derogatie waarbij onder het verdrag van Bern en de Habitatrichtlijn alle *niet selectieve middelen* zijn verboden, bijvoorbeeld vallen en giftig of verdovend lokaas. Voor eventuele uitzonderingen op deze regel gelden de drie hierboven beschreven, cumulatieve voorwaarden. Pootklemmen mogen in geen geval worden gebruikt, ook niet voor wetenschappelijke doeleinden (Europese Commissie, Verordening 3254/91).

Faunabeheerplannen
Omdat een Faunabeheereenheid

- op geografisch kleine schaal opereert (meestal binnen de grenzen van een provincie)
- geen wolven beheert maar wel een aantal prooidiersoorten

kan worden volstaan met het opnemen van een hoofdstuk 'wolf' in de Faunabeheerplannen, waarin wordt ingegaan op de mogelijke invloed van de wolf op de prooidieren (aantallen, terreingebruik) en de reactie van het faunabeheer hierop. Dit geldt ook voor de vorm van faunabeheer waarbij geschoten dieren in het veld worden achtergelaten.

Aanbeveling 3.12
De wolf is een prioritaire soort (Europees beleid), waarvoor bepaalde regels gelden over monitoring, waarborgen van instandhouding en van voldoende prooidieren. Het verdient aanbeveling deze materie niet alleen onder te brengen bij een Faunabeheereenheid en in een Faunabeheerplan, maar te waarborgen binnen de constructie van een wolvenbureau.

3.2 Gebiedenbeschermingsrecht

Of en hoe de wolf Nederland zal gaan koloniseren en of Nederland op termijn zal blijken te beschikken over geschikt(e) leefgebied(en) voor de wolf, zijn vragen die ten tijde van het schrijven van dit voorstel (zomer 2013) niet zijn te beantwoorden. Na een eventuele kolonisatie is, naast de hierboven aangehaalde bescherming van de soort, ook de bescherming van leefgebied aan de orde omdat de wolf wordt vermeld in de voor gebiedenbescherming bepalende Bijlage II van het Verdrag van Bern (Trouwborst *et al.,* 2013). De wolf is ook als Bijlage II-soort aangewezen onder de Habitatrichtlijn, dit houdt in dat de lidstaten toezien op het selecteren en instellen van 'speciale beschermingszones' (Natura 2000-gebieden) die vervolgens bescherming krijgen volgens het regime van artikel 6 uit de richtlijn. Dit artikel handelt over instandhoudingsmaatregelen, kwaliteitsborging (voorkoming van verslechtering), passende beoordeling van plannen en projecten en compenserende maatregelen. Wat betreft leefgebied voor de wolf in Nederland vragen Bastmeijer en Trouwborst (2013) zich af vanaf welk moment de verplichting bestaat, vanuit het in Nederland geïmplementeerde Natura 2000 regime leefgebieden te beschermen. De wolf staat (nog) niet op de z.g. Referentielijst voor Nederland (Bijlage II HR, bescherming habitattypen en soorten van communautair belang). Deze lijst heeft echter een dynamisch karakter en kan bijvoorbeeld worden aangepast wanneer is vastgesteld dat de wolf in Nederland *voorkomt*. In dat geval zou Nederland bij de eerstkomende gelegenheid de aanwezigheid van de wolf in Nederland formeel aan de Europese Commissie moeten rapporteren, zodat de Europese Commissie in het kader van Natura 2000 de wolf bij de dan eerstkomende gelegenheid als een voor Nederland relevante soort op de *Reference list* kan plaatsen voor de *Terrestrial Atlantic Region*. Wat betreft het begrip 'voorkomen' hanteert het ministerie van EZ haar eigen, niet rechtstreeks uit het internationale of Europese recht voortvloeiende, criterium. Dat komt er op neer dat het gebiedenbeschermingsrecht pas van toepassing wordt wanneer de soort minimaal 10 aaneengesloten jaren in ons land voorkomt, gerekend vanaf de eerste natuurlijke voortplanting (Bastmeijer en Trouwborst 2013; Figuur 3.1). In het licht van onder meer artikel 4 van het Verdrag van Bern en vooral het belang dat in het internationale en Europese natuurbeschermingsrecht aan herstel wordt gehecht, vraagt dit beleidsmatig criterium (dat bijvoorbeeld ook wordt gehanteerd voor uitgezette dieren) om herziening (Bastmeijer en Trouwborst, 2013). In plaats van standaard te kiezen voor een periode van 10 jaar, ligt het meer voor de hand het moment van vestiging van en territoriaal paar te kiezen. Ook dient er rekening mee te worden gehouden dat (vooral jonge) wolven een gebied eigener beweging weer kunnen verlaten. Ook de referentielijst van een Natura 2000-gebied kan dus dynamisch zijn. Gewaakt moet worden dat de wolf niet het symbool wordt van bureaucratie in plaats van biodiversiteit (Wing, 2013). In Duitsland zijn voor de wolf geen Natura 2000-gebieden aangewezen.

Aanbeveling 3.13
Om het gebiedenbeschermingsspoor van Natura 2000 effectief te laten bijdragen aan het bereiken van een GvI voor de wolf, verdient het aanbeveling in te spelen op de dynamiek in verspreiding van de wolf in Noordwest Europa. Op het moment dat is vastgesteld dat de wolf in Nederland voorkomt, is het in dit licht belangrijk dat de instandhoudingsdoelstellingen van bestaande Natura 2000-gebieden in kwestie, gericht op de gunstige staat van instandhouding van de wolf, worden aangepast. Voor wat betreft de uitleg van het begrip 'voorkomen' vraagt het huidig criterium herziening. De periode van 10 jaar zou veranderd moeten worden tot het moment van territoriumvorming, een moment waarop de wolf ook op de Referentielijst van dat Natura 2000-gebied kan worden opgenomen.

Natura 2000-gebied of niet
Ingeval een wolf opduikt buiten een bestaand Natura 2000-gebied is de vraag aan de orde of en op welke termijn een dergelijk gebied als nieuw Natura 2000-gebied moet worden aangemeld. Ook in deze situatie is de uitleg van het begrip 'voorkomen' en wat hierover hierboven is opgemerkt van toepassing. Indien een gebied waar de wolf voorkomt nog geen Natura 2000-status heeft, zal aanmelding van het gebied overwogen moeten worden. Trouwborst *et al.* (2013) geven aan dat tot dat moment het *loyaliteitsbeginsel* met zich brengt dat verslechtering van de omstandigheden voor de wolf in een dergelijk gebied moet worden voorkómen.

De vraag daarbij is relevant welk de gevolgen zijn van aanpassing van de instandhoudingsdoelen voor gebieds- en economische ontwikkelingen in en in de directe omgeving van het Natura 2000-gebied.

Aanbeveling 3.14
Het is van belang dat het ministerie van Economische Zaken zich op voorhand met de provincies buigt over de bescherming van wolven die opduiken in en buiten Natura 2000-gebieden. In dit kader is het ook van belang dat de internationale bescherming wordt vertaald in nationale wet- en regelgeving inclusief handhaving, zodat bijvoorbeeld hoge straffen zijn verbonden aan illegale vervolging van wolven (economisch delict).

3.3 Actieve bescherming

Naast de implementatie van het hierboven beschreven verbodsstelsel is de Nederlandse overheid niet verplicht tot proactief habitatmanagement om daarmee het proces van kolonisatie door de wolf te faciliteren. Als het eenmaal zo ver is verplicht het Europees recht Nederland wel tot het 'vaststellen van coherente en gecoördineerde preventieve maatregelen' met als doel om conflictarm samenleven van wolf en mens te faciliteren. Ook geldt een onderzoekverplichting naar de staat van instandhouding. Ook dit is in lijn met de *Carnivore guidelines*, met de nadruk op internationale samenwerking (Linnel *et al.*, 2008).

Proactief beleid
Het schrijven van een voorstel voor een wolvenplan voor Nederland is een voorbeeld van proactief beleid: Nederland brengt in een vroeg stadium in beeld hoe we kunnen proberen om samen te leven met de wolf. Dit is in lijn met het verdrag van Bern en de Habitatrichtlijn (Trouwborst *et al.*, 2013). In het licht van deze instrumenten is het tevens van belang om de nodige voorbereidingen voor actieve bescherming te treffen.

Aandachtregio's
Uit de diverse wolvenbeschermingsplannen leiden we af dat wetgeving welke meer is gericht op bescherming van individuen dan van de soort, kan leiden tot afbrokkeling van draagvlak. Dit kan spelen in het geval van een probleemwolf maar ook in regio's die in relatie tot de wolf bijzondere aandacht vergen. Trouwborst *et al.* (2013) komen tot de conclusie dat juridisch de gebiedskeus aan de wolf is en niet aan de mens. Dit behelst echter een risico omdat deze habitatgeneralist zich wellicht weet te handhaven in gebieden waar zijn aanwezigheid minder is gewenst. De vraag ligt dus voor hoe wolven te weren, ontmoedigen, verjagen of te verwijderen uit gebieden die om extra aandacht vragen. Dit kan het geval zijn in stedelijk gebied en wellicht ook in gebieden waar sprake is van een ruim aanbod aan landbouwhuisdieren en weinig wilde prooi. In eerste instantie zou dit vooral moeten leiden tot verhoogde alertheid en zolang er geen acute, gevaarlijke situaties ontstaan behoeft niet te worden ingegrepen. Vrijwel overal in Europa en Amerika gaat dit goed, alleen als mensen wolven gaan voeren niet. Het is zaak juist hier sterk op te sturen.

Aanbeveling 3.15
Het gegeven dat de wolf zelf zijn gebiedskeuze bepaalt kan leiden tot het ontstaan van een probleemwolf omdat sommige regio's weinig geschikt zijn voor wolven, gelet op mogelijke conflicten met de mens. In eerste instantie zou dit vooral moeten leiden tot verhoogde alertheid en zolang er geen acute, gevaarlijke situaties ontstaan behoeft niet te worden ingegrepen. Het verdient aanbeveling om vanuit provincies gebiedsanalyses uit te laten voeren om inzicht te krijgen in ruimtelijke verspreiding van prooidieren en landbouwhuisdieren. Om op alles voorbereid te zijn verdient het aanbeveling dat de provincies op voorhand de mogelijkheid verkennen of en hoe een wolf uit een bepaalde regio kan worden geweerd door bijvoorbeeld het nemen van preventieve maatregelen, ontmoediging, verjaging of verwijdering en hoe dit zich verhoudt tot de verplichting van een GvI.

3.4 Internationale samenwerking

In Europa zijn de meeste wolvenpopulaties grensoverschrijdend waarmee impliciet een GvI en een wolvenplan internationale aangelegenheden worden (Groot Bruinderink *et al.,* 2012; Trouwborst *et al.,* 2013). Dit internationale aspect komt in voorliggend wolvenplan herhaaldelijk aan de orde. Ook de *Carnivore guidelines* zijn hierover helder in hun aanbeveling over het opstellen en uitvoeren van 'population level management plans' ten behoeve van een gezamenlijk beheer op populatieniveau (Linnel *et al.,* 2008). Ook nu nog wolvenvrije landen dienen hierbij betrokken te worden (Trouwborst *et al.,* 2013).

Aanbeveling 3.16
Naast het opstellen van een nationaal wolvenplan en het opzetten van een voorlichtingscampagne verdient het aanbeveling dat in een vroeg stadium stappen worden gezet in de richting van grensoverschrijdende beheerplannen op populatieniveau ('population level management plans').

Aanbeveling 3.17
Concreet verdient het aanbeveling dat Nederland zich samen met de buurlanden buigt over een dergelijk plan voor elk van de twee dichtstbijzijnde populaties, nl. de Duits-West Poolse populatie ('Central European Lowlands' en de Frans-Italiaanse populatie ('Alpine'). Het belang daarvan wordt herhaaldelijk door de EC en het Permanent Comité van het Verdrag van Bern onderstreept (Ec, 2013a). Het is o.a. van groot belang voor de toekomstige beleidsruimte om op te treden tegen 'probleemwolven'. De onderdelen van een dergelijk plan staan beschreven in de Carnivore guidelines (Linnel *et al.,* 2008).

4 Taken en verantwoordelijkheden

4.1 Overheid

In Frankrijk, Zweden, Duitsland en Polen is het ministerie van Milieu verantwoordelijk voor bescherming en beheer van wolven, inclusief het vaststellen van afschotquota. In Nederland is de Staatssecretaris van Economische Zaken verantwoordelijk voor invulling van internationale verplichtingen en afspraken over de biodiversiteit en de bescherming van in het wild levende bedreigde diersoorten (Ministerie van EZ, 2013). De overheid in Nederland beschermt dan ook de wolf, maar gaat ook om met andere maatschappelijke belangen zoals genoemd in de Flora en faunawet. De provincies zijn verantwoordelijk voor het verlenen van de benodigde ontheffingen van de Flora- en faunawet voor de opvang van aangereden dode of gewonde wolven en voor het eventueel doden van een wolf (Ministerie van EZ, 2013). De veiligheidsregio's, provincies en gemeenten zijn bevoegd om de nodige maatregelen te nemen ten behoeve van de openbare orde en veiligheid en de bescherming van de volksgezondheid. De rol van het Rijk wordt kleiner, die van provincies tegelijkertijd groter. Ook het Faunafonds bevindt zich momenteel (2013) in een decentralisatieproces van rijksoverheid naar provincies. Met betrekking tot de wolf speelt bij het Faunafonds de vraag hoe om te gaan met preventie en tegemoetkoming in bedrijfsmatig geleden schade. Hetzelfde geldt voor schade aan hobbydieren. Het begrip hobbydier behelst een groot scala aan soorten variërend van cavia, konijn tot landgeit en Herefordrund. De Flora- en faunawet biedt geen ruimte voor tegemoetkomingen in schade aan niet-bedrijfsmatig gehouden dieren.

Wat betreft het thema rollen en verantwoordelijkheden zijn er in Nederland een aantal belangrijke 'actoren'. In Tabel 2.2 zijn de respectievelijke taken en verantwoordelijkheden per fase samengevat.

Rijksoverheid
De rijksoverheid is verantwoordelijk voor:
- implementeren EU-Habitatrichtlijn / stellen kaders (wetgeving)
- verantwoording naar Europese Commissie/ internationale verdragen
- initiëren/ financieren beleidsondersteunend onderzoek
- ondersteunen van decentrale overheden en Faunafonds
- communicatie vanuit rijk

Aanbeveling 4.1
Het ministerie van Economische Zaken communiceert naar stakeholders over zijn nationale rol in het beleid voor wolven. Die bestaat uit het vertalen van verplichtingen voortvloeiend uit internationale verdragen in nationale wetgeving, de zesjaarlijkse verantwoording naar de Europese Commissie, de financiering van nationale monitoring en ecologisch onderzoek en het verlenen van daartoe benodigde ontheffingen in het kader van de Ff-wet en CITES.

LCIE en Nederland
Het 'Actionplan for the Conservation of the Wolves in Europe', opgesteld door het Large Carnivore Initiative for Europe (LCIE) in opdracht van de Raad van Europa, vermeldt voor een groot aantal EU-landen de op die landen toegesneden maatregelen om de bescherming van de wolf te bevorderen (Boitani, 2000). Nederland, Denemarken en België staan niet op die lijst, een indicatie hoe snel de ontwikkelingen de laatste jaren zijn gegaan: ca. 13 jaar na dato zijn in deze drie landen ook waarnemingen van wolven. Dit maakt de in het Actionplan voorgestelde maatregelen *op hoofdlijnen* ook van toepassing op Nederland. Ze zijn daarmee nog niet vertaald naar land specifiek.

Aanbeveling 4.2
Het verdient aanbeveling dat het ministerie van EZ in samenwerking met de provincies de vertegenwoordiging van Nederland regelt binnen het LCIE en de 'Group of Experts on the Conservation of Large Carnivores' onder het Verdrag van Bern die zich bezig houdt met wolven en

andere grote roofdieren waaronder de lynx op Europese schaal. De Nederlandse vertegenwoordiging maakt deel uit van het wolvenbureau.

Aanbeveling 4.3
Het verdient aanbeveling een Engelstalige versie ter beschikking te hebben van het definitieve Nederlandse wolvenplan.

Een aantal van de overige aanbevelingen uit het Actionplan zijn inmiddels ook van toepassing op Nederland. Ze zijn zonder uitzondering verwerkt in voorliggend wolvenplan.

Provincies
De provincies zijn verantwoordelijk voor:
- provinciale Faunabeleidsplannen
- beheer en schadebestrijding
- het Faunafonds
- goedkeuren faunabeheerplannen
- soortenbescherming
- initiëren/ financieren beleidsondersteunend onderzoek
- meedenken met -/ ondersteunen van andere overheden
- communicatie vanuit provinciale rol.

Aanbeveling 4.4
Provincies zijn verantwoordelijk voor het faunabeleid. De provincies communiceren naar stakeholders over hun specifieke rol in het beheer van de wolf. Omdat de wolf geen provinciegrenzen kent dienen aspecten zoals het beheer van prooidieren van de wolf provinciegrens-overschrijdend te worden afgesproken en hun weerslag te vinden in het provinciale faunabeleidsplan. De provincies oordelen of een wolf een probleemwolf is of niet en wat er mee moet gebeuren. Daarnaast verzorgen de provincies de financiering van het relevante deel van de monitoring en het ecologisch onderzoek.

Gemeente
De burgemeester is verantwoordelijk voor openbare orde en veiligheid.. Dat kan inhouden dat hij in actie komt bij actuele veiligheidsproblemen of ernstige maatschappelijke onrust.

Faunafonds
Het Faunafonds is verantwoordelijk voor:
- initiëren/financieren onderzoek mogelijkheden schadepreventie
- meedenken met en adviseren van overheden en betrokkenen vooral over preventie en faunabeheerplannen
- voorlichting over preventie
- schadetaxatie (vaststellen veroorzaker en omvang)
- tegemoetkoming bij schade.

Aanbeveling 4.5
Het Faunafonds verzorgt samen met het wolvenbureau de voorlichting aan veehouders over de taxatie van schade, over preventieve maatregelen en over tegemoetkomingen en wanneer die van toepassing zijn. Het Faunafonds communiceert aan welke de eisen een veehouder moet voldoen om in aanmerking te komen voor een schadetegemoetkoming in geleden verliezen, hoe om te gaan met vervolgschade en op welke categorieën dieren de tegemoetkomingsregeling van toepassing is. In de relevante gevallen verleent het Faunafonds tegemoetkomingen in de geleden verliezen. Daarnaast verzorgt het Faunafonds de financiering van het deel van de monitoring en het onderzoek dat betrekking heeft op schadepreventie en de omgang met wolven door veehouders.

Aanbeveling 4.6
Drie partijen zijn in principe financieel betrokken bij de financiering van de implementatie van het wolvenplan voor Nederland: de Rijksoverheid, de provincies en het Faunafonds. Aanbevolen wordt dat deze partijen een overeenkomst sluiten betreffende de verdeling van de te dragen kosten.

Aanbeveling 4.7
Het verdient aanbeveling om de verdeling van verantwoordelijkheden tussen Rijk, provincies, gemeenten en Faunafonds in een vroeg stadium van een eventuele kolonisatie van Nederland door de wolf te regelen. Overdracht van taken en verantwoordelijkheden van Rijk naar provincie (Decentralisatie: Natuurpact) en de nieuwe Wet Natuur (in voorbereiding) spelen hierbij een rol.

Andere overheden

Gezondheid
- Aangifteplichtige ziekten (betreft mens en dier; Ministerie van Economische Zaken: NVWA).
- Op mensen overdraagbare ziekten (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport: RIVM).

Ziekten
- Potentiële ziekten waarvan wolven reservoir kunnen zijn en dus als risico kunnen worden gezien voor overdracht naar andere dieren of mensen (artikel 6 van de regeling ~ artikel 15 GWWD). Meldingsplichtig en bestrijdingsplichtig; plicht voor dierenartsen, dierenhouders en onderzoeksinstellingen):
  - rabiës (hondsdolheid)
  - brucellose (Maltakoorts of ziekte van Bang);
  - tuberculose ten gevolge van *Mycobacterium tuberculosis complex*
  - miltvuur
- Potentiële ziekten waarvan wolven reservoir kunnen zijn en dus als risico kunnen worden gezien voor overdracht naar andere dieren of mensen bij wolven (artikel 10 van de regeling ~ artikel 100 GWWD). Meldingsplichtig voor dierenartsen en onderzoeksinstellingen:
  - salmonellose
  - campylobacteriose
  - listeriose
  - toxoplasmose
  - echinococcose (vossenlintworm)
  - yersiniose

Uitvoerende diensten
- Incidenten- en Crisiscentrum (NVIC); aangifteplichtige ziekten, aansturing: ministerie van EZ. Taken: monitoring, surveillance, bestrijding, bronopsporing, beleidsondersteuning, signalering.
- Bureau Risicobeoordeling en onderzoeksprogrammering (BuRO). Taken: gevraagde en ongevraagde kennis onderbouwde advisering van de ministers van VWS en EZ.
- Central Veterinary Institute (CVI). Financiering, aansturing: ministerie van EZ. Taken: onderzoek aangifteplichtige ziekten bij dieren en onderzoek in opdracht van overheid en bedrijfsleven.

Aanbeveling 4.8
De relevante instituten die vallen onder c.q. werken in opdracht van de ministeries van Economische Zaken (i.e.: NVIC; BuRo; CVI) en van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (i.e.: RIVM) checken of de in een protocol voor te stellen bemonstering voldoet uit het oogpunt van een optimale bescherming van de volksgezondheid.

Openbare veiligheid: gemeente, burgemeester
- vastgesteld draaiboek
- bij incidenten vooraf gelden voorzieningen zoals neergelegd in beleidsnota's en beleids- en uitvoeringsregels

Aanbeveling 4.9
Herhaaldelijk komt in voorliggend wolvenplan 'het wolvenbureau' terug als overkoepelende, neutrale en gezaghebbende organisatie. Het verdient aanbeveling dat de Rijksoverheid, de provinciale en gemeentelijke overheden, het Faunafonds en andere onderzoeksinstellingen zich buigen over de vorm, fasering, financiering en hun relatie met dit bureau.

4.2 Het wolvenbureau

Wolf-gerelateerde waarnemingen en gebeurtenissen vereisen een vast meldpunt. In de meeste Duitse 'deelstaat-managementplannen' voor de wolf, is er dan ook sprake van één centrale organisatie die, in opdracht van de deelstaatoverheid de monitoring coördineert (al dan niet ondersteund door een wetenschappelijke instelling), zorg draagt voor voldoende deskundigen en voor de centrale data registratie. In relatie tot de monitoring en het ecologisch onderzoek aan de wolf is het van belang te kunnen beschikken over deskundigen die bij een wolf-gerelateerde waarneming kunnen vaststellen of het gaat om een levende wolf, een dode wolf of een mogelijke prooi van een wolf. Deskundigen stellen sporen, inclusief een DNA-monster, veilig. Sectie op een kadaver en gegevensopslag verloopt volgens standaard procedures. Tussen partijen bestaan afspraken over publiciteit en wetenschappelijke publicaties. Het is verleidelijk om de beoogde taken en functies door bestaande organisaties en structuren te laten uitvoeren.

Bijvoorbeeld:
- advies: WolvenInNederland, Alterra, Zoogdiervereniging,
- coördineren monitoring: CBS/NEM, Zoogdiervereniging,
- centrale dataregistratie: NDFF, Faunafonds (schade),
- communicatie (informatie): webcommunicatie overheden, diverse communicatieacties door Faunafonds, WolvenInNederland, Zoogdiervereniging, IVN, terreinbeherende organisaties,
- communicatie (onderzoeksresultaten): onderzoeksinstituten, WolvenInNederland, Zoogdiervereniging, IVN.

Een dergelijke opzet leidt naar verwachting tot versnippering van informatie en daarmee gepaard gaande onduidelijkheid voor de burger. De 'wolf van Luttelgeest' heeft dit onomstotelijk aangetoond. Vanwege het risico van schade en voor een correcte informatievoorziening naar de bevolking, is er dan ook behoefte aan één landelijke organisatie die, in opdracht van de overheid:
1. de monitoring en het onderzoek coördineert, daarbij wordt ondersteund door een wetenschappelijke instelling i.c. instellingen,
2. zorg draagt voor centrale data registratie en
3. de communicatie rond de wolf in Nederland verzorgt.

We denken hierbij aan een onafhankelijk bureau met als werktitel 'wolvenbureau'. Het wolvenbureau is bemenst door wolvendeskundigen, een vertegenwoordiger van het Faunafonds en deskundigen op het gebied van communicatie. Wetenschappelijke ondersteuning van het wolvenbureau dient de analyses en interpretaties van de data bijvoorbeeld voor het jaarverslag en de rapportages op EU-niveau. Daarnaast ligt er een taak bij de hierboven aangegeven monitoring en het ecologisch onderzoek. Het bureau kan aanvankelijk bescheiden van opzet zijn, met wellicht onderscheid tussen provincies, maar een groot aantal taken wordt idealiter al in fase 1 (Tabel 2.2) aangepakt. Het bureau wordt in de loop van fase 1 naar fase 5 in toenemende mate gevoed door de specifieke kennis van verschillende organisaties. Bij groei van de taken en werkzaamheden ontstaat dan ook een permanent bemand bureau, dat 7*24 bereikbaar is (aanrijdingen met wolven).

Het wolvenbureau kan vanaf dat moment de constructie van een onafhankelijke stichting hebben, opdat op tenminste twee punten belangenverstrengeling wordt vermeden:
1. ten eerste wordt het hierdoor eenvoudiger om meerdere financiers of andere belangstellenden bij elkaar te brengen. Niemand kan het onderwerp dan 'claimen' wat bij anderen weer tegenreacties kan oproepen.
2. ten tweede worden de relaties met de wetenschap eenduidiger. Het wolvenbureau zorgt voor onderzoek, maar onderzoekt niet zelf; daarvoor kan het bureau opdrachten aan andere instellingen geven. Dit geeft ook een duidelijkere positie ten opzichte van functies als preventie en schadetegemoetkomingen. Wat betreft deze laatste twee functies ligt eerder een adviesfunctie voor het wolvenbureau voor de hand dan een besluitfunctie. Dan blijft het wolvenbureau een kenniscentrum.

Aanbeveling 4.10
De aanwezigheid van wolven vereist een pakket van monitoring en onderzoek. Voor een optimale uitvoering daarvan verdient het aanbeveling hier een duidelijk herkenbare en onafhankelijke organisatie omheen te bouwen, bijvoorbeeld in de vorm van een onafhankelijke stichting die wordt gesteund door wetenschappelijke instellingen en die zorgt voor een centrale dataregistratie. De werktitel hiervoor luidt: het wolvenbureau. De vondst van een dode wolf in juni 2013 bij Luttelgeest toont de urgentie om te bezien op welke wijze, in welke fase en met welke betrokkenen een dergelijk bureau vorm kan worden gegeven.

De wolvendeskundigen die in dienst zijn bij of 'aangetakt' zijn aan het wolvenbureau beschikken over internationale ervaring en zijn belast met de validatie van aan wolven gerelateerde waarnemingen en de registratie van data die daarop betrekking hebben. Dit behelst ook eventuele door wolven toegebrachte schade. Vanaf het begin dienen deskundigen uit Nederland te worden opgeleid die jaarlijks in het buitenland hun expertise opnieuw op peil brengen. Idealiter volgt in de loop der jaren wederzijdse uitwisseling van kennis.

Het Wolvenbureau beschikt over een lijst van geautoriseerde faunabeheerders, mocht de noodzaak tot het doden van een wolf zich voordoen.

Aanbeveling 4.11
De bemensing van het wolvenbureau bestaat uit ervaren wolvendeskundigen en communicatiedeskundigen. Aangetakt is een vertegenwoordiger van het Faunafonds.

Aanbeveling 4.12
Het wolvenbureau brengt jaarlijks verslag uit over haar werkzaamheden in het afgelopen jaar. Het wolvenbureau onderhoudt nauwe contacten met organisaties en vergelijkbare instellingen in binnen- en buitenland.

Het wolvenbureau werkt mee aan de zesjaarlijkse verslaglegging op EU-niveau en aan het Europees wolvenplan.

WolvenInNederland
WolvenInNederland is opgezet door ARK Natuurontwikkeling, FREE Nature en de Zoogdiervereniging als open samenwerkingsverband om Nederland voor te bereiden op de komst van de wolf. Het samenwerkingsverband streeft naar een conflictarm samenleven van mens en wolf.

Onderzoeksinstituten en vrijwilligers
Voor het onderzoek aan kadavers van dode wolven is verregaande overeenstemming bereikt over de samen*werking tussen DWHC, Alterra, CVI, RIVM en Naturalis. De monitorings- en onderzoeksinspanning zullen, inclusief de kwaliteit van de samenwerking, groeien met het aantal wolven* in Nederland. De monitoring zal veelal door vrijwilligers worden gedaan van o.a. Zoogdiervereniging, IVN, KNJV, mogelijk Dierenbescherming, Ark etc.

4.3 Financiering

Wolven kunnen geld genereren (zie boven), maar ook geld kosten. Goede, multidisciplinaire analyses van (economische en niet economische) kosten en baten in relatie tot de aanwezigheid van grote carnivoren in multifunctionele landschappen zijn schaars.

In 1995 werden 14 wolven afkomstig uit Canada uitgezet in Yellowstone NP. In 2002 werd door de universiteit van Montana berekend dat door de terugkeer van de wolf alleen al in het Yellowstone NP jaarlijks 23 miljoen dollar aan extra toeristische inkomsten wordt gegenereerd (Bade *et al.,* 2012). Om de kosten van het verlies van door wolven gedood vee in het Yellowsone NP en omgeving te compenseren is door de Defenders of Wildlife een speciaal fonds opgezet. In ruim 10 jaar tijd werd door dit fonds in totaal 440.000 dollar uitgekeerd (Bade *et al.,* 2012). In een betrekkelijk nieuw wolvengebied in Zwitserland (Goms) neemt de recreatie echter af, niet vanwege de wolf zelf, maar de

wandelaars durven niet meer in de bergen te wandelen vanwege de beschermhonden die de kuddes bewaken.

Economisch voordeel bij de aanwezigheid van wolven, bijvoorbeeld door het organiseren van excursies en de inrichting van een 'wolvencentrum' voor voorlichting en informatie (ecotoerisme), kan leiden tot snellere en grotere acceptatie.

Aanbeveling 4.13
Aangezien de bestudeerde wolvenplannen geen informatie geven over kansen in economische zin die samenhangen met de aanwezigheid van wolven, ligt hier een braak terrein voor onderzoek.

Aanbeveling 4.14
Het onderzoek naar economische aspecten van de komst van wolven naar Nederland kan in beeld brengen welke partijen daarbij in economische zin baat bij hebben dan wel verlies door lijden. Voor de objectivering van het debat rond de komst van de wolf verdient het aanbeveling om deze (on)balans in beeld te brengen.

Met de uitvoering van het wolvenplan voor Nederland kan op termijn een substantieel bedrag gemoeid zijn. Hoe groot dit is hangt nauw samen met de kosten gepaard gaande met de oprichting van het wolvenbureau, de monitoring en het ecologisch onderzoek en de preventie van en tegemoetkomingen in geleden verliezen. Veel hangt af van het aantal wolven dat naar Nederland zal komen. Het LIFE-Natuur programma van de Europese Commissie ondersteunde al tal van studies over het beheer van grote predatoren waaronder de wolf (Linnel *et al.*, 2008). Tot op heden werd geen onderzoek gefinancierd aan de populaties in het Midden Europees Laagland (EC, 2013a). De Commissie organiseert discussies met milieu- en landbouwdepartementen bij de evaluatie van nationale programma's over de ontwikkeling van het landelijk gebied op een moment voorafgaand aan het overleg met de lidstaten. Deze discussies zijn gericht op samenwerking o.a. bij de implementatie van Natura 2000-afspraken in nationale programma's gericht op platteland ontwikkeling (EU Rural Programmes Funding; EC, 2013a). Het blijven echter de nationale autoriteiten die beslissen welke onderdelen en maatregelen worden gefinancierd.

Aanbeveling 4.15
Aanbevolen wordt om ook andere dan de gebruikelijke financieringsbronnen te activeren voor de uitvoering van delen van het wolvenplan. Het wolvenplan kan helpen bij het vinden van fondsen nodig voor implementatie ervan, bijvoorbeeld uit het LIFE-Natuur programma van de Europese Commissie. Fondsenwerving op bijvoorbeeld EU-niveau vereist de vertaling van het wolvenplan naar het Engels. Preventieve maatregelen worden in het buitenland gesubsidieerd, veelal conform EU- regelingen.

5 Informatie en communicatie

Inleiding
Communicatie over de terugkeer van de wolf houdt rekening met de diversiteit in meningen over de wolf en is gericht op kennis, houding en gedrag. Voorlichting over wolven, een vorm van gericht communiceren met een bepaalde doelgroep, kan niet zonder objectieve informatie. Oprechte en rationele onderkenning en behandeling van alle aspecten van de conflicten die te maken hebben met de aanwezigheid van wolven, vormen de basis voor informatie en communicatie over de wolf. In zijn algemeenheid geldt dat communicatie wordt gericht op groepen uit de samenleving, met bekende attitudes, overtuigingen, emoties en daarom ook informatiebehoeften. Combinatie met economische prikkels is daarvan onderdeel. Als voorbeeld de professionele schapenhouders: zij leven van de schapen en moeten alles doen om niet getroffen te worden in hun financiële middelen. Naast de overheid hebben ook de stakeholders een eigen verantwoordelijkheid om hun achterban te informeren (Wing, 2013).

Behalve naar groepen uit de samenleving kan individuele aandacht wenselijk zijn. Soms is persoonlijk bezoek door een deskundige, die goed luistert en onafhankelijk informatie kan verstrekken, gewenst bijvoorbeeld in de vorm van een lokale mediator, getraind in het omgaan met bovenstaande situaties. In Duitsland heeft deze opzet goed gewerkt (Wing, 2013).

Aanbeveling 5.1
In de communicatie en informatievoorziening is naast identificatie van doelgroepen ook de doelgroep specifieke boodschap van belang. Het is van belang dat de informatie 'waardevrij' is, met onderkenning van de belangen en attitudes van maatschappelijke groeperingen. De doelgroepspecifieke boodschap wordt interactief geformuleerd met de doelgroep (geen 'zender-ontvanger' communicatie).

Aanbeveling 5.2
Het verdient aanbeveling om in de communicatie de volgende doelgroepen te onderscheiden:
- Diereigenaren
  - Schapen- en geitenhouders (professioneel en hobbymatig)
  - Rundveehouders
  - Paardeneigenaren
  - Hondeneigenaren
- Jagers, natuurorganisaties, terreinbeheerders en grondeigenaren
- Pers
- Grote publiek, omwonenden, ouders, (jonge) kinderen
- Recreanten en recreatieondernemers
  - Ruiters, hondenbezitters, wandelaars (al dan niet met loslopende hond), trimmers, fietsers, etc.
- Overheid (beleidsambtenaren van het Rijk, provincies en gemeenten)
- Waterschappen, Rijkswaterstaat (wegbeheerders)
- Brandweer, politie en dierenambulance.

Burgerparticipatie vormt een sleutelbenadering in het beheer van wolf-mens-conflicten en vereist ook voorlichting over zaken die met de aanwezigheid van wolven samenhangen. Een voorbeeld zijn de regels bij een ontmoeting met een wolf. Een voorbeeld daarvan zijn de richtlijnen voor de situatie waarin een mens, al dan niet vergezeld door een hond, een wolf ontmoet (managementplan van Nieder-Sachsen):
1. Respecteer de wolf
2. Neem langzaam afstand
3. Houd de hond aan de lijn
4. Als de wolf te dichtbij komt luid spreken en gesticuleren
5. Loop de wolf niet achterna

6. Voer de wolf niet
7. Haal ’s avonds honden binnen (vooral in de paartijd: januari-maart)

In het geval van een incident, is het nuttig om een crisisteam te formeren, waarin bijvoorbeeld vertegenwoordigers van FBE’s, TBO’s, aangevuld met vrijwilligers of andere organisaties gezamenlijk optrekken om informatie te geven.

Aanbeveling 5.3
Een optimale burgerparticipatie vraagt om het vroegtijdig betrekken van de burger bij de (mogelijke) komst van de wolf naar Nederland. De vorm waarin dit gebeurt kan zijn het oprichten van fora van stakeholders voor een constructieve dialoog. Het ‘zender-ontvanger’ model voldoet in zo’n geval niet. Hiertoe zijn nodig deskundigen, ook op het gebied van attitudevorming, en objectief en onafhankelijk voorlichtingsmateriaal. De rol van het wolvenbureau is duidelijk.

Herhaald onderzoek naar attitudes onder bevolkingsgroepen over de wolf is van belang. Het kan lastig zijn om feitelijke informatie te laten doordringen in de publieke opinie. Ook feitelijke informatie zal niet kunnen verhinderen dat er bevolkingsgroepen blijven die ‘tegen’ of ‘voor’ zijn en altijd zal onder een deel van de bevolking angst bestaan voor wolven (Stikvoort *et al.*, 2013). In Frankrijk is zelfs een zone-indeling voorgesteld als beheerstrategie om het conflict tussen wolf en mens beheersbaar te houden. Feitelijke informatie betekent ook een beschrijving van de ecologie van wolven en hun plaats in het ecosysteem. Het lijkt een vast gegeven dat de mening van mensen over de wolf varieert in de tijd (lees: voor en na de komst van de wolf) en in de ruimte (lees: afstand tot het wolvengebied; Jacobs in: Linnartz *et al.,* 2013).

Mensen kunnen participeren door rustige gebiedsgedeelten voor wolven te respecteren, waarnemingen door te geven, lezingen te geven of artikelen te schrijven. Participatie wordt belangrijker nadat een of meerdere wolven zich gevestigd hebben. Het doorgeven van meldingen, het helpen met informatie verspreiden, maar ook het op vrijwillige basis schapenhouders helpen met het aanbrengen van wolvenwerende maatregelen, zijn allemaal vormen van burgerparticipatie. Mensen kunnen ook participeren door anderen te wijzen op (de risico's van) ongewenst gedrag, zoals voeren van wolven of het los laten lopen van een hond in een wolvenleefgebied. Dit voeren geldt overigens ook voor het verstrekken van aas bij het gebruik van cameravallen. Het in het veld achterlaten van kadavers van geschoten dieren, zoals gebeurt in de Oostvaardersplassen en het NP Veluwezoom, is niet gericht op het lokken van aaseters, maar dient veel meer het ongestoord verloop van natuurlijke processen (decompositie). Onbedoeld kan echter de aanwezigheid van deze kadavers, in het bijzonder in perioden met een langdurig sneeuwdek, een effect hebben op het aantal dieren dat door wolven wordt gedood en op de samenstelling van hun dieet. Daarmee kan deze vorm van beheer een effect hebben op de predator-prooi relatie (Nelson en Mech, 1986).

Aanbeveling 5.4
Het vaststellen van de attitudes van mensen in gebieden waar de wolf zich mogelijkerwijs zal vestigen is belangrijk voor de acceptatie van wolven en de communicatie rondom wolven. Het verdient aanbeveling om dit met enige regelmaat te doen.

Hoe haalt de wolf in Europa de pers
, werkzaam bij Staatsbosbeheer, verzamelt en verspreidt al enkele jaren berichten over de wolf in de pers in Europa, met de nadruk op Duitsland waar dit fenomeen relatief ‘nieuw’ is. Het betreft meldingen in dagbladen en vaktijdschriften voor jacht, natuurbeheer, berichten uit Nationale Parken, verslagen van Kamerdebatten e.d. Artikelen in wetenschappelijke tijdschriften, volledige monitoringsprogramma’s en documentaires zijn niet opgenomen. Dit overzicht is zeker niet volledig, mist bijvoorbeeld de berichtgeving in de meeste lokale media en is zeer op Duitsland gericht, maar inmiddels wel zeer uitgebreid. De berichten hebben soms een meervoudige boodschap, bijvoorbeeld de wolf breidt zijn verspreidingsgebied uit richting onze woonomgeving, wat kan dat voor ons betekenen? We hebben getracht de berichten terug te brengen tot een kernthema (in dit geval ‘terugkeer’), waarom ze zijn gepubliceerd. We maken daarbij onderscheid in landen. Dit terugbrengen was niet altijd goed mogelijk, alles haakt vaak in elkaar. Het overzicht is dus indicatief en beslaat de periode december 2011-juni 2013. Berichten over de vondst van de ‘wolf van Luttelgeest’ zijn dus niet

in dit overzicht meegenomen. We gebruiken in dit overzicht de term 'jacht', maar zijn ons ervan bewust dat dit strikt genomen in Nederland op een beperkt aantal wildsoorten slaat (Tabel 5.1).

Het gaat in totaal om 357 vermeldingen, waarvan 253 in de Duitse pers, op afstand gevolgd door Zwitserland (27), Zweden (22) en Frankrijk (14), Nederland (10) en Denemarken (9). Het patroon is duidelijk: de aandacht in de pers neemt toe vanaf de eerste waarnemingen naar de vestigingsfase. Verreweg de meeste vermeldingen (113) hebben betrekking op de uitbreiding van het verspreidingsgebied i.c. de komst van de wolf in nieuw leefgebied. Ook de omgang met wolven, inclusief het aspect recreatie (48), de relatie met de schapenhouderij (40), ecologie en gedrag (30) en de relatie met de jacht (27) nemen een prominente plaats in. Als we aan de relatie met de jacht ook het legaal (21) en illegaal (22) afschot toevoegen, blijkt dit het op één na belangrijkste thema (70). De berichtgeving in landen met al langer bestaande populaties (bijvoorbeeld Polen, Tsjechië, delen van Zweden, Noorwegen, Finland) is anders van aard dan in landen waar de wolf een nieuw fenomeen is (bijvoorbeeld Duitsland, Zwitserland, Frankrijk). Gelet op de hierboven geschilderde beperking in deze benadering willen we hieruit verder geen conclusies trekken.

Tabel 5.1

Hoe de wolf in de afgelopen jaren in Europa de pers haalde. Het cijfer staat voor het aantal keren dat de wolf per kernthema de pers haalde in de periode 9 december 2009 – 18 juni 2013.

Kernthema	D	NL	S	N	SF	DK	BG	B	CZ	RUS	PL	CH	SLO	IT	AU	F	H	TOT
toename/terugkeer	79	8	1			6		1	1		2	11	1		1	1	1	113
illegaal afschot	9		4	2	2						2					3		22
legaal afschot	2		8	1						2		7				1		21
overig jacht	26											1						27
gebruik giftig aas														1				1
omgang met wolven	45		1													2		48
verkeersslachtoffers	7											1				1		9
gevaar voor mens	2						1											3
risico voor schapen	24	2										7	1		2	4		40
predatie groter vee																1		1
schaderegeling schapen	6		2			2												10
herkenning	4		1															5
bescherming/beheer	8																	8
wet- en regelgeving	9																	9
zenderwolven	7																	7
ecologie en gedrag	22		5	1		1										1		30
informatiepunt	3																	3
TOT	253	10	22	4	2	9	1	1	1	2	4	27	2	1	3	14	1	357

Aanbeveling 5.5

In landen waarin de wolf een nieuw fenomeen is neemt de media-aandacht voor wolven toe met de mate waarin ze erin slagen om zich te vestigen. Het verdient daarom aanbeveling om in een vroeg stadium een informatie- en communicatieplan op te stellen, waarin de aandacht onder meer uitgaat naar de ecologie en het voorkomen van de wolf, het fenomeen 'terugkeer van de wolf', de relatie met het faunabeheer en de schapenhouderij, de omgang met wolven en de ecologie van de wolf.

In de meeste managementplannen is sprake van één bureau dat over informatie van wolven beschikt en zorg draagt voor eenduidige communicatie. Vooral het beschikbaar maken van de actuele verspreiding van de wolf via een website is van belang. Daarnaast informeert dit bureau alle stakeholders en draagt het zorg voor rapportages, voordrachten, websites, brochures en folders. Bijzondere aandacht gaat uit naar doelgroep-specifieke voorlichting zoals de bevolking (vooroordelen, angst en onzekerheid wegnemen), publieke organisaties (politie etc.) en naar voorlichting van veehouders over schadepreventie. Voor scholen wordt bijvoorbeeld lesmateriaal ontwikkeld, jagers krijgen bij hun opleiding informatie en veehouders worden op de hoogte gehouden en ondersteund. Voorlichting door externe organisaties en personen wordt afgestemd met dit communicatiebureau. Periodieke informatie-uitwisseling tussen stakeholders wordt georganiseerd in daartoe opgezette overleggroepen. Informatie-uitwisseling in het geval van een grensoverschrijdende populatie vindt

plaats door periodiek overleg, via bijvoorbeeld een wolf management comité en een technische onderzoeksgroep.

Aanbeveling 5.6
Informatie en communicatie vereisen de aanwezigheid van communicatiedeskundigen, bij voorkeur op een centraal en onafhankelijk aanspreekpunt. De activiteiten op dit gebied zijn provincie- en landsgrensoverschrijdend.

Aanbeveling 5.7
De voorlichting en communicatie over de wolf kan voor een belangrijk deel worden uitgevoerd door het wolvenbureau. Dit is dan ook uitgerust met deskundigen op dit gebied. Het platform WolvenInNederland voert dit voor een deel al uit en heeft bewezen hierin van grote waarde te zijn.

Het wolvenbureau regelt, samen met het Faunafonds, de voorlichting over preventie, de taxaties en de afwikkeling van schade. Het Faunafonds zal, in samenwerking met het wolvenbureau, met een nieuwsbericht per regio aangeven of en welke preventieve maatregelen voor wolven noodzakelijk zijn om voor een schadetegemoetkoming in aanmerking te komen. Voorlichting hierover zal, in afstemming met het wolvenbureau, plaatsvinden via de Faunafonds site, de website van het wolvenbureau en betrokken organisaties zoals LTO. Het Faunafonds geeft, in overleg met het wolvenbureau, voorlichting aan bedrijfsmatige grondgebruikers en eventueel andere belanghebbenden door: informatie op de Faunafonds website, uitgifte van nieuwsbrieven, voorlichting door de consulenten faunazaken en contacten met andere organisaties zoals LTO, LWPS, TBO's en PKSGH.

Aanbeveling 5.8
Het wolvenbureau verzorgt samen met het platform WolvenInNederland, het Faunafonds, de rijksoverheid, de provincies en de gemeenten de informatie aan en communicatie met de burger over de wolf in het algemeen en de relatie met de veehouderij, de jacht en de recreatie in het bijzonder.

Aanbeveling 5.9
Tussen de diverse overheden en het wolvenbureau worden regieafspraken gemaakt over de communicatie bij uiteenlopende scenario's (een enkele wolf zwerft rond, een enkele wolf vestigt zich, een roedel wolven vestigt zich, een wolf wordt wel erg lastig e.d.).

Aanbeveling 5.10
Het verdient aanbeveling om niet alleen te investeren in informatie en communicatie over de wolf, maar ook een educatieprogramma hieraan te wijden.

5.1 Een framework voor communicatie over wolf en mens

Doel
De communicatie telt in principe twee hoofddoelen:
1. Streven naar een conflictarm samenleven van wolf en mens
2. Een nuchtere, rationele kijk op de komst van de wolf uitdragen.

Subdoelen daarbij kunnen zijn:
- Aanbieden van objectieve kennis aan doelgroepen als 'basis' voor oordeelsvorming en discussie. Context bieden (bijvoorbeeld vergelijking met hondenbeten) waardoor o.a. de ideeën die leven bij de doelgroep in beeld kunnen komen.
- Communicatie- en educatieproces (middelen en manier) bij de terugkeer wolf schetsen in de twee belangrijkste fases:
  - Bij de eerste zwervers.
  - Bij vestiging territorium
- Helderheid bieden over de rol van de overheid (belang van vertrouwen).
- Verstrekken van concrete informatie over mogelijke consequentie van wolf voor mens en mogelijke oplossingen. Het verwerken van de ideeën van de doelgroepen daarbij.
- Niet per sé 100% draagvlak, wel streven naar 100% geïnformeerd.
- Doelgroepen aanzetten tot wenselijk gedrag (o.a. participatie).

Kernboodschappen

Kernboodschappen kunnen zijn:

- De wolf komt en wat zijn de gevolgen?
  - De wolf 'komt er aan' en is wettelijk beschermd.
  - Wolven zijn in principe niet gevaarlijk voor de mens, mits men zorgt dat er geen habituatie optreedt.
  - Er zal schade optreden richting vee (schaap en geit).
- Hoe gaan we met problemen en kansen om?
  - Voor schades komen er tegemoetkomingen.
  - Preventie is in principe effectief en van groot belang om wolven bij schapen weg te houden.
  - Uitgezocht moet worden welke preventiemaatregelen voor Nederland bruikbaar zijn.
  - In zeer grote uitzonderingsgevallen kan ingegrepen worden.
- Waar kan ik met mijn vragen terecht? Wie is verantwoordelijk?

Strategie

Er kunnen een aantal scenario's worden onderscheiden met betrekking tot het voorkomen en het gedrag van de wolf. We onderscheiden er hier vier. Elk scenario vergt specifieke, daarop toegesneden vormen van communicatie (A t/m D).

A. De wolf is er nog niet.
B. De wolf is er wel en zorgt niet voor problemen.
C. Een wolf is er wel en zorgt voor problemen.
D. Een wolf bedreigt een mens of maakt een menselijk slachtoffer.

In alle gevallen is de communicatie gebaseerd op vragen als wat is werkelijk het geval, wat kunnen de gevolgen zijn, wat is de handelingsruimte en hoe wordt gehandeld?

Belangrijke aspecten onder A t/m D zijn dan de volgende:

Ad A. De wolf is er nog niet

Er zijn veel vragen. De politiek werkt samen met stakeholders aan een wolvenplan, Alterra schrijft dit in concept, WolvenInNederland informeert samen met steunzenders het publiek, start met educatieve activiteiten en verzamelt waarnemingen. Mogelijke communicatie- en educatiemiddelen en activiteiten zijn:

Communicatie:

- Bereikbaar zijn voor vragen.
- Waarnemingen melden.
- Lezingen verzorgen (op maat gesneden presentaties).
- Social media benutten.
- Informatieverstrekking via schriftelijke media.
- Informatieverstrekking via internet (websites, attentie via tijdschriften en email) en persberichten.
- Discussieprogramma's op TV.
- Uitdelen folders (algemene en toegespitste).
- Aanhaken op landelijke campagnes/activiteiten. (kinderboekenweek, natuurwerkdag en dergelijke).

Educatie

- Opzetten participatie-trajecten met voornaamste stakeholders.
- Excursies door IVN getrainde excursieleiders.
- Materiaal voor spreekbeurten en werkstukken.
- Lespakketten en programma's (voor zowel basis- als voortgezet onderwijs).
- Reizende tentoonstellingen/ exposities.
- Speurtochten, doe-bladen, puzzels e.d.
- Lezingen, debatten.

Communicatie (eenrichtingsverkeer, 'zender-ontvanger' model) is een veelgebruikte manier om burgers te informeren. Om burgers ook echt te betrekken en te activeren is echter meer nodig.

Educatie en participatie zijn bij uitstek geschikt om bewustwording te creëren, en veranderingen op gang te brengen in hoofd (kennis), hart (houding) en handen (gedrag).

Steunzenders:
- LTO, Faunafonds en diverse schapenhoudervereningingen voor boeren.
- KNJV voor jagers.
- Natuurorganisaties voor hun leden en achterban.
- IVN voor (school)kinderen en ouders, onder andere via hun netwerken van vrijwilligers, Nationale Parken, NME-Centra en Bezoekerscentra en haar lokale IVN-afdelingen.
- Recron, ANWB, dierentuinen en recreatieschappen.

Aanbeveling 5.11
Het verdient aanbeveling dat de rijksoverheid al in dit stadium uitdraagt dat ze met dit proces bezig is en haar nationale rol invult. Een voorbeeld hiervan is de opdracht tot het schrijven van het wolvenplan. Hetzelfde geldt voor de provincies en het Faunafonds vanuit hun decentrale verantwoordelijkheid. Belangrijk in dit vroege stadium is te starten met heldere communicatie en educatie, naast de oprichting van minimaal de structuren van het wolvenbureau.

Ad B. De wolf is er maar zorgt niet voor problemen
Er is een wolf gezien, er zijn veel vragen, een wolf kan schade veroorzaken, schade moet gecompenseerd worden, er worden waarnemingen gemeld. Implementatie van het wolvenplan wordt urgenter. Van belang is om in gesprek te blijven met de stakeholders. Er is een communicatie loket en een website met antwoorden op veel gestelde vragen. De aanwezige wolven worden gevolgd (monitoring) en het publiek wordt hierover geïnformeerd. Voor informatie over schadepreventie en schadetegemoetkomingen kan men bij het Faunafonds terecht, voor algemene informatie bij het wolvenbureau en WolvenInNederland, waarnemingen kunnen worden gemeld bij info@WolvenInNederland.nl.

De communicatie naar het publiek moet o.a. duidelijk maken dat het voeren van wolven gelijk staat met vragen om problemen. Parallel hieraan voortzetting van de communicatieve en educatieve activiteiten zoals genoemd onder Ad. A.

Aanbeveling 5.12
In dit geval is het van belang dat het wolvenbureau operationeel is en de belangrijkste aanbevelingen uit het wolvenplan zijn overgenomen door het beleid.

Ad C. Een wolf is er wel en zorgt voor problemen
Er is sprake van een wolf, die ondanks preventieve maatregelen schade oplevert. Dit leidt tot veel media-aandacht, mogelijk verlies aan draagvlak en de roep om ingrijpen. Het wolvenbureau zet in op verbeteren van preventieve maatregelen, communiceert dit en houdt de vinger aan de pols. De definitie van een probleemwolf is duidelijk en hetzelfde geldt voor de handelingsruimte.

Aanbeveling 5.13
In deze fase is het van belang dat het wolvenbureau operationeel is en de aanbevelingen uit voorliggend wolvenplan in uitvoering zijn. De rol van het Faunafonds is daarbij evident.

Ad D. Een wolf bedreigt een mens of maakt een menselijk slachtoffer
Er is sprake van een wolf, die ondanks dat dit zeldzaam is, toch een mens bedreigd heeft of zelfs een (vermeend) slachtoffer heeft gemaakt. Er is veel media-aandacht en verlies aan draagvlak dreigt. Er is een roep om in te grijpen. Het 'protocol probleemwolf' treedt in werking. Immers als een wolf een mens dood, dan is het doodschieten van de wolf in principe de beste optie. Het wolvenbureau adviseert de verantwoordelijke burgemeester om een crisisteam op te zetten en voorziet hem van inhoudelijke en procesmatige adviezen.

Aanbeveling 5.14
In dit geval is het van belang dat alle partijen langs afgesproken lijnen en binnen afgesproken kaders samenwerken en dat de voorgestelde taken en verantwoordelijkheden helder zijn belegd. Het wolvenbureau is volledig operationeel.

Van wolvenplan naar draaiboek wolf
Voor een aantal scenario's is op basis van denkbare protocollen (standaardprocedures) nader uitgewerkt *wie* onder welke omstandigheden *wat* kan doen (Wing, 2013). De scenario's worden met inleiding gepresenteerd. Er zijn natuurlijk veel meer scenario's denkbaar, die nader kunnen worden uitgewerkt als 'stroomschema's' in een draaiboek.

Organisatie
De provincies zijn, samen met de taatssecretaris van Economische Zaken is, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten en het Faunafonds verantwoordelijk voor de communicatie en regie rondom wolven. Hierbij kan gebruik worden gemaakt van de expertise van het wolvenbureau.

Aanbeveling 5.15
Overheden (Rijk, provincies, gemeenten, Faunafonds) verzorgen elk vanuit de eigen verantwoordelijkheid de communicatie over de wolf en stemmen dit af met het wolvenbureau.

Evaluatie, feedback en bijsturen
Communicatie vergt onderzoek naar het resultaat, opdat de communicatie-inspanning tijdig kan worden aangepast.

Aanbeveling 5.16
Elk halfjaar wordt het communicatieplan geëvalueerd.

Wolvenkeutel.

6 Monitoring, onderzoek en beheer

Inleiding
Onderstaande tabel geeft een overzicht van de organisatie van de passieve monitoring van wolven zoals weergegeven in de geraadpleegde managementplannen in Duitsland en Frankrijk (Tabel 6.1). Er is in de tabel sprake van 'deskundigen'. In Saksen zijn de twee deskundigen per Landkreis medewerkers van het Landratsamt (al onder LRA genoemd eigenlijk), die de cursus bij LUPUS en in de Laustitz hebben gevolgd.

Dit zijn officielle medewerkers in het management. In alle andere deelstaten zijn de deskundigen personen die het monitoring vrijwillig ondersteunen. Er is dus wel een verschil tussen de organisatie in Saksen en in andere deelstaten in Duitsland.

Tabel 6.1
Organisatie van de monitoring van wolven in Duitsland en Frankrijk.

Gebied	Wie	Centrale organisatie	Methode/wat
Duitsland			
Bayern	*Jagers, Staatsforsten, Luchs-wolfberater*	*LfU*	*Passieve monitoring, schade*
Sachsen	*LRA, NMG, Lupus, LfULG, IZW, NMG, BfN, per Landkreis 2 deskundigen*	*SMUL*	*Standaard protocol; passieve monitoring, veterinair-pathologisch, telemetrie, genetisch onderzoek, dieetkeus, schade*
Niedersachsen	*NLWKN, 67 deskundigen in 16 landkreisen*	*NLWKN*	*Passieve monitoring, schade*
Mecklenburg-Vorpommern	*TU Dresden, IZW, LLLF, Müritzeum, 43 deskundigen*	*LUNG*	*Passieve monitoring, veterinair-pathologisch, zoönosen, schade*
Brandenburg	*LUGV, 30 deskundigen*	*LUGV*	*Passieve monitoring, genetisch onderzoek, schade*
Schleswig-Hollstein	*MLUR*	*MLUR, WildpARKEekholt*	*Passieve monitoring, schade*
Sachsen-Anhalt	*LfU, Bundesforstbetrieb, LUPUS*	*-*	*Passieve monitoring, telemetrie*
Frankrijk	*ONCFS, 1000 deskundigen in 12 departementen*	*ONCFS (CNERA-PAD)*	*Standaard protocol; passieve monitoring, genetisch onderzoek, dieetkeus, schade actieve monitoring: snowtracking, wolf howling*

Afkortingen bij Tabel 6.1
SMUL Sächsisches Staatsministerium für Umwelt und Landwirtschaft
LRA Landratsamt
NMG Senkenberg Museum für naturkunde Görlitz
BfN Bundesamt für Naturschutz
IZW Leibnitz-institut für Zoo und Wildtierforschung im Forschungsverbund Berlin
LfULG Landesamt für Umwelt, Landwirtschaft und Geologie
LfU Landesamtes für Umwelschutz (Sachsen-Anhalt)
LfU Landesamt für Umwelt (Bayern)
NLWKN Niedersächsische Landesbetrieb für Wasserwirtschaft, Küsten und Naturschutz
LUNG Landesamt für Umwelt, Naturschutz und Geologie
TU Dresden Technische Universität Dresden
IZW Institut für Zoo- und Wildtierforschung in Berlin
LLLF Landesamt für Landwirtschaft, Lebensmittelsicherheit und Fischerei
LUGV Landesamt für Umwelt, Gesundheit und Verbraucherschutz
MLUR Ministerium für Landwirtschaft, Umwelt und ländliche Räume
ONCFS Office National de la Chasse et de la Faune Sauvage

6.1 Leefgebied van wolven

Migrerende wolven zijn niet gebonden aan natuurgebieden. Mede hierom is belangrijke sterfte van wolven door het verkeer in Nederland aannemelijk. Bij de keuze van nieuw leefgebied zijn van belang het aanbod aan prooi, in het bijzonder wilde hoefdieren, en aan rust. Wat betreft dit laatste kan worden gedacht aan de inzet van vrijwilligers en afspraken met de Nederlandse Vereniging van Wildfotografen. Als deze voorwaarden in voldoende mate aanwezig zijn, kan een wolf zich vestigen in een nieuw leefgebied. Een wolf kan territoriaal worden en een deel van zijn/haar leefgebied verdedigen tegen soortgenoten (Krebs, 1985). Bij voldoende geschiktheid en de aanwezigheid van een partner zal de wolf zich voortplanten in het nieuwe leefgebied (voor definitie van leefgebied Hoofdstuk 3).

Wolf in zomervacht wakend bij nest met jongen.

Aanbeveling 6.1
Het verdient aanbeveling, waar mogelijk, rustige gebiedsdelen veilig te stellen rond de voortplantingsplaats(en) in een door de wolven uitgekozen leefgebied. Dit geldt in het bijzonder voor het recreatief medegebruik, de verkeersintensiteit en de snelheid van het verkeer.

Aanbeveling 6.2
Vestiging van wolven betekent dat zij wilde prooien in het nieuwe leefgebied vinden. Het is zaak uit te vinden welke dit zijn en hun voorkomen veilig te stellen. Het is van belang te onderzoeken in hoeverre hierbij kan worden aangesloten bij de bestaande monitoring van wilde hoefdieren door de Faunabeheereenheden. Om inzicht te krijgen in potentiele conflictgebieden, bijvoorbeeld bij afwezigheid van wilde hoefdieren en ruime aanwezigheid van gehouden schapen, zou inzicht in de spreiding in gehouden dieren ook in beeld gebracht kunnen worden.

Voor de opslag en analyse van waarnemingen van wolven kan worden aangesloten bij SCALP-criteria (*Status and Conservation of the Alpine Lynx Population*, Kaczensky *et al.* 2009). Deze criteria spelen ook een rol bij de definiëring van het begrip leefgebied. De letter 'C' staat voor categorie:

C1: harde feiten. Een bewezen waarneming (doodvondst, levend vangst, genetisch, door een deskundige bevestigde foto van gehele dier zijkant of voorkant plus kop, telemetrie).

C2: bevestigde waarneming (door een deskundige bevestigde waarneming van sporen, prooi, uitwerpselen, foto, koor huilen).
C3: onbevestigde waarneming. Alle aanwijzingen waarbij een wolf als mogelijke veroorzaker niet is aan te wijzen of uit te sluiten (eventueel onder te verdelen in mogelijk of onwaarschijnlijk).
F: uitgesloten dat er sprake is van een wolf-gerelateerde waarneming.

De SCALP-criteria voor door wolven 'bezet gebied' zijn 5*5 km hokken met of een C1 of minimaal 3 C2 waarnemingen. In Duitsland wordt een gebied als leefgebied van wolven beschouwd wanneer in een cel van 10*10 km gedurende een jaar tenminste één C1 of drie C2 waarnemingen zijn gedaan. Tenminste twee van deze drie aanwijzingen moeten van verschillende aard zijn (spoor, uitwerpselen, prooi), anders zijn tien aanwijzingen vereist (BfN, 2009). Het managementplan van Sachsen definieert wolvenleefgebied als volgt: er is sprake van een wolvenleefgebied zodra een territoriale wolf of territoriale wolven zich gevestigd hebben. Onder een roedel verstaan we een wolvenpaar met jongen in een vast territorium, bevestigd door C1 en C2 gegevens (BfN 2009).

Aanbeveling 6.3
In ecologische zin is sprake van een wolvenleefgebied wanneer in een gebied tenminste één C1- of drie C2-waarnemingen van verschillend type zijn gedaan, volgens de SCALP-criteria. Het is niet zinvol om hieraan vooraf een minimum oppervlakte-eis te stellen.

6.2 Passieve en actieve monitoring, ecologisch onderzoek

Bij het volgen van de aanwezigheid van wolven in Nederland en de effecten daarvan kan onderscheid worden gemaakt tussen passieve en actieve monitoring en ecologisch onderzoek. Er bestaat tussen beide een nauw verband: de monitoring is gericht op de beantwoording van de in het onderzoek gestelde vragen en houdt o.a. in een gestandaardiseerde omgang met wolf-gerelateerde waarnemingen. Het moge duidelijk zijn dat de overgang van passieve naar actieve monitoring en ecologisch onderzoek een glijdende schaal is: de onderzoeksinspanning groeit met de vordering van de vestiging van wolven.

In gebieden waar de wolf nog niet voorkomt of in de vestigingsfase zit, is minimaal de passieve monitoring geregeld: het verzamelen en valideren van meldingen van prenten, zichtwaarnemingen, huilwaarnemingen, prooi en doodvondsten van wolven door deskundigen van het wolvenbureau.

Wanneer wolven zich permanent hebben gevestigd wordt de passieve monitoring gecontinueerd maar uitgebreid met ecologisch, veterinair, forensisch en pathologisch onderzoek aan dode wolven. Het onderzoek is gericht op het vaststellen van de populatiegrootte (roedels, territoriale paren, eenlingen), verspreiding, reproductiestatus, dieetkeus en schade. Bij secties op dode wolven wordt ecologisch, veterinair, pathologisch en forensisch onderzoek gedaan. De opslag van onderzoeksmateriaal vindt gecentraliseerd plaats. Actieve monitoring vindt nu op uitgebreidere schaal plaats en meer onderzoeksinstituten zijn betrokken bij de analyse van data en monsters. Genetisch onderzoek aan weefsel en excrementen (herkomst en verwantschap) wordt geïntensiveerd en geeft informatie over soort, geslacht, populatiegrootte en samenstelling van het roedel. Daarnaast wordt actief gespeurd naar de aanwezigheid van wolven en wordt telemetrisch onderzoek en de inzet van cameravallen ter hand genomen. In aansluiting bij wat gebeurt in enkele Duitse deelstaten kunnen afschotaantallen van wilde hoefdieren (prooidieren) worden geanalyseerd in relatie tot de aanwezigheid van de wolf en zijn dieetkeus (kader populatiebeheer hoefdieren). De focus kan hierbij liggen op trends (Boitani mondelinge mededeling; Groot Bruinderink *et al.*, 2012a). Hetzelfde geldt voor de manier waarop de wilde hoefdieren hun leefgebied benutten (zie ook http://www.1815.ch/wallis/aktuell/woelfe-spielen-wichtige-rolle-in-der-schweizer-waldpflege-117019.html).

Populatiebeheer hoefdieren

Vestiging van wolven heeft mogelijk gevolgen voor de aantallen wilde hoefdieren die in een gebied kunnen leven. Monitoring van trends van deze prooien is daarom van belang. De te beantwoorden vraag daarbij is of en hoe het traditionele populatiebeheer kan worden gecontinueerd. Hoefdieren kunnen hun gedrag en terreingebruik aanpassen aan de aanwezigheid van predatoren. Ook dit kan een effect hebben op het traditionele populatiebeheer. Op voorhand is een effect op het gedrag van prooidieren en hun bewegingen in het landschap niet te voorspellen.

Aanbeveling 6.4
In een vroege fase is tenminste de passieve monitoring geregeld welke wordt uitgevoerd door deskundigen verbonden aan het wolvenbureau. Zodra er sprake is van enkele roedels wolven in Nederland, wordt het onderzoek opgeschaald en moet extra informatie worden verzameld over roedelgrootte, territoriumgrootte, voortplantingssucces e.d.

Voor voorbeelden en details over hoe de monitoring en het ecologisch onderzoek in Duitsland en andere Europese landen is opgezet verwijzen we naar Reinhardt en Kluth (2007), Kaczenski *et al.* (2009) en naar de Carnivore guidelines (Linnel *et al.* 2008). Richtinggevend hierbij is de zesjaarlijkse verantwoording van Nederland naar de EU (Assessment, monitoring and reporting under Article 17 of the Habitats Directive: Explanatory notes and guidelines. Final Draft 2006 und DocHab-04-03/03 rev.3).

Aanbeveling 6.5
Het is wenselijk dat onderzoek en monitoring in Nederland inhoudelijk aansluit bij dat van de ons omringende landen, opdat op Europees niveau gegevensreeksen worden verkregen en Nederland optimaal profiteert van ervaringen in het buitenland. Dit raakt ook aan de aanbeveling dat Nederland zich, cf. de Carnivore guidelines, met de buurlanden buigt over een grensoverschrijdend wolvenplan.

De belangrijkste onderdelen van het ecologisch onderzoek zijn (1 t/m 5):
1. Verspreidingsgebied (IUCN: extent of occurence) met gegevens over:
- oppervlakte (in km2)
- datum waarop dit werd vastgesteld
- kwaliteit van gebruikte gegevens
- trend (veranderingen in leefgebied)
- omvang trend
- tijdspanne van trend
- reden van trend

2. De populatie, met gegevens over:
- omvang in biogeografische regio
- methode waarmee dit is vastgesteld
- kwaliteit van de gebruikte gegevens
- trend (stabiel, toename, afname, onbekend)
- omvang trend
- tijdspanne van de trend
- reden voor de trend
- criteria voor trendwijziging (gewoonlijk 1%)
- invloeden op duurzaam voortbestaan
- bedreigingen duurzaam voortbestaan
- populatiestructuur

In relatie tot punt 1 en 2 geldt specifiek voor het ecologisch onderzoek aan wolven het systematisch speuren bij aanwezigheid van een sneeuwdek, genetische analyses, huilimitaties (’s zomers; soms bewust niet om wolven niet te verstoren en de relatie mens-wolf zuiver te houden), het verzamelen van bewijs voor presentie (cameravallen), telemetrie, analyse van afschotgegevens van prooidieren en autopsie op dode dieren. Op deze wijze ontstaat inzicht in het verspreidingsgebied, de aantallen roedels, het aantal markerende paartjes, het aantal territoriale wolven, de omvang van de roedels en

de reproductie. Precieze schattingen van de populatieomvang van wolven zijn lastig. Het is beter en praktischer zich te richten op het aantal reproducerende roedels.

Aanbeveling 6.6
Ecologisch onderzoek moet licht werpen op de belangrijkste prooidieren voor wolven in Nederland. Aanbevolen wordt om gebruik te maken van de trendbepalingen van de Faunabeheereenheden van de meest voor de hand liggende prooidiersoorten. In Nederland zijn dit ree, edelhert, wild zwijn, damhert, konijn en haas (met lokaal wellicht ook in het wild levende runderen, huisvarkens, paarden en moeflons).

Aanbeveling 6.7
Telemetrisch onderzoek is van belang voor het verzamelen van kennis over de wolf (territoriumgrootte, onderscheid roedels, dichtheid aan wolven, terreingebruik, dispersie, inzicht in het lot van afzonderlijke dieren) en kan in veel opzichten helpen bij het vergroten van het maatschappelijk draagvlak. Het kan ook licht werpen op de vraag in hoeverre mitigerende maatregelen ter voorkoming van sterfte van wolven in het verkeer genomen kunnen worden. Bij aanwezigheid van een wolf in Nederland is het om die reden gewenst om een GPS-zender onder handbereik te hebben voor het geval dat de mogelijkheid zich voordoet om een wolf te zenderen (toevalskans).

Aanbeveling 6.8
Het verdient aanbeveling zich te buigen over de vraag hoe wolven te vangen bijvoorbeeld voor wetenschappelijk onderzoek. In de praktijk wordt dit veelal gedaan met de (verboden!) pootklem en of een verdovingsgeweer (http://www.ibriwolf.it/en).

3. Habitat, met gegevens over:
- habitatbeschrijving
- een schatting van het bezette en het geschikte habitat
- trend in oppervlak
- tijdspanne van de trend
- reden voor de trend

In relatie tot de habitat is de ontwikkeling van habitatgeschiktheidsmodelllen (habitat suitability models) van belang, gevoed door data uit bezet gebied en toegepast, geëxtrapoleerd op/naar te bezetten gebied (Linnel *et al.*, 2008).

4. Perspectief, met gegevens over:
- de lange termijn overlevingskansen van de populatie in de biogeogeografische regio.

5. Aanvullende informatie over:
- - referentiewaarden voor een FRP (Favourable Reference Population; zie ook bij GvI; Linnel *et al.,* 2008).

Aanbeveling 6.9
Het is wenselijk dat monitoring en onderzoek in Nederland inhoudelijk aansluiten bij dat van de ons omringende landen, opdat op Europees niveau gegevensreeksen worden verkregen en Nederland optimaal profiteert van ervaringen in het buitenland. Dit raakt ook aan de aanbeveling dat Nederland zich, cf. de Carnivore guidelines, met de buurlanden buigt over een grensoverschrijdend wolvenplan.

6.3 Wolf-gerelateerde waarnemingen

Er worden vier typen van aan wolven gerelateerde waarnemingen onderscheiden:
1. sporen van een wolf
2. de waarneming van een levende wolf
3. de vondst van een prooidier van een wolf en
4. de vondst van een dode wolf

Het type waarneming van een probleemwolf is uitvoerig hierboven behandeld. Een eerste schifting tussen wolf en hond is cruciaal (schade aan vee, aanrijdingen).

Aanbeveling 6.10
Het is onmogelijk (en niet wenselijk) om vanaf heden bij elke melding uit te rukken om sporenonderzoek te verrichten. Het advies luidt dan ook om pas bij de 'verdenking van de aanwezigheid van een wolf', al dan niet in combinatie met schademeldingen, actief ter plekke sporenonderzoek te gaan doen om vast te stellen of er daadwerkelijk sprake is van (schade door) een wolf. Invulling van het criterium 'verdenking van de aanwezigheid van een wolf' berust bij het wolvenbureau.

Aanbeveling 6.11
Eenieder die betrokken is bij het transport van wolven (dood of levend) of onderdelen van wolven (uitwerpselen, haren, karkas e.d.) beschikt daartoe over een toegesneden ontheffing van de Ff-wet en een EU-CITES-certificaat en/of een registratie als wetenschappelijke instelling onder het CITES-verdrag.

Aanbeveling 6.12
Voor de opslag en analyse van data van wolf-gerelateerde waarnemingen kan worden aangesloten bij SCALP-criteria (Kaczensky *et al.*, 2009). Het gebruik van moderne communicatiemedia wordt aanbevolen (iPhones).

Aanbeveling 6.13
De betrokken overheden (provincies en het ministerie van Economische Zaken) maken afspraken over de bekostiging van inzet van personen en middelen van WolvenInNederland, NFI, Alterra, DWHC, RIVM, CVI en Naturalis, welke samenhangen met een correcte uitvoering van daartoe op te stellen protocollen.

Aanbeveling 6.14
Het wolvenbureau werkt vanaf de instelling aan naamsbekendheid, zodat de vinder (particulieren, meldkamer politie, dierenambulance, gemeentes, NGO's, wegbeheerder en weggebruiker, Stichting Wildaanrijdingen Nederland, BOA's) van 1) sporen van een wolf, de waarnemer van 2) een levende wolf, de vinder van 3) een prooidier van een wolf en de vinder van 4) een dode wolf, de weg weet en zijn waarneming meldt bij het wolvenbureau of bij WolvenInNederland. Feitelijk moet overal waar een melding kan binnenkomen een poster hangen met 'bel het wolvenbureau' of 'bel WolvenInNederland' (en laat de 'plaats delict' intact). Zo kort mogelijk na de melding wordt overgegaan tot het veilig stellen van het kadaver, sporenonderzoek, etc. alles volgens daartoe op te stellen standaardprotocollen. Wolvenbureau en WolvenInNederland zijn daartoe 24*7 bereikbaar.

DNA-analyses
In een aantal hierna beschreven situaties worden weefsel- of slijmmonsters van de wolf of van zijn keutels en prooi (bijtwonden) verzameld voor DNA-analyse. Voorgesteld wordt om standaard deze verzamelde monsters te verzenden naar Alterra waar DNA-extractie plaatsvindt. Het DNA wordt gedeeld met Naturalis en door beide instituten voor analyse opgestuurd naar respectievelijk Senckenberg en ISPRA. Gestreefd wordt naar EU-samenwerking om in te toekomst minder van deze instituten afhankelijk te zijn.

1. Sporen van een wolf
Het wolvenbureau stuurt bij een melding van sporen van een wolf een deskundige op locatie. Sporen worden volgens een standaardprotocol vastgelegd.

Aanbeveling 6.15
Het wolvenbureau registreert, vanaf de komst van de eerste wolf in Nederland, informatie over aan wolf-gerelateerde waarnemingen. Van belang is dat de gecontroleerde waarneming in het bestand van de Zoogdiervereniging komt. Via het Netwerk Ecologische Monitoring kunnen deze waarnemingen de basis bieden voor de zesjaarlijkse rapportage aan Brussel (net zoals dat nu voor andere HR-soorten gebeurt).

Aanbeveling 6.16
Veelvuldige meldingen van waarnemingen van wolven uit één regio vormen aanleiding tot nader onderzoek door de deskundigen van of aangetakt aan het wolvenbureau. Die zoeken daarbij systematisch naar aanwijzingen op bijvoorbeeld bospaden, langs rasters en andere lijnvormige landschapselementen. Ook spoorsneeuw en cameravallen kunnen worden benut. Speuren naar welpen voor het vaststellen van reproductie kan het best gebeuren vanaf einde juni.

Aanbeveling 6.17
Sporen worden volgens een standaard (SCALP) protocol vastgelegd (Kaczensky en Huber 1994; Kaczensky *et al.*, 2008): spoorlengte, individuele prenten, foto inclusief referentieobject (1 euro/ meetlint), gipsafdruk, registratieformulier, datum, vindplaats (gps), omschrijving vindplaats. Er worden zo mogelijk haren en uitwerpselen verzameld voor het DNA-onderzoek. De deskundige zorgt voor archivering van zijn ervaringen door het wolvenbureau. Het wolvenbureau verzorgt de berichtgeving rond de waarneming.

Aanbeveling 6.18
Microscopisch onderzoek van haren kan licht werpen op de vraag of een wolf kan worden uitgesloten, maar microscopisch kunnen haren van wolven niet worden onderscheiden van hondenharen. Daartoe is een genetische analyse vereist. Monsters worden daartoe in papier droog opgeslagen (met silicagel) of ingevroren).

Aanbeveling 6.19
Nabootsen van huilen door wolven levert vaak een reactie op welke tevens aanwijzingen kan bevatten over reproductie. Omdat dit verstorend kan werken op pups moet deze methode beperkt en alleen deskundig worden ingezet.

Aanbeveling 6.20
Veiligheid en bescherming van de mens heeft bij de vondst van keutels, een prooidier of een kadaver van een wolf (zie onder bij 4) of bij een gewonde wolf (zie onder bij 2) de hoogste prioriteit. Wolven en hun prooidieren kunnen bacteriën, schimmels en virussen bij zich dragen, inclusief organismen die overdraagbaar zijn op mensen (zoönosen). Hoewel het zelden voorkomt dat deze overgedragen worden op mensen, dienen de nodige veiligheidsmaatregelen te worden getroffen. Daarbij gaat het om:
- het dragen van handschoenen en gepast schoeisel wanneer men met het dier, karkas, of onderdelen daarvan werkt;
- het wassen van blootgestelde huid en kleding na contact met het dier en het bedekken van eventuele verwondingen met geschikte pleisters om infectie te voorkomen.

2. Een waarneming van een levende wolf
Levende wolven kan slaan op zichtwaarnemingen van wolven maar ook op wolven die worden gevangen voor onderzoek, gewonde of zieke wolven of verweesde welpen die tijdelijk moeten worden opgevangen.

Zichtwaarnemingen
Het gevaar voor verwisseling met honden ligt op de loer, in het bijzonder met Tsjechische en Saarlose wolfshonden. Daarom moet bij gevangen wolven de identiteit zorgvuldig worden aangetoond, bij voorkeur middels DNA-onderzoek (zie ook bij SCALP-criteria).

Aanbeveling 6.21
De deskundige van het wolvenbureau regelt de validatie van de waarneming. De deskundige zorgt, bij een positieve uitslag, voor het vastleggen van locatie, film, foto, sporen en ander 'bewijsmateriaal' volgens een standaard protocol en voor registratie van zijn ervaringen door het wolvenbureau. Het wolvenbureau verzorgt de berichtgeving rond de waarneming.

Gevangen wolven
Het is mogelijk dat een wolf wordt gevangen, bijvoorbeeld voor het telemetrisch onderzoek. Levend gevangen wolven zijn een belangrijke bron van informatie en worden dan ook volgens een daartoe op te stellen gestandaardiseerd protocol behandeld, waarbij foto's worden genomen en een bloed-, haar- en/of speekselmonster wordt genomen voor genetische identificatie. De aanwezigheid van een geautoriseerde en deskundige dierenarts is hierbij vereist.

Aanbeveling 6.22
Een geautoriseerde en deskundige dierenarts is lid van het team dat zich bezighoudt met de vangst van wolven.

Gewonde wolven en verweesde pups
Gewonde wolven worden gemeld bij het wolvenbureau. Eventuele behandeling vindt plaats door een bevoegd en deskundig dierenarts die in overleg met een wolvenexpert bepaalt of vrijlating mogelijk is of dat het dier wordt geëuthanaseerd. Vrijlating vindt bij voorkeur plaats op de plek waar het dier werd gevonden. De maatstaf voor het doden van een gewonde volwassen wolf ligt hoog, ook invalide wolven (deels blind, mank) kunnen probleemloos terug naar de natuur en jarenlang pups grootbrengen. Dieren die niet terug kunnen naar de natuur worden gedood.

Aanbeveling 6.23
Het plaatsen van een volwassen wilde wolf in quarantaine, bijvoorbeeld voor revalidatie, wordt in het algemeen als niet realistisch gezien. Voor een volwassen wilde wolf is dit een zeer traumatische en daarmee dieronvriendelijke optie.

Gewonde of verweesde pups die voor 1 oktober worden gevonden (en dus jonger zijn dan een ½ jaar) mogen worden opgefokt en gehouden omdat deze nog kunnen wennen aan een leven in gevangenschap. Voor noodgevallen kan een catalogus met criteria opgesteld worden die geraadpleegd kan worden via de politie, waarna indien noodzakelijk ingegrepen kan worden zonder de tussenkomst van een dierenarts. De overheid wordt vooraf geïnformeerd en het hele proces wordt uitvoerig gedocumenteerd voor de meldingsplicht aan de EU. Eventuele tijdelijke quarantaine van gewonde of verweesde pups kan alleen plaatsvinden bij door de Dienst Regelingen geautoriseerde opvangcentra (http://www.hetlnvloket.nl/xmlpages/page/lnvloket/actueel/document/fileitem/2202001).

Nederland heeft op dit moment geen geschikt opvangcentrum voor gewonde of verweesde pups van wolven en/of gewonde volwassen wolven. Het gebruik van opvangcentra in het buitenland vereist een FF-wet ontheffing voor het grensoverschrijdend vervoer. Een andere mogelijkheid is tijdelijk opvang in dierentuinen, maar ook zij hebben daarvoor niet de benodigde vergunningen (Wing, 2013).

Aanbeveling 6.24
Gewonde wolven die niet terug kunnen naar de natuur worden gedood. Gewonde of verweesde pups die voor 1 oktober zijn geboren mogen worden opgefokt en gehouden in een opvangcentrum of dierentuin. Beoordeling van de situatie is mede aan een bevoegd en deskundig dierenarts (expertise-arts).

Aanbeveling 6.25
Het verdient aanbeveling op voorhand de bevoegdheid om een wolf te doden te regelen, zodat bij urgentie meteen gehandeld kan worden.

Aanbeveling 6.26
Het doden van een gewonde wolf kan met het geweer of een dodelijke injectie, afhankelijk van de situatie welke door de deskundigen, inclusief een geautoriseerde dierenarts, wordt beoordeeld.
Voor veiligheid en bescherming zie onder '1 Sporen van een wolf' hierboven.

3. De vondst van een prooidier van een wolf

Een prooidier van een wolf kan zijn een dier dat behoort tot de wilde fauna, een landbouwhuisdier (vee als schaap, koe e.d.), een huisdier (hond) of een hobbydier (bijvoorbeeld van een kinderboerderij). In het navolgende wordt dit onderscheid gecomprimeerd tot wilde en gehouden prooien.

Aanbeveling 6.27

Het verdient aanbeveling te werken naar een systeem waarbij de vinder van een prooidier van een wolf de vondst van zowel een wilde prooi als een gehouden prooi binnen 24 uur meldt bij het wolvenbureau of het Faunafonds. Beide partijen werken nauw samen zodat ook het Faunafonds een goed overzicht heeft van het verspreidingsgebied van wolven.

Aanbeveling 6.28

Een dood gevonden prooidier wordt door de deskundige van het wolvenbureau veiliggesteld. Zo mogelijk worden door de deskundige ook gewonde prooidieren ter beschikking gehouden voor onderzoek. De aanwezigheid van een geautoriseerde dierenarts hierbij is wenselijk. De deskundige zorgt voor het vastleggen van sporen in de omgeving volgens een standaard, nader te ontwikkelen protocol. Voor DNA-onderzoek aan de hand van beetsporen (slijm) is snelheid gewenst, binnen 24 uur moet een monster zijn genomen om nog een DNA-profiel vast te stellen (wel of niet wolf en welke wolf).

Aanbeveling 6.29

Wilde prooi

Bij het vinden van een wilde prooi wordt door de deskundige van het wolvenbureau de omgeving afgespeurd volgens een standaard protocol (uitwerpselen, sporen, haren). Er worden, ook door de deskundige, foto's gemaakt van: omgeving, vindplaats, prooi, detailopnames van verwondingen inclusief referentieobject (1 euro/ meetlint). De datum, vinder, vindplaats (gps), leeftijd geslacht conditie van de prooi, doodsoorzaak, sectie in het veld (vraatbeeld en onderhuidse sporen) worden door de deskundige geregistreerd. De prooi blijft in overleg met de lokale beheerder in het veld achter (camera plaatsen, ook al komt een wolf waarschijnlijk niet terug bij een naar mens ruikende prooi).

Aanbeveling 6.30

Gehouden prooi

Ook bij het vinden van een 'gehouden prooi' wordt de omgeving door de deskundige van het wolvenbureau afgespeurd (uitwerpselen, sporen, haren) en worden foto's gemaakt van: omgeving, vindplaats, prooi, detailopnames van verwondingen inclusief referentieobject (1 euro/ meetlint). De datum, vinder, vindplaats (gps), leeftijd geslacht conditie van de prooi, vraatbeeld worden genoteerd. Voor een taxatie van de schade laat de deskundige zich vergezellen door de vertegenwoordiger van het Faunafonds in het wolvenbureau dan wel door een daartoe aangewezen taxateur. De deskundige regelt de sectie in het veld. Hierbij worden o.a. doodsoorzaak, vraatbeeld (bijtwonden) en onderhuidse sporen geregistreerd. Het kadaver gaat naar het destructiebedrijf.

Aanbeveling 6.31

Onderzoek aan gewonde prooidieren verloopt, eveneens via een standaard protocol, door de deskundige van het wolvenbureau en een geautoriseerde dierenarts ter plekke. Indien noodzakelijk en mogelijk worden gewonde prooidieren behandeld of geëuthanaseerd. Daarom is de aanwezigheid van een geautoriseerde dierenarts gewenst.

Aanbeveling 6.32

Voor een taxatie van de schade laat de deskundige zich vergezellen door de vertegenwoordiger van het Faunafonds in het wolvenbureau dan wel door een daartoe aangewezen taxateur. In alle gevallen worden de bevindingen door de deskundige teruggekoppeld met en geregistreerd door het wolvenbureau. Het wolvenbureau verzorgt de berichtgeving rond de vondst van het (de) prooidier(en).

Aanbeveling 6.33

Om duidelijkheid te creëren is het gewenst dat het Faunafonds zich buigt over de vraag op basis van welke criteria de schade kan worden vergoed (in de vestigingsfase/de komende jaren).

Voor veiligheid en bescherming zie onder '1 Sporen van een wolf' hierboven.

4. De vondst van een kadaver van een wolf

Aanbeveling 6.34
De instituten die een kadaver willen (kunnen) onderzoeken of vervoeren vragen daartoe zelf tijdig de benodigde Flora- en faunawetontheffingen en EU-CITES-certificaten aan. Het ministerie van Economische Zaken zorgt voor een voortvarende behandeling van de aanvragen. Ontheffingen en certificaten zijn ook aan de orde bij het verzamelen van onderdelen van de wolf (DNA-monsters, speekselmonsters etc.) en het transporteren daarvan. DWHC kan per sms ontheffing CITES regelen voor betrokken personen. Bij twijfelgevallen over benodigde ontheffingen of certificaten nemen instituten altijd contact op met Dienst Regelingen van het ministerie van EZ.

Aanbeveling 6.35
Het wolvenbureau stuurt een validatiedeskundige op locatie, vergezeld door een technisch rechercheur van de politie en/of een BOA. De technische recherche kan in een later stadium desgewenst het NFI inschakelen. Een gevonden kadaver wordt door de deskundige altijd veiliggesteld (in koeling, maar niet diepgevroren). Bij de vondst van een dode wolf wordt de omgeving afgespeurd (uitwerpselen, sporen, haren, speekselmonsters, necrofiele entomofauna). Er worden foto's gemaakt van de omgeving, vindplaats, wolf, detailopnames van verwondingen inclusief referentieobject (1 euro/ meetlint). De datum wordt geregistreerd, evenals de vindplaats (gps) en de vinder.

Aanbeveling 6.36
Bij autopsie op een dood gevonden wolf is het zaak om optimaal te profiteren van de deskundigheid die bij diverse instellingen en instituten aanwezig is. Voor de hand liggend zijn WolvenInNederland, Alterra, DWHC, Naturalis, RIVM en het CVI.

Aanbeveling 6.37
De sectie levert zekerheid over de vraag of aangifteplichtige ziekten kunnen worden uitgesloten. Wanneer bij sectie of anderszins komt vast te staan dat het dier illegaal werd gedood dan wel sterke vermoedens daarover bestaan, wordt door het wolvenbureau aangifte gedaan bij de politie en stelt Justitie nader onderzoek in. Het ministerie van EZ maakt vooraf afspraken met het Openbaar Ministerie over eisen bewijsvoering, financiën en organisatie.

Aanbeveling 6.38
In alle andere gevallen bericht de deskundige DWHC te Utrecht en regelt samen met DWHC het transport van het kadaver naar Utrecht. DWHC is voor dit doel altijd (7*24) bereikbaar. DWHC meldt de vondst aan Alterra, CVI, RIVM en Naturalis zodat dezelfde dag nog een gezamenlijke sectie te Utrecht kan worden verricht. DWHC heeft de lead bij deze sectie. Naturalis opent het dier zodat huid en skelet zoveel mogelijk intact blijven voor het prepareren/conserveren. Alle partners volgen bij sectie een standaard, nader te ontwikkelen protocol. De sectie wordt op foto en/of film vastgelegd.

Aanbeveling 6.39
Er zal aan de hand van een sampleplan een biobank worden aangelegd, waarin organen en weefsels van het kadaver worden veiliggesteld volgens een standaard, nader te ontwikkelen protocol. DWHC zorgt voor een voor alle partners toegankelijke database en de beschikking over samples van monsters (aliquots) voor aanvullend onderzoek. De toekomst zal uitwijzen om hoeveel wolven dit gaat.

Aanbeveling 6.40
Het Senckenberg Research Institute in Gelnhausen, verbonden aan de universiteit van Frankfurt, doet de DNA-analyses voor wolven in Duitsland, Polen en Denemarken en beschikt over een databank die onderzoek naar herkomst mogelijk maakt. Omdat de Pools-Duitse populatie een zeer waarschijnlijke bron vormt voor Nederland, gaat een DNA-monster naar dit instituut. Tegelijkertijd gaat een DNA-monster naar het ISPRA dat beschikt over een databank van Italiaans-Franse wolven. Alterra en Naturalis treden hierin gezamenlijk op.

Aanbeveling 6.41
Het verdient aanbeveling dat vanuit Nederland initiatief wordt genomen voor, dan wel aansluiting wordt gezocht bij EU-brede samenwerkingsverbanden om te zorgen voor een EU-brede openbare referentie set voor wolven-DNA. Dit zou in de toekomst de mogelijkheid bieden om analyseresultaten snel te kunnen vergelijken, ongeacht wie de analyses heeft uitgevoerd.

Aanbeveling 6.42
De uitslag van sectie en analyses gaat naar alle betrokken partners en naar het wolvenbureau. Het restant van het kadaver na sectie (zoveel mogelijk in tact skelet en huid) wordt voor nader onderzoek gedurende twee weken bewaard bij DWHC. De uiteindelijke bestemming is de natuurhistorische collectie van Naturalis. De geprepareerde wolf kan daarna op verzoek worden uitgeleend, bijvoorbeeld aan bezoekerscentra o.i.d.

Aanbeveling 6.43
Het wolvenbureau verzorgt de communicatie over de vondst van het kadaver van de wolf en de resultaten van het onderzoek. Communicatie door anderen gaat in afstemming met het wolvenbureau. Zolang het wolvenbureau nog niet operationeel is neemt EZ deze taak op zich.

Samenwerking tussen partijen
De 'wolf van Luttelgeest' heeft aangetoond dat een verbeterslag mogelijk is in de samenwerking tussen betrokken partijen, waarbij afspraken op directieniveau van de betrokken wetenschappelijke instituten en een centrale regie van het ministerie van Economische Zaken onontbeerlijk is.

Aanbeveling 6.44
Het verdient aanbeveling om a) op directieniveau en b) onder de centrale regie van het ministerie van Economische Zaken, de samenwerking tussen de betrokken onderzoeksinstituten te regelen. Aanbevolen wordt om duidelijke afspraken te maken over:
- de verdeling van de onderzoektaken (wie doet wat?),
- het gebruik van het verzamelde onderzoekmateriaal voor analyses buiten de toegewezen onderzoekstaken om,
- de omgang met de media,
- de wetenschappelijke publicatie van de onderzoeksresultaten, waarbij de wetenschappelijke onafhankelijkheid voorop staat.

Voor veiligheid en bescherming zie onder '1 Sporen van een wolf' hierboven.

Wolven in winterkleed.

7 Schadepreventie en -tegemoetkomingen

Inleiding
In landen in Europa waar wolven op populatieniveau voorkomen vormt predatie van landbouwhuisdieren een terugkerend fenomeen. De mate waarin dit type schade wordt toegebracht kan samenhangen met het aantal wolven, hun al dan niet intacte sociale structuur, het aanbod aan wilde hoefdieren, de aantallen landbouwhuisdieren en de manier waarop deze worden gehouden en het gebruik van preventieve middelen. In Duitsland leren de boeren hun vee te beschermen waardoor de schade afneemt. Tegelijk neemt leefgebied toe waardoor schade toeneemt. Per saldo houdt dit elkaar min of meer in evenwicht. Duitsland is dan ook niet vergelijkbaar met situaties met langdurig stabiele wolvenpopulaties.

Bij lage aantallen wolven is de schade veelal gering en irrelevant voor de veehouderij als geheel (<1% van de veestapel; Gazzola *et al.*, 2008). De impact op individuele boeren kan echter groot zijn. Met uitzondering van de Baltische staten zijn er in de gehele EU schaderegelingen van staatswege, die hand in hand gaan met preventieregelingen (Reinhardt en Kluth, 2007). Beide vereisen voorlichting, communicatie en klachtenafwikkeling door een centrale organisatie. Aspecten daarbij zijn tijdige melding, juist gebruik van preventieve middelen, de ligging van de veehouderij t.o.v. de kern van het wolvengebied (is het fenomeen wolf nieuw of al langer bekend), de werkwijze bij twijfel over de 'dader' (hond, vos of wolf) en of dieren beroepsmatig of hobbymatig worden gehouden. In het algemeen worden alle gedode gehouden dieren onderzocht volgens een standaard protocol. Het nemen van preventieve maatregelen in een wolvengebied wordt veelal gesubsidieerd. Schade veroorzaakt door honden en vossen wordt niet vergoed (van een hond kan op de eigenaar worden verhaald als die bekend is).

Als we de resultaten van een onderzoek in Limburg mogen extrapoleren kent de schapenhouderij in Nederland jaarlijks een verlies kent van enkele duizenden dode schapen door vos en hond. Dat wordt nu niet vergoed.

Aanbeveling 7.1
Het verdient aanbeveling om in een vroeg stadium per provincie inzicht te verwerven in het aantal schapen dat door honden en/of vossen wordt gedood.

Aanbeveling 7.2
Gelet op de kans op predatie van gehouden dieren verdient het aanbeveling om een centraal meldpunt in te richten waar de burger met dit type klachten terecht kan. Dit centraal meldpunt verzorgt ook de communicatie over preventie van en tegemoetkomingen in geleden verliezen. Aanbevolen wordt daarbij de procedures van het Faunafonds te volgen. Wolvenbureau en Faunafonds kunnen hier elkaar versterken.

Preventie is in alle Duitse managementplannen de verantwoordelijkheid van grondeigenaren (Tabel 7.1). Zij zijn verplicht om afdoende preventieve maatregelen te nemen in een straal van 30 km rondom bekend wolvengebied, met een overgangstermijn van één jaar waarin schade altijd wordt vergoed. In Frankrijk is preventie niet verplicht, maar preventieve maatregelen worden wel gesubsidieerd, veelal conform EU-regelingen. Voor ad hoc preventie worden soms preventieve middelen uitgeleend (flexinetten, vlaggetjeslinten) daar waar wolven nieuw gebied koloniseren. Tegemoetkomingen in het nemen van preventieve maatregelen beslaan over het algemeen slechts de materiaalkosten. In meerwerk in uren door de boer wordt niet voorzien. Lokaal zijn vrijwilligersnetwerken actief om hierin te ondersteunen.

Tabel 7.1

Overzicht verantwoordelijkheden ingeval van preventie en schade in Duitsland en Frankrijk.

Gebied	Preventie	Schade
Duitsland		
Bayern	-	BN
Sachsen	Grondgebruiker, LfULG	LRA, LfULG, LD DD
Niedersachsen	Grondgebruiker, NLWKN	-
Mecklenburg-Vorpommern	Grondgebruiker, LU	LUNG, StALU
Brandenburg	Grondgebruiker, LUGV, MIL	LUGV, LBB
Schleswig-Hollstein	Grondgebruiker, MLUR	MLUR
Sachsen-Anhalt	-	-
Frankrijk	MEEDDAT	MEEDDAT, ONCFS, DDAF

Afkortingen bij Tabel 7.1

LRA Landratsamt
LfULG Landesamt für Umwelt, Landwirtschaft und Geologie
NLWKN Niedersächsische Landesbetrieb für Wasserwirtschaft, Küsten und Naturschutz
LUNG Landesamt für Umwelt, Naturschutz und Geologie
LUGV Landesamt für Umwelt, Gesundheit und Verbraucherschutz
MLUR Ministerium für Landwirtschaft, Umwelt und ländliche Räume
LU Ministerium für Landwirtschaft, Umwelt und Verbraucherschutz M-V
StALU Staatliches Amt für Landwirtschaft und Umwelt/Obere Naturschutzbehörde
LBB Landeslabor Berlin_Brandenburg
LD DD Landesdirektion Dresden
ONCFS Office National de la Chasse et de la Faune Sauvage
MEEDDAT Ministry of Ecology, Energy, Sustainable Development and the Development of the Territory
DDAF Direction départementale de l'Agriculture et de la Forêt

De meeste EU-landen hebben schaderegelingen op nationaal niveau (Tabel 7.2).

Tabel 7.2

Overzicht van schaderegelingen in Europa (Reinhardt en Kluth 2007; Kaczensky et al., 2013).

Land	Financiering	Organisatie	Diersoort	Hoeveel
Albanië	-	-	-	-
Bulgarije	Jagers	Jagers	"schade"	0
Duitsland	Bundesland	divers	Landbouwhuisdieren, jachthonden, hobbydieren divers	85-100% marktwaarde
Estland	Staat	Staat	Landbouwhuisdieren	100% marktwaarde
Finland	Staat	Staat	Landbouwhuisdieren, rendieren, honden	100% marktwaarde
Frankrijk	DDAF	DDAF	Landbouwhuisdieren	100% marktwaarde
Griekenland	verzekering	ELGA	Landbouwhuisdieren	<90% marktwaarde
Hongarije	Staat	Staat	Landbouwhuisdieren	
Italië	Provincie	Provincie	Landbouwhuisdieren	divers
Kroatie	Staat	Staat	Landbouwhuisdieren	100% marktwaarde
Letland	-	-	-	-
Litouwen	-	-	-	-
Macedonië	-	-	-	-
Noorwegen	Staat	Staat	Landbouwhuisdieren, rendieren, honden	?
Oostenrijk	Jachtverzekering	jagers	Landbouwhuisdieren	?
Polen	Staat	Provincie, Nationale Parken	Landbouwhuisdieren	100% marktwaarde
Portugal	Staat	Staat	Landbouwhuisdieren	100% marktwaarde
Roemenie	Jachtverzekering		Landbouwhuisdieren	?
Servie	Jagers	Jagers		0
Slowakije	Staat	Regionale milieuorganisaties	Landbouwhuisdieren, honden wilde hoefdieren in Nationale Parken	?
Slovenië	Staat	Staat	Landbouwhuisdieren	>100% marktwaarde
Spanje	Regio	Regio	Landbouwhuisdieren	divers
Tsjechië	Staat	Staat	Landbouwhuisdieren	100% marktwaarde
Turkije	-	-	-	-
Zweden	Staat	Staat	Landbouwhuisdieren, rendieren, honden	?
Zwitserland	Staat 80%, Kanton 20%		Landbouwhuisdieren	100% marktwaarde

Afkortingen bij Tabel 7.2

ELGA = National organization for Agricultural Insurance

DDAF = Departmental Direction of Agriculture and Forests

In Frankrijk wordt ook indirecte schade (bij ons ook wel vervolgschade genoemd) door stress, productieverlies, abortus en vermiste dieren na een aanval vergoed. Bij vastgestelde schade door wolven of bij twijfel vindt compensatie plaats. In Spanje, Italië en Polen is schade gedelegeerd naar regio's/ provincies met deels verschillende regelingen. Griekenland heeft een schadefonds ingesteld dat door grondbezitters wordt gevuld, waarbij de staat bijspringt als de fondsen tekort schieten. In Duitsland vergoeden de deelstaten de schade bij de betreffende veehouders op vrijwillige basis. De Bondsregering is hierbij niet betrokken. In Duitsland moet schade binnen 24 uur gemeld worden aan de schade-uitvoeringsorganisatie of schade-experts. Schade aan landbouwhuisdieren (schapen, geiten, gehouden wilde hoefdieren) en jachthonden wordt vergoed. Deelstaten zoals Brandenburg vergoeden daarnaast schade aan hobbydieren. Compensatie van schade aan honden is normaliter in alle deelstaten uitgesloten. De schadebeoordeling vindt plaats door experts waarna de rapportage tot taxatie en uitkering leidt. Alle dode dieren, kosten van de dierenarts en kosten van destructie worden vergoed conform EU-regelingen (VO (EG) Nr. 1535/2007, de zogenaamde de-minimis steun met een maximum van € 7500 in drie jaar)). Bij overschrijding van deze regeling wordt gezocht naar additionele (private) middelen. Compensatie wordt gegeven voor dode en gewonde dieren conform marktprijzen. In Bayern is gekozen voor een schadevergoeding voor 85% door het Bayerische Naturschutzfonds (BN), de overige 15% zou door private financiering moeten worden opgebracht.

Schade aan landbouwhuisdieren wordt vergoed als er één jaar nadat wolven zich hebben gevestigd afdoende preventieve maatregelen zijn getroffen.

Aanbeveling 7.3
Het verdient aanbeveling dat tegemoetkomingssystemen voor geleden verliezen door wolven hand in hand gaan met voorlichting en hulp bij het nemen van preventieve maatregelen.

Aanbeveling 7.4
Aanbevolen wordt grondgebruikers (of eigenaren van vee) verantwoordelijk te maken voor het nemen van preventieve maatregelen tegen wolvenoverlast.

7.1 Preventieve maatregelen

Bij preventieve maatregelen kan onderscheid worden gemaakt tussen:
1. ad hoc maatregelen voor het tijdelijk verjagen van wolven en
2. permanente maatregelen in te voeren binnen één jaar.

Ad 1. Ad hoc maatregelen ter preventie van wolvenschade
Voor het tijdelijk verjagen c.q. conditioneren van wolven zijn de volgende mogelijkheden beschikbaar:
- - optisch (vlaggetjeslijn, meestal rood).
- - akoestisch (vuurwerk, gaskanonnen).
- - mobiel waakhondenteam.
- - mobiel schriknet.
- - geur en smaak (geurgordijn, prooi behandelen met Bitrex, Conditioned Taste Aversion).
- - lichamelijk (paintball, rubberkogels, halsband GPS met elektroshock en virtual fence).

N.b. Vuurwerk, gaskanonnen: APV en geluidsrichtlijnen staat dit in de weg. Het gebruik van rubberkogels is verboden bij wet.
In Duitsland zijn mobiele waakhondenteams beschikbaar en commercieel interessant voor particulieren om te verhuren. Het gebruik van optische en akoestische afweermiddelen werkt alleen op korte termijn (habituatie), maar kan soelaas bieden in de periode dat nog onvoldoende deugdelijke preventieve maatregelen zijn getroffen.
GPS virtual fence halsbanden zijn nog niet getest op wolven in de praktijk (Licht *et al.,* 2010). Een ouder systeem met ingegraven draden is soms effectief. M.b.t. het conditioneren van wolven is onvoldoende onderzoek gedaan naar Conditioned Taste Aversion (Smith *et al.,* 2000). Het veel geteste LiCl werkt niet (of alleen op de korte termijn). Toepassing van het ontwormingsmiddel TBZ leidde tot divers gedrag van wolven.

Aanbeveling 7.5
Omdat veldtesten van veel potentieel geschikte 'ad hoc' middelen tot op heden ontbreken, verdient het aanbeveling om het effect van preventieve maatregelen nauwkeurig te monitoren.

Ad 2. Permanente maatregelen ter preventie van wolvenschade
Om wolven zeker tegen te houden geeft het 'best practice manual' voor Noord-Amerika een rasterhoogte aan van 2.4 m (http://environment.fhwa.dot.gov/ecosystems/wvc/ch4.asp#four-2). In Banff NP hebben ze deze 2.4 m ook aangehouden en daarnaast is het raster daar 1,5 m onder een hoek van 45^0 ingegraven.

In Duitsland bestaat inmiddels al weer ruim tien jaar ervaring met het nemen van preventieve maatregelen tegen aanvallen van wolven op vee. Daar worden als afdoende maatregelen voor landbouwhuisdieren beschouwd:
1. (5 draads, linten) elektrisch raster > 90cm en afstand tot de grond <20cm of
2. 90 cm hoge flexinetten (omheiningen van netten die stroom voeren) V>2000-3000V/ 1J, afstand tot de grond <20 cm of 3. gaas >1,20 m op de bodem met een spandraad afgespannen.

Preventieve maatregelen moeten haalbaar en betaalbaar zijn. Altijd zal rekening moeten worden gehouden met type en omvang van te omrasteren gebieden. Hoe doe je dat op uiterwaarden, dijklichamen etc? Hoe doe je dat in gebieden waar ook wilde dieren moeten kunnen migreren? Kan worden volstaan met minder draden? Ook staat andere wetgeving en regelgeving het toepassen van deze middelen op sommige locaties niet toe. Bestemmingsplannen, APV's, milieuwetgeving staan hieraan in de weg. Dit alles vraagt om aanpassing van wet- en regelgeving.

Aanbeveling 7.6
Aanbevolen wordt voor de Nederlandse situatie dat de sector uitwerkt welke methoden inpasbaar en effectief zijn. Aanvankelijk kan worden teruggevallen op de methode die in Duitsland als effectief wordt gezien, namelijk omheinen door:

1. (5 draads) elektrisch raster > 90 cm en afstand tot de grond <20 cm of
2. 90 cm hoge flexinetten (omheiningen van netten die stroom voeren) V>2000-3000V/ 1J, afstand tot de grond <20 cm of
3. gaas >1,20 m op de bodem met een spandraad afgespannen.

Ook ophokken in een goed afgesloten stal kan natuurlijk een optie zijn. Andere afrasteringsconstructies worden door deskundigen beoordeeld op afdoende werking. In elk geval moet de afrastering 100% dicht zijn, dus ook langs slootkanten en door beken heen. Om schapen binnen te houden is een spanningsniveau op schikdraad van 2,5 kV voldoende, om wolven buiten houden is minimaal 4,5 kV gewenst. Als wolven leren om over een (elektrisch) raster te springen kan een klapperende band 30 cm boven het raster worden aangebracht of dienen waakhonden te worden ingezet. Voor hobbydierhouders in een wolvenleefgebied geldt dat de dieren 's nachts op stal moeten worden gezet. Ook honden dienen 's nachts in een afgesloten, niet voor wolven toegankelijke ruimte te worden geplaatst. Voor vrijlevende schaapkuddes geldt de inzet van waakhonden, lama's en ezels als preventieve maatregel. Inzet van deze waakhonden is echter in veel gebieden problematisch omdat ze veel blaffen en de kudde beschermen tegen alle indringers inclusief wandelaars al dan niet met honden. Voor het ophokken is de effectiviteit van preventie met waakhonden het hoogst in gebieden met extensieve schapenhouderij wanneer de dieren 's nachts worden opgehokt met 3-4 waakhonden (95% minder predatie dan bij vrijgehouden schapen zonder waakhonden, 79-94% minder predatie bij vrijgehouden schapen met waakhonden; Espuno *et al.,* 2004). In Slovenië bleek het inzetten van waakhonden een goede optie om *surplus doden* tegen te gaan. Er worden dan nog maar één tot twee dieren gedood (Linnartz *et al.,* 2013). Dit wordt ook bevestigd uit Pools onderzoek. Waakhonden gaan daar in de aanval tegen de wolf. Daarentegen blijkt ook uit onderzoek dat een waakhond niet altijd preventief werkt, waarschijnlijk bij gebrek aan goede training. Al dit soort middelen worden ook in Frankrijk toegepast (Cerpam *et al.,* 2012).

Aanbeveling 7.7
Het verdient aanbeveling om vroegtijdig een expert uit het buitenland uit te nodigen om schapenhouders, desgewenst, te trainen in het gebruik van de juiste waakhonden en andere preventieve middelen tegen wolvenpredatie.

Surplus doden
Schapen kennen geen natuurlijk vluchtgedrag zoals hertachtigen dat kennen. Zij blijven veelal staan, waardoor de wolf meerdere dieren kan doden (aanleggen voorraad). Schapen in een kleine ruimte waar een wolf binnen dringt blijven een soort van vluchtreactie vertonen maar kunnen niet weg. De wolf blijft getriggerd om te jagen en doodt in korte tijd meerdere schapen. Honden kunnen wolven weer naar buiten jagen. In Slovenië vond in 10% van wolven-aanvallen surplus doden plaats: 10 tot 15 schapen werden gedood waarvan er één wordt gegeten. Ze komen dan steeds terug om het restant van de gedode dieren op te eten (Linnartz *et al.*, 2013). In Duitsland is de ervaring dat je een wolf pas opmerkt in een nieuw gebied als hij schapen gaat pakken (Linnartz *et al.,* 2013). Volgens de wolvenplannen in Duitsland moeten permanente maatregelen door de grondgebruiker binnen één jaar na vestiging van de wolf worden getroffen in een straal van 30 km rondom het wolvengebied of in het activiteitsgebied met een buffer van 30 km.

7.2 Procedure preventie van het Faunafonds

In Duitsland gaat het wat betreft gehouden dieren die ten prooi vallen aan de wolf om schapen, geiten, damherten en kalveren. Volwassen runderen en paarden werden tot op heden nog niet bemachtigd. In Polen en Bulgarije is dit laatste incidenteel wel het geval. In Nederland kan vooral schade verwacht worden aan schapen, geiten (kader Geiten en Schapenhouderij in Nederland), damherten, rundvee, honden en hobbydieren (Gazzola *et al.*, 2008). Het Faunafonds kan onder voorwaarden een tegemoetkoming verlenen voor schade veroorzaakt door beschermde inheemse diersoorten aan bedrijfsmatig gehouden landbouwhuisdieren.

Geiten en Schapenhouderij in Nederland.

In Nederland leven geiten in stallen of in een weitje bij het huis. Meer dan 80% van het aantal houders van schapen en geiten is niet-bedrijfsmatig. Een marginaal gedeelte leeft in natuurgebieden van natuurorganisaties.

Schapen leven in veenweidegebieden waar sloten de omheining vormen. Daarnaast gerasterd in de natuur (heidebegrazing) of ze worden ingezet voor dijkbegrazing. Het raster van een nachtweide in een natuurgebied is meestal 50 cm tot 80 cm hoog zonder stroom. Veel hobbyhouders hebben een paar schaapjes bij huis. Grote schapenhouders hebben een herdershond als hulp. Er zijn ongeveer 40.000 schapen- en geitenhouders met één miljoen schapen en 200.000 geiten. Er zijn ongeveer 1000 bedrijven met meer dan 100 schapen die 10 maanden per jaar buiten lopen. Het zwaartepunt van hun voorkomen ligt in de noordelijke provincies, maar ze komen voor over geheel Nederland. Relevant is de vraag of een elektrisch raster in de zomer in een veengebied of in een natuurgebied overal voldoende spanning krijgt, ongeacht welke stroomsterkte er op zit.

In de Flora- en faunawet is onder meer bepaald dat grondgebruikers in eerste instantie verantwoordelijk zijn voor de voorkoming van faunaschade. Omdat in nieuw leefgebied onbekendheid heerst over de omgang met wolven, zal de eis dat preventieve maatregelen ter voorkoming van schade getroffen dienen te zijn om voor tegemoetkomingen in schade in aanmerking te komen, geleidelijk worden ingevoerd. De in Duitsland gehanteerde straal van 30 km rondom bekend wolvengebied voor de verplichting tot preventie is te groot voor Nederland (282.600 ha).

Er zijn ook argumenten aan te voeren voor het vergoeden van de kosten welke met preventie gepaard gaan: de wolf is een Habitatrichtlijnsoort (waarvan je afblijft) en het kan worden gezien als een stimuleringssubsidie voor een nieuwe situatie.

Aanbeveling 7.8
Vanaf de eerste schade door wolven en bij vastgestelde vestiging stimuleren het wolvenbureau en het Faunafonds de inzet van tijdelijke preventieve middelen om nieuwe schades zoveel mogelijk te voorkomen. Het Faunafonds ondersteunt het gebruik van preventieve middelen door middel van een financiële tegemoetkoming of uitleen van materiaal. Ook de inzet van een vrijwilligersnetwerk wordt actief bevorderd door wolvenbureau en Faunafonds.

7.3 Procedure tegemoetkomingen door het Faunafonds

Belanghebbenden die schade ondervinden, aangericht door beschermde inheemse diersoorten aan bedrijfsmatig gehouden landbouwhuisdieren, hobbydieren of huisdieren (honden) en ondanks het nemen van preventieve maatregelen (niet noodzakelijk in beginperiode bij onbekendheid met aanwezigheid van wolven), kunnen zich tot het Faunafonds wenden met een verzoek voor een tegemoetkoming in de schade (www.faunafonds.nl). Dit vereist een aanpassing van de beleidsregels van het Faunafonds. De schade is inclusief de vervolgschade. De schademelding dient binnen 24 uur bij het Faunafonds gedaan te worden voor onderzoek ter plaatse inclusief de taxatie van de schade. Dit heeft consequenties voor de bereikbaarheid van het Faunafonds. Het daarop gebaseerde verzoek om een tegemoetkoming dient binnen zeven werkdagen te worden ingediend bij het Faunafonds.

Aanbeveling 7.9
Het in situ onderzoek na een wolf-gerelateerde schademelding wordt uitgevoerd door deskundigen die worden ingeschakeld door het Faunafonds en het wolvenbureau.

Aanbeveling 7.10
Emoties rond (schade door) wolven kunnen hoog oplopen. Dat legt een zware druk op de schouders van de deskundigen van het wolvenbureau en Faunafonds die een bezoek brengen aan getroffen boeren. Het verdient aanbeveling erop voorbereid te zijn dat deze mensen soms meer de functie van mediator dan van taxateur zullen moeten vervullen.

Aanbeveling 7.11
Om te voorkomen dat bedrijven bezoek krijgen van nieuwsgierigen dient de anonimiteit van de grondgebruiker in kwestie te zijn gewaarborgd.

Uitsluitend voor schade veroorzaakt door diersoorten genoemd in artikel 4, eerste lid, onderdeel a en b van de Flora- en faunawet genoemde soorten, kan het bestuur een tegemoetkoming verlenen. Het bestuur zal een tegemoetkoming, als bedoeld in artikel 2, slechts verlenen, indien en voor zover naar zijn oordeel de grondgebruiker de schade niet had kunnen voorkomen en beperken door het treffen van maatregelen of inspanningen waartoe hij naar eisen van redelijkheid en billijkheid was gehouden.

Aanbeveling 7.12
Het verdient aanbeveling de wolf op te nemen in de lijst van diersoorten genoemd in artikel 4, eerste lid, onderdeel a en b van de Flora- en faunawet.

Aanbeveling 7.13
Het Faunafonds verschaft in een vroeg stadium duidelijkheid over de eisen waaraan de grondgebruiker moet voldoen voor preventie van schade door wolven, om in een later stadium in aanmerking te kunnen komen voor tegemoetkomingen in geleden bedrijfsmatige verliezen. Onderdelen daarvan zijn een passende tegemoetkoming in schade aan huisdieren (honden) en hobbydieren/niet bedrijfsmatig gehouden dieren, het voordeel van de twijfel over de dader en het vergoeden van vervolgschade. Dit vereist een aanpassing van de beleidsregels van het Faunafonds. In alle gevallen geldt voor een tegemoetkoming de voorwaarde dat de vereiste preventiemaatregelen waren genomen en de verblijfplaats van de dieren is geregistreerd via het UBN (Uniek Bedrijfs Nummer) of het BRS (Bedrijfsrelatienummer).

Aanbeveling 7.14
Omdat op de wolf het zwaarste beschermingsregime van toepassing is, wordt aanbevolen om, in uitzondering op het beleid, maar met gebruikmaking van de bevoegdheid van artikel 8, derde lid van de beleidsregels voor de wolf geen eigen risico te berekenen binnen een overgangstermijn van één jaar na het verschijnen van de eerste wolf (wolven) in een regio. Daarna moet het eigen risico worden herzien.

Aanbeveling 7.15
Het wolvenbureau en het Faunafonds zien toe op een correcte uitvoering van een regeling voor preventie van en tegemoetkomingen in schade door wolven. Dit laatste houdt in dat alle dode dieren, kosten van de dierenarts, kosten van destructie en vervolgschade vergoed worden conform EU-regelingen, onder de voorwaarde dat de grondgebruiker aan zijn, door het Faunafonds nog nader te formuleren, verplichtingen tot preventie heeft voldaan.

Rust.

Literatuur

Bade, T., R. Enzerink, B. van Middendorp & G. Smid 2010. Wild van de Economie. KNNV Uitgeverij, Zeist.

Bastmeijer, C. & A. Trouwborst 2013. Welkom terug? De relevantie van het Europees gebiedenbeschermingsrecht voor de wolf en andere 'terugkomers'. Milieu en Recht 2: 80-91.

Boitani, L. 2000. Action Plan for the Conservation of the Wolves (*Canis lupus*) in Europe, Nature and Environment No. 113, Council of Europe.

Bundesamt für Naturschutz BfN 2009. Monitoring von Großraubtieren in Deutschland. BfN-Skripten 251. 89p.

BAFU Bundesamt für Umwelt 2008. Konzept Wolf. Managementplan für den Wolf in der Schweiz. Schweizerische Eidgenossenschaft. Departement für Umwelt, Verkehr, Energie und Kommunikation UVEK, Bern, Zwitserland.

Cerpam-OIER-Suamme-Adem-DDT/M 04-05-06-38-73-Idele 2012. Technique pastorales. Protection des troupeaux contre la predation.

Espuno, N., B. Lequette, M. Poulle, P. Migot & J.Lebreton 2004. Heterogeneous response to preventive sheep husbandry during wolf recolonization of the French Alps. Wildl. Soc. Bull. 32(4): 1195-1208.

EU 2013a. LIFE and human coexistence with large carnivores. European Commission, Environment Directorate-General.

EU 2013b. Report from a Stakeholder Workshop on EU Action on Large Carnivores Brussels, 25 January, 2013.Executive Summary.

Gazzola, A., Capitani, C., Mattioli, L. and Apollonio, M. (2008), Livestock damage and wolf presence. Journal of Zoology, 274: 261–269.

Groot Bruinderink, G.W.T.A. , H.A.H. Jansman, M.H. Jacobs en M. Harms 2012. De komst van de wolf (*Canis lupus*) in Nederland. Alterra-rapport 2339.

Groot Bruinderink, G.W.T.A., D.R. Lammertsma, C. Hoon, A. Kruft en R. Lanters 2012. Verslag workshop 'De komst van de wolf in Nederland'. Alterra/Wing-rapport 2403.

Groot Bruinderink G.W.T.A., P.W. Goedhart, D.R. Lammertsma en J.A. Dekker 2012a. Inzicht in de betrouwbaarheid van aantalsbepalingen van enkele schadeveroorzakende zoogdiersoorten in Nederland. Alterra-rapport 2426.

Intomart Gfk 2012. Appreciatie-onderzoek naar de komst van de wolf. Kwalitatief onderzoek onder de Nederlandse bevolking. Rapport 28393.

Kaczensky, P. en T. Huber, 1994. Wer war es? Dokumentation und IdentifikationvonRaubtierrissen. Institut für Wildbiologie und Jagdwirtschaft der Universität für Bodenkultur in Wien.

Kaczensky, P., G. Kluth, F. Knauer, G. Rauer, I. Reinhardt en U. Wotschikowsky, 2009. Monitoring von Grosraubtieren in Deutschland – Rahmenplan Wolf. Bundesamt fur Naturschutz, Skripten 251.Bonn. www.bfn.de.

Kaczensky, P., G. Chapron, M. von Arx, D. Huber, H. Andren & J. Linnell 2013. Status, management and distribution of large carnivores- bear, lynx, wolf & wolverine in Europe. European Commission.

Krebs, C.J. 1985. Ecology. The experimental analysis of distribution and abundance. Harper & Row, publishers, New York.

Licht, D.S., J.J. Millspaugh, K.E. Kunkel, C.O. Kochanny & R.O. Peterson 2010. Using small populations of wolves for ecosystem restoration and stewardship. BioScience 60 (2): 147-153.

Linnartz, L., L. Floor, C. Vergeer, M. Montizaan, M. La Haye, B. Houben & T. Teunissen 2013. Verslag Wolvensymposium 13 juni 2013: Naar een conflictarm samenleven.

Linnell, J., V. Salvatori & L. Boitani 2008. Guidelines for population level management plans for large carnivores. LCIE, Istituto di Ecologia Applicata, Roma, Via Arezzo 29 – IT 00161, samengesteld in opdracht van de Europese Commissie.

Ministerie van Economische Zaken 2013. Protocol stranding levende grote walvisachtigen. Versie 1.1. Den Haag.

Ministerium für Landwirtschaft, Umwelt und Verbraucherschutz Mecklenburg-Vorpommern 2010. Managementplan für den Wolf in Mecklenburg-Vorpommern. Landesamt für Innere Verwaltung Mecklenburg-Vorpommern, Schwerin.

Ministerium für Umwelt, Gesundheit und Verbraucherschutz 2012. Managementplan für den Wolf in Brandenburg.
Ministerium für Landwirtschaft, Umwelt und Verbraucherschutz Mecklenburg-Vorpommern 2010.
Ministerium für Umwelt, Gesundheit und Verbraucherschutz 2012; Sachsen-Anhalt 2008.
Ministère de l'Ecologie, de l'Energie, du Développement durable et de l'Aménagement du territoire & Ministère de l'Agriculture et de la Pêche 2008.
Ministère de l'Ecologie, de l'Energie, du Développement durable et de l'Aménagement du territoire & Ministère de l'Agriculture et de la Pêche 2008. 2008-2012 National wolf action plan, in the French context of substantial and traditional livestock farming.
Ministry of Agriculture and Forestry 2005. Management plan for the wolf in Finland.
Nelson, M.E. and L.D. Mech 1986. Relationship between snow depth and gray wolf predation on white-tailed deer. Journal of Wildlife Management 50(3): 471-474.
Niedersächsisches Ministerium für Umwelt und Klimaschutz 2010. Der Wolf in Niedersachsen. Grundsätze un Massnahmen im Umgang mit dem Wolf. Hannover.
Reinhardt, I. & G. Kluth 2007. Leben mit Wölfen. Leitfaden für den Umgang mit einer konfliktträchtigen Tierart in Deutschland. BfN-Skripten 201, Bonn.
Sachsen-Anhalt 2008. Leitlinie Wolf. Grundsätze zum Umgang mit Wölfen in Schsen-Anhalt. Magdeburg.
Sächsisches Staatsministerium für Umwelt und Landschaft 2009. Managementplan für den Wolf in Sachsen. Thieme GmbH & co, Meissen.
Sächsisches Staatsministerium für Umwelt und Landschaft 2009; StMUGV 2007; StMUGV 2007. Managementplan Wölfe in Bayern – Stufe 1. München.
Smith, M.E., J.D.C. Linnell , J. Odden & J.E. Swenson 2000. Review of Methods to Reduce Livestock Depredation II. Aversive conditioning, deterrents and repellents, Acta Agriculturae Scandinavica, Section A – Animal Science, 50(4): 304-315.
Stikvoort, B., M. Poortvliet & B. Elands 2013. Wolven en wilde zwijne. Acceptabel risico? Landschap (in voorber.).
Trouwborst, A., C.J. Bastmeijer en Ch.W. Backes 2013. Wolvenplan voor Nederland: naar een gedegen juridische basis. Een juridisch onderzoek ter ondersteuning van de opstelling van een Nederlands wolvenplan. Rapport in opdracht van het Faunafonds. Tilburg University/Maastricht University.
Wing 2013. Verslag Toetsingsbijeenkomst Wolvenplan, 1 oktober 2013. Wing rapport 1308.

De volgende websites over managementplannen werden geraadpleegd:
http://www.wolfsbetreuer.de/managementplan-sh-1.html ; http://www.sachsen-anhalt.de/index.php?id=48565;
http://www.wolfsbetreuer.de/mediapool/99/996877/data/PositionspapierWolfV2010Endfassung.pdf;
http://www.wolfsbetreuer.de/mediapool/99/996877/data/Wolfsrichtlinie_SH_2012.pdf).

Alterra Wageningen UR
Postbus 47
6700 AA Wageningen
T 0317 48 07 00
www.wageningenUR.nl/alterra

Alterra-rapport 2486
ISSN 1566-7197

Alterra Wageningen UR is hét kennisinstituut voor de groene leefomgeving en bundelt een grote hoeveelheid expertise op het gebied van de groene ruimte en het duurzaam maatschappelijk gebruik ervan: kennis van water, natuur, bos, milieu, bodem, landschap, klimaat, landgebruik, recreatie etc.

De missie van Wageningen UR (University & Research centre) is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen UR bundelen 9 gespecialiseerde onderzoeksinstituten van stichting DLO en Wageningen University hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 6.000 medewerkers en 9.000 studenten behoort Wageningen UR wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

To explore the potential of nature to improve the quality of life

Alterra Wageningen UR
Postbus 47
6700 AA Wageningen
T 317 48 07 00
www.wageningenUR.nl/alterra

Alterra-rapport 2486
ISSN 1566-7197

Alterra Wageningen UR is hét kennisinstituut voor de groene leefomgeving en bundelt een grote hoeveelheid expertise op het gebied van de groene ruimte en het duurzaam maatschappelijk gebruik ervan: kennis van water, natuur, bos, milieu, bodem, landschap, klimaat, landgebruik, recreatie etc.

De missie van Wageningen UR (University & Research centre) is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen UR bundelen 9 gespecialiseerde onderzoeksinstituten van stichting DLO en Wageningen University hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 6.000 medewerkers en 9.000 studenten behoort Wageningen UR wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

5. Reactie advies wolf (GS-brief van 14 april 2020)

Onderbouwingsvragen van de fracties D66 en VVD

1. Is GS bereid de preventieve maatregelen per direct in te laten gaan? Zo niet, wanneer wel (op welke datum)?

Antwoord;
Ja

2. Zo ja, kan dit in samenspraak met de Werkgroep Wolf? Zo nee, waarom niet?

Antwoord;
Gedeputeerde staten is in gesprek met vertegenwoordiging van de sector via het ronde tafel overleg en de gebiedscommissie in oprichting. Beide zullen zijn bij het vervolgproces betrokken.

3. In welk stadium bent u met het instellen van de gebiedscommissie Wolf waarover u in de brief spreekt.

Antwoord;
Op 5 juni heeft de eerste bijeenkomst plaatsgevonden. De leden van de gebiedscommissie zijn aangemeld en er is een onafhankelijk voorzitter geworven. Op 16 juni neemt Gedeputeerde Staten een besluit over het definitief instellen van de gebiedscommissie.

4. In interviews heeft gedeputeerde Jumelet aangegeven veel meer schapen en kuddes te willen in Drenthe om de heide in stand te houden. Hoe wil het college dit bewerkstelligen in combinatie met de wolf.

Antwoord; Gebleken is dat schaapskuddes een wezenlijke bijdrage leveren aan het beheren van de natuur. In overleg met de TBO's kijken we ook of we de schaapskuddes nog meer kunnen inzetten om de natuurgebieden in Drenthe goed te beheren. We zijn hier nog over in gesprek.

Fractie Forum voor Democratie

1. Is het college van GS het met de bovengenoemde constatering eens? Zo niet, wat is dan uw visie op de huidige situatie en de in de naaste toekomst te verwachte ontwikkeling

Antwoord;
Ja, we moeten rekening houden ook in Drenthe met een gevestigde wolf op termijn.

2. Bent u van mening dat schapenhouders en andere kleinveehouders die getroffen worden door de vraatzucht van de wolf op de kortst mogelijke termijn op enigerlei wijze door de overheid beschermd en/of gecompenseerd dienen te worden?

Antwoord;
Ja, dierhouders ontvangen op dit moment al een vergoeding wanneer hun dieren aangevallen of gedood zijn door een wolf.

3. Is het college bereid, indien de hiervoor gesignaleerde trend doorzet, om in navolging van Duitsland, de beschermde staten van de wolf ter discussie te stellen, zodat de wettelijke mogelijkheid geopend wordt om wolven die ernstige schade aanrichten af te schieten.

Antwoord

Wij volgen de EU wetgeving op de voet en zullen ook hier aankaarten dat bij het doorzetten van de gesignaleerde trend we ook moeten nadenken over gecontroleerd beheer. Voor nu is het vooral van belang in te zetten op de preventie van schade, zie het wolvendraaiboek 2.0.

Fractie VVD

1. Wat is de reden dat er niet meer gecommuniceerd is met de inwoners en PS van Drenthe.

Antwoord

Voorafgaand aan interprovinciale besluitvorming hebben Gedeputeerde Staten een avond georganiseerd met vertegenwoordigers van de schapensector om het concept draaiboek door te spreken. De uitkomsten van die avond zijn leidend geweest in het standpunt van GS over het draaiboek. Dit standpunt is via een statenbrief met Provinciale Staten gedeeld. Ook is er een informatiebijeenkomst geweest voor Provinciale Staten over het draaiboek. Daarnaast is er op onze website een speciale wolvenpagina ingericht waar alle informatie te vinden is. Ook hebben we schapenhouders die via andere kanalen hun zorgen hebben geuit te woord gestaan. Samen met de gebiedscommissie werken we ook een communicatieplan over het vervolg. Wij willen (afhankelijk van de Coronasituatie) u graag op termijn kennis laten maken met de gebiedscommissie in het veld.

2. Is het college het met de VVD eens dat het vastgestelde wolvenplan niet actueel meer is.

Antwoord;

Het college is het eens met de VVD dat het goed zou zijn het Interprovinciale wolvenplan te evalueren. Dit hebben wij binnen ons Bestuurlijke Advies Commissie Vitaal Platteland inmiddels aangekaart en hierover gaan we nader in gesprek.

3. Was het niet veel beter geweest dat al voor de komst en vestiging van de wolf duidelijk was geweest hoeveel wolven we in Drenthe gaan toestaan.

Antwoord;

Op basis van de huidige Europese regelgeving is dit niet mogelijk.

4. Hoe denkt het college de komst van de wolf en meer schaapskuddes te gaan combineren.

Antwoord;

Dit zullen we in samenspraak met de gebiedscommissie moeten monitoren. Er zijn goede voorbeelden van kuddes die met nachtweiden, nachtkralen en verplaatsbare draad- en gaasrasters hun dieren effectief beschermen tegen de wolf.

5. Is het college het met ons eens dat wolfwerende afrastering slecht is voor de Drentse natuur?

Antwoord

De Drentse natuur zou niet gebaat zijn bij de barrière werking van vaste gaasrasters, maar zoals bij het antwoord op vraag 4 ook is aangegeven zijn dit soort vaste rasters een van de mogelijkheden om om natuurbegrazers te beschermen tegen aanvallen van wolven.

Groen links

1. Wil de gedeputeerde met de regeling ook rekening houden met wolf-kerende schapennetten?

Antwoord
Ja

PVV

a. Vindt GS deze kosten wel te verantwoorden?

Antwoord: We vinden het beschikbare budget dat we recent ter beschikking hebben gesteld een belangrijke eerste stap. Samen met de gebiedscommissie gaan we verder in gesprek over wat nog meer nodig is voor een totaal aanpak.

b. Als de wolf zich heeft gevestigd in Drenthe met een of meer roedels en de schapen worden inmiddels goed beschermd, hoe ziet het vervolg er dan uit? Gaat de wolf dan over op reeën en muizen?

Antwoord;
Het is de ervaring in de ons omringende landen en in Gelderland dat als wolf eenmaal gevestigd is in een bepaald gebied en weet waar hij wilde prooi kan vinden, hij daaraan de voorkeur geeft. Dit beeld wordt ook bevestigd in de literatuur.

c. Is het aannemelijker dat deze vervolgens jonge runderen (kalveren en veulens) als prooi zal gaan nemen zoals recent reeds in N. brabant is gebeurd? Gaan we die dan ook preventief beschermen?

Antwoord
We zullen de gebiedscommissie vragen dit te onderzoeken.

d. Wat dan? Kinderen als prooi?

Antwoord
Voor deze vragen verwijzen wij u naar pagina 14 van het IPO wolvendraaiboek.
https://www.bij12.nl/wp-content/uploads/2019/01/Interprovinciaal-wolvenplan.pdf

e. Heeft het consequenties voor hondsdolheid? Zal de permanente vestiging van wolven in Drenthe geen verhoogde risico's geven voor de volksgezondheid?

Antwoord
Daar is ons geen informatie over bekend.

f. Gezien de problemen onder a, b en c en gezien dat ecologen in Drenthe al warmlopen … Dat mag wettelijk gezien toch?

Antwoord

Onder de huidige regelgeving van de Europese Habitatrichtlijn en Wet natuurbescherming is alleen in uitzonderlijke gevallen beheer in de zin van vangen, verplaatsen of doden van een wolf als er geen andere bevredigende alternatieven zijn.

PvdD

1. Bent u het met de Partij voor de Dieren eens dat het gevaarlijk is om roofdieren te demoniseren?

Antwoord
Ja

2. Bent u het met de Partij voor de Dieren eens dat de wolf een aanwinst is voor de OERprovincie

Antwoord
De komst de wolf in Drenthe brengt veel onzekerheden met zich mee, met name onder de dierhouders. Er zijn ook mensen blij met de komst van de wolf. Het gaat ons erom dat we een balans weten te vinden tussen een goede afhandeling van de schade onder de schade dierhouders en het beschermen van de wolf.

3. Bent u het met de PvdD eens dat schapenhouders zich aan het Besluit houders van Dieren dienen te houden.

Antwoord
Ja

4. Bent u het met de PvdD eens dat de NVWA zou moeten toezien op de naleving van de beschermingsplicht van veehouders.

Antwoord
Ja

5. Is het een standpunt van GS dat de wolf in Drenthe “gecontroleerd beheerd zou moeten worden”, zoals gedeputeerde Jumelet aangaf op 6 mei jongstleden?

Antwoord;
De wolf is binnen de huidige regelgeving een zwaar beschermd diersoort. Het is daarom nu vooral van belang om in te zetten op de preventie van schade. We volgen de Europese regelgeving op de voet. Wij hebben daarom op 6 mei aangegeven dat we bij de komst van meerdere roedels in Drenthe ook na zouden kunnen denken over gecontroleerd beheer.

Agendapunt voor de vergadering van Gedeputeerde Staten van Drenthe

Voor beantwoording schriftelijke vragen ex artikel 41 Reglement van orde

Algemene gegevens	
Opsteller	[redacted] tst. [redacted]
Team	Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving
Datum	
Uiterste behandeldatum in GS: 21-09-2021	

Teammanager
Arnout Venekamp
Paraaf
Bespreken:

Verwijzing naar speerpunt coalitieakkoord/programma begroting
2. Stad en platteland: ruimte bieden en richting geven

Akkoord portefeuillehouder
Henk Jumelet

Intern voorbereid met
1. [redacted], Landelijk gebied
2.
3.

Akkoord provinciesecretaris
Wim Brenkman

Archivering	
Datum:	*Registratienummer:*
	nr.
	nr.
	nr.

Communicatie
Openbaar: Ja, later. Openbaar vanaf ontvangst brief door vragensteller.
Persbericht: Nee
Bekendmaking: Niet van toepassing

Onderwerp

Beantwoording schriftelijke vragen ex artikel 41 Reglement van orde van de PvdD-fractie over het in Fryslân geplaatste wolvenhek.

Advies

In te stemmen met de brief aan de PvdD-fractie, in afschrift aan de overige Statenleden.

Beslissing GS

Risico's

Niet van toepassing.

Kanttekeningen vanuit de organisatie

Niet van toepassing.

Aanvullende informatie voor GS

Niet van toepassing.

Tekst openbare besluitenlijst

Onderwerp: Beantwoording vragen Partij voor de Dieren over kap door de gemeente Aa en Hunze in Nooitgedacht.
Tekst: Gedeputeerde Staten beantwoordt vragen van Provinciale Staten over het in Fryslân geplaatste wolvenhek.

Aan:
mevrouw R. Zuiker

(i.a.a. de overige Statenleden)

Assen, @
Ons kenmerk @
Behandeld door team Vergunningverlening, handhaving en toezicht (0592) 36 5555
Onderwerp: Beantwoording schriftelijke vragen ex artikel 41 Reglement van orde over het in Fryslân geplaatste wolvenhek.

Geachte mevrouw Zuiker,

In uw brief van 30 juni 2021 stelde u een aantal vragen over het in Fryslân geplaatste wolvenhek. Deze vragen beantwoorden wij als volgt.

Vraag 1
Bent u het met ons eens dat een hek van meerdere kilometers in strijd is met de Europese en nationale regels die aangeven dat de wolf beschermd moet worden en dat de wolf niet verstoord mag worden? Zo nee, waarom niet?

> *Antwoord 1*
> *Het betreffende hek is geplaatst in Fryslân. De provincie Fryslân is dan ook bevoegd gezag m.b.t. de handhaving van Europese en nationale regels betreffende de bescherming van wolven. Het is aan de provincie Fryslân om eventuele strijdigheid hiermee te bepalen.*

Vraag 2
Andere dieren kunnen in hun leefgewoonten ernstig verstoord worden door dit hek, dit zou zelfs verstrekkende gevolgen voor populaties kunnen hebben. Ziet de provincie nadelige gevolgen van een dergelijk hek voor (andere) dieren? (Graag toelichting)

> *Antwoord 2*
> *Zie antwoord vraag 1.*

Vraag 3

Is het volgens de Wet Natuurbescherming toegestaan een kilometers lang hek te plaatsen langs een N2000 gebied? (Graag toelichting)

Antwoord 3
Zie antwoord vraag 1.

Vraag 4
Is de provincie voornemens handhavend op te treden tegen dit hek? (Zo nee, graag toelichting)

Antwoord 4
Zie antwoord vraag 1.

Vraag 5
Bent u het met ons eens dat de plaatsing van een dergelijk hek schapenhouders niet ontslaat van hun wettelijke verplichting hun dieren zelf te beschermen? (Zo nee, graag toelichting)

Antwoord 5
Ja, dat zijn wij met u eens.

Vraag 6
Bent u het met ons eens dat het hek zinloos is om schapen te beschermen? (Zo nee, graag toelichting)

Antwoord 6
Ja, we zijn het met u eens dat in de huidige vorm het hek niet bijdraagt aan het beschermen van schapen.

Vraag 7
Bent u het met ons eens dat niet de wolf maar de mens de grootste vijand van schapen is omdat slachting van schapen in Nederland voornamelijk in het abattoir plaatsvindt? (Zo nee, graag toelichting)

Antwoord 7
Wij nemen kennis van uw mening. Wij zijn het met u eens dat slachting van schapen voornamelijk in het abattoir plaatsvindt.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,

, voorzitter , secretaris

INGEKOMEN 06 JAN 2020
BIJ12.2020IN.003

de Rechtspraak

Rechtbank
Noord-Nederland

[ ] AANTEKENEN [ ] PER POST [ ] PER FAX 0854862233

Gedeputeerde Staten van Drenthe, unitmanager van BIJ12-Faunazaken
Leidseveer 2
3511 SB Utrecht

Afdeling bestuursrecht

bezoekadres
Guyotplein 1
9712 NX Groningen
Openingstijden van
08.30-17.00 uur

correspondentieadres
Postbus 150
9700 AD Groningen

t (088) 361 14 35 algemeen
t (088) 361 13 33 belasting
f (088) 361 02 26 algemeen
f (088) 361 02 37 belasting
www.rechtspraak.nl

Bij beantwoording de datum en ons kenmerk vermelden. Wilt u slechts één zaak in uw brief behandelen.

datum	31 december 2019
onderdeel	Team WABO (milieu), BK en overig
contactpersoon	[redacted]
doorkiesnummer	(088) [redacted]
ons kenmerk	zaaknummer LEE 19 / 4343 NATUUR
uw kenmerk	
bijlage(n)	
faxnummer afdeling	(088) 361 02 37
onderwerp	het beroep van [redacted] V.O.F. [redacted]

Geachte heer/mevrouw,

Over het beroep met zaaknummer LEE 19 / 4343 NATUUR deel ik u het volgende mee.

Zoals telefonisch afgesproken stuur ik u nogmaals het beroepschrift van Zorgboerderij en Schapenhouderij [redacted] V.O.F.

Als u naar aanleiding van deze brief vragen hebt, kunt u contact opnemen met de administratie van de rechtbank op het hierboven vermelde doorkiesnummer.

Als u de rechtbank belt of schrijft, verzoek ik u het zaaknummer te vermelden.

Hoogachtend,

de griffier [redacted]

Bijlage 1 Copy/

Byl_1/1

A1

BIJ12-Faunazaken
Leidseveer 2
3511 SB Utrecht

T: +31 (0)85 486 22 22
F: +31 (0)85 486 22 33
E: bezwaar@bij12.nl
www.bij12.nl

[redacted]

t.a.v. [redacted]

Datum 5 NOV. 2019
Contactpersoon [redacted]
Ons kenmerk [redacted]
Uw kenmerk -
Onderwerp Beslissing op bezwaar
Bijlagen 2

Geachte [redacted]

Op 27 september 2018 heeft BIJ12 uw bezwaarschrift ontvangen gericht tegen het besluit van 28 augustus 2018 met kenmerk FF 25928.6.142168. In deze brief vindt u de beslissing op uw bezwaarschrift en de overwegingen die tot die beslissing hebben geleid.

Regelgeving
Uw bezwaarschrift is getoetst aan de Wet natuurbescherming, Provinciale Omgevingsverordening Drenthe, de Beleidsregels Wet natuurbescherming provincie Drenthe en aan de Richtlijn taxatie en prijzen bij wolvenschade in de schapenhouderij. Deze zijn te vinden op www.bij12.nl.

Beslissing
Wij verklaren uw bezwaren deels gegrond en deels ongegrond. U ontvangt een aanvullende tegemoetkoming van € 28,00.

Feiten en omstandigheden
U heeft op 25 maart 2018 schade geconstateerd aan uw schapen, veroorzaakt door de wolf. Op 25 maart 2018 hebben wij uw melding ontvangen. Op 26 maart 2018 heeft er een taxatie van de schade plaatsgevonden. De schade is vastgesteld op € 930,00.

Wij hebben aan u middels het besluit van 28 augustus 2018 een tegemoetkoming in de schade verleend ter hoogte van € 930,00.

Op 27 september 2018 hebben wij uw bezwaarschrift ontvangen. Wij hebben u op 12 december 2018 gevraagd om in te stemmen met uitstel van de beslistermijn op uw bezwaarschrift, in afwachting van een nieuwe richtlijn voor de waardebepaling van schapen bij schade veroorzaakt door de wolf.

Op 8 oktober 2019 hebben wij u per brief laten weten dat wij voornemens zijn om aan u een aanvullende tegemoetkoming te verlenen ter hoogte van € 28,00. U heeft telefonisch contact gehad met een medewerker van BIJ12. Tijdens dit gesprek heeft u aangegeven dat u gebruik wilt maken van het recht om te worden gehoord. Op 22 oktober 2019 heeft er een hoorzitting plaatsgevonden. Een verslag van de hoorzitting treft u in de bijlagen.

Uw bezwaren
Voor een uitgebreide weergave van uw bezwaren verwijzen wij kortheidshalve naar het verslag van de hoorzitting in de bijlage. Kort samengevat bent u van mening dat de tegemoetkoming in de schade te laag is. Vervolgschade dient ook vergoed te worden. U verzoekt om de tegemoetkoming op eenzelfde wijze vast te stellen als het expertiserapport dat is opgesteld naar aanleiding van een eerdere schade

Datum - 5 NOV. 2019
Ons kenmerk FF 25928/142168

aan uw schapen veroorzaakt door een hond. Vervolgschade en bijkomende schade zijn hier wel vergoed. Daarnaast geeft u aan dat u het teleurstellend vindt dat u niet betrokken bent geweest bij de totstandkoming van de nieuwe richtlijn.

Overwegingen
In het kader van de behandeling van uw bezwaarschrift heeft op basis van uw bezwaren een volledige heroverweging van het door u bestreden besluit plaats gevonden.[1]

Tegemoetkoming
BIJ12 heeft in oktober 2019 een nieuwe richtlijn vastgesteld voor de taxatie en de prijzen bij wolvenschade in de schapenhouderij.[2] BIJ12 heeft hiervoor advies ingewonnen bij de Wageningen University & research en bij de Gezondheidsdienst voor Dieren. Op basis van deze adviezen heeft BIJ12 de richtlijn, prijzen en een berekeningsmethodiek vastgesteld. 1

Op basis van deze richtlijn hebben wij het taxatierapport aangepast. Het taxatierapport treft u in de bijlage. Hierop kunt u de specificatie van de tegemoetkoming vinden.

Wij verklaren uw bezwaren gegrond in de zin dat er een hogere tegemoetkoming wordt verleend.

Vervolgschade en bijkomende schade
De Wet natuurbescherming voorziet in een tegemoetkoming in de geleden schade, maar hieraan kan geen aanspraak op een volledige schadevergoeding worden ontleend.

In de nieuwe richtlijn is bepaald welke schade wel en niet voor een tegemoetkoming in aanmerking komt. Alleen directe schade komt in aanmerking voor een tegemoetkoming en vervolgschade en bijkomende schade niet. Conform de richtlijn wordt geen tegemoetkoming verleend voor de tijd die u heeft besteed aan het afhandelen van de wolvenschade. Ook wordt alleen een tegemoetkoming verleend in schade door optreden van abortus mits dit binnen twee weken bewijsbaar is aangetoond. Dit heeft u niet aangetoond en dus staat niet vast dat de door u aangegeven schade aan uw 5 schapen, die niet meer gelammerd hebben vanwege stress, door toedoen van de wolf is veroorzaakt. 2

Wij wijzen uw verzoek om de tegemoetkoming te bepalen zoals het expertiserapport dat is opgesteld vanwege schade veroorzaakt door een hond, af. Deze schade is vergoed door een verzekeringsmaatschappij. BIJ12 is geen verzekeringsmaatschappij maar verleent tegemoetkomingen. 3

Wij verklaren uw bezwaren ongegrond in de zin dat er geen tegemoetkoming wordt verleend voor vervolgschade en bijkomende schade.

Betrokkenheid vaststellen nieuwe richtlijn
U heeft aangegeven dat u het teleurstellend vindt dat u niet betrokken bent geweest bij de vaststelling van de nieuwe richtlijn. Een medewerker van BIJ12 heeft u per e-mail van 30 januari 2019 reeds een reactie hierop gegeven. In juli 2018 hebben een aantal organisaties (de Nederlandse Schapen- en geitenfokkers Organisatie, de Gezamenlijke Stamboeken Nederland, de Vereniging van Speciale Schapenrassen en het Platform Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders) het "Richtsnoer marktwaarde stamboekschapen" opgesteld. Dit richtsnoer is meegenomen in het externe advies dat door Wageningen University & Research aan ons is gegeven. Er is ook een klankbordbijeenkomst georganiseerd waarvoor diverse schapenfokkers zijn gevraagd. Wij zijn van mening dat uw belangen door deze organisaties voldoende zijn behartigd bij de totstandkoming van het advies en de nieuwe richtlijn. 4

Hoogte van de tegemoetkoming
Wij hebben de tegemoetkoming vastgesteld op € 958,00. Aan u is reeds een tegemoetkoming verleend van € 930,00. U ontvangt van ons een aanvullende tegemoetkoming ter hoogte van € 28,00. 5

Het bedrag van € 28,00 wordt zo spoedig mogelijk overgemaakt naar het bij ons bekende rekeningnummer.

[1] Artikel 7:11 Algemene wet bestuursrecht.
[2] Richtlijn taxatie en prijzen bij wolvenschade in de schapenhouderij, [illegible]

Bijl. 1/3

Datum - 5 NOV. 2019
Ons kenmerk FF 25928/142168

Conclusie
Wij verklaren uw bezwaren deels gegrond en deels ongegrond en herroepen het besluit van 28 augustus 2018 in die zin dat er aan u een aanvullende tegemoetkoming verleend wordt van € 28,00.

Beroepsmogelijkheid
Als u het niet eens bent met deze beslissing, kunt u binnen zes weken na verzending van deze brief een beroepschrift indienen bij de rechtbank Noord-Nederland, afdeling Bestuursrecht, Postbus 150, 9700 AD Groningen. U kunt ook digitaal beroep instellen bij genoemde rechtbank via http://loket.rechtspraak.nl/bestuursrecht.

Gedeputeerde Staten van Drenthe,

voor deze:

[redacted]
BIJ12-Faunazaken,

Bijl 1/4

Datum hoorzitting 22 oktober 2019

Dossiernummer FF 25928/142168

Naam [redacted]

Aanwezig [redacted] (bezwaarde)

[redacted] BIJ12-Faunazaken)

[redacted] BI12-Faunazaken)

[redacted] opent de hoorzitting, vat de voorliggende zaak samen en geeft het woord aan [redacted]

[redacted] geeft aan dat hij het teleurstellend vond dat hij niet betrokken werd bij het voortraject en de totstandkoming van de nieuwe richtlijn. Nu is er een advies gevraagd aan de Dieren Gezondheidsdienst en de Universiteit van Wageningen. Zij hebben geen verstand van de praktijk en de economie van schapenhouden voor wat betreft de grootte van bedrijven. De schapenboeren hadden ook betrokken moeten worden en niet alleen de geleerde mensen. Nu is de richtlijn opgesteld en [redacted] heeft het idee dat hij wordt afgescheept met een zakcentje.

[redacted] heeft in 2009 een expertiserapport laten opstellen vanwege schade aan zijn schapen veroorzaakt door een hond. Dat is een vergelijkbare situatie als nu en [redacted] is van mening dat de schade veroorzaakt door de wolf op eenzelfde manier vergoed moet worden. De schade is uitbetaald door de verzekeringsmaatschappij conform het expertiserapport van een agrarisch schade-expert. Hier wordt ook vervolgschade en bijkomende schade vergoed. Omdat het nu schade door de wolf is kan meneer niet terecht bij een verzekeringsmaatschappij maar is hij afhankelijk van de overheid. Zowel een verzekeringsmaatschappij als de overheid proberen altijd zo weinig mogelijk uit te betalen. 6

[redacted] s tevreden over de prijs voor de dode schapen maar vindt dat de vervolgschade en andere bijkomende schade en gemaakte kosten nu ook vergoed moet worden. De vervolgschade betreft onder meer het uitbetalen van de lammeren naar de marktwaarde wanneer hij ze verkocht had. De wolf ontneemt immers de kans om de lammeren groot te brengen. Het gaat om [redacted] drachtige schapen die niet meer gelammerd hebben vanwege de stress van de wolf. [redacted] weet dat deze schapen drachtig waren omdat hij fokt op vruchtbaarheid en de schapen hierop selecteert, de schapen zijn zo goed als altijd drachtig, dit wordt altijd goed in de gaten gehouden. De schapen zijn gust verklaard. Soms kan het ook andere oorzaken hebben maar voor deze 5 schapen wijt [redacted] het aan de wolf. Een maand na de schade heeft hij een scan laten uitvoeren [redacted] geeft aan dat het moeilijk is om binnen twee weken aantoonbaar te maken dat er sprake is van een abortus. Het vruchtje kan zelfs weken in het schaap zitten en dan pas worden afgestoten. 4 7 8

[redacted] licht toe dat, conform de nieuwe richtlijn, vervolgschade niet vergoed wordt. Van deze schade kan niet gezegd worden dat [redacted] direct door toedoen van de wolf is veroorzaakt. Dit moet wel aantoonbaar zijn. [redacted] geeft aan dat hij dit niet met 100% zekerheid kan stellen maar BIJ12 kan ook niet stellen dat dit niet zo is. 8

[redacted] is op de zondagavond vijf uur met de schade bezig geweest en de volgende dag ook nog eens vier uur. Die kosten worden ook niet vergoed maar dit is wel schade die de overheid moet vergoeden. [redacted] geeft aan dat ook in de richtlijn staat dat dit indirecte schade is. De richtlijn bepaalt welke schade wel en niet vergoed wordt. 9

Datum 22 oktober 2019
Onderwerp Verslag hoorzitting

Bijl. 1/5

[redacted] geeft aan dat indirecte schade en vervolgschade nooit voor een tegemoetkoming in aanmerking komt. In het geval van de wolf zijn de regels zelfs verruimd en komt bepaalde bijkomende schade ook voor een tegemoetkoming in aanmerking. 10

[redacted] vindt de prijs per schaap op zich redelijk, maar aangezien hij duizend van deze schapen heeft lopen kan hij niets met deze lage vergoeding. Een aanvullende vergoeding van 28 euro is echt heel weinig. Deze schapen behoorden tot de beste schapen van de groep, ze waren groter en forser dan de rest en werden heel goed verzorgd. 11?

[redacted] s van mening dat de volgende schade ook vergoed moet worden:

- De kosten van de niet geboren lammeren 5.1.2f [redacted]
- De uren extra werk 5.1.2f [redacted]

[redacted] verwijst naar een aantal facturen voor de prijsbepaling van de 18 ongeboren lammeren.

De 5 schapen zijn nu verkocht, anders had hij er nog zeker 7 of 8 jaar mee door kunnen fokken. Maar schapen voor niets laten lopen heeft geen zin. Of de Swifterschapen stamboek zijn weet hij niet, hij heeft hier geen papieren van. 12

[redacted] geeft aan dat er een advies is gevraagd een de GZ en WUR over hoe om te gaan met de schade. Er is ook overleg geweest met de schapenhouders. Uit deze gesprekken volgden twee lijnen. Ten eerste de te hanteren KWIN-normen (basis waardebepaling), en ten tweede zijn er vervolgens plusjes in de zin van extra toeslagen op gemaakt voor bijvoorbeeld ARR/ARR, stamboek en drachtigheid. Zo is de waardebepaling voor schapen nu opgebouwd. Als de markt fluctueert zal dit ook weer worden aangepast. We realiseren ons dat schade veroorzaakt door de wolf nieuw en anders is en daarom is de regeling hier ook verruimd en worden sommige bijkomende schades ook vergoed. 13

[redacted] maakt zich ernstige zorgen over de toekomst van het bedrijf. Na 2022 wordt ook gekeken naar preventieve maatregelen zoals een afrastering. Voor een grote schapenboer als hij is dit niet te betalen. Dan kan het bedrijf sluiten.

[redacted] legt het vervolg van de procedure uit en sluit daarop de hoorzitting.

A2

[redacted]

INGEKOMEN
17 DEC. 2019
Rechtbank Noord-Nederland
afdeling Bestuursrecht

Aan:

Rechtbank Noord Nederland
Afdeling Bestuursrecht
Postbus 150
9700AD GRONINGEN

Datum: 14-12-2019
Onderwerp: Beroepschrift tegen het besluit met kenmerk FF 25928/142168
BIJ12-Faunazaken
Betreft wolven schade vergoeding

Edelachtbare heer, mevrouw,

Op 5 november nam ik kennis van het besluit met dagtekening 5 november 2019 met het volgende kenmerk: FF 25928/142168. Een afschrift van dit besluit treft u als bijlage 1 hierbij aan.

Tegen dit besluit stel ik tijdig beroep in op basis van de volgende gronden:

In de beslissing op bezwaar d.d. 5 november 2019 van BIJ12-Faunazaken is tevens het verslag van de Hoorzitting van 22 oktober 2019 toegevoegd. Graag wil ik mijn opmerkingen over de beslissing kwijt. Verder is de verslaglegging van mijn relaas d.d. 22 oktober 2019 onder de maat en weinig ter zake kundig. Gemaakt door iemand die ver van de praktijk af staat.

Ik heb in de bijlage 1 met cijfers aangegeven waartegen ik bezwaar maak op de gang van zaken. Dit betreffen de geschreven cijfers in bijlage 1.

Ad 1 Vaststelling richtlijn en de betrokken instanties bij de totstandkoming

Uit de e-mail van 30 januari 2019 van [redacted] van BIJ 12 (Bijlage 4) is af te leiden dat bij de totstandkoming van de richtlijn 4 verschillende instanties (NSFO, GSN, VSS en Platvorm KSG) naast de theoretische WUR en GD inspraak hebben gekregen. De eerste 4 instanties zijn behartigers van kleinschalige schapenhouders, die het fokken voorop hebben staan van mooie stamboekooien en -rammen, maar geen grootschalige schapenhouders vertegenwoordigen.

Het is onoverkomelijk dat de grote professionele schapenhouders, maar nog veel erger, de algemene standsorganisatie van de professionele agrarische sector de LTO niet in het rijtje staan. Ook zijn er geen mensen aan de consultatie toegevoegd die dagelijks agrarische schades berekenen, zoals de [redacted] (Zie een voorbeeld van zijn expertiserapport uit 2012 in bijlage 2). Het is een groot verschil of je hobbymatig of bedrijfsmatig met de schapen bezig bent. Je doet het er bij of je moet er

van leven. Ik heb dan ook het gevoel dat mijn bedrijfstak (grootschalige schapenhouderij) niet voldoende bij de totstandkoming van de richtlijn is gehoord.

Ad 2 Vergoeding van de werkzaamheden

De afhandeling van de gevolgen van de afslachting door de wolf, en het onderzoek naar de zekerheid of er inderdaad sprake was van een wolf wordt volledig vergoed d.m.v. het indienen van declaraties door de ingeschakelde bedrijven. De medewerkers van het Fauna Fonds die de DNA-onderzoeken en de verdere afhandeling uitvoeren zijn betaalde krachten. De dierenarts declareert, de WUR declareert het DNA onderzoek, de agrarische expert rekent zo'n € 450 voor de reis een half uur en voor de tijd dat hij het verslag maakt en het verslag zelf. Er is er maar 1 die de schapen die een akelige dood zijn gestorven op moet ruimen en uit het land moet dragen en dat is deze domme schapenboer. Het wordt als vanzelfsprekend ervaren dat er geen plaats is voor het declareren van zijn tijdsbesteding en de gemaakte kosten. Want wat zijn directe kosten? De boer heeft geen uurloon. Er zijn echter wel 8 vennoten en medewerkers waar we de kost voor moet verdienen.

Vorig jaar is er voor 35 duizend euro in totaal uitbetaald in verband met de schade door de wolf aan de schapenhouders (zie bijlage 4). Wat hebben de andere partijen uitbetaald gekregen i.v.m. de schade afhandeling? Mijn gevoel zegt dat dat wel eens de 5 miljoen euro kan overtreffen i.v.m. de hoge uurlonen van de declaranten.

Ad 3 Schade of tegemoetkoming

Bij aantekening nummer 3 wordt gesteld dat BIJ 12 geen schades vergoed, maar tegemoetkomingen. Er is altijd sprake van geweest dat de schapenboer de schade vergoed zou krijgen en geen tegemoetkoming. De heer H.G. Jumelet, lid van het college van gedeputeerde staten van de Provincie Drenthe, heeft bij ieder contact met ons aangegeven en beloofd dat de schade veroorzaakt door de wolf vergoed zou worden.

Ad 4 vaststelling nieuwe richtlijn

Zie mijn opmerkingen onder Ad 1. Tevens kan ik niet geloven dat in juli 2018 reeds de organisaties bij elkaar zijn gekomen en de richtsnoer al gereed en op schrift gesteld was. In maart 2018 is er op ons bedrijf door de wolf schade berokkend. Wij waren daarmee één van de eersten. Ik had niet de indruk dat alles al helder en duidelijk was inzake de schadeafhandeling. In oktober 2019 is de richtlijn vastgesteld en op internet geplaatst. Dan is de tussenliggende tijd toch veel te lang geweest en heeft bij veel getroffen schapenhouders, door deze lange tijd van onduidelijkheid, veel stress opgeleverd.

Er wordt in deze alinea ook gerept over de klankbordgroep. Graag zou ik informatie ontvangen wie daarin deelgenomen hebben, was er 1 professionele schapenboer bij die van de schapenhouderij moet leven?

Ad 5 Hoogte tegemoetkoming

Ik snap niet waar de bedragen vandaan komen. Te weten de destructiekosten van € 30. Ik zie bijvoorbeeld helemaal geen vergoeding voor de dierenarts die is komen scannen op drachtigheid.

Ad 6 Proberen altijd zo weinig mogelijk uit te betalen

Dat klopt precies, als dan de verzekeringsmaatschappijen ook zo weinig mogelijk uit willen betalen en zij wel rekening houden met de schade die er nog achteraan komt, dan kan het faunafonds deze

rekenwijze toch gewoon overnemen bij de professionele schapenhouders? Zie bijlage 2 voor een voorbeeld van een expertiserapport van verzekeringsmaatschappij Univé uit 2012.

Ad 7 Een maand na de schade pas een scan

Ik heb de scan een maand later uitgevoerd, omdat de schapen toen op stal zijn gezet voor het aflammeren. Als ik de scan ook nog eens koste wat het kost altijd binnen 2 weken uit moet voeren, dan komt er nog meer extra werk op me af. In dit geval moeten de schapen uit de koppel worden gevangen, wat veel stress bij alle schapen oplevert. Van deskundigen heb ik vernomen dat de vrucht sowieso eerst moet afsterven en vergaan, voordat ze uit het schaap worden verdreven en meetbaar is dat er geen vrucht meer in het schaap zit. Kortom binnen 2 weken scannen is bijna nooit haalbaar en een onmogelijke voorwaarde.

Ad 8 100% zekerheid

100% zekerheid bestaat nooit. Je moet maar aannemen dat als de wolf tussen de schapen heeft gejaagd en gemoord, dat de schade van het niet-drachtig zijn, dan door de wolf is veroorzaakt. De stress bij de schapen ten tijde van de moordpartij veroorzaakt dat. Er zijn later meerdere verwerpers en niet-drachtige ooien aangetroffen in deze koppel. Het niet-drachtig zijn is aangetoond middels een scan door de dierenarts.

Ad 9 uren en vergoeding

Of je nu op zondag aan het werk moet of door de week. Iedereen die bij de wolf betrokken is krijgt betaald, behalve degene die de echte schade heeft: de schapenboer.

Ad 10 de regels zijn verruimd

Graag ontvangen we info over de verruimde regels. Welke regels zijn dat dan?

Ad 11 de beste schapen en groter en forser dan de rest

De laatste zin van deze alinea: Ik heb gezegd dat de afgeslachte ooien door de wolf, ooien betroffen uit een meerlingengeboorte (3- en 4-lingen). Deze ooien zijn een maand later bij de ram gebracht om goede ontwikkelde ooien te krijgen voor de fok.

Ad 12 de stamboek van de Swifters

Opvallend bij de richtlijn voor de taxatie en prijzen bij wolvenschade in de schapenhouderij is dat onder de stamboekschapen nooit Swifterschapen kunnen vallen. Zie bijlage 3. Dat heb ik bedoeld. Omdat BIJ12 ze uitsluit in de tabel norm-waarde voor de schapen.

Ad 13 Genoemde toeslagen

Extra toeslagen voor de zwoegervrij status wordt niet eens genoemd. Hieruit concludeer ik dat de verslaglegging niet is gedaan door iemand met verstand van de schapenhouderij.

Tot slot: wat wij vragen

Graag zien wij, als professionele schapenhouders, de schade afgehandeld zoals ook de verzekeringsmaatschappijen dit doen. Zij houden rekening met alle schades. Dit doet recht aan waar we met onze onderneming mee bezig zijn. Het opfokken van lammeren voor de slacht en een klein deel voor vervanging van de uitvallende ooien. Wij hebben reeds een voorbeeld toegevoegd van zo'n expertiseverslag (bijlage 2). Zoals u aangeeft (bij ons toegevoegde opmerking nummer 6) probeert

een verzekeringsmaatschappij altijd het minimum uit te betalen. Laat BIJ12 zich dan daarbij aansluiten en voor datzelfde minimum gaan!

Hierbij verzoek ik u het beroepschrift ontvankelijk en gegrond te verklaren en het bestreden besluit te vernietigen met een veroordeling in de kosten.

In afwachting van uw reactie verblijf ik.

Hoogachtend,

[redacted]

Zorgboerderij en Schapenhouderij [redacted] V.O.F.

Bijlagen:

- Bijlage 1. Afschrift van het bestreden besluit BIJ 12 Faunazaken d.d. 5 november 2019;
- Bijlage 2. Expertiserapport zoals een agrarische expert [redacted] deze opstelt voor Univé;
- Bijlage 3. Tabel Norm-waarden schapen uit richtlijn voor de taxatie en prijzen bij wolvenschade in de schapenhouderij;
- Bijlage 4. E-mail d.d. 30 januari 2019 van [redacted] van BIJ 12;
- Bijlage 5. Cijfers Faunaschade 2018;
- Bijlage 6. Bezwaar waarde vermeld in taxatierapport prooidier Wolf d.d. 31 mei 2018;
- Bijlage 7. Brief van BIJ12 van [redacted] met als onderwerp bezwaarschrift.

Taxatie prooidier door wolf

dossier 142168

A. Grondgebruiker/veehouder

1	Naam	[redacted]
2	Adres	[redacted]
3	Poscode/Woonplaats	[redacted]
4	Telefoon mobiel	06-
5	Email	info@ [redacted]
6	UBN/BRS nummer	[redacted]
7	KVK-nummer	
8	Relatienummer BIJ12	
9	IBAN nummer (rekeningnummer)	25928 [redacted]

B. Datum en tijd

		datum	tijd
10	Constatering schade	25-3-2018	
11	Ontvangst melding	25-3-2018	
12	Bedrijfsbezoek	25-3-2018	17.00 uur
13	DNA opgestuurd	ja	
14	DNA uitslag	wolf	

13. beschrijving gebeurtenis: In de ochtend meerdere schapen verspreid in het weiland dood en nog levend aangetroffen

C. Vindplaats

15	Adres vindplaats	[redacted]
16	Poscode/gemeente vindplaats	
17	Coordinaten	X [redacted]
18	Omschrijving locatie	weiland met natuurbegrazing en langs de rand zware houtwal
19	Afrastering (uitvoering omheining,	elektrisch draad met 2 draden(tijdelijk "rolraster")voltage niet gemeten
20	spanning)	*meten voltage, aantal draden, afstanden en foto's*

D. Veldsectie

21	Prooi aangeraakt	ja door eigenaar	*(ja/nee door wie)*
22	Prooi locatie verplaatst	nee	*(ja/nee door wie)*
23	Status prooien (dood/levend)	4 dood bij bezoek consulent	*(aantallen noemen)*
24	Oormerken	onbekend, danwel zie foto's	*(nummers noteren) ontbrekende nummers uit I&R)*
25	aantal zonder oormerk + reden geen oormerk	nvt	

E. Prooi (en)

26 diersoort, ras en kenmerken

ras	geslacht	leeftijd	saf stamboek*	toeslag**	zwoegervrij	dubb. ARR	drachtig	aantal
Swifter (kruising texela	vrouw	1-5 jaar	nee		ja	ja	4	4

** raszuiver en geregistreert bij een Europees of Brits stamboek*

*** extra korting of toeslag stamboek zelf te berekenen met tabblad toelichting extra*

F. Schadeberekening

basisprijs	toeslagen stamboek	extra	zwoegervrij	dubbel AR	drachtig	prijs
5.1.2f	€ 0	€ 0	5.1.2f [redacted]	€ 0	0%	0
	€ 0	€ 0		€ 0	0%	0
	€ 0	€ 0		€ 0	0%	0
	€ 0	€ 0		€ 0	0%	0
	€ 0	€ 0		€ 0	0%	0
	€ 0	€ 0		€ 0	0%	0

5.1.2f € 0,00 / € 0,00 / € 0,00 / € 0,00 / € 0,00

27	kosten dierenarts	---------->	*factuur toevoegen*
28	destructiekosten	---------->	*factuur toevoegen*
29	overige kosten (abortus, gederfde melkproductie, biologisch)	---------->	€ 0,00 5.1.2f

5.1.2f

29 Bijzonderheden prooi(en)

aldus opgemaakt d.d. 2-10-2019 te Utrecht

naam taxateur [redacted] handtekening taxateur

Bijlage 2 (3 pagina's)
1

Byl. 2/1

Expertiserapport

Opdrachtgever:
[redacted] V.O.F.
[redacted]

Deskundige:
[redacted]
makelaar en beëdigd taxateur oz.
agrarisch schade expert
onteigeningsdeskundige
kantoorhoudende Korenmolen 1
6003 BJ Weert

Reden en aard van expertise.

Op 20-11-2009 heeft de hond van [redacted], verzekerd bij Univé, een kudde schapen van 86 stuks, (incl. bok) opgejaagd.
De opdrachtgever, eigenaar van de schapen, heeft schade geleden door dat schapen vruchten hebben afgestoten (verworpen) en er zijn extra kosten gemaakt.
Na overleg met [redacted] van Achmea Rechtsbijstand ben ik er vanuit gegaan dat partijen het eens zijn dat 5.1.2f schapen hebben verworpen. Ik bezit niet de uitslag van de scan door dierenarts [redacted] en ook niet de nota.

Omschrijving:

De kudde schapen waren allen fokschapen van het ras Swifterschaap die al meerdere keren hadden gelammerd.
Het Swifterschaap heeft als eigenschap dat het veel lammeren werpt en gemakkelijk lammert
Het bedrijf van [redacted] V.O.F. is een gespecialiseerd schapenbedrijf van ca. 5.1.2f stuks.
Er worden géén schapen aangekocht maar steeds vanuit de bestaande kudde geselecteerd en vervangen, hierdoor is de gemiddelde werp grootte van voornoemde kudde (alle oudere schapen) te stellen op minimaal 2,6 geboren lam en 2,4 groot gebracht lam.
Om de schade te beperken is de kudde schapen van 5.1.2f stuks in februari door dierenarts [redacted] gescand.
De schapen die de vruchten hadden verworpen (gust), brengen in februari meer op voor de slacht als in de lammertijd. De eigenaar heeft hierdoor de guste schapen duurder kunnen verkopen en de schade beperkt.

[redacted]
Korenmolen1
6003 BJ Weert

Telefoon 0495 452444
06 [redacted]
Fax 0495 452885

Bijl. 2/2

1.Schade fokooien:

Bij het scannen is geconstateerd dat 13 schapen de vruchten hadden afgestoten.
De waarde van de fokooien is € 140,= per stuk.

- De 13 schapen die verworpen hadden zijn verkocht voor de slacht. Deze schapen kregen geen lammeren en hadden voor het bedrijf geen waarde meer als fokschaap.
- 1 ooi was tevens dusdanig verwond en gestrest dat dit schaap voor de slacht maar een bedrag van €25,= opbracht.
- De overige 12 ooien brachten € 80,= op

Schade berekening;

1 schaap opbrengst € 25,= schade 1x € 115,=	€ 115,=
12 schapen opbrengst € 80,= schade 12x € 60,=	€ 720,=
Totale schade fokooien	**€ 835,=**

2 Schade wegens het niet, kunnen verkopen van verworpen lammeren:

De 13 volwaardige ooien hadden minimaal 2,4 lammeren kunnen groot brengen zijnde 31,2 lam afgerond 31 stuks.
De lammeren van de niet verworpen ooien zijn verkocht voor een gemiddelde prijs van € 115,= per stuk.
Van de opbrengst prijs van gemiddeld € 115,= per stuk kunnen voor de niet geboren lammeren niet gemaakte kosten worden afgetrokken.
De niet te maken kosten zijn; oormerken, ontwormen, in de zomerweidegeld, en extra voer in winterperiode, bij sneeuw.
De lammeren worden vanuit het weiland op een leeftijd van ca. 1 jaar verkocht. In de herfst en winterperioden worden de lammeren in percelen weiland van naburige rundveebedrijven ingeschaard. De weide wordt door de schapen kort gegraasd, dit is in het voorjaar gunstig voor de hergroei van het gras.
Het extra werk om deze 31 lammeren te behandelen c.q. verzorgen is op een groot bedrijf gering.
De niet te maken kosten zijn € 10,= per stuk.
Schade per niet geboren lam derhalve € 105,= per stuk.
Schade wegens het niet kunnen verkopen van 31 niet geboren lammeren.

Totaal 31 stuks á € 105,= per stuk	**€ 3255,=**

3 Bij komende kosten:

Kosten scannen door dierenarts	€ 180,=.
Extra werk bij scannen en ophokken 10 uur mankracht á € 25,= per uur totaal	€ 250,=
Extra krachtvoer hooi en stro voor 85 schapen 10 dagen á € 20,= per dag	€ 200,=
De schapen moeten vóór het scannen worden opgehokt om de kudde rustig te maken zodat er zonder schade gescand kan worden.	
Totale bijkomende kosten	**€ 630,=**

[redacted]
Korenmolen1
6003 BJ Weert

Telefoon 0495 452444
06 [redacted]
Fax 0495 452885

Byl. 2/3

Recapitulatie:

1. Schade fokooien	€ 835,=
2. Schade niet geboren lammeren	- 3255,=
3. Bijkomende kosten	630,=
Totale schade	**€ 4720,=**

Noot:

De totale schade is inclusief B.T.W., maar exclusief wettelijke rente, kosten expertiserapport en buiten eventuele gerechtelijke kosten.

Aldus naar beste kennis en weten opgenomen te Tiendeveen op 12 januari 2012 en getekend te Weert op 19 maart 2012.

[redacted]

Schade expert.

[redacted]
Korenmolen1
6003 BJ Weert

Telefoon 0495 452444
06 [redacted]
Fax 0495 452885

Bylage 3

Byl 3/1

Tabel Norm-waarden van schapen

Waardebepaling van schapen (€) voor taxatie bij verlies door wolven

Lam slacht/weide	0 - 4 wkn	35	45
Lam slacht/weide	5 - 10 kg	55	65
Lam slacht/weide	10 - 15 kg	75	85
Lam slacht/weide	16 - 19 kg	95	105
Lam slacht/weide	20 - 21 kg	100	112
Lam slacht/weide	22 - 25 kg	-	120
Lam slacht/weide	> 25 kg	-	125
Lam fokkerij[1)]	< 1 jaar	100	125
Schaap[1)]	1 x gelamd of 1 - 5 jaar	150	200
Schaap[1)]	6 - 9 jaar	125	200
Schaap[1)]	> 10 jaar	100	200
[1)] **Toeslagen/kortingen:**			
stamboek		+50	+50
zwoegervrij		+25	+25
dubbel ARR		+25	+25
stamboek ras[2)]	< 1 jaar	+/-25	+/-25
	1 x gelamd of > 1 jaar	+/-50	+/-50
top 10% stamboek		+50-200	+100-400
10 beste lammeren regio-/nationale keuring	< 1 jaar	+50-100	+50-100
(reserve-)kampioen	> 1 jaar	+100-250	+100-250
overig waardevol stamboek genotype		+50	+50
dracht[3)]	totaal waarde * 1,20		

[2)] Stamboekdieren behorende tot de rassen (Blauwe) Texelaar, Charolais, Suffolk en Hampshire Down krijgen de toeslag. Stamboekdieren behorende tot heideschapen en de rassen met een gemiddeld volwassen gewicht van de oolen < 50 kg krijgen een korting. Niet genoemde rassen krijgen geen toeslag.

[3)] De waarderingsfactor van de dracht neemt voor elk tiende lam boven een gemiddelde worpgrootte van 2 met éénhonderste toe. Bijvoorbeeld een gemiddelde worpgrootte van 3,1 resulteert in de waarderingsfactor van 1,31.

Bron: Wageningen Livestock Research

Bovenstaande tabel is gebaseerd op KWIN-V Wageningen Livestock Research.

Bijlagen:

1. Taxatierapport 'Prooidier door wolf'
2. Rapport WUR-richtlijn Waardebepaling Stamboekschapen – Wageningen University & Research, mei 2019.
3. Rapport Taxatie bij wolvenschade aan schapen in Nederland – Gezondheidsdienst voor Dieren, mei 2019.

Bylage 4 Bijl. 4/1

Directie 1 | Zorgboerderij

Van: @bij12.nl>
Verzonden: woensdag 30 januari 2019 09:00
Aan: Directie 1 | Zorgboerderij
Onderwerp: Bezwaarschrift BIJ12-Faunazaken FF 25928/142168

Geachte heer/mevrouw

Op 28 januari 2019 hebben wij van u per post een reactie ontvangen op ons verzoek van 12 december 2018 om uitstel van de beslissing op uw bezwaarschrift.
U geeft in uw brief aan dat u alleen akkoord gaat met uitstel van de beslissing op uw bezwaarschrift als (medevennoot in uw VOF) betrokken wordt in de vorming van de nieuwe richtlijn.

Hierbij laat ik u weten dat niet betrokken zal worden bij het externe advies van een eventuele nieuwe richtlijn.
In juli 2018 hebben een aantal organisaties (Nederlandse Schapen- en geitenfokkers Organisatie (NSFO), de Gezamenlijke Stamboeken Nederland (GSN), de Vereniging van Speciale Schapenrassen (VSS) en het Platform Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders (Platform KSG)) een "richtsnoer marktwaarde stamboekschapen" opgesteld. Dit richtsnoer wordt meegenomen in het externe advies wat door Wageningen UR aan ons zal worden gegeven. Ook zal Wageningen UR een klankbordbijeenkomst organiseren waarvoor ook diverse schapenfokkers worden gevraagd Wij zijn daarom van mening dat uw belangen door deze organisaties en bijeenkomst al voldoende zijn behartigd en worden betrokken in het advies.
Bovendien heeft u namens uw VOF (en daarmee ook) een bezwaarprocedure gestart omtrent dit onderwerp en kan u daarom niet betrokken worden bij externe advisering over de te nemen beslissing op uw eigen bezwaarschrift.

Indien u nu niet akkoord gaat met uitstel van de beslissing op uw bezwaarschrift verneem ik dit graag van u.
Dit betekent dat u op korte termijn een beslissing op uw bezwaarschrift van ons ontvangt, en dat uw bezwaarschrift waarschijnlijk ongegrond wordt verklaard.
U kunt tegen de deze beslissing dan beroep instellen bij de rechtbank. Daarom wil ik u laten weten dat uitstel van de beslissing op bezwaar ook en vooral in uw voordeel is.

Met vriendelijke groet,

BIJ12-Faunazaken
T +31 (0)85 / +31 6 | E @bij12.nl

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl
T +31 (0)85 486 22 22 | F +31 (0)85 486 22 33 | E faunazaken@bij12.nl

BIJ 12 | Werkt voor provincies

Bylage 5

Byl. 5/1

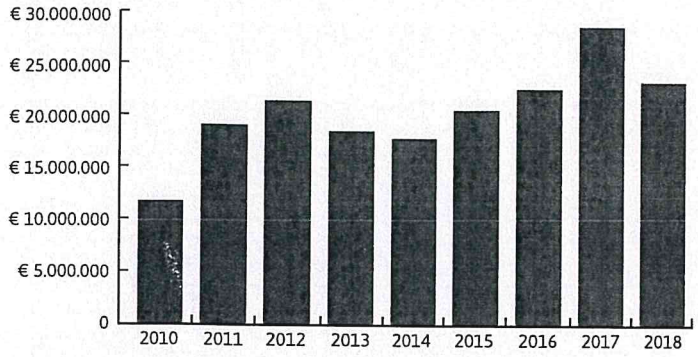
Cijfers faunaschade 2018

BIJ12 | Werkt voor provincies

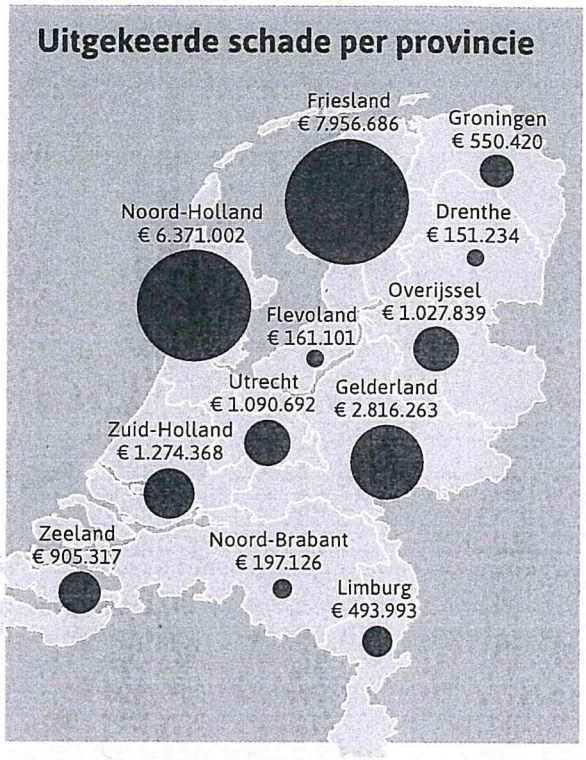
Dit zijn de cijfers van tegemoetkomingen in schade die door BIJ12 in 2018 namens de provincies zijn uitgekeerd.
Kijk voor meer cijfers ook op www.bij12.nl/monitor. *Bron: BIJ12*

Uitgekeerde tegemoetkomingen in 2018 door alle provincies samen:
€ 22.996.041

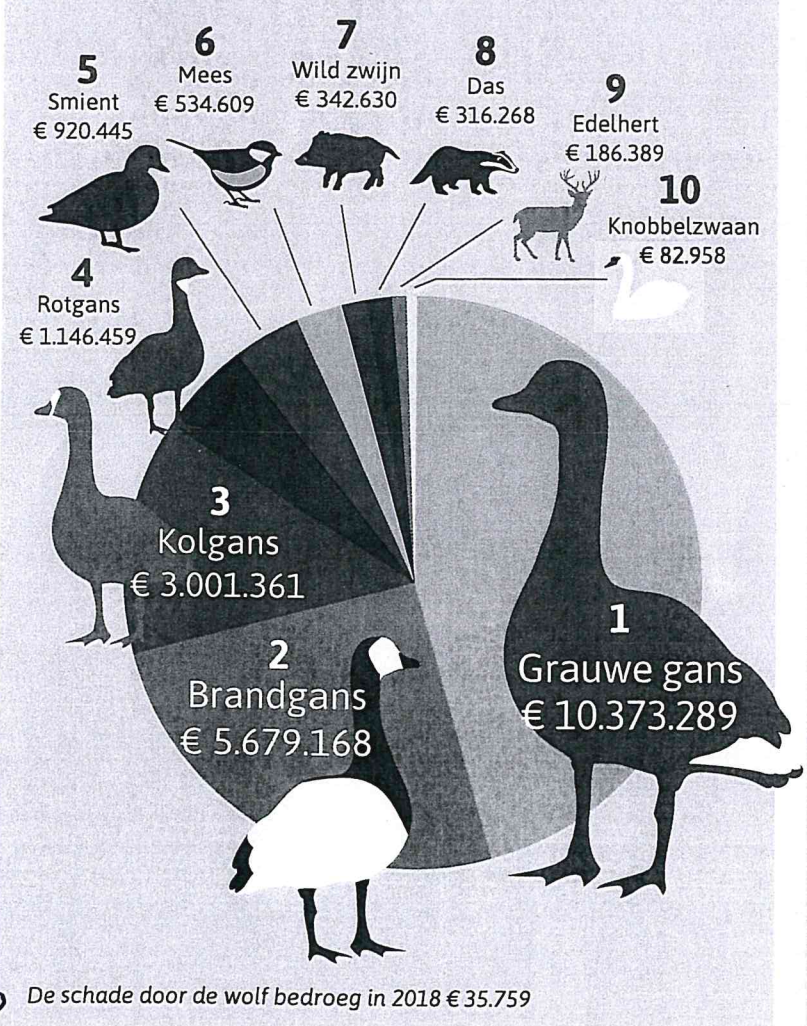
Uitgekeerde tegemoetkomingen sinds 2010

Uitgekeerde schade per provincie

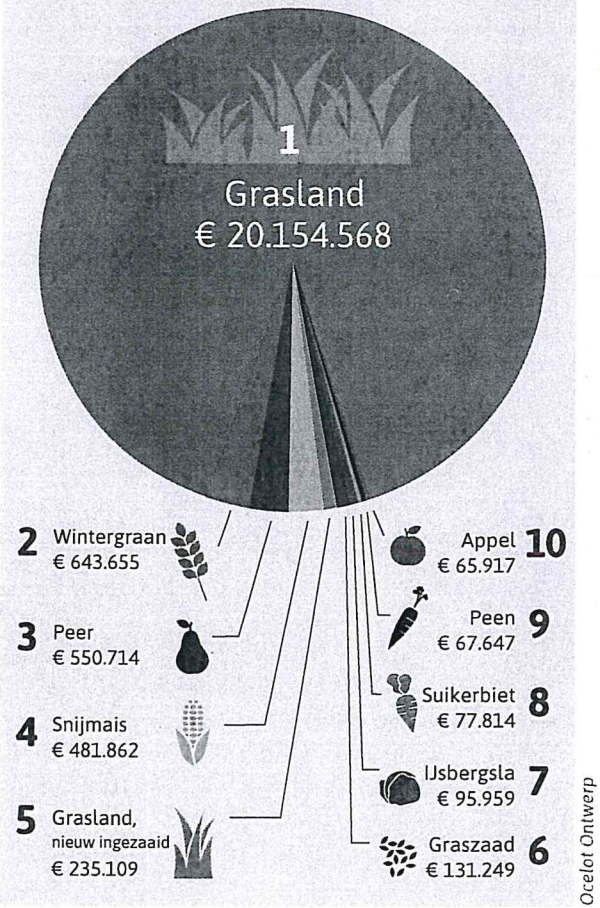

TOP 10 schadeveroorzakende dieren

De schade door de wolf bedroeg in 2018 € 35.759

TOP 10 beschadigde gewassen

Ocelot Ontwerp

Bylage 6 (2 pagina's) Bijl 6/1

[redacted]

[redacted] 31 mei 2018

Bij12.nl

T.a.v [redacted]

Leidseveer 2

3511 SB Utrecht

Betreft: bezwaar waarde vermeld in taxatierapport prooidier wolf

Geachte [redacted]

Hierbij maken we bezwaar tegen de schadeberekening zoals vermeld op het taxatierapport prooidier wolf. Bij de berekening van de schade wordt in het geheel voorbij gegaan aan de vervolgschade die veroorzaakt is door de stress van de dieren die in de dichte nabijheid van de wolf zijn geweest. Uit onderzoek blijkt namelijk dat van de 48 ooien die tot de door de wolf opgejaagde schapen behoorden er 5 stuks niet drachtig zijn. Tevens hebben de 4 gedode ooien ook geen lammetjes voortgebracht en ze zijn zelf afgeslacht.

Uit een expertiserapport, dat in 2012 is opgemaakt in het kader van een geleden schade door het opjagen van een kudde schapen door een hond, blijkt dat een verzekeringsmaatschappij wel de gevolgschade vergoed. De bedragen die in dit expertiserapport worden genoemd zijn absoluut niet meer actueel, maar geven duidelijk aan dat in dergelijke gevallen ook de schade van het niet kunnen verkopen van het normaal gesproken aantal lammetjes wordt vergoed.

Omdat wij als bedrijf niet gevraagd hebben om de wolf te herintroduceren in Nederland vinden we ook dat we verder schadeloos gesteld moeten worden. Een veel gehoorde maatregel om schade aan onze schapen te voorkomen door hekken om onze percelen te plaatsen is voor ons geen optie. Wij hebben in de wintermaanden veel percelen van melkveehouders in gebruik. Dit beslaat zoveel strekkende meter landomtrek, zodat dan het plaatsen van het hek economisch niet haalbaar is omdat de schapenhouderij daarvoor te weinig financiële middelen oplevert.

Bijl 6/2

Naast deze materiële opsommingen hebben we ook nog immateriële schade door een deel van onze kudde, waar we altijd goed voor gezorgd hebben, vermoord terug te vinden. (Wie in Nederland gaat er eigenlijk over om te bepalen dat het vermoorden van 15 schapen (nuttige dieren) door een wolf geen moord van 1 wolf rechtvaardigt.) Als Nederland er dan alles voor over heeft een rondmoordende wolf te herintroduceren, dan moet dat maar zo zijn. Maar niet over de rug van de Nederlandse Schapenhouderij!

Wij vragen u dan ook het taxatierapport aan te passen, en op dezelfde manier te werk te gaan als de verzekeringsmaatschappijen doen.

Met vriendelijke groet,

[redacted]

[redacted]

Bijlage 1 Byl. 1/1

BIJ12-Faunazaken
Leidseveer 2
3511 SB Utrecht

T: +31 (0)85 486 22 22
F: +31 (0)85 486 22 33
E: bezwaar@bij12.nl
www.bij12.nl

Zorgboerderij en Schapenhouderij [redacted]
VOF
[redacted]

Datum 8 oktober 2019
Contactpersoon [redacted] (085-[redacted])
Ons kenmerk FF 25928/142168
Uw kenmerk -
Onderwerp Bezwaarschrift
Bijlagen -

Geachte heer/mevrouw,

U heeft op 27 september 2018 een bezwaarschrift ingediend, gericht tegen het besluit van 28 augustus 2018, waarbij aan u een tegemoetkoming ter hoogte van € 930,00 is toegekend in de schade aan uw schapen veroorzaakt door de wolf.

De behandeling van uw bezwaarschrift is uitgesteld in afwachting van de vaststelling van een nieuwe richtlijn en externe adviezen om tot deze richtlijn te komen. Op 1 oktober 2019 is de richtlijn vastgesteld. De richtlijn kunt u vinden op www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-informatie-per-dier-soort/wolf/ onder het kopje "Richtlijn, taxatie en prijzen bij wolvenschade".

Op basis van deze nieuwe richtlijn zijn wij voornemens om aan u een aanvullende tegemoetkoming te verlenen ter hoogte van **€ 28,00**. Wij hebben de tegemoetkoming als volgt opnieuw berekend:

4 x € 150,00 (prijs per schaap)
4 x € 25,00 (zwoegervrij)
4 x € 25,00 (dubbel ARR)
4 x € 16% van de totale waarde (drachtig)
1 x € 30,00 (afvoerkosten)
€ 958,00 tegemoetkoming

In uw bezwaarschrift geeft u aan dat er sprake is van vervolgschade die veroorzaakt is door stress van de dieren die in dichte nabijheid van de wolf zijn geweest. Hierdoor zijn er 5 schapen niet drachtig en hebben de 4 gedode schapen geen lammetjes voortgebracht. In de tegemoetkoming voor de 4 gedode schapen is een vergoeding voor drachtigheid opgenomen (16%). Overige vervolgschade komt niet in aanmerking voor een tegemoetkoming. Indien u kunt aantonen dat er voor de 5 andere schapen sprake is van schade (door toedoen van de wolf) als gevolg van een abortus kunnen wij dit nog nader bekijken.

In het kader van de bezwaarprocedure geldt dat u het recht heeft om te worden gehoord. Een hoorzitting zal plaatsvinden op ons kantoor in Utrecht. Ik hoor graag binnen twee weken na dagtekening van deze brief of u hier gebruik van wilt maken. Mocht u binnen deze termijn niet reageren, zal ik u bezwaarschrift afhandelen op basis van de gegevens die ik nu tot mijn beschikking heb. U kunt per e-mail, post of telefonisch contact met mij opnemen.

Met vriendelijk groet,

[redacted]
BIJ12-Faunazaken
[redacted]@bij12.nl

Van: [redacted]@bij12.nl
Onderwerp: BESLUITEN LIJST WOLF WERKGROEP
Datum: 25 november 2020 om 10:05
Aan: [redacted]@po.nl, [redacted]@gelderland.nl, [redacted]@prvlimburg.nl, [redacted]@provincie-overijssel.nl, [redacted]@provincie-overijssel.nl, [redacted]@brabant.nl, [redacted]@overijssel.nl, [redacted]@overijssel.nl, [redacted]@fryslan.frl, [redacted]@fryslan.frl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@bij12.nl, [redacted]@bij12.nl, [redacted]@bij12.nl, [redacted]@minlnv.nl, [redacted]@minlnv.nl, [redacted]@bij12.nl, [redacted]@bij12.nl, [redacted]@bij12.nl, [redacted]@bij12.nl

Beste allen,

Bijgaand het besluitenlijstje van onze laatste vergadering. Ik roep ieder op er mee aan de slag te gaan, de meeste betrokkenen waren aanwezig, maar mochten er nog vragen zijn dan hoor ik deze graag.

Doel is om in januari een aantal startnotities te hebben liggen voor de vervolgactiviteiten om te komen tot een nieuw wolvenplan.
Een deel van deze notities zullen snel daarna ook in het LOW besproken gaan worden.

De volgende vergadering staat ingepland voor dinsdag 19 januari 2021 : 14.00 – 16.00 uur, stukken zouden dan bij voorkeur 15 januari verzonden moeten zijn.

Met vriendelijke groet,
[redacted]

[redacted]
Faunazaken
Maatschappelijke Adviesraad Faunaschade
Wolf

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht I www.bij12.nl

T +31 (0)85 486 22 22 I F +31 (0)85 486 22 33

M +31 (0) 6[redacted] E [redacted]@bij12.nl

Werkt voor provincies

Besluitlijst IPO wolven...0.docx

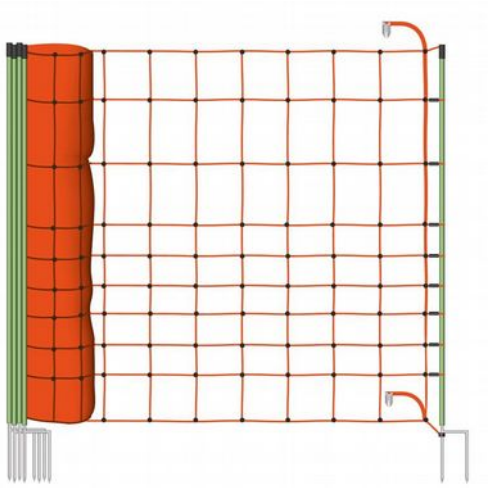
Bezoekverslag [redacted] te Hooghalen

datum: 2 juli 2020
aanwezig: [redacted]

[redacted] en zijn vriendin [redacted] zijn eerst het weiland achter mijn huis in Benneveld komen bekijken. Hier staat sinds kort een vaste wolfwerende afrastering met 5 draden. Speciale aandacht voor de onderste draad op 20 cm en de beveiliging van de doorgangen met 3 draden op 20, 60 en 120 cm.

Daarna zijn we in Hooghalen bij zijn land gaan kijken. Hij heeft een bosperceel met daarlangs een smalle strook grasland in eigendom. Het bosperceel met een aantal poelen en moerassige stukken is al meerdere generaties in bezit van zijn familie en bevat een unieke vegetatie met orchideeën en bijzondere mossen. Dit gebied staat op de nominatie om te verdwijnen in het kader van een landinrichtingsproject ten behoeve van een nabijgelegen Natura2000 gebied. Mede door het kleinschalige beheer herbergt dit gebiedje een zeer grote biodiversiteit op een klein oppervlak. De percelen rondom het eigen land worden gehuurd van Staatsbosbeheer. In de afgelopen tijd zijn in de directe omgeving binnen een straal van een paar honderd meter meerdere aanvallen door wolven geweest.

[redacted] gebruikt sinds februari dit jaar 8 Euronetz wolf flexinetten 120 cm van de provincie. Hier stond geen spanning op omdat diverse personen tegen hem hadden gezegd dat de netten niet goed zouden zijn. De onderste draad, die over de grond loopt, is geleidend en dat zou een aardsluiting geven. Nader onderzoek wees uit dat dit een onjuiste veronderstelling is. De onderste geleidende draad is niet elektrisch verbonden met de geleidende draden daarboven en is bedoeld als extra aarding. Zie onderstaande afbeelding. De bovenste clip is voor het doorverbinden van de spanningsvoerende draden (9 stuks). De onderste clip is voor het doorverbinden van de aarddraad over de grond.

Met dit nieuwe inzicht zal [redacted] de strook onder het flexinet vrij maaien zodat er geen aangroei meer is en vervolgens de netten aansluiten op de schrikdraadklok.
Volgens [redacted] is de provincie bezig met het de aanschaf van nieuwe netten. Deze netten zijn goed en hoeven niet vervangen te worden.

[redacted] is van plan om buitenom de percelen een wolfwerende afrastering bestaande uit 5 gladde metalen draden te plaatsen. Dit is veel eenvoudiger dan alle percelen apart wolfwerend af te rasteren en het bespaart veel lengte. Houten hoekpalen met kunststof tussenpalen. Zo kan de afrastering, als het gebied in de toekomst vanwege de herinrichting moet worden ontruimd, eenvoudig worden verplaatst naar de nieuwe locatie. De afrastering kan overal op een vlakke ondergrond en vrij van de bossages worden geplaatst. Hierdoor kan de afrastering eenvoudig worden vrijgehouden van aangroei. Binnen de afrastering zijn verschillende weides voor de schapen, de geiten, de dekram en de varkens. De afrasteringen van deze weides hoeven niet te worden aangepast omdat ze binnen de veilige zone liggen. De totale omtrek van de wolfwerende afrastering is volgens een eerste schatting ongeveer 1100 meter. Dit betekent dat de vergoeding binnen het plafond van maximaal 100 Euro per schaap of geit kan blijven.
[redacted] zal een plattegrond met het te plaatsen raster aanleveren. Als bijlage gaat mijn eigen schets.

Omdat binnenkort zijn nieuwe huis wordt opgeleverd kan [redacted] pas vanaf ongeveer september beginnen met bouwen. Mogelijk kan Wolf-Fencing daarbij helpen.

[redacted] *3 juli 2020*

D1

[redacted]

HOOGHALEN

200
200
350
350
1100 m x 3 = 3300+500=3800

Tussenrapportage wolf

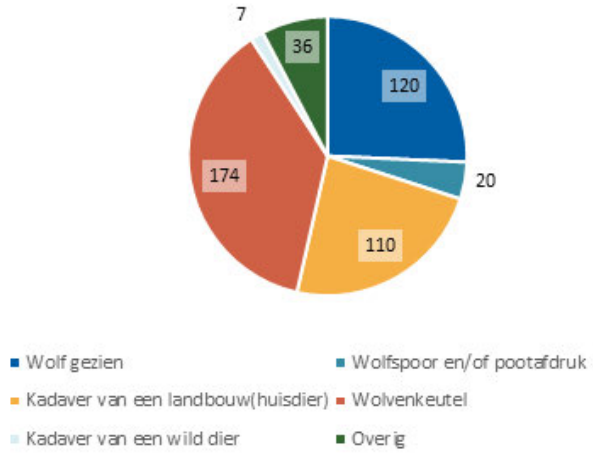
In deze rapportage geven we inzicht in de activiteit van de wolf in Nederland in de periode 1 februari – 21 mei 2020.

De wolf heeft de gemoederen de afgelopen periode flink beziggehouden. Bij het Wolvenmeldpunt komen steeds meer waarnemingen binnen. Ook waren er veel schadegevallen, met name in de provincie Noord-Brabant. Ondertussen bereidt de provincie Drenthe zich voor op mogelijke vestiging van een wolf. Dat zou dan het derde leefgebied in Nederland zijn. Ook is voor het eerst een wolf vanuit de alpiene populatie in ons land gesignaleerd. U leest er meer over in deze tussenrapportage.

Binnengekomen meldingen monitoring

Er zijn in deze periode 401 meldingen van (sporen van) wolven gedaan bij het Wolvenmeldpunt van de Zoogdiervereniging. Hiervan zijn 69 meldingen geclassificeerd als zekere waarneming aan de de hand van harde bewijzen en 54 meldingen als bevestigde waarneming aan de hand van indirecte bewijzen. Van de overige meldingen kan niet worden vastgesteld of dit een wolf betreft.

Verhouding type waarneming

Monitoring in de provincies

Provincie Gelderland

Veluwe

Op de Veluwe zijn nog steeds twee territoria aanwezig. Op één territorium (Noord-Veluwe) woont de roedel, op het andere territorium (Midden-Veluwe) één wolvin (GW960f). Het is mogelijk dat de wolvin van de roedel van de Noord-Veluwe (GW998f) in deze periode opnieuw drachtig was en inmiddels jongen heeft geworpen. Hiervoor zijn op dit moment echter nog geen aanwijzingen. Eén van de welpen uit de roedel (GW1626m, geboren in 2019) is overreden (zie bericht pagina 2). Van een van de andere welpen (GW1428m) is aan

De wolf is niet meer weg te denken uit Nederland. Zeker niet nadat in 2019 op de Veluwe een roedel gevestigd is. Daarnaast hebben we regelmatig te maken met zwervende wolven die een geschikt territorium zoeken. BIJ12 is de organisatie die namens provincies de beleidsuitvoering van het dossier van de wolf verzorgt. Dit heeft onder andere betrekking op monitoring en afhandeling van tegemoetkoming in schade. Dit bericht is tot stand gekomen met medewerking van BIJ12, de Zoogdiervereniging (monitoring Wolvenmeldpunt) en WENR (DNA-analyses).

de hand van keutels genetisch aangetoond dat deze nog in het territorium verblijft. Het is onduidelijk hoe het met de andere welpen gaat. Vanuit het buitenland is bekend dat gemiddeld de helft van de welpen het eerste jaar niet overleeft.

Van de roedel op de Noord-Veluwe zijn via keutels zowel de vader (GW893m) als de mannelijke welp (GW1428m) waargenomen via DNA-sporen. Bij een gedood edelhert bij Apeldoorn is een gemixt DNA-profiel van wolven aangetroffen. Vermoed wordt dat dit DNA afkomstig is van meerdere individuen uit de roedel. De in februari gedode schapen te Emst lieten een onvolledig DNA-profiel zien. Alle beschikbare sporen komen echter overeen met het roedel van de Noord-Veluwe.

Het territorium op de Midden-Veluwe lijkt nog steeds door één wolvin (GW960f) te worden bezet. Wel is er een mannelijke wolf (GW1608m) aan de zuidkant van het territorium (Veluwezoom) voorbij getrokken. De wolvin is zowel aangetoond via een keutel als via swabs van een gedood edelhert in de buurt van Radio Kootwijk.

Aangereden jonge Veluwse wolf

De doodgereden wolf betrof een mannelijke welp die nog niet eerder via DNA was waargenomen. De welp heeft nu het nummer GW1626m toegewezen gekregen. Bij onderzoek van de maaginhoud van deze wolf werden parasitaire larven van horzels aangetroffen. Deze zijn vrijwel zeker via de prooi in zijn maag gekomen. Ook in de luchtpijp van een door een wolf gedood edelhert op de Midden-Veluwe werden vele larven van horzels aangetroffen, tenminste 17. Hoewel keelhorzels vaker voorkomen bij herten, is het aannemelijk dat dieren met veel parasieten in een mindere conditie verkeren. Ze lopen daardoor een groter risico om door wolven te worden gedood.

Bij onderzoek van de maaginhoud van dode wolf werden horzellarven aangetroffen.

Betuwe

De wolf die van 25 tot 28 maart 2020 actief was in de Betuwe betrof een voor Nederland nieuw mannetje. Uit vergelijking met de database van de Duitse collega's van Senckenberg blijkt dat het gaat om individu GW1608m, afkomstig uit de Rodewaldroedel (RWA) in Nedersaksen. Zijn DNA werd aangetoond op basis van swabs van gedode schapen te Culemborg en Beesd, maar ook op basis van haren bij de gedode geit te Randwijk op 25 maart 2020. Ook werd het DNA van deze wolf aangetoond via haren, een bloedmonster uit een teek en een druppel bloed op een grashalm. Deze sporen werden verzameld door spoorzoekers van het Wolvenmeldpunt in de boomgaard in Buurmalsen. Hier was de wolf ook op video vastgelegd.

DNA van GW1608m werd ook aangetroffen bij een dood edelhert op de Veluwezoom op 21 maart 2020. Hetzelfde individu is door Senckenberg inmiddels aangetoond in monsters genomen op 27 april 2020 nabij Niederanven in Luxemburg. Dit individu is dus vanuit Duitsland via de zuidoost-zijde van de Veluwe de Betuwe ingetrokken. Daarna is hij doorgelopen naar Luxemburg. Deze wolf heeft naar alle waarschijnlijkheid heel België doorkruist, Herentals (30 maart 2020) en Wiekevorst, waarbij hij minstens vijf grote autowegen heeft overgestoken.

Eind april 2020 werden wederom schapen gedood bij Culemborg en Beesd. Wolf GW1608m was toen echter al vertrokken. DNA-onderzoek laat voor deze gevallen dan ook een ander DNA-profiel zien. Na vergelijking met de DNA-database van Senckenberg kon dit DNA worden gelinkt aan een mannelijke wolf, aangeduid met GW1554m. GW1554m is afkomstig uit de Herzlakeroedel dichtbij de grens bij Emmen met Nederland. Hetzelfde individu werd ook

aangetoond bij twee gevallen een week eerder in de Achterhoek, bij Ruurlo en Vorden. Dit individu was in februari/begin april 2020 actief in de regio Bremen/Oldenburg/Brake. Daarna is hij blijkbaar afgezakt naar het zuidwesten om vervolgens via de Achterhoek (Ruurlo/Vorden) naar de Betuwe te trekken.

DNA-afname bij een van de gewonde schapen (foto: Marielle van Uitert)

Noord-Nederland

Drenthe

In Drenthe is regelmatig een wolf waargenomen op wildcamera's in hetzelfde gebied waar GW1261m schade aan schapen heeft veroorzaakt. Het is daarmee mogelijk dat wolf GW1261m zes maanden in het gebied aanwezig is. De provincie bereidt zich voor op mogelijke vestiging van de wolf, zie het bericht verderop in deze rapportage.

Provincies Limburg en Noord-Brabant

Limburg en Noord-Brabant

Verscheidende schadegevallen in Noord-Limburg en Oost-Brabant werden veroorzaakt door een voor Nederland nieuwe mannelijke alpiene wolf (GW1625m). De alpiene wolvenpopulatie concentreert zich tot de Franse en Italiaanse Alpen, het Franse middengebergte als het Centraal Massief en Vogezen. Het betreft het eerste individu uit deze populatie die ons land bereikt. Tot dusver waren alle individuen die opdoken in Nederland afkomstig uit de Centraal-Europese laaglandpopulatie die zich strekt over West-Polen, Duitsland, Denemarken en de Benelux.

In Duitsland, Wallonië en Vlaanderen werden al wel wolven uit de alpiene wolvenpopulatie gesignaleerd. Momenteel verblijven in Wallonië drie andere wolven van deze populatie. Hiermee vormt de Benelux een regio waar de twee deelpopulaties met elkaar kunnen gaan mengen. Dit is gunstig voor de genetische variatie.

Wolf omgeving Heusden

Monsters van diverse schadegevallen uit deze regio zijn op verzoek van de provincie Noord-Brabant met spoed geanalyseerd. Daaruit bleek het ook hier te gaan om individu GW1554m, een jonge mannelijke wolf uit het Herzlakeroedel in Duitsland (Niedersaksen). Deze roedel ligt op zo'n 40 kilometer van de grens met Drenthe. Dit individu is vanuit de Betuwe (Beesd/Culemborg; zie boven) naar de omgeving Heusden gekomen.

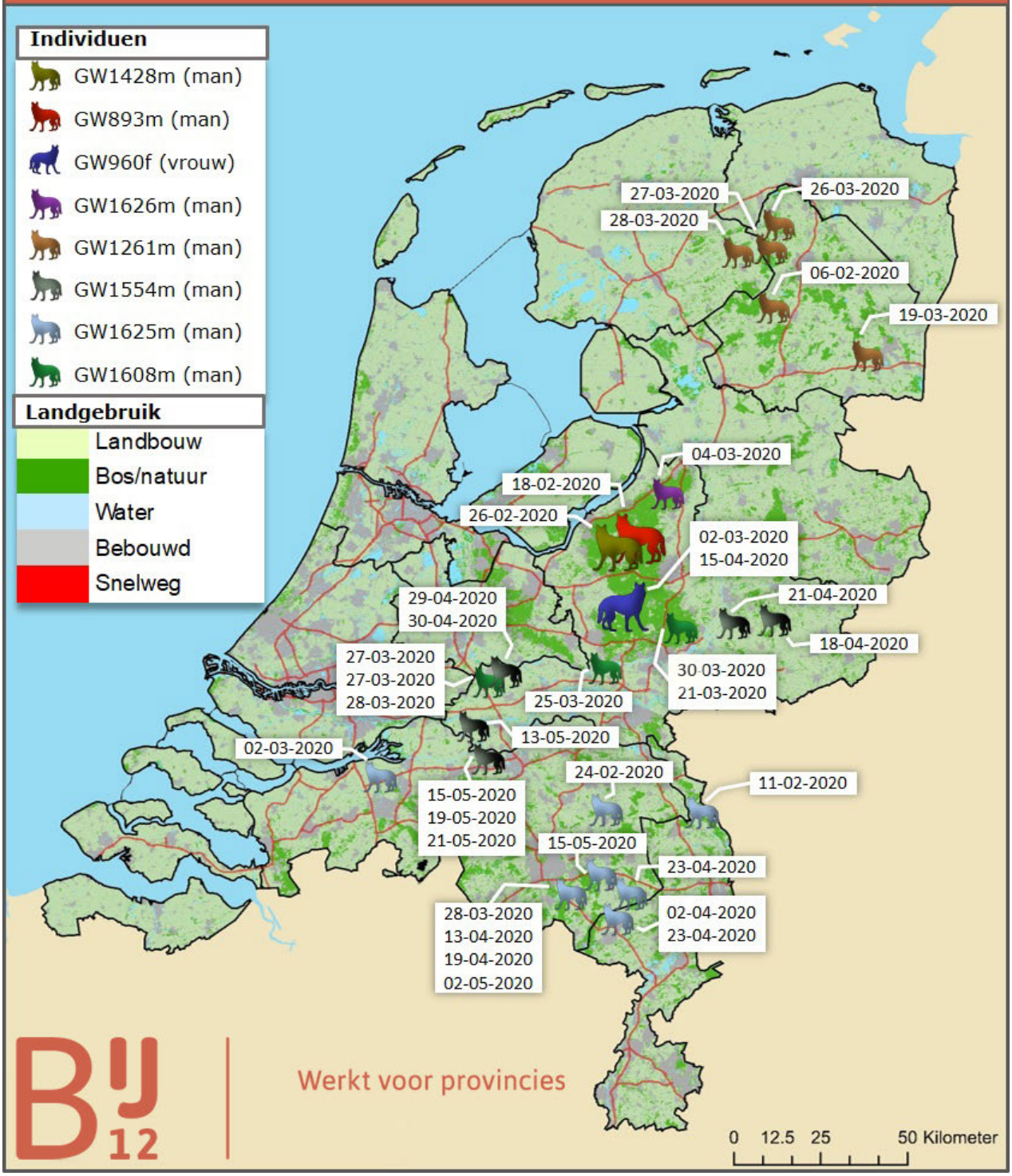
Hierbij wordt opgemerkt dat op basis van DNA niet is uit te sluiten dat er misschien een tweede wolf aanwezig is geweest, maar de kwaliteit van het beschikbare DNA-materiaal was ontoereikend om de mogelijkheid van een tweede individu aan te tonen. Het beschikbare beeldmateriaal geeft echter geen aanwijzingen voor aanwezigheid van een tweede wolf. Op basis van beeldmateriaal is wel aannemelijk dat deze wolf later in Duffel (België) is gesignaleerd. Ook op basis van waarnemingen zijn er geen aanwijzingen dat sprake is van een tweede individu, zo is er steeds maar steeds maar één wolf tegelijkertijd waargenomen.

Pootafdruk van een wolf in het zand

Wolvenmonitoring februari 2020 - mei 2020

Overzicht van wolvenwaarnemingen via monitoring en schademeldingen.

Afhandeling schade door BIJ12

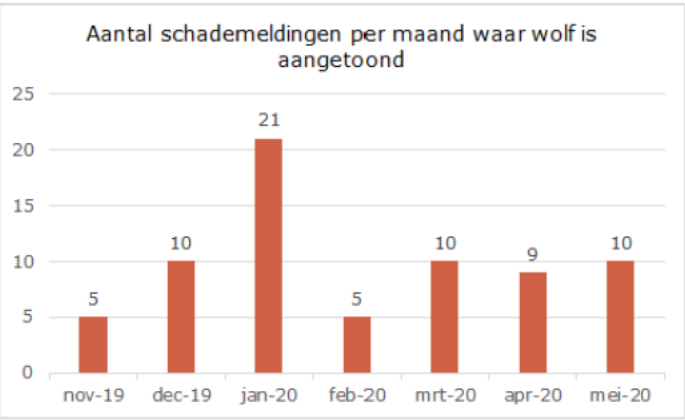
In deze periode (1 februari tot en met 21 mei 2020) zijn 45 schademeldingen bij BIJ12 binnengekomen. Deze zijn zowel verwerkt via de gangbare DNA-analyses als versneld via een spoedanalyse. Hieruit blijkt 34 keer wolf aangetoond, 6 keer vos, 1 keer hond en 3 keer diersoort onbekend wegens geen uitslag of geen DNA-afname meer mogelijk. Van 1 melding is nog geen uitslag bekend. Kijk voor alle cijfers rondom schademeldingen op bij12.nl/wolf.

Gelderland

Er zijn 13 meldingen uit Gelderland, waarvan 10 keer is vastgesteld dat het om een wolf gaat, 2 keer een vos en één onbekend. Opvallend was de aanval op 29 april 2020 in Culemborg waarbij 15 schapen het leven lieten. Ook is een keer een geit getroffen.

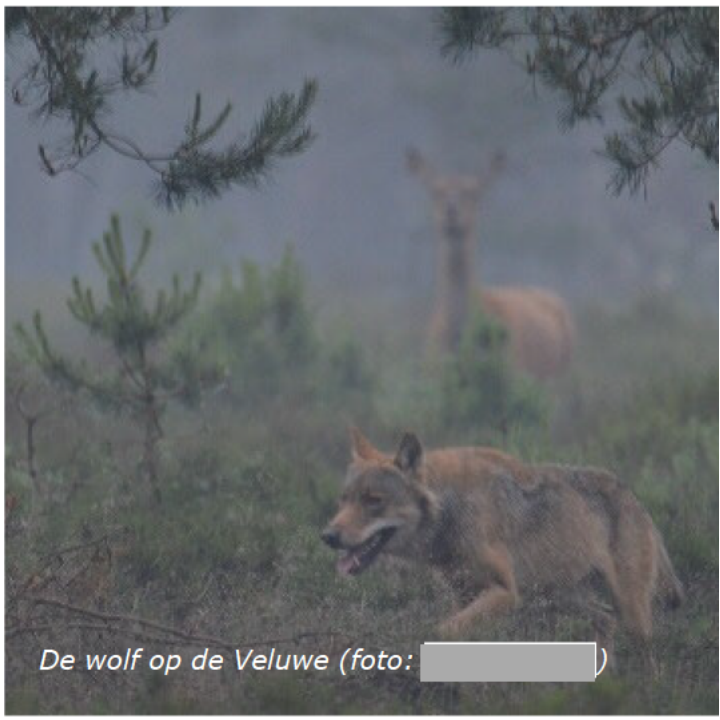
Noord-Nederland

Er zijn 9 schademeldingen uit Drenthe, een keer uit Friesland. Van deze schademeldingen ging het in 5 gevallen om een wolf, een keer om een vos, een keer om een hond en een keer om diersoort onbekend. Een om diersoort nog niet bekend. Bij het dode kalf bij Kerkenveld (Drenthe, 20 april 2020) werd het DNA van een vos aangetoond. Verschillende schadegevallen in Drenthe (1 en 6 februari en 19 tot en met 27 maart 2020) en Friesland (28 maart 2020) konden worden herleid tot de mannelijke wolf GW1261m die daar ook in het voorgaande kwartaal actief was. Een schadegeval in Zeewolde (provincie Flevoland) kon worden herleid tot een hond.

Noord-Brabant en Limburg

Er zijn 16 schademeldingen uit Noord-Brabant, waarvan 14 keer een wolf , 2 keer een vos. Uit Limburg kwam vier keer een schademelding. Het ging hier 3 keer om een wolf en een keer een vos.

De wolf op de Veluwe (foto:)

Verschillende andere schadegevallen werden veroorzaakt door een nieuwe mannelijke wolf met een opvallend DNA-profiel (GW1625m) dat kan worden herleid tot de alpiene wolvenpopulatie in de Frans-Italiaanse Alpen. Het gaat hierbij om de gevallen in Noord-Limburg (Well en 2 keer in Nederweert) en Oost-Brabant (Sterksel, Boekel, Made en 3 keer in Heeze en Someren). Nadat deze wolf schapen heeft aangevallen nabij Boekel (24 februari 2020) en Made (2 maart 2020), is deze wolf doorgelopen in de richting van het zuidoosten van Noord-Brabant. In deze regio is GW1625m sinds 28 maart aanwezig. Deze wolf heeft voor het eerst in Nederland een kalf van een Schotse hooglander, aangevallen. Dit kalf stond met andere kalveren in een afgelegen weiland waar onvoldoende wolfwerende maatregelen genomen waren. Ook waren geen koeien of stieren aanwezig, waardoor de wolf vrij spel had.

Gelderland besluit binnenkort over inzet preventieplan

De Gebiedscommissie Preventie Wolvenschade Gelderland heeft begin mei een preventieplan aangeboden aan de provincie. Het provinciaal bestuur verwacht in juni 2020 te beslissen over de voorgestelde maatregelen en de subsidieregeling die wordt voorgesteld. De hierbij uitgebrachte adviezen vormen ook aanleiding om in breder verband via het Interprovinciaal Overleg hierover na te denken.

Drenthe bereidt zich voor op gevestigde wolf in territorium

Uit recente uitslagen van de DNA-onderzoeken blijkt dat in maart hetzelfde dier (GW1261m) actief was als in januari en februari en een kwartaal eerder, eind 2019. In april was er één melding, die mogelijk een wolf betreft. Hierbij zijn 2 schapen en 2 lammeren gedood. Van een melding in mei is nog niet vastgesteld of het om een wolf ging. Hierbij werd één schaap gedood.

Het aantal schademeldingen is in april en mei 2020 afgenomen ten opzichte van de voorgaande maanden. Ook komen er regelmatig zichtmeldingen binnen van een wolf. Dit zou kunnen duiden op vestiging van wolf GW1261m in Drenthe. Hiervoor moet de wolf minimaal 6 maanden in een gebied aanwezig zijn. Op basis van DNA-uitslagen kan echter nog niet worden vastgesteld dat GW1261 minimaal 6 maanden aanwezig is het territorium in Drenthe. Hoewel vestiging dus ook nog niet bestuurlijk kan worden vastgesteld, bereidt de provincie Drenthe zich hier wel al op voor. Daarom gaat een speciale gebiedscommissie aan de slag met de uitvoering van preventieve maatregelen tegen wolvenschade.
Lees er hier meer over

Noord-Brabant zet in op voorbereiding op aanwezigheid wolf

Na de inzet van preventieve maatregelen lijkt de wolf het gebied te hebben verlaten en heeft de wolf zijn zwerftocht vervolgd. De provincie wil door op de ingeslagen weg ten aanzien van preventie en initieert samen met betrokken partners een platform wolvenschade. Dit platform wordt begeleid door Pieter van Geel.

Zo wil de provincie beter voorbereid zijn op zwervende wolven in de toekomst. De provincie heeft met ZLTO, gemeente Heusden en de Zoogdiervereniging afgesproken dat wordt ingezet op het beschermen van vee. Alle partijen zijn van mening dat boeren hun schapen en geiten weer kunnen laten overnachten in de wei, zonder extra wolvenbescherming. Het gebied rond Heusden is door de omvang en de minimale aanwezigheid van wilde prooidieren geen geschikt gebied voor wolven om zich te vestigen.

Faunaschade preventiekit wolf vernieuwd

BIJ12 heeft de FaunaPreventieKit vernieuwd met de meest actuele gegevens. Ook zijn de verschillende preventieve middelen op een rij gezet: van fladderlinten tot speciale afrasteringen met stroomdraad, maar ook kuddewaakhonden.
Kijk voor meer informatie op bij12.nl/fpk

Belang van DNA-analyses

Hoe breng je in kaart waar de wolf zich in Nederland bevindt? En hoe bepaal je bij schade aan landbouwhuisdieren welk dier dit heeft veroorzaakt? Genetisch onderzoek is daarvoor de meest zekere onderzoeksmethode.
Lees het hele artikel over dit onderwerp hier

Publicatie actuele wolvendata

De werkwijze van de bekendmaking van de mogelijke wolvenaanvallen is aangepast en wordt actueel weergegeven in een tabel en Excel bestand. Alle informatie op BIJ12-site is voor iedereen toegankelijk: bekijk www.bij12.nl/wolf

Onderzoek maatschappelijk draagvlak hervestiging van de wolf

In samenwerking met de provincies heeft het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit het maatschappelijk draagvlak onder burgers voor de hervestiging van de wolf in Nederland laten onderzoeken. Uit het onderzoek blijkt dat het draagvlak relatief groot is: 57% van de Nederlanders heeft een positieve houding ten aanzien van de hervestiging van de wolf en 65% ziet de wolf als ongevaarlijk.
Lees het hele bericht

Voorbeeld van wolfwerende maatregel

Aanwijzing Risicogebied wolvenschade

Besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe van @ (datum), kenmerk @, team Landelijk Gebied, tot aanwijzen van het risicogebied wolvenschade.

Gedeputeerde Staten van Drenthe;

gelet op het Interprovinciaal Wolvenplan zoals vastgesteld door het IPO bestuur op 24 januari 2019

BESLUITEN:

Het risicogebied wolvenschade zoals in de bijlage van dit besluit weergeven, aan te wijzen als gebied waar het risico op schade door zwervende wolven het hoogst is. Hierbij is er geen sprake van een wolventerritorium van een individueel dier of een roedel zoals bedoeld in het Interprovinciaal Wolvenplan, maar wel een voorzienbaar risico op schade.

Dit besluit treedt in werking met ingang van de dag na de datum van uitgifte van het provinciaal blad waarin het wordt geplaatst.

Gedeputeerde Staten voornoemd,

mevrouw drs. J. Klijnsma, voorzitter
W.F. Brenkman MSc, secretaris

Uitgegeven:

Afschrift aan:
Subsidieloket
[redacted] (team Landelijk Gebied)
[redacted] (team S&I)

Toelichting
Op dit moment is er geen sprake van een wolventerritorium in Drenthe zoals bedoeld onder het Interprovinciaal Wolvenplan. Toch wil de provincie een start maken met het stimuleren van preventieve maatregelen in de gebieden waar preventieve maatregelen het meest nodig zijn en stelt zij binnen het gebied een subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe open.

Om een duidelijke gebiedsafbakening te maken is ervoor gekozen om het gebied af te bakenen op herkenbare (water)wegen. Het gebied licht globaal rond de boswachterijen in Midden-Drenthe. De noordzijde wordt begrensd door de N33 van knooppunt Assen tot verkeersplein Gieten. De oostzijde wordt begrensd door de N34 van verkeersplein Gieten tot aan kanaal Buinen-Schoonoord, vanaf daar wordt het kanaal gevolgd tot aan de Brammerhoopstraat in Eeserveen naar de Borgerzijtak en vanuit daar het Kanaal Borger- Odoorn tot aan het Oranjekanaal, die tevens het gebied aan de zuidzijde

begrenst. De westzijde van het gebied is begrensd door de A28 vanaf het Oranjekanaal tot aan knooppunt Assen.

Vaststelling

Besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe van @ (datum), kenmerk @, team Landelijk Gebied, tot bekendmaking van hun besluit tot vaststelling van het reglement voor de Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe

Gedeputeerde Staten van Drenthe;

gelet op artikel 82 en 158, eerste lid, onderdeel a van de Provinciewet;

BESLUITEN:

Het Reglement voor de Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe vast te stellen.

Dit besluit treedt in werking op de dag na publicatie in het Provinciaal Blad.

Gedeputeerde Staten voornoemd,

mevrouw drs. J. Klijnsma, voorzitter
W.F. Brenkman MSc, secretaris

Uitgegeven: @

Artikel 1 Toepassing
Er is een Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe (hierna te noemen GPW), ex artikel 82 (adviescommissie) van de Provinciewet. Dit reglement is daarop van toepassing.

Artikel 2 Taken
De commissie heeft de volgende taken:

1. Het adviseren over projecten in Drenthe gericht op de preventie van schade veroorzaakt door wolven;
2. het adviseren over de bescherming van gehouden dieren in Drenthe voorafgaand aan vestiging van wolven, hieronder mede te verstaan het opstellen van één of meerdere gebiedsgerichte schadepreventieplannen gericht op de bescherming van schapen met betrekking tot een aangewezen leefgebied voor wolven wanneer een wolf zich in een territorium vestigt;
3. het verzorgen van procesbegeleiding om de betreffende dierhouders te informeren en te betrekken bij een gebiedsgericht schadepreventieplan;
4. het adviseren van Gedeputeerde Staten over bijzondere gevallen met betrekking tot schade door wolven;

Artikel 3 Samenstelling

1. Gedeputeerde Staten benoemen, schorsen en ontslaan de onafhankelijk voorzitter en leden van de commissie.
2. De commissieleden bestaan in ieder geval uit:
   a. Een vertegenwoordiger van Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland (LTO);
   b. Een vertegenwoordiger van Stichting Beheer Platform Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders (KSG);
   c. Een vertegenwoordiger Stichting Behoud Drentse schaapskudden
   d. Een vertegenwoordiger van Staatsbosbeheer
3. Gedeputeerde Staten wijzen de secretaris van de commissie aan. De secretaris ondersteunt de commissie en is geen lid van de commissie.
4. Het lidmaatschap van de GPW eindigt op eigen verzoek van het betrokken lid of door:
   a. het ontbinden van de GPW;
   b. het eindigen van een periode waarvoor het lid is benoemd;
   c. overlijden.

Artikel 4, Zittingsperiode

1. De leden van de GPW worden voor een periode van vijf jaar benoemd. Een lid kan na afloop van zijn zittingsperiode terstond, maar maximaal eenmaal worden herbenoemd voor een periode van vijf jaar.
2. Degene die in de GPW de plaats inneemt van een lid wiens zittingsduur nog niet verstreken was, heeft zitting tot het einde van die duur.

Artikel 5, Besluitvorming

1. Voor zover geen consensus wordt bereikt, adviseert de GPW bij meerderheid van stemmen.
2. Wanneer de stemmen staken, geeft de stem van de voorzitter de doorslag.
3. Een lid van de GPW neemt niet deel aan de stemming over een aangelegenheid die hem rechtstreeks of middellijk aangaat of waarbij hij als vertegenwoordiger persoonlijk betrokken is.
4. De GPW kan geen besluiten nemen.
5. Adviezen van de GPW worden vastgelegd in een verslag.

Artikel 6 Werkwijze

1. De commissie kan haar eigen werkwijze vaststellen in een reglement.
2. De commissie vergadert zo vaak als de voorzitter dat nodig oordeelt.
3. De commissie laat zich adviseren door belanghebbenden
4. De commissie kan zich laten bijstaan met expertise gericht op ecologie en preventie. Als hieraan kosten zijn verbonden, legt de voorzitter een voorstel voor opdrachtverlening voor aan Gedeputeerde Staten.

Artikel 7 Openbaarheid

Vergaderingen van de commissie zijn niet openbaar.

Artikel 8 Verslagen

1. De secretaris maakt een verslag van de commissievergaderingen.
2. De commissie brengt jaarlijks verslag uit aan Gedeputeerde Staten van haar werkzaamheden en adviezen.

Artikel 9, Vergoeding

1. De onafhankelijk voorzitter en de leden ontvangen een vergoeding voor het bijwonen van de vergaderingen van de commissie ter hoogte van het bedrag genoemd in artikel 2.4.1. van het Rechtspositiebesluit decentrale politieke ambtsdragers.
2. De onafhankelijk voorzitter en leden ontvangen reis- en verblijfskostenvergoeding overeenkomstig het Rechtspositiebesluit decentrale politieke ambtsdragers en de Regeling rechtspositie decentrale politieke ambtsdragers.

Toelichting op de Reglement Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe.

Artikel 2:
een voorbeeld van een bijzonder geval waarover de commissie Gedeputeerde Staten adviseert is een schapenhouder die geheel of gedeeltelijk net buiten de aangewezen begrenzing van het leefgebied voor de wolf valt. De resultaten van de gebiedscommissie zijn openbaar.

Artikel 6:
Belanghebbende organisaties zijn bedrijven, stichtingen of verenigingen die redelijkerwijs belang hebben bij de advisering, bijvoorbeeld gericht op het beschermen van vee.

Tussenrapportage wolf

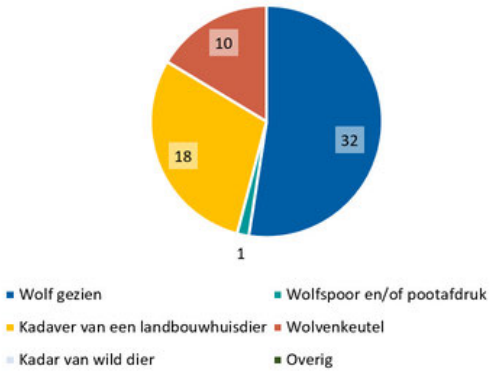
Deze rapportage geeft inzicht in de activiteit van de wolf in Nederland in de periode 22 mei 16 juli 2020.

In de roedel op de Noord-Veluwe zijn dit jaar opnieuw minimaal vier welpen geboren. Verder is het afgelopen kwartaal vastgesteld dat de wolf in de provincie Drenthe nu langer dan 6 maanden aanwezig is. Daarmee is volgens het wolvenplan sprake van een vestiging. De provincie onderzoekt nu wat precies het leefgebied is van het dier en heeft een gebiedscommissie ingesteld om na de bepaling van dit leefgebied te adviseren over preventieve maatregelen en een schadepreventieplan. In Noord-Brabant is binnenkort mogelijk ook sprake van een vestiging. In de afgelopen periode zijn er 32 meldingen gedaan van schade aan landbouwhuisdieren. Uit DNA-analyse bleek dat iets meer dan de helft veroorzaakt werd door wolven. De wolf was vooral actief in Noord-Brabant. Het ging in totaal om 69 dode of gewonde dieren, voornamelijk schapen.

Binnengekomen meldingen monitoring

In deze tussenrapportage geven we inzicht in de activiteit van de wolf in Nederland in de periode 22 mei tot en met 16 juli 2020. Er zijn in deze periode 347 meldingen van (sporen van) wolven gedaan bij het Wolvenmeldpunt van de Zoogdiervereniging. Hiervan zijn 54 meldingen geclassificeerd als zekere waarneming aan de hand van harde bewijzen en zeven meldingen als bevestigde waarneming aan de hand van indirecte bewijzen. Van de overige meldingen kan niet worden vastgesteld of dit een wolf betreft.

Verhouding type zekere waarneming 22 mei - 16 juli

Monitoring in de provincies

Provincie Gelderland

Noord-Veluwe

Van de roedel op de Noord Veluwe is via een keutel de aanwezigheid van het mannelijk dier (GW893m) opnieuw vastgesteld. In dit territorium worden door het Wolvenmeldpunt met wildcamera's regelmatig foto's en video's gemaakt van de aanwezige wolven. Ook het publiek levert beelden van de wolf aan. Uit dit beeldmateriaal is niet goed op te maken of het hierbij gaat om de ouderdieren (GW893m en GW998f) of de welpen van vorig jaar. Wel is op basis van beeldmateriaal vastgesteld dat dit voorjaar minimaal vier welpen geboren zijn.

De wolf is niet meer weg te denken uit Nederland. Zeker niet nadat in 2019 op de Veluwe een roedel gevestigd is. Daarnaast hebben we regelmatig te maken met zwervende wolven die een geschikt territorium zoeken. BIJ12 is de organisatie die namens provincies de beleidsuitvoering van het dossier van de wolf verzorgt. Dit heeft onder andere betrekking op monitoring en afhandeling van tegemoetkoming in schade. Dit bericht is tot stand gekomen met medewerking van Zoogdiervereniging (monitoring Wolvenmeldpunt), WENR (DNA analyses) en het CEwolfconsortium (DNA analyses).

De omvang van de roedel op de Noord Veluwe is niet exact bekend, maar zou op dit moment uit negen wolven kunnen bestaan: twee ouders + drie nog overgebleven welpen geboren in 2019 (een andere welp uit 2019 is overreden en een is vertrokken naar Zuidwest Veluwe) + vier welpen (geboren in 2020).

Midden-Veluwe

Op de Midden Veluwe is de vrouwelijke wolf GW960f waarschijnlijk nog aanwezig, aangezien zij op wildcamera's is vastgelegd. Er is echter geen DNA monster verzameld om haar aanwezigheid te bevestigen. Dit is ook niet ieder kwartaal noodzakelijk. De belangrijkste periode om gevestigde territoriumhouders te bepalen is rond de paartijd, dus in januari februari. Er zijn geen aanwijzingen op basis van sporen en wildcamera's dat deze wolvin een partner heeft.

Zuidwest-Veluwe

Op de Zuidwest Veluwe is sinds 14 juni activiteit van een wolf vastgesteld op basis van wildcamera beelden. Op verschillende locaties in deze regio zijn sporen gevonden die van een wolf afkomstig lijken. Daarom is op 20 juni een keutel verzameld voor onderzoek die bevestigde dat het inderdaad een wolf betreft. Het gaat om een dochter uit de Noord Veluwe roedel. Op 3 september zijn videobeelden vrijgegeven door Natuurmonumenten waarop te zien is hoe de wolvin onder andere aan het jagen is. De wolvin is de derde welp uit de geboorteroedel van 2019 die genetisch is aangetoond. Ze heeft de code GW1729f gekregen. Dit is de eerste welp waarvan bekend is dat het de ouderlijke roedel heeft verlaten en mogelijk een nieuw territorium sticht. Het gebeurt vaker dat een eenjarige wolf dit doet, hoewel een groot deel van de wolven dit pas in het tweede levensjaar doet. Voor zover we weten is wolvin GW1729f de eerste in Nederland geboren wolf die op zoek is gegaan naar een eigen territorium. Als de wolvin eind van het jaar nog op de Zuidwest-Veluwe aanwezig is, is opnieuw sprake van een vestiging. Een wolf moet daarvoor zes maanden in een gebied aanwezig zijn. Verder is het bijzonder dat er geen aanwijzingen zijn dat deze wolf ooit wat anders heeft gegeten dan wilde prooidieren. Er zijn geen schadegevallen aan landbouwhuisdieren gevonden met DNA van deze wolvin.

Wolvenwelpen in Duitsland, foto:

Provincie Drenthe

De mannelijke wolf GW1261m is langer dan zes maanden in Drenthe aanwezig. Dat is vastgesteld op basis van DNA analyse van een keutel, gevonden op 9 juni. Ook drie schadegevallen in Drenthe (periode 10 juni 16 juni 2020) en een in Friesland (7 juli) konden worden herleid naar deze wolf. Omdat wolf GW1261m nu zes maanden in de regio actief is geweest, betekent dat dat er volgens het Interprovinciaal Wolvenplan sprake is van een vestiging. Waar in de regio het dier zich specifiek heeft gevestigd, en of hij daar nog steeds zit, wordt nog onderzocht. De wolf is tijdens zijn omzwervingen gesignaleerd in een ruim gebied aan beide kanten van de A28 tussen Emmen en Drachten, waarschijnlijk op zoek naar een geschikte plek om zich te vestigen. Dat GW1261m met regelmaat aan beide kanten van de A28 wordt vastgesteld is bijzonder, aangezien snelwegen een barrière kunnen vormen voor wolven.

Provincie Noord-Brabant en Limburg

Regio Den Bosch

Uit de periode 23-30 mei zijn drie schadegevallen geanalyseerd die afkomstig zijn uit de regio ten westen van Den Bosch. Al deze gevallen zijn genetisch terug te leiden naar wolf GW1554m. Deze wolf heeft in mei rondom Heusden de gemoederen flink beziggehouden. Uit samenwerking met instituten in buurlanden is inmiddels duidelijk geworden dat deze wolf nog op dispersie is (op zoek naar een territorium) in de regio. De aanwezigheid van GW1554m is in juli twee keer vastgesteld in Vlaanderen, daarna in Duitsland en mogelijk nog in Oost-België. DNA-onderzoek daarvan loopt nog.

Zuidoost-Brabant

In de regio ten zuidoosten van Eindhoven is in de periode van 22 mei 16 juli in zeven gevallen het DNA van een wolf aangetroffen op gebeten schapen. Het gaat om wolf GW1625m die afkomstig is uit de Frans Alpiene populatie. Hij is sinds 28 maart 2020 in het gebied aanwezig. Mogelijk is dit najaar sprake van vestiging van de wolf. De aanwezigheid van GW1625m is ook in Limburg vastgesteld. Het is niet bekend uit welke roedel de wolf afkomstig is. Dit komt door een verschil in genetische analyse tussen de laboratoria uit Frankrijk en Italië ten opzichte van het CEwolf consortium. CEwolf is een internationaal consortium dat samenwerkt in genetisch onderzoek aan de centraal europese wolvenpopulatie. Het consortium bestaat uit negen instituten uit vijf verschillende landen (Duitsland, Polen, Nederland, Denemarken en Tsjechië)

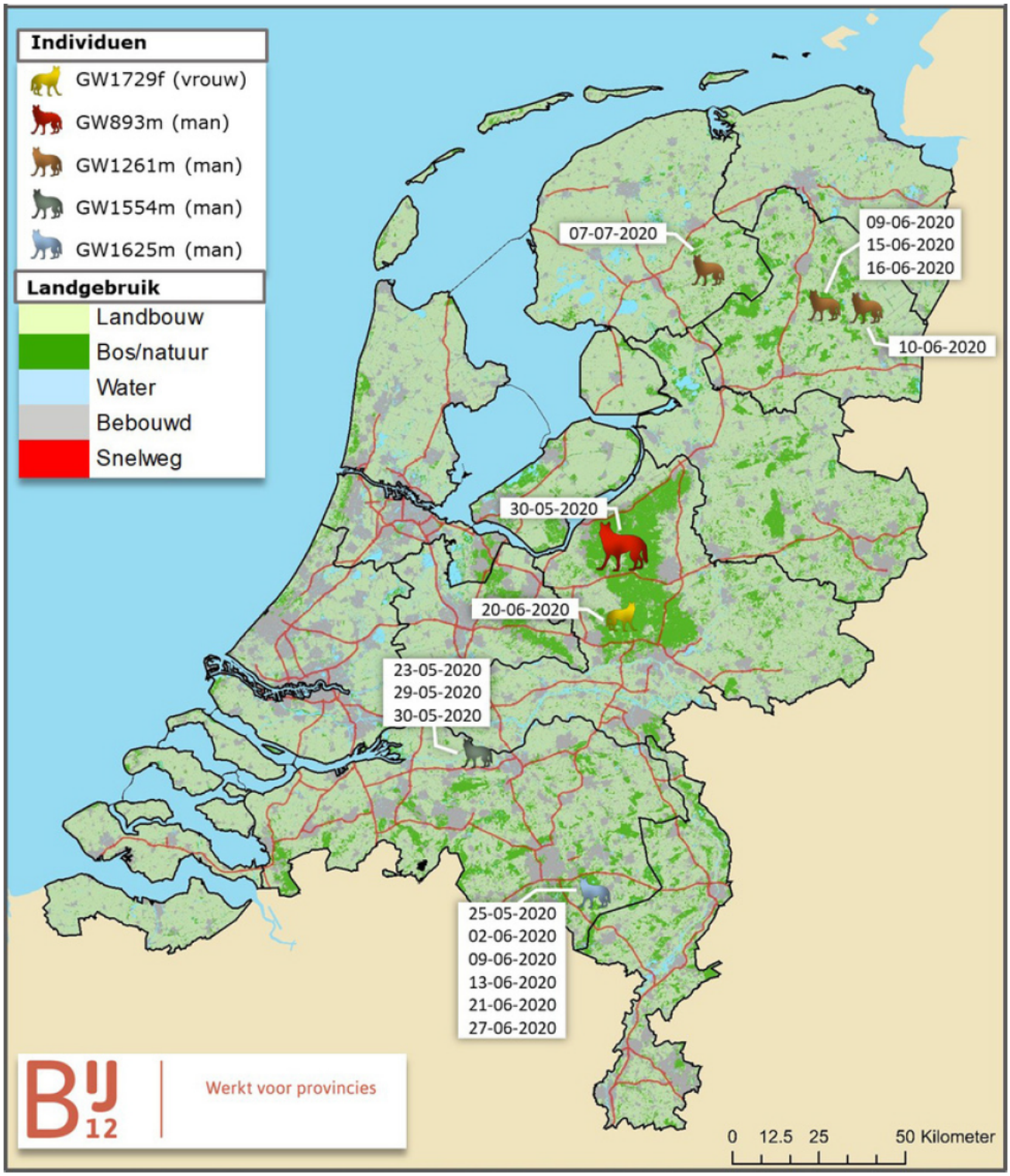
Bij het Wolvenmeldpunt kwamen in deze periode 347 meldingen van (sporen van) wolven binnen, waaronder keutels en pootafdrukken.

Foto's:

Wolvenmonitoring 22 mei - 16 juli 2020

Overzicht van alle genetisch vastgestelde individuen in deze periode

Naast de individuen aangegeven op deze kaart zijn ook de individuen GW960f (bevestigd door camerabeelden) en GW998f (gezien de camerabeelden van minimaal vier welpen) nog aanwezig in hun territoria.

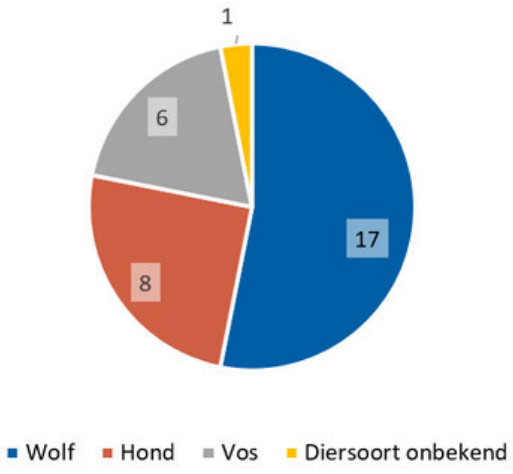
Afhandeling schade door BIJ12

In de periode 22 mei tot en met 16 juli kwamen bij BIJ12 38 meldingen van vermoedelijke wolvenschade aan landbouwhuisdieren binnen. Aan de hand van de melding en toegestuurde foto's wordt eerst bepaald of DNA afname noodzakelijk is. In sommige gevallen is direct duidelijk dat de schade niet veroorzaakt is door een wolf, maar door een hond of een vos.
Van de binnengekomen meldingen in deze periode leken na eerste beoordeling 32 gevallen veroorzaakt te zijn door een wolf en is DNA analyse uitgevoerd. Hieruit bleek dat het in zeventien gevallen ging om schade door de wolf. Bij de overige vijftien meldingen werd de schade veroorzaakt door een hond (acht keer), een vos (zes keer) en een onbekende diersoort (een keer). Cijfers van schademeldingen zijn ook te vinden op www.bij12.nl/wolf.

Noord-Brabant en Limburg

De meeste schademeldingen waarbij het om een wolf bleek te gaan, komen uit Noord Brabant, namelijk elf van de zeventien. In een geval werd de schade veroorzaakt door een hond. Opvallend is dat negen meldingen in dezelfde omgeving hebben plaatsgevonden: zes in Heeze, twee in Maarheeze (waarvan een melding hond) en een in Sterksel. Uit DNA analyse is gebleken dat het om de alpiene wolf GW1625m ging, wiens aanwezigheid vorig kwartaal ook is aangetoond in Noord Brabant. Eén melding kwam uit Limburg. DNA analyse van deze melding gaf geen resultaat.

Aantal schademeldingen per predator
22 mei - 16 juli 2020

Noord-Nederland

Van de 32 meldingen kwamen tien uit Drenthe. Bij vier van deze meldingen werd DNA van een wolf aangetoond, de overige meldingen konden worden toegeschreven aan een vos (vier) en een hond (twee). In het geval van de wolvenmeldingen ging het om individu GW1261m, die vorig kwartaal ook is aangetoond in Drenthe. Opvallend is dat in Drenthe melding werd gedaan van een dode Schotse Hooglander kalf. Daarbij is DNA van een vos aangetroffen.
Van de drie meldingen afkomstig uit Friesland werd bij een melding het DNA van een wolf aangetoond. De overige twee meldingen uit Friesland betroffen een vos en een hond.
Uit Groningen kwamen twee meldingen binnen deze periode, hiervan bleek het in een geval te gaan om hond. Bij de andere melding is het DNA van een wolf aangetroffen.

Gelderland en Overijssel

Er kwamen drie meldingen binnen uit Gelderland en één melding uit Overijssel. Bij deze meldingen was geen sprake was van wolvenschade. Drie keer werd aangetoond dat een hond de schade had veroorzaakt, de vierde melding betrof een vos.

Overige ontwikkelingen wolvenbeleid in de provincies

Ook Noord-Brabant bereid zich voor op vesting wolf

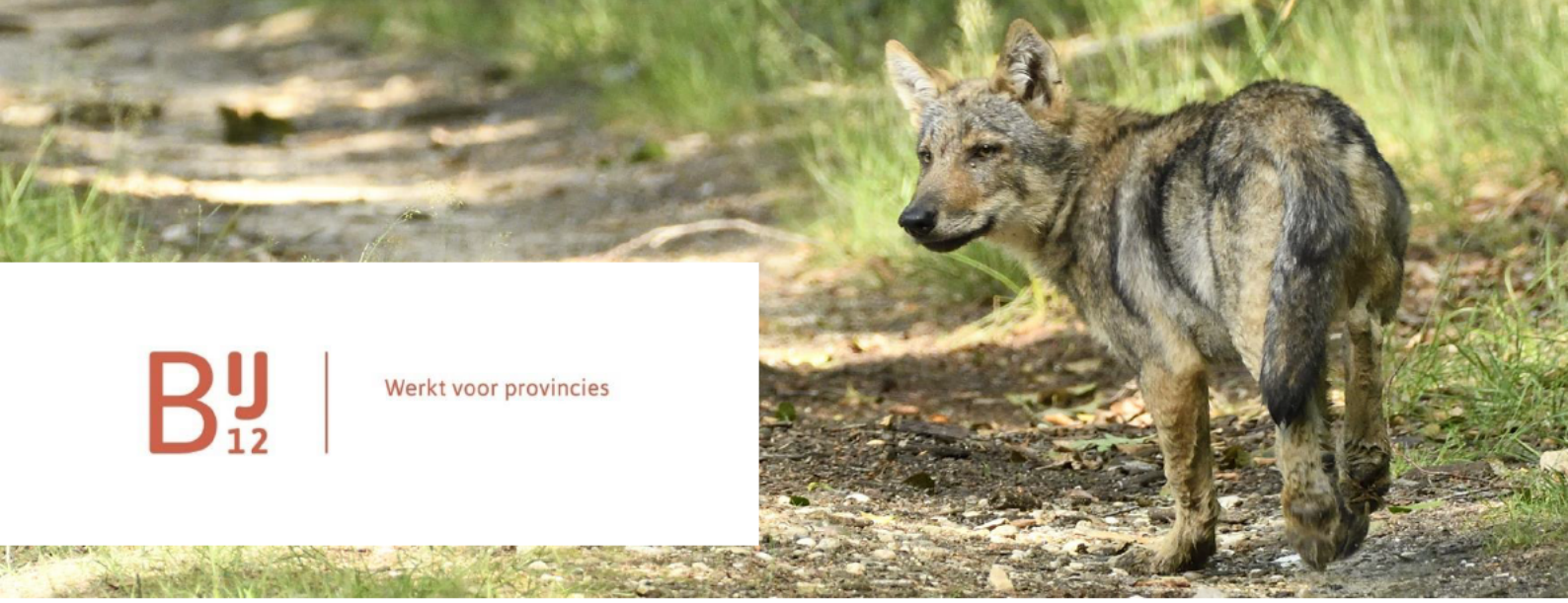
De wolf die vorig kwartaal al verschillende keren via DNA-analyses is aangetoond in de regio zuidoost-Brabant, heeft de afgelopen periode helaas opnieuw kans gezien schapen te pakken. Het gaat om de eerste alpiene mannelijke wolf (GW1625m) in Nederland. De provincie Noord-Brabant bereidt zich nu voor op vestiging van deze wolf. Dit gebeurt in overleg met betrokken partijen en met de provincie Limburg, aangezien deze wolf ook op Limburgs grondgebied is aangetoond.

Er is regionaal overleg opgestart met gemeenten, TBO's en ZLTO om de ontwikkelingen te volgen en benodigde acties af te stemmen. Op provinciaal niveau is er een platform wolven opgericht met de belangrijkste betrokken partijen. Binnen dit platform wordt besproken hoe men beter voorbereid kan zijn op wolven die veel problemen veroorzaken en ook op de gevolgen van een eventuele vestiging van de wolf. Hierbij wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van de ervaringen en aanbevelingen vanuit de provincie Gelderland en de situatie dit voorjaar met de wolf bij Heusden. Het platform zal in de loop van volgend jaar een eindadvies opleveren met concrete aanbevelingen.

Vervolgstappen vestiging wolf in Drenthe in kaart

Voorafgaand aan de vestiging van de wolf heeft de provincie Drenthe op 16 juni jl. een gebiedscommissie in het leven geroepen. De gebiedscommissie gaat na het vaststellen van het leefgebied van de wolf aan de slag met een gebiedsgericht schadepreventieplan voor dit leefgebied.

Daarin staat welke gebieden te maken krijgen met een hoger risico op schade en welke preventieve maatregelen redelijkerwijs nodig zijn. Ook goede voorlichting aan onder andere schapenhouders en omwonenden is van belang. Daarom zal de gebiedscommissie zodra het leefgebied is vastgesteld door de provincie samen met de provincie een informatiebijeenkomst organiseren voor veehouders en andere geïnteresseerden die in het betreffende gebied wonen. Zodat zij meer kunnen leren over het gedrag van de wolf, maar dat zij ook weten welke preventieve maatregelen zij kunnen nemen.

Werkt voor provincies

Tussenrapportage wolf

Deze rapportage geeft inzicht in de activiteit van de wolf in Nederland in de periode 1 mei – 31 juli 2021.

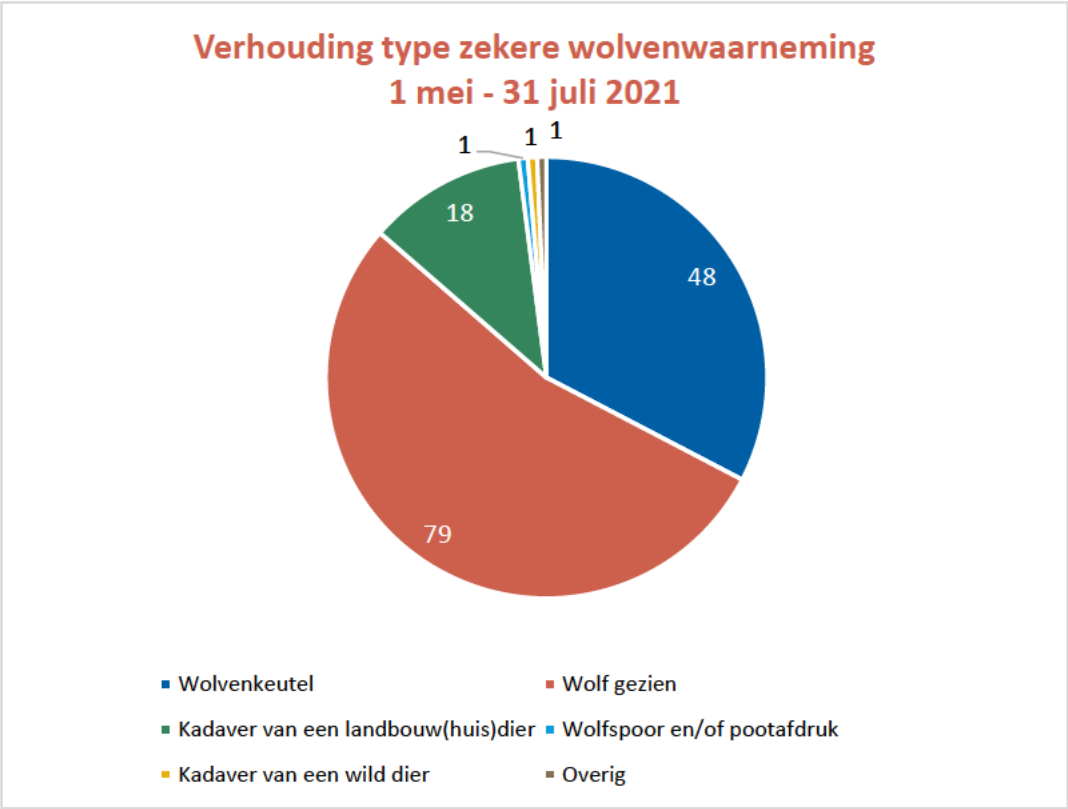
Samenvatting

In de roedel op de Noord-Veluwe zijn dit voorjaar – voor het derde jaar op rij – welpen geboren. In een eerder bericht werd melding gemaakt van vier welpen. Inmiddels blijken er op basis van camerabeelden ten minste zes jongen geboren te zijn. In de afgelopen periode kwamen bij het Wolvenmeldpunt 866 meldingen binnen van (vermoedelijke) sporen van wolven. Van 148 meldingen kon zeker worden vastgesteld dat het om een wolf ging. Op de Veluwe lijkt het erop dat er - naast de bestaande roedel op de Noord-Veluwe - nog twee indicaties zijn van paarvorming (noordelijk deel Noord-Veluwe, Midden-Veluwe). Ook in Fryslân en Drenthe was de wolf actief. De wolf werd er enkele keren waargenomen. Ook werden op verschillende locaties schapen door een wolf gedood. Op 28 mei werd wolf GW2362m na korte aanwezigheid in Drenthe en Friesland op 28 mei doodgereden op de N381 in het Drents Friese Wold.

Binnengekomen meldingen monitoring

In deze tussenrapportage geven we inzicht in de activiteit van de wolf in Nederland in de periode 1 mei tot en met 31 juli 2021. Er zijn in deze periode 866 meldingen binnengekomen van (vermoedelijke) sporen van wolven. De meldingen werden gedaan bij het Wolvenmeldpunt van BIJ12, waarvan de uitvoering is belegd bij de Zoogdiervereniging. Bij 148 meldingen is op basis van bewijsmateriaal – zoals DNA-onderzoek - duidelijk geworden dat het daadwerkelijk om een wolf ging. Van de overige meldingen kan niet worden vastgesteld of dit een wolf betreft. In onderstaande diagram Ziet u een overzicht van zekere wolvenwaarnemingen, verdeeld naar soort waarneming.

BIJ12 is de organisatie die namens provincies de beleidsuitvoering van het dossier van de wolf verzorgt. Dit heeft onder andere betrekking op monitoring en afhandeling van tegemoetkoming in schade. Dit bericht is tot stand gekomen met medewerking van Zoogdiervereniging (monitoring Wolvenmeldpunt), Wageningen University & Research (WENR, DNA-analyses) en het CEwolf consortium (Centraal Europese wolvenpopulatie, internationale uitwisseling genetische data).

Het diagram geeft alleen een beeld van de bij het Wolvenmeldpunt binnengekomen meldingen in de periode van 1 mei tot en met 31 juli 2021. Bekijk hier de interactieve weergave.

Kaart verspreiding Wolf

Wolvenmonitoring 1 mei – 31 juli 2021

De kaart geeft de gebieden aan waar in de periode van 1 mei tot en met 31 juli 2021 met zekerheid wolven aanwezig waren in Nederland. Via DNA-analyse was het in een aantal gevallen mogelijk om de individuen te achterhalen. Wanneer u in de online versie van de tussenrapportage op de iconen te klikt, krijgt u meer informatie over de betreffende wolven. Ook is het mogelijk om de kaart in te zoomen. De betekenis van de iconen is onder de kaart uitgelegd.

Bekijk hier de interactieve kaart.

GW2362m (man) †
GW1964m (man)
GW1428m (man)
GW2363f (vrouw)
GW1889m (man)
GW960f (vrouw)
GW1490m (man)
GW1625m (man)
Wolfindividu overig (waarschijnlijk wolven van roedel Noord-Veluwe)
Overige wolvenwaarneming

Toelichting en leeswijzer kaart

Op de kaart 'Wolvenmonitoring' zijn drie typen wolveniconen aangegeven: een gekleurde wolf, een witte wolf en een wolvenpoot.

De gekleurde wolven geven het gebied aan waar op basis van DNA-analyse is aangetoond welke wolven (individuen) hier vastgesteld zijn. De grotere gekleurde wolveniconen geven het gebied aan waar wolven officieel, volgens de criteria uit het Interprovinciaal Wolvenplan, gevestigd zijn én waar in de afgelopen periode DNA-sporen zijn aangetroffen. Het gaat om de individuen GW960f (Midden-Veluwe), GW1490m (Zuidwest-Veluwe) en GW1625m (De Groote Heide). Voor de overige gekleurde wolven geldt dat zij niet officieel gevestigd zijn (GW2362m en GW2363f; ze zijn korter dan 6 maanden aanwezig) en/of betreffen welpen van de roedel (GW1428m, GW1889m en GW1964m) waarbij een eigen territorium nog niet is vastgesteld.

Het icoon van de witte wolf geeft aan dat er een sterk vermoeden bestaat om welk individu het gaat, maar hier is geen direct bewijs van. Op deze locatie is de afgelopen periode de aanwezigheid van een wolf vastgesteld via zichtwaarnemingen en sporen, maar het individu kon niet via DNA-analyse vastgesteld worden. Op de Noord-Veluwe bestaat op basis van eerdere individubepalingen een sterk vermoeden dat het om leden van de Noord-Veluwe roedel gaat: het paar GW998f en GW893m en/of hun welpen van het jaar 2019 of 2020.

N.B. Op de kaart zijn niet alle wolvenwaarnemingen binnen de bekende territoria van de wolven weergegeven. Deze wolvenwaarnemingen zijn, binnen de betreffende gebieden, samengevat in één gekleurd wolvenicoon.

De locaties met een wolvenpoot geven de gebieden aan waar overige zekere wolfwaarnemingen gedaan zijn, zoals zichtwaarnemingen, maar waar het individu niet met zekerheid aan te duiden is. Voor een individubepaling is namelijk DNA nodig. Bij de wolvenwaarnemingen aangegeven met een wolvenpoot is geen DNA beschikbaar. Hierdoor kan het individu niet bepaald worden.

Monitoring in provincies

Fryslân en Drenthe

In de provincie Fryslân zijn in de periode 11 tot en met 27 mei op zes locaties schapen gedood door een wolf. In die regio is half mei ook twee keer een wolf gezien. Waaronder een wolf in Katlijk waar in de media al veel aandacht aan besteed is. De schapen bleken op vijf locaties gedood te zijn door een individu dat nog niet eerder in Nederland of elders in de Centraal Europese populatie is vastgesteld. De wolf heeft de code GW2362m gekregen. Het is nog onbekend uit welke (buitenlandse) roedel dit dier afkomstig is. Uit DNA-onderzoek blijkt dat deze wolf op 15 mei ook in het noorden van Drenthe een schaap gedood heeft. Rond die tijd (half mei) is ook een zichtwaarneming van een wolf gedaan in de provincie Drenthe. Daarbij is het onbekend of het om het individu GW2362m gaat of een ander individu.

De wolf GW2362m is kort na zijn aanwezigheid in Drenthe en Friesland op 28 mei doodgereden op de N381 in het Drents Friese Wold (zie ook de vorige tussenrapportage).

Eind juni is er in de omgeving van het provincie grensoverschrijdende gebied Drents-Friese Wold opnieuw een wolf waargenomen. De wolf is aan Drentse zijde vastgesteld op een wildcamera op 22 juni. Daar is ook een keutel van wolf aangetroffen (23 juni). Helaas was het DNA van deze keutel niet van voldoende kwaliteit om vast te kunnen stellen om welk individu het ging.

Gelderland

Noord-Veluwe

Afgelopen kwartaal is de aanwezigheid van de roedel op de Noord-Veluwe wederom aangetoond. Hoewel de aanwezigheid van het paar van de roedel, GW998f en GW893m, dit kwartaal genetisch niet is vastgesteld, is het wel aannemelijk dat ze nog aanwezig zijn. Mede omdat er voor het derde opeenvolgende jaar jonge welpen zijn waargenomen. Deze zijn geboren in 2021. In een eerder bericht werd melding gemaakt van zijn vier welpen. Inmiddels blijken er op basis van camerabeelden ten minste zes jongen geboren te zijn. Elders op de Noord-Veluwe zijn twee welpen van eerdere worpen van de roedel genetisch vastgesteld. Het gaat om de eerder vastgestelde individuen GW1428m (uit de geboorteroedel van 2019) en GW1889m (geboren in 2019 of 2020). Beide individuen zijn op basis van keutels aangetoond.

In het noordelijke deel van het territorium van de roedel werd een nieuw vrouwelijk individu vastgesteld: GW2363f. Deze wolvin is afkomstig uit de Barnstorf roedel in Nedersaksen (Duitsland). In dit noordelijke deel van de Veluwe zijn veel beelden gemaakt van twee wolven die het gebied intensiever gebruiken dan voorheen. Hierbij wordt ook een groter gebied gebruikt dan eerder vastgesteld, namelijk ook aan beide zijden van de A50. In dit noordelijkere deel van het territorium is afgelopen kwartaal, naast de wolvin, ook (eenmalig) de mannelijke wolf GW1428m via DNA-analyse aangetoond. Het is mogelijk dat GW1428 en GW2363f samen op de beelden te zien waren. Op enkele beelden waren bij de wolvin opgezette tepels te zien, wat kan wijzen op schijnzwangerschap van een volwassen wolvin. In de komende maanden moet duidelijk worden of GW2363f en GW1428m met zekerheid een paar aan het vormen zijn. Er zijn geen indicaties dat er al voortplanting heeft plaatsgevonden. Het eerstvolgende moment waarop dit kan plaatsvinden is in de eerste maanden van 2022. Dat is de paarperiode van wolven.

Midden-Veluwe

Zoals in de vorige tussenrapportage beschreven staat, zijn er al enige tijd meldingen van twee wolven in het territorium op de Midden-Veluwe. Zowel in mei als juni is wolvin GW960f twee keer via DNA-analyses van keutels vastgesteld. Naast het DNA van deze wolvin is aan de hand van twee keutels ook DNA vastgesteld van een mannelijke wolf. Het blijkt te gaan om wolf GW1964m, een zoon van de roedel op de Noord-Veluwe (geboortejaar 2019 of 2020). GW1964m werd afgelopen voorjaar (in de periode 19 januari tot en met 18 april 2021) meerdere keren op basis van DNA-analyse op keutels aangetroffen op de Noord-Veluwe Eind juni en eind juli werd deze wolf genetisch vastgesteld op de Midden-Veluwe. Na twee jaar solitair te hebben geleefd in het territorium lijkt GW960f nu samen met GW1964m een paar te vormen.

Zuidwest-Veluwe

De mannelijke wolf GW1490m is in het afgelopen kwartaal tweemaal vastgesteld op de Zuidwest-Veluwe, zowel via DNA op een gedood hertenkalf, als via een keutel. De wolf is eind december 2020 voor het eerst vastgesteld in dit deel van de Veluwe. Aangezien de wolf zes maanden later (medio juni) hier nog steeds aanwezig is, kan er officieel van territoriale vestiging gesproken worden. Het leefgebied voor dit territorium was door de provincie Gelderland al vastgesteld voor de gevestigde wolvin GW1729f, die dit voorjaar dodelijk werd aangereden.

Zuidoost-Veluwe

Medio mei zijn door een recreant opnamen gemaakt van een wolf op de Zuidoost-Veluwe. Dit voorjaar zijn er in maart ook waarnemingen gedaan van een wolf in dit deel van de Veluwe. Het is onduidelijk of het om hetzelfde individu gaat en of deze wolf nog steeds aanwezig is in dit gebied. De wolf kan ook zijn doorgetrokken. Nader onderzoek in het zuidoostelijke deel van de Veluwe moet een eventuele aanwezigheid van een wolf uitwijzen.

In het tussenliggende Nationaal Park De Hoge Veluwe is een gedode moeflon op DNA bemonsterd. De uitslag ervan is wolf. Ook zijn er foto’s van een wolf in dit park gemaakt.

Veluwe samengevat

Samengevat lijkt het erop dat er naast de bestaande roedel op de Noord-Veluwe, er nog twee indicaties zijn van paarvorming (noordelijk deel Noord-Veluwe en Midden-Veluwe). Daarnaast is er opnieuw wolvenactiviteit vastgesteld op de Zuidwest-Veluwe en Zuidoost-Veluwe.

Noord-Brabant en Limburg

De Groote Heide

De aanwezigheid van de gevestigde wolf GW1625m is afgelopen kwartaal wederom in het provinciaal grensoverschrijdende gebied De Groote Heide aangetoond. In dit gebied tussen Weert en Eindhoven werd in de periode tussen 10 mei en 27 juli het DNA van dit individu zes keer op basis van aanvallen op schapen vastgesteld. Op De Groote Heide is daarnaast ook een wolvenkeutel aangetroffen. In de periode mei tot en met juli is er binnen het territorium op De Groote Heide op camerabeelden telkens één wolf te zien. Dit kan erop duiden dat het territorium nog steeds in gebruik is door één solitaire wolf. Er zijn geen aanwijzingen voor paarvorming.

Afhandeling schade door BIJ12

In de periode 1 mei tot en met 31 juli 2021 zijn 31 meldingen van vermoedelijke wolvenschade aan landbouwhuisdieren binnengekomen bij BIJ12.

Drie van deze meldingen zijn niet verder onderzocht. Tijdens de eerste beoordeling van deze meldingen werd aan de hand van het schadebeeld (toegestuurde foto's en omschrijving van de situatie) al duidelijk dat het hier in alle drie de gevallen geen schade door een wolf betrof. De overige 28 meldingen zijn wel nader onderzocht of er sprake was van een wolf.

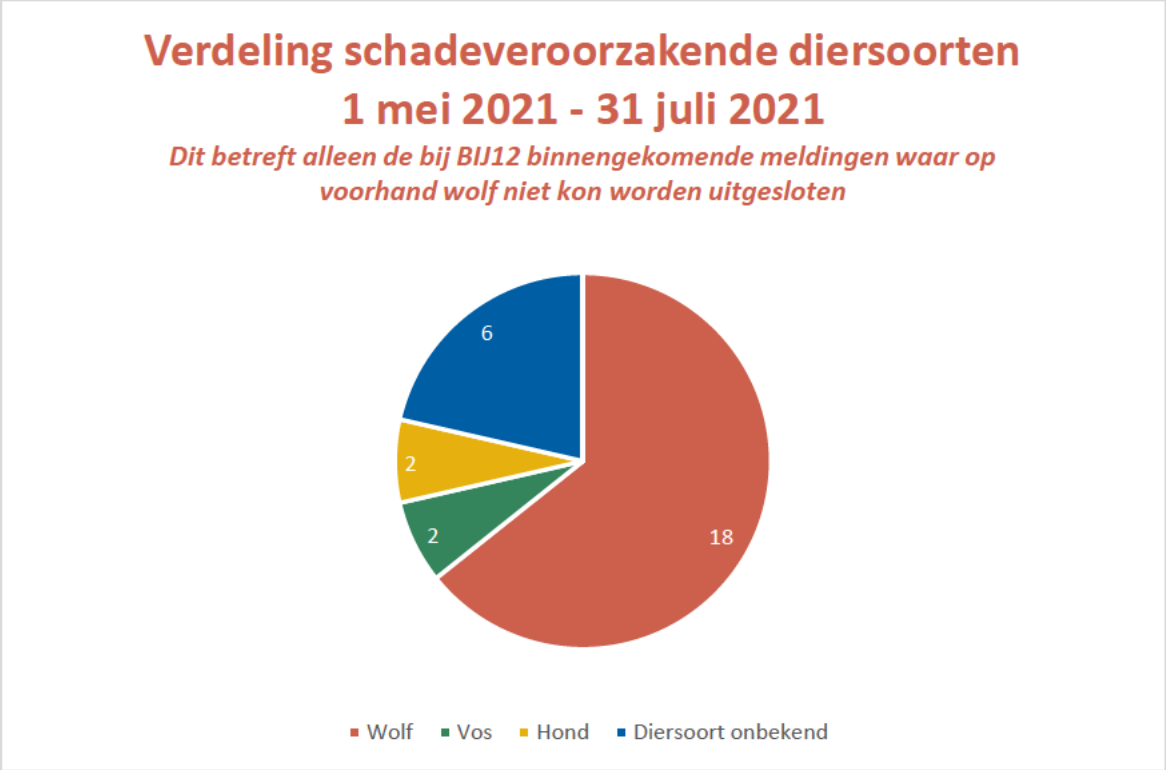
Bij twee meldingen kon geen DNA meer worden afgenomen. Op basis van veldbezoek, locatie en schadebeeld heeft BIJ12 bij één van deze twee meldingen beoordeeld dat een wolf de schadeveroorzakende diersoort betrof. Bij de andere melding waar geen DNA meer kon worden afgenomen, kon geen schadeveroorzakende diersoort worden bepaald. Bij de tweede beoordeling vanuit BIJ12 is voor deze meldingen 'diersoort onbekend' genoteerd. Bij de 26 andere meldingen was DNA-afname tijdens het veldbezoek wel mogelijk. Bij één van de 26 opgevolgde meldingen konden de afgenomen monsters niet op DNA geanalyseerd worden. Ook na beoordeling door BIJ12 kon geen diersoort worden toegekend en is deze als 'diersoort onbekend' genoteerd.

Samenvattend betekent dit dat op dit moment van de 25 van de 28 opgevolgde meldingen de DNA-monsters zijn geanalyseerd. Daarbij ging het in achttien gevallen om wolvenschade. Twee keer werd het DNA van vos aangetoond en twee keer van hond. In de vier overige gevallen gaf de analyse geen resultaat. Deze vier meldingen zijn nader beoordeeld op basis van veldbezoek, locatie en schadebeeld.

Bij alle vier de meldingen kon ook na de beoordeling door de consulent geen diersoort worden toegekend. Om deze reden staan deze meldingen onder 'diersoort onbekend'. De actuele cijfers van schademeldingen zijn terug te vinden op www.bij12.nl/wolf.

Overzicht van schademeldingen bij BIJ12 en daaruit volgende resultaten 1 mei - 31 juli 2021

Binnengekomen schademeldingen	31
Bij eerste beoordeling beoordeeld als niet veroorzaakt door wolf	3
Veldbezoek taxateurs en DNA-afname bij vermoedelijke wolvenschade	28
Bevestigde schade veroorzaakt door wolf	18
Bevestigde schade veroorzaakt door hond, vos of onbekend	10

Het diagram geeft alleen een beeld van de bij BIJ12 binnengekomen schademeldingen die nader werden onderzocht in de periode van 1 mei tot en met 31 juli 2021. Dit zijn meldingen waarbij het vermoeden bestaat dat een wolf de schade zou hebben veroorzaakt. *Bekijk hier de interactieve weergave.*

Groningen

Uit Groningen kwam afgelopen kwartaal één melding van vermoedelijke wolvenschade. Uit DNA-analyse bleek dat het hier ging om een hond.

Fryslân

Uit Fryslân kwamen in het afgelopen kwartaal negen meldingen van vermoedelijke wolvenschade. Bij vijf van de meldingen is DNA van de wolf aangetoond. Bij de overige vier meldingen was bij twee meldingen geen DNA afgenomen, één keer gaf de DNA-analyse geen resultaat. Bij de meldingen waar geen DNA is afgenomen en waar de analyse geen resultaat gaf heeft BIJ12 bij de hierop volgende tweede beoordeling beoordeeld dat één van de meldingen aan wolf toegeschreven kon worden. Bij de overige twee meldingen is de beoordeling 'diersoort onbekend' gegeven.

Drenthe

Uit Drenthe kwam deze periode één melding binnen. DNA-analyse heeft aangetoond dat het hier ging om schade veroorzaakt door de wolf.

Gelderland

Uit Gelderland kwamen vier meldingen binnen. Eén van de meldingen betrof wolvenschade. Bij de overige drie meldingen ging het één keer om hond, één keer om vos en één keer is de schadeveroorzakende diersoort onbekend. De melding met

wolvenschade betrof een opvallende melding, namelijk die van een kalf. Het ging om een 9 maanden oude blaarkoprund dat onbeschermd in een natuurterrein liep.

Noord-Brabant en Limburg

Uit Noord-Brabant en Limburg ontving BIJ12 deze periode dertien meldingen: elf uit Noord-Brabant en twee uit Limburg. Bij de meldingen uit Noord-Brabant is bij negen meldingen wolf aangetoond. In Noord-Brabant betroffen de andere meldingen één keer vos en één keer diersoort onbekend. Bij de twee meldingen uit Limburg is één keer wolf aangetoond en één keer gaf de analyse geen resultaat. Bij de hierop volgende tweede beoordeling heeft BIJ12 eveneens beoordeeld dat hier geen schadeveroorzakende diersoort kan worden vastgesteld. Daarom staat deze melding op diersoort onbekend. Opvallend is dat in de periode half juni tot eind juli geen schadegevallen zijn gemeld in deze regio. Dat wijst erop dat er blijkbaar voldoende wildprooien beschikbaar waren.

Overige provincies

Uit de overige provincies zijn in de periode 1 mei – 31 juli 2021 geen meldingen van vermoedelijke wolvenschade binnengekomen.

Overig nieuws

Landelijk Overleg Wolf

Op 13 juli kwam het Landelijk Overleg wolf (LOW) weer bijeen. Dit overleg richt zich op de vraagstukken die voor alle wolvengebieden in de provincies gelden. Hiermee wil men o.a. kennisdeling over preventie van wolvenschade bevorderen. De provincies willen de maatschappelijke partijen betrekken bij de ontwikkeling van het beleid voor het nieuwe wolvenplan.

Tijdens het laatste overleg is de stand van zaken besproken van de voortgang van de factfinding study. Deze studie vindt plaats in opdracht van BIJ12 - namens de 12 provincies - en LNV. De studie gaat over de actualisatie van de kennis van de wolf in Nederland en Europa, het onderzoek naar de juridische status van de wolf en andere lopende zaken. De factfinding study en de juridische analyse worden twee informatieve documenten die als basis dienen voor de actualisatie van het Interprovinciale wolvenplan. Dit wolvenplan geeft richting aan gezamenlijk beleidsuitvoering van provinciale taken rondom de wolf. Het plan biedt de provincies de basis om beleid formeel te verankeren in bijvoorbeeld verordeningen of beleidsregels. Feit is dat er hard gewerkt wordt aan de voorbereidende acties om in 2022 te komen tot een geactualiseerd Interprovinciaal Wolvenplan.

Ook is tijdens het LOW gesproken over de functie, werkwijze en samenstelling van het LOW. Daarbij is afgesproken dat het LOW een bijdrage vanuit de betrokken maatschappelijke organisaties kan leveren aan de totstandkoming van het nieuwe interprovinciale wolvenplan. Opvattingen en standpunten kunnen in dit overleg gedeeld worden. De voortgang en stand van zaken met betrekking tot de wolf in Nederland kan worden uitgewisseld. De huidige samenstelling wordt voldoende representatief bevonden. Het gehele spectrum aan achtergronden en opvattingen is vertegenwoordigd.

Ook is aangekondigd dat de geverifieerde monitoringsdata, naast de schadedata, de komende maanden, op periodieke basis openbaar gemaakt gaan worden op de website van BIJ12.

Gelderland informeert schapen- en geitenhouders

Op 14 en 21 juni zijn er in de provincie Gelderland online informatiesessies georganiseerd voor schapen- en geitenhouders in de nieuwe leefgebieden voor de wolf.

De informatiesessie was een initiatief van de wolvencommissie Gelderland, in samenwerking met de gemeenten Ede, Renkum, Oldebroek en Heerde. De deelnemers kregen informatie over de aanwezigheid van de wolf in hun regio en toelichting op de te nemen preventieve maatregelen om schade zoveel mogelijk te voorkomen. Het ging daarbij om de praktische uitvoering van de afrastering en de uitgangspunten voor een subsidieaanvraag. Dierhouders konden ervaringen uitwisselen en een virtueel kijkje nemen bij de vijf wolfwerende afrasteringen die in aanmerking komen voor subsidie van de provincie Gelderland. Zie voor een verdere uiteenzetting van de informatieavonden de nieuwsbrief van de wolvencommissie Gelderland.

Wolvenconsulent van start in Gelderland

Met een goed geplaatste afrastering kunnen veehouders de wolf buitenhouden. Nog maar weinig schapen- en geitenhouders zetten die stap, ondanks de subsidie die de provincie Gelderland sinds augustus 2020 geeft. Daarom heeft de provincie nu een wolvenconsulent in de arm genomen om veehouders te helpen wolfwerende maatregelen te nemen.

De Gebiedscommissie Preventie Wolvenschade Gelderland, de zogenoemde wolvencommissie, is vanaf 1 september 2021 gestart met de inzet van wolvenconsulent Johan Wesselink om veehouders in Gelderland laagdrempelig te helpen. Hiermee hoopt de wolvencommissie dat meer hobbyhouders en veehouders besluiten om effectieve en preventieve maatregelen te nemen tegen de wolf. Hoe eerder en hoe meer hobbyhouders en veehouders maatregelen nemen om de wolf buiten te houden, hoe beter.

Advies

De wolvenconsulent adviseert dierhouders kosteloos over wolfwerende maatregelen. Zowel op afstand (telefonisch, e-mail) als op locatie. Het gaat dan onder meer over de bouw van nieuwe afrasteringen, de aanpassing van bestaande afrasteringen en controle na oplevering. Daarnaast biedt hij hulp bij het aanvragen van een subsidie. De focus ligt op de aangewezen wolvenleefgebieden, maar ook daarbuiten kan de hulp van [redacted] worden ingeroepen.

Meer weten?

Wilt u gebruik maken van de consulent? Stuur een e-mail met daarin uw naam, organisatie (indien van toepassing) en telefoonnummer naar wolvencommissie@gelderland.nl en u krijgt een voorstel voor een belafspraak. Indien gewenst wordt op locatie door [redacted] gekeken naar de persoonlijke situatie in het veld en wat nodig is om preventieve maatregelen te nemen. Kijk voor meer informatie ook hier.

Vaststelling Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe van @ (datum), kenmerk @, team Landelijk Gebied, tot vaststelling van de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Gedeputeerde Staten van Drenthe;

gelet op de Algemene subsidieverordening 2017 en de Algemene wet bestuursrecht;

BESLUITEN:

de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe vast te stellen.

Dit besluit treedt in werking op 1 januari 2021 en vervalt van rechtswege op 31 december 2022.

Gedeputeerde Staten voornoemd,

mevrouw drs. J. Klijnsma, voorzitter
W.F. Brenkman MSc, secretaris

Uitgegeven:

Afschrift aan:
Subsidieloket
[redacted] (team Landelijk Gebied)
[redacted] (team S&I)

CONCEPT

Subsidieregeling "Voorkomen schade door wolven provincie Drenthe."

Artikel 1.1 Begripsbepalingen

In deze subsidieregeling wordt verstaan onder:

a. Asv: Algemene subsidieverordening Drenthe 2017;
b. Faunaschade Preventiekit module wolven: overzicht van preventieve maatregelen om schade door wolven te voorkomen en beperken zoals gepubliceerd op de website van BIJ12;
c. Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe: door Gedeputeerde Staten ingestelde adviescommissie bestaande uit vertegenwoordigers van de schapensector, landbouw- en natuurorganisaties, welke zich in zet voor preventieve maatregelen om schapen te beschermen tegen een aanval van de wolf;
d. landbouw de-minimisverordening: Verordening (EU) Nr. 1408/2013 van de Commissie van 18 december 2013 inzake de toepassing van de artikelen 107 en 108 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie op de-minimissteun in de landbouwsector;

e. wolfwerende afrastering: afrastering om aanvallen van wolven op schapen en geiten te voorkomen;
f. wolvenrisicogebied: door Gedeputeerde Staten van Drenthe vastgesteld gebied waar schade op risico door een wolf aannemelijk is.

Artikel 1.2 Toepassingsbereik Asv

Met uitzondering van artikel 2.7, lid 1, onder f is de Asv op het verstrekken van subsidies op grond van deze regeling van toepassing.

Artikel 2 Doel

De subsidie heeft tot doel het stimuleren van de aanschaf van wolfwerende afrastering door schapen- en geitenhouders ter voorkoming van schade door wolven.

Artikel 3 Subsidiabele activiteiten

Gedeputeerde Staten kunnen een subsidie verstrekken voor:
a. het aanschaffen en/of aanpassen van een vaste wolfwerende afrastering;
b. het aanschaffen van een verplaatsbare wolfwerende afrastering;
c. het aanschaffen van een automatisch oprolsysteem bij een verplaatsbaar wolfwerende afrastering.

Artikel 4 Doelgroep

Subsidie wordt uitsluitend verstrekt aan schapen- en geitenhouders in een wolvenrisicogebied die in het Identificatie- en Registratiesysteem van dieren staan geregistreerd.

Artikel 5 Aanvraag

Een aanvraag voor subsidie wordt schriftelijk en ondertekend ingediend met behulp van een door Gedeputeerde Staten vastgesteld aanvraagformulier en gaat vergezeld van de in het formulier aangegeven bescheiden.

Artikel 6 Weigeringsgronden

Een subsidie wordt geweigerd indien:
a. de aanvrager al een bijdrage heeft ontvangen van de Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe voor het aanschaffen en/of aanpassen van hetzelfde raster;
b. de aanvrager al eerder een subsidie op basis van deze regeling heeft ontvangen.

Artikel 7 Toetsingscriteria

Om voor subsidie in aanmerking te komen, wordt voldaan aan de volgende vereisten:
a. de vaste wolfwerende afrastering wordt gebruikt op percelen binnen het door Gedeputeerde Staten aangewezen wolvenrisicogebied;
b. bij een verplaatsbare afrastering is door de aanvrager aannemelijk gemaakt dat zijn dieren binnen het wolvenrisicogebied zullen grazen;
c. de gehele afrastering voldoet aan de Faunaschade Preventiekit module wolven zoals gepubliceerd door BIJ12;
d. de vaste afrastering is geplaatst, uitgebreid of aangepast en de verplaatsbare afrastering is aangeschaft na publicatie van de aanwijzing van het wolvenrisicogebied door Gedeputeerde Staten.

Artikel 8 Subsidiabele kosten

De volgende kosten komen voor subsidie in aanmerking:
a. de kosten van het aanschaffen en/of aanpassen van een vaste wolfwerende afrastering;
b. de kosten van het aanschaffen van een verplaatsbare wolfwerende afrastering;
c. de kosten van aanschaf van een automatisch oprolsysteem.

CONCEPT

Artikel 9 Hoogte van de subsidie

1. De subsidie voor een vaste afrastering bedraagt:
   a. € 500,- ; en
   b. € 3,- per strekkende meter met een maximum van € 100,- per dier, waarbij voor het totaal aantal dieren wordt uitgegaan van het gemiddeld geregistreerd aantal schapen en geiten in het Identificatie- en Registratiesysteem van dieren over een periode van 2 jaar voorafgaand aan het moment van het indienen van de aanvraag.
2. De subsidie voor een verplaatsbare afrastering bedraagt:
   a. € 30,- per dier, waarbij voor het totaal aantal dieren wordt uitgegaan van het gemiddeld geregistreerd aantal schapen en geiten in het Identificatie- en Registratiesysteem van dieren over een periode van 2 jaar voorafgaand aan het moment van het indienen van de aanvraag; en
   b. € 4.000,- als de verplaatsbare afrastering een afrastering met draden is waarvoor ook een automatisch oprolsysteem is aangeschaft en de verplaatsbare afrastering op het moment van indienen van de aanvraag wordt gebruikt voor minimaal 100 schapen en/of geiten.
3. De subsidie bedraagt maximaal € 20.000,- per schapen- en geitenhouder.
4. Het gemiddeld aantal schapen en geiten, bedoeld in dit artikel, wordt naar boven afgerond op hele aantallen.

Artikel 10 Verdeelsystematiek

1. Subsidie wordt verdeeld op volgorde van datum van binnenkomst van de subsidieaanvragen.
2. Voor zover door verstrekking van subsidie voor aanvragen, die op dezelfde dag zijn ontvangen, het subsidieplafond wordt overschreden, wordt de onderlinge rangschikking van die aanvragen vastgesteld door middel van loting.

Artikel 11 Subsidieplafond

Het subsidieplafond bedraagt voor de looptijd van de regeling € 200.000,-.

Artikel 12 Verplichtingen van de subsidieontvanger

De subsidieontvanger is verplicht de afrastering binnen 3 maanden na subsidieverlening te plaatsen of aan te passen en in gebruik te nemen.

Artikel 13 Staatssteun

Subsidie die wordt aangevraagd door ondernemingen in de landbouwsector wordt slechts verstrekt voor zover dit mogelijk is met toepassing van de landbouw de-minimisverordening.

Artikel 14 Inwerkingtreding en horizonbepaling

Deze subsidieregeling treedt in werking op 1 januari 2021 en vervalt van rechtswege op 31 december 2022.

Toelichting

Het is voor een schapen/geitenhouder mogelijk subsidie aan te vragen voor meerdere vaste en mobiele afrasteringen met bijbehorende oprolsystemen als voldaan wordt aan de gestelde voorwaarden tot een maximumbedrag van € 20.000,-. Er mag gedurende de looptijd van deze regeling slechts eenmaal worden aangevraagd.

Elke Nederlandse schapen- of geitenhouder moet een Uniek Bedrijfsnummer (UBN) hebben en in het Identificatie- en Registratiesysteem van dieren (schapen/geiten) geregistreerd staan. Dit systeem wordt in deze regeling gebruikt om te bepalen hoeveel dieren een schapen en/of geitenhouder in de periode voor de subsidieaanvraag in zijn bezit had. RVO beheert dit systeem.

CONCEPT

Om voor deze subsidieregeling in aanmerking te komen is het niet noodzakelijk dat de dieren bedrijfsmatig worden gehouden, ook particulieren komen voor deze regeling in aanmerking.

Aanvragen mogen zowel voor- als na plaatsing van het raster worden ingediend. Wel moet het raster binnen 3 maanden na subsidieverlening zijn geplaatst. De subsidie wordt bij verlening direct vastgesteld en uitbetaald.

Op moment van inwerkingtreding van deze regeling heeft Gedeputeerde Staten een risicogebied voor wolven aangewezen. Informatie over dit risicogebied is te vinden op de provinciale website.

In de Faunaschade Preventiekit Module wolven staan eisen opgenomen waaraan het raster moet voldoen https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-wolven/. De lengte van de afrastering is medebepalend voor de hoogte van de subsidie. Het betreft hier niet de lengte van het gebruikte draad (bijvoorbeeld bij toepassing van meerdere draden boven elkaar).

CONCEPT

Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe,

[redacted]

College van Gedeputeerde Staten Drenthe
Postbus 122
9400 AC Assen

Betreft; Advies vereiste actie preventie wolvenschade

Oosterwolde, 9 september 2020

Geacht college van Gedeputeerde Staten,

In juni 2020 heeft u ons, als gebiedscommissie preventie wolvenschade, aangesteld met de opdracht te adviseren over de preventie van wolvenschade in Drenthe.

Inmiddels wordt de wolf in Drenthe steeds vaker geconstateerd en is de verwachting dat binnenkort bekend zal worden dat een wolf zich in Drenthe gevestigd heeft. Toch is er voor dierhouders nog niet een concrete regeling opgezet en met vooruitzicht op het najaar is de kans groot dat de aanvallen van wolven op schapen weer toe zullen nemen. De emoties bij de dierhouders in Drenthe zitten hoog. We zien het de verkeerde kant op gaan als het college niet tijdig de juiste stappen onderneemt om het nemen van preventieve maatregelen te faciliteren. Daarom adviseren we met klem om de volgende stappen te nemen:

1. Zet een subsidieregeling op gelijk aan de methode in Gelderland om preventieve maatregelen te vergoeden.
In Gelderland is er in samenwerking met de gebiedscommissie en de provincie een methode van vergoeding ontwikkeld die wij ook adviseren om over te nemen in Drenthe. Deze methode bestaat uit het vergoeden van een vaste post, en een variabele post afhankelijk van de bedrijfsvoering. Deze manier van vergoeding vinden wij redelijk ten opzichte van de kosten die de dierhouders moeten maken en de verschillende manieren waarom in Drenthe schapen en geiten gehouden worden. Wij hebben een uitwerking van deze vergoeding in de bijlage toegevoegd.

2. Reserveer € 200.000 voor deze regeling om mee te starten.
Uw college moet, na vaststelling van de wolf, het beïnvloedingsgebied van het dier bepalen. Toch willen wij erop aandringen om pragmatisch te handelen. Uit de schadecijfers blijkt dat een gebied gelegen in het centrale deel van Drenthe (gedeeltelijk in de gemeente Midden-Drenthe en gedeeltelijk

in de gemeente Aa en Hunze) de meeste schade heeft geleden van de wolf. We zouden dan ook willen beginnen met het vergoeden van preventieve maatregelen voor dierhouders in dit hoog-risicogebied. We verwachten daarbij op basis van het aantal dierhouders en dieren in dit gebied en de te verwachten deelnamebereidheid dat voor de periode tot aan het eind van dit jaar € 200.000 toereikend zal zijn Deze inschatting is afhankelijk van het leefgebied dat voor het dier bepaald wordt, en zullen we na vaststelling van dat leefgebied evalueren en komen wij zo nodig met een nader advies. Wij willen, in samenwerking met de andere gebiedscommissies in dit kader ook onderzoeken wat de kosten zijn van vervolgschade en arbeid.

3. Honoreer de zeven uitgewerkte aanvragen vanuit het werkbudget.
U heeft onze commissie een werkbudget van € 50.000 toegekend. In de afgelopen maanden hebben we verschillende vragen van dierhouders gekregen om aanspraak te maken op dit budget. Van deze aanvragen hebben wij in ieder geval zeven uit het hoog-risicogebied in centraal Drenthe uitgewerkt, anderen zullen later volgen. Wij verzoeken de provincie in ieder geval deze zeven aanvragen te honoreren en over te gaan tot betaling van deze aanvragers. Zodat zij een tegemoetkoming krijgen in de kosten van de reeds genomen preventieve maatregelen en de preventieve maatregelen kunnen uitbreiden voor het naweiden in het najaar en de winter.

4. Breid het aanbod aan noodsets verder uit.
Alle noodsets die u aanbiedt zijn in gebruik en er is een wachtlijst van dierhouders die zich hebben aangemeld voor een noodset. We willen u benadrukken dat het huidige aanbod noodsets niet toereikend is om dierhouders hulp te bieden. De provincie zou dit aanbod moeten vergroten.

5. Informatiebijeenkomst
Om dierhouders in het gebied mee te nemen in deze ontwikkelingen willen we na vaststelling van het beïnvloedingsgebied een informatiebijeenkomst organiseren. Uiteraard in overeenstemming met de dan geldende corona richtlijnen. Wij vragen u om ons te helpen bij het organiseren van deze bijeenkomst en het verzorgen van voorlichtingsmateriaal en dergelijke.

Wij willen benadrukken dat bij het nemen van deze stappen haast geboden is. We gaan er vanuit dat punt 3 en 4 op zeer korte termijn gerealiseerd kan zijn. Het zou mooi zijn als dat rond 15 september geregeld is. De punten 1 en 2 vergen meer tijd. Besluitvorming daarover in november 2020 is noodzakelijk voor het benodigde draagvlak. Wanneer wordt vastgesteld dat de wolf een leefgebied in Drenthe heeft kan de provincie het zich niet permitteren om met lege handen te staan.

Met vriendelijke groet,
Namens de gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe,

Preventie schapen en geiten in Drenthe tegen aanvallen van de wolf.

(bijlage 1)

(definitieve versie in vergadering van de werkgroep, dd 14 januari 2020.)

Tijdens de discussie in de vergadering van 21 oktober j.l. bleek dat wolfwerende rasters met een hoogte 1,20 meter aanbevolen worden door het Rijk, lees BIJ12. Rasters met een minimale hoogte van 1,20 meter om weilanden of nachtkralen zijn meestal afdoende, aldus BIJ12 . De toepasbaarheid hangt waarschijnlijk sterk af van het bedrijfstype en de wensen kunnen per bedrijfstype verschillen. Daarom zijn per bedrijfstype adviezen gegeven hoe het probleem met hogere rasters of veilige nachtkralen is op te lossen. Daarbij moet er ook inzicht komen in de werkelijk te maken kosten. En of het al of niet redelijkerwijs uitvoerbaar is. De te onderscheiden

Te onderscheiden bedrijfstypen ;

1. Kleine hobbydierhouders
2. Grote hobbydierhouders
3. Grote schapen begrazingsbedrijven
4. Schaapskuddes met ook ten minste tijdelijk ingerasterde schapen
5. Schaapskuddes met hun foklijn via de rammen, 11 maanden per jaar binnen een raster
6. Schapen ingerasterd bij Terreinbeheerders.

Voor aanbevelingen per bedrijf zie matrix Preventie in Drenthe.

Mogelijkheden voor Preventie in de Drentse situatie.

Fladderlinten

Te plaatsen bij te verwachten aanvallen van zwerfwolven De werking is naar verwachting maar zeer tijdelijk, 4 tot 6 week. De kosten zijn relatief laag.

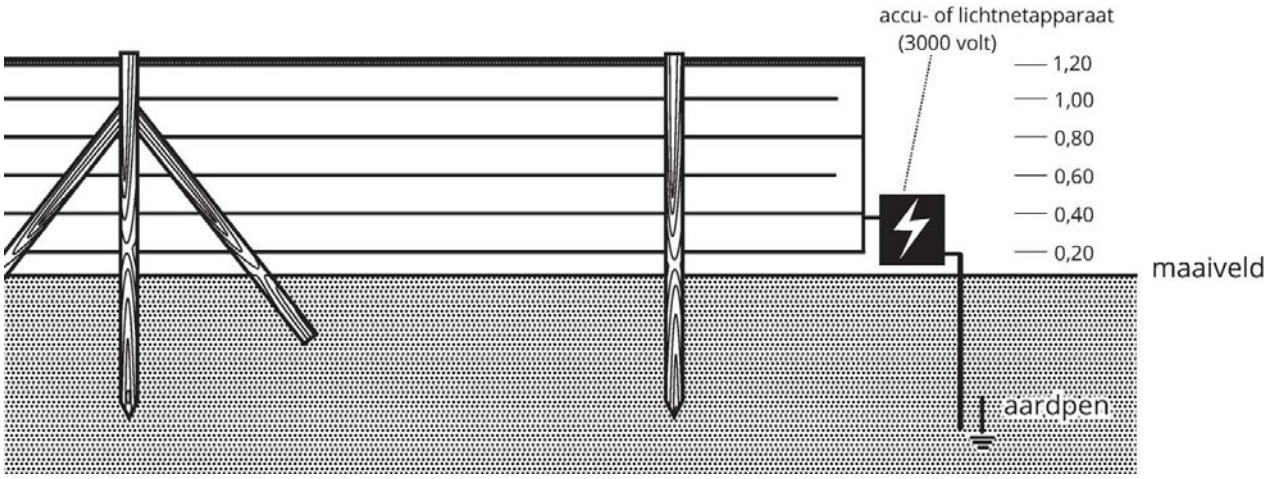
Bruikbare rasters

1, Gaasraster in combinatie met stroomdraad.

Rasteren met gaas is een zeer effectieve manier om wolven te weren. De kosten zijn echter hoog en het permanente karakter van gaasrasters maakt deze vooral geschikt voor meerjarige teelten of langdurig gebruik voor schapen en geiten binnen een raster. Het raster moet ten minste 1.20 meter hoog zijn. Gaasrasters om wolven te weren moeten in combinatie met schrikdraad, omdat wolven anders over het raster heen kunnen klimmen. Tenminste een stroomdraad op 20 centimeter, 75 centimeter en bovenlangs.

2. Elektrisch draadraster

Het elektrisch draadraster is geschikt om wolven te weren. Elektrische draadrasters zijn goedkoper dan gaasrasters, zijn eenvoudiger te plaatsen en te verplaatsen, maar vragen meer toezicht en onderhoud. De schrikdraadapparaten zijn bovendien diefstalgevoelig.

Elektrisch draadraster – (wolven, vossen, marters) Advies BIJ12, inmiddels is BIJ12 advies 4.500 volt

Aanbevolen in Drenthe.

Plaatsen en onderhoud:

- Raster met 5 of 6 stroomdraden, minimaal 1,20 meter hoog
- Voor fokrammen wordt eveneens de minimale hoogte van het raster 1.20 meter.
- Stroomsterkte moet minimaal 4.500 volt zijn volgens BIJ12. Bij grotere lengtes van het raster zal een zwaardere klok nodig zijn, om overal de minimale stroomsterkte van 4.500 volt te halen. Bij minimaal 6.000 volt kan ingroei van gras, ruigte en bramen voorkomen worden, waardoor beduidend minder onderhoud (maaien) noodzakelijk is.
- Impulsenergie tenminste 3-7 joule, om voldoende afschrikkend effect te hebben.
- goed aarden, de aardedraad is op grotere hoogte van wezenlijk belang, omdat de wolven bij hoogte los komen van de grond en daardoor niet meer zelf aarden. Op drogere gronden moet hieraan goed aandacht besteed worden.
- De onderste draad met stroom op circa 20 centimeter boven maaiveld, omdat wolven proberen er onderdoor te graven.

- Naast het plaatsen zal het jaarlijks onderhoud van de rasters duurder zijn dan voorheen. Daar zal ook het eea voor geregeld moeten worden. Te denken aan een vaste vergoeding per strekkende meter oid.

C Inzet wolfshonden

Lijkt bij de aanwezigheid van publiek niet echt praktisch toepasbaar, vanwege het risico voor het publiek. Mogelijk dat een enkele schapenhouder hier toch goed mee uit de voeten kan. In Duitsland hebben ze er wel goede ervaringen mee en worden de wolfshonden ook ingezet in combinatie met flexnetten. Is mogelijk alleen een goed alternatief als de schapenhouder ook goed overweg kan met het houden van deze speciale honden, het vraagt extra inzet en kennis van hem/haar.

Bewaking met honden, gebruikelijk in Duitsland, hier nabij Diephloz.

Ook voor de inzet van wolfshonden zal een vergoeding moeten worden geregeld.

Beilen, 15 januari 2020.

Gebiedsgericht preventieplan wolvenschade Drenthe

concept, 29 mei 2020

1 Inhoud

1 Inhoud 2
2 Voorwoord 3
3 Aanleiding 4
4 Het gebied 6
5 Preventieve maatregelen 8
6 Toepassing van afrasteringsmaatregelen 13
7 Preventieve maatregelen in de praktijk 17
8 Maatschappelijke acceptatie 19
9 Een toekomst met de wolf 22
10 Adviezen 26

Bijlagen

Bijlage 1 – Wolvenschade Drenthe 29
Bijlage 2 - Wolvenpopulaties en -schade in Niedersachsen 30
Bijlage 3 - Specifieke eisen aan afrasteringen 32
Bijlage 4 – Rekenvoorbeelden 34
Bijlage 5 – Aantallen schapen in Nederland en Drenthe 35
Bijlage 6 – Referenties 36

Wolf in Drenthe

2 Voorwoord

Nader in te vullen.

3 Aanleiding

Context
Sinds de jaren negentig komt de wolf weer in ons buurland Duitsland voor. In 2000 werd daar de eerste voortplanting geconstateerd en sindsdien is het leefgebied van de wolf in Duitsland uitgebreid. Vanaf 2015 zijn – in eerste instantie incidenteel en in latere jaren meer frequent – sporen van zwervende wolven gesignaleerd in de verschillende delen van ons land. De verwachting dat de wolf zich weer definitief in ons land zou kunnen vestigen was voor het Interprovinciaal Overleg (IPO) aanleiding om een Interprovinciaal wolvenplan op te stellen. Dat plan is begin 2019 door het IPO-bestuur vastgesteld. Het plan is geschreven voor de provincies. Het geeft richting aan een gezamenlijke beleidsuitvoering van provinciale taken rondom de wolf.

Juridisch kader
De wolf is aangewezen als beschermde diersoort in het Verdrag van Bern en in Bijlage II en IV van de Europese Habitatrichtlijn. De wolf wordt voorts internationaal beschermd door het Verdrag van Washington (CITES) (ref. 1) waarin bepalingen staan voor het vervoeren van dode of levende wolven of delen daarvan. In Nederland is de wolf in 2014 aangewezen als beschermde inheemse diersoort. (ref. 2) Het opzettelijk doden, vangen of verstoren van wolven is verboden op grond van artikelen 3.5 en 3.6 van de Wet natuurbescherming. Op grond van artikel 7.8 van de Wet natuurbescherming is de Nederlandse strafwet van toepassing op eenieder die zich in de exclusieve economische zone schuldig maakt aan overtreding van regels gesteld bij of krachtens de artikelen 3.5 en 3.6 van die wet.

Provinciale verantwoordelijkheid
De provincies zijn verantwoordelijk voor het beleid voor wolven op het Nederlandse grondgebied. De provincies zijn ook verantwoordelijk voor het beleid voor tegemoetkoming in de landbouwschade die door de wolf wordt veroorzaakt. Het Interprovinciaal wolvenplan is in het kader van deze verantwoordelijkheid opgesteld.

Voor de uitvoering van de werkzaamheden die voortvloeien uit het wolvenplan wordt de uitvoeringsorganisatie BIJ12 ingezet voor de twaalf provincies. Zij ondersteunt provincies bij de uitvoering van diverse gemeenschappelijke taken, met name op het gebied van vitaal platteland. BIJ12 voert in het kader van het wolvenplan in mandaat van de provincies taken uit op het vlak van faunaschade door wolven: inname van meldingen, onderzoek naar schade, bepaling van de omvang van de schade en de financiële tegemoetkoming in de schade. Ook monitort BIJ12 de ontwikkeling van de wolf in Nederland en de schade voor dierhouders als gevolg daarvan.

Schadepreventieplan
In het kader van financiële tegemoetkoming in schade van dierhouders, stelt het Interprovinciaal wolvenplan voor om de komende jaren, tot 1 januari 2022, te gebruiken om dierhouders voor te bereiden op de komst van de wolf en om ervaring op te doen met gebiedsgerichte schadepreventieplannen. Dit vormt het kader om een preventieplan op te stellen. Dit plan is een gebiedsgericht schadepreventieplan: het richt zich specifiek op preventie van schade aan landbouwhuisdieren in aan te wijzen gebied met een verhoogd risico op schade. Indien in de toekomst de grenzen van het gebied eventueel wijzigen op grond van waarnemingen, dan zal het plan ook werking hebben op het aangepaste gebied.

Doel van het gebiedsgericht schadepreventieplan
Doel van het plan is het helpen voorkomen van schade door wolven bij landbouwhuisdieren doordat dierenhouders effectieve preventieve maatregelen nemen. De focus van het plan ligt in eerste instantie op schapen en geiten. Het preventieplan vormt het kader voor de subsidieregeling die GS vervolgens kunnen vaststellen. Daarin staan dan concrete regels voor financiële bijdragen aan dierhouders voor het treffen van preventieve maatregelen.

In dit plan worden geen uitspraken gedaan over de wenselijkheid of onwenselijkheid van de komst van de wolf in Nederland en specifiek in Drenthe. Dit plan richt zich op maatregelen die eraan moeten bijdragen dat in het aangewezen risicogebied schade van dierhouders wordt voorkomen. Voorkomen is beter dan genezen. Preventieve maatregelen die met steun van de provincie worden genomen, kunnen de schade aan landbouwhuisdieren verkleinen en verdienen de voorkeur boven vergoeding van schade achteraf.

Wolvenschade in Drenthe
Sinds het bezoek van wolf GW386M, de zogenaamde ‘wanderwolf’ (wandelwolf), in maart 2015 hebben er 38 middels DNA onderzoek bewezen aanvallen op schapen plaatsgevonden met in totaal 154 dode schapen (bijlage 1). Daarnaast zijn er nog 3 aanvallen in april en mei 2020 door BIJ12 in onderzoek waarvan de uitslag nog niet bekend is.

Benneveld, 26 maart 2018

Het proces in Drenthe
Naar aanleiding van een reeks aanvallen door wolven in het voorjaar van 2018 heeft op 23 mei 2018 een ronde tafel bijeenkomst tussen de gedeputeerde, vertegenwoordigers van landbouw- en natuurorganisaties en een aantal schapenhouders plaatsgevonden. Daarna hebben er nog 3 ronde tafel bijeenkomsten plaats gevonden. Tijdens de laatste ronde tafelbijeenkomst op 11 februari 2020 heeft een werkgroep een aantal aanbevelingen gedaan.

De belangrijkste aanbevelingen waren:

1. Normen voor de uitvoering van wolfwerende rasters (120 cm hoog en 4500 V spanning)
2. Het per direct starten met de aanleg van wolfwerende rasters ook al is er van vestiging van een wolf in Drenthe nog geen sprake
3. Het per direct verstrekken van provinciale bijdrage van minstens € 100.000,- voor het opstarten van het plaatsen van wolfwerende rasters.
4. Het vergoeden van de kosten van het plaatsen of aanpassen van de rasters op basis van de werkelijke kosten, die naar schatting tussen tussen de € 3,- en € 6,- per strekkende meter bedragen.
5. Het met spoed instellen van een gebiedscommissie met een bestuurlijke samenstelling, een onafhankelijk voorzitter en een goede secretariële ondersteuning vanuit de provincie.
6. Het onderhouden van goede contacten met de praktijk: voortzetting ronde tafel overleggen en klankbordgroepen.

Op 14 april 2020 hebben GS middels een persbericht bekend gemaakt € 50.000,- ter beschikking te stellen voor het nemen van preventieve maatregelen en voor de zomer van 2020 een gebiedscommissie in te stellen.

Direct na 14 april hebben diverse Drenthe schapenhouders aangegeven belangstelling te hebben om in aanmerking te komen voor een bijdrage in de kosten van het nemen van preventieve maatregelen. In de periode tot aan 28 mei 2020 hebben in totaal 21 schapen- en geitenhouders zich aangemeld.

Bij het opstellen van de plan is het gebiedsgericht preventieplan wolvenschade Veluwe (ref. 17), dat op 12 mei 2020 door GS van Gelderland is goedgekeurd, als model gebruikt. Daar waar van toepassing is het plan aangepast op de Drentse situatie.

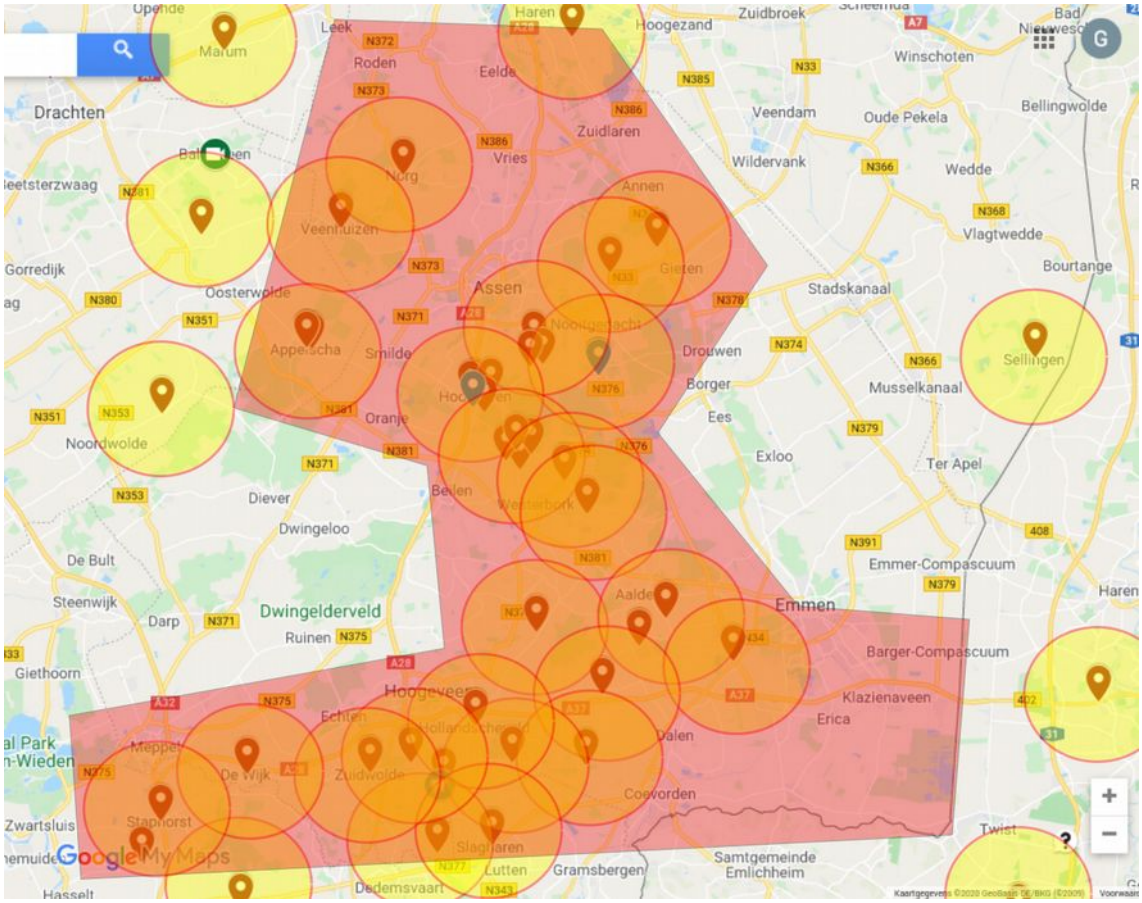
4 Het gebied

4.1 Risicogebied in Drenthe

Er zijn sterke aanwijzingen dat een wolf zich in een gebied centraal in Drenthe heeft gevestigd. Deze aanwijzingen zijn niet alleen gebaseerd op de vele middels DNA onderzoek bevestigde schadegevallen veroorzaakt door wolf GW1261M maar ook door beelden van wildcamera's en vondsten van uitwerpselen. De plaatsing van de uitwerpselen wijst op territoriumgedrag. De eerste schadegevallen door GW1261M zijn op 21 november 2019 gemeld in Eext en Grolloo. Na een half jaar verblijf, dus vanaf 21 mei 2020 kan er sprake zijn van een officiële vestiging van een wolf in Drenthe. Het leefgebied bevindt zich in de regio tussen Hooghalen, Rolde, Borger en Westerbork.
Wolf GW1261 heeft in het afgelopen half jaar ook ver buiten dit gebied schade veroorzaakt. Zo zijn er bewezen schademeldingen in Onnen (Groningen) en Appelscha en Boornbergum (Friesland). Van wolvenaanvallen in Norg en Veenhuizen is de individu bepaling nog niet afgerond.

Uit ervaring blijkt dat de grootste schade wordt veroorzaakt door zwervende wolven. De statistieken van de schadegevallen in de afgelopen jaren laten duidelijke patronen zien. Schade door zwervende wolven is dus niet meer onvoorspelbaar. Daarom is het zinvol om ook in gebieden waar geen vestiging is, maar die wel regelmatig worden bezocht door zwervende wolven preventieve maatregelen te nemen. Dit is een van de adviezen van de Gelderse wolvencommissie. Er moeten daarom niet enkel leefgebieden worden aangewezen, waarin wolven zich permanent hebben gevestigd, maar ook risicogebieden.

Op basis van een mondeling advies van Wolven in Nederland kan als vuistregel voor de aanwijzing van een risicogebied worden gehanteerd: de gebieden binnen een straal van 5 km rond de locaties van de schadegevallen.

Op bovenstaande kaart zijn alle schadegevallen tot en met 20 mei 2020 gemarkeerd. De rode markeringen zijn middels DNA onderzoek bewezen. De blauwe markeringen zijn meldingen die door BIJ12 in behandeling zijn genomen en nog in onderzoek zijn. Om een aantal schadegevallen zijn cirkels met een straal van 5 km getrokken. In Drenthe zijn clusters van cirkels omgeven door een rood vak. Dit vak kan worden beschouwd als het risicogebied in Drenthe.
Zuidoost Drenthe met het natuurgebied Bargerveen en aan de Duitse kant van de grens uitgestrekte natuurgebieden en onbewoonde gebieden is een corridor waardoor zwervende wolven Nederland binnen komen. Daarom is dit gebied dit gebied toegevoegd aan het risico-gebied.

Het blijkt dat op deze wijze het grootste deel van Drenthe als risicogebied moet worden aangewezen. Alleen in het westen (Dwingelerveld en het zuidelijk deel van het Drents-Friese Wold) en in het oosten

(een deel van de Veenkoloniën) vallen gebieden er buiten. Gezien de grote groei van de wolvenpopulatie in het buurland Niedersachsen en de hieruit voort vloeiende druk van zwervers is het een kwestie van tijd voordat ook deze gebieden bezocht zullen worden door wolven. De grafieken in bijlage 2 illustreren dit.

Om dit preventieplan robuust en toekomstbestendig te maken is het daarom raadzaam om het plan te laten gelden voor geheel Drenthe.

4.2 Gedrag van wolven in het gebied
Wolven zijn carnivoren die zich overwegend voeden met hoefdieren. Zij vallen primair dieren aan om zich te voeden. Zij kunnen bij een aanval meer dieren doden dan zij voor hun voeding nodig hebben. Vooral bij aanvallen op landbouwhuisdieren komt dit voor; er wordt een groot aantal schapen gedood of verwond terwijl slechts van een enkel dier iets wordt gegeten. Uit onderzoek blijkt dat wolven zich specialiseren in een bepaalde prooidiersoort. (ref. 3) Wolven leren door ervaring en dragen het geleerde ook over aan de jonge dieren binnen een roedel. Dat wil zeggen dat zij hun specialisatie op een prooisoort en de ervaring met het verwerven van de prooi overdragen aan hun jongen. Een wolf die zich bijvoorbeeld primair richt op reeën als prooi draagt dat over aan zijn of haar jongen. Ook die jongen zullen zich richten op reeën en daardoor wordt de kans verkleind dat zij op zoek gaan naar andere diersoorten zoals schapen en geiten. Bij de vestiging van een roedel moet dus voorkomen worden, dat deze dieren zich gaan specialiseren op schapen en geiten.

Wolven leven in roedels en hebben niet-overlappende gebieden. De grootte van een leefgebied hangt af van verschillende factoren, met als belangrijkste factor de hoeveelheid aanwezige prooidieren. Uit literatuur over wolvenpopulaties blijkt dat een gemiddeld leefgebied van een roedel wolven in Centraal-Europa een omvang heeft van 250 tot 300 km2.

4.3 Landbouwhuisdieren: schapen en geiten in het risicogebied
In Drenthe worden op vele plaatsen landbouwhuisdieren gehouden. Het gaat om schapen, geiten, runderen, paarden, ezels, alpaca’s en varkens, die buiten gehouden worden. Volwassen paarden en runderen zijn geen gemakkelijke prooi voor de wolf, maar onbeschermde kleinere pony’s, veulens en kalveren wel. Dit preventieplan richt zich in eerste instantie op schade die kan ontstaan bij aanvallen op schapen en geiten in het risicogebied in Drenthe.

Schapen- en geitenhouderijen in Drenthe zijn in drie categorieën te verdelen:
1. (kleinschalig) hobbymatig gehouden dieren;
2. professionele bedrijven waar geiten en/of schapen worden gehouden;
3. gescheperde kuddes van (vooral) schapen.

Alle dieren en locaties waar schapen en geiten worden gehouden zijn geregistreerd bij de Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland (RVO) In 2016 waren er 2071 schapen- en/of geitenhouders in Drenthe. (ref. 4) Het aantal schapen in 2019 bedroeg 52.015 (ref. 5) Verreweg de meeste geiten worden door melkgeitenbedrijven binnen op stal gehouden en lopen daardoor geen gevaar. Daarnaast houden hobbyhouders in verhouding tot het aantal schapen een klein aantal geiten in de buitenlucht.

In een later stadium kan onderzocht worden of ook maatregelen moeten worden ondersteund die zich richten op andere landbouwhuisdieren in het aangewezen risicogebied die een prooi kunnen zijn voor de wolf, ezels, pony’s, veulens, zoogkoeien, kalveren, alpaca’s en varkens.

5 Preventieve maatregelen

De ervaring in Duitsland en de afgelopen jaren ook in Nederland is dat wolven zich naast grofwild ook richten op landbouwhuisdieren. In Nederland gaat het tot nu toe vooral om schapen. Een aanval voor de individuele dierhouder is ingrijpend en de gevolgen van een aanval voor een dierhouderij zijn groot. Ook in Nederland zien we dat in korte tijd een aantal landbouwhuisdieren is aangevallen en dat bij een aanval vaak meerdere dieren worden gedood of gewond. Een aanval door een wolf is niet alleen een ernstige aantasting van het dierenwelzijn maar is vaak ook een zeer traumatische ervaring voor de betrokken dierhouders.

Studies uit Duitsland laten zien dat preventieve maatregelen, mits ze goed zijn uitgevoerd en goed worden onderhouden, effectief zijn en daarmee schade aan landbouwhuisdieren sterk verminderen. (ref. 18)

De ervaring in het buitenland leert dat in gebieden waar sprake is van een gevestigde wolf of een gevestigde roedel voorspelbaar is dat in die gebieden schade zal optreden als er geen preventieve maatregelen worden genomen. Bij een incidenteel zwervende wolf is dit niet voorspelbaar. Deze kunnen echter wel grote schade aanrichten. Daarnaast zijn er gebieden, zoals Drenthe, waar zwervende wolven niet meer incidenteel zijn.

Voor delen in Nederland waar veel sporen van zwervende wolven worden aangetroffen zouden zogenaamde wolvencorridors moeten worden aangewezen. Het is zinvol om ook in deze wolvencorridors, waarin schade juist wel voorspelbaar is, preventieve maatregelen te nemen. Een alternatieve mogelijkheid is dat er gebieden worden aangewezen waar de wolf niet wordt getolereerd. De juridische mogelijkheden en beperkingen daarvan moeten nader worden onderzocht.

Dat goede preventieve maatregelen langdurig effectief kunnen zijn heeft te maken met het lerend vermogen van de wolf. Een preventiemaatregel moet een sterke prikkel geven die een wolf ervan weerhoudt zich op een bepaalde prooi te richten. Wanneer schapen en geiten door preventieve maatregelen niet langer aantrekkelijke prooidieren zijn voor wolven, dan zullen zij zich op andere prooidieren richten.

5.1 Soorten preventieve maatregelen

BIJ12 heeft voor Nederland preventieve maatregelen opgenomen in de Faunaschade PreventieKit en daarover ook een brochure uitgebracht. (ref. 6) Het gaat om:
1. visuele middelen;
2. afschermingsmaatregelen;
3. kuddebewaking;
4. ‘s nachts ophokken;
5. beheermaatregelen.

In een studie uit 2015 naar een breed scala aan preventieve maatregelen worden bovenstaande maatregelen ook behandeld. (ref. 7) De maatregelen blijken effectief te zijn in landen waar ze worden toegepast, zoals Duitsland en Zweden. Van de volgende maatregelen die in de studie ook aan de orde komen, is de effectiviteit onbekend of beperkt en/of is de praktische uitvoerbaarheid beperkt:
1. akoestische middelen: vuurwerk, gaskanonnen;
2. geur- en smaakmiddelen: rookgordijn, behandeling prooidieren met stoffen;
3. middelen gericht op het lichaam van de wolf: paintballs, rubberkogels, elektroshock;
4. vroegtijdig stoppen met begrazing.

Vanwege de niet aangetoonde werking van deze middelen worden deze maatregelen in dit plan verder als preventieve maatregelen buiten beschouwing gelaten.

5.2 Visuele middelen

Tot de visuele middelen behoren fladderlinten gemaakt van rode stroken textiel. Die beogen om wolven bij een landbouwperceel weg te houden. De fladderlinten worden op 1 meter hoogte aan een koord tussen palen gespannen. BIJ12 merkt op dat de linten enkel als tijdelijke maatregel kunnen worden gebruikt. Na enkele weken raken de wolven er waarschijnlijk aan gewend.

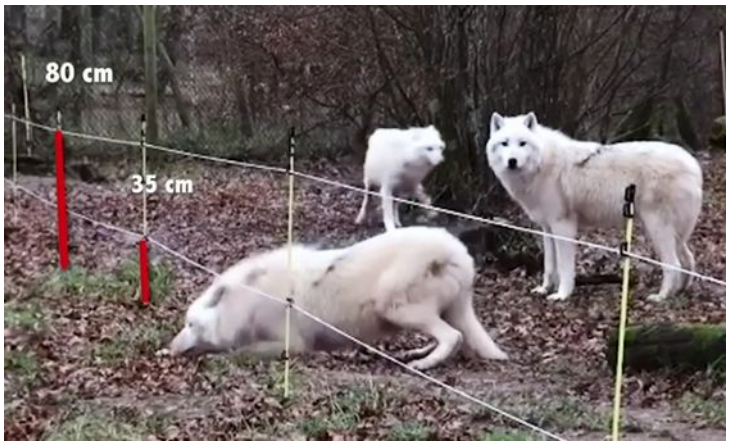

Fladderlinten

Aangezien deze visuele middelen geen structurele oplossing zijn adviseren wij om de aanschaf door individuele houders niet financieel te ondersteunen via een subsidie. Wel zou een collectieve aanschaf ondersteund kunnen worden.

5.3 Afschermingsmaatregelen
Voor de afscherming van een perceel bevat de PreventieKit van BIJ12 drie maatregelen:
1. gaasraster;
2. elektrisch draadraster;
3. elektrisch netwerk.

In dit preventieplan wordt een onderscheid gemaakt in (a) vaste afrastering om een vast perceel en (b) verplaatsbare afrastering die kan worden ingezet bij tijdelijke beweiding van landbouwgrasvelden en bij begrazing van natuurterreinen zoals heidevelden. Een vaste afrastering wordt gerealiseerd door plaatsing van een gaasraster of een elektrisch draadraster. Een verplaatsbare afrastering kan bestaan uit een elektrisch draadraster of een elektrisch netwerk, ook wel flexinet genoemd.

5.3.1 Basisprincipes voor wolfwerende voorzieningen
De afrastering is op basis van ervaringen in het buitenland een effectieve preventiemaatregel als zij op de juiste manier wordt ontworpen, geplaatst en onderhouden. De algemene richtlijn is: de ketting is zo sterk als de zwakste schakel. Een wolf onderzoekt de afrastering door langs de afrastering te lopen en te speuren naar een zwak punt in de afrastering waar hij doorheen, onderdoor (zie foto hieronder) of overheen kan.

Wolf passeert raster waarbij onderste draad hoger is dan 20 cm boven maaiveld

Wolven zijn gevoelig voor elektriciteit. Als een wolf een keer een flinke elektrische schok heeft gehad van een afrastering, zal hij met deze leerervaring niet snel meer een afrastering aanraken. Hij zal de ervaring doorgeven aan zijn jongen. Om de afrasteringen op de juiste manier te ontwerpen, te plaatsen en te onderhouden moet men een goed begrip hebben van de manieren waarop een wolf een afrastering kan overwinnen. Een wolf kan op de volgende wijzen een afrastering overwinnen (ref. 8)

1. Onderdoor kruipen of graven
Een wolf heeft een sterke neiging om ergens onderdoor te kruipen. Als dat niet direct lukt, kan hij ook gaan graven. Dit wordt voorkomen door laag bij de grond, op een hoogte van maximaal 20 cm, een stroomdraad te spannen.

2. Doorheen gaan
Een wolf kan ook door de afrastering gaan. Een opening met een hoogte van 20 cm kan voor de wolf al groot genoeg zijn. Dit wordt voorkomen door toepassing van gaas of stroomdraden.

3. Overheen klimmen
Een wolf is goed in staat om over een hekwerk of een hoge palissade te klimmen. Dit wordt voorkomen door toepassing van stroomdraden.

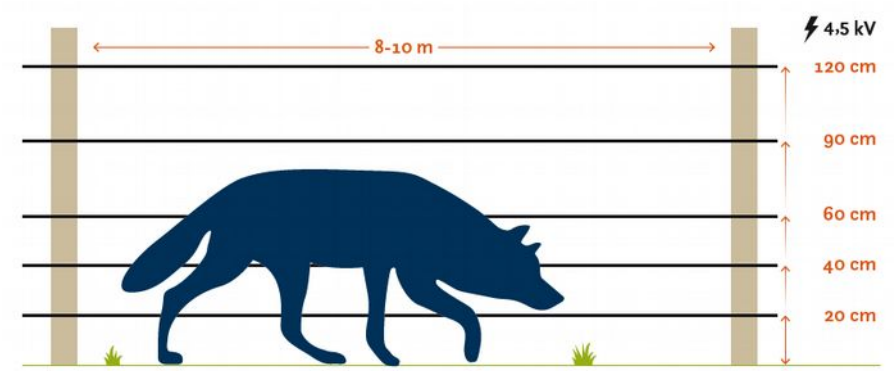
4. Overheen springen
Hoewel hij er fysiek wel toe in staat is, zal een wolf nauwelijks springen, is de ervaring uit het buitenland. Om het springen tegen te gaan, moet de afrastering minimaal 120 cm hoog zijn. Deze hoogte nodigt niet uit om te springen. Daarom is het ook van belang dat er geen ‘opstapje’ direct naast de afrastering is, bijvoorbeeld in de vorm van een boomstronk of een wal. Hierdoor zou de effectieve hoogte van de afrastering verminderen.

5.3.2 Nadere toelichting op de keuze van de normwaarden
Wij achten op grond van buitenlandse ervaringen een hoogte van 120 cm met een stroomdraad op die hoogte en een stroomdraad op 20 cm hoogte van het maaiveld afdoende om te voorkomen dat een wolf over het gaas heen gaat, respectievelijk onder het gaas door gaat of gaat graven. In Duitsland wordt uitgegaan van een minimale bescherming bij 90 cm en een optimale bescherming bij 120 cm. (ref. 9) Wij kiezen ervoor een ondubbelzinnig en toekomstbestendig advies te geven en opteert voor

de optimale bescherming bij een hoogte van 120 cm. Het moet voorkomen worden dat wolven een afrastering van 90 cm toch kunnen nemen en ervaring opdoen met het overwinnen van de afrastering.

Het Duitse Bundesamt für Naturschutz beveelt een minimale elektrische spanning aan van 2500 V maar bij voorkeur beduidend meer. (ref. 9) Het Zweedse wildschade instituut beveelt een minimale spanning van 4500 V aan. Derhalve is gekozen voor een minimale spanning van 4500 V. (ref. 10)

5.3.3 Normen

Dit leidt tot de volgende concrete eisen aan het aanbrengen van een afrastering:

- De elektrische spanning op de spanningvoerende draden bedraagt minimaal 4500 volt (4,5 kilo Volt – 4,5 kV).
- De impulsenergie van het schrikdraadapparaat is minimaal 1,5 joule. Om overal, dat wil zeggen op de gehele draad rond een perceel, voldoende spanning op de draden te houden, kan bij grotere weiden een hogere impulsenergie nodig zijn.
- De afstand van de onderste draad tot de grond is maximaal 20 cm.
- De afstand van de bovenste draad tot de grond is minimaal 120 cm.
- De afwijking van de afstanden van de draden is maximaal 5 cm.
- Er is geen opstapmogelijkheid hoger dan 30 cm buiten de afrastering binnen een afstand van 2 meter.

5.3.4. Vaste afrastering om een vast perceel

Voor de vaste afrastering op een perceel zijn er twee mogelijkheden: (1) gaas met stroomdraden en (2) stroomdraden – zie ook Bijlage 3.

1. Gaas met stroomdraden

Rasters van gaas kunnen wolven weren van landbouwpercelen waarop schapen en geiten staan. Ze hebben een permanent karakter. Ze zijn effectief in combinatie met schrikdraad. Op het gaas zelf staat geen spanning, op de draden wel, deze worden aangebracht aan de buitenkant van het raster. Ze zijn verbonden met een schrikdraadklok (op accu of aangesloten op het lichtnet inclusief aarding). De elektrische spanning op de draad betekent ook dat er een veilige toegangsvoorziening (toegangspoort) moet worden aangebracht. Aan de toegangspoort moeten dezelfde eisen worden gesteld als aan de afrastering.

Gaas met stroomdraden

2. Stroomdraden

Een alternatief voor gaas met stroomdraden is een afrastering bestaande uit minimaal vijf stroomdraden. Door de draden met een afstand van 20 cm tussen de onderste draden en 30 cm tussen de drie bovenste draden te bevestigen aan houten of kunststof palen is de afrastering voldoende ondoorlatend. Zes draden zijn ook mogelijk (zie foto); tussen elke draad is de afstand dan 20 cm. Ook hier bevatten de hoekpalen schoren. De stroomdraden zijn verbonden aan een schikdraadklok. De kosten van een afrastering met stroomdraden zijn doorgaans lager dan van gaas met drie stroomdraden. In het algemeen zijn draadrasters beter passeerbaar voor kleine wilde dieren dan gaas.

In Bijlage 3 staan de eisen voor vaste afrasteringen.

5 stroomdraden

5.3.5 Verplaatsbare afrastering

De verplaatsbare afrastering kent drie varianten: (1) ook hier stroomdraden, maar dan met doorgaans lichtere (prik-)paaltjes, (2) flexinet en (3) flexinet met stroomdraad.

1. Stroomdraden
De verplaatsbare afrastering bestaat hier uit stroomdraden die bevestigd worden aan verplaatsbare palen van kunststof. Het geheel is relatief licht, en opgerold op haspels is het makkelijk hanteerbaar en beperkt in volume.

Er zijn autowindersystemen ontwikkeld waarmee de stroomdraden machinaal op- en afgerold kunnen worden. Het systeem kan bijvoorbeeld op een quad bevestigd worden. Op die wijze kan zo'n systeem leiden tot tijdsbesparing voor de professionele dierhouderij bij het aanbrengen van de draden. Het systeem vergt een investering van de dierhouder. Ook hier zijn de draden gekoppeld aan een schrikdraadklok.

Autowinder

2. Elektrisch netwerk: flexinet
Een flexinet is een fijnmazig netwerk van flexibel materiaal dat op een landbouwperceel of in een natuurterrein kan worden geplaatst. Het materiaal van het flexinet is lichter dan dat van de vaste afrastering. Het flexinet bestaat uit lichte (prik-)paaltjes en een draadraster met stroomdraden die aangesloten kunnen worden op een schrikdraadklok. De hoogte van het flexinet is 120 cm (zie foto).

Flexinet

3. Flexinet met stroomdraad
Een flexinet met stroomdraad kan ook op een landbouwperceel of in een natuurterrein worden geplaatst. Het flexinet kan hier lager dan 120 cm zijn (meestal 90 cm), waarbij een stroomdraad op 120 cm hoogte bevestigd is.

In Bijlage 3 staan de eisen voor verplaatsbare afrasteringen.

5.4 Kuddebewaking
Kuddebewaking vindt plaats met behulp van kuddebewakingshonden. Daarmee zijn onder meer in Duitsland ervaringen opgedaan. De honden worden gebruikt om wolven bij de landbouwhuisdieren weg te houden. De honden zijn speciaal voor dit doel gefokte (ras) honden die specifieke eigenschappen en kenmerken bezitten om vee tegen wolven te beschermen. Voorbeelden zijn Pyrenese Berghond, de Hongaarse Kuvasz en de Turkse Akbash.

Kuddebewakingshond

De honden worden na goede training, begeleiding en socialisatie ingezet tussen schapen, veelal in roedels van meerdere honden. Het gaat meestal om bewaking van kuddes die zich verplaatsen in natuurgebieden waarbij ze de mobiele omgeving als territorium beschouwen. De honden schermen de kudde af. Bij nadering van een roofdier zal een van de honden alarm slaan en de rest zal bijvallen. Doorgaans schrikt het geblaf de wolf al voldoende af en draait het zelden uit op een daadwerkelijke confrontatie tussen de honden en een wolf.

Het rapport van de Pilot Kuddewaakhonden in de Nederlandse Schapenhouderij uit 2020 stelt dat het essentieel voor de pilots was dat er een deugdelijk (elektrisch) raster om de schapen en kuddewaakhonden was aangebracht. Niet alleen om die te scheiden van wolven, maar ook van bewoners, recreanten en andere voorbijgangers, al dan niet met honden, om mogelijke confrontaties te voorkomen. (ref. 11)

De kosten van deze preventiemaatregel betreffen de kosten van het opleiden van honden en de dagelijkse voeding en het dagelijks onderhoud van de honden. Ook zijn er kosten voor onderhoud van de honden na hun actieve periode als kuddebewakingshonden. De training en het houden van de honden is arbeidsintensief. De doelmatigheid van de maatregel is mede afhankelijk van de omvang van de kuddes, waarbij het om meerdere honden op een kudde gaat.

In de genoemde pilotstudy met kuddebewakingshonden in natuurgebieden het Wierdense Veld en de Sallandse Heuvelrug worden ervaringen uit Duitsland grotendeels bevestigd. Duitse studies leerden dat kuddebewakingshonden vooral geschikt zijn voor afgelegen locaties. Ze kunnen namelijk ook gevaarlijk zijn voor vreemde honden en zelfs voor mensen als die over het raster stappen richting de kuddebewakingshonden. Kuddebewakingshonden zijn geen aaibare dieren. Voorts is er sprake van hinder door veelvuldig nachtelijk blaffen van kuddebewakingshonden. Tijdens de twee jaar van de pilot met de honden werden in de kuddes geen schapen aangevallen door wolven, vossen of andere honden.

Bevindingen van vakgroep schapenhouderij LTO Nederland tijdens bezoeken in januari 2020 aan locaties in Duitsland waar met kuddebewakingshonden wordt gewerkt waren vergelijkbaar met de bevindingen uit de pilotstudy. Geconstateerd werd dat de kosten van aanschaf en onderhoud hoog zijn en dat er veiligheidsrisico's aan de inzet van de honden zijn verbonden.

Gelet op de omstandigheden in het dichtbevolkte Nederland met relatief kleine kuddes en risico's vanwege het intensieve landgebruik – waaronder recreatie –, de kosten en het feit dat ook nog kosten moeten worden gemaakt voor aanleg van rasters, achten wij de inzet van kuddebewakingshonden vooralsnog geen praktische preventiemaatregel in Drenthe. Voor ons bekend is, heeft vooralsnog geen van de beheerders van schaapskuddes in Drenthe overwogen om blijvend kuddebewakingshonden in te zetten. Als een beheerder hiertoe toch een initiatief zou willen nemen, dan zullen wij dat met belangstelling blijven volgen.

5.5 's Nachts ophokken
Uit ervaringen in Frankrijk en Duitsland blijkt dat wolven vooral 's nachts actief op zoek gaan naar prooi. Het 's nachts ophokken van vee is daarom een zekere en betrouwbare maatregel om predatie te voorkomen. Dit is een optie die geschikt is voor gescheperde kuddes en voor hobbyhouders met kleine aantallen schapen en geiten. De schapen worden aan het eind van de dag in een kraal gedreven die wordt afgeschermd met een vaste afrastering zoals in paragraaf 5.3.4 is besproken. Ook is het mogelijk dat kleine aantallen dieren 's nachts worden opgehokt in een zogenaamde schuilstal. Er kan niet worden uitgesloten dat de wolf leert om ook overdag op zoek te gaan naar schapen en geiten als prooi. Bewaking overdag en/of het aanbrengen van afrastering lijkt dan ook overdag toch nodig.

3.6 Afschot
De beheersmaatregel heeft betrekking op het beheer van het aantal wolven in een gebied. De uitvoeringsmaatregel daarbij is afschot van de dieren. Voor doden van een diersoort met ondersteunend afschot is een ontheffing van de provincie nodig. Zoals beschreven in paragraaf 2.3 is de wolf in Nederland aangewezen als beschermde inheemse diersoort. Het is daarom verboden om in het wild levende wolven in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te doden, te vangen of te verstoren. Vooralsnog is afschot niet aan de orde, tenzij de veiligheid van mensen acuut in gevaar is, zoals ook beschreven in het Interprovinciaal wolvenplan, of er sprake is van individuele wolven die herhaaldelijk goed beschermde schapen aanvallen.

6 Toepassing van afrasteringsmaatregelen

6.1 Effectieve afrasteringsmaatregelen

Wij achten afrasteringsmaatregelen het meest effectief om schade aan landbouwhuisdieren in Drenthe te voorkomen. In een groot aantal gevallen worden deze dieren gehouden op vaste percelen binnen een afrastering. Deze dienen aan kenmerken te voldoen die de wolf weerstaan. Voor een ander deel zullen de dieren gehouden worden op niet-vaste percelen, wat relatief snel en licht verplaatsbare afrasteringen vergt.

Vaste percelen

Vaste percelen zijn percelen waarvan de schapen- en geitenhouder de hoofdgebruiker is en die als belangrijkste functie hebben het weiden van de dieren. De staat van de bestaandeafrasteringen is hier van belang. Een goede afrastering kan met eenvoudige ingrepen wolfwerend worden gemaakt: bijvoorbeeld door zo nodig ophogen tot 120 cm en aanbrengen van schrikdraad met stroomvoorziening. Bij een oude en gammele bestaande afrastering zal dat niet altijd mogelijk zijn en zal de afrastering geheel vernieuwd moeten worden. Bij vaste percelen kan naast een vaste afrastering sprake zijn van een verplaatsbare afrastering.

Niet-vaste percelen

Veel schapen- en geitenhouderijen beschikken over een beperkt areaal van percelen voor vaste beweiding. Zij laten hun schapen en geiten (ook) grazen in natuurterreinen, overhoeken en stadsparken of op graslanden van andere agrarische bedrijven. Bij begrazing van natuurterreinen en stadsparken zal vooral gewerkt kunnen worden met flexinetten, al dan niet met een extra stroomdraad of extra stroomdraden, die eenvoudig verplaatsbaar en snel te plaatsen zijn.
Ook kunnen de flexinetten worden gebruikt bij het zogenaamd naweiden: het kort maken van graspercelen aan het einde van het weideseizoen. De huidige situatie bij verplaatsbare afrastering met draden bestaat vaak uit prikpaaltjes van niet meer dan 60 cm hoogte en één of twee draden. De flexinetten die doorgaans 90 cm hoog zijn, moeten vervangen worden door flexinetten van 120 cm hoog of er moet een stroomdraad op worden geplaatst. De prikpaaltjes moeten allemaal een lengte hebben waardoor ze tot 120 cm boven het maaiveld reiken.

6.2 Kosten van afrasteringsmaatregelen

De kosten die dierhouderijen moeten maken voor het realiseren van effectieve afrasteringen betreffen materiaalkosten en arbeidskosten. Deze kunnen zowel deel uitmaken van de investeringskosten als van de exploitatiekosten. De investeringskosten bestaan voor vaste afrasteringen uit materiaal en arbeid. De exploitatiekosten bestaan vooral uit arbeid. Bij vaste afrasteringen betreffen deze vooral het schoonmaaien van de onderste elektrische draden om stroomverlies tegen te gaan. Bij verplaatsbare afrasteringen gaat het vooral om het verplaatsen en controleren van de afrasteringen.

6.2.1 Materiaalkosten

Afhankelijk van de soort afrastering moeten enkele van de volgende materialen worden aangeschaft:

- rasterpalen en hoek- en schoorpalen – van hout of ijzer bij vaste afrastering en van kunststof of metaal bij verplaatsbare afrastering;
- verzinkt gaas;
- flexinetten;
- spanners, ankers en aardpennen;
- stroomdraad met afstandsisolatoren;
- schrikdraadinstallatie met aarding;
- voorziening voor de toegang.

Voorts hangt het benodigde materiaal af van de staat waarin de bestaande afrastering verkeert, bijvoorbeeld of er stevige palen aanwezig zijn, of dat de palen verrot of verroest zijn. En hetzelfde geldt voor de aanwezige draden: in goede staat of in verregaande mate verroest of gebroken. Afhankelijk daarvan moet een (geheel) nieuwe afrastering worden aangebracht of moet een afrastering worden aangepast. In de praktijk zullen afrasteringen in verschillende mate wel of niet van voldoende kwaliteit zijn om te kunnen volstaan met aanpassingen of om (delen) te vernieuwen.

6.2.2 Arbeidskosten

De arbeidskosten moeten nog nader worden onderzocht, specifiek wat betreft de exploitatiekosten. Bij de schapenhouders die al preventieve maatregelen toepassen wordt ervaring opgedaan met de arbeidstijd die gekoppeld is aan de investering (het realiseren van de preventieve maatregelen) en aan de exploitatie. Ook moet nader worden onderzocht in hoeverre vergoeding van de arbeidskosten kan worden meegenomen in een beheervergoeding, bijvoorbeeld in het kader van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer in Drenthe. Daarin wordt ook betrokken in hoeverre naast kosten voor aanleg ook die voor het onderhoud voor een tegemoetkoming in aanmerking komen.

Mogelijk wordt een onderscheid gemaakt tussen professionele dierhouderijen en hobbymatige dierhouderijen. Bij de bepaling of sprake is van hobby of professioneel zou dan aansluiting gezocht kunnen worden bij de bestaande fiscale regels over bedrijfsmatige activiteiten.

6.3 Vergoedingen

6.3.1 Uitgangspunten vergoedingen

Wij constateren op grond van gesprekken met dierhouders dat een vergoedingensysteem voor preventieve maatregelen de drempel verlaagt om die maatregelen te nemen. Die vergoeding kan worden gegeven aan bestaande schapen- of geitenhouderijen die actief zijn in het aangewezen risicogebied.

Wij stellen voor om 2019 als peiljaar te nemen. Dierhouderijen, andere landbouwbedrijven en overige organisaties die na dat jaar zijn overgegaan tot het houden van schapen of geiten worden geacht de kosten van de wolfwerende afrasteringen zelf te dragen.

Voor terreineigenaren die gescheperde kuddes op hun terrein toelaten en eveneens zelf permanente (nacht) kralen op hun perceel of percelen hebben, kunnen apart oplossingen worden gezocht via bijvoorbeeld de regeling Subsidie Natuur- en Landschapsbeheer (SNL). Vergoeding van de kosten schept een voorwaarde voor een effectief beleid gericht op de beperking van schade aan landbouwhuisdieren door de komst van de wolf op Nederlands grondgebied. De vergoeding bestaat uit een aantal componenten, afhankelijk van de situatie:

1. Een vast bedrag voor de schrikdraadinstallatie en toegangspoort;
2. Een variabel bedrag voor de afrastering bestaande uit een bedrag per strekkende meter afrastering vermenigvuldigd met het aantal meters afrastering;
3. Een vast bedrag per schaap of geit;
4. Een vast bedrag voor een automatisch draadoprolsysteem.

Voorbeelden

1. Er staat al een goed hek dat met een paar eenvoudige ingrepen wolfwerend gemaakt kan worden. In het gunstigste geval hoeft er alleen 1 extra draad onder- of bovenlangs geplaatst te worden. De kosten hiervan bedragen hooguit € 1,- per meter.
2. Er staat een oud en gammel hek zonder schrikdraad. Vele palen zijn half verrot en zullen bij het minste of geringste afbreken. Dit hek voldoet prima aan de huidige eisen, namelijk het binnen houden van een koppel niet al te ondernemende Texelaars. Om de omheining wolfwerend te maken, moet dan toch een compleet nieuw hek met een schrikdraadinstallatie worden aangelegd.

In theorie zouden in voorbeeld 2 de totale kosten te beschouwen zijn als meerkosten. Dit leidt echter tot lastige beoordelingen en discussies tussen subsidievrager en subsidieverstrekker. Om dit te voorkomen stellen wij voor om als regel te hanteren dat de meerkosten van een wolfwerende omheining/afrastering maximaal 50 % van de kosten van een nieuwe omheining bedragen. Er wordt een plafondbedrag per dier aangehouden. Een plafondbedrag is gewenst omdat de dierdichtheid sterk kan variëren: enkele dieren op een groot perceel of schapen en/of geiten samen met andere landbouwhuisdieren op een perceel.

6.3.2 Vergoedingensystematiek

Kosten

Voor bepaling van de kosten voor de afrasteringen waarvoor een financiële tegemoetkoming uit de provinciale subsidieregeling moet worden bepaald, heeft de gebiedscommissie Gelderland zich georiënteerd op normprijzen voor materiaal en plaatsing van een afrastering zoals die zijn te vinden in het Normenboek Natuur, Bos en Landschap van Wageningen Environmental Research (ref. 12) Voor de verplaatsbare afrasteringen zijn aanvullend prijzen opgevraagd bij leveranciers.

Type afrastering	Materialen	Kosten
Vaste afrastering	Schrikdraadapparaat, aarding en toegangspoort	Circa € 500,-
	Vaste afrastering: hoogte 120 cm en afstand tussen de palen 8 meter	€ 6,- per strekkende meter
Niet-vaste afrastering		
weidebedrijven	Autowinder draadoprolsysteem	Circa € 4.000,-
	Verplaatsbare afrastering met 5-draadssysteem: draad, haspel, palen met veertjes hoekpalen	€ 2,50 per strekkende meter
	Schrikdraadinstallatie	Ruim € 500,-
begrazingsbedrijven	Wolvennet (flexinetten al dan niet met een extra stroomdraad)	€ 3,- per strekkende meter
	Schrikdraadinstallatie	Ruim € 500,-

Op grond van bovenstaande kosten en uitgangspunten geeft tabel 5 de vergoedingensystematiek met tegemoetkoming in de kosten aan. Voor de bepaling van het plafondbedrag is gebruik gemaakt van de norm die RVO tot 2019 hanteerde voor de berekening van de graasdierpremie: bijna 12 schapen/geiten per hectare. Uitgaande van een vierkant perceel van één hectare is gaat het om 400 meter omtrek à € 3,- per strekkende meter = € 1.200,-. Dit betekent dat de vergoeding wordt vastgesteld op maximaal € 100 per dier.

Vergoedingen vaste afrasteringen

Kostensoort	Vergoedingsbedrag
Vaste kosten, volledige vergoeding	€ 500,- (prijspeil 2020)
Variabele kosten	€ 3,- per strekkende meter
Plafondbedrag per schaap of geit	€ 100,-

Vergoedingen niet-vaste afrasteringen

Kostensoort	Vergoedingsbedrag
Voor weidebedrijven met minimaal 100 schapen: vaste kosten autowinder draadoprolsysteem, volledige vergoeding	€ 4.000,- (prijspeil 2020)
Voor weide- en begrazingsbedrijven: kosten per schaap of geit	€ 30,- per dier (voor draad en/of flexinet plus schrikdraadinstallatie)

In Bijlage 2 van dit advies staan enkele rekenvoorbeelden om de kosten en vergoedingen voor bedrijven nader te illustreren.

6.3.3 Budget

Het is in dit stadium slechts mogelijk om een schatting te geven van wat de omvang moet zijn van het budget voor de subsidieverstrekking als tegemoetkoming in de kosten van preventieve maatregelen.

Tot nu toe hebben 21 houders aangegeven belangstelling te hebben voor een tegemoetkoming in de kosten van preventieve maatregelen. Onder de aanmelders bevinden zich relatief veel grote bedrijven. De belangstellenden hebben bij elkaar 3089 schapen. Dit is 6% van het totaal aantal schapen in Drenthe. Daarnaast hebben deze houders bij elkaar nog 12 geiten.

Vrijwel iedere belangstellende komt in aanmerking voor het vaste bedrag van € 500,-.
De meeste houders maken gebruik van zowel vaste afrasteringen op eigen percelen als van verplaatsbare afrasteringen voor beweiding op andere percelen. Het blijkt dat de vergoeding per schaap volgens bovenstaande vergoedingensystematiek gemiddeld € 70,- per dier bedraagt.

Het totale benodigde budget kan al volgt geschat worden:
Aantal schapen- en geitenhouders in Drenthe x € 500 + aantal schapen in Drenthe x € 70 =
2.100 x € 500 + 52.000 x € 70 = € 1.050.000,- + € 3.640.000.- = € 4.690.000,-
Dit is afgerond € 4.700.000,-

In de praktijk zullen lang niet alle houders zich direct aanmelden voor een vergoeding. Vele houders hebben de neiging om te wachten met het nemen van preventieve maatregelen totdat er bij henzelf of in de nabije omgeving schade is opgetreden.

Het budget zou verdeeld kunnen worden over een aantal jaren. Bijvoorbeeld:
2020: € 1.000.000,-
2021: € 2.000.000,-
2022: € 1.700,000,-

6.3.4 Toekenning van vergoedingen

Wie komen in aanmerking voor vergoeding van de kosten van de preventieve maatregelen die in dit hoofdstuk zijn genoemd? Dat zijn houders van schapen en/of geiten in de aangewezen risicogebieden in Drenthe:

- professionele schapen- en geitenhouderijen;
- hobbyhouders schapen en geiten;
- gescheperde kuddes en natuurbegrazingsbedrijven.

De aanvraag en toekenning van vergoedingen gebeurt nadat de preventieve voorzieningen zijn gerealiseerd of nadat, in geval van verplaatsbare rasters, de materialen door de aanvrager zijn aangeschaft, met overlegging van bewijsstukken. Door te werken met eenheidsprijzen is de

beoordeling vlot te maken en omdat de voorzieningen al zijn gerealiseerd, kan dan direct tot betaling worden overgegaan zonder aanvullende toetsingen achteraf.

Zoals in hoofdstuk 2 is aangegeven richt dit preventieplan zich op schapen en geiten. In een later stadium kan de mogelijkheid van ondersteuning van preventieve maatregelen ter bescherming van pony's, veulens, kalveren, alpaca's en varkens onderzocht worden. Alsdan komen ook de betrokken dierhouderijen in het vizier.

De vraag is naar voren gekomen in hoeverre de regels voor staatssteun van toepassing zijn op de voorgestelde regeling. Gelet op de omvang van de kuddes in het gebied is er in dit voorstel bij de meeste schapenhouders geen probleem te verwachten met betrekking tot de Europese staatsteunregels. De bedragen blijven binnen de geldende zogenaamde deminimusregeling (maximaal € 20.000 per 3 jaar). Maar bij de grote schapenhouders is dit wel een probleem. Wij adviseren dan ook om voor deze groep houders de regeling voor te leggen aan de Europese Commissie.

6.4 Ruimtelijke inpassing van preventieve maatregelen
In Drenthe hebben we te maken met een groot aantal bestemmingsplannen met een grote diversiteit aan bepalingen. Afrasteringen die wolfwerend zijn, kunnen in bepaalde gevallen bij rechte worden toegestaan, in andere gevallen kan vergunning of vrijstelling nodig zijn.

De gebiedscommissie preventie wolvenschade Gelderland heeft in haar preventieplan adviezen uitgebracht hoe gemeenten hiermee om kunnen gaan. Het is voorts gewenst dat de provincie de gemeenten faciliteert door hen een handreiking te verstrekken die snelle en eenduidige afhandeling van de aanvragen bevordert. De handreiking met daarin de standaardmotivatie voor een aanvraag kan zowel door de aanvragende dierhouder als door de gemeente worden gebruikt.

Vooral voor houders met een klein aantal hobbydieren is het 's nachts op stal zetten een goede optie. Gemeenten zouden regels moeten opstellen die het bouwen of aanpassen van schuilstal mogelijk maken. Het beleidskader van de gemeenten Wijchen kan hierbij als voorbeeld dienen. (ref. 13) Het dossier schuilstallen van het Kennisnetwerk Levende Have biedt handreikingen. (ref. 14)

7 Preventieve maatregelen in de praktijk

7.1 Voorlopers
Op de Veluwe is bij verschillende typen bedrijven een aantal pilots met het nemen van preventieve maatregelen uitgevoerd. Deze typen bedrijven komen ook in Drenthe voor. De hiermee opgedane inzichten zijn meegenomen in het preventieplan Gelderland, dat als basis heeft gediend voor dit Drentse plan.

Ook in Drenthe is al een paar jaar ervaring opgedaan. Diverse kuddes en particulieren hebben op eigen initiatief wolfwerende maatregelen genomen. De regionale, lokale en ook landelijke media hebben hier veel aandacht aan besteed.

September 2018, Kleikoel'n Benneveld
https://www.rtvdrenthe.nl/media/58928/In-Benneveld-komt-het-eerste-wolvenhek-te-staan

Februari 2019, Wezup, particulier
https://www.rtvdrenthe.nl/nieuws/144019/Hobbyboer-neemt-maatregelen-tegen-de-wolf

April 2020, Schipborg, Schaapskudde Het Stroomdal
https://www.rtvdrenthe.nl/nieuws/159165/Wolfwerend-hek-houdt-schaapskudde-veilig

Nachtvak bij Exloo

Mei 2020, Schaapskudde Exloo
https://www.rtvdrenthe.nl/nieuws/159754/Schaapskudde-Exloo-is-tevreden-met-nieuwe-herder-en-buitenverblijf

De Drentse dierhouders die al preventieve maatregelen hebben genomen zijn bereid om hun ervaringen te delen met andere schapen- en geitenhouders. Dit gebeurt al geruime tijd.

Direct nadat de provincie op 14 april 2020 aankondigde dat zij € 50.000,- ter beschikking had gesteld voor het nemen van wolfwerende maatregelen meldden de eerste belangstellenden zich al. Per 28 mei 2020 zijn er in totaal 22 aanmeldingen ontvangen. De meesten van hen hebben een goed beeld van welke maatregelen zij willen nemen. Een aantal heeft behoefte aan advies, wat door Wolf-Fencing kan worden gegeven.

Concluderend, het is niet nodig om in Drenthe, vooruitlopend op een definitieve regeling, op kleine schaal te starten met pilots. Dit zou slechts vertragend werken en onbegrip wekken bij de vele houders die niet langer willen wachten met het nemen van preventieve maatregelen.

7.2 Monitoring en evaluatie
Het is van groot belang dat het nemen van wolfwerende maatregelen goed wordt gemonitord. Dit betreft zowel de locaties als de activiteiten en middelen die nodig zijn voor de aanleg van de afrasteringen, als de effecten en neveneffecten van afrasteringen.

De effectiviteit van de afrastering als wolfwerende voorziening kan worden gemonitord door op een aantal locaties camera's te plaatsen die bewegingen rondom de afrastering registreren. In geval van schade is het gewenst dat in het schaderapport de toestand van de afrastering wordt gemeld en gevisualiseerd met foto's. Zo worden er statistieken opgebouwd over de effectiviteit van wolfwerende afrasteringen.

Het verdient aanbeveling om een enquête te houden onder de dierhouderijen die een subsidieaanvraag hebben ingediend. Deze kan peilen naar ervaringen met het verkrijgen van de subsidie, de plaatsing en het onderhoud van de afrasteringen, de kosten en de neveneffecten. In de

evaluatie kunnen ook dierhouderijen worden betrokken die in de periode tot eind 2021 getroffen zijn door een aanval van een of meer wolven.

Hooghalen, noodset flexinetten verstrekt door de provincie Drenthe

Wolfwerende flexinetten Schaapskudde Orvelte

8 Maatschappelijke acceptatie

De komst van de wolf als een door Europese en Nederlandse wet- en regelgeving beschermd inheems dier in Drenthe is een feit. Waar het nu op aankomt, is om de gevolgen van die komst in onze samenleving hanteerbaar te maken en te voorkomen dat de wolf schade aanricht bij onder andere landbouwhuisdieren. Daarvoor zijn preventieve maatregelen noodzakelijk waardoor de wolven niet bij de schapen en geiten kunnen komen. Die maatregelen kunnen, mits goed toegepast, effectief zijn op het niveau van de individuele dierhouderij. Om effectief te zijn in het gehele risicogebied in Drenthe moeten de maatregelen ook door alle betrokken dierhouderijen en vlakdekkend worden toegepast. Pas dan kan voorkomen worden dat wolven leren dat landbouwhuisdieren een aantrekkelijke prooi vormen.

8.1 Draagvlak

Zowel de effectiviteit van de preventieve maatregel op perceelniveau, als de effectiviteit van de maatregelen op gebiedsniveau is afhankelijk van de acceptatie van de maatregelen in het licht van de komst van de wolf. Preventieve maatregelen worden geaccepteerd en toegepast indien de betrokken dierhouders accepteren dat de wolf er is. Het gaat daarbij niet alleen om een gevestigde wolf maar ook om zwervende wolven, die zich blijven aandienen.

Dat is nu nog niet het geval. Uit vele gesprekken met dierhouders en uitingen op sociale media blijk dat er veel weerstand tegen wolven bestaat. Veel dierhouders zien de meerwaarde van de wolf niet en geven aan beter af te zijn zonder wolven. Toch is het nodig dat dierhouders ondanks hun weerstand tegen de wolf wel zullen accepteren dat zij preventieve maatregelen zullen moeten nemen om de gevolgen van de aanwezigheid van de wolf, zoals schade aan landbouwhuisdieren, te beperken.

Wij verwachten niet dat dierhouders ineens van mening veranderen over de wolf. Dierhouders die zelf of in hun omgeving geconfronteerd worden met aanvallen op landbouwhuisdieren zullen weerstand tegen de wolf houden vanwege materiële schade, emotionele schade en schade door het verloren gaan van levenswerk met het fokken en houden van schapen bij henzelf of collega’s. Het gaat erom dat er draagvlak komt voor het omgaan met de effecten van de komst van de wolf. Acceptatie en toepassen van preventieve maatregelen zijn daarbij essentieel.

Toch zien wij in Drenthe een kentering gaande. Diverse schapenhouders hebben al preventieve maatregelen genomen. Velen zijn zich aan het oriënteren. Dit blijkt uit het aantal belangstellenden die zich heeft aangemeld voor een vergoedingsregeling. Zie 7.1.

Het gaat overigens om weerstand bij een grotere groep dan alleen dierhouders. Er zijn ook gevoelens van onveiligheid bij bewoners en recreanten, grondeigenaren die te maken krijgen met ecologische effecten door de komst van de wolf en burgers die mede door de aandacht in de media geconfronteerd worden met een natuurlijk fenomeen van predatoren en prooien, waarbij leven, lijden en sterven nauw met elkaar verbonden zijn en waarbij de realiteit van eten en gegeten worden zichtbaar is.

Acceptatie en draagvlak worden bevorderd door goede communicatie en informatie over de wolf en de consequenties van zijn komst in Nederland. Naast communicatie en informatie is er een aantal andere factoren die het draagvlak voor de komst van de wolf beperken of bevorderen.

8.2 Factoren van invloed op draagvlak en acceptatie

Er zijn factoren die draagvlak en acceptatie verminderen en er zijn factoren die juist een positieve invloed op draagvlak en acceptatie hebben. Voor de direct betrokken dierhouders en grondeigenaren is acceptatie en draagvlak vooral gerelateerd aan de beheersbaarheid van de komst van de wolf, beleid dat door de overheid op dit vlak wordt gevoerd, kosten verbonden aan het voorkomen van deze schade en compensatie van schade aan landbouwhuisdieren en andere schade. Het is ook van belang dat er een breder maatschappelijk draagvlak gaat ontstaan, waarin het draagvlak van de direct betrokkenen is ingebed, al worden dierhouders en grondeigenaren het meest en het meest direct geconfronteerd met de negatieve aspecten van de komst van de wolf.

8.2.1 Beheersbaarheid

Dreiging en het gevoel van dreiging hebben te maken met de populatie wolven in het gebied. Wanneer er duidelijkheid bestaat over de populatieontwikkeling van wolven in het gebied en de wijze waarop er sprake is van beheersbaarheid daarvan, dan zal dat bijdragen aan het draagvlak voor de komst van de wolf. Er zal dan naar verwachting sprake zijn van een acceptatie van de aanwezigheid van de wolf als inheemse soort in het gebied.

Bij burgers en direct betrokkenen bestaat het gevoel dat in Nederland snelgroeiende populaties van schadeveroorzakende diersoorten vaak te veel op hun beloop worden gelaten. Daarbij verwijst men nog wel eens naar hetgeen is gebeurd rond de toename van het aantal wilde ganzen sinds de eeuwwisseling. Dit voedt de weerstand tegen de komst van de wolf in Nederland.

Elk incident dat plaatsvindt waarbij schapen, geiten of andere landbouwhuisdieren worden aangevallen, zal bijdragen aan het dreigingsgevoel en vermindert het maatschappelijk

draagvlak voor de vestiging van de wolf. Daarom moeten primair incidenten blijvend worden voorkomen. Daarop is de inzet van de provincie en van de commissie in dit preventieplan gericht.

8.2.2 Overheidsbeleid
Het kan bijdragen aan de acceptatie van de vestiging van de wolf in ons land als de overheid eenduidig beleid ontwikkelt waarin is verwerkt hoe zij – via nationale regelgeving en provinciale kaderstelling en uitvoering – inzet op maatregelen als de wolvenpopulatie sterk groeit en de effecten van deze groei de acceptatiegrens overschrijden en/of als individuele wolven problematisch gedrag gaan vertonen.

8.2.3 Schade
Hoe meer schade de wolf zal veroorzaken, hoe kleiner het draagvlak wordt. Belangrijk is in dat verband hoe met de schade wordt omgegaan. Het gaat daarbij in de eerste plaats om de materiële schade vanwege gedode schapen of geiten. Daaraan zijn een financieel-inhoudelijke component en een procescomponent verbonden.

Naast direct geleden schade is er ook vervolgschade of nevenschade. De Richtlijn taxatie en prijzen bij wolvenschade in de schapenhouderij uit 2019 houdt daar al rekening mee. LTO, VGSN en Platform Kleinschalige Geiten- en Schapenhouders zijn van mening dat ook deze vervolgschade vergoed moet worden. Echter, dat valt buiten de reikwijdte van deze subsidieregeling.

Het proces van schade-afhandeling is ondergebracht bij BIJ12. Op basis van informatie van dierhouders is er tot op heden tevredenheid over de snelheid waarmee schade wordt opgenomen, maar is er onvrede over de duur van de uitslag van de onderzoeken en de uitbetaling van de schade.

Daarnaast kunnen er door de komst van de wolf ecologische effecten optreden. Deze kunnen met name van belang zijn voor grondeigenaren en terrein beherende organisaties. Deze effecten kunnen soms ook als schade ervaren worden. Het gaat om effecten op de biodiversiteit en verminderde zichtbaarheid van wilde hoefdieren.

8.2.4 Kosten en baten van preventieve maatregelen
De preventieve maatregelen brengen kosten met zich mee. De kosten vormen een drempel voor dierhouders om de maatregelen te nemen. Indien deze drempel laag wordt gehouden kan dat bijdragen aan effectieve preventie en daarmee aan acceptatie van wolven die geen prooi zoeken onder landbouwhuisdieren. Tot de kosten behoren – naast de kosten van de afrasteringen en de arbeidskosten voor het realiseren van de afrastering – ook de administratieve lasten om vergoeding van de kosten te verkrijgen. Hoe lager de kosten zijn en hoe meer de toch gemaakte kosten afdoende gecompenseerd worden, hoe meer dierhouders en grondeigenaren zullen overgaan tot het realiseren van effectieve maatregelen. Verder heeft een tegemoetkoming van de overheid als psychologisch effect dat dierhouders zich niet alleen voelen staan. Dit bevordert de acceptatie dat de wolf naast de landbouwhuisdieren mag
bestaan.

Het is nog niet aan te geven hoe effectief de preventieve maatregelen zijn om landbouwhuisdieren te beschermen tegen wolven. De effectiviteit van de maatregelen en daarmee de baten van de maatregelen zullen pas in de loop van de tijd kunnen blijken. Inzicht in de effectiviteit en de baten zal bijdragen aan de acceptatie van de wolf in het gebied.

8.3 Communicatie rond het preventieplan

8.3.1 Doel van de communicatie
Het doel van de communicatie als onderdeel van dit preventieplan is om bij te dragen aan een conflictarm samenleven van wolf en mens in Nederland en om de tegenstellingen tussen voor- en tegenstanders van de vestiging van de wolf in ons land te overbruggen.

Communicatie moet ervoor zorgen dat betrokkenen in de provincie Drenthe worden voorzien van eenduidige, heldere berichtgeving over de wolvenpreventieve maatregelen en over de ontwikkeling van de wolvenpopulatie in de provincie. Het is van groot belang dat iedereen, de dierhouders in de eerste plaats, volledig geïnformeerd is over het beleid, de beleidsmaatregelen, de (technische) mogelijkheden van preventieve maatregelen, de effecten van de maatregelen, actuele inzichten over het gedrag van de wolven in Drenthe, de gevolgen van de aanwezigheid van de wolven en de ontwikkeling van de populatie. De communicatie dient neutraal en zonder specifiek richtingsprofiel te worden gepositioneerd voor of tegen de komst en vestiging van de wolf in ons land.

Naast informatie op basis van onderzoeken en monitoring is het ook van belang dat ervaringen en inzichten van dierhouders worden betrokken. De communicatie is niet eenzijdig van overheid naar inwoners, maar ook tweezijdig van dierhouders naar overheid en tussen dierhouders onderling.

8.3.2 Kernboodschappen

De communicatie rond dit preventieplan wordt opgezet rond vier kernboodschappen.

Kernboodschap 1: De wolf blijft waarschijnlijk en daar moeten we ons op voorbereiden

Het is begrijpelijk dat er grote zorgen over de aanwezigheid van de wolf in Nederland leven bij dierhouders en andere betrokken inwoners. Het is waarschijnlijk dat de wolf zich blijvend vestigt in ons land. Om hen de gelegenheid te geven om in te spelen op deze nieuwe situatie is het van belang dat dierhouders en andere betrokkenen betrouwbare en onderbouwde informatie krijgen over de wolf, het gedrag van de wolf en de wijze waarop negatieve gevolgen van de komst van de wolf kunnen worden voorkomen. Dit kan bijdragen aan de acceptatie van dierhouders en andere betrokkenen van het feit dat de wolf er is. Dierhouders moeten in de gelegenheid worden gesteld zich voor te bereiden op de gevolgen van de komst van de wolf en hoe daarmee kan worden omgegaan, zodat die gevolgen voor hen en voor de samenleving hanteerbaar zijn.

Kernboodschap 2: Aanpassing aan de komst van de wolf vergt van dierhouders een grote inspanning. Maar zij staan er niet alleen voor; de provincie Drenthe gaat hen helpen om effectieve maatregelen te nemen

De komst van de wolf vergt een grote inspanning van zowel professionele als hobbymatige dierhouders. Zij moeten maatregelen nemen die eerder niet nodig waren om hun dieren te beschermen tegen aanvallen van andere dieren. De schapenhouders in het risicogebied staan er niet alleen voor om de gevolgen van de komst van de wolf hanteerbaar te maken. De provincie ondersteunt hen financieel om op korte termijn maatregelen te nemen die wolvenaanvallen voorkomen en tegelijkertijd een goede bedrijfsvoering niet in de weg staan. Helaas is er nog geen goede manier gevonden om schade door zwervende wolven te voorkomen. Dit is een van de punten die de commissie de komende twee jaar gaat onderzoeken.

Kernboodschap 3: Proactief handelen voorkomt leed voor dier en mens

Als samenleving willen we dat schapen, geiten en andere landbouwhuisdieren veilig kunnen grazen en dat ook blijvend weides en natuurterreinen worden begraasd. Voorzienbare risico’s als gevolg van de komst van de wolf moeten zo veel mogelijk worden beperkt. Dat voorkomt onnodig leed voor het vee en voor de veehouder. Preventie doordat wolven via afrastering bij schapen en/of geiten worden weggehouden is in landen alsDuitsland en Zwitserland tot nu toe de meest effectieve wijze gebleken om schade aan landbouwhuisdieren te voorkomen. (ref. 15) Daarom wordt daarop ingezet.

Door te monitoren op de aanleg en het onderhoud van afrasteringen en op het gedrag van wolven bij de afrasteringen en daarbij ook gebruik te maken van camerabeelden, moet de komende jaren voortdurend worden getoetst of de maatregelen ook in de Drentse en Nederlandse context effectief zijn. Daarover moet regelmatig en open worden gecommuniceerd met alle betrokkenen.

Kernboodschap 4: De wolvenpreventieve maatregelen zijn er voor alle schapen- en geitenhouders in het gebied

De toegankelijkheid van de ondersteuning door de overheid is zo laagdrempelig mogelijk. Daar waar kosten voor dierhouders stijgen bij het nemen van wolvenpreventiemaatregelen, krijgen ze onder voorwaarden een evenredige tegemoetkoming in de kosten. Daarvoor moet de overheid alle mogelijke communicatiekanalen gebruiken om enerzijds alle betrokken dierhouders te kunnen betrekken en informeren en anderzijds alle dierhouders in staat te stellen hun bevindingen en ervaringen te delen.

8.3.3 Communicatie-activiteiten

In de aanloop naar de vaststelling van dit preventieplan hebben wij gesproken met vele schapen- en geitenhouders en met vertegenwoordigers van de verschillende stakeholders. De commissie en provincie organiseren de communicatie rond de subsidieregeling voor de preventieve maatregelen.

Wij vinden het van belang om blijvend met dierhouders, terreineigenaren, gemeenten en andere betrokken burgers in gesprek te blijven over de vestiging van de wolf, de gevolgen daarvan voor de dierhouderijen en ervaringen met het nemen van preventieve maatregelen. Voortschrijdende inzichten kunnen aanleiding geven tot nadere advisering aan het college van GS.

Daarom willen wij regelmatig bijeenkomsten in het gebied organiseren met dierhouders en terreineigenaren. Daarnaast zal er sprake kunnen zijn van informatie-uitwisseling via de webpagina ‘Wolf in Drenthe’ op de website van de provincie Drenthe (https://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/natuur-milieu/natuur/wolf-drenthe/), waarop ruimte is voor informatie van verschillende partijen over de ontwikkeling van de wolf in Drenthe, de preventieve maatregelen en de effecten ervan in Drenthe.

9 Een toekomst met de wolf

Zoals eerder is aangegeven doet de commissie geen uitspraak over de wenselijkheid of onwenselijkheid van de komst van de wolf in Nederland en specifiek in Drenthe. De ontwikkelingen sinds het eind van de vorige eeuw waarin de wolf een op Europees niveau beschermde status heeft gekregen (1978 Conventie van Bern) en het wegvallen van het IJzeren Gordijn hebben ertoe geleid dat het aantal wolven van de Centraal-Europese laaglandpopulatie sterk is gegroeid de afgelopen decennia. De populatie heeft zich in westelijke richting uitgebreid. In 1996 vestigde zich voor het eerst weer een wolf in het oosten van Duitsland en in 2000 is voor het eerst gesignaleerd dat de wolven zich daar voortplanten. De regelmatige aanwezigheid van de wolf in Nederland sinds 2015 en de vijf welpen die in 2019 op de Noord-Veluwe zijn geboren zijn het bewijs dat de wolf zich ook in Nederland heeft gevestigd. Daarnaast zullen ook in de toekomst zwervende wolven uit de omringende landen Duitsland, Frankrijk en België door ons land blijven trekken.

De komst van de wolf heeft geleid tot uiteenlopende reacties. Enerzijds wordt zijn komst begroet als een bijdrage aan herstel van natuurlijk evenwicht en aan versterking van de biodiversiteit. Anderzijds is er grote zorg over de veiligheid van vooral het vee op landbouwbedrijven en bij hobbyveehouders. Daarnaast is er bij eigenaren van natuurterreinen en bij gemeenten ook zorg over de veiligheid van de inwoners en recreanten in het aangewezen leefgebied van de wolf. Dit roept vragen op over bescherming van mens en dier tegen de wolf, de ontwikkeling van de wolvenpopulatie en de omgang met wolven. In dit plan richt de commissie zich conform haar opdracht primair op de beschermingsmaatregelen ter voorkoming van schade doordat schapen, geiten en andere landbouwhuisdieren worden aangevallen door wolven.

In aansluiting op hetgeen in het vorige hoofdstuk aan de orde is geweest, is het naar het oordeel van de commissie voor de acceptatie van het samenleven van mens en wolf van belang dat er zicht op en maatschappelijk vertrouwen is in een beheersbare ontwikkeling van de wolvenpopulatie en de effecten daarvan in ons land. De commissie ziet de aanpak zoals die ontwikkeld is voor bijvoorbeeld de eveneens beschermde bever daarvoor als een kansrijk voorbeeld.

In dit hoofdstuk gaat de commissie in op een aantal onderwerpen die aan de orde zijn als we kijken naar de toekomstige positie en ontwikkeling van de wolf in Nederland.
Achtereenvolgens komen aan de orde:

- ontwikkeling van de populatie;
- internationaal karakter van het vraagstuk;
- beheer.

9.1 Ontwikkeling van de populatie

Het is moeilijk te voorspellen hoe de populatie wolven zich in Nederland zal ontwikkelen. In Duitsland bedraagt de groei van de populatie op dit moment gemiddeld 30% per jaar. Maar er zijn verschillen tussen de deelstaten. Op plaatsen waar reeds in 2000 de eerste wolvenjongen werden geboren, is het groeipercentage van gevestigde wolven inmiddels beperkt tot 10%, terwijl elders waar in 2012 de eerste jongen werden geboren, het percentage ruim boven de 30% ligt.

In delen van Duitsland is de groei van de populatie dus groot en wordt ervaren dat men die groei en de effecten ervan onvoldoende kan beheersen. Er dient goed zicht te zijn op de ontwikkeling van de populatie om ervoor te zorgen dat tijdig kan worden gehandeld indien de ontwikkeling leidt tot ongewenste effecten die niet kunnen worden voorkomen door preventieve maatregelen. Om dat inzicht te krijgen, dient er zicht te zijn op factoren die van invloed zijn op de ontwikkeling van de populatie:

- habitatgeschiktheid en daaraan gekoppeld de aantallen beschikbare prooidieren;
- ecologische draagkracht en daar mede aan verbonden het maatschappelijk draagvlak;
- instroom uit het buitenland en de uitstroom naar het buitenland
- sterfte door externe oorzaken zoals ziektes en door de invloed van de mens: bijvoorbeeld verkeer (aanrijdingen) en stroperij;
- sterfte of migratie door ontwikkeling in de hoeveelheid beschikbaar voedsel;
- sterfte of migratie door onderlinge concurrentie tussen roedels en individuele wolven en
- sterfte door inteelt indien er door omstandigheden weinig migratie is.

Deze factoren worden hieronder kort toegelicht.

Habitatgeschiktheid

Het landschap en de natuur van nu verschillen van die van 150 jaar geleden toen de wolf verdween uit Nederland. Veel meer grond is cultuurgrond geworden, de bebossing is toegenomen evenals de verstedelijking. Ook de hoeveelheid grofwild is toegenomen. De gevolgen voor de wolf zijn niet zonder meer te duiden omdat de wolf zich goed blijkt aan te passen aan de omstandigheden. Toch lijkt de bevolkingsdichtheid wel van belang. Uit gegevens uit Duitsland blijkt dat wolven zich vestigen in gebieden met een bevolkingsdichtheid tot 115 inwoners per km^2 . (ref. 16) In Nederland is de gemiddelde bevolkingsdichtheid gemiddeld 504 inwoners per km^2, maar er zijn gemeenten in

Nederland waar minder dan 100 inwoners per km^2 zijn, bijvoorbeeld Midden-Drenthe.

Echter, de omstandigheden zijn in Nederland weer heel anders dan in de meeste wolvengebieden in Duitsland. Met name de vee-dichtheid is vele malen hoger. We weten dan ook niet hoe de populatieontwikkeling er uit zal zien. Het is niet uit te sluiten dat de wolf zich aanpast aan grotere bevolkingsdichtheden en dat de populatie sterk zal groeien. Hoewel dit zeker geen uitgemaakte zaak is, dient ook met dit scenario rekening gehouden te worden. In Duitsland en zeer recent ook in Nederland verscherpt het debat rond de wolf en zijn er partijen die aanpassing van de Europese wetgeving noodzakelijk achten met betrekking tot ingrijpen in de populatie.

Wolven houden zich op verschillende plekken op. Zij passen zich aan de omgeving aan. Bepalend is de hoeveelheid voedsel. Op plaatsen waar hoefdieren zich in het wild ophouden of waar voldoende kleine dieren zoals hazen en konijnen zijn, is er voor de wolf een geschikte habitat.

Ecologische draagkracht en maatschappelijk draagvlak
Er is nu mogelijk een individuele wolf in Midden-Drenthe. Er kunnen gelet op de omvang van het gebied enkele roedels ontstaan. De groei van de populatie wordt beïnvloed door ecologische factoren (ecologische draagkracht). De vestiging en groei van het aantal wolven in Drenthe speelt zich af in een landschap waar de mens dominant is. Dat betekent dat we naast ecologische draagkracht, ook met sociale, culturele en economische factoren te maken hebben. Ook kunnen er ecologische gevolgen in het huidige cultuurlandschap optreden, die kunnen leiden tot discussie over de wenselijkheid van de wolf in gebieden en tot begrenzing van gebieden waar de wolf kan worden toegelaten.

Gedeputeerde Staten van Drenthe kunnen een risicogebied aanwijzen waarbinnen preventieve maatregelen worden gesteund om de schade vanwege wolven te voorkomen. Evenzo kan de rijksoverheid om redenen van ecologische draagkracht en relevante sociale, culturele en economische factoren een gebied aanwijzen waar geen wolven gewenst zijn en/of dat niet geschikt is als leefgebied voor de wolf, bijvoorbeeld omdat er geen of onvoldoende wilde prooidieren zijn.

Instroom en uitstroom
Instroom en uitstroom hebben invloed op de ontwikkeling van de gevestigde populatie. Instroom en uitstroom betekenen dat er zwervende wolven zijn. Deze worden op een aantal plaatsen in Nederland gesignaleerd.

Het is mogelijk dat door in- en uitstroom sprake is van corridors in Nederland waar wolven doorheen trekken van Duitsland naar België en Frankrijk. Ook de zwervende wolven zouden tot de populatie gerekend moeten worden. In die corridors is er ook een verhoogd risico dat landbouwhuisdieren aangevallen worden. Indien corridors aanwijsbaar zijn waar wolven herhaaldelijk doorheen trekken, adviseert de commissie in die gebieden ook preventieve maatregelen te overwegen om schade aan landbouwhuisdieren te voorkomen.

Sterfte door externe oorzaken
Dat sterfte door aanrijdingen reëel is, blijkt niet alleen uit cijfers uit Duitsland waar 97 wolven zijn aangereden in 2019. Ook op de Veluwe is in februari van dit jaar een jonge wolf aangereden. Nederland kent een relatief dicht wegennet. Dat geldt zelfs voor de Drenthe. Invloed van het verkeer op de populatieontwikkeling zal dus merkbaar zijn.

Sterfte of migratie door hoeveelheid beschikbaar voedsel
Bij de beschrijving van de habitatgeschiktheid is al genoemd dat het aantal prooidieren van invloed is op de populatieontwikkeling. Dat betreft in de eerste plaats prooidieren in het wild: herten, reeën, wilde zwijnen en hazen. Daarnaast gaat het om landbouwhuisdieren. Als preventieve maatregelen effectief worden ingezet, zet dat een rem op de hoeveelheid beschikbaar voedsel in het gebied in Drenthe.

In Drenthe is het aantal prooidieren in het wild groot. Wel is aanbod eenzijdig: alleen reeën en hazen, geen wilde zwijnen en herten. Wilde prooidieren gaan in de loop van de tijd mijdend gedrag vertonen op die plaatsen waar wolven veelvuldig komen, zoals nabij een voortplantingslocatie. Zij zullen voorzichtiger in hun gedrag zijn en zich verplaatsen om zich te verschuilen voor de wolf. Zij zullen minder zichtbaar zijn. Er mag worden verwacht dat de populatiegroei van wolven beperkt is in gebieden waar minder wild is, waar het wild zich effectief verschuilt en waar preventieve maatregelen genomen worden.

Sterfte of migratie door concurrentie en inteelt
Concurrentie tussen wolven en wolvenroedels vlakken de groei van een populatie af. Territoriale wolven verdedigen hun territorium en doden binnendringende soortgenoten. Op deze manier reguleert de populatie zichzelf. Bij een kleine populatie waarbij er weinig vers bloed kan instromen, zal inteelt uiteindelijk leiden tot sterfte. Dat komt vooral voor in ‘afgesloten’ gebieden.

9.2 Internationaal vraagstuk

Door de opname van de wolf als beschermd soort in Bijlage IV van de Europese Habitat- richtlijn hebben de lidstaten de plicht te streven naar een ‘gunstige staat van instandhouding’. Dat is het geval als de populatieomvang van de soort groot genoeg is om duurzaam voort te bestaan, het natuurlijke verspreidingsgebied daadwerkelijk bezet kan worden en er voldoende geschikt leefgebied aanwezig is en blijft.

Op Nederlandse schaal, laat staan op de Drentse schaal, kan daarvan geen sprake zijn. Nederland moet daarom worden gezien als onderdeel van het natuurlijke verspreidingsgebied van de wolf op het niveau van het Centraal-Europees Laagland. Dit betreft ruwweg: Polen, Duitsland en Nederland en mogelijk ook te betrekken België, Denemarken en delen van Frankrijk. Vanuit ecologisch perspectief is het logisch om de gunstige staat van instandhouding op dit geografische schaalniveau te beoordelen en niet op het niveau van lidstaten, zoals gebruikelijk is binnen de Habitatrichtlijn. Daarop kan dan ook alleen in internationaal verband worden geacteerd. Nederland zal daar een bijdrage aan moeten leveren. Er zal in internationaal verband moeten worden bepaald wat de minimale bijdrage aan de instandhouding voor Nederland – en mogelijk voor Gelderland is. De internationale benadering sluit ook aan op het feit dat het vraagstuk van de wolven in relatie tot de samenleving landgrensoverschrijdend is.

Daarom is de Drentse schaal te klein voor beleid dat gericht is op bescherming van de wolf met in achtneming van andere belangen. Dat geldt ook voor de Nederlandse schaal. Het is gewenst dat zo mogelijk op internationale schaal, op het niveau van het Centraal-Europees laagland gewerkt wordt aan een managementplan voor de wolf. Dat plan moet zich richten op de realisatie van de gunstige staat van instandhouding van de wolf, landbouwbelangen, recreatiebelangen, leefbaarheid van het gebied, en belangen op het vlak van terreinbeheer en jacht. Ook in het Interprovinciaal wolvenplan wordt hiervoor in navolging van de Europese Commissie gepleit. (ref. 18) Dergelijke plannen bestaan al in Duitsland op deelstaatniveau. Natuurbeleid is in Nederland belegd bij de provincies. Het vraagstuk van de wolven overstijgt de individuele provincies. Daarom is het Interprovinciaal wolvenplan in 2019 opgesteld. Het vraagstuk leent zich echter meer voor een nationale benadering waarbij ook de rijksoverheid is betrokken. Vanuit nationaal niveau kan het vraagstuk ook effectiever worden opgeschaald naar het Europees niveau.

9.3 Beheer: escalatieladder

Op dit moment is nog er geen basis voor beheer van de wolvenpopulatie met het oog op de omvang van die populatie. Zoals hierboven is aangegeven, kan zo’n basis alleen maar gevonden worden in een wolvenbeheerplan dat de Europese toets aan de voorwaarden uit de Habitatrichtlijnen kan doorstaan. Tegelijkertijd is de aanleiding voor dit preventieplan de ervaren schade en het voorkomen van toekomstige schade aan landbouwhuisdieren door wolven en de zorgen in de maatschappij over de komst van de wolf. Die zorgen betreffen de mogelijke invloed op de veiligheid van dieren en de veiligheidsbeleving van de mens. In dat verband adviseren wij dat ook voor de wolf, net als bijvoorbeeld voor de bever, een escalatieladder wordt geïntroduceerd om het beheer vorm te geven. Het Interprovinciaal wolvenplan biedt hiervoor al een eerste aanzet.

Escalatieladder

Activiteit	Toelichting
1. Niet lokken	Door binnen en buiten de bebouwde kommen geen voedingsmiddelen, zoals vleesresten, te deponeren.
2. Effectief gescheiden houden van wolf en prooi	Dit geldt voor landbouwhuisdieren als mogelijke prooi. Het gescheiden houden gebeurt door preventieve maatregelen zoals in dit plan omschreven. Het gaat vooral om het vlakdekkend aanbrengen van afrasteringen in een gebied.
3. Ontmoedigen van ongewenst gedrag van de wolf	Dit heeft betrekking op het benaderen door een wolf van zowel landbouwhuisdieren als de mens en de bewoonde wereld. Het gaat hierbij om maatregelen die gebruik maken van het lerend vermogen van de wolf. Ook hier gaat het om afrasteringen en daaraan gekoppeld negatieve prikkels, onder meer door elektriciteit gekoppeld aan afrasteringen.
4. Verjagen van de wolf	Uit de wetgeving volgt dat niet-dodelijke maatregelen benut kunnen worden om een wolf te leren geen ongewenst gedrag te vertonen en hem zo nodig uit een gebied te verjagen, bijvoorbeeld door akoestische methoden (knalgeluiden). Verjagen is ook aan de orde in een zogenaamd 0-gebied, waar geen wolven worden getolereerd.

5. Afschot van de wolf	Afschot van een wolf is aan de orde indien effectief verjagen niet mogelijk is en de wolf problematisch gedrag vertoont of indien door het gedrag van de wolf een ongewenste situatie ontstaat die niet zonder afschot kan worden teruggedraaid. Daarvan is bijvoorbeeld sprake als: • de wolf herhaaldelijk door preventieve maatregelen beschermd vee blijft aanvallen; • de wolf daarbij effectief aangebrachte afrastering weet te omzeilen, bijvoorbeeld door op een of andere wijze toch aangeleerd springen; • de wolf zich vestigt in een gebied met te weinig wildprooi waardoor een grote druk ontstaat op andere voedselbronnen, waaronder landbouwhuisdieren, en het verjagen van de wolf niet lukt; • de wolf zich mengt of dreigt te mengen met honden wat leidt tot ongewenste hybridisatie; • een individuele wolf tam wordt en (herhaaldelijk) de mens gaat opzoeken en daardoor een bedreiging vormt. In een situatie waarbij zich een acuut veiligheidsprobleem voordoet, kan de politie op basis van een besluit van de burgemeester (op grond van de Gemeentewet art 175 en 176) optreden en overgaan tot het doden van een wolf.

Het provinciaal bevoegd gezag kan de escalatieladder uitwerken door bijvoorbeeld concreet vast te leggen wanneer sprake is van een probleemwolf: het maximaal aantal aanvallen van dezelfde wolf op door adequate afrastering beschermde dieren.

Bij deze escalatieladder wil de commissie nog twee kanttekeningen plaatsen. Die hebben betrekking op het aanbrengen van rasters en op de het ultieme middel van afschot.

Verrastering van het gebied
Het plaatsen van vaste of verplaatsbare afrasteringen rond kuddes schapen en geiten in het kader van de ‘sporten’ 2 en 3 van de escalatieladder, is de meest effectieve preventiemaatregel die in de huidige omstandigheden in het aangewezen risicogebied in Drenthe kan worden genomen. In het geval van wolvenbestendig maken van bestaande omheiningen heeft dit geen effect op de toename van het aantal afrasteringen in Drenthe. Er zullen echter ook vaste en verplaatsbare afrasteringen bijkomen. Wanneer het in dit plan beoogde beleid gericht op vlakdekkende afrastering van kuddes in Drenthe effectief is, dan heeft dit consequenties voor natuur en landschap. Voor het landschap gaat het vooral om optische effecten. Voor de natuur kunnen rasters ook leiden tot het hinderen van migraties van andere diersoorten, terwijl het beleid de afgelopen jaren juist gericht is op het vergroten van passagemogelijkheden van wilde dieren. Dit is echter een vraagstuk van beperkte omvang, omdat het in Drenthe naar verwachting gaat om afrasteringen van terreinen met een beperkte omvang van 1 tot maximaal 3 hectare in agrarisch gebied. De afrastering van verschillende professionele en hobbymatige dierhouders en gescheperde kuddes is naar verwachting ook niet aansluitend. Er blijven diverse passagemogelijkheden voor alle wilde diersoorten. Damherten en edelherten en in mindere mate reeën zijn in staat om over rasters van 120 cm en hoger heen te springen.

Afschot
Er kan een situatie ontstaan waarin de escalatieladder is doorlopen, het problematisch gedrag van de wolf blijvend is en de preventieve maatregelen niet het gewenste effect hebben waardoor de negatieve effecten niet te voorkomen zijn. Dan resteert met in achtneming van artikel 3.8 van de Wet natuurbescherming alleen afschot. Daarvan wordt in de literatuur opgemerkt dat er ongewenste neveneffecten aan afschot kunnen kleven. (ref. 20) Wanneer bijvoorbeeld een van de ouderdieren van een roedel wordt afgeschoten, kan dat ertoe leiden dat de jongen voor zichzelf moeten zorgen. Ze kunnen dan het genoemde problematisch gedrag overnemen van de gedode ouder en geleerd hebben dat landbouwhuisdieren een relatief makkelijke prooi zijn. Dat kan leiden tot de noodzaak van verdergaande beheermaatregelen, zoals afschot van een roedel, wat op gespannen voet kan komen te staan met de Europese en Nederlandse regelgeving.

Naar verwachting zal afschot van wolven niet of zeer sporadisch aan de orde zijn de komende jaren in Nederland. Toch zal in dat verband op basis van juridisch en ander onderzoek en ontwikkeling van specifieke jachtvormen moeten worden nagedacht over mogelijkheden van afschot en zal landelijk regelgeving moeten worden ontwikkeld. Er moet duidelijkheid ontstaan over wat wel en niet is toegestaan en wat effectief mogelijk is indien afschot noodzakelijk en onvermijdelijk is op basis van de escalatieladder.

10 Adviezen

Bij de onderwerpen in de voorgaande hoofdstukken is in een aantal gevallen vermeld wat het advies van de commissie over het onderwerp is. Dit hoofdstuk zet de adviezen van de commissie nog eens expliciet op een rij.

1. De kern van dit gebiedsgericht preventieplan is: in het beleid van de provincie staat voorop dat voorkomen wordt dat dierhouders schade lijden als gevolg van de komst van de wolf in het door GS aangewezen risicogebied. De commissie adviseert GS om houders van schapen en geiten in het gebied – zowel professionele dierhouders, hobbyhouders als eigenaren van gescheperde kuddes – in de periode tot 2023 via een subsidieregeling financieel te ondersteunen bij het realiseren van afrasteringen. Het gaat om afrasteringen op vaste en niet-vaste percelen die aan eisen voldoen die in dit preventieplan staan genoemd.

2. De commissie adviseert om de volgende maatregelen voor subsidie in aanmerking te laten komen:
- voor schapen en geiten op vaste percelen: gaas met stroomdraden of afrastering bestaande uit minimaal vijf stroomdraden; beide 120 cm hoog;
- voor schapen en geiten op niet-vaste percelen: verplaatsbare afrastering in de vorm van een flexinet (al dan niet met een extra stroomdraad) of een afrastering met stroomdraden, beide 120 cm hoog.

Om voor een bijdrage uit de subsidieregeling in aanmerking te komen, dienen de afrasteringen te voldoen aan de eisen die worden gesteld in Bijlage 3 van dit preventieplan.

3. De commissie adviseert te bevorderen dat in alle provincies dezelfde normen en regelingen voor vergoedingen voor preventieve maatregelen gelden.

4. De commissie adviseert de volgende vergoedingen in de provinciale subsidieregeling op te nemen:

Vergoedingen vaste afrasteringen

Kostensoort	Vergoedingsbedrag
Vaste kosten, volledige vergoeding	€ 500,- (prijspeil 2020)
Variabele kosten	€ 3,- per strekkende meter
Plafondbedrag per schaap of geit	€ 100,-

Vergoedingen niet-vaste afrasteringen

Kostensoort	Vergoedingsbedrag
Voor weidebedrijven met minimaal 100 schapen: vaste kosten autowinder draadoprolsysteem, volledige vergoeding	€ 4.000,- (prijspeil 2020)
Voor weide- en begrazingsbedrijven: kosten per schaap of geit	€ 30,- per dier (voor draad en/of flexinet plus schrikdraadinstallatie)

De commissie adviseert om zo spoedig mogelijk na vaststelling van dit preventieplan de provinciale subsidieregeling vast te stellen en in werking te laten treden.

De commissie adviseert om ten behoeve van de groep grote schapenhouders waarvoor het toegekende bedrag niet binnen de deminimusregeling (maximaal € 20.000 per 3 jaar) valt de subsidieregeling voor te leggen aan de Europese Commissie.

6. De commissie adviseert om vooralsnog (zie hieronder advies 7) de volgende personen en organisaties voor een financiële bijdrage vanuit de subsidieregeling in aanmerking te laten komen:
- professionele schapen- en geitenhouderijen;
- hobbyhouders schapen en geiten;
- eigenaren van gescheperde kuddes en natuurbegrazingsbedrijven.

7. De commissie adviseert om te onderzoeken:
- hoeveel extra arbeid de extra maatregelen ter bescherming van de landbouwhuisdieren kosten en of daar een vergoeding tegenover kan staan, al dan niet in de vorm van een eco-dienst.
- of maatregelen ter bescherming van de landbouwhuisdieren extra arbeidskosten met zich meebrengen en in welke omvang, en of daar een vergoeding tegenover kan staan, al dan niet in de vorm van een eco-dienst;

- of en op welke wijze vergoeding in de onderhoudskosten mogelijk is;
- of op korte termijn een vergoedingsregeling voor andere landbouwhuisdieren dan schapen en geiten mogelijk is, dan wel dat de vergoedingsregeling die in dit plan wordt voorgesteld wordt uitgebreid naar andere landbouwhuisdieren.

Indicatie van budget voor subsidieregeling preventieve maatregelen voor het door GS aangewezen risicogebied:

Begrotingsjaar	Budget
2020	€ 1.000.000,-
2021	€ 2.000.000,-
2022	€ 1.700,000,-

8. De commissie adviseert de provincie om op korte termijn met alle betrokken gemeenten in het aangewezen gebied in overleg te gaan over de wijze waarop de ruimtelijke en landschappelijke inpassing van afrasteringen zo snel mogelijk kan plaatsvinden en over uitvoeringsaspecten die daarbij aan de orde zijn. Hierbij moet onder andere rekening worden gehouden met de relatie met de Wet natuurbescherming. Het is wenselijk dat wordt gekomen tot een praktisch uitvoeringskader dat kan leiden tot een gedragen standaardmotivering.

9. De commissie adviseert GS om met gemeenten de ruimtelijke inpassing van afrasteringen te faciliteren waarbij het volgende geldt:
Bestaande afrasteringen zijn meestal vergunningsvrij:
- voor percelen met de bestemming ‘erf’ of ‘agrarisch’;
- bij ophoging tot 120 cm;
- met toepassing van elektrische bedrading;
- met inachtneming van regels uit de gemeentelijke APV.

Nieuwe afrasteringen zijn vergunbaar:
- voor percelen met bestemming ‘erf’ of ‘agrarisch’;
- met toepassing van elektrische bedrading;
- met inachtneming van regels uit de gemeentelijke APV;
- waarbij op grond van zwaarwegend belang zo nodig mag worden afgeweken van een negatief welstandsadvies.

Bestaande en nieuwe afrasteringen zijn vergunbaar:
- op percelen met de bestemming ‘natuur’;
- met toepassing van elektrische bedrading;
- met inachtneming van regels uit de gemeentelijke APV;
- tot een hoogte van 120 cm
- waarbij gebruik wordt gemaakt van een door provincie en gemeenten gezamenlijk geaccordeerde standaardmotivatie in de aanvraag en de beschikking.

Het is wenselijk dat de tekst van de standaardmotivatie door provincie, gemeenten en eventueel Welstandscommissies gezamenlijk wordt opgesteld, rekening houdend met wet- en regelgeving.

Het is voorts wenselijk dat bij vaste afrasteringen langs publiek toegankelijke paden of wegen bordjes worden geplaatst met de waarschuwing dat de afrastering onder elektrische spanning staat.

10. Vooral voor houders met een klein aantal hobbydieren is het ‘s nachts op stal zetten een goede optie. Gemeenten zouden regels moeten opstellen die het bouwen of aanpassen van een schuilstal mogelijk maken.

11. De commissie adviseert GS om bij gemeenten te bevorderen dat zij – in aansluiting op bestaande regels in de gemeenten – verplaatsbare tijdelijke afrasteringen zonder vergunning toestaan:
- in de zomerperiode voor de duur tot circa drie weken;
- in de winterperiode voor de duur tot circa drie maanden;
- rond percelen met een omvang van in ieder geval twee hectare.

12. De commissie adviseert om de schaderegeling die in het Interprovinciaal wolvenplan is vastgelegd voort te zetten, waarbij vanaf 2023 als voorwaarde voor het toekennen van een schade-uitkering aan dierhouders in het aangewezen risicogebied geldt dat de dieren worden beschermd door afrasteringen die voldoen aan de eisen uit dit preventieplan.

13. De commissie adviseert om voortdurend te monitoren hoe de gesignaleerde wolven zich in Drenthe bewegen om zo nodig de gebiedsgrenzen aan te passen of gemotiveerd preventieve maatregelen van dierhouders buiten het aangewezen gebied te ondersteunen.

14. De commissie adviseert om periodiek informatiebijeenkomsten te organiseren waarbij dierhouders, overheid (provincie, BIJ12, gemeenten) en andere betrokken organisaties ervaringen met preventieve maatregelen kunnen delen.

15. De commissie adviseert om in het gebied en in interprovinciaal verband te bevorderen dat er een verfijnd monitoringsysteem ontstaat dat een betrouwbaar beeld geeft van het gedrag van wolven, de effecten van preventieve maatregelen en de ontwikkeling van de wolvenpopulatie in Nederland. De commissie adviseert voorts om over de resultaten van de monitoring op een evenwichtige wijze te communiceren.

16. De commissie adviseert om de ondersteuning van dierhouders bij het opzetten van vaste en niet-vaste afrasteringen uit te breiden van gebieden waar de wolf zich heeft gevestigd naar gebieden die als vaste corridors kunnen worden aangemerkt vanwege aanwijsbare vaste patronen in de trek van zwervende wolven. Het is wenselijk dat op zo kort mogelijke termijn in landelijk verband onderzoek wordt gedaan naar het bestaan van corridors.

17. De commissie adviseert om in relatie tot de escalatieladder die in dit plan is opgenomen nader onderzoek te doen naar de mogelijkheden om gebieden in Nederland aan te wijzen waar de aanwezigheid van wolven ongewenst is en/of die niet geschikt zijn als kansrijk leefgebied van de wolf, bijvoorbeeld omdat er onvoldoende wilde prooidieren in het gebied zijn.

18. De commissie adviseert om in landelijk verband in overleg tussen de provincies en de rijksoverheid te komen tot een beleid dat gericht is op de beheersbaarheid van de populatieontwikkeling van wolven in Nederland en de effecten hiervan, waarbij de ecologische draagkracht en het maatschappelijk draagvlak van de ontwikkeling van de wolvenpopulatie worden betrokken. Daarbij past ook een verdere uitwerking en concretisering van de escalatieladder.

19. De commissie adviseert aan alle betrokkenen om onderling in gesprek te blijven over de impact van de wolf en daarbij begrip te hebben voor verschillen in belangen en natuurvisies. Door gezamenlijk vooruit te kijken ontstaat draagvlak om tijdig in te ingrijpen en ongewenste ontwikkelingen te voorkomen.

Bijlage 1 – Wolvenschade Drenthe

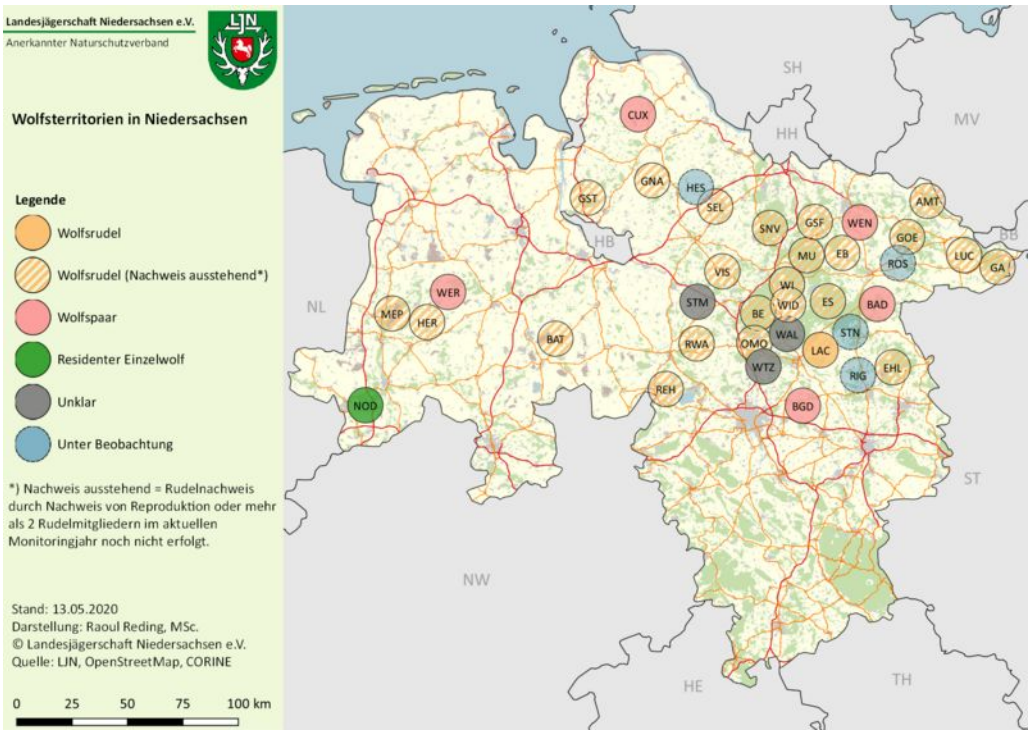
Bron: BIJ12 Wolvendata (https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/wolf/)

Datum melding	Locatie aanval	Prooidier	Aantal	Diersoort	Individu
12-5-2020	Grolloo	Scha(a)p(en)	1	nog niet bekend	
20-4-2020	Kerkenveld	Kalf	1	nog niet bekend	
6-4-2020	Hooghalen	Scha(a)p(en)	4	nog niet bekend	
27-3-2020	Veenhuizen	Scha(a)p(en)	3	wolf	
26-3-2020	Norg	Scha(a)p(en)	3	wolf	
19-3-2020	Erm	Scha(a)p(en)	1	wolf	
6-2-2020	Zuidveld	Scha(a)p(en)	1	wolf	
1-2-2020	Ekehaar	Scha(a)p(en)	4	wolf	GW1261m
27-1-2020	Grolloo	Scha(a)p(en)	3	wolf	GW1261m
24-1-2020	Grolloo	Scha(a)p(en)	4	wolf	GW1261m
18-1-2020	Zwiggelte	Scha(a)p(en)	5	wolf	GW1261m
17-1-2020	Zwiggelte	Scha(a)p(en)	3	wolf	GW1261m
13-1-2020	Hooghalen	Scha(a)p(en)	4	wolf	GW1261m
4-1-2020	Hooghalen	Scha(a)p(en)	12	wolf	GW1261m
30-12-2019	Zwiggelte	Scha(a)p(en)	3	wolf	GW1261m
17-12-2019	De Wijk	Scha(a)p(en)	1	wolf	onbekend
15-12-2019	Zwiggelte	Scha(a)p(en)	3	wolf	GW1261m
23-11-2019	Anderen	Scha(a)p(en)	9	wolf	GW1261m
21-11-2019	Grolloo	Scha(a)p(en)	4	wolf	GW1261m
21-11-2019	Eext (landgoed Heidehof)	Scha(a)p(en)	6	wolf	GW1261m
19-11-2019	Hooghalen (Geelbroek)	Scha(a)p(en)	16	wolf	onbekend
2-9-2019	Nieuw-Balinge	Scha(a)p(en)	1	wolf	onbekend
1-4-2019	Elim	Scha(a)p(en)	1	wolf	onbekend
29-3-2019	Hooghalen	Scha(a)p(en)	12	wolf	GW849f
18-10-2018	Oosterhesselen	Scha(a)p(en)	6	wolf	GWxxxf
17-10-2018	Hollandseveld	Scha(a)p(en)	1	wolf	GWxxxf
7-10-2018	Dalerpeel	Scha(a)p(en)	4	wolf	GWxxxf
3-10-2018	Orvelte	Scha(a)p(en)	4	wolf	GWxxxf
29-5-2018	Hollandseveld	Scha(a)p(en)	11	wolf	GW998f
25-5-2018	Ekehaar	Scha(a)p(en)	2	wolf	GW998f
31-3-2018	Alteveer	Scha(a)p(en)	3	wolf	GW953m
31-3-2018	Zwinderen	Scha(a)p(en)	2	wolf	GW953m
31-3-2018	Zuidwolde	Scha(a)p(en)	2	wolf	GW953m
30-3-2018	Kerkenveld	Scha(a)p(en)	1	wolf	onbekend
29-3-2018	Alteveer	Scha(a)p(en)	2	wolf	GW953m
26-3-2018	Zuidwolde	Scha(a)p(en)	3	wolf	GW953m
25-3-2018	Oosterhesselen	Scha(a)p(en)	4	wolf	GW954f
18-3-2018	Benneveld	Scha(a)p(en)	6	wolf	GW954f
7-3-2015	Nieuw Amsterdam	Scha(a)p(en)	1	wolf	GW386m
7-3-2015	Westerbork	Scha(a)p(en)	3	wolf	GW386m
Totaal bewezen aantal			**154**		

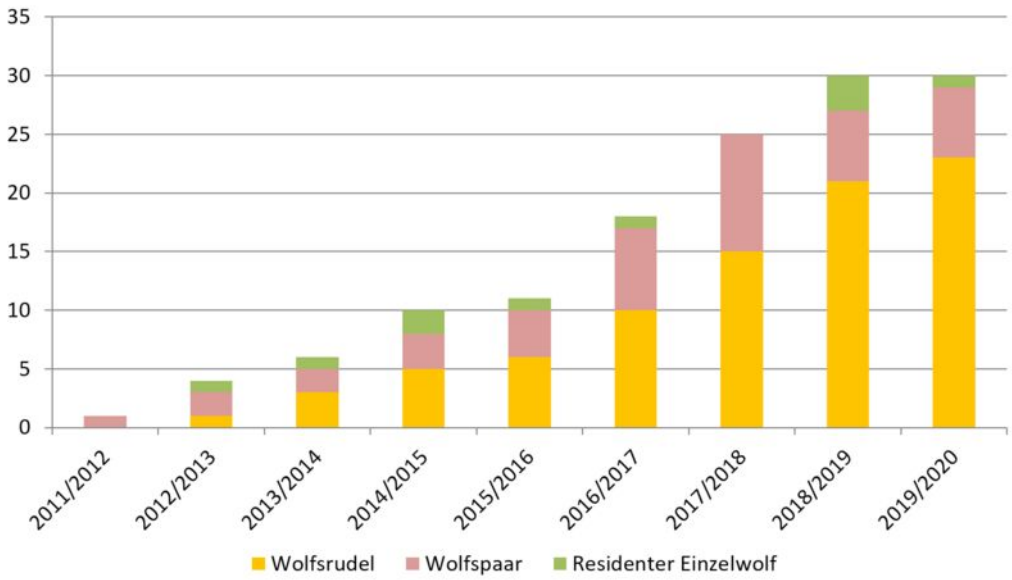
Bijlage 2 - Wolvenpopulaties en -schade in Niedersachsen

Bron: Wildtier Management Niedersachsen (https://www.wolfsmonitoring.com/)

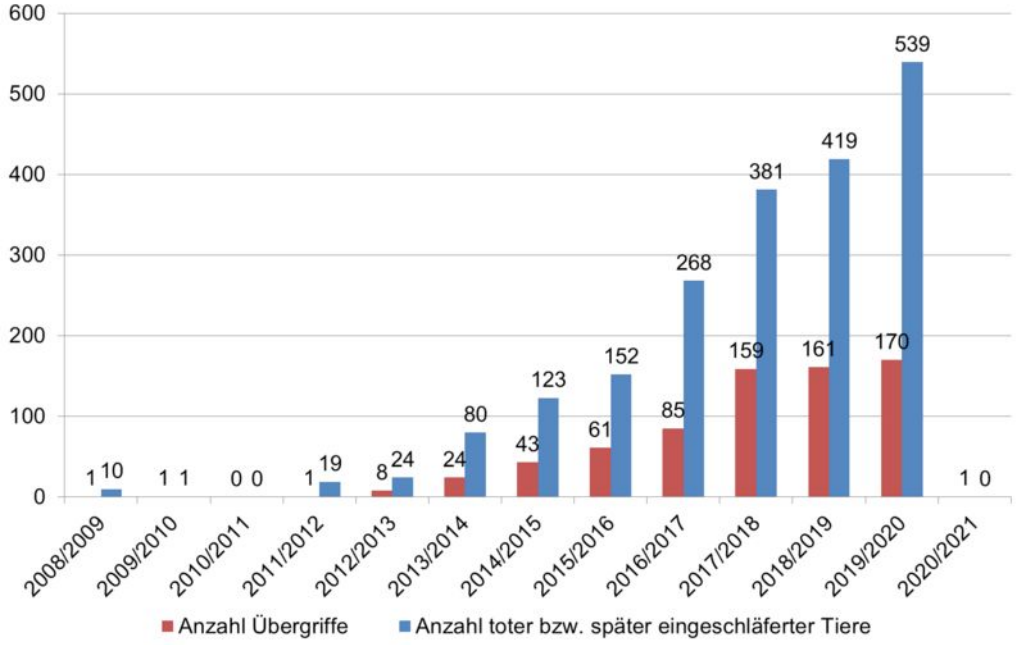
Wolventerritoria
Direct ten oosten van Drenthe hebben zich wolven gevestigd.

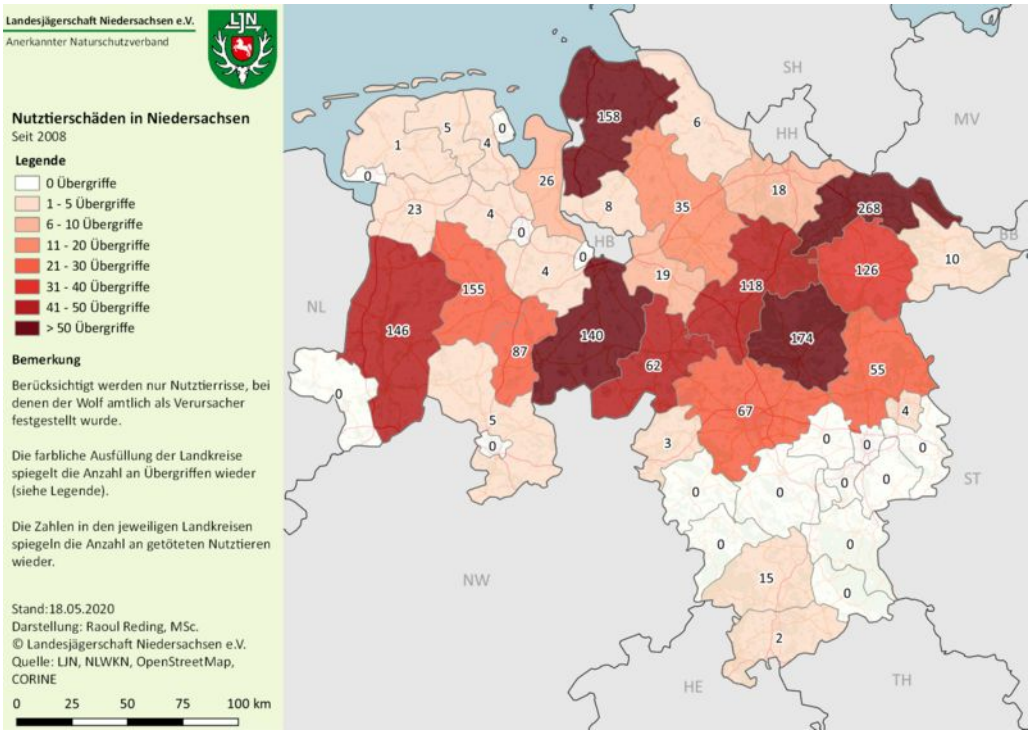
Ontwikkeling aantal territoria
Het aantal wolventerritoria en het aantal roedels met nakomelingen neemt toe.

Ontwikkeling wolvenschade
De wolvenschade neemt in de loop der jaren sterk toe.

Regionale verspreiding wolvenschade
De wolvenschade in de regio direct ten oosten van Drenthe is relatief hoog.

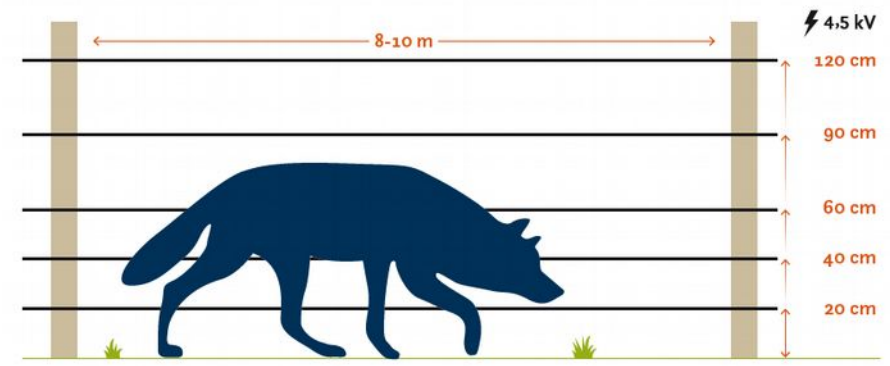
Bijlage 3 - Specifieke eisen aan afrasteringen

In deze bijlage staan de eisen waaraan de verschillende afrasteringen moeten voldoen om voor een tegemoetkoming uit de subsidieregeling van de provincie in aanmerking te komen. De eisen waarborgen onder normale omstandigheden dat de afrastering voldoende preventief werkt en een wolf van de schapen of geiten binnen de afrastering afhoudt.

Algemene eisen
De volgende eisen worden aan alle vier de soorten afrasteringen gesteld:
- De elektrische spanning op de stroomdraden bedraagt minimaal 4500 volt (4,5 kilo volt – 4,5 kV).
- De impulsenergie van het schrikdraadapparaat is minimaal 1,5 joule. Om overal voldoende spanning op de draden te houden kan bij grotere weiden een hogere impulsenergie nodig zijn.
- De afstand van de bovenste draad tot de grond is minimaal 120 cm.
- De afstand van de onderste draad tot de grond is maximaal 20 cm.
- Voor toegangspoorten gelden dezelfde eisen als voor de afrastering zelf.
- Er is geen opstapmogelijkheid hoger dan 30 cm buiten de afrastering binnen een afstand van 2 meter.

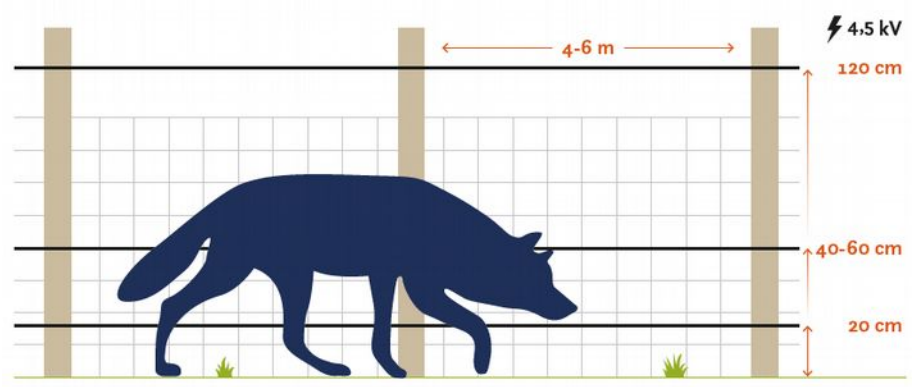
A. Vaste afrastering

Vaste afrastering met stroomdraden

- De draden zijn aan de buitenzijde van de palen bevestigd.
- Er zijn minimaal 5 draden.
- De afstand tussen de onderste draden is maximaal 20 cm. Bij 5 draden is de draadverdeling 20-40-60-90-120 cm; bij 6 draden: 20-40-60-80-100-120.
- De eventuele afwijking van de afstanden van de draden is maximaal 5 cm.
- De afstand tussen de palen waaraan de draden zijn bevestigd bedraagt maximaal 10 meter.
- De hoekpalen zijn stevig.

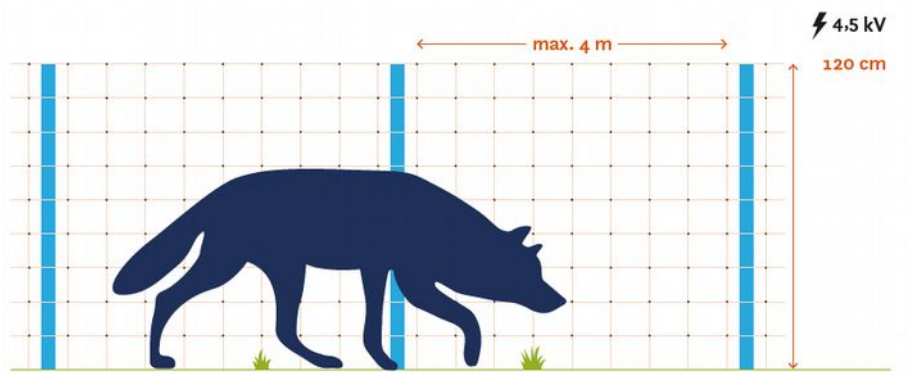
Vaste afrastering met gaas met stroomdraden

- Het gaas bevat aan de buitenzijde minimaal 3 stroomdraden
- De afstand tussen de middelste draad en de grond is 40 – 60 cm.
- De afstand tussen de palen is zodanig dat het gaas stevig staat (4 – 6 meter).
- Hoekpalen zijn stevig.

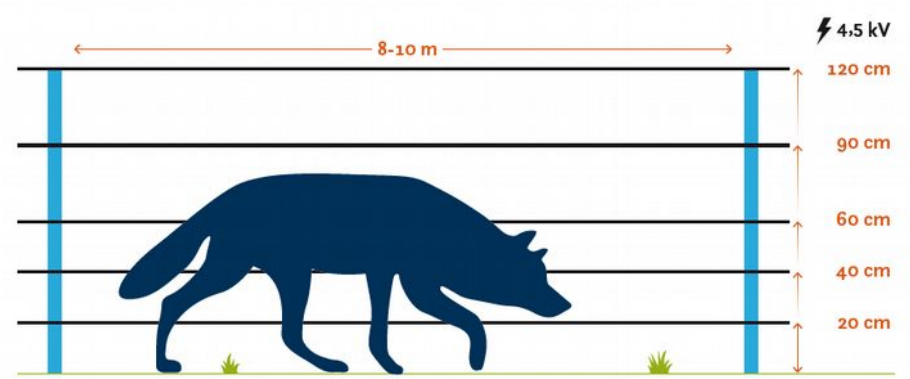
B. Verplaatsbare afrastering

Flexinet

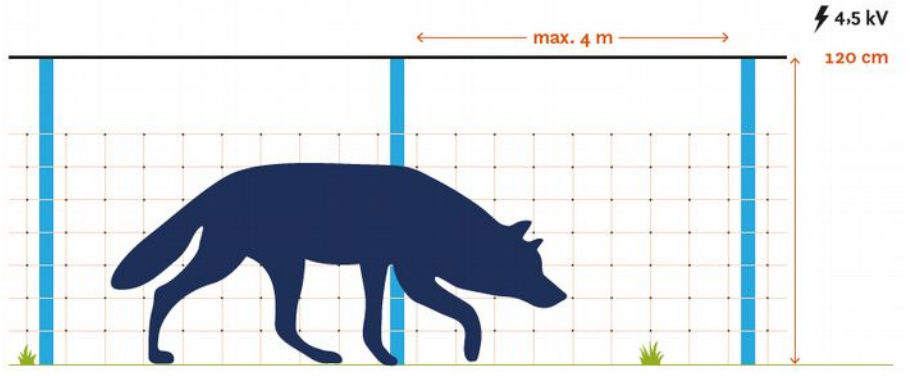
- Hoogte van het flexinet is 120 cm.
- De afstand tussen de palen is maximaal 4 meter.
- De flexinetten staan stevig en strak opgesteld.

Verplaatsbaar afrastering met stroomdraden

- De draden zijn aan de buitenzijde van de palen bevestigd.
- Er zijn minimaal 5 draden.
- De afstand tussen de onderste draden is maximaal 20 cm. Bij 5 draden is de draadverdeling 20-40-60-90-120 cm; bij 6 draden: 20-40-60-80-100-120.
- De eventuele afwijking van de afstanden van de draden is maximaal 5 cm.
- De afstand tussen de palen (materiaal: kunststof of metaal) waaraan de draden zijn bevestigd bedraagt maximaal 10 meter.
- Hoekpalen van het perceel zijn stevig.

Flexinet met stroomdraad

- De afstand tussen de bovenste draad en de bovenzijde van het flexinet is maximaal 30 cm.
- De afstand tussen de palen is maximaal 4 meter.
- De flexinetten staan stevig en strak opgesteld.

Bijlage 4 – Rekenvoorbeelden

Voorbeeld A – Vast perceel
Een schapenhouder heeft in het Identificatie & Registratie systeem (I&R Dieren) van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) de volgende aantallen dieren:

Peildatum	Aantal dieren op stallijst
1-2-2019	10
1-5-2019	20
1-8-2019	20
1-11-2019	10
gemiddeld	15

Hij weidt gemiddeld 15 schapen op een vast perceel met een omtrek van 400 meter.
De vergoeding voor de variabele kosten bedraagt:
400 meter x € 3,- per meter = € 1.200,-
Per dier is dit € 1.200,- / 15 = € 80,-.
Dit is lager dan het plafondbedrag van € 100,- per dier.

De totale vergoeding voor het nemen van preventieve maatregelen bedraagt:
Vaste kosten € 500,-
Variabele kosten (400 x € 3,-) € 1.200,-
T**otale vergoeding** **€ 1.700,-**

Voorbeeld B – Vast perceel met klein aantal dieren
Een hobbyhouder heeft gemiddeld over de 4 peildata 6 schapen lopen in een perceel met een omtrek van 400 meter. De vergoeding voor de variabele kosten zou dan bedragen:
400 meter x € 3,- per meter = € 1.200,-
Per dier is dit € 1.200,- / 6 = € 200,-.
Dit is hoger dan het plafondbedrag van € 100,- per dier. Dit betekent dat bij de berekening van de variabele kosten het plafondbedrag moet worden gehanteerd:
6 schapen x € 100,- per schaap = € 600,-

De totale vergoeding voor het nemen van preventieve maatregelen bedraagt:
Vaste kosten € 500,-
Variabele kosten (6 x € 100,-) € 600,-
Totale vergoeding **€ 1.100,-**

Voorbeeld C – Weidebedrijf met niet-vaste afrasteringen
Een weidebedrijf heeft gemiddeld over de 4 peildata 400 schapen. Het bedrijf gebruikt verplaatsbare afrasteringen met stroomdraden. Aangezien het bedrijf meer dan 100 schapen heeft, komt het in aanmerking voor een vergoeding voor een autowinder draadoprolsysteem.

De vergoeding bedraagt:
Vast bedrag autowinder € 4.000,-
Variabele kosten per schaap (400 x € 30,-) € 12.000,-
Totaal **€ 16.000,-**

Voorbeeld D – Begrazingsbedrijf met niet-vaste afrasteringen
Een begrazingsbedrijf heeft gemiddeld over de 4 peildata 250 schapen. Het bedrijf gebruikt flexinetten.

De vergoeding bedraagt:
250 schapen x € 30,- per schaap = **€ 7.500,-**

Voorbeeld E – Combinatie vaste afrasteringen met niet-vaste afrasteringen
Een weidebedrijf heeft gemiddeld over de 4 peildata 400 schapen. Het bedrijf plaatst op een huiskavel een vaste afrastering met een lengte van 1200 meter. Daarnaast gebruikt het bedrijf verplaatsbare afrasteringen met stroomdraden. Aangezien dit aantal hoger is dan 100 schapen komt het bedrijf in aanmerking voor een vergoeding voor een autowinder draadoprolsysteem.

De vergoeding bedraagt:
Vaste kosten vast perceel € 500,-
Variabele kosten vast perceel (1200 x € 3,-) € 3.600,-
Vast bedrag autowinder € 4.000,-
Variabele kosten per schaap (400 x € 30,-) € 12.000,-
T**otaal:** **€ 19.500,-**

Bijlage 5 – Aantallen schapen in Nederland en Drenthe

Onderwerp		Nederland	Drenthe (PV)
		2019	2019
Graasdieren			
Aantal dieren			
Schapen			
Schapen, totaal	aantal	918 214	52 015
Schapen (indeling tot 2018)			
Lammeren	aantal	.	.
Ooien	aantal	.	.
Rammen	aantal	.	.
Schapen (indeling vanaf 2018)			
Schapen, 0-7 maanden	aantal	334 606	15 952
Schapen voor de melk, 7 mnd - 1 jaar	aantal	2 055	87
Schapen voor de melk, ouder dan 1 jaar	aantal	14 254	1 302
Overige schapen, 7 mnd - 1 jaar	aantal	102 639	7 528
Overige schapen, ouder dan 1 jaar	aantal	437 420	25 656
Rammen	aantal	27 240	1 490
Aantal bedrijven			
Schapen			
Schapen, totaal	aantal	8 368	335
Schapen (indeling tot 2018)			
Lammeren	aantal	.	.
Ooien	aantal	.	.
Rammen	aantal	.	.
Schapen (indeling vanaf 2018)			
Schapen, 0-7 maanden	aantal	5 483	226
Schapen voor de melk, 7 mnd - 1 jaar		98	7
Schapen voor de melk, ouder dan 1 jaar		156	9
Overige schapen, 7 mnd - 1 jaar		4 796	187
Overige schapen, ouder dan 1 jaar		8 120	320
Rammen		5 638	224

Bron: CBS

Bijlage 6 – Referenties

1) CITES-verdrag: op 3 maart 1973 te Washington gesloten Overeenkomst inzake de internationale handel in bedreigde in het wild levende dier- en plantsoorten.

2) Staatscourant 18306.

3) G. Groot Bruinderink et al De komst van de wolf (canius lupus) in Nederland. Alterra rapport 2339, Wageningen 2012 en H. Jansman et al. 2019. p. 8.

4) A. Vosmeer & M. van Beek, Onderzoeksrapport 'De Drentse schapen- en geitenhouderij in beeld: Nulmeting van predatie op schapen en geiten in de provincie Drenthe', juni 2016

5) Centraal Bureau voor de Statistiek, Statline, Aantal schapen totaal, Drenthe, 2019

6) BIJ12, Brochure bescherming van vee tegen wolven, 2020.

7) F. van Bommel e.a., Effectieve en praktisch uitvoerbare preventieve maatregelen ter voorkoming van predatie van vee door wolven, Wageningen 2015, p. 37 e.v.

8) Frank Faß, Wildlebende Wölfe: Schutz von Nutztieren - Möglichkeiten und Grenzen, 2018

9) BfN Skript 530, Empfehlungen zum Schutz von Weidetieren und Gehegewild vor dem Wolf, uitgegeven door, Bundesamt für Naturschutz, 2019.

10) Viltskadecenter, Preventing damage caused by wildlife, using different kinds of fencing, uitgegeven door het Zweedse wildschadecentrum, september 2003

11) F. van Bommel e.a. Pilot Kuddewaakhonden in de Nederlandse Schapenhouderij Preventie van Predatie door Wolven, Nijmegen/Wageningen 2020, p. 19.

12) Normenboek Natuur, Bos en Landschap van Wageningen Environmental Research, 2018.

13) Gemeente Wijchen, Beleidsnotitie schuilstallen
https://decentrale.regelgeving.overheid.nl/cvdr/XHTMLoutput/Actueel/Wijchen/CVDR74228.html

14) Levende Have, Dossier schuilstallen
https://www.levendehave.nl/dossiers/schuilstallen

15) Pro natura News, Wie der korrekte Elektrozaun vor dem Wolf schützt, 02-07-2019

16) Fechter en I. Storch. How Many Wolves (Canis lupus) Fit into Germany? The Role of Assumptions in Predictive Rule-Based Habitat Models for Habitat Generalists. PlosOne. 2014.

17) Gebiedscommissie Preventie Wolvenschade Gelderland, Gebiedsgericht preventieplan wolvenschade Veluwe, mei 2020

18) Interprovinciaal overleg, Interprovinciaal wolvenplan, Den Haag 2019.

19) Drenthen, M., M. de la Haye, D. Klees, W. Knol, L. Linnartz en M. van der Weide, Toekomstig management van wolven in Nederland, een verkenning, maart 2020.

20) C. Imbert et al. 'Why do wolves eat livestock? Factors influencing wolf diet in northern Italy', Biological Conservation. Elsevier Ltd, 2016 pp. 156-168.

Gebruikt beeldmateriaal:
Voorpagina: [redacted] ⁎ pag. 2: Staatsbosbeheer ⁎ pag. 4: [redacted] ⁎ pag. 6: Basisafbeelding [redacted], nabewerkt door [redacted] ⁎ pag. 8, 9: Still uit de video Wolfsschutzzäune, AGRIDEA ⁎ pag. 10: wolvencommissie Gelderland ⁎ pag 11 autowinder, kuddebewakingshond: wolvencommissie Gelderland, flexinet: www.schapenhoeve.nl/euronet ⁎ pag. 17 Still uit video RTV Drenthe ⁎ pag. 18 Orvelte: [redacted], Hooghalen: [redacted] ⁎ pag 30,31: Wildtier Management Niedersachsen ⁎ pag. 32, 33: wolvencommissie Gelderland

Matrix Drenthe, beschermen tegen aanvallen van de wol. (definitieve versie, 14-1- 2020). Zal maatwerk moeten zijn per bedrijf/perceel. Bijlage 2.

Beschermen **Sector**	**fladderlinten**	**Nachtkralen** met minimaal 1.20m hoog raster 10-25 are groot	**Weide** met 1,20 m (gaas met stroomdraad) hoog raster (ca 3-5 ha.)	**Grotere weide??** Tot hoe groot?? 1.20 hoog	Kuddehond	Niet te beschermen, wat dan??
Schaapskuddes Beschermen foklijn, de rammen	Werkt zeer tijdelijk 4-6 week		De foklijn, de rammen goed beschermen	5 a 10 ha.		
Schaapskuddes Apart lopende ooien	Zeer tijdelijk 4-6 week	Schapen dagelijks in deze kraal brengen, Of in nachtweiden	Afzonderlijke ooien of lammeren bij verspenen	5 a 10 ha		
Schaapskudde zelf in de kooi		Een nachtkraal op grote afstand van de kooi			Publieks-onvriendelijk bewerkelijk	S' nachts in de kooi is afdoende.
Grote begrazingsbedrijven Weiden in flexnetten max 1 m	Zeer tijdelijk 4-6 week	Vrijwel ondoenlijk		Tot 25 ha als het om een vaste locatie gaat.	Een mogelijkheid??	Zetten flexnetten dure maatregel. Als flexnetten geen optie zijn, wat dan??
Hobbydierhouders (klein)	Zeer tijdelijk 4-6 week	Een nachtkraal of kleine stal	Kan oplossing zijn			
Hobbydierhouders (Groot)	Zeer tijdelijk 4-6 week	Een nachtkraal of stal	Kan oplossing zijn	5—10 ha.	Een mogelijkheid?	
Vrij lopende schapen in natuurterreinen.			Dagelijks in een besc hermde Nachtweide is dit reëel?	Rasters plaatselijk verhogen tot 1.20 m hoogte. Zeker bij vervanging raster.		

Memo Voorzet Besteding Werkbudget

Introductie
De provincie heeft € 50.000 werkbudget beschikbaar gesteld en de randvoorwaarden voor het uitgeven van dit budget opgesteld (Bijlage 3.2). De belangrijkste overweging die gemaakt moet worden is de randvoorwaarden naast de lijst met ingediende belangstellingsformulieren te leggen, en te besluiten aan welke van de aanvragen zullen worden voldaan onder het huidige budget. De belangrijkste factoren in die overweging zijn de prioritering naar dierhouders met het hoogste risico en de verdeling over de verschillende bedrijfstypes. In de onderstaande een voorzet voor de besteding van het werkbudget uitgewerkt

Discussiepunten
- Wordt met dit advies de verscheidenheid in bedrijfstypen behaald die nodig is om het budget effectief in te zetten?
- Hoe wordt omgegaan met een plafondbedrag per schaap?
- Hoe wordt het vervolgproces ingericht?

De Overweging

Op basis van de schademeldingen bij bij12 is het volgende beeld over de verspreiding van faunaschade over de gemeenten van Drenthe opgesteld. De aantallen in de tabel die cursief zijn gedrukt zijn veroorzaakt door wolf GW1261m, tussen haakjes zijn de meldingen opgenomen die nog in behandeling zijn.

Gemeente	2020	2019	2018	Totaal
Midden-Drenthe	***5*** (+2)	***5***	1	11(+2)
Aa en Hunze	***3*** (+1)	***3***	1	7(+1)
Noordenveld	***2***(+1)			2(+1)
Coevorden	***2***		5	8
Hoogeveen		1	4	5
De Wolden		1	3	4
Emmen				
Tynaarlo				
Assen				
Westerveld				
Borger-Odoorn				
Meppel				
TOTAAL	12(+4)	10	14	37(+4)

Van November 2019 tot Maart 2020 is het dier vooral actief geweest in gemeente Midden-Drenthe en Aa en Hunze, met enkele uitstapjes naar Friesland. In maart heeft het dier ook schade veroorzaakt in de gemeentes Coevorden en Noordenveld. Inmiddels zijn er meldingen in behandeling uit de gemeenten Midden-Drenthe en Aa en Hunze en wordt het dier weer regelmatig op camera in het Hart van Drenthe waargenomen.

Op basis van dit patroon is het advies om in de eerste instantie prioritering te geven aan dierhouders in de gemeenten Midden-Drenthe en Aa en Hunze. Op basis van die selectie blijven er in de lijst met aanvragen 9 belangstellenden over. Deze dierhouders zijn gearceerd in de tabel Bijlage 3.3. Het gaat om 6 aanvragen voor dierhouders met minder dan 50 schapen, en 2 dierhouders met meer dan 400 schapen (445 en 585). Op basis van de vergoeding van 3 euro per strekkende meter die opgenomen is in de randvoorwaarden zouden zij gezamenlijk in aanmerking komen voor € 46.371 vergoeding voor vaste omheining.

Hierbij is geen berekening voor een plafondwaarde meegenomen om het aantal schapen en het aantal meters hekwerk met elkaar in verhouding te houden. Het wordt daardoor mogelijk voor een

dierhouder met een heel klein aantal dieren een groot aantal meters in te rasteren. Mét plafondwaarde van 100 euro per schaap komt het bedrag voor vergoeding uit op € 34.234. Dit zou ruimte kunnen bieden om waar nodig aanvullende flexibele rasters te vergoeden of ook een natuurbegrazer in de regeling op te nemen om te zorgen dat het budget evenredig verdeeld is over de verschillende bedrijfstypes in Drenthe.

Het is ook mogelijk om met een vergoeding van 3 euro per strekkende meter en een plafondbedrag van 100 euro per schaap om de belangstellenden uit de gemeentes Noorderveld en Coevorden te behartigen. Immers, daar is de afgelopen maanden ook schade geconstateerd. In dat geval zouden er nog 4 dierhouders kunnen worden geholpen, die samen een vergoeding voor € 14.026 vaste rasters hebben ingediend. Daarbij wel de kanttekening dat naast die vier dierhouders nog een dierhouder belangstelling heeft kenbaar gemaakt zonder een claim voor vaste rasters in te dienen. Deze gevallen staan in de tabel van bijlage 3.3 grijs gearceerd.

Vervolgproces

Na besluitvorming over de besteding van het werkbudget moeten er afspraken gemaakt worden over het vervolgproces met de volgende kernvragen.

- Wie neemt contact op met de belangstellenden, en op welke wijze?
- Op welke wijze worden de dierhouders gefaciliteerd bij het vervolgproces?
- Wat voor tijdspad heeft de commissie in gedachten?

Randvoorwaarden

De volgende randvoorwaarden zijn door de Provincie Drenthe meegegeven voor de besteding van het werkbudget.

- De vergoedde voorzieningen voldoen aan de aanbevelingen van de ronde tafel en de preventiekit van bij12.
- De voorzieningen moeten duurzaam zijn en ten minste voor de komende 3 jaar werkzaam blijven.
- Het werkbudget wordt ingezet voor ten minste 8 verschillende projecten, naar evenredigheid verspreid onder de verschillende bedrijfstypen.
- Er wordt prioriteit gegeven aan dierhouders met hoger risico op faunaschade
- De betrokken dierhouders dragen zelf kosten voor onderhoud, deze vallen buiten de berekening van de werkelijke kosten.
- De provincie gaat uit van een maximumvergoeding van 3 euro per strekkende meter.

Vergoedingen	
Vaste afrastering – vast	500
Vaste afrastring – per meter	3
Maximum per schaap	100
Verplaatsbaar – per schaap	30
Autowinder	4000

Nummer	Datum	Naam	Plaats	Gemeente	# Schapen
D1	19-04-20			Midden-Drenthe	5.1.2f
D2	19-04-20			Midden-Drenthe	
D3	20-04-20			Aa en Hunze	
D4	21-04-20			De Wolden	
D5	21-04-20			Aa en Hunze	
D6	22-04-20			Borger Odoorn	
D7	24-04-20			Emmen	
D8	24-04-20			Noorderveld	
D9	24-04-20			Midden-Drenthe	
D10	24-04-20			Westerveld	
D11	26-04-20			Coevorden	
D12	27-04-20			Coevorden	
D13	28-04-20			Emmen	
D14	30-04-20			Noorderveld	
D15	01-05-20			Coevorden	
D16	02-05-20			De Wolden	
D17	02-05-20			Aa en Hunze	
D18	02-05-20			Midden-Drenthe	
D19	04-05-20			Aa en Hunze	
D20	07-05-20			Westerveld	
D21	09-05-20			Tynaarlo	
D22	22-05-20			Midden-Drenthe	

TOTAAL 3132

		Vergoeding onder Randvoorwaarden Drenthe						Aanvulling G
# Geiten	# Totaal	meter vast	vergoedin(	plafond	Vergoeding vaste afrast.	Vast	Verplaatsbaar ja/nee	bedrag
7	38	5.1.2f	5.1.2f	€ 3.800	€ 3.800	€ 500		5.1.2f
	51			€ 5.100	€ 3.840	€ 500		
	585			€ 58.500	€ 8.664	€ 500	1	
	129			€ 12.900	€ 5.763	€ 500		
	6			€ 600	€ 600	€ 500		
	278			€ 27.800	€ 14.985	€ 500	1	
	509			€ 50.900	€ 10.935	€ 500	1	
	56			€ 5.600	€ 4.503	€ 500		
	445			€ 44.500	€ 7.845	€ 500	1	
	121			€ 12.100	€ 5.628	€ 500	1	
	25			€ 2.500	€ 1.995	€ 500		
	16			€ 1.600	€ 1.600	€ 500		
	41			€ 4.100	€ 4.100	€ 500	1	
	387			€ 38.700	€ 0		1	
	227			€ 22.700	€ 5.928	€ 500	1	
	20			€ 2.000	€ 2.000	€ 500	1	
	24			€ 2.400	€ 990	€ 500	1	
	32			€ 3.200	€ 3.200	€ 500	1	
	23			€ 2.300	€ 1.350	€ 500	1	
5	9			€ 900	€ 900	€ 500		
	79			€ 7.900	€ 7.476	€ 500		
	43			€ 4.300	€ 3.945	€ 500	1	
	0			€ 0	€ 0			€ 0
	0		€ 0	€ 0	€ 0			€ 0
	0		€ 0	€ 0	€ 0			€ 0
	0		€ 0	€ 0	€ 0			€ 0
	0		€ 0	€ 0	€ 0			€ 0
	0		€ 0	€ 0	€ 0			€ 0
	0		€ 0	€ 0	€ 0			€ 0
	0		€ 0	€ 0	€ 0			€ 0
	0		€ 0	€ 0	€ 0			€ 0
12	3144	40026			€ 100.047	€ 10.500		€ 82.050

Gelders model Autowinder ja/nee	Bedrag	Totaal	Totaal bedrag per dier	Bedrag per dier excl. Vast
	€ 0	€ 4.300	5.1.2f	
	€ 0	€ 4.340		
1	€ 4.000	€ 30.714		
	€ 0	€ 6.263		
	€ 0	€ 1.100		
1	€ 4.000	€ 27.825		
1	€ 4.000	€ 30.705		
	€ 0	€ 5.003		
1	€ 4.000	€ 25.695		
1	€ 4.000	€ 13.758		
	€ 0	€ 2.495		
	€ 0	€ 2.100		
	€ 0	€ 5.830		
1	€ 4.000	€ 15.610		
1	€ 4.000	€ 17.238		
	€ 0	€ 3.100		
	€ 0	€ 2.210		
	€ 0	€ 4.660		
	€ 0	€ 2.540		
	€ 0	€ 1.400		
	€ 0	€ 7.976		
	€ 0	€ 5.735		
	€ 0	€ 0	#DIV/0!	#DIV/0!
	€ 0	€ 0	#DIV/0!	#DIV/0!
	€ 0	€ 0	#DIV/0!	#DIV/0!
	€ 0	€ 0	#DIV/0!	#DIV/0!
	€ 0	€ 0	#DIV/0!	#DIV/0!
	€ 0	€ 0	#DIV/0!	#DIV/0!
	€ 0	€ 0	#DIV/0!	#DIV/0!
	€ 0	€ 0	#DIV/0!	#DIV/0!
	€ 0	€ 0	#DIV/0!	#DIV/0!
	€ 0	€ 0	#DIV/0!	#DIV/0!
	€ 28.000	**€ 220.597**	€ 70	€ 66,82

Wolven in Drenthe

Uitwerking van een verhoogd risicogebied

[redacted].

Met medewerking van [redacted] (Zoogdiervereniging) en [redacted] (Staatsbosbeheer)
Interne review: [redacted] *18 November 2020*

Dit onderzoek is uitgevoerd door Wageningen Environmental Research in opdracht van en gefinancierd door de provincie Drenthe.

Wageningen Environmental Research
Wageningen, 18 November 2020

© 2020 Wageningen Environmental Research (instituut binnen de rechtspersoon Stichting Wageningen Research), Postbus 47, 6700 AA Wageningen, T 0317 48 07 00, www.wur.nl/environmental-research. Wageningen Environmental Research is onderdeel van Wageningen University & Research.

- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking van deze uitgave is toegestaan mits met duidelijke bronvermelding.
- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking is niet toegestaan voor commerciële doeleinden en/of geldelijk gewin.
- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking is niet toegestaan voor die gedeelten van deze uitgave waarvan duidelijk is dat de auteursrechten liggen bij derden en/of zijn voorbehouden.

Wageningen Environmental Research aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Wageningen Environmental Research

Foto omslag: Vrijwel zeker wolf GW1261m, in interactie met een das. Foto cameraval: [redacted]

De informatie uit dit rapport is vertrouwelijk en mag alleen na goedkeuring van zowel de provincie Drenthe als Wageningen Environmental Research naar buiten worden gebracht.

Inhoud

1 Inleiding 4

1.1 Vraagstelling 5
1.2 Plan van aanpak 5
1.3 Methode 5

2 Territoriaal gedrag van wolven 7

3 Resultaten 9

3.1 Wolf GW1261m 9
3.2 Waarnemingen wolven in Drenthe 10
3.3 Locaties wolf-schaap conflict 12
3.3.1 Beleidsopties aanwijzen risicogebied 12
3.3.2 Begrenzing gebieden 14

4 Advies aanwijzen risicogebied 15

4.1.1 Aanbevelingen 15

Literatuur 16

1 Inleiding

Na een ruime eeuw van afwezigheid keert de wolf terug naar Nederland. Op de Veluwe hebben zich inmiddels enkele dieren gevestigd en zijn de eerste jongen geboren. Daarnaast gaat het meestal om zwervende dieren die ’s nachts 30 km of meer kunnen afleggen en waarbij het dus weinig nut heeft om regionaal preventieve maatregelen te stimuleren; schade is niet voorzienbaar. Elk kwartaal wordt op basis van verkregen DNA monsters bepaalt welke individuele wolven op welke plaatsen zijn aangetroffen. Op basis daarvan kan worden vastgesteld of er inmiddels sprake is van vestiging van een individuele wolf. Richtlijn daarvoor is vanuit het Interprovinciaal Wolvenplan (IPO 2019) dat het dier een half jaar aanwezig is geweest in een vaste regio. Ook meld dat plan dat er vervolgens een regioafbakening van het territorium moet worden vastgesteld.

Uit het voortgangsbericht van juli 2020 blijkt dat wolf GW1261m inmiddels ruim een half jaar aanwezig is in Nederland, met name in Drenthe, maar ook actief was in aangrenzend Friesland en Groningen (https://www.bij12.nl/nieuws/tussenrapportage-wolf-in-nederland-activiteit-van-mei-tot-juli/). Vanuit de Provincie Drenthe is WENR vervolgens gevraagd om opties voor een leefgebied voor deze wolf uit te werken, zoals ook al gedaan voor de gevestigde wolven op de Veluwe. Tevens is gevraagd om aan te geven of er hotspots en/of corridors zijn aan te wijzen in Drenthe waar wolven bovengemiddeld vaak opduiken en er dus ook een verhoogd risico is van conflicten tussen schapen en wolven.

In opdracht van BIJ12 verricht WENR genetisch onderzoek aan DNA monsters om vast te stellen of het om een wolf ging en indien ja, welke wolf. Daarnaast is er veel andere informatie over wolven, die niet van genetische aard zijn, zoals zichtwaarnemingen etc. Voor dit advies is daarom dankbaar gebruik gemaakt van de wolvendata van het wolvenmeldpunt ([https://www.zoogdiervereniging.nl/wat-we-doen/monitoring/wolvenmeldpunt] in opdracht van BIJ12 beheerd door de Zoogdiervereniging). Daarnaast heeft , Staatsbosbeheer, veel directe kennis van de activiteit van wolven in Midden-Drenthe, met name het Hart van Drenthe. Mede door een netwerk van cameravallen waarop met regelmaat een wolf te zien is. (Zoogdiervereniging) en zijn dan ook bij deze opdracht betrokken om hun adviezen en ervaring te betrekken.

In de opstartfase van dat onderzoek werd inmiddels duidelijk dat wolf GW1261m al ca. 2 maanden niet was waargenomen (niet op basis van aangevallen schapen, zichtwaarnemingen of op cameravallen), terwijl dat daarvoor toch wel met enige regelmaat het geval was. Er is nog met extra inzet van vrijwilligers en cameravallen geprobeerd sporen en opnames van de/een wolf te verkrijgen, maar het bleef rustig.

Op 28 oktober 2020 kreeg WENR bericht van de Duitse collega’s van het Senckenberg Instituut, consortium partner in CEwolf, het consortium wat zich bezighoudt met de genetische monitoring van de Centraal Europese wolvenpopulatie. Wolf GW1261m was weer in Duitsland vastgesteld, en wel middels DNA van een schapenbeet van 1 oktober te Dörpen, niet ver over de grens met Drenthe.

Vervolgens is na overleg met de opdrachtgever van de Provincie Drenthe de opdracht bijgesteld. GW1261m is minder territoriaal cq. honkvast waardoor deze niet beschouwd kan worden als gevestigd conform het IPO Wolvenplan. Het is niet uitgesloten dat de wolf binnenkort weer aanwezig is in het Hart van Drenthe en omstreken, maar vanzelfsprekend is dat niet. Omdat Provincie Drenthe aangaf wel graag te willen starten met het *aanwijzen van een risicogebied*, een gebied waarbinnen de kans van een conflict tussen een wolf en schapen groot is, is er wel een vervolg aan de opdracht gegeven. Het gekozen vervolg betreft een pragmatische aanpak.

Het aanwijzen van een definitief risicogebied zal gebeuren op basis van de ecologische monitoringsbevindingen en een politieke keuze uit enkele scenario’s qua risicogebied (zoals uitgewerkt in dit voorliggende advies). In geval van een vestiging van een wolf zal in principe Gedeputeerde Staten (GS) de regioafbakening op gemeentegrenzen verrichten (IPO 2019). Kennisgeving van die

regioafbakening (of beïnvloedingsregio) zal plaatsvinden middels een aanwijzingsbesluit door GS. Bij vestiging van een wolf is sprake van voorzienbare schade in de beïnvloedingsregio. Dierhouders worden dan geacht preventieve maatregelen te treffen conform de Faunapreventiekit BIJ12 (Bij12 FPK; zie link in referentie overzicht). Binnen die vastgestelde regio zal de provincie belangengroepen faciliteren in de omgang met wolven. Nu het niet formeel om een vestiging gaat met een aan te wijzen leefgebied, maar om een situatie die niet in het IPO Wolvenplan is opgenomen, zal GS zelf bepalen hoe het wordt ingevuld en vorm gegeven.

1.1 Vraagstelling

Wageningen Environmental Research (WENR) is gevraagd door de provincie Drenthe om opties aan te geven voor het aanwijzen van een/enkele risicogebied(en) (waarin conflicten tussen schapen en wolven bovengemiddeld vaak voorkwam en dus meer voorzienbaar is).

Concrete deelvragen daarbij zijn, begrenst binnen de provincie Drenthe in de periode 2015-juli 2020:
1: waar is wolf GW1261m waargenomen en wat is zijn kerngebied?
2: waar zijn andere wolven waargenomen?
3: waar zijn aanvallen op schapen of ander vee door wolven vastgesteld?
4: welke gebieden lopen verhoogd risico op een wolf-schaap conflict?
5: welke opties zijn er om een/meerdere risicogebieden aan te wijzen?

1.2 Plan van aanpak

Als basis is het advies aan de Provincie Gelderland benut, waarin op hoofdlijnen is uitgewerkt hoe wolven zich bewegen in het landschap, territoria en welke variaties daarop bestaan (Jansman et al, 2019). Voor het voorliggende advies is een dataset samengesteld met alle data van wolven in Drenthe, sinds 2015. Deze is onderverdeeld in diverse waarnemingsmethoden zoals in aanvallen op schapen of cameravalbeeld, of keutel van wolf etc. Vervolgens zijn enkele kaarten in qGIS gemaakt die de verschillende deelvragen inzichtelijk maken. Vervolgens zijn de concept resultaten en kaarten met betrokken ambtenaren van de provincie Drenthe, [redacted] (Zoogdiervereniging) en [redacted] (Staatsbosbeheer Midden-Drenthe) besproken. Hierbij stond een pragmatische insteek voor ogen om tot een realistisch en uitvoerbaar beleid te komen met de optie om op basis van voortschrijdend inzicht het beleid te kunnen bijstellen (opschalen).

1.3 Methode

Normaliter wordt een leefgebied voor beleidsdoeleinden aangewezen door een polygoon om het vastgestelde kerngebied te trekken en daar met een bepaalde straal omheen het leefgebied aan te wijzen (zie ook Jansman et al, 2019). Het aanwijzen van een risicogebied gebaseerd op meerjarige data van niet territoriale wolven is een unieke situatie die ook niet in het Interprovinciaal Wolvenplan als zodanig wordt benoemd en ook in omliggende landen nog geen voorbeeld kent.

De begrenzingen van de risicogebieden is gedaan op basis van:

- Het op kaart plotten van de locaties waar schapenaanvallen hebben plaatsgevonden en wolvenactiviteit is vastgesteld
- Het vervolgens afbakenen van clusters waarbinnen de meeste (ca >75%) van de aanvallen hebben plaatsgevonden.
- Het vertalen van die clusters naar geografische regio's met wegen en waterwegen als begrenzingen.

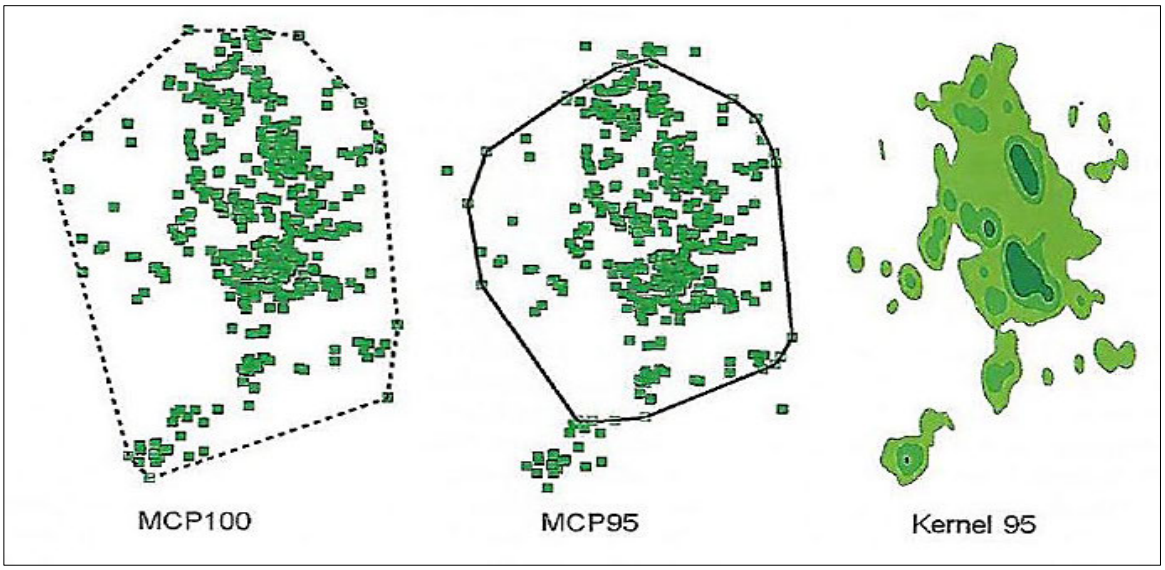
Bovenstaande aanpak betreft een pragmatische werkwijze. Het vertalen van een cluster naar geografische grenzen is gebaseerd op twee aspecten. Ten eerste is het vanwege de gevoeligheid van locatie data van wolven aan te bevelen om naar buiten toe een kaart te presenteren die herkenbare

grenzen kent en geen specifieke wolvenlocaties. Ten tweede vormen wegen en waterwegen tot op zekere hoogte ook barrières voor wolven in het landschap.

Duits onderzoek geeft aan dat het wegennetwerk en andere menselijke factoren de verspreiding van wolven kunnen beperken (Fechter & Storch 2014). Desondanks weten wolven vroeg of laat obstakels te slechten. Wolven zijn in staat om ingerasterde snelwegen te passeren waarbij ze onder andere tunnels en bruggen benutten, ook in cultuurlandschap (Blanco et al 2005; Reinhardt & Kluth 2016; Merrill 2000; Razen et al 2016). Ook zenderwolf Naya heeft menig snelweg, rivier en spoorweg weten te passeren, hoewel ze daar soms wel tijd voor nodig had (WENR, in prep).

2 Territoriaal gedrag van wolven

Het gedrag van wolven is onderwerp van veel onderzoek. In dit hoofdstuk geven we een algemeen overzicht van het territoriale gedrag en terreingebruik van wolven als achtergrond informatie.
De regio waarin een wolf actief is hangt van veel aspecten af (Mech & Boitani, 2003; Groot Bruinderink et al, 2012). De omvang van territoria van wolven variëren afhankelijk van het prooidieraanbod, de populatiedichtheid, de tijd van het jaar en met de geografische ligging en het landgebruik (Jedrzejewski et al 2007; Myslajek et al 2018). Wolven zijn zeer territoriaal en claimen en verdedigen een gebied dat voldoende groot is om een roedel te voeden zonder de prooipopulaties te hoeven overbejagen (Mech et al, 2015). Bij een groot voedselaanbod (hoge dichtheid aan hoefdieren) kan een territorium dus kleiner zijn dan in gebieden met een laag voedselaanbod. Tevens is de groepssamenstelling van invloed op de territoriumgrootte. Een gevestigde wolf die alleen is of een paar vormt of uit een roedel met jongen bestaat kan een andere territoriumgrootte nodig hebben. De aanwezigheid van aangrenzende territoria kan door competitie leiden tot een kleiner territorium en ook ander markeergedrag. Wanneer er geen aangrenzende territoria zijn en competitie ontbreekt kan een territorium groter zijn. Ook liggen territoria grenzen niet altijd vast maar kunnen ze jaarlijks schuiven als gevolg van populatiedynamiek, seizoenen, hoefdiermigratie etc.
Daarnaast is de methode waarmee de grootte van territoria bepaald wordt van belang. Territoria kunnen worden bepaald met zenderstudies of door sporenonderzoek en genetisch onderzoek aan DNA monsters als keutels waarmee wolven hun territorium afbakenen. De territoriumgrootte die wordt bepaald met GPS-zenders zal verschillen met de grootte die wordt verkregen uit VHF-zenders waarbij dieren “op de voet” worden gevolgd. De territoriumgrootte van de wolven in Nederland kan op dit moment alleen worden bepaald op basis van sporen, met name keutels, die genetisch onderzocht zijn. Op dit moment is er in Drenthe nog geen sprake van een vlakdekkend systematisch onderzoek, maar worden met name door vrijwilligers keutels verzameld op ad-hoc basis. Het is dan ook waarschijnlijk dat niet het volledige territorium in kaart wordt gebracht of dat zelfs individuen worden gemist. Provincie Drenthe is wel bezig een monitoring op te zetten. Uitgangspunt voor de te hanteren territoriumgrootte is de 100%MCP (minimum convex polygoon). MCP is het maximale territorium: dit is een methode waarbij de kleinste polygoon alle punten omsluit zonder interne hoeken. Hierbij worden vrijwel zeker ook gebieden meegenomen die niet worden gebruikt. Een andere veel gebruikte methode is de 95% MCP waarbij de uiterste locaties eruit gefilterd worden wat tot een (beperkte) onderschatting van het oppervlak kan leiden. Kernel 95 is een alternatieve methode die ook intensiteit van benutting van het gebied illustreert. In figuur 1 is dit nader geïllustreerd.

Figuur 1: Enkele methoden om het activiteitsgebied te berekenen (Reinhardt & Kluth 2016).

Er is weinig bekend over het precieze markeergedrag in relatie tot de territorium grenzen, helemaal in situaties van een enkel individu zonder naburige roedels. Zub et al. (2003) deden onderzoek aan het markeergedrag met urine van gezenderde wolven. Het meest werd gemarkeerd in het kerngebied (het meest benutte deel van het territorium) en aan de grenzen van het territorium. Markeringen waren niet gelijkmatig verdeeld, maar concentreerden zich op plekken die kwetsbaar waren voor penetratie door naburige roedels en rondom de plek waar ze hun jongen werpen. Barja et al (2005) deden onderzoek naar het markeergedrag van een wolvenpaar dat zich net gevestigd had gedurende de eerst 5 maanden. De grootste trefkans om keutels te vinden was rondom de nestplaats (wolvenhol) en op een pad dat daar naartoe leidde (resp. 16 en 4 keutels/km transect), de kleinste trefkans bestond aan de randen van het territorium (0.01/km transect). Rondom de nestplaats werden de keutels random gedeponeerd, terwijl aan de grens van het territorium op dezelfde specifieke plaatsen werd gemarkeerd.

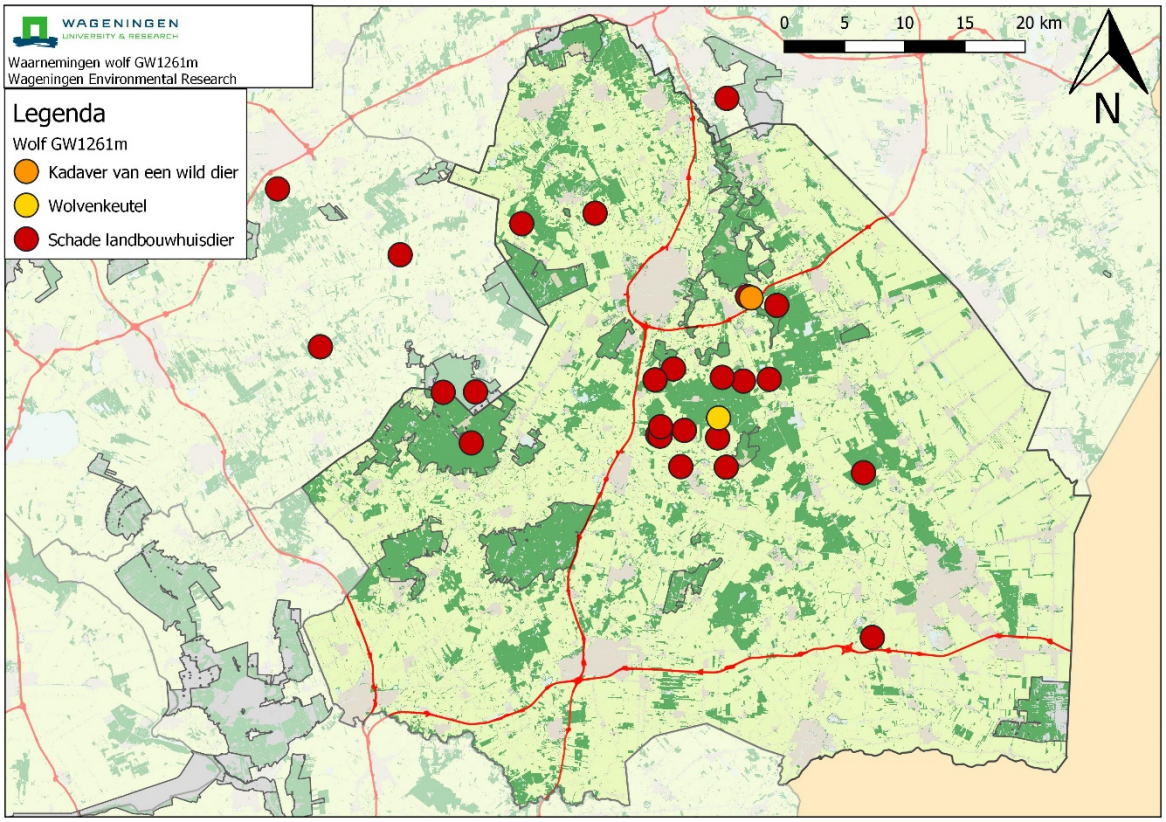

Foto: Mogelijk wolf GW1261m op een cameraval opname (foto: Staatsbosbeheer Midden-Drenthe / vrijwilligers cameravalnetwerk).

3 Resultaten

3.1 Wolf GW1261m

Van wolf GW1261m zijn 29 genetisch bewezen waarnemingen in de periode 19-11-2019 tot 7-7-2020 in Nederland, met name in Drenthe (zie figuur 2). Op 23-11-2019 is hij in Groningen vastgesteld en in de periode 2-12-2019 tot 7-7-2020 is hij zeven keer vastgesteld in Fryslân. Van de 29 waarnemingen was het merendeel afkomstig van DNA van gebeten schapen. Er is 1 wolvendrol en 1 gedode ree gevonden in Drenthe die genetisch tot GW1261m konden worden herleid. Daarnaast waren er cameravalbeelden, maar daarbij is het niet zeker dat het om de betreffende wolf gaat, en ook de locaties van de camera's zijn niet gebiedsdekkend.
Kortom voor wolf GW1261m is het beeld van zijn activiteitsgebied heel anders dan van wolven die met name op basis van drollen worden vastgesteld, zoals gevestigde wolven op de Veluwe. Onduidelijk is ook of aanvallen op schapen willekeurig in het activiteitsgebied plaatsvinden, of met name tijdens verkenningsrondes in de grotere regio. Oftewel, laten de stippen globaal het hele activiteitsgebied zien van deze wolf, of is dit de kern?
Vervolgens verdween GW1261m een tijdje van de radar om na bijna 3 maanden (op 1 oktober 2020) weer op te duiken te Dörpen, niet ver over de grens met Drenthe, waar hij schapen heeft gebeten. Wat het dier waar heeft gedaan in de tussentijd is niet bekend.
Dit gedrag is echter niet onnatuurlijk voor wolven. Dat maakt het uitwerken van beleid, zoals het IPO Wolvenplan, ook uitdagend. Op hoofdlijnen is het basisgedrag van wolven wel aan te geven. Ouders hebben een territorium, jongen trekken vroeg of laat (of niet) weg uit dat territorium op zoek naar een eigen plek. Sommige vestigen zich dichtbij, andere lopen heel ver. Sommige vestigen zich direct in geschikt leefgebied, andere blijven lang dolen tot ze een geschikt leefgebied vinden, met een partner. Sommige keren terug naar de ouderlijke roedel. Kortom, het zijn de uitzonderingen die de regels betwisten en, in dit geval, uitdagend maken.. De kern van zijn activiteit leek, tot voorkort, in het Hart van Drenthe te liggen. Aangezien GW1261m in oktober weer in Duitsland opdook is in overleg met de ambtenaren van de Provincie Drenthe besloten nu geen leefgebied voor deze wolf aan te wijzen, aangezien het onvoldoende duidelijk is wat dit leefgebied precies is Wel zal de data van deze wolf benut worden om gebieden te duiden waar wolven frequenter opduiken in Drenthe, en waar dus een grotere kans is om een conflict met schapen te krijgen, de risicokaart.

Figuur 2: Locaties waar GW1261m is vastgesteld bij aanvallen op schapen (rode cirkel), via een gevonden wolvendrol (gele cirkel) en via een dood ree (oranje cirkel).

3.2 Waarnemingen wolven in Drenthe

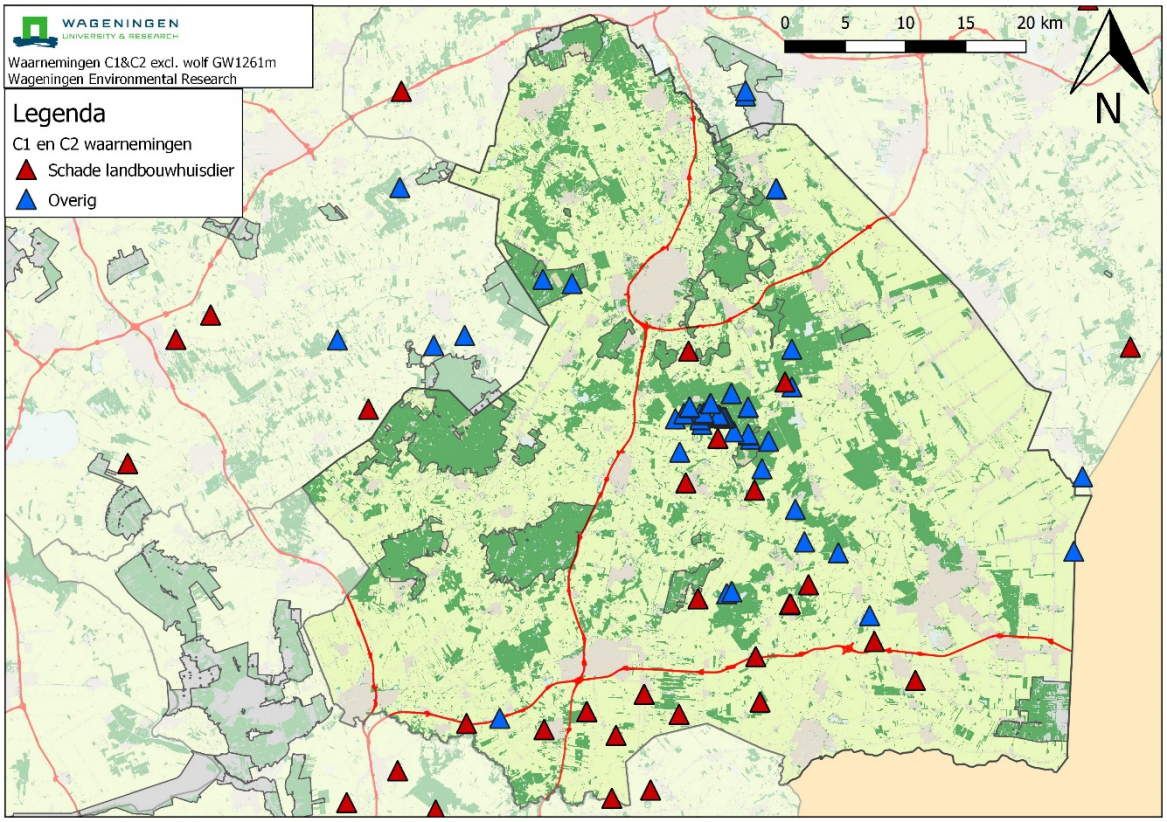
Monitoring van wolf in Nederland

Namens de provincies is BIJ12 onder andere verantwoordelijk voor de monitoring van wolven in Nederland. Dit is onderverdeeld in monitoring van faunaschade en daarnaast monitoring van de wolf in het algemeen. Schade aan landbouwhuisdieren worden voornamelijk afgehandeld door taxatiebureaus die in opdracht van BIJ12 DNA afnemen indien wolf als dader niet op voorhand kan worden uitgesloten. Daarnaast zijn er enthousiaste en veelal opgeleide vrijwilligers, boswachters en professionals actief die sporen als keutels en dode wilde hoefdieren melden en/of meldingen verifiëren en eventueel bemonsteren voor DNA onderzoek. Dit is door BIJ12 uitgezet bij de Zoogdiervereniging die daarvoor een wolvenmeldpunt heeft opgezet. Indien een wolf zich mogelijk langere tijd in een regio ophoudt, dan vindt ook actieve monitoring in het leefgebied van die wolf plaats. Daarin is het Monitoringsplan Wolf (Klees et al. 2019) leidend. Actieve monitoring, onder andere met cameravallen, wordt uitgevoerd door de Zoogdiervereniging.
DNA van bijtwonden (swabs) of gevonden wolvendrollen worden in opdracht van BIJ12 op het laboratorium van WENR onderzocht om vast te stellen of het 1: om een wolf ging (soortsbepaling) en 2: om welke wolf het ging (individu, geslacht, herkomst). Hierin werkt WENR samen binnen het CEwolf consortium zodat DNA-paspoorten uitgewisseld kunnen worden en dus ook bewegingen van wolven over de landsgrenzen kunnen worden gevolgd.

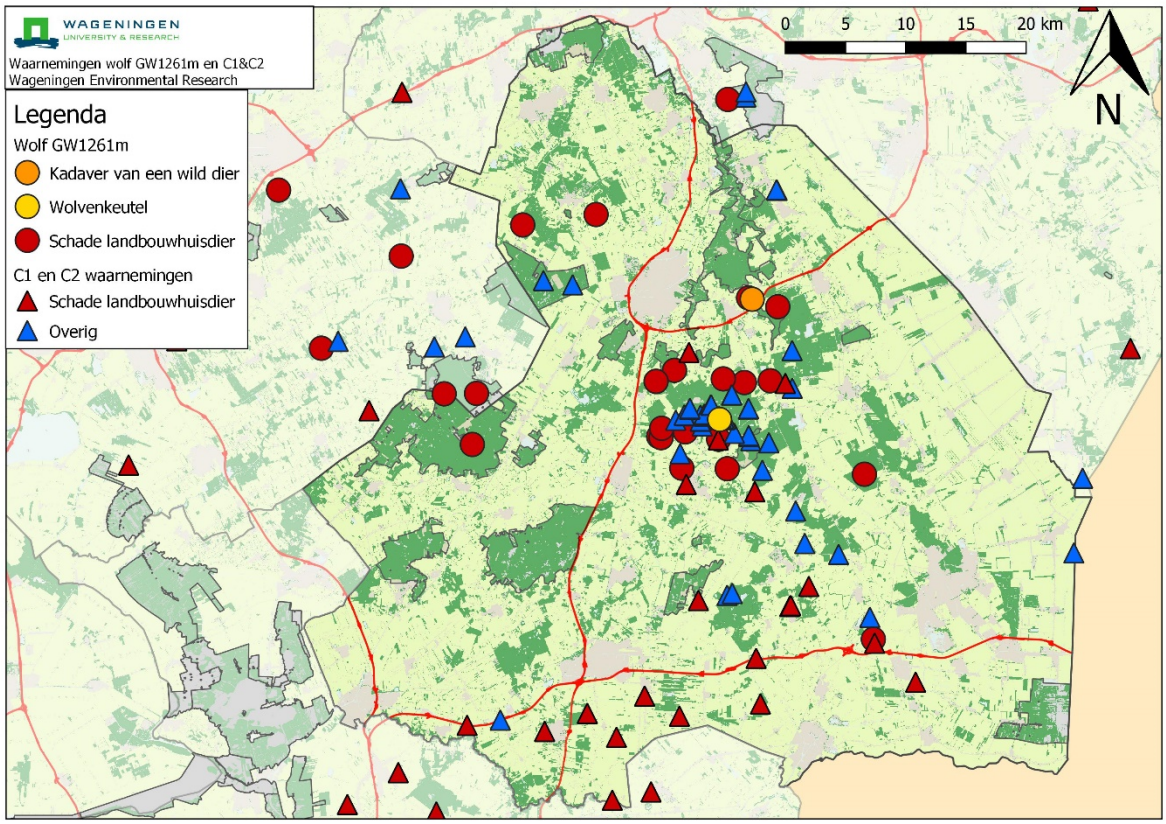
Conform het Monitoringsplan Wolf en internationale standaarden wordt er gewerkt met verschillende criteria van waarnemingen:
C1: harde bewijzen (met name op basis van DNA, of goede foto/filmbeelden)
C2: bevestigde waarneming (bijvoorbeeld keutel of loopspoor wat goed is gedocumenteerd en wat door deskundigen als zekere wolf wordt beoordeeld).
C3: onbevestigde waarneming (waarneming die niet te verifiëren is door deskundigen).

Wolven in Drenthe

Wolven kunnen heel onzichtbaar zijn, ook in ons drukke Nederland. Veelal wordt hun aanwezigheid vroeg of laat vastgesteld aan de hand van DNA sporen van gebeten schapen. Voor deze analyse is gewerkt met alle C1 en C2 data van wolven in Drenthe (en directe omgeving) voor de periode 2015 – 28 juli 2020. De resultaten zijn weergegeven in de figuren 2 en 3. In Drenthe zijn sinds 2015 43 geregistreerde aanvallen op schapen geweest, waarbij op basis van DNA van gebeten schapen elf individuele wolven zijn vastgesteld, waaronder GW1261m. De informatie uit figuur 2 en 3 zijn samengenomen in figuur 4. In figuur 4 zijn in rood de aanvallen op schapen weergegeven. Rode cirkels betreft wolf GW1261m, rode driehoeken de overige wolven.

Figuur 3: C1 en C2 waarnemingen van wolven in Drenthe, exclusief wolf GW1261m, in de periode 2015-28 juli 2020. De data is onderverdeeld in aanvallen op landbouwhuisdieren (rode driehoek) en overige waarnemingen (vooral cameravalbeelden; blauwe driehoek).

Figuur 4: Alle zekere waarnemingen van wolven in de provincie Drenthe, onderverdeeld naar aanvallen op landbouwhuisdieren (rode driehoek/cirkel) en overige waarnemingen (vooral cameravalbeelden; blauwe driehoek/cirkel). Hierbij is wolf GW1261m apart van de overige data weergegeven, middels een cirkel in plaats van driehoek. De gele cirkel betreft een drol die genetisch tot GW1261m is herleid en de oranje cirkel een gedood ree.

3.3 Locaties wolf-schaap conflict

Uit figuur 4 is af te leiden dat de meeste aanvallen op schapen zich voordoen in het zuidelijk deel van de provincie Drenthe, rondom de A28 en A37 Meppel richting Emmen. Daarnaast zijn er aanvallen geweest in het Hart van Drenthe (regio Hooghalen-Grolloo).

Uit figuur 2 is af te leiden dat GW1261m vooral actief was in het Hart van Drenthe, vastgesteld aan de hand van DNA van 13 schapenaanvallen en 1 drol. Daarnaast was hij actief in de Friese grensstreek in het Drents-Friese woud en de regio ten noorden van Fochtelooerveen (4 schapenaanvallen op Drents grondgebied), maar ook nabij de A37 regio Emmen (1 schapenaanval).

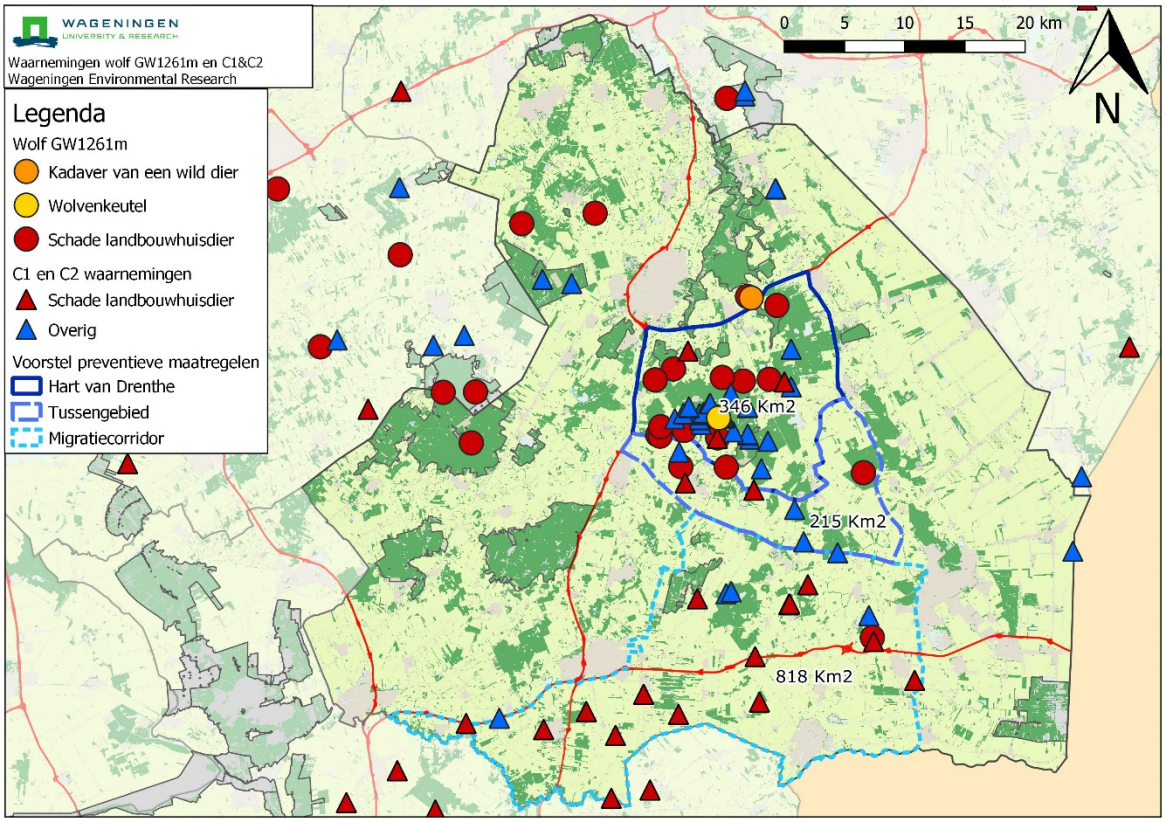
In figuur 4 is met rode driehoeken of cirkels alle data van schapenaanvallen in Drenthe door wolven weergegeven. Het belangrijkste gebied betreft dan het Hart van Drenthe, mede als ook alle andere C1 en C2 data (blauwe driehoek of cirkel) van wolven wordt meegenomen. Daarnaast het zuidelijk deel van de provincie rondom de A28-A37 Meppel-Emmen, wat mogelijk een migratiecorridor voor zwervende wolven betreft. Vervolgens blijven dan nog wat minder geclusterde locaties over.

3.3.1 Beleidsopties aanwijzen risicogebied

Het is de wens van Provincie Drenthe om een risicogebied aan te wijzen, een gebied waarbinnen de kans op een conflict tussen een wolf en schapen groot is. Dat risico is van vele factoren afhankelijk zoals relatieve aanwezigheid van een wolf, dichtheid van schapen, mate van bescherming van die schapen, kwaliteit van het leefgebied etc. Voor deze analyse is met name uitgegaan van bewezen aanvallen van wolven op schapen in Drenthe vanaf de terugkeer van de wolf in Nederland in 2015. Daarnaast is gebruik gemaakt van zekere waarnemingen van wolven in Drenthe.

Zoals in 3.3 uitgewerkt zijn het Hart van Drenthe en de migratiecorridor rond de A28-A37 Meppel Emmen voor het aanwijzen van een risicogebied het meest belangrijk (in de tekst onder figuur 5 wordt dit nader uitgewerkt). Daar hebben de meeste aanvallen op schapen plaatsgevonden en omdat in het Hart van Drenthe de meeste waarnemingen van wolven zijn gedaan. Vaak vallen er meerdere slachtoffers onder schapen bij een aanval van een wolf. In deze analyse is geen rekening gehouden met het aantal slachtoffers, alleen met het aantal incidenten. Dit is vervolgens uitgewerkt in figuur 5 waarin de verschillende risicogebieden onafhankelijk zijn weergegeven.

De verspreide clusters van waarnemingen van wolven tegen de Friese provinciegrens zijn niet meegenomen omdat het enkel GW1261 betreft en het vooralsnog een gering aantal aanvallen betreft. Dit kan toekomstig op basis van ontwikkelingen wel worden aangewezen.

Figuur 5: Risicogebieden in Drenthe.

In figuur 5 zijn de risicogebieden weergegeven en genoemd als '**Hart van Drenthe'** (met een oppervlakte van 346km^2), '**Migratiecorridor** (818km^2)' en '**Tussengebied** (215km^2)'. Deze laatste is een regio tussen het Hart van Drenthe en de Migratiecorridor en is bedoeld om beleid de optie te bieden een aaneengesloten gebied aan te wijzen als risicogebied. In 3.3.2 is de begrenzing nader toegelicht.

Sinds 2015 zijn er in Drenthe 43 geregistreerde aanvallen geweest op landbouwhuisdieren (met name schapen). 19 gevallen (44%) in de Migratiecorridor; 15 (35%) in het Hart van Drenthe, 4 (9%) in Tussengebied en 5 (12%) in de rest van Drenthe. Als dat relatief wordt berekend, dan kent Hart van Drenthe 0,043 aanval/km^2, Migratiecorridor 0,023 aanval/km^2 en Tussengebied 0,019 aanval / km^2. Kortom qua aantal incidenten is Migratiecorridor het meest belangrijk, maar relatief zijn de meeste incidenten in het Hart van Drenthe. Hier is de grootste concentratie van aanvallen te zien. De risicogebieden **Hart van Drenthe** en **Migratiecorridor** omvatten samen ***79% van alle geregistreerde aanvallen op landbouwhuisdieren***. Indien Tussengebied ook word meegenomen dan is dat zelfs 88%. Conform de wens van de provincie word met het aanwijzen van dit risicogebied een regio aangewezen waar in de afgelopen 5 jaar het merendeel van de aanvallen op landbouwhuisdieren heeft plaatsgevonden.

3.3.2 Begrenzing gebieden

Zoals in 1.3 aangegeven zijn herkenbare geografische elementen benut om het beoogde gebied, Hart van Drenthe en Mirgratiecorridor te omgrenzen. Aanvullend is het gebied ertussen ook begrensd en Tussengebied genoemd. Dit is gedaan om het beleid de optie te bieden een totaalgebied aan te wijzen. Deze begrenzingen zijn dus enigszins arbitrair gedaan en kunnen desgewenst worden bijgesteld.

Omschrijving geografische begrenzing risicogebieden:

Hart van Drenthe: Westelijke zijde A28 vanaf oranjekanaal tot aan knooppunt Assen, noordelijke grens N33 van knooppunt Assen tot verkeersplein Gieten, oostelijke grens N34 verkeersplein Gieten tot aan kanaal Buinen-Schoonoord daarna kanaal volgen tot aan Brammerhoopstraat in Eeserveen -> Brammerhoopstraat Eeserveen-> Borgerzijtak -> kanaal Borger- Odoorn tot Oranjekanaal, zuidelijke grens is Oranje kanaal van Schoonoord tot A28.

Tussengebied: Westelijke grens is A28 vanaf knooppunt Westerbork tot aan Oranjekanaal, noordelijke grens is Oranjekanaal tot aan kanaal Borger-Odoorn-> Borgerzijtak-> Brammerhoopstraat Eeserveen tot aan kanaal Buinen-Schoonoord-> kanaal Buinen-Schoonoord tot aan N34, Oostelijke grens is de N34 vanaf het Oranjekanaal tot aan afslag Emmen, zuidelijke grens is vanaf N381 vanaf kruising met N34 tot aan knooppunt Westerbork kruising A28.

Migratiecorridor: westelijke grens A28 vanaf grens met Overijssel -> knooppunt Hoogeveen -> A37 tot afslag Hoogeveen-Oost -> richting het noorde Weg van het Oost -> Stephensonstraat -> Molenweg doorsteek achter bebouwing -> Achteromsedijk -> Plesmanstraat -> Europaweg -> Hoogeveenseweg tot Linthorst Homankanaal -> Linthorst Homankanaal tot aan De Hullen -> N374 Hoogeveenseweg tot aan N381, Noordelijke grens N381 vanaf afslag Westerbork tot aan N34 -> Twee Provinciënweg tot aan Westeind (achter parkeervoorziening en bebouwing langs richting het zuiden tot aan Wildlands Adventure Zoo -> Schapenveenweg -> Emerweg -> Nieuw-Amsterdamsestraat -> Dikkewijk -> N853 tot aan grens met Duitsland, zuidzijde grens Drenthe met Duitsland en Overijssel aanhouden tot aan A28.

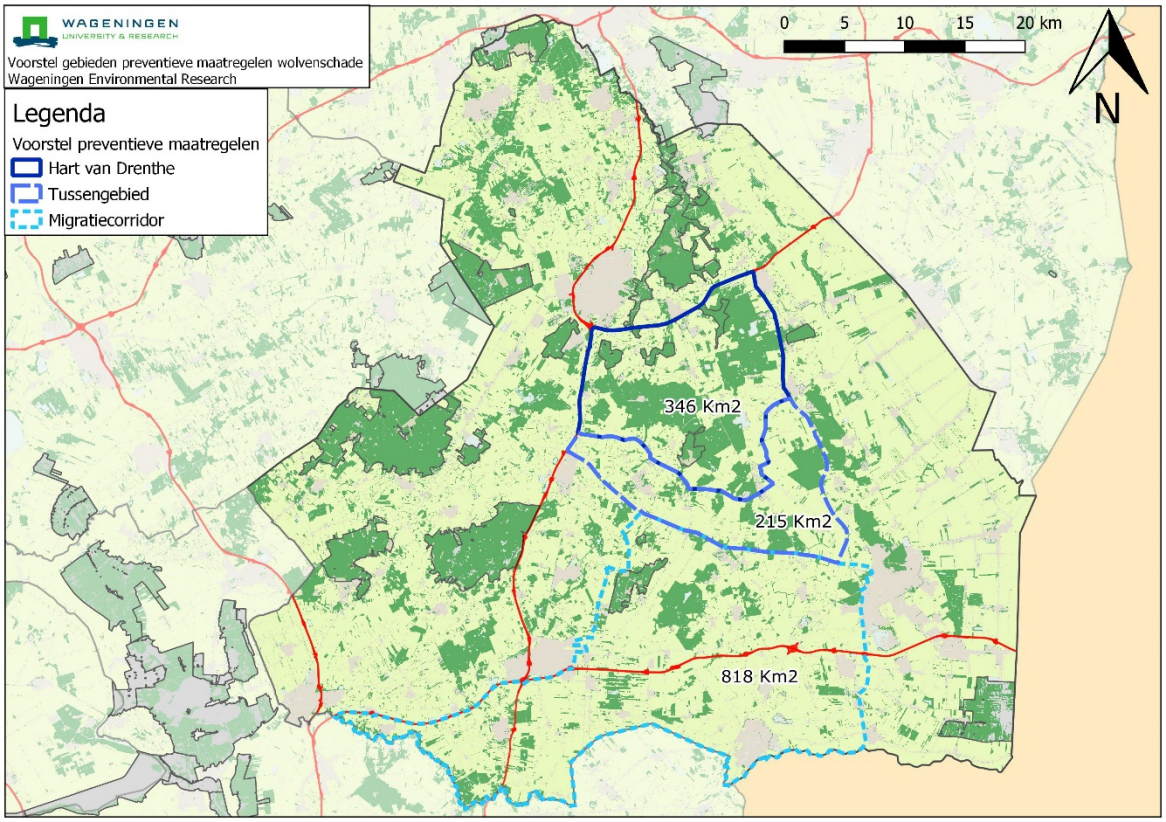
4 Advies aanwijzen risicogebied

Wij bevelen aan om als risicogebied ‘Hart van Drenthe’ én ‘Migratiecorridor’ aan te wijzen. Daarnaast kan additioneel ‘Tussengebied’ meegenomen worden om zodoende een aaneengesloten gebied te realiseren. Zie figuren 5 en 6.

4.1.1 Aanbevelingen

- Het is van belang om bij de publicatie van het vast te stellen risicogebied geen gevoelige informatie weer te geven. Locaties waar wolven zich frequent hebben opgehouden (hogere dichtheid van punten in figuur 2-5) kan een verstoringsrisico opleveren voor eventueel toekomstige wolven. Het is bijvoorbeeld niet uit te sluiten dat GW1261m binnenkort weer in het Hart van Drenthe opduikt. Vandaar dat het wenselijk is om bij de publicatie alleen de omgrenzing van het risicogebied te publiceren. Zie ook het advies van Provincie Gelderland, waarin wel het leefgebied is aangewezen, vertaald naar geografische grenzen, zonder het activiteitgebied inzichtelijk te maken. Zie figuur 6 als voorbeeld voor Drenthe. Ook kan van dit advies een neutrale versie worden gemaakt die wel geschikt is om te openbaren, door met name de figuren 2-5 niet op te nemen, maar alleen de bevindingen daaruit.

- Het is van belang om de ontwikkelingen van wolven en tevens incidenten tussen wolven en landbouwhuisdieren goed te blijven volgen om op basis van voortschrijdend inzicht het aangewezen risicogebied te kunnen bijstellen/opschalen. Daarvoor zijn verschillende opties. Indien nog geen sprake is van een vestiging kan gedacht worden aan het aanwijzen van grotere eenheden natuur met een bepaalde bufferzone daaromheen. Schaaphouders in en rond natuurgebieden zouden daarmee subsidie kunnen benutten voor kuddebescherming. Een andere optie is het aanwijzen van een gebied indien in dat gebied herhaald schade wordt vastgesteld in een bepaalde tijdsperiode.

Figuur 6: Begrenzing risicogebieden Drenthe.

Literatuur

Barja, I., F.J. de Miguel & F. Barcena 2005. Faecal marking behaviour of Iberian wolf in different zones of their territory. Folia Zoologica 54(1/2): 21-29.

Blanco, J.C., Y. Cortes & E. Virgos 2005. Wolf response to two kinds of barriers in an agricultural habitat in Spain. Can. J. Zool. 83: 312–323.

BIJ12 Faunapreventiekit (FPK) wolf: [https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-wolven/]

Fechter, D. & L. Storch 2014. How many wolves (Canis lupus) fit into Germany? The role of assumptions in predictive rule-based habitat models for habitat generalists. PLoS ONE 9(7): e101798.https://doi.org/10.1371/journal.pone.0101798

Groot Bruinderink, G.W.T.A., Jansman, H.A.H., Jacobs, M.H., Harmsen, M. 2012. De komst van de wolf (Canis lupus) in Nederland: een 'factfinding study'. Wageningen: Alterra, Wageningen-UR, (Alterra-rapport 2339) - 69

IPO 2019. Interprovinciaal wolvenplan. IPO, Den Haag.

Jansman, H.A.H., T. Visser & D.R. Lammertsma 2019. Beïnvloedingsregio gevestigde wolf Veluwe - *Opties voor een regioafbakening.* Wageningen Environmental Research.

Jedrzejewski, W., K. Schmidt, J. Teuerkauf, B. Jedrzejewski & H. Okarma 2001. Daily movements and territory use by radio collard wolves (Canis lupus) in Bialowieza primeval forest in Poland. Canadian J. Zool. 79(11): 1993-2004.

Jedrzejewski, W., K. Schmidt, J. Teuerkauf, B. Jedrzejewski & R. Kowalczyk 2007. Territory size of wolves Canis lupus: linking local (Bialowieza Primeval Forest, Poland) and Holarctic-scale patterns. Ecography 30: 66-76.

Klees, D., J. van Leeuwen & E. van Norren 2019. Monitoringplan Wolf, Steunstichting VAA, Zoogdiervereniging.

Mech L.D. & L. Boitani (editors) 2003: Wolves: behavior, ecology, and conservation. University of Chicago Press, Chicago.

Mech, L.D., D.W. Smith & D.R. Macnultry 2015. Wolves on the hunt – the behavior of wolves hunting wild prey. University of Chicago press.

Merrill, S.B. 2000. Details of Extensive Movements by Minnesota Wolves (Canis Lupus). The American Midland Naturalist 144 (2): 428-433.

Myslajek, R.W., M. Tracz, M. Tracz, P. Tomczak, M. Szewczyk, N. Niedzwiecka & S. Nowak 2018. Spatial organization in wolves Canis lupus recolonizing north-west Poland: Large territories at low population density. Mammalian Biology 92: 37–44.

Ražen, N., Brugnoli, A., Castagna, C. et al. 2016. Long-distance dispersal connects Dinaric-Balkan and Alpine grey wolf (Canis lupus) populations. Eur J Wildl Res 62(1): 137-142.

Reinhardt, I. & G. Kluth 2016. Abwanderungs- und Raumnutzungsverhalten von Wölfen (Canis lupus) in Deutschland. Ergebnisse einer ersten Telemetriestudie. Natur und Landschaft 91(6): 262-271

Zub, K., J. Theuerkauf, W. Jędrzejewski, B. Jędrzejewska, K. Schmidt & R.Kowalczyk 2003. Wolf pack territory marking in the Białowieża Primeval Forest (Poland). Behaviour 140(5): 635-648.

Wageningen Environmental Research
Postbus 47
6700 AA Wageningen
T 0317 48 07 00
www.wur.nl/environmental-research

Wageningen Environmental Research
Rapport
ISSN 1566-7197

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 5.000 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

Geachte gebiedscommissie en gedeputeerde,

In dit schrijven willen wij graag aan jullie voorleggen welke vragen/zorgen er leven onder de Shetlandpony-liefhebbers uit Drenthe omtrent de vestiging van de wolf in onze provincie.

Ik zal ons eerst even voorstellen: wij zijn een afvaardiging van de twee actieve fokverenigingen in Drenthe. In totaal hebben wij samen 130 leden met naar schatting ruim 800 Shetlandpony's. We zijn als vereniging, naast genieten van onze pony's, bezig met verbetering van het ras. Daarnaast is een deel van onze leden actief met het gebruik van de pony's. We organiseren op twee verschillende plaatsen een jaarlijkse keuring waarbij op beide plaatsen ruim 200 dieren aan deelnemen. De meeste leden zijn actieve fokkers die elk voorjaar diverse veulens fokken.

Jullie zullen begrijpen dat wij niet staan te juichen bij de komst van de wolf in onze provincie.

Tot nu toe zijn er gelukkig nog geen aanvallen van de wolf op een Shetlandpony bewezen en uiteraard hopen we dat dit zo blijft. Er is 1 geval geweest in Noord-Brabant, maar helaas door publieke druk heeft de eigenaar afgezien van een DNA onderzoek door BIJ12.
Nu de wolf definitief gevestigd is en mogelijk het in de toekomst een wolvenpaar wordt met jonge wolven, worden bij ons de zorgen groter. We begrijpen dat bij een rondzwervende wolf de eerste aandacht uitgaat naar de schapenhouders. Maar in de hele communicatie missen wij de bredere kijk op de toekomst en wat dit voor andere dieren dan de schapen gaat betekenen. Als straks de schapen en geiten beveiligd zijn, gaat de blik van de wolf mogelijk, naast naar het wild in Drenthe, ook richting onze pony's.
In de communicatie die we lezen, wordt er wel een keer wat gezegd over paarden, maar niet over pony's. Paarden en pony's zijn niet alleen in grootte, maar ook in de manier waarop ze gehouden worden, niet te vergelijken met elkaar.
De shetlander is een dier wat buiten gehouden dient te worden en wat hier ook qua kenmerken helemaal op ingericht is. Het is een sober ras wat met weinig voedsel toe kan en weinig last heeft van verschillende weersinvloeden. Het is, op hier en daar een professionele handelaar na, een diersoort wat alleen maar hobbymatig gehouden wordt. We zijn een stel liefhebbers met elkaar.
Graag zouden wij van jullie als gebiedscommissie willen weten waar we aan toe zijn en wat jullie denken wat we kunnen verwachten van de vestiging van de wolf.
Als we de cijfers uit Duitsland voorbij zien komen worden we daar niet blij van! De groei in aantallen van de wolf en hiermee samengaand de aanvallen op landbouwhuisdieren doet ons vrezen voor de toekomst van bepaalde dieren in Nederland. En de beelden een week geleden van een aangevallen Shetlandpony helpen daar niet bij. Ook het beeld van een Duitse boer die dode schapen heeft door een aanval van de wolf, terwijl zijn afrastering meer dan voldoet aan alle eisen waarvan gezegd is dat het voldoende moet zijn, roept bij ons vragen op. Vandaar dat we contact met jullie als commissie hebben gezocht en willen we graag de volgende dingen aan jullie voorleggen en van jullie een advies ontvangen hoe hiermee om te gaan of indien mogelijk een antwoord op de vragen. Ik zal proberen het per vraagstuk hieronder uiteen te zetten.

1. Komt er mogelijk een aangewezen gebied waarin de wolf in Drenthe ongestoord mag leven? En/of gaat er een maximum komen wat betreft het aantal wolven wat in Drenthe kan leven?
2. Komen er vanuit de gebiedscommissie ook aanbevelingen richting onze leden om hun dieren te kunnen beschermen? De Shetlandpony is van nature een vluchtdier en door dit gegeven zijn de meeste weides ook ingericht op het niet uitbreken van dieren. Dit is iets anders dan het weren van wilde dieren. Zoals hierboven genoemd blijkt blijkbaar dat de 1.20 m hoogte niet altijd toereikend is gebleken. En een aanpassing van de afrastering is die automatisch voor kosten van de eigenaar van de dieren?
   Voor schapen wordt er gesproken over nachtweides en/of nachthokken. Hierin verschillen schapen en Shetlandpony 's nogal.

Het is niet mogelijk om zoals bij de schapen vele pony's in een grote stal of in een kleine weide bij elkaar te zetten. Dit gaat juist grote problemen opleveren. Daarbij komt dat, mocht dit wel een advies worden om de dieren 's nachts in stallen te plaatsen, dit naast de hele hoge kosten, ook de medewerking gaat vragen van alle gemeentes om dit toe te laten. Veel van onze leden krijgen door de ligging van hun weiland geen vergunning voor het plaatsen van een stal. Dan gaat het al helemaal niet lukken om een aanvraag goedgekeurd te krijgen voor een stal waar bijvoorbeeld 20 pony's gestald kunnen worden.

3. De geboorte van veulens gebeurt hoofdzakelijk buiten, in de natuurlijke omgeving van de pony's . Is dit straks nog wel mogelijk of gaat de wolf ervoor zorgen dat onze pony's steeds minder natuurlijk gehouden kunnen worden?
4. Kan de gebiedscommissie ons een toekomstverwachting geven, zodat we een idee hebben wat ons te wachten staat, mocht er een roedel wolven in Drenthe komen?
5. Veel van onze leden hebben in de najaars- winterperiode hun dieren bij boeren in het weiland lopen voor weilandonderhoud. Deze weilanden zijn niet voorzien van wolfwerende maatregelen. Is dit straks nog wel mogelijk? Het kan uit financieel oogpunt niet uit om dan die grote oppervlaktes wolf-proof te maken. Ook boeren zitten hier vaak niet op te wachten omdat het land ook gemaaid moet worden in de zomermaanden. Mocht dit niet meer kunnen, zal dit betekenen dat vele leden zullen moeten minderen in aantallen of zelfs stoppen met hun hobby. Wij als fokkers vinden het heel ver gaan, mocht dit een gevolg van de vestiging van de wolf zijn.
6. Afgelopen periode was er te lezen in het DVHN dat [redacted] oproept tot een aanpassing van het wildbeheer in Drenthe met het verwelkomen van wilde zwijnen en damherten zodat de wolf dan genoeg te eten heeft. Deze meneer verkondigde in 2012 nog dat er in Drenthe genoeg wild te eten was voor de wolf. Hebben jullie zicht op wat op dit moment het aanbod wild is voor de wolf en of dit überhaupt genoeg is mocht zicht straks een wolvenpaar met jongen vestigingen?
7. Op dit moment is op de website van BIJ12 alleen iets te vinden over de vergoeding voor de schapenhouders bij een mogelijke aanval van de wolf. Gaat dit nog worden uitgebreid met andere diersoorten of wordt er afgewacht tot er eerst een slachtoffer valt te betreuren? En hoe gaat zoiets in zijn werk? Is er alleen een vergoeding voor (de in ons geval) verongelukte shetlander? Wat gebeurt er bij letselschade? Stel een pony wordt dermate verwond dat er niet meer mee gefokt kan worden of er kan niet meer meegedaan worden aan stamboekkeuringen, is hier ook een vergoeding voor? En is er een vergoeding voor indirecte schade zoals het verwerpen van veulens door de stress van het bezoek van een wolf?
8. Is het mogelijk dat er een afvaardiging van ons in nauw contact blijft met de gebiedscommissie?

Zoals jullie kunnen lezen, leven er diverse vragen onder ons. We hopen met dit schrijven en met onze vragen jullie te helpen richting een voor iedereen bevredigende werkwijze omtrent de vestiging van de wolf in Drenthe. Graag zouden wij de volgende keer wel aanwezig zijn bij een overleg zodat we mogelijk vragen of onduidelijkheden kunnen beantwoorden.

Met vriendelijke groet,
Namens de fokverenigingen NSPS Drenthe Zuid en Drenthe Noord,

[redacted]

1e ACTUALISATIE/VOORJAARSNOTA 2021

Inleiding

< algemene bestuurlijke inleiding nog toevoegen >

Financieel perspectief

Voor het volgen van het financieel perspectief is start- en eindpunt het financieel perspectief, zoals dat neerslaat in de vrije bestedingsruimte. Daarbij is het uitgangspunt dat deze nooit negatief mag zijn, want dat zou een begrotingstekort betekenen.

Het startpunt van de 1e Actualisatie/Voorjaarsnota 2021 bestaat uit de stand van de vrij besteedbare ruimte volgens de voorstellen die op 2 juni 2021 voor agendering in Provinciale Staten zijn aangeleverd. Dat is de meest actuele stand. Deze wordt bijgewerkt voor “nawerk”, bestaande uit overhevelingen uit de Jaarstukken 2020 en enige noodzakelijke correcties. Cijfermatig ziet dit er als volgt uit:

	Omschrijving	I/S	2021	2022	2023	2024	2025
	Actuele stand vrije ruimte (PS 2 juni 2021)		627.606	3.144.220	8.572.306	6.894.506	5.954.058
#	**Effecten Jaarrekening 2020:**						
0	Overhevelingen vanuit de JR 2020	I	-3.749.914	-	-	-	-
	Dekking saldireserve	I	3.749.914	-	-	-	-
	Oude investeringsagenda naar programma 9	I	-	-	-	-	-
	Aframen IBDO vouchers	I	75.000	-	-	-	-
	Af te ramen posten in 2021	I	804.987	168.652	409.022	-	-
	Stand Vrije bestedingsruimte na verwerking Jaarrekening 2020		**1.507.593**	**3.312.872**	**8.981.328**	**6.894.506**	**5.954.058**

Vanuit deze bijgewerkte stand wordt dan de 1e Actualisatie 2021 uitgewerkt. Deze 1e Actualisatie 2021 bestaat uit enerzijds onontkoombare ontwikkelingen en anderzijds beleidsvoorstellen voor uitvoering van voorgenomen beleid met een bijbehorende financiële dekking. Vanuit deze gedachte wordt in de 1e Actualisatie 2021 zo veel mogelijk van bestaande budgetten gebruik gemaakt voor de dekking van de (extra) lasten. In veel gevallen gaat het hier ook om bestemmingsreserves, zoals de reserve Investeringen Verkeer en Vervoer (die opgaat in de nieuwe Mobiliteitsreserve) en verder nog om de stelpost voor indexering van inkoopbudgetten (die voornamelijk voor de dekking van stijgende loonkosten wordt ingezet).

Voor de dekking van het dan nog resterende tekort achten wij het verantwoord een stelpost onderuitputting 2021 te hanteren. De afgelopen jaren is er telkens sprake geweest van onderuitputting in de lopende begrotingen. Naar verwachting zal dit ook voor de Begroting 2021 wel weer gelden. Voorgesteld wordt daarom voor de dekking van de 1e Actualisatie een stelpost in de Begroting 2021 op te nemen ter hoogte van het geconstateerde tekort. Realisatie kan vervolgens plaatsvinden in de Slotwijziging van de Begroting 2021.

		1e Actualisatie 2021: Onontkoombare mutaties en voorstellen met dekking						
	1.01	IDA	S	-245 000	-245.000	-245.000	-245.000	-245.000
	1.02	Verhoging provinciale bijdrage aan het IPO (provinciaal aandeel)	I	-97.138	-	-	-	-
	1.03	Participatie Omgevingswet	I	-50 000	-	-	-	-
		Dekking vrijval budget Huisnet	I	50 000	-	-	-	-
	1.04	Jongerenraad	I	-10 000	-10.000	-10.000	-	-
		Dekking Jongerenraad, CdK	I	5 000	5.000	5.000	-	-
		Dekking Jongerenraad, SG	I	5 000	5.000	5.000	-	-
	1.05	Meerjarig aframen Regio Groningen Assen	S	6 041	6.041	6.041	6.041	6.041
	1.06	SNN	S	-	-873.654	-873.654	-873.654	-873.654
	2.01	Bijramen Agrarisch Natuurbeheer	I	-745 338	-745.338	-745.338	-745.338	-745.338
		Dekking Reserve Natuurbeleid	I	372 669	372.669	372.669	372.669	372.669
		Dekking bijdrage EU	I	372 669	372.669	372.669	372.669	372.669
	2.02	Subsidieregeling preventie maatregelen wolf	I	-200 000	-	-	-	-
		Dekking Reserve Natuurbeleid	I	200 000	-	-	-	-
	2.03	Subsidie Grondverwerving NNN	I	-2.298 000	-	-	-	-
		Dekking Reserve Natuurbeleid	I	2.298 000	-	-	-	-
	2.04	Uitvoering regeling provinciale aankoop veehouderijen	I	-12.406 500	-	-	-	-
		Dekking Bijdragen Ministerie van LNV	I	12.406 500	-	-	-	-
	2.05	Drentse aanpak Stikstof	I	-144 000	-340.000	-125.000	-	-
	2.06	Indexatie deelnemersbijdrage Prolander	I	-	-	-80.000	-77.500	-143.500
		Dekking Reserve Natuurbeleid	I	-	-	80.000	77.500	143.500
	3.01	Bijdrage overbruggingsperiode GAE	I	-502 235	-900.000	-900.000	-	-
		Dekking Reserve Investeringsbijdrage Groningen Airport Eelde	I	502 235	900.000	900.000	-	-
	4.01	RSP Spoor Zwolle Coevorden Emmen	I	-978 048	-	-	-	-
		Dekking Bijdrage mobiliteitsfonds	I	978 048	-	-	-	-
	4.02	Doortrappen	I	-200 000	-	-	-	-
		Dekking Reserve voormalige BDU Verkeer en Vervoer	I	200 000	-	-	-	-
	4.03	Waterstofbussen	I	-750 000	-	-	-	-
		Dekking Rijksbijdrage waterstofbussen	I	750 000	-	-	-	-
	4.04	Stimulering door werkgevers van gebruik van de fiets voor woon-we	I	-27 548	-	-	-	-
		Dekking Rijksbijdrage	I	27 548	-	-	-	-
	4.05	Afkoop glasvezel Hoogeveensche vaart	I	-105 000	-	-	-	-
		Dekking bijdrage waterschap WDOD	I	52 500	-	-	-	-
		Dekking Reserve groot (variabel) onderhoud Wegen en Vaarwegen	I	52 500	-	-	-	-
	4.06	Bijhouden BGT	S	-205 000	-205.000	-205.000	-205.000	-205.000
	4.07	Bijstelling groot variabel onderhoud: variabel onderhoud vaarwege	I	-29.703	-	-	-	-
		Bijstelling groot variabel onderhoud: BGT en variabel inderhoud fiet	I	-558 680	-	-	-	-
		Dekking Reserve groot (variabel) onderhoud wegen en vaarwegen	I	588 383	-	-	-	-
	4.08	Variabel onderhoud F371 Hoogersmilde	I	-113 680	-	-	-	-
		Dekking variabel onderhoud F371 bestaand	I	113 680	-	-	-	-
	4.09	Investeringskrediet oevers	I	-120 000	-	-	-	-
		Dekking bijdrage waterschap Hunze en Aas	I	120 000	-	-	-	-
	4.10	Stopzetten Gewenningsbijdrage Waterschap Velt en vecht	S	5.734	5.734	5.734	5.734	5.734
	4.11	Tarieven OV	I	-150 000	-	-	-	-
		Dekking Reserve IVV	I	150 000	-	-	-	-
	4.12	Dynamische reisinformatie openbaar vervoer	I	-90 000	-90.000	-90.000	-90.000	-
		Dekking Reserve IVV	I	90 000	90.000	90.000	90.000	-
	4.13	Mobility as a Service (MaaS)	I	-485 878	-70.686	-	-	-
		Dekking Rijksbijdrage	I	265 878	40.686	-	-	-
		Dekking bijdrage Prov. Groningen	I	220 000	30.000	-	-	-
	4.14	Mobiliteitsprogramma (doortrekken lijn 27)	I	-200 000	-200.000	-	-	-
		Dekking Reserve voormalig BDU Verkeer en Vervoer	I	200 000	200.000	-	-	-
	4.15	VRIs Meppel N851	S	488 015	-25.685	-25.685	-25.685	-25.685
	4.16	Ontwikkeling HUBs	I	-250 000	-2.000.000	-	-	-
		Dekking Reserve IVV	I	250 000	2.000.000	-	-	-
	4.17	Aanleg glasvezel tbv Hoogeveensche Vaart	S	-6 850	-6.850	-6.850	-6.850	-6.850
	4.18	Vervanging Sluisdeuren Ossensluis	S	-	-	-6.222	-6.222	-6.222
	6.01	Huurinkomsten RLS	I	90 000	-	-	-	-
		Exploitatiekosten RLS	I	-90 000	-	-	-	-
	6.02	Internationalisering	I	-38 000	-	-	-	-
		Dekking teruggave reeds betaalde voorschot	I	38 000	-	-	-	-
	6.03	Jong leren eten	I	-50 000	-	-	-	-
		DU Jong leren eten	I	50 000	-	-	-	-
	6.04	Storting leader in reserve revolverend financieren	I	-5 000	-	-	-	-
		Dekking bestaand budget Leader Zuidoost	I	5 000	-	-	-	-
	7.01	Lager dividend Enexis	S	-465 500	-	-	-	-
	7.02	Aanpassing provinciefonds	I	-60.756	-	-	-	-
	7.03	Rentebaten	S	-130 022	-121.418	-123.882	-126.736	-128.949
	7.04	Duurzame inzetbaarheid	S	-220 000	-220.000	-220.000	-220.000	-220.000
	7.05	Fiscalisering loongerelateerde kosten	S	-300 000	-300.000	-300.000	-300.000	-300.000
	7.06	Verwachte hogere opbrengsten dividend	S	57 912	-	-	-	-
		Verwachte hogere dividend opbrengst BNG	S	31 000	30.000	30.000	30.000	30.000
	7.07	Loonontwikkeling cao 2021 bij 2,5 %	S	-1.140 963	-1.196.433	-1.404.877	-1.245.501	-1.188.136
		Dekking Stelpost herstel compensatie indexering inkoopbudget	S	-	1.196.433	1.404.877	1.245.501	1.188.136
	7.08	Upgrade servers voor thuiswerken met GIS en Autocad	I	-100 000	-100.000	-100.000	-	-
		Dekking verlaging bedrijfsvoering budget	I	100 000	100.000	100.000	-	-
	7.09	Ophogen Frictiekostenbudget	S	-110 000	-110.000	-110.000	-	-
		Dekking verlagen budget totaal beschikbare loonsom	S	110 000	110.000	110.000	-	-
	7.10	Reserve compensatieverlof	I	-600 000	-	-	-	-
		Dekking verlaging bedrijfsvoering budget	I	540 000	-	-	-	-
		Dekking verlagen budget totaal beschikbare loonsom	I	60 000	-	-	-	-
	7.11	Pilot e-depot	I	-56 000	-56.000	-56.000	-	-
		Dekking Pilot e-depot	I	56 000	56.000	56.000	-	-
		Mutaties 1e Actualisatie 2021		***-2.426.527***	***-2.295.832***	***-2.089.518***	***-1.967.372***	***-1.969.585***
		Dekkingsplan 1e Actualisatie 2021:						
	*	Inzet verwachte onderbesteding 2021		918 934	-	-	-	-
		Stand vrije bestedingsruimte na verwerking 1e Actualisatie 2021		**-**	**1.017.040**	**6.891.810**	**4.927.134**	**3.984.473**

Vanuit deze tussentijds bereikte situatie van duurzaam evenwicht wordt vervolgens de Voorjaarsnota 2021 uitgewerkt. Deze bevat alle afweegbare voorstellen en voorstellen voor “nieuw beleid”. Waar binnen de voorstellen voor de Voorjaarsnota 2021 dekking uit bestaande budgetten mogelijk is, wordt deze voorgesteld. Voor enkele voorstellen, bijvoorbeeld in het geval van de Europese cofinanciering, worden specifieke dekkingsvoorstellen gedaan. Uiteindelijk blijft er dan nog een te dekken tekort over. In het dekkingsplan bij de Voorjaarsnota worden naast al beschikbare beleidsbudgetten en de vrije bestedingsruimte als incidentele dekkingsbronnen ook enige algemene dekkingsmiddelen gebruikt, zoals het restant van de stelpost herstel indexering inkoopbudgetten, het budget voor onvoorziene uitgaven en het “surplus” van de algemene reserve boven het met PS afgesproken normbedrag van € 5 miljoen.
Het dekkingsplan sluit met een eenmalige onttrekking aan de Financieringsreserve in het jaar 2022, die in 2023 ten laste van de dan nog geraamde vrije bestedingsruimte weer wordt aangezuiverd. Cijfermatig ziet dit er samengevat als volgt uit:

	Voorjaarnota 2021: Afweegbaar						
2.01	Klimaatadaptatie/Klimaatakkoord	I	-200.000	-1.000 000	-700.000	-700.000	-
2.02	Gebiedsontwikkeling	I	-395.000	-1.185 000	-1.185.000	-1.185.000	-
2.03	Cofinanciering EU	I	-	-5.000 000	-	-	-2.000.000
	Dekking Financieringsreserve	I	-	5.000.000	-	-	2.000.000
3.01	Afronden wandelknooppunten	I	-210.000	-1.210 000	-220.000	-	-
	Dekking bestaand budget VTE	I	210.000	210.000	220.000	-	-
4.01	Luchtvaart	I	-70.000	-	-	-	-
4.02	Bijdrage proefstuk natuurvriendelijke oever Noord-Willemskanaal	I	-25.000	-	-	-	-
4.03	Rotonde Noordenveld	I	-	-	-125.000	-	-
	N855 Dieverbrug - Frederiksoord	S	-	-15.000	-15.000	-15.000	-15.000
	N372 Rotonde Roden Noordenveld	S	-	-	-	-12.500	-12.500
	N371/N375 Rotonde watertoren Meppel	S	-	-	-50.000	-50.000	-50.000
	Groene As tunnel Vriezerbrug, aandeel Drenthe	S	-	-	-	-210.000	-210.000
	Dekking Reserve IVV	I	-	-	125.000	-	-
4.04	Verbinding Emmen-Rheine	I	-	-	-3.000.000	-	-
	Emmen-Rheine, exploitatiesubsidie	S	-	-	-	-150.000	-150.000
	Dekking Reserve IVV	I	-	-	3.000.000	-	-
4.05	Continuering KpVV	S	-	-75.000	-75.000	-75.000	-75.000
5.01	Verlenging rentekorting energielening	I	-	-800.000	-800.000	-800.000	-
	Dekking rentekorting enegielening	I	-	-	-	150.000	-
7.01	Digitaliseringsagenda	I	-80.240	-242.520	-242.520	-242.520	-
7.02	Vervanging Financieel systeem	S	-	-216.579	-116.579	-116.579	-116.579
7.03	Risicomanagement,uitbreiding NARIS	S	-21.000	-21.000	-21.000	-21.000	-21.000
	Mutaties Voorjaarsnota 2021		***-791.240***	***-4.555.099***	***-3.205.099***	***-3.427.599***	***-650.079***
	Stand vrije Bestedingsruimte na Voorjaarsnota 2021		-791.240	-3.538 059	3.686.711	1.499.535	3.334.394
	Dekkingsplan Voorjaarsnota 2021:						
	Post Onvoorzien (vrij besteedbaar)	S	475.000	475.000	-	-	-
	Restant Stelpost herstel compensatie indexering inkoopbudget	S	-	543.583	-	-	-
	Algemene reserve boven norm bedrag	I	316.240	107.658	-	-	-
	Bijgewerkte stand vrije ruimte na hard dekkingsplan		**-**	**-2.411.818**	**3.686.711**	**1.499.535**	**3.334.394**
	Inzet Financieringsreserve		-	2.411.818	-2.411.818	-	-
	Saldo Vrije bestedingsruimte na Voorjaarsnota 2021		**-**	**-**	**1.274.893**	**1.499.535**	**3.334.394**

Bij de uitvraag voor de 1e Actualisatie/Voorjaarsnota 2021 is als uitgangspunt genomen om terughoudend te zijn met het indienen van financiële claims. Die terughoudendheid hebben wij in acht genomen met het oog op uitvoerbaarheid (alles weg kunnen zetten) en vanuit de verwachting van nieuwe ambities en claims komende jaren, waarbij wellicht een hernieuwde afweging aan de orde is. Via dit dekkingsplan is voor alle ingebrachte claims dekking gevonden. Daarbij sluiten de jaren 2021 en 2021 zonder negatief saldo. In het dekkingsplan blijft de incidentele dekking in de pas bij eveneens incidentele lasten, zodat duurzaam evenwicht geborgd blijft. Vanaf het jaar 2023 is er weer een bescheiden vrije ruimte.

1e ACTUALISATIE 2021

1. Besturen en samenwerken: kijkend over grenzen heen

1.01. IDA

De Interprovinciale Digitale Agenda (IDA) 2021 ondersteunt provincies concreet bij de digitale transformatie in de provinciale opgaven. In de IDA werken provincies samen langs de sporen: datadienstverlening, bedrijfsvoering en innovatie.
Via IDA wordt ook samengewerkt met de VNG en Unie van Waterschappen, dat geeft meer slagkracht in het kader van Europese subsidieaanvragen.
Beoogde resultaten van IDA zijn: gezamenlijke inkoop van data - software en informatiesystemen, het vormgeven van standaarden, invullen geven aan en voldoen aan wetgeving m.b.t. e-overheid, ontwikkelen van data gestuurd werken door informatie en data in te zetten voor maatschappelijke opgaven, voorbereid zijn op grote ontwikkelingen in de digitale wereld.
De totale kosten voor IDA bedragen € 3,3 miljoen (€ 1,25 miljoen voor producten en diensten binnen de IDA, 1,27 miljoen voor personeelsinzet IDA en € 0,82 miljoen overhead IPO). De kosten worden volgens de vaste kostenverdeelsleutel verdeeld over de provincies. Voor de jaarschijf 2021 is de Interprovinciale Digitale Agenda vastgesteld door het IPO-bestuur, daarmee is de bijdrage voor 2021 onvermijdelijk. Voor de overige jaarschijven moet de IDA nog worden vastgesteld. Wij gaan uit van continuering van de IDA- ambities en daarmee een structurele verhoging van de bijdrage.

1.02 Verhoging provinciale bijdrage aan het IPO (provinciaal aandeel)

In de IPO-begroting 2021 en de bijbehorende Meerjarenraming van het IPO is een nieuwe verdeelsleutel voor de bijdragen van de provincies vastgesteld. Hierdoor gaat de bijdrage van de provincie Drenthe omhoog naar 7,3%. Dit heeft voor de provincie als gevolg dat we een tekort van € 97.138,-- in 2021 hebben . Vanaf 2023 neemt de IPO-begroting in omvang af. Daarbij past de winstwaarschuwing, dat we niet verwachten dat dit leidt tot een lagere IPO-bijdrage. In de betreffende jaren zullen weer nieuwe posten worden opgevoerd. Een beeld daarvan is al te zien in de Kadernota 2022 van het IPO, die inmiddels is verschenen Een aantal bijdragen die nu via de IPO-begroting lopen zullen dan via BIJ12 gaan lopen en we zullen hiervoor een vergoeding aan BIJ12 betalen. De extra lasten die voor de provincie voortkomen uit de Kadernota 2022 van het IPO zullen worden meegenomen in de Bestuursrapportage 2021.
De compensatie aan de provincie Zeeland is t/m 2022 in de IPO-begroting opgenomen. Na 2022 zal deze naar verwachting via het provinciefonds worden verrekend als onderdeel van de herziene verdeelsystematiek.

1.03 Participatie Omgevingswet

Op 1 januari 2022 gaat de Omgevingswet van start. De Omgevingswet stimuleert het samenspel rond inrichting en gebruik van de publieke ruimte en leefomgeving. Daarbij hoort een aantal wettelijke verplichtingen op het gebied van participatie:

- Een kennisgeving- en/of motiveringsverplichting bij een omgevingsvisie, programma, omgevingsplan, omgevingsverordening en projectbesluit. Hierin legt de initiatiefnemer uit wie hij waarover betrekt, vanuit welke rol en hoe de resultaten worden gewogen.
- Inspraak- en participatieverordening.
- Oproep tot het opstellen van participatiebeleid met visie en uitgangspunten (motie Nooren), ambitie bestuur, hoeveel ruimte geeft de provincie aan initiatiefnemers? Waarover gaat de politiek? Hoe zorgen we voor inclusiviteit etc.

Dit vraagstuk raakt niet alleen de terreinen van de Omgevingswet, maar ook andere beleidsthema's. Op advies van het programmateam Omgevingswet start in 2021 een concernproject om visie en uitgangspunten van participatiebeleid uit te werken in een advies aan de organisatie. Hiervoor willen we een deskundige inhuren.
De kosten worden gedekt door een kostenbesparing die voorkomt uit de vernieuwing van het intranet van de provincie Drenthe ("Huisnet").

1.04 Jongerenraad
Op 11 november 2020 hebben Provinciale Staten ingestemd met de motie Jongerenadviesraad Drenthe (M 2020-30) waarin het Drents parlement zich heeft uitgesproken om een jongerenadviesraad in Drenthe te ondersteunen én zij hebben het college en de werkgroep 'veranderende samenleving' verzocht om met het jongereninitiatief verdere afspraken te maken.
Organisatorisch zit de Jongerenadviesraad nog in de 'opstartfase' en zijn ze bezig met het mobiliseren en verbinden van jongeren aan de Jongerenraad. Daarnaast willen de jongeren graag financiële ruimte hebben om middels cursus en training te groeien in hun rol én om activiteiten uit te kunnen voeren gericht op het mobiliseren van jongeren en/of inhoudelijk advies. Om genoemde ontwikkeling en activiteiten mogelijk te maken, worden de staten om een financiële bijdrage gevraagd van € 10.000,--. Het betreft een eerste (ruwe) inschatting van de benodigde (opstart)kosten voor dit jaar.

1.05 Meerjarig aframen regio Groningen-Assen
Het bedrag dat de provincie in de regeling Regiovisie Groningen-Assen moet bijdragen betreft een jaarlijks bedrag van € 921.732,--. In de meerjarenbegroting is er jaarlijks een bedrag van € 927.773,-- geraamd. Dat betekent dat er € 6.041,-- structureel kan vrijvallen aan de vrije bestedingsruimte.

1.06 SNN
Voor de afgelopen EFRO-programma's is een groot deel van de uitvoeringskosten gedekt vanuit de rentereserves van het SNN. Inmiddels zijn de rentereserves vrijwel geheel uitgeput, waardoor de rentereserves van het SNN niet meer ingezet kunnen worden ter dekking van de uitvoeringskosten. Dat leidt nu tot de noodzaak om te komen tot een toekomstbestendige financiering van het SNN voor de komende jaren. In 2020 en begin 2021 heeft het SNN met de provincies gesproken over de toekomstbestendige financiering. .Als gevolg van de gewijzigde financiering vanaf 2022 is de deelnemersbijdrage verhoogd. . De nieuwe bijdrage voor het SNN wordt € 1,7 miljoen. Structureel was dit € 826.346,-. Dit betekent een extra jaarlijkse bijdrage aan het SNN van € 873.654,--.

2. Stad en Platteland: ruimte bieden en richting geven

2.01 Agrarisch natuurbeheer
In het kader van de transitieperiode zijn landelijk bestuurlijke financiële afspraken gemaakt in het kader van POP3. Het ANLb maakt hier onderdeel van uit. Voor de gehele periode is dit een bedrag van € 24.414.274,--. Jaarlijks betreft dit een bedrag van € 4.069.046,-- ten laste van het budget, 3621122/440646 Agrarisch Natuurbeheer (projectnummer 62079024/01). De helft van deze lasten worden gedekt door een EU-bijdrage zodat een provinciaal aandeel ontstaat van € 2.034.523. De begroting 2021 en verder, waarin een provinciaal aandeel is geraamd van € 1.661.885,-- dit wordt aangepast in deze actualisatie. Agrarisch Natuurbeheer komt ten laste van het budget van het Programma Natuurlijk Platteland (PNP) en daarmee tlv. de reserve Natuurbeleid.

2.02 Subsidieregeling preventiemaatregelen wolf
De subsidieregeling voor preventieve maatregelen voor de wolf bedraagt € 200.000,-. Dit gaat ten laste van het budget R-Soortenbescherming 3621105/440871. De begroting 2021 zal in deze

actualisatie worden aangepast. Soortenbescherming komt ten laste van het budget van het Programma Natuurlijk Platteland (PNP) en daarmee tlv. de reserve Natuurbeleid.

2.03 Subsidie grondverwerving NNN

De openstelling van de lopende subsidieregeling "Grondverwerving Natuur Netwerk Nederland (NNN)-Drenthe" is verlengd t/m 31-12-2021. Het subsidieplafond voor 2021 bedraagt 2.298.000,--.
Wij stellen voor om in de begroting rekening te houden met deze subsidieregeling en voor 2021 tlv. de reserve natuur een bedrag van 2.298.000,-- te ramen.

2.04 Uitvoering regeling provinciaal beleid aankoop veehouderijen

De aankoopregeling veehouderijen maakt het voor provincies mogelijk eenmalig een uitkering aan te vragen voor aankopen van veehouderijen met het oog op een blijvende vermindering van de stikstofdepositie op stikstofgevoelige Natura2000-gebieden. De eerste tranche van deze regeling is van kracht tot 1 november 2021. Deze eerste tranche wordt gebruikt om ervaring op te doen. Daarna volgen nog twee tranches met een aangepaste regeling op basis van monitoring en evaluatie. LNV financiert het waardeverschil dat ontstaat door de functiewijziging. Het totaalbudget is landelijk € 95 miljoen, voor Drenthe is € 12,4 miljoen beschikbaar. Door het aankopen van bedrijven neemt het bezit van de provincie toe, de gekochte gronden en gebouwen worden verantwoord op de provinciale balans bij de materiële vaste activa in het investeringskrediet grondbezit Programma Natuurlijk Platteland. Het waardeverschil dat ontstaat door de functieverandering(lasten) kan gedekt worden uit de specifieke uitkering van LNV (baten). Bij deze actualisatie wordt deze budgetneutrale begrotingswijziging verwerkt.

2.05 Stikstof

Voor de aanpak van de stikstofproblematiek zijn voor de jaren 2020 en 2021 tijdelijke middelen toegekend, maar de opgave is nog (lang) niet afgerond. De landelijke aanpak heeft als eerste doel om in 2030 minimaal de helft van de natuur in beschermde Natura 2000-gebieden de stikstofdepositie naar een aanvaardbaar niveau te hebben teruggebracht. Ook daarna zal nog verdere inzet gepleegd gaan worden.
Aanvullende middelen zijn noodzakelijk om de Drentse opgave ook in 2022 goed te kunnen bemensen en uitvoeren. Dit geldt zowel voor de opgave om de werkvoorraad van vergunningaanvragen te kunnen verwerken, als ook voor de opgave in het kader van de Gebiedsgerichte Aanpak Stikstof (GGA). Voor de jaren na 2022 is op dit moment nog niet in te schatten welke inzet voor de GGA exact nodig is. In het Koersdocument Drentse aanpak stikstof is aangegeven dat dit met het opstellen van de gebiedsagenda's en daaruit volgende gebiedsplannen inzichtelijk wordt gemaakt. Hiermee komt zicht op de concrete acties die uitgevoerd moeten worden en wat dat betekent voor de (extra) personele inzet. Dit zal volgend jaar in de voorjaarsnota (2022) worden geschetst.

Omdat de landelijke stikstofaanpak een langere voorbereidingstijd heeft gekend is ook de ontwikkeling van de GGA in 2020 vertraagd. Om deze reden is een deel van de toegekende middelen voor 2020 overgeheveld naar 2022: tijdelijke inzet personeel €228.000,- en proceskosten €50.000,-. In deze actualisatie wordt voorgesteld deze middelen aan te vullen, voor het onderdeel tijdelijke inzet personeel in 2022. Het tijdelijk ingehuurde personeel is ook in 2022 nodig om de hoeveelheid aanvragen om vergunning (plusminus 175) kwalitatief goed uitgevoerd te krijgen. Ook voor de GGA ingehuurde expertise geldt dat deze langer nodig is, dan waarvoor nu geld beschikbaar is. Voor wat betreft de proceskosten is er geen vraag voor extra middelen. Hier kan worden volstaan met de middelen die van 2020 zijn overgeheveld naar 2022.

In de afgelopen periode is de werkvoorraad qua aantal vergunningaanvragentoegenomen. Deze toename heeft plaatsgevonden ondanks meer personele inzet. Om in 2022 minimaal dezelfde inzet te kunnen leveren zijn extra middelen noodzakelijk.
De kosten voor inzet van tijdelijk vergunningverlenend personeel zijn per ingehuurde kracht hoger uitgevallen dan geraamd, omdat er sprake is van een overspannen arbeidsmarkt. Alle provincies kampen met hetzelfde probleem, waardoor we allemaal in dezelfde krappe vijver vissen naar gekwalificeerd personeel. In plaats van het tijdelijk in dienst nemen van personeel is veelal noodgedwongen de keuze gemaakt voor externe inhuur. We hebben 2 mensen tijdelijk in dienst kunnen nemen (landbouwdeskundige en ecoloog voor de GGA), daarnaast worden 4 externe krachten (vergunningverleners en bestuurlijke ondersteuning) ingehuurd.

Door de uitspraak van de RvS in de zaak Logtsebaan is de praktijk van de vergunningverleners weer enorm gewijzigd. Er zijn spelregels vastgesteld over hoe om te gaan met verzoeken om intrekken van bestaande natuurvergunningen. De Uitspraak betekent een verdere (juridische) verzwaring van de taak en, indien daar in toenemende mate gebruik van gaat worden gemaakt, zal daar meer van de vergunningverlenende capaciteit mee aan de slag moeten. Daarentegen is intern salderen niet meer vergunningplichtig volgens de RvS, waardoor niet alle initiatieven meer een vergunning nodig hebben. De verwachting is echter dat de meeste initiatiefnemers (schatting is 80%) wel van de bevoegde instantie een oordeel willen over de relatie tussen stikstof en het geplande project. Door toch een vergunning aan te vragen voor intern salderen, zullen wij die als provincie met een besluit van positief weigeren af moeten doen. Hiertegen staan voor derden ook rechtsmiddelen open, waardoor de te verrichten handelingen voor de provincie gelijkwaardig aan een reguliere vergunningaanvraag.

Door de uitspraak van de Raad van State (RvS) op 29 mei 2019 zijn de door initiatiefnemers gedane meldingen op basis van de toen geldende PAS-systematiek onrechtmatig geworden. Deze groep melders (vooral ondernemers in de agrarische sector) hebben te goeder trouw gehandeld, maar verrichten hun bedrijfsactiviteiten met terugwerkende kracht volgens de uitspraak van de RvS ‘illegaal’. Provincies, Minister van LNV en overige stakeholders hebben altijd aangegeven dat dit onterecht is en dat deze groep hier niet ongewild de dupe van mag worden. Deze groep moet met terugwerkende kracht worden voorzien van een geldende Nbwet toestemming. Dit is ook vastgelegd in de onlangs vastgestelde Stikstofwet. Een plan van aanpak hiervoor wordt opgesteld door de gezamenlijke provincies in afstemming met LNV. In Drenthe gaat het in totaal om 165 meldingen. Al deze zaken moeten in een periode van 3 jaar individueel worden beoordeeld en afgerond. Dit is een extra taak waar spoed op zit en die bovenop de al bestaande werkvoorraad komt. Het is noodzakelijk om hier ook extra kracht op te kunnen inzetten om zowel de groep melders tijdig te kunnen bedienen als ook de andere lopende vergunningaanvragen. Gezien de projectmatige aanpak willen we hier specifieke vergunningverleners op zetten, die geen andere type aanvragen behandelen. Overigens wordt momenteel bezien of dit gezamenlijk in Noord-Nederlands verband kan worden opgepakt vanwege de efficiencyvoordelen. Hoe dan ook is hier extra niet voorziene personele inzet voor nodig. Geraamd wordt dat dit per jaar ongeveer 1,5 fte aan inzet aan vergunningverlening (functieschaal 9) gaat vragen. Dit betekent een extra investering van €125.000,- per jaar. De kosten voor 2021 liggen lager, omdat we nog niet van start zijn gegaan en wachten op het vastgestelde Plan van aanpak uit IPO. Rond de zomer zal gestart worden met een pilot op IPO-niveau, waarvoor iedere provincie een x-aantal dossiers moet behandelen. De uitkomsten van de pilot bepaalt de koers van het verdere verloop van het project.

De provincies zijn gezamenlijk van mening dat de rekening hiervan neergelegd moet worden bij de minister van LNV. Wanneer die afspraak kan worden gemaakt, zullen de daadwerkelijk gemaakte kosten (achteraf) ook in rekening worden gebracht bij de minister van LNV.

Wanneer de extra middelen niet beschikbaar komen zullen of de PAS-melders langer op zekerheid moeten wachten, dan wel zullen aanvragen van andere initiatieven langer moeten wachten op behandeling van de aanvraag.

Als gevolg van de stikstofproblematiek is binnen het IPO/provincies is een Interprovinciale programmaorganisatie stikstof (IPS) georganiseerd. Onder aansturing van een ambtelijk opdrachtgever en een programmamanager wordt langs 6 inhoudelijke themalijnen invulling gegeven aan de beleidsontwikkeling en -uitvoering van het stikstofdossier Voor deze organisatie wordt jaarlijks een bijdrage gevraagd per provincie, goedgekeurd door het IPO-bestuur. Voor het lopende jaar 2021 is eind 2020 al een bedrag van € 304.000,- ten laste gebracht van het Programma Natuurlijk Platteland. Nu de interne organisatie rondom de stikstofproblematiek duidelijkere en vastere vormen heeft aangenomen is het ook logisch de kosten voor IPS ten laste te brengen van de stikstofopgave. Zeer onlangs is er de begroting IPS bijgesteld en daaruit is gebleken dat voor 2021 een extra € 69.000,-- verschuldigd is. Hiervoor dient een actualisatie doorgevoerd te worden.
Voor de periode 2022 – 2024 is besloten dat de extra kosten als gevolg van de gezamenlijke stikstof aanpak onderdeel uit gaan maken van de IPO-begroting.

2.06 Indexatie deelnemersbijdrage Prolander
In de meerjarenbegroting is rekening gehouden met de tot op heden bekende geïndexeerde deelnemersbijdrage per jaar. Door de hogere indexatie vanaf 2022 dan tot op heden is geraamd, moet de begrote deelnemersbijdrage aan Prolander (budget 3600518/433804) vanaf 2022 structureel worden verhoogd.

3. Regionale economie en werkgelegenheid: kansen benutten

3.01 Bijdrage overbrugging Groningen Airport Eelde
In het coalitieakkoord 'Drenthe, mooi voor elkaar!' hebben wij aangegeven dat wij GAE zien als onderdeel van de Drentse infrastructuur en van belang voor het vestigingsklimaat. De centrale boodschap vanuit Noord-Nederland is "Zonder een Rijksbijdrage voor het beheer en instandhouding van de infrastructuur van Groningen Airport Eelde (direct of indirect via aandeelhouderschap en financiering via de Schiphol Group) is Groningen Airport Eelde niet levensvatbaar en is vanuit de regio voldoende draagvlak, maar onvoldoende financieringskracht om GAE in de benen te houden. Tevens is een nationaal systeem van luchthavens met nationale centrale regie noodzakelijk."

De lobby hiervoor is ingezet en op 4 maart 2021 was er een bestuurlijk overleg met de demissionaire minister van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) en met de heer Benschop van de Schiphol Group. De inzet is dat het rijk en de Schiphol Group richting de luchthaven en de aandeelhouders van GAE steun uitspreken voor het behoud van GAE en een rol zien weggelegd van GAE in één nationaal systeem. Die steun moet voor alle aandeelhouders voldoende comfort geven om politiek-bestuurlijk een overbruggingsperiode voor 2 jaar voor elkaar te krijgen.
In het overleg heeft de minister gemeld dat in de Luchtvaartnota 2020-2050 regionale luchthavens (van nationale betekenis) een belangrijke rol hebben in het luchthavensysteem in Nederland en dat er een gelijk speelveld dient te zijn voor alle regionale luchthavens, dus ook voor GAE en MAA. De door aandeelhouders, maar ook de door de NVL bepleitte één-systeembenadering is overgenomen in deze nota. Haar suggestie is om hiervoor - door middel van lobby bij de formatie van een nieuw kabinet- de nodige 'haakjes' in het nieuwe regeerakkoord te krijgen. De heer Benschop gaf aan dat regionale luchthavens een belangrijke rol hebben als het gaat om de innovatie en verduurzaming van de luchtvaart. En GAE in het bijzonder als het gaat om de toepassing van waterstof. Tijd is nodig voordat begonnen kan worden met het maken van daadwerkelijke afspraken over de dekking van de vaste

kosten (brandweer, investeringen etc.). Bovendien zal voor GAE extra financiële steun nodig zijn. Dit om een levensvatbaar bedrijf op basis van een realistisch verdienmodel op lange termijn overeind te houden en de noodzakelijk investeringen te kunnen doen. U heeft hierover kunnen lezen in onze brief van 20 april 2021 met kenmerk 16/5.13/2021000721.

In diezelfde brief is ook aangegeven dat in de huidige brandweerkazerne niet langer veilig gewerkt kan worden volgens een recent rapport van de ArboUnie en dat daarom de nieuwbouw van de brandweerkazerne niet langer uitgesteld kan worden. Voor de goedkoopste variant voor nieuwbouw van de brandweerkazerne, namelijk het ombouwen van een bestaande hangar tot brandweerkazerne, is volgens een uitvraag in 2019 € 3.050.000,-- nodig. GAE vraagt op basis van het huidige plan voor nieuwbouw van de brandweerkazerne om een extra NEDAB-subsidie van € 500.000,--. De provincie Drenthe draagt € 150.000,-- zijnde 30% van dit bedrag in 2021 bij.
De huidige en geprognosticeerde liquiditeitspositie van GAE laat zien dat GAE de noodzakelijke investeringen niet kan doen zonder te beschikken over extra liquide middelen. Hiervoor willen wij een bedrag van € 1.174.118,- toe kennen als overbruggingsfinanciering namens de deelnemende overheden en ook hier draagt de provincie Drenthe 30%, zijnde € 352.235,-- in 2021 aan bij. De enige private aandeelhouder, FB Oranjewoud, heeft aangegeven een lening van € 1 miljoen beschikbaar te willen stellen, waarbij de eerste jaren aflossingsvrij zijn en een bescheiden rentevergoeding gevraagd wordt.

Samen met het verwachte verlies in de periode 2021 en 2022 heeft GAE haar aandeelhouders verzocht om een bedrag van € 3 miljoen aan overbruggingsfinanciering. Op basis van het gezamenlijke financieringsplan kan in 2021 in totaal € 2.674.118,- beschikbaar worden gesteld. Omdat dit minder is dan de door GAE gevraagde € 3 miljoen, zijn wij tevens voornemens om begin 2022 niet voor één jaar maar voor twee jaar een subsidiebeschikking NEDAB te verlenen. Hiermee garanderen wij dat de luchthaven ook in 2022 over voldoende liquide middelen kan beschikken. Hiervoor dient de begroting aangepast te worden in de jaren 2022 en 2023. De begrote bijdrage van 900.000,- in 2023 dient één jaar naar voren gehaald te worden.

In 2016 is vanuit de gezamenlijke aandeelhouders een bijdrage beschikbaar gesteld van 46 miljoen, waarvan de provincie Drenthe 30% voor haar rekening zou nemen. De dekking voor de bijdragen die wij als aandeelhouder nu willen doen kan dan ook gevonden worden vanuit de Reserve Investeringsbijdrage Groningen Airport Eelde. Er komt dan ook geen extra aanvraag voor dekking buiten de eerder beschikbaar gestelde gelden om.

4. Mobiliteit en bereikbaarheid: slim en veilig

4.01 RSP Spoor Zwolle-Coevorden-Emmen
Een bedrag van € 978.048,-- is niet besteed in 2020. Deze € 978.048,-- moet worden ingezet in 2021.

4.02 Doortrappen
In 2020 hebben provincie, alle gemeenten in Drenthe en het Rijk afspraken gemaakt over deelname aan het landelijk programma Doortrappen. De ambitie van dit programma is dat ouderen zo lang mogelijk op een verkeersveilige wijze kunnen deelnemen aan het verkeer. Om hier een goede invulling aan te geven, stellen wij voor om een extra bedrag van € 200.000,-- beschikbaar te stellen.

4.03 Waterstofbussen
Door het rijk is een bedrag toegezegd van € 750.000,--, voor de inzet van 10 waterstofbussen in de dienstregeling in Drenthe, dit wordt ingezet door OV-bureau.

4.04 Stimulering door werkgevers van gebruik van de fiets
Het rijk heeft voor het project Stimulering door werkgevers van gebruik van de fiets een bijdrage toegezegd van € 27.548,--. Deze bate wordt hierbij verwerkt in de Begroting 2021.

4.05 Afkoop glasvezel Hoogeveensche vaart
In 2018 is besloten tot de aanleg van Glasvezel voor bediening op afstand bruggen en sluizen Hoogeveense vaart. Er is samenwerking gezocht met Glasvezel de Wolden en Rennet.
De huur van glasvezelverbinding is hierbij afgekocht. Dit brengt € 105.000 aan kosten met zich mee, waarvan € 52.500,-- voor rekening komt van het Waterschap Drents Overijsselse Delta.

4.06 Bijhouden BGT
De Basisregistratie Grootschalige Topografie (BGT) vormt de basiskaart van Nederland. Het actualiseren van de BGT is een wettelijke taak. Het budget zat hiervoor bij de team I&A, dit valt nu onder team Beheer Wegen & Vaarwegen. Het bijhouden van de BGT wordt duurder door verhoogde kwaliteitseisen.

4.07 Bijstelling groot variabel onderhoud: BGT en fietspad F471 Hoogersmilde
We stellen voor € 588.383,-- aan de Reserve groot (variabel) onderhoud te onttrekken. Het budget zal worden ingezet voor groot variabel onderhoud wegen € 558.680,-- (bijhouden van Basisregistratie Grootschalige Topografie (BGT), variabel onderhoud fietspad F471 Hoogersmilde) en variabel onderhoud vaarwegen € 29.703,--.

4.08 Variabel onderhoud F371 Hoogersmilde
In 2020 is de hoofdrijbaan van de N371 ter hoogte van Hoogersmilde onderhouden. In 2021 moet het fietspad op dit traject worden gedaan. Het werk aan het fietspad kan nu gecombineerd worden met vervangingswerkzaamheden van nutsbedrijven (gas & waterleiding).

4.09 Investeringskrediet oevers
Op initiatief van het waterschap Hunze en Aas worden extra maatregelen getroffen voor het inrichten van natuurvriendelijke oevers langs het Noord-Willemskanaal conform de Kader Richtlijn Water. Hierbij verzoeken wij u het bruto krediet hiervoor te verhogen met € 120.000, --, Deze verhoging wordt gedekt uit een bijdrage van waterschap Hunze en Aas. Na realisatie zal het onderhoud van de oeverinrichting – volgens overeenkomst – worden uitgevoerd door het waterschap.

4.10 Gewenningsbijdrage Velt en Vecht
De bijdrage was van tijdelijke aard als gevolg van de overdracht van de niet-scheepvaart kanalen specifiek aan het waterschap. De kosten worden niet meer gemaakt. Abusievelijk blijven staan in de begroting. Er valt een bedrag vrij van € 5.735,-- structureel.

4.11 Tarieven OV (inclusief dekking Reserve VV)
Ter extra promotie van de hubtaxi in de huidige coronacrisis wordt het tarief van de hubtaxi in ieder geval de eerste drie maanden voor kosten van de provincies Drenthe (max. € 150.000,--) en Groningen (max. € 300.000,--) verlaagd naar 1 x OV-tarief. We stellen voor 150.000 uit de Reserve Investeringen Verkeer en Vervoer (toekomstige reserve Mobiliteit) beschikbaar te stellen.

4.12 Dynamische reisinformatie openbaar vervoer (inclusief dekking Reserve VV)
Aan het OV-bureau is in 2012 de opdracht verleend tot de aanleg van Dynamische reisinformatie openbaar vervoer. Nu het beheerscontract afloopt moet een nieuwe Europese aanbesteding worden voorbereid ten behoeve van de ondersteunende werkzaamheden. Het totaal geraamde bedrag € 1.114.000,-- wordt gedeeld tussen de beide provincies Groningen en Drenthe en het OV-bureau

Groningen (ieder 33,3%). Dit betekent voor ons een totale bijdrage van € 360.000,--. We stellen voor dit over de jaren 2021 tot en met 2024 beschikbaar te stellen en te dekken uit de Reserve IVV (toekomstige Mobiliteitsreserve).

4.13 Mobility as a Service (MaaS)

De totale kosten van het project zijn geraamd op € 913.223,--. Het rijk heeft voor de uitvoering van MaaS pilots totaal € 413.223,-- beschikbaar gesteld. Daarbij doet de provincie Groningen nog een bijdrage van 250.000,-- en onze bijdrage komt uit op 250.000,--. In 2020 is het project gestart en is een deel van de kosten en opbrengsten verantwoord. Het resterende deel wordt door deze begrotingswijziging verwerkt.

4.14 LIJN 27

Het doortrekken van buslijn 27 naar de ziekenhuizen van Hoogeveen en Emmen zal een extra beslag op de begroting leggen van ca. € 200.000,-- per jaar tot 2023. Daarna wordt dit gedekt binnen de begroting van het OV-bureau.

4.15 Vervangen VRI's N851 Meppel

Het vervangen van 3 verkeersregelinstallaties (VRI's) van de N851 te Meppel staat in het MJOP gepland voor dit jaar. Het staat onder variabel onderhoud, het betreft echter vervanging die geactvieerd dient te worden. Daarom stellen we voor het gereserveerde budget ad € 513.700,-- via - de vrije ruimte - om te zetten in een vervangingskrediet. De VRI's schrijven we af in 20 jaar, dit betekent een jaarlijkse afschrijvingslast van € 5.685,--.

4.16 Ontwikkeling HUBs

Vooruitlopend op enkele Uitvoeringsagenda's en investeringen worden enkele projecten op basis van urgentie en bestuurlijke afspraken alvast voorbereid Een investeringsprogramma voor de uitbouw van de hub-strategie wordt opgesteld, waarin ook aandacht is voor wandelen, sociale veiligheid en deelmobiliteit. Het hub-programma wordt verbreed van overstappunt van openbaar en publiek vervoer naar verbindende knooppunten die bijdragen aan een inclusieve samenleving (brede welvaart). Het investeringsprogramma Hub Drenthe! zal voor de zomer worden aangeboden. Om het uitvoerings-programma te bekostigen wordt voor de periode 2021 –2022 een krediet gevraagd van € 2,1 miljoen, te dekken binnen de in het MP opgenomen ruimte . Er wordt geïnvesteerd in voorzieningen op hubs (o.a. DRIS-dynamische reisinformatie, P+R, watertappunten, pakketkluizen, berging kiosk Gieten), meer vervoerswijzen op hubs (o.a. aansluiten op fietsroutes, wandelroutes, deelfietsen, deelauto's, deel-scootmobielen, deelscooters) en de verder ontwikkeling van het hub-netwerk (wijkhubs, dorpshubs, deelmobiliteithubs, logistieke hubs). Dekking vindt plaats uit de Reserve Investeringen Verkeer en Vervoer (toekomstige Reserve Mobiliteit).

4.17 Aanleg glasvezel tbv Hoogeveensche vaart

Er was een krediet van € 100.000, -- beschikbaar gesteld voor de aanleg van glasvezel ten behoeve van de bediening van bruggen en sluizen op de Hoogeveensche vaart. In verband met eisen van het waterschap (waterkering) moest het aanleg traject wijzigen. De verwachte kosten komen nu uit op € 180.000,-- waarvan het waterschap € 11.500,-- bijdraagt. De afschrijvingsperiode bedraagt 10 jaar, waardoor de jaarlijkse afschrijvingslast met € 6.850, -- toeneemt.

4.18 Vervanging Sluisdeuren Ossensluis

In 2011 is een vervangingskrediet kunstwerken van circa 14 miljoen beschikbaar gesteld. In dit krediet was rekening gehouden met het vervangen van de sluisdeuren Ossensluis. De kosten worden geraamd op ad € 560.000,--. De afschrijvingen van dit totale krediet gaan in 2030 in en hebben een

looptijd van 90 jaar. Het project wordt uitgevoerd in de winterperiode 2021/2022, daarom zullen de afschrijvingen voor de € 560.000,-- starten vanaf 2023

5. Klimaat en energie: op zoek naar ruimte en draagvlak

Geen actualisatie voor 2021.

6. Levendig en sociaal: gezond, gelukkig en veilig

6.01 Huurinkomsten RLS
Voor de verhuur van de voormalig Rijksluchtvaartschool worden voor 2021 inkomsten geraamd van € 90.000,--. Er is nog geen budget geraamd, dat wordt met deze actualisatie aangepast.

6.02 Internationalisering
Mede door de Coronacrisis is het Interreg-project Grenzkultur nog niet helemaal afgerond. Met het instellen van dit budget van € 38.000,-- kunnen ook in 2021 boekingen worden verwerkt. De dekking komt voor dit budget wordt gevormd door teruggave van een deel van het reeds betaalde voorschot.

6.03 Jong leren eten
Door het Ministerie van LNV is een specifieke uitkering beschikt voor het project Jong Leren eten 2020. Op 18-12-2020 is de aanvraag van IVN bij provincie voor subsidie Jong Leren Eten (JLE) schooljaar 20/21 ingediend. Zowel de last als de bate zal zich volledig in 2021 voordoen. Zowel de bate (SPUK) als de last (subsidie IVN) is nog niet geraamd voor 2021.

6.04 LEADER (63)
Er is een lening verstrekt als voorfinanciering van een LEADER-project. Het betreft een totaalbedrag van € 50.000,--. Voor de afdekking van het risico dat een lening niet kan worden afgelost, wordt 10% ofwel € 5.000,-- gestort in de Reserve opvang revolverend financieren. Dit bedrag wordt gedekt uit het budget Leader Zuidoost.

7. Middelen en mensen

7.01 Lager dividend Enexis Holding NV
Inmiddels is het Jaarverslag 2020 van Enexis Holding NV verschenen.
De nettowinst van Enexis Holding NV over 2020 bedroeg € 108 miljoen (2019: € 210 miljoen). Deze afname wordt met name veroorzaakt door een stijging van de inkoopkosten TenneT ter hoogte van € 63 miljoen en een toename van de latente belastingverplichtingen van € 42 miljoen vanwege het terugdraaien van een aangekondigde tariefverlaging van de vennootschapsbelasting per 2021. De netto omzet steeg naar € 1.516 miljoen (2019: €1.491 miljoen). De coronacrisis heeft in 2020 geen materiële impact gehad op het financieel resultaat."
Aan de aandeelhouders wordt voorgesteld, als onderdeel van de resultaatbestemming over 2020 een dividend van in totaal € 75 miljoen uit te keren aan de aandeelhouders. Voor Drenthe betekent dat € 465.500,-- minder dan de geraamde € 2.250.000,-- in de Begroting 2021.
Het valt te verwachten, dat de toekomstige dividenden ook lager zullen zijn dan het meerjarig geraamde bedrag. Aangezien daarover nog geen zekerheid bestaat, worden de ramingen in deze actualisatie meerjarig nog niet aangepast.

7.02 Aanpassing algemene uitkering provinciefonds

In de meicirculaire zal een specifieke aanpassing van de algemene uitkering worden meegenomen. Deze aanpassing komt voort uit een gemeentelijke herindeling die per 1-1-2019 heeft plaatsgevonden in de provincie Noord-Holland, maar vanwege het overhevelen van de betreffende gemeente naar de Vervoerrregio Amsterdam ook gevolgen heeft gehad (over 2019 en 2020) voor de algemene uitkering aan de andere provincies, als gevolg van de verdeelsystematiek. De afgelopen twee jaren zijn abusievelijk teveel middelen via de algemene uitkering aan de provincies uitgekeerd. Hiervoor vindt een correctie plaats.

7.03 Bijstelling rentebaten

De provincie kent nog een beperkt aantal hypotheekleningen aan eigen medewerkers. De rentebaten op dergelijke hypotheken aan ambtenaren zijn jaarlijks op een gelijk niveau begroot. Door aflossingen wordt de portefeuille jaarlijks afgebouwd; nieuwe hypotheken worden niet verstrekt. Daarom wordt nu een afbouw in rentebaten begroot voor de komende jaren.
De begrote rentebaten op langlopende geldleningen (uitzettingen) worden neerwaarts bijgesteld. Dit komt met name doordat Coöperatie Sterk Midden-Drenthe haar glasvezelnetwerk eind 2020 heeft verkocht, de door de provincie verstrekte leningen zijn afgelost. Dit resulteert voor 2021 in een lagere renteopbrengst van circa € 148.000,--. Daarnaast zijn er een aantal kleinere bijstellingen doorgevoerd. De begrote rente uit deze posten valt hierdoor lager uit en bedraagt in 2021 € 851.395,--. Het nadeel, per saldo € 130.022,-- in 2021, komt ten laste van de vrije ruimte.

7.04 Duurzame inzetbaarheid

In 2020 is aan uw Staten de uitvraag gedaan om invulling te geven aan duurzame inzetbaarheid. Dit omdat er financiële middelen nodig zijn om het beleid vorm te geven en de daaruit voortvloeiende (personeels)instrumenten of faciliteiten uit te voeren. Om die reden is er één miljoen incidentele middelen beschikbaar gesteld voor dit doel. Hiermee konden wij een begin maken om duurzame inzetbaarheid vorm te geven en een aantal acute knelpunten op te lossen.
Het afgelopen jaar zijn wij ingehaald door de actualiteiten in het Stikstofdossier en verwacht tekort in het generatiepact. Het miljoen voor duurzame inzetbaarheid is, na aftrek van de personele kosten voor stikstof, gestort in de reserve generatiepact. De middelen voor generatiepact (storting in de reserve) bedroegen 3 miljoen. Twee jaar geleden is besloten om de regeling generatiepact te beëindigen op 31-12-2019 en te vervangen door duurzame inzetbaarheid. Op basis van de toen geëxtrapoleerde cijfers tot ca, 2027 is gedacht dat het bedrag van 3 miljoen niet volledig zou worden benut voor generatiepact. Er is toen binnen die reserve 1 miljoen (5 jaar €200.000) gereserveerd voor duurzame inzetbaarheid. Op dit moment wordt daar invulling aangegeven door het verstrekken van faciliteiten voor duurzame inzetbaarheid.
Op basis van een recente extrapolatie berekeningen op basis van de definitieve deelname en tot de formele pensioneringsdatum blijkt dat de totale kosten voor generatiepact toch dicht bij de 3 miljoen zullen uitkomen. Inclusief de faciliteiten voor duurzame inzetbaarheid is dat dus ca. 4 miljoen. De reserve lijkt op dit moment van voldoende omvang om deze beide doelen te kunnen financieren. Het tekort in 2025 wordt vast ingelopen doordat niet iedereen uittreedt op de formele pensioneringsdatum. Momenteel is er budget aanwezig voor generatiepact en de faciliteiten duurzame inzetbaarheid. Er is geen post begroot voor de kosten voortvloeiende uit de faciliteit vitaliteitsverlof. Vitaliteitsuren kunnen ook na de looptijd van het beleid (31 december 2023) worden opgenomen. Vitaliteitsverlof kan alleen onder voorwaarden worden ingezet als het bijdraagt aan de duurzame inzetbaarheid van werknemers op lange termijn en dient niet te worden verward met gespaard verlof. De kosten hiervoor zijn begroot op € 400.000, -- structureel (m.i.v. 2021) Dit is gebaseerd op een geschatte deelname van in totaal 55 deelnemers

7.05 Fiscalisering loongerelateerde kosten

Wij moeten uitgaan van een brutering van loongerelateerde kosten, dat brengt een lastenverzwaring met zich mee.

7.06 Hoger dividend BNG en NWB

De dividendopbrengsten uit onze deelnemingen in BNG Bank en NWB Bank vallen naar verwachting in 2021 respectievelijk circa € 58.000,-- en € 31.000,-- hoger uit dan geraamd. We stellen voor de hogere opbrengsten toe te voegen aan de vrije bestedingsruimte. Tevens ramen we een structurele dividendopbrengst voor NWB Bank van € 30.000,-- vanaf 2022.

7.07 Loonontwikkeling cao

Gelet op de gemiddelde loonstijgingen van de afgelopen cao's stellen wij voor om voor 2021 rekening te houden met een loonsomontwikkeling van 2,5%. De cao-onderhandelingen voor 2021 zijn nog niet afgerond. De stijgende loonkosten worden gedekt door inzet van de stelpost herstel indexering inkoopbudget en loonstijging.

7.08 Upgrade servers voor thuiswerken met GIS en AutoCad

In 2020 is gestart met het vervangen van de werkplekken. Tijdens de looptijd van het project kregen we te maken met de Corona problematiek. Met diverse aanpassingen is het project redelijk tot goed doorgelopen. Het (structureel) thuiswerken voor 'zware toepassingen' (GIS en AutoCad) door de sterk gewijzigde omstandigheden (ivm Corona) stelt andere eisen aan de servers dan bij de start van het project was in te schatten. Op dat moment werd met deze toepassingen nauwelijks buiten het provinciehuis gewerkt. Om ook voor deze zware toepassingen een verantwoord werkende thuiswerkplek te kunnen bieden zijn er aanvullende middelen in de centrale technische servercapaciteit benodigd.

7.09 Ophoging frictiekostenbudget

De financiering voor het oplossen van personele fricties en flankerend beleid wordt gefinancierd uit het frictiekostenbudget en het budget regelingen. Het frictiekostenbudget heeft de afgelopen jaren gefluctueerd en is op dit moment drastisch gedaald. Hoewel in mindere mate, zal er altijd behoefte blijven bestaan aan maatwerktrajecten en/ of flankerend beleid. Wij schatten in, dat het huidige frictiekostenbudget van €190.000,-- en het budget regelingen € 100.000, -- ontoereikend is, stellen wij dan ook voor om:

1) beide posten samen te voegen tot het frictiekostenbudget;
2) deze post structureel op te hogen tot € 400.000, --.

Met de toekomstige verplichtingen voor lopende zaken en het feit dat in voorgaande jaren extra maatwerkafspraken zijn gemaakt die alsnog ten laste van het frictiebudget zijn gekomen, is het huidige saldo niet meer toereikend voor 2021.

7.10 Reserve compensatieverlof

In de cao provinciale sector wordt medewerker de mogelijkheid geboden om verlof te kopen en te sparen (zonder vervaltermijn) binnen de fiscale grenzen (maximaal 50 weken verlofsparen). Met de invoering van het Wetvoorstel bedrag ineens, Regeling Vervroegd Uitreden (RVU) en verlofsparen zijn de fiscale grenzen per 1 januari 2021 verruimd naar 100 weken. Deze verruimde mogelijkheid past in de geest van de cao provinciale sector, waarin de focus wordt gelegd op zelfregie van de medewerker en van hem/haar verwacht wordt, keuzes te maken tijdens verschillende levensfasen. Het kopen, sparen en opnemen van verlof op de momenten waarop dat voor medewerkers van belang is, hoort daarbij.

Als gevolg van deze ontwikkeling zal dit in de toekomst leiden tot een hogere piek dan het actueel gespaard verlof. Nu de mogelijkheid er komt om een verdubbeling van het aantal verlof uren te gaan sparen is dit reden om een reservering voor bovenwettelijk verlof te gaan treffen.
Hierbij wordt dan ook verzocht om een voorziening te treffen om een deel van de waarde van deze verlofuren op te nemen als schuld op de balans. Medewerkers die langdurig verlof genieten komen dan niet ten laste van de kostenplaats van het team maar, om een dubbele bezetting te voorkomen, komen zij ten laste van de voorziening bovenwettelijk gespaard verlof. Hiermee kunnen we in de praktijk de continuïteit van de personele bezetting waarborgen.
Het saldo aan verlofuren zal niet gelijktijdig door medewerkers worden opgenomen. Voor de continuïteit van de bedrijfsvoering is dit ook niet mogelijk. Het risico aan gespaarde verlofuren hoeft dan ook niet volledig te worden afgedekt. Voorgesteld wordt om een voorziening te treffen waarbij de helft het actuele saldo aan gespaarde verlofuren tegen het gemiddelde uurloon wordt gewaardeerd.

7.11 Realiseren van een e-depot

Volgens de Archiefwet zijn wij verplicht provinciale archiefbescheiden te verwerven, duurzaam en eenduidig te beheren, te behouden en effectief te ontsluiten en beschikbaar te stellen om zo het Drents Cultureel erfgoed veilig te stellen en hergebruik ervan mogelijk te maken. Naast fysieke archiefbescheiden geldt dit ook voor digitale archiefbescheiden. Een voorziening voor digitale archiefbescheiden voor de lange termijn bestaat nog niet.

8. Integrale opgaven (Regiodeals)

Geen bijzonderheden.

9. Investeringsagenda PLUS

Geen bijzonderheden, buiten een technische begrotingswijziging.

VOORJAARSNOTA 2021

1. Besturen en samenwerken: kijkend over grenzen heen

Wet Open Overheid
In 2023 zal zoals het er nu naar uitziet, de Wet Open Overheid in werking treden. Hiervoor moeten voorzieningen worden getroffen. Uiterst onzeker is welke voorzieningen nodig zijn en hoe groot het benodigde budget daarvoor is. De verwachte vergoeding van het Rijk speelt daarin mee. Ook daarover is nog niets duidelijk. Ook het gebruik van de applicatie Platform Open Overheidsinformatie (= Plooi) daarvoor is nog onzeker.

Beveiligingsproblematiek BIJ12
Er is een beveiligingsproblematiek bij BIJ12. Hiervoor worden onderzoek uitgevoerd en reparaties/updates uitgevoerd om e.e.a. weer op een veilig en betrouwbaar niveau te brengen. Daarbij is tevens gesignaleerd dat, om iets als de ontstane situatie te voorkomen, een structurele verbetering (uitbreiding) van de BIJ12 organisatie nodig lijkt. Kortom dit zal een aanzienlijke hoeveelheid geld vragen die via de IPO-verdeelsleutel ook in onze provincie zal landen.

2. Stad en Platteland: ruimte bieden en richting geven

Implementatie Omgevingswet
Er wordt gewerkt aan de implementatie van de Omgevingswet zodat we als provinciale organisatie op het moment van inwerkingtreding van de Omgevingswet (vooralsnog) op 1 januari 2022 klaar zijn om de Omgevingswet adequaat uit te kunnen voeren. Dat betekent dat het vereiste nieuwe juridische instrumentarium en het provinciale deel van het nieuwe digitale stelsel Omgevingswet (DSO) op tijd gereed zijn en werkbaar voor de organisatie.
De provincies hebben de transitiekosten, conform afspraak, voor eigen rekening genomen en zullen dat blijven doen mits uit toekomstige evaluaties ook blijkt dat provincies er financieel niet op achteruitgaan. Omdat de cijfers van de structurele effecten van de stelselwijziging nog onzeker zijn en een grote bandbreedte kennen, houden wij als provincies vast aan de afspraak met het Rijk om de komende jaren meermaals een evaluatie uit te voeren.
Na de inwerkingtreding van de wet zal ondanks alle voorbereidingen daadwerkelijk blijken wat de gevolgen van het anders werken onder de Omgevingswet. Het integraal financieel beeld geeft met de nodige bandbreedtes aan dat er een uitzetting van kosten voor lokale en regionale overheden is te verwachten. Een deel daarvan zal terugkomen via het heffen van leges. Het is daarom nog niet met zekerheid te zeggen wat de precieze financiële gevolgen zullen zijn.

Derving legesinkomsten
Als gevolg van de uitspraak door de Raad van State in de zaak Logtsebaan (20 januari 2021), zullen we minder legesinkomsten ontvangen dan begroot en moeten we eerder betaalde leges (gedeeltelijk) terugbetalen.
De wijziging als gevolg van de uitspraak heeft zowel betrekking op de nog aanwezige werkvoorraad van natuurvergunningaanvragen (plusminus 175) en op nieuwe, nog te ontvangen aanvragen.
De RvS heeft geoordeeld, dat voor situaties die betrekking hebben op het onderdeel ‘intern salderen’ niet langer een natuurbeschermingswetvergunning kan worden verleend. Dit, omdat er geen extra negatief effect op de N2000 gebieden ontstaat (de depositie blijft onder het bestaande

referentieniveau). Dit heeft tot direct gevolg dat initiatiefnemers voor projecten met een stikstofcomponent 2 keuzemogelijkheden hebben:

1. ze kunnen op eigen verantwoordelijkheid het initiatief/project realiseren zonder vergunning aan te vragen (in deze situaties ontvangen wij geen leges),
2. ze kunnen toch een aanvraag om vergunning indienen, welke wij uiteindelijk moeten weigeren omdat er geen vergunning nodig is. Dit besluit heet een positieve weigering, waarvoor 50% van de reguliere leges verschuldigd is.

Het gevolg is dat aan alle (plusminus) 175 initiatiefnemers van de lopende vergunningaanvragen gevraagd is aan te geven wat zij met de in behandeling zijnde aanvraag willen doen: intrekken of laten beoordelen. In het eerste geval zullen we reeds betaalde leges terug moeten betalen, in het tweede geval zullen we 50% van de leges terug moeten betalen. Daarnaast zullen we minder leges dan geraamd ontvangen voor nieuwe aanvragen die betrekking hebben op het onderdeel intern salderen. De exacte financiële gevolgen zijn nog niet in beeld. Initiatiefnemers zijn eerst aan zet om aan te geven welke weg ze willen gaan bewandelen. Ten aanzien van de lopende vergunningaanvragen is de inschatting dat zo'n 80% van de initiatiefnemers zal besluiten de aanvraag te willen laten beoordelen. Dit, omdat een positieve weigering een (appellabel) besluit is waar rechtszekerheid aan kan worden ontleend. Een kleiner deel van de aanvragers zal de aanvraag intrekken is de heersende verwachting. Het totaal aan geraamde legesinkomsten ihkv de Nbwet voor nieuwe aanvragen in het jaar 2021 is €210.000,-. Dit zijn naast stikstof gerelateerde vergunningen ook leges in het kader van soortenbescherming en houtopstanden. Bij een volgende actualisatie hopen we het financiële gevolg in beeld te hebben.

Van een lopende dwangsomprocedure valt met zekerheid te stellen dat binnen afzienbare tijd het eerste deel van de verbeurde dwangsom (€225.000,-- van in totaal € 1.200.000,--) overgemaakt gaat worden. Verbeurde dwangsommen worden toegevoegd aan de algemene middelen, in dit geval kan gekozen worden om (een deel van) de inkomstenderving tav de leges te dekken.

2.01 Klimaatadaptatie/Klimaatakkoord

In het coalitieakkoord is het thema 'Klimaat' een van de prominente speerpunten. Het college van Gedeputeerde Staten heeft de opdracht gekregen om het Drentse aandeel in het nationale klimaatakkoord te leveren om zo te werken aan klimaatmitigatie. Daarnaast zet het college in op het aanpassen aan het veranderende klimaat: klimaatadaptatie. Ook hierover zijn op nationaal niveau afspraken gemaakt via het Bestuursakkoord Klimaatadaptatie. Het college is begonnen om – in lijn met het coalitieakkoord – de opgaven uit het Klimaatakkoord en het bestuursakkoord Klimaatadaptatie door te vertalen en te verbinden met onder andere economie, mobiliteit, energie, de wateropgave en het natuur- en landbouwbeleid. Daarnaast heeft het college van GS op 30 maart 2021 de nota Klimaatadaptatie vastgesteld. Klimaatadaptatie en -mitigatie zijn dwarsdoorsnijdende thema's die in samenhang moeten worden opgepakt. Dit vraagt extra inspanningen vanuit de provincie, terwijl tegelijkertijd nog niet exact duidelijk is hoe groot deze inzet moet en kan zijn.

Voor de uitvoering van het Klimaatakkoord is op nationaal niveau door de Raad voor Openbaar Bestuur (ROB) onderzocht wat er nodig is bij alle decentrale overheden om het klimaatakkoord tussen 2022 en 2030 uit te kunnen voeren (ROB-advies 'Van Parijs naar Praktijk' januari 2021). In dit advies wordt geconcludeerd dat de provincies in de periode 2022-2024 fors extra moeten inzetten:

"In totaal onderscheiden we 23 verschillende taken die provincies moeten gaan uitvoeren … Afgezien van veenweide hebben de provincies een breed takenpakket met duidelijke inzet rond alle vijf de pijlers van het Klimaatakkoord. Taken die relatief veel inzet vergen zijn ondersteuning van boerenbedrijven, een regierol rond warmtebronnen, rond RES'en, klimaatgericht landbouwbeleid en het stimuleren van (grotere) windmolenparken."

Het ROB-advies wordt door de koepels (IPO, VNG, UvW) benut om te komen tot een nieuw financieel arrangement tussen decentrale overheden en het Rijk. Onzeker is of en in welke mate het Rijk /het nieuwe kabinet hier gehoor aan zal geven. Het is in geen geval waarschijnlijk dat deze middelen tijdig

beschikbaar worden gesteld om al in 2022 de extra impuls aan de uitvoering te kunnen geven. In onze provinciale begroting en in de investeringsagenda is al op onderdelen geanticipeerd op deze extra inzet. Echter: op basis van de ROB-analyse kunnen we stellen dat dat een fractie is van datgene wat nodig zal zijn. Om dit op te vangen en niet nu al een achterstand op te lopen is het noodzakelijk nu al middelen beschikbaar te stellen. Het gaat dan om met name om inzet op de RES, warmte, duurzame mobiliteit, klimaatgericht landbouwbeleid, veenweidegebieden en water op beperkte schaal te anticiperen. Een samenhangende aanpak met het de opgave klimaatadaptatie wordt hierdoor ook mogelijk gemaakt. Deze laatste opgave vraagt vooral ook nog veel kennisontwikkeling gericht op de Drentse situatie en veel agendasetting, samen met de partners als gemeenten, waterschappen en natuur- en landbouworganisaties.

2.02 Gebiedsontwikkeling

De energietransitie, klimaatverandering en woningnood zijn forse opgaven. We zetten onder meer met ons energie-, woon- en landschapsbeleid in op robuust ruimtegebruik. Projecten die hier uit voort komen zoeken ergens in Drenthe een plek. Uiteindelijk staan gemeenten voor de opgave om de Regionale Energie Strategie, warmtevisies, woningbouwplannen, enz. te doen landen in dorpen en wijken. Deze complexe samenhang van de genoemde thema's vraagt om een strategische inzet op urgentie, doelen, rollen, verantwoordelijkheden, kwaliteiten, financiering en draagvlak. Het Deltaplan voor het Noorden nodigt uit om met nieuwe plannen te komen.

We zien dat dat gemeenten ons in toenemende mate vragen om te ondersteunen bij gebiedsontwikkeling: het combineren van onder meer de woningbouwopgave met andere beleidsopgaven: concrete nieuwe projectlocaties waarbinnen aandacht moet zijn voor klimaatverandering (waterberging, hittestress), de energietransitie (energievoorzieningen) verduurzaming mobiliteit, behoud en versterken biodiversiteit en landschapsontwikkeling.

Met de Woonagenda worden gemeenten, corporaties en marktpartijen al ondersteund om meer, sneller en betere woningen te realiseren in Drenthe. Om te verduurzamen zijn wij aan de slag met de Energie Expedities. Het Impulsteam Wonen is aan de slag om binnen de bestaande plancapaciteit 10.000 woningen te realiseren. Maar naast bestaande plannen worden ook nieuwe plannen gevraagd -in aansluiting op en in navolging van de versnellingsagenda's van het Rijk.

De ontwikkeling van wijkfuncties (scholen, wijkcentra e.d.), publieke ruimte, werklocaties, groen, energievoorzieningen infrastructuur vraagt tegelijkertijd aandacht en kunnen niet los van elkaar worden gezien. Er zijn nieuwe plannen nodig in het kader van de verstedelijking van de Regio Groningen Assen en de Regio Zwolle. In Zuidoost Drenthe en de grote steden is een gebiedsgerichte aanpak aanvullend van belang om bestaande stadsdelen te vernieuwen. Met het Regiostedenfonds en de Regiodeal ZO Drenthe is ook investeringskapitaal beschikbaar. Met de opbrengsten uit woningbouw of werklocaties kunnen de kosten hiervoor gedeeltelijk worden gedekt.

We zien de forse opgave voor gemeenten en lokale partners en zouden deze graag versterken door extra expertise beschikbaar te stellen voor integrale gebiedsontwikkeling. Zo kunnen nieuwe plannen in Drenthe worden ontwikkeld, bovenop de bestaande plannen en ter uitvoering van de verschillende strategieën voor werken, wonen en mobiliteit. Hiermee willen we de gemeenten – waar zij zelf het voortouw nemen-ondersteunen en dit sluit aan bij de menskracht die het Rijk beschikbaar maakt

We willen dit niet alleen doen en vragen het Rijk om ook financieel bij te dragen, onder meer door samen met Groningen en Friesland in te zetten op eenvia het Deltaplan voor het Noorden. We willen in ruil voor goede plannen het Rijk vragen om bij te dragen in de financiering van onrendabele toppen van gemeenten, in gevallen waar de opbrengsten uit werklocaties en woningen onvoldoende zijn. Dit is onder meer het geval voor locaties in binnensteden, nabij infrastructuur en op plekken waar eerst gesloopt moet worden.

2.03 Cofinancieringsreserve EU

We hebben, mede dankzij een goede lobby, veel EU-middelen voor Noord-Nederland en Drenthe beschikbaar gekregen in de nieuwe Europese programmaperiode 2021-2027. Deze fondsen richten zich veelal op provinciale opgaven en doelen op gebied van energietransitie, arbeidsmarkttransitie, innovatiebevordering (in het mkb), digitalisering, versterking economie (herstel Corona), plattelandsontwikkeling, landbouw en circulaire economie.

Om de EU-middelen in te kunnen zetten, is provinciale cofinanciering noodzakelijk. Onze inschatting is dat we voor de komende Europese periode (2021-2027) in totaal circa € 55 miljoen aan cofinanciering nodig hebben om circa € 192 miljoen aan Europese middelen te kunnen inzetten voor het behalen van onze doelen. In de voorgaande Europese programmaperiode hebben we een mix van middelen uit de reserve EU-cofinanciering en beleidsmiddelen ingezet en daarover afspraken gemaakt met uw staten (spelregelkader). Deze werkwijze werkt wat ons betreft goed en naar tevredenheid en willen we daarom graag voortzetten. Wel stellen we een andere voeding van de cofinancieringsreserve Europa voor. Niet met een grote storting ineens. Maar meer flexibel, passend bij de provinciale begroting en met keuzemogelijkheden en armslag voor een volgend college.

In de Voorjaarsnota 2018 meldden we u reeds dat voor een nieuwe periode een jaarlijkse toevoeging van € 2 miljoen noodzakelijk was om een eenmalige, grotere storting te voorkomen. In de meerjarenbegroting hebben we dat tot en met 2025 opgenomen en we stellen nu voor om dat voor een aantal jaren te verlengen.

Gezien de substantieel grotere omvang van de Europese fondsen, mede veroorzaakt door de nieuwe tijdelijke fondsen Just Transition Fund (opvangen sociaal-economische gevolgen energietransitie) en REACT EU (coronaherstel), willen we daarnaast in 2022 in ieder geval een aanvullende storting in de cofinancieringsreserve Europa doen van € 5 miljoen. Daarmee ontstaat een solide basis om de EU-middelen maximaal in te zetten. Onze inschatting is dat er, waarschijnlijk rond 2024, een (mogelijk vergelijkbare) aanvullende storting nodig zal zijn. Deze laatste storting leggen we nu niet aan u voor. Uiteraard zullen we de komende jaren de fondsen en deze cofinancieringsreserve goed monitoren. Daarbij kijken we ook of mogelijke rekeningresultaten gebruikt kunnen worden om toe te voegen aan deze cofinancieringsreserve. Mocht dit aan de orde zijn, dan leggen we dat uiteraard aan uw staten voor. De inschatting is dat de beleidsbudgetten voor het jaar 2022 afdoende zijn voor dat deel van benodigde cofinanciering. In de daaropvolgende jaren is de verwachting dat dit op onderdelen niet (geheel) het geval zal zijn en dat er mogelijk meer budget nodig is. Als dat aan de orde is, leggen we dat aan uw staten voor.

Met dit voorstel verwachten we een goed meerjarig perspectief te bieden om onze Drentse ambities en doelen ook met Europese middelen te realiseren. Door dit multipliereffect worden onze uitgaven lager en zetten we bovendien onze capaciteit efficiënter in. Graag praten we uw staten dit voorjaar in een informerende bijeenkomst verder bij over deze EU-fondsen en Drentse ambities.

3. Regionale economie en werkgelegenheid: kansen benutten

Regionale economie en werkgelegenheid: kansen benutten

Wonen, werk en welzijn zijn kernbegrippen in onze samenleving. Vanuit economisch oogpunt zien wij het als onze opgave om dat goed voor elkaar te krijgen. Zodat iedereen de kans heeft zijn of haar talenten te ontplooien en te participeren in de maatschappij waarin technologische ontwikkelingen samengaan met voldoende aandacht voor bredere maatschappelijke aspecten en een sociale samenleving. Dat betekent dat wij streven naar een (duurzame, dynamische en innovatieve)robuuste en toekomstbestendige economie. Met kansrijke sectoren die passen bij het profiel van Drenthe. Maar ook met aandacht voor de internationale context waarin Drenthe opereert. Voor welvaart én welzijn van alle inwoners van deze provincie!

De rode draad ‘groen, slim met impact’ geeft richting aan de investeringen die wij in 2022 willen doen om de weerbaarheid en veerkracht van onze economie te versterken en de gevolgen van de aanhoudende coronacrisis het hoofd te bieden.

De economische impact van deze crisis laat zich voelen via meerdere kanalen. Zo zijn ook in Drenthe veel sectoren waaronder de detailhandel, vrijetijdsbesteding, toerisme, horeca, transport, evenementen en de cultuursector sterk getroffen door de sluiting van de fysieke winkels en andere noodmaatregelen. In 2020 kromp de Drentse economie ten opzichte van een jaar eerder met ongeveer 3 procent zo blijkt uit cijfers van het CBS. Wat de Drentse arbeidsmarkt betreft tonen de laatste cijfers voor het vierde kwartaal van 2020 een lichte daling (-0,1%) van de werkloosheid aan en kwam deze uit op 3,9%. Ter vergelijking: landelijk kromp de economie in 2020 met 3,8 procent en was het werkloosheidspercentage 4,0%.

De vooruitzichten voor de economie in 2022 zijn nog steeds uiterst onzeker (CPB). Het achterblijven van investeringen en de stijging van de werkloosheid na de afbouw van de steunmaatregelen mag zeker niet uitgesloten worden. Ook is de vraag naar arbeid de afgelopen maanden sneller en ingrijpender verandert dan vóór de coronacrisis werd verwacht. Deze verschuiving komt voornamelijk voor rekening van lager-opgeleiden, in beroepen die het traditionele werken ondersteunen. Werkenden in deze beroepen zullen steeds vaker van baan moeten veranderen. Ook in 2022 willen we daarom samen met onze partners van de Scholingsalliantie Noord alle zeilen bijzetten en mensen aan het werk houden.

De Economische Koers 2020-2023: Samen voor een sterke, slimme en groene economie met impact
Om ons beleid meer richting te geven en in te spelen op de veranderende omgeving hebben wij vorig jaar de Economische Koers 2020-2023 opgesteld. In deze beleidsagenda zijn de prioriteiten van het economische beleid voor de komende jaren aangegeven. Samen met onze partners willen wij inspelen op trends en ontwikkelingen die van invloed zijn op de Drentse economie, zoals digitalisering en vergroening. We zetten in op thema’s en sectoren waar we sterk in zijn en/ of massa hebben: chemie, (maak)industrie en agribusiness en hebben aandacht voor groeibriljanten: health & life sciences, logistiek en vrijetijdseconomie.

Momenteel wordt de Economische Koers verder uitgewerkt in een aantal - uitvoeringsagenda’s (o.a., Impact Ondernemen, de Groene Economische Agenda, Gezondheidseconomie en een Arbeidsmarktagenda). Dit geeft ons de mogelijkheid om flexibel in te spelen op de dynamische omgeving waarin wij opereren. Voor de korte termijn betekent dit bedrijven gaande te houden en bedrijvigheid daar waar mogelijk te stimuleren. Daarnaast sorteren wij voor op meer structurele versterking en herstel van de economie na corona.

Drenthe wordt dé circulaire en groene provincie
Een belangrijk aandachtspunt gaat daarbij uit naar het versterken van de innovatiekracht van bedrijven op het gebied van (groene) kunststoffen, vezels, composieten en circulair bouwen. Het Schone Noorden – een noordelijke samenwerking op het vlak van circulaire plastics – is daarbij een belangrijk project. Dit zal ook in 2022 de vlag gaan vormen waaronder noordelijk bedrijfsleven, onderwijs en overheden gezamenlijk opereren teneinde te komen tot een optimale vergroening van kunststoffen.

Europese kansen en middelen voor het realiseren van onze Drentse beleidsdoelstellingen
Door onze succesvolle lobby voor aanvullende Europese middelen waaronder EFRO en JTF kent de komende periode ruime financiële kaders voor het realiseren van onze provinciale doelen. De nieuwe

noordelijke programma's bieden veel financiële mogelijkheden over een breed scala van terreinen. De verwachte effecten variëren van een vergroting van de innovatiegerichtheid, verhoging van het investerings- en omzetniveau in Drenthe tot aan positieve effecten op de Drentse werkgelegenheid. Onze pijplijn aan mogelijke projecten is omvangrijk. Om onze ambities op het economische domein en de kansen en te verzilveren zullen wij in 2022 actief inzetten op het gebruik van de beschikbare middelen voor Drenthe

Drenthe is dé MKB-provincie
De provincie Drenthe heeft met Ik Ben Drents Ondernemer (IBDO) een veelzijdig programma met als doel het stimuleren van kansrijk en innovatief (jong) ondernemerschap, bestaande uit uiteenlopende instrumenten ter ondersteuning van het brede mkb in de provincie. In 2020 is het programma in samenwerking met onze partners de Drentse gemeenten en kennisinstellingen tot eind 2024 verlengd. Dat betekent dat wij de komende jaren onze mkb-ondernemingen blijven ondersteunen in hun ambitie te groeien, te innoveren of nieuwe doelgroepen te bereiken.

Het fundament op orde - Versterking van het Drentse vestigingsklimaat
Een van de voorwaarden om de doelen van de Economische Koers Drenthe 2020-2023 te realiseren, is een goed vestigingsklimaat binnen Drenthe. Om dit te realiseren zorgen wij ervoor dat het fundament op orde is. Toekomstbestendige bedrijventerreinen en een breed gedragen acquisitiestrategie dragen hieraan bij. In 2022 willen wij daarom samen met onze strategische partners (ondernemers(verenigingen), parkmanagers, gemeenten, kennisinstellingen en VNO-NCW/MKB Noord), een aanpak ontwikkelen en implementeren om bestaande bedrijventerreinen te revitaliseren naar toekomstbestendige werklocaties voor bedrijven (duurzaam en slim). Daarnaast zien wij dat in het kader van het acquisitiebeleid de (inter)nationale profilering via Top Dutch haar vruchten begint af te werpen. Zo komen er steeds meer leads binnen die wij ruimte willen geven. In de praktijk betekent dit faciliteren via ruimtelijk (bedrijventerreinen)beleid, vergunningen, en financieel stimuleren.

3.01 Afronden wandelknooppunten
Sinds 2016 wordt er in Drenthe gewerkt aan de uitrol van een provincie dekkend wandelknooppuntennetwerk. De voortgang van de uitvoering wordt vertraagd enerzijds omdat het erg arbeids-en tijdintensief is en anderzijds omdat gemeenten steeds meer moeite hebben om hun aandeel van 2/3 in de kosten beschikbaar te stellen. De provincie neemt nu 1/3deelvan de kosten, die geraamd zijn op 3 miljoen voor haar rekening. Inmiddels is in 5 jaar 30% van het netwerk gerealiseerd, met name in zuid Drenthe. Drenthe, als wandelprovincie, is gebaat bij een goede ontsluiting van het buitengebied voor wandelende inwoners en bezoekers en het knooppuntennetwerk is hiervoor een basisvoorziening. Versnelde uitvoering van het netwerk is van provinciaal belang, zeker nu de behoefte aanwandelen zo groot geworden is. Voorgesteld wordt om met dubbele provinciale inzet, van 1/3 naar 2/3 van de kosten, de gemeenten tegemoet te komen en een versnelde afronding te bevorder en zo mogelijk in 3 jaar. Hiervoor is een extra budget van1 miljoen euro nodig. De dekking van de resterende oorspronkelijke inzet, nu nog € 640.000 zal gedekt worden uit de reguliere VTE-budgetten.

4. Mobiliteit en bereikbaarheid: slim en veilig

Aan de slag met integrale mobiliteit
Op 16 december 2020 hebben wij het nieuwe Mobiliteitsprogramma (MP) 2021-2030 gepresenteerd met een nieuwe kijk op mobiliteit. Iedereen doet mee, veiligheid voorop en we zetten vol in op de fiets. Anders reizen: niet meer allemaal in de auto op weg in de spits maar andere werk- en leertijden, de fiets en het openbaar vervoer als duurzaam alternatief. In het nieuwe MP hebben wij aangekondigd

om voor de pijlers uit het MP in 2021 uitvoeringsagenda's op te stellen en een investeringsplan te maken voor 'mobiliteit op maat': de uitbreiding en verbetering van de overstapmogelijkheden (hubs). We doen dat ook in nauw overleg met onze partners in de Mobiliteitsraad Drenthe.

We geven per pijler uit het MP een korte toelichting.

Pijler: Fiets als duurzaam alternatief

Uitvoeringsagenda Fiets! 2021-2024
In maart 2021 bent u ingelicht over het Nationaal Toekomstbeeld Fiets (NTF) op hoofdlijnen. Een initiatief van overheden en partners, die landelijk samenwerken in het programma Tour de Force om de fiets nog meer als volwaardig vervoermiddel in te zetten. Daarin opgenomen is ook een Drents plan op hoofdlijnen van alle overheden in Drenthe met een investeringsambitie van ca. 500 miljoen tot 2040 in een maximale variant. De Uitvoeringsagenda Fiets! baseert zich op dit plan en werkt een eerste tranche uit voor hoogwaardige utilitaire fietsverbindingen naar de grote kernen in Drenthe, in ieder geval van en naar de HEMA kernen en -voor het Drentse deel- naar Groningen. Wij verwachten in de nog resterende collegeperiode 20 miljoen uit de reserve Mobiliteit hiervoor nodig te hebben voor (co)financiering. De Uitvoeringsagenda Fiets! wordt voor de zomer opgeleverd. Via de lijnen van het NTF proberen provincies en gemeentes aanvullende middelen te krijgen uit het landelijke Mobiliteitsfonds en uit (EU-) steunpakketten.

Pijler: Toegankelijke en veilige bereikbaarheid

Strategisch plan Verkeersveiligheid 2021-2024
Ook hiervoor is een Uitvoeringsagenda in voorbereiding. Een verkeersveiligheidsanalyse is afgerond en wordt nu omgezet in een Uitvoeringsagenda op basis van een afwegingskader waarin urgentie, prioriteit en haalbaarheid, zowel ruimtelijk als financieel zijn meegenomen. Lastig is dat we nu nog geen zicht hebben op de inzet van het rijk, zowel als het gaat om de omvang van rijksmiddelen als om de daaraan verbonden voorwaarden. Wij verwachten na de zomer de Uitvoeringsagenda te kunnen aanbieden. Vooruitlopend zullen we een aantal urgente veiligheidsprojecten alvast starten. Het betreft aanpassingen aan de weg Dieverbrug Frederiksoord N855 (inrichten als 60 km weg), Roden (aanleg rotonde N372-Dwazziewegen), een nieuwe rotonde in Meppel (nabij de watertoren) en ondertunneling van de Groene As bij de Vriezerbrug. U zult hierover aparte voorstellen ontvangen, waaronder subsidieverstrekking en kredietaanvragen. De subsidies worden gedekt uit de reserve Mobiliteit. De kapitaallasten voor de provinciale investeringen worden gedekt uit de vrije ruimte.

Pijler: Duurzame oplossingen en innovatie

Regionaal mobiliteitsplan duurzaamheid (RMP)
Het betreft hier de uitwerking van de afspraken in het kader van het Klimaatakkoord in een regionale uitvoeringsagenda, dat samen met diverse partners in 2021 wordt opgesteld en in het najaar ter besluitvorming aan u voorgelegd. Onderdelen zijn onder andere: het verbeteren van de CO2 prestatie bij investeringen en aanbestedingen, de uitrol van laadinfrastructuur, het stimuleren van logistieke hubs, zero emissie vervoer en het beïnvloeden van duurzaam mobiliteitsgedrag. De provincie heeft hierin een regierol. Er is landelijk overleg over het RMP en de inzet op deze nieuwe taken vanuit het Klimaatakkoord. De behandeling van het advies van de Raad voor het Openbaar bestuur in de Tweede Kamer over de toekenning van extra middelen voor regionale en lokale overheden zal van invloed zijn op de ambities in het definitieve RMP.

Pijler: Adequaat openbaar vervoer netwerk

Openbaar vervoer
In februari is de ontwikkelagenda Toekomstbeeld OV2040 landelijk gepresenteerd. Waar eerst een Randstedelijke agenda dreigde is door een effectieve regionale inzet het belang van Noord-Nederland geborgd. Zowel als het gaat om inzet voor snelle verbindingen naar het Noorden als ook onderzoek naar verbeteringen in Noord-Nederland zelf (zoals de Nedersaksenlijn).
Naar verwachting zullen de provincies in het kader van de Covid-maatregelen ook extra middelen moeten reserveren om de problemen in het openbaar vervoer te mitigeren. Vooralsnog verwachten we in 2022 een beslaglegging tussen de € 600.000,-- en € 1 miljoen. De effecten van de Covid periode zullen echter lang doorwerken en een transitieplan naar meer flexibiliteit qua inzet van OV is nodig.

Om de MIRT afspraken rond personenvervoer op het spoor Emmen - Rheine gestand te doen, reserveren wij 3 miljoen binnen de reserve Mobiliteit. Vanaf 2024 verwachten wij dat voor de instandhouding van deze verbinding ook een structurele exploitatiesubsidie van de provincie aan de orde is van € 150.000 per jaar. De spoorverbinding inclusief de financiele inzet van de provincie wordt in een statenstuk aan u voorgelegd.

Pijler: Mobiliteit op maat
Een investeringsprogramma voor de uitbouw van de hub-strategie wordt opgesteld, waarin ook aandacht is voor wandelen, sociale veiligheid en deelmobiliteit. Het hub-programma wordt verbreed van overstappunt van openbaar en publiek vervoer naar verbindende knooppunten die bijdragen aan een inclusieve samenleving (brede welvaart). Het programma Hub Drenthe! zal voor de zomer worden aangeboden. Met het uitvoeringsprogramma is voor 2021 en 2022 een budget gemoeid van € 2,1 miljoen. Dit budget wordt gedekt uit de reserve Mobiliteit. Het programma omvat uitgaven in voorzieningen op hubs (o.a. DRIS-dynamische reisinformatie, P+R, watertappunten, pakketkluizen, berging kiosk Gieten), meer vervoerswijzen op hubs (o.a. aansluiten op fietsroutes, wandelroutes, deelfietsen, deelauto's, deel-scootmobielen, deelscooters) en de verder ontwikkeling van het hub-netwerk (wijkhubs, dorpshubs, deelmobiliteithubs, logistieke hubs).

Pijler: Overig, kerntaken onderzoek

Stelselwijziging inzet rijksmiddelen voormalige Brede doeluitkering (BDU) Verkeer en vervoer
In het nieuwe MP hebben we aangekondigd de voormalige BDU gelden anders in te willen zetten. Een bestedingsplan en verdeelbesluit voor de rijksgelden is niet meer verplicht. Het deel dat bedoeld is als bijdrage aan gemeentelijke projecten die regionale doelen ondersteunen bekostigen we vanaf 2022 uit de voormalige BDU middelen zoals opgenomen in de exploitatiebegroting, op basis van één of meerdere subsidieregelingen. Omdat de bijdragen aan gemeentelijke projecten veelal een jaarongebonden karakter hebben zullen bij de jaarafsluiting de saldi in de exploitatie op toegekende subsidies via de reserve Mobiliteit verlopen. Daarmee blijven toegezegde middelen, binnen in de subsidieregeling omschreven kaders, beschikbaar voor de gemeentelijke projecten. Zoals in het Statenstuk 2020-968 bij het Mobiliteitsprogramma is vastgesteld zijn de middelen uit de voormalige reserve BDU samengevoegd in de reserve Mobiliteit.
Bij de uitvoering van de regeling wegen we op de kwaliteit van de projecten (afwegingkader) maar willen we ook dat er een eerlijke verdeling van de middelen over de gemeenten wordt geborgd. Deze regeling(en) zullen we dit jaar aan de staten voorleggen. In het Mobiliteitsprogramma 2021 – 2030 is een indicatieve toedeling van provinciale financiële middelen uit de reserve Mobiliteit opgenomen aan de vijf 'pijlers'. Deze toedeling is richtinggevend bij de uitvoering van het beleid.

4.01 Luchtvaart

Ter uitvoering van het provinciale luchtvaartbeleid wordt voorgesteld in het kader van de Uitvoeringsagenda Luchtvaartnota een bedrag van € 20.000,--.
beschikbaar te stellen voor inhuur van een externe voor het tot stand brengen van een overzicht van de uit te werken onderdelen uit de uitvoeringsagenda waar onze Drentse belangen in ieder geval actief moeten worden ingebracht.
Als gevolg van de vaststelling van het nationale beleid voor het vliegverkeer in de Luchtvaartnota 2020-2050 is een actualisatie van het provinciale luchtvaartbeleid noodzakelijk. Voorgesteld wordt, een bedrag van € 50.000,-- beschikbaar te stellen voor externe inhuur voor uitvoering van de verschillende onderdelen en voor het (laten) organiseren van externe participatiebijeenkomsten en de verslaglegging daarvan.

4.02 Bijdrage proefstuk natuurvriendelijke oever Noord-Willemskanaal

Het waterschap Hunze en Aas heeft vanuit de kaderrichtlijn water de verplichting om binnen en buiten de kanaaloevers van het provinciale Noord-Willemskanaal natuurvriendelijke oevers in te richten.
De provincie als eigenaar van het vaarwater en de oevers en het waterschap zoeken in dit project de samenwerking om (toekomstige) werkzaamheden te combineren.
In de uitwerking van de planvorming van deze oeverinrichting wordt door het waterschap een uitwerking voorgesteld waarbij een vervanging van bestaande oeverbeschoeiing niet meer noodzakelijk kan zijn.
Om deze inrichting te onderzoeken is onderling afgestemd dat er een proefstuk van deze inrichting noodzakelijk is om de te kunnen beoordelen of een dergelijke oplossing kan worden toegepast.
De kosten van een bijdrage aan deze proef bedragen € 25.000, --. Bij het slagen van de proef kan worden bespaard op vervangingskosten van oeverbeschoeiing.
De werkzaamheden voor uitvoering zijn voorzien eind 2021 met een doorloop naar 2022.

4.03 Uitvoeringsagenda's Mobiliteitsprogramma 2021-2030

Vooruitlopend op enkele Uitvoeringsagenda's en investeringen worden enkele projecten op basis van urgentie en bestuurlijke afspraken alvast voorbereid en in beeld gebracht. Het Strategisch plan Verkeersveiligheid 2021-2024 is in voorbereiding. De volgende projecten zullen hierin in ieder geval worden meegenomen:

Onderwerp	Investering	Jaarlijkse afschrijving
N855 Dieverbrug – Frederiksoord ombouw naar 60 km	€ 250.000,--	€ 15.000,--
N372 Rotonde Roden (Dwazziewegen)	€ 250.000,--	€ 12.500,--
N371/N375 Rotonde (watertoren Meppel)	€ 1.000.000,--	€ 50.000,--
Doorfietsroute Groene As Tunnel Vriezerbrug	€ 4.200.000,--	€ 210.000,--

We stellen voor de kredietruimte te reserveren en de afschrijvingslasten in de meerjarenbegroting te verwerken. Voor elk project zal er een specifieke kredietaanvraag ter vaststelling aan u worden voorgelegd.

.

4.04 Verbinding Emmen-Rheine

Om de MIRT afspraken (november 2020) rond personenvervoer op het spoor Emmen - Rheine gestand te doen, reserveren wij 3 miljoen binnen de reserve Mobiliteit. De Nederlandse en Duitse regio's blijven zich de komende jaren en na eventuele realisatie inzetten voor een succesvolle fysieke en sociaal-economische verbinding en nemen in ieder geval de exploitatiekosten van die verbinding

en de investeringskosten voor het spoor van de Bentheimer Eisenbahn op Nederlands grondgebied voor hun rekening. Als exploitatielast nemen we jaarlijks vanaf 2024 € 150.000,-- op.

4.05 Continuering KpVV

We continueren voor 2022 en de jaren daarna onze jaarlijkse bijdrage van 75.000,-- aan het kennisplatform Verkeer en Vervoer (KpVV) via het IPO. Met alle veranderingen en innovaties is het noodzakelijk te blijven investeren in onderzoek, monitoring en experimenten.

5. Klimaat en energie: op zoek naar ruimte en draagvlak

5.01 Verlengng rentekorting energielening

Vanaf 2017 heeft de provincie aan de Stichting Nationaal Energiebespaarfonds (St. NEF) subsidie verstrekt. Door deze financiële bijdrage is de Energiebespaarlening vanaf 1 januari 2017 met een laag rentetarief beschikbaar voor woningeigenaren en VvE's in Drenthe
Voor 2021 is nog een budget van € 800.000, -- beschikbaar. De verwachting is dat dit bedrag aan het eind van 2021 volledig is benut. We hebben dan over de hele looptijd €3.400.000,- subsidie verstrekt.
De provincie Drenthe heeft in december 2020 een Elena subsidie aanvraag bij de EIB ingediend voor € 1.800.000, - . Deze subsidie is bedoeld als proces geld waarmee Drentse woningeigenaren worden geadviseerd, begeleid en ontzorgd bij het energiezuinig maken van hun woning. Beoogd resultaat is een investering van €65.000.000,- in energie-efficiënte maatregelen door Drentse woningeigenaren.
Van deze woningeigenaren zal een groot deel gebruik maken van de energiebespaarlening om de maatregelen te financieren. Om het succes van de rentkorting na 2021 voort te zetten en woningeigenaren in Drenthe te stimuleren hun woning energiezuinig te maken is het nodig om budget beschikbaar te stellen voor subsidie aan SvN.
De rentekorting geeft woningeigenaren extra motivatie om hun woning energiezuiniger te maken.
Met een marktaandeel van 10% wordt er in Drenthe veel gebruik gemaakt van de rentekorting.
De rentekorting draagt bij aan de doelstelling om de energietransitie haalbaar en betaalbaar te maken voor de inwoners van Drenthe.
De investeringen leveren een flinke impuls voor de Drentse bedrijven op. Het overgrote deel van de werkzaamheden wordt uitgevoerd door Drentse bedrijven.
De rentekorting draagt bij aan de doelstelling het hebben van een energie neutrale woonomgeving in 2040. Isoleren van de woning zorgt voor minder warmtevraag. Waardoor het gebruik van fossiel energiegebruik afneemt.

6. Levendig en sociaal: gezond, gelukkig en veilig

Geen bijzonderheden.

7. Middelen en mensen

Herstelplan lekkage Drents Museum (onderzoek en herstelwerkzaamheden)

In het Drents Museum is lekkage ontstaan. Om te beoordelen wat de werkelijke schade is en tot een gedegen herstelplan te komen voor de ontstane lekkage in het Drents Museum wordt door een gespecialiseerd bureau een onderzoek uitgevoerd. Op basis van het herstelplan kunnen kosten worden aanbesteed; dan wordt ook duidelijk wat de nog te begroten herstelkosten zijn. De noodzakelijke aanpassing van ramingen wordt meegenomen in de 2e of 3e Actualisatie 2021.

7.01 Digitaliseringsagenda

Op 21 april hebben uw Staten de Digitaliseringsagenda Drenthe Digitaal vastgesteld. Om invulling te geven aan de ambities gelinkt aan digitale transformatie van de provincie als digitale overheid (o.a. datahuis, digitale vaardigheden, gebruik digitale technologieën en data gedreven werken) verzoeken wij om voor de periode van drie jaar € 833.400,-- beschikbaar te stellen.
Hiermee wordt onder meer een “datalake” ingericht, een omgeving waarin grote hoeveelheden provinciale gegevens samengebracht worden. Deze worden vervolgens gekoppeld en verrijkt. Het gaat hierbij om data voor vrijwel alle beleids- en uitvoeringsdomeinen. De data zijn vrijwel zonder uitzondering openbaar en zal worden ingezet om bestaand beleid verder te helpen ontwikkelen en om te delen met bedrijven en onderzoekers. Dit vergt investeringen in IT, digitale infrastructuur, databeveiliging en de ontsluiting van datasets.
Voorbeelden zijn de telgegevens van het fiets- en autoverkeer, de ontsluiting van data over en voor het MKB, het samenbrengen van data over dorpen- en wijken en monitors voor onder meer de energietransitie en ons klimaatbeleid Het grote voordeel van het centraal ontsluiten van sectorale data is dat gegevens meervoudig (her)gebruikt kunnen worden. Verkeerstellingen zijn bijvoorbeeld niet enkel nuttig om congestie op te lossen, maar kunnen ook worden ingezet om te zien welke locaties aantrekkelijk zijn om te ontwikkelen als werklocatie, om te relateren aan faunaslachtoffers, de uitstoot van stikstof, enz. Daarnaast worden de gevraagde middelen ingezet om te werken aan de digitale vaardigheden, toepassing van digitale technologieën en data gedreven werken.

7.02 Vervanging financieel systeem

In 2020 is besloten om het huidige financiële systeem te vervangen door een gebruiksvriendelijk, sober, doelmatig en toekomstbestendig systeem dat recht doet aan de informatiebehoefte van bestuur en organisatie. Inmiddels heeft een marktverkenning plaatsgevonden en is een keuzerichting bepaald. Hierdoor is een beter inzicht ontstaan in de kosten die het met zich meebrengt.
Incidenteel is externe deskundigheid nodig voor de implementatie en structureel is interne deskundigheid nodig voor het beheer. Daarom wordt gevraagd om een aanvulling op het bestaande krediet van € 175.500,-- en een aanvulling van de structurele lasten ten bedrage van € 73.000.
Tot nu toe werd het beheer ingehuurd. Dit was een tijdelijke en relatief dure oplossing waarvoor destijds is gekozen in verband met organisatie-ontwikkelingen op dat moment. Omdat het daarvoor bestemde inhuurbudget ook tijdelijk was en dus vervalt, is een structurele aanvulling nu noodzakelijk.
Daarnaast is in de overgangssituatie sprake van extra licentiekosten. Bijvoorbeeld omdat wij verwachten de jaarrekening 2021 nog in het oude systeem af te wikkelen. Wij houden daarvoor rekening met een eenmalige aanvulling op het budget licentiekosten van € 100.000,-- in 2022.
Tot slot is extra inhuur nodig om de belasting van de eigen organisatie beheersbaar te kunnen houden. Deze eenmalige extra kosten over 2021 en 2022 willen we eerst zien op te vangen binnen de totale loonsom.

7.03 Risicomanagement, uitbreiding NARIS

In december 2020 is de nota risicomanagement als onderdeel van het nieuwe financieel beleid door PS vastgesteld. We willen risicomanagement verder professionaliseren en crossovers bewerkstelligen in de derdelijns control taken. Hiervoor willen we ons risicomanagementsysteem NARIS verder uitbreiden. De jaarlijkse kosten hiervoor zullen hierdoor verhoogd worden tot € 21.000,-- per jaar. De eenmalige kosten van de implementatie worden bekostigd uit bestaand budget.

8. Integrale opgaven (Regiodeals)

Geen bijzonderheden.

9. Investeringsagenda PLUS

Geen bijzonderheden.

Concept Agenda

Aan; Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe
Datum; 26 juni 2020,
Tijd; 13:00 – 14:30
Locatie; Benneveld
Aanwezig; Harry Oosterman (voorzitter) [redacted] (SBB) [redacted] (LTO) [redacted] (Drentse schaapskuddes), [redacted] (KSG), [redacted]
Afwezig; -

1. Opening

2. Stand van zaken
a. Aanwijzing gebiedscommissie
Bijlage 1. Aanwijzingsbesluit Gebiedscommissie
b. Verschijning van de kwartaalrapportage wolf
Bijlage 2. Kwartaalrapportage kwartaal 2 2020

3. Besteding werkbudget
Ter bespreking; Met de randvoorwaarden van de provincie en de lijst belangstellenden die aangeleverd is door [redacted], is een voorzet gemaakt voor de inzet van het werkbudget.
Bijlage 3.1 Memo voorzet besteding werkbudget
Bijlage 3.2 Randvoorwaarden Provincie Drenthe
Bijlage 3.3 Lijst belangstellenden preventie wolvenschade

4. Communicatieaanpak
Ter bespreking; Op verzoek van de commissie is een discussiedocument over de communicatieaanpak opgesteld.
Bijlage 4. Communicatie aanpak [POHO notitie; wordt nog besproken]

5. Verslag vorige bijeenkomst
Ter instemming
Bijlage 5. Verslag bijeenkomst gebiedscommissie 5 juni 2020

6. Rondvraag en sluiting

Schapenhouderij en veehandel [redacted] is onder andere gericht op het fokken en houden van schapen. Deze weiden wij ook. Daarnaast houden we ons ook dagelijks bezig met de handel van schapen en geiten. Het bedrijf wordt gerund door [redacted] en [redacted].

Het gemiddelde aantal schapen wat wij houden ligt rond de 5.1. Dit is het gemiddelde aantal gemeten in het jaar 2019. De schapen worden het jaar rond gehouden op verschillende percelen. Deze worden in dit document weergegeven. Daarbij geven wij ook aan welke afrastering wij op dit moment gebruiken. Hieronder omschrijven wij de oude en de nieuwe situatie voor de afrastering.

Oude situatie afrastering:
Op de meeste percelen wordt gewerkt met verplaatsbare afrastering. Deze afrastering kan (bijvoorbeeld tijdens het maaien) weggehaald worden. Dit is helaas in de nieuwe situatie niet meer mogelijk, omdat er dan gewerkt moet worden met vaste afrastering. Deze oude afrastering is in de nieuwe situatie op de meeste percelen niet herbruikbaar. Op twee percelen wordt momenteel gewerkt met een afrastering van gaas, waarvan de hoogte 60 cm is. Wij vragen ons af of deze afrastering goed aan te passen is of dat wij beter geheel nieuwe afrastering kunnen plaatsen.

Nieuwe situatie afrastering:
Uitgaande van de gebiedscommissie preventie wolvenschade Gelderland. De commissie adviseert voor de vaste afrastering, om aan de binnenkant gaas te zetten en aan de buitenkant 3 schrikdraden. Onze voorkeur gaat uit naar deze vorm van afrastering, omdat hiermee de meeste barrière wordt gevormd voor de wolf. Onze voorkeur gaat niet uit naar 5 schrikdraden, omdat hiermee naar onze mening minder barrière gevormd wordt.

Wij hopen doormiddel van dit document een duidelijke omschrijving van de situatie weer te kunnen geven.

Wij hopen u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd, mochten er nog vragen zijn dan horen wij dat graag.

Met vriendelijke groet,

[redacted] en [redacted]

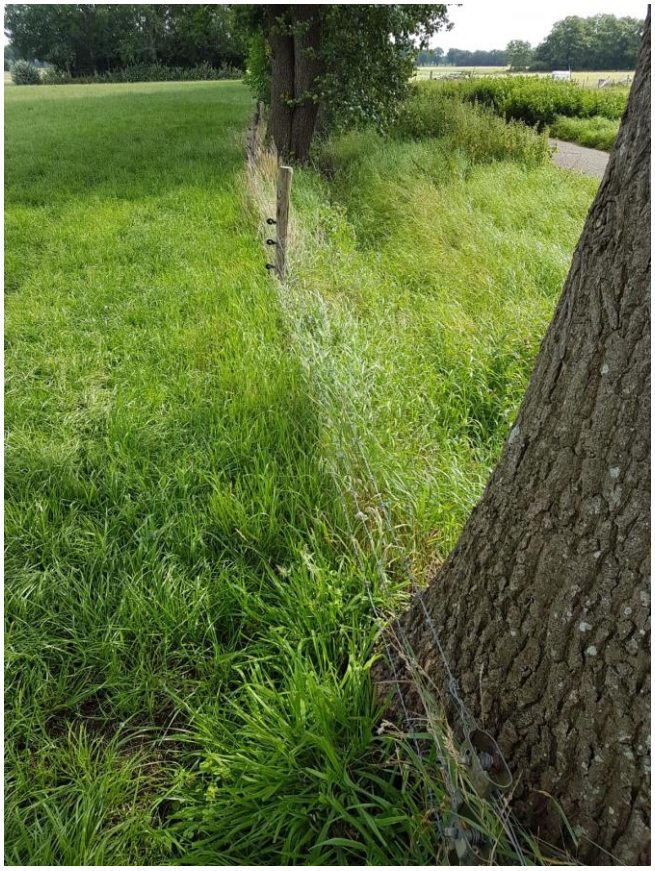
Voor meer informatie kunt u contact opnemen met het volgende telefoonnummer: 06[redacted]

Adres [redacted] (perceel 1),[redacted]
Soort afrastering: Gaas. 60 cm hoog.
Lengte: 207 meter.

Adres: [redacted] (perceel 2), [redacted]
Soort afrastering: 3 schrikdraden op een hoogte van 20,40,60 cm.
Lengte: 750 meter

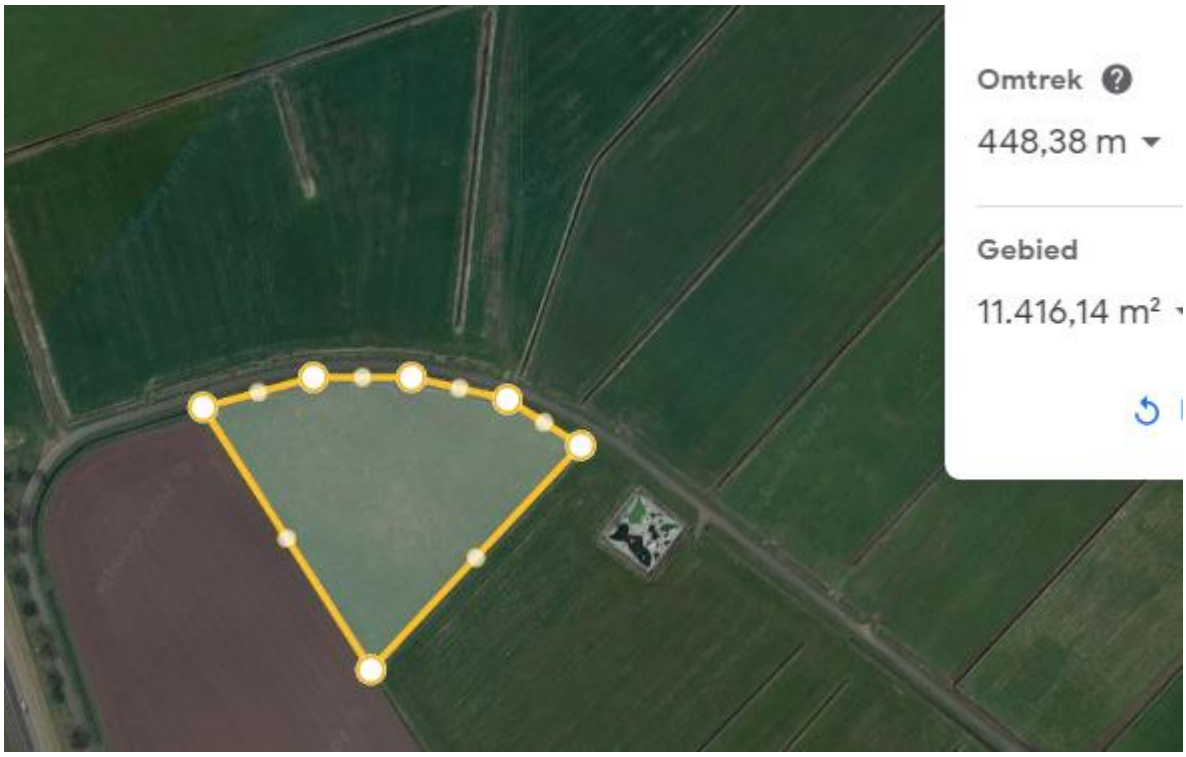
Adres: [redacted] (perceel 1), [redacted]
Soort afrastering: 3 schrikdraden, op 20,40,60 cm (vaste afrastering).
Lengte: 545 meter

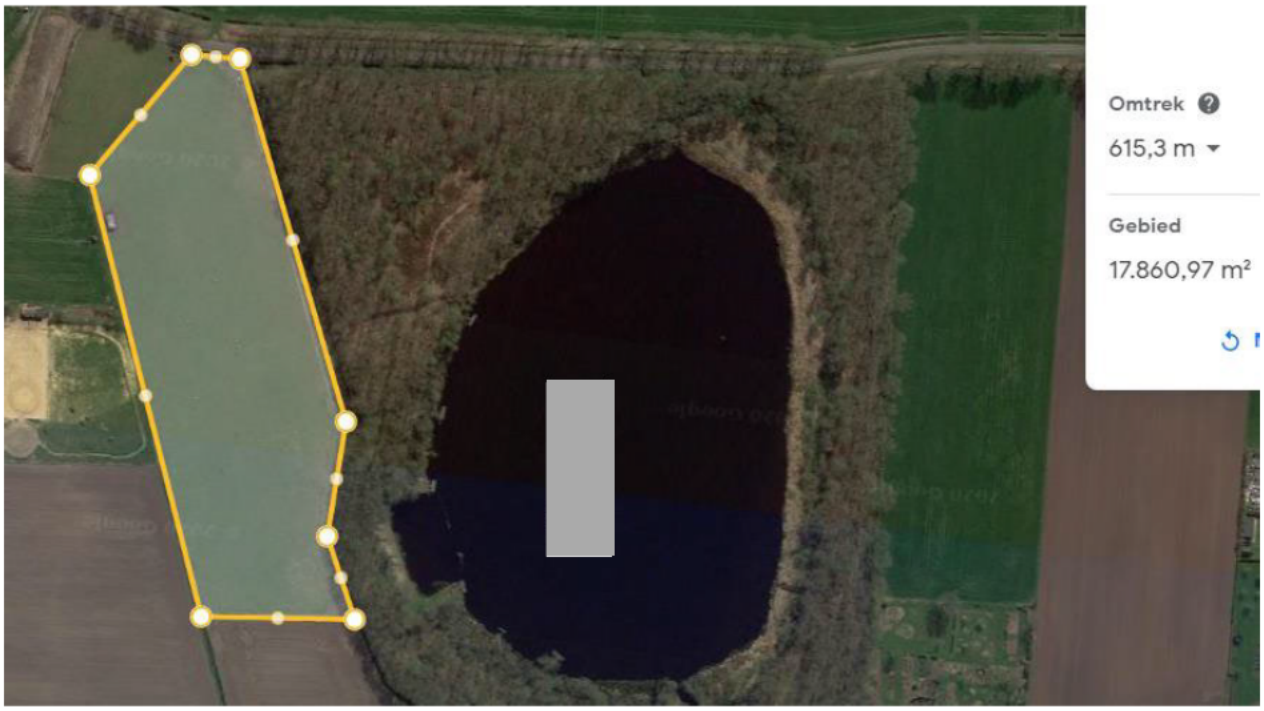

Adres: [redacted] (perceel 2), [redacted]
Soort afrastering: 2 schrikdraden op 20,40 cm (verplaatsbare afrastering)
Lengte: 841 meter.

Adres: [redacted] (perceel 3), [redacted]
Soort afrastering: 3 schrikdraden op 20,40,60 cm (verplaatsbare afrastering).
Lengte: 448 meter

Adres: [redacted], [redacted].
Soort afrastering: Gaas. +/- 60 cm hoog.
Lengte: 615 meter

Adres: [redacted] (perceel 1),[redacted]
Soort afrastering: 2 schrikdraden op 20,40 cm.
Lengte: 332 meter

Adres: [redacted] (perceel 2), [redacted]
Soort afrastering: 2 schrikdraden op 20,40 cm.
Lengte: 590 meter

Adres: [redacted]
Soort afrastering: 2 schrikdraden op 20,40 cm.
Lengte: 459 meter

Overzicht aantal meters

Naam perceel	Omtrek meters
[redacted]peceel 1	207
[redacted]peceel 2	750
[redacted]perceel 1	545
[redacted]perceel 2	841
[redacted]perceel 3	448
[redacted]	616
[redacted]perceel 1	332
[redacted]perceel 2	590
[redacted]	459
Totaal:	**4788**

Belangstellingsformulier bijdrage kosten preventie wolvenschade Drenthe **Platform KSG**

Naam: Schapenhouderij en veehandel
Adres:
Postcode: Woonplaats:
UBN:
Telefoon: 06 E-mail @hotmail.com
Rekeningnummer):

Aantal schapen en/of geiten
Kopieën van stallijsten in I&R Dieren op peildatum toevoegen.

Peildatum	1-2-2019	1-5-2019	1-8-2019	1-11-2019	Gemiddeld
Aantal schapen	5.1.2f				
Aantal geiten					
Totaal aantal schapen en geiten gemiddeld					5.1.2f

Percelen met vaste afrastering (permanente afrastering)
Kijk op www.kadastralekaart.com voor de kadastrale perceelnummers. Vermeld volledig nummer, b.v. ZLO 00 S 409
Geef alleen het aantal strekkende meters van de afrastering langs de buitenzijde van het perceel op. De eventuele binnen-afrasteringen om het perceel in meerdere vakken te verdelen buiten beschouwing laten.

Plaats	Kadastraal nummer	Oppervlak [Ha]	Lengte afrastering [m]
			240
			768
			543
			453
			611
Totale lengte afrastering [m]			2615

Percelen met verplaatsbare afrastering

Plaats	Kadastraal nummer	Oppervlak [Ha]
Zie bijgevoegd document		

Type verplaatsbare afrastering: Flexinetten / Draden / Anders .....DRADEN

Komt u in aanmerking voor een vergoeding voor een autowinder draadoprolsysteem: ja / nee. JA
(alleen bij meer dan 100 dieren)

Ondertekening
Hierbij verklaar ik deze aanvraag naar waarheid te hebben ingevuld:

Naam: Datum: 24-04-2020

Handtekening:

Aanvraagformulier bijdrage kosten preventie wolvenschade Drenthe

Naam: [redacted]
Adres:
Postcode: [redacted] Woonplaats: [redacted]
UBN: [redacted]
Telefoon: 06-[redacted] E-mail: [redacted]@gmail.com
Rekeningnummer [redacted]

Aantal schapen en/of geiten
Kopieën van stallijsten in I&R Dieren op peildatum toevoegen.

Peildatum	1-2-2019	1-5-2019	1-8-2019	1-11-2019	Gemiddeld
Aantal schapen	25	26	26	25	25
Aantal geiten					
Totaal aantal schapen en geiten gemiddeld					25

Percelen met vaste afrastering (permanente afrastering)
Kijk op www.kadastralekaart.com voor de kadastrale perceelnummers.
Geef alleen het aantal strekkende meters van de afrastering langs de buitenzijde van het perceel op. De eventuele binnen-afrasteringen om het perceel in meerdere vakken te verdelen buiten beschouwing laten.

Plaats	Kadastraal nummer	Oppervlak [Ha]	Lengte afrastering [m]
[redacted]	[redacted]	2,49	665
Totale lengte afrastering [m]			665

Percelen met verplaatsbare afrastering

Plaats	Kadastraal nummer	Oppervlak [Ha]

Type verplaatsbare afrastering: Flexinetten / Draden / Anders .....

Komt u in aanmerking voor een vergoeding voor een autowinder draadoprolsystteem: nee.
(alleen bij meer dan 100 dieren)

Ondertekening
Hierbij verklaar ik deze aanvraag naar waarheid te hebben ingevuld:

Naam: [redacted] Datum: 26-4-2020

Handtekening: [redacted]

Belangstellingsformulier bijdrage kosten preventie wolvenschade Drenthe **Platform KSG**

Naam: [redacted]
Adres:
Postcod
UBN:
Telefoon: 06-
Rekeningnummer (IB xxxxx

Woonplaats: [redacted]
E-mail: [redacted]@hotmail.com

Aantal schapen en/of geiten
Kopieën van stallijsten in I&R Dieren op peildatum toevoegen.

Peildatum	1-2-2019	1-5-2019	1-8-2019	1-11-2019	Gemiddeld
Aantal schapen	12	29	32	19	23
Aantal geiten					
Totaal aantal schapen en geiten gemiddeld					

Percelen met vaste afrastering (permanente afrastering)
Kijk op www.kadastralekaart.com voor de kadastrale perceelnummers. Vermeld volledig nummer, b.v. ZLO 00 S 409
Geef alleen het aantal strekkende meters van de afrastering langs de buitenzijde van het perceel op. De eventuele binnen-afrasteringen om het perceel in meerdere vakken te verdelen buiten beschouwing laten.

Plaats	Kadastraal nummer	Oppervlak [Ha]	Lengte afrastering [m]
[redacted]	[redacted]	1,1 ha	450 m/a
Totale lengte afrastering [m]			450 m/a

Percelen met verplaatsbare afrastering

Plaats	Kadastraal nummer	Oppervlak [Ha]
[redacted]	[redacted]	2,33 ha
		2,96 ha
		3,66 ha
		1,90 ha
		3,70 ha

Type verplaatsbare afrastering: Flexinetten / ~~Draden~~ / ~~Anders~~ .....

Komt u in aanmerking voor een vergoeding voor een autowinder draadoprolsystteem: ja / nee.
(alleen bij meer dan 100 dieren)

Ondertekening
Hierbij verklaar ik deze aanvraag naar waarheid te hebben ingevuld:

Naam: [redacted] Datum: 3 - 5 - 2020

Handtekening [redacted]

Aanvullende informatie

Dossier: D19 – [redacted]

1) Perceel [redacted] is 1,10 hectare , zie kaart in bijlage.

2) Perceel heeft een omtrek van +/- 452 meter.

3) Oude situatie is: Gaaswerk aan de buitenkant (slechte staat) en aan de binnenkant 2 stroomdraden met stroom, zie foto's in bijlage

Nieuwe Situatie: Een nieuwe vaste afrastering plaatsen met gaas en stroomdraden, zoals de eisen het voorstellen om de wolf buiten te houden.

Kaart

Perceel [redacted] 1,10 ha
omtrek +/- 452 mtr
73 mtr
90 mtr
40 mtr
62 mtr
132 mtr
55 mtr
452.59 m
Amen
Amen
Amen
Amen
Soartendijk

Belangstellingsformulier bijdrage kosten preventie wolvenschade Drenthe **Platform KSG**

Naam:
Adres:
Postcode:
UBN:
Telefoon: 06-
Rekeningnummer

Woonplaats:

E-mail: @gmail.com

Aantal schapen en/of geiten
Kopieën van stallijsten in I&R Dieren op peildatum toevoegen.

Peildatum	1-2-2019	1-5-2019	1-8-2019	1-11-2019	Gemiddeld
Aantal schapen	10	18	16	10	13
Aantal geiten					
Totaal aantal schapen en geiten gemiddeld					13

Percelen met vaste afrastering (permanente afrastering)
Kijk op www.kadastralekaart.com voor de kadastrale perceelnummers. Vermeld volledig nummer, b.v. ZLO 00 S 409
Geef alleen het aantal strekkende meters van de afrastering langs de buitenzijde van het perceel op. De eventuele binnen-afrasteringen om het perceel in meerdere vakken te verdelen buiten beschouwing laten.

Plaats	Kadastraal nummer	Oppervlak [Ha]	Lengte afrastering [m]
		3	1120
Totale lengte afrastering [m]			1120

Percelen met verplaatsbare afrastering

Plaats	Kadastraal nummer	Oppervlak [Ha]
		1

Type verplaatsbare afrastering: Flexinetten / Draden

Komt u in aanmerking voor een vergoeding voor een autowinder draadoprolsystteem: nee.
(alleen bij meer dan 100 dieren)

Ondertekening
Hierbij verklaar ik deze aanvraag naar waarheid te hebben ingevuld:

Naam:

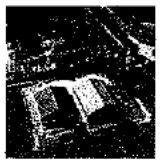
Datum: 07-06-2020

Handtekening:

[redacted]

TERUG NAAR HET DASHBOARD

Rijksdienst voor Ondern
Nederland

Raadplegen stallijst

Relatienummer 206108385 Naam [redacted]

UBN [redacted] Locatieadres

Selectie

Diersoort Schaap

Peildatum 01-02-2019

Levensnummer Moeder

Landcode

Levensnummer laag/hoog

Werknummer laag/hoog

Geboortedatum laag/hoog

Zoek dieren

Diergegevens - Totale aantal dieren 5.1.2f

Landcode	Levensnummer	Werknummer	Geboortedatum	Aanvoerdatum	Afvoerdatum
NL	5.1.2f		15-02-2011	11-11-2018	06-08-2019
NL			02-02-2017	17-03-2018	
NL			22-01-2016	17-03-2018	09-05-2020
NL			07-02-2018	17-03-2018	09-05-2020
NL			22-01-2016	17-03-2018	
NL			25-01-2018	17-03-2018	
NL			20-01-2018	17-03-2018	08-05-2020
NL			12-03-2016	23-01-2019	06-08-2019
NL			08-03-2017	11-11-2018	06-08-2019
NL			19-03-2018	31-07-2018	08-05-2020

Hoofdmenu Terug Oormerken

[redacted]

TERUG NAAR HET DASHBOARD

Rijksdienst voor Ondern
Nederland

Raadplegen stallijst

Relatienummer 206108385 Naam [redacted]

UBN [redacted] Locatieadres [redacted]

Selectie

Diersoort	Schaap
Peildatum	01-05-2019
Levensnummer Moeder	
Landcode	Levensnummer laag/hoog
Werknummer laag/hoog	
Geboortedatum laag/hoog	

Zoek dieren

Diergegevens - Totale aantal dieren 5.1.2f

Landcode	Levensnummer	Werknummer	Geboortedatum	Aanvoerdatum	Afvoerdatum
NL	5.1.2f		15-02-2011	11-11-2018	06-08-2019
NL			02-02-2017	17-03-2018	
NL			22-01-2016	17-03-2018	09-05-2020
NL			07-02-2018	17-03-2018	09-05-2020
NL			22-01-2016	17-03-2018	
NL			25-01-2018	17-03-2018	
NL			20-01-2018	17-03-2018	08-05-2020
NL			12-03-2016	23-01-2019	06-08-2019
NL			08-03-2017	11-11-2018	06-08-2019
NL			19-03-2018	31-07-2018	08-05-2020
NL			24-03-2019	24-03-2019	06-08-2019
NL			22-02-2019	22-02-2019	06-08-2019
NL			17-04-2019	17-04-2019	03-10-2019
NL			08-04-2019	08-04-2019	06-08-2019

5.1.2f

NL	24-02-2019	24-02-2019	11-07-2019
NL	16-04-2019	16-04-2019	06-08-2019
NL	24-02-2019	24-02-2019	06-08-2019
NL	16-04-2019	16-04-2019	08-05-2019

Hoofdmenu Terug Oormerken

[redacted]

TERUG NAAR HET DASHBOARD

Rijksdienst voor Ondern Nederland

Raadplegen stallijst

Relatienummer 206108385 Naam

UBN [redacted] Locatieadres [redacted]

Selectie

Diersoort Schaap

Peildatum 01-08-2019

Levensnummer Moeder

Landcode Levensnummer laag/hoog

Werknummer laag/hoog

Geboortedatum laag/hoog

Zoek dieren

Diergegevens - Totale aantal dieren 5.1.2f

Landcode	Levensnummer	Werknummer	Geboortedatum	Aanvoerdatum	Afvoerdatum
NL	5.1.2f		15-02-2011	11-11-2018	06-08-2019
NL			02-02-2017	17-03-2018	
NL			22-01-2016	17-03-2018	09-05-2020
NL			07-02-2018	17-03-2018	09-05-2020
NL			22-01-2016	17-03-2018	
NL			25-01-2018	17-03-2018	
NL			20-01-2018	17-03-2018	08-05-2020
NL			12-03-2016	23-01-2019	06-08-2019
NL			08-03-2017	11-11-2018	06-08-2019
NL			19-03-2018	31-07-2018	08-05-2020
NL			24-03-2019	24-03-2019	06-08-2019
NL			22-02-2019	22-02-2019	06-08-2019
NL			17-04-2019	17-04-2019	03-10-2019
NL			08-04-2019	08-04-2019	06-08-2019

NL	5.1.2f	16-04-2019	16-04-2019	06-08-2019
NL		24-02-2019	24-02-2019	06-08-2019

Hoofdmenu Terug Oormerken

[redacted]

TERUG NAAR HET DASHBOARD

Rijksdienst voor Ondern
Nederland

Raadplegen stallijst

Relatienummer 206108385 Naam [redacted]

UBN [redacted] Locatieadres [redacted]

Selectie

Diersoort Schaap

Peildatum 01-11-2019

Levensnummer Moeder

Landcode Levensnummer laag/hoog

Werknummer laag/hoog

Geboortedatum laag/hoog

Zoek dieren

Diergegevens - Totale aantal dieren 8

Landcode	Levensnummer	Werknummer	Geboortedatum	Aanvoerdatum	Afvoerdatum
NL	5.1.2f [redacted]		02-02-2017	17-03-2018	
NL			20-12-2017	06-08-2019	
NL			22-01-2016	17-03-2018	09-05-2020
NL			07-02-2018	17-03-2018	09-05-2020
NL			22-01-2016	17-03-2018	
NL			25-01-2018	17-03-2018	
NL			20-01-2018	17-03-2018	08-05-2020
NL			19-03-2018	31-07-2018	08-05-2020

Hoofdmenu Terug Oormerken

Belangstellingsformulier bijdrage kosten preventie wolvenschade Drenthe **Platform KSG**

D-24

Naam: [redacted]
Adres: [redacted]
Postcode: [redacted] Woonplaats: [redacted]
UBN: [redacted]
Telefoon: 050-[redacted] E-mail: [redacted]@home.nl
Rekeningnummer [redacted]

Aantal schapen en/of geiten
Kopieën van stallijsten in I&R Dieren op peildatum toevoegen.

Peildatum	1-2-2019	1-5-2019	1-8-2019	1-11-2019	Gemiddeld
Aantal schapen	12	29	12	12	16.25
Aantal geiten					
Totaal aantal schapen en geiten gemiddeld					16.25

Percelen met vaste afrastering (permanente afrastering)
Kijk op www.kadastralekaart.com voor de kadastrale perceelnummers. Vermeld volledig nummer, b.v. ZLO 00 S 409
Geef alleen het aantal strekkende meters van de afrastering langs de buitenzijde van het perceel op. De eventuele binnen-afrasteringen om het perceel in meerdere vakken te verdelen buiten beschouwing laten.

Plaats	Kadastraal nummer	Oppervlak [Ha]	Lengte afrastering [m]
[redacted]	[redacted]	0.8087	399
		0.986	408
Totale lengte afrastering [m]			807

Percelen met verplaatsbare afrastering

Plaats	Kadastraal nummer	Oppervlak [Ha]
[redacted]	[redacted]	1.669
		0.544
		0.241

Type verplaatsbare afrastering: Flexinetten ~~/ Draden / Anders~~ .....

Komt u in aanmerking voor een vergoeding voor een autowinder draadoprolsystteem: ~~ja~~ / nee.
(alleen bij meer dan 100 dieren)

Ondertekening
Hierbij verklaar ik deze aanvraag naar waarheid te hebben ingevuld:

Naam: [redacted] Datum: 3-6-'20

Handtekening [redacted]

Belangstellingsformulier bijdrage kosten preventie wolvenschade Drenthe **Platform KSG**

Naam:
Adres:
Postcode: Woonplaats:
UBN:
Telefoon: 06- E-mail: @ nl
Rekeningnummer

Aantal schapen en/of geiten
Kopieën van stallijsten in I&R Dieren op peildatum toevoegen.

Peildatum	1-2-2019	1-5-2019	1-8-2019	1-11-2019	Gemiddeld
Aantal schapen	398	656	629	492	544
Aantal geiten	0	0	0	0	0
Totaal aantal schapen en geiten gemiddeld					544

Percelen met vaste afrastering (permanente afrastering)
Kijk op www.kadastralekaart.com voor de kadastrale perceelnummers. Vermeld volledig nummer, b.v. ZLO 00 S 409
Geef alleen het aantal strekkende meters van de afrastering langs de buitenzijde van het perceel op. De eventuele binnen-afrasteringen om het perceel in meerdere vakken te verdelen buiten beschouwing laten.

Plaats	Kadastraal nummer	Oppervlak [Ha]	Lengte afrastering [m]	Opmerking
		0,29	241,00	726, 728, 343 één raster
		0,06	183,00	726, 728, 343 één raster
		1,70	498,00	726, 728, 343 één raster
		0,59	309,00	436, 460, 586 één raster
		0,08	211,00	436, 460, 586 één raster
		1,57	296,00	1/3 perceel vast raster
		2,38	507,50	1/2 perceel vast raster
		1,29	458,00	
		0,61	400,00	Lengte geschat
		1,40	480,00	Vast raster inmiddels verwijderd, hek aanwezig
Totale lengte afrastering [m]			**3.583,50**	

Percelen met verplaatsbare afrastering

Plaats	Kadastraal nummer	Oppervlak [Ha]
		40
		20
		17
		2
		10
		2
		9
		3
		25

[redacted]	[redacted]	28
		32
		16
		10
		20
		25
		8
		10
Geschatte oppervlakte [ha]		**277**

Type verplaatsbare afrastering: Flexinetten of draden

Komt u in aanmerking voor een vergoeding voor een autowinder draadoprolsystteem: ja.
(alleen bij meer dan 100 dieren)

Ondertekening
Hierbij verklaar ik deze aanvraag naar waarheid te hebben ingevuld:

Naam: Datum:

Handtekening:

Belangstellingsformulier bijdrage kosten preventie wolvenschade Drenthe **Platform KSG**

Naam:
Adres:
Postcode Woonplaats:
UBN:
Telefoon: 06- E-mail @schaapskuddeorvelte.nl
Rekeningnummer

Aantal schapen en/of geiten
Kopieën van stallijsten in I&R Dieren op peildatum toevoegen.

Peildatum	1-2-2019	1-5-2019	1-8-2019	1-11-2019	Gemiddeld
Aantal schapen	398	656	629	492	544
Aantal geiten	0	0	0	0	0
Totaal aantal schapen en geiten gemiddeld					544

Percelen met vaste afrastering (permanente afrastering)
Kijk op www.kadastralekaart.com voor de kadastrale perceelnummers. Vermeld volledig nummer, b.v. ZLO 00 S 409
Geef alleen het aantal strekkende meters van de afrastering langs de buitenzijde van het perceel op. De eventuele binnen-afrasteringen om het perceel in meerdere vakken te verdelen buiten beschouwing laten.

Plaats	Kadastraal nummer	Oppervlak [Ha]	Lengte afrastering [m]	Opmerking
		0,3		726, 728, 343 één raster
		0,1	578	726, 728, 343 één raster
		1,7		726, 728, 343 één raster
		0,6		436, 460, 586 één raster
		0,1	683	436, 460, 586 één raster
		2,0		1/3 perceel vast raster
		2,5	630	1/2 perceel vast raster
		1,3	458	
		0,6	460	
		1,4	480	Vast raster inmiddels verwijderd, hek aanwezig
Totale lengte afrastering [m]			**3.289**	

Percelen met verplaatsbare afrastering

Plaats	Kadastraal nummer	Oppervlak [Ha]
		40
		20
		17
		2
		10
		2
		9
		3
		25
		28

		32
		16
		10
		20
		25
		8
		10
Geschatte oppervlakte [ha]		**277**

Type verplaatsbare afrastering: Flexinetten of draden

Komt u in aanmerking voor een vergoeding voor een autowinder draadoprolsystteem: ja.
(alleen bij meer dan 100 dieren)

Ondertekening
Hierbij verklaar ik deze aanvraag naar waarheid te hebben ingevuld:

Naam: Datum: 15-06-2020

Handtekening:

(huidige situatie):
Vaste raster van Ursus schapengaas met boven een puntdraad. Singels in het raster zijn met dun schapengaas uitgevoerd.

(huidige situatie):
Vast raster van 3 staaldraden en 2 krimphekken.

huidige situatie):
Vaste raster van dun schapengaas met boven een puntdraad.

(huidige situatie):
Vaste raster van dun schapengaas met boven een puntdraad.

Belangstellingsformulier bijdrage kosten preventie wolvenschade Drenthe **Platform KSG**

Naam:
Adres:
Postcode: Woonplaats:
UBN:
Telefoon: 06 E-mail: @gmail.nl
Rekeningnummer (IBAN): xxxxxxxxxxxx

Aantal schapen en/of geiten
Kopieën van stallijsten in I&R Dieren op peildatum toevoegen.

Peildatum	1-2-2019	1-5-2019	1-8-2019	1-11-2019	Gemiddeld
Aantal schapen	21	39	39	39	34.5
Aantal geiten					
Totaal aantal schapen en geiten gemiddeld					34.5

Percelen met vaste afrastering (permanente afrastering)
Kijk op www.kadastralekaart.com voor de kadastrale perceelnummers. Vermeld volledig nummer, b.v. ZLO 00 S 409
Geef alleen het aantal strekkende meters van de afrastering langs de buitenzijde van het perceel op. De eventuele binnen-afrasteringen om het perceel in meerdere vakken te verdelen buiten beschouwing laten.

Plaats	Kadastraal nummer	Oppervlak [Ha]	Lengte afrastering [m]
	M 50	98.20	375
	347	97.11	362
Totale lengte afrastering [m]			737

Percelen met verplaatsbare afrastering

Plaats	Kadastraal nummer	Oppervlak [Ha]

Type verplaatsbare afrastering: Flexinetten / Draden / Anders .....

Komt u in aanmerking voor een vergoeding voor een autowinder draadoprolsystteem: ja / nee.
(alleen bij meer dan 100 dieren)

Ondertekening
Hierbij verklaar ik deze aanvraag naar waarheid te hebben ingevuld:

Naam: Datum:18_06-2020

Handtekening

Aanvraagformulier bijdrage kosten preventie wolvenschade Drenthe **Platform KSG**

Naam: [redacted]
Adres: [redacted]
Postcode: [redacted]
UBN: [redacted]
Telefoon: '0593- [redacted]
Rekeningnummer (IBAN): xxxxxxxxxxxx

Woonplaats: [redacted]
E-mail: [redacted]@kpnplanet.nl

Aantal schapen en/of geiten
Kopieën van stallijsten in I&R Dieren op peildatum toevoegen.

Peildatum	1-2-2019	1-5-2019	1-8-2019	1-11-2019	Gemiddeld
Aantal schapen	33	54	51	35	43,25
Aantal geiten	-	-	-	-	-
Totaal aantal schapen en geiten gemiddeld					

Percelen met vaste afrastering (permanente afrastering)

1) Een kaart met een schaal waarop is aangegeven waar de vaste afrastering is of wordt geplaatst, uitgebreid of aangepast. Vermeld op de kaart de kadastrale perceelnummers. Kijk op www.kadastralekaart.com voor de kadastrale perceelnummers. Vermeld het volledig nummer, b.v. ZLO 00 S 409

2) De totale lengte in meters van de afrastering waarvoor de subsidie wordt aangevraagd.
Geef alleen het aantal strekkende meters van de afrastering langs de buitenzijde op. De eventuele binnen-afrasteringen om het perceel in meerdere vakken te verdelen buiten beschouwing laten.

3) Het totale oppervlak van de percelen binnen de afrastering.

4) Een korte omschrijving van de oude situatie situatie. Eventueel aangevuld met foto's.

5) Een korte omschrijving van de nieuwe situatie. De nieuwe situatie moet voldoen aan de BIJ12 norm voor wolfwerende afrasteringen. Zie 'Faunaschade Preventie Kit Wolven'. Deze is te vinden op:
www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/wolf/

Percelen met verplaatsbare afrastering

Plaats	Kadastraal nummer	Oppervlak [Ha]

Type verplaatsbare afrastering: Flexinetten / Draden / Anders .....

Komt u in aanmerking voor een vergoeding voor een autowinder draadoprolsystteem: ja / nee.
(alleen bij meer dan 100 dieren)

Ondertekening
Hierbij verklaar ik deze aanvraag naar waarheid te hebben ingevuld:

Naam [redacted]

Datum: 28-09-2020

Handtekening: [redacted]

Perceel 1 kadastraal bekend: [redacted] groot 22949 m² met een omtrek van 730 mtr

Perceel 2 kadastraal bekend [redacted] groot 9278 m² met een omtrek van 438 mtr

Perceel 3 kadastraal bekend: [redacted] groot 7800 m² met een omtrek van 392 mtr

Perceel 1 is herfst 2019 opnieuw ingezaaid, had een omheining van 3 stroomdraden met een totale hoogte van ca.80 cm.

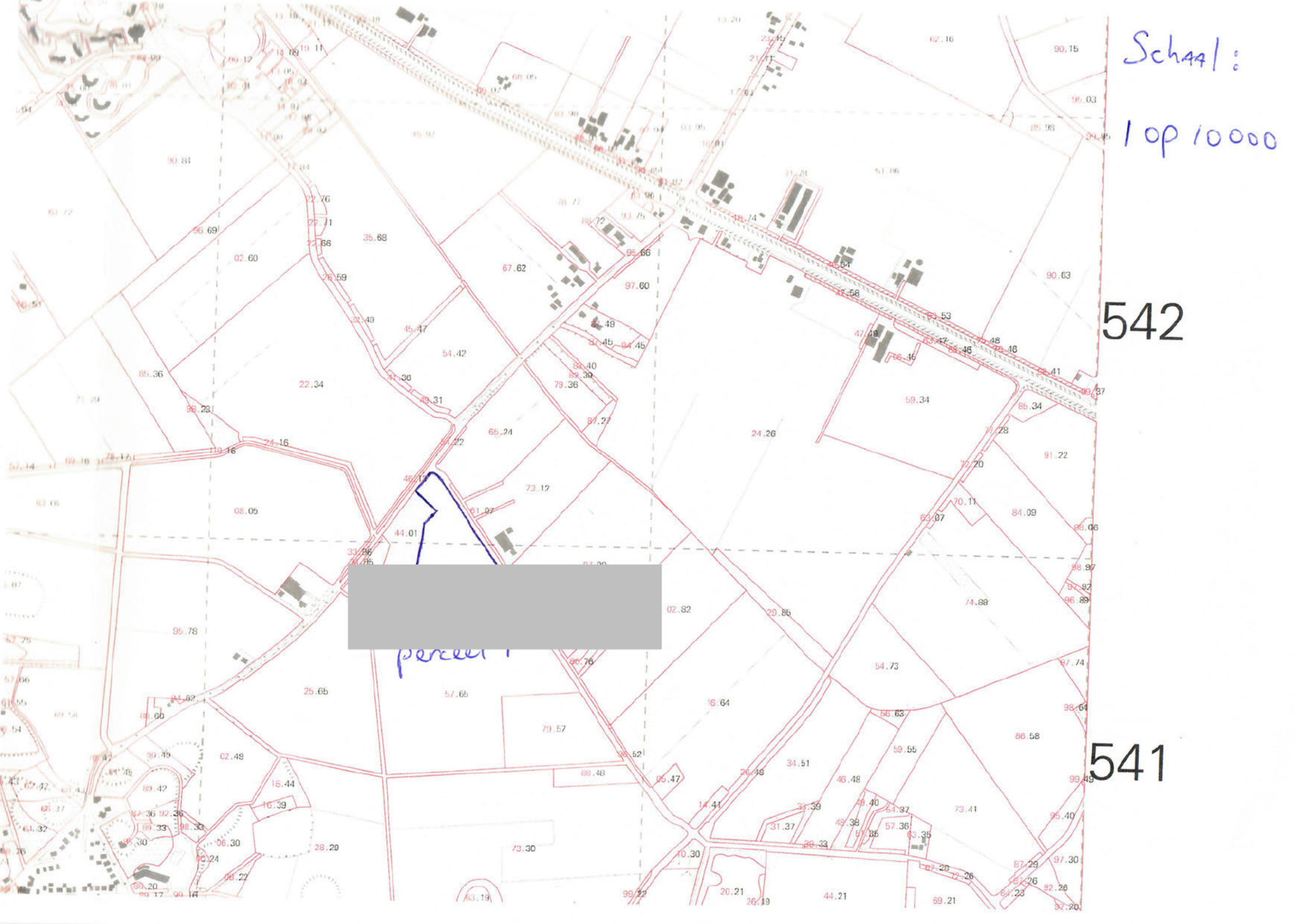
Perceel 2 en 3 grenzen aan elkaar, wordt gebruikt en beweid als één perceel. Dit perceel heeft momenteel een afrastering van 4 stroomdraden met een totale hoogte van 85 cm, niet wolven proef dus. Het ligt in de bedoeling om dit perceel komend najaar ook te voorzien van een raster volgens de norm van BIJ12.

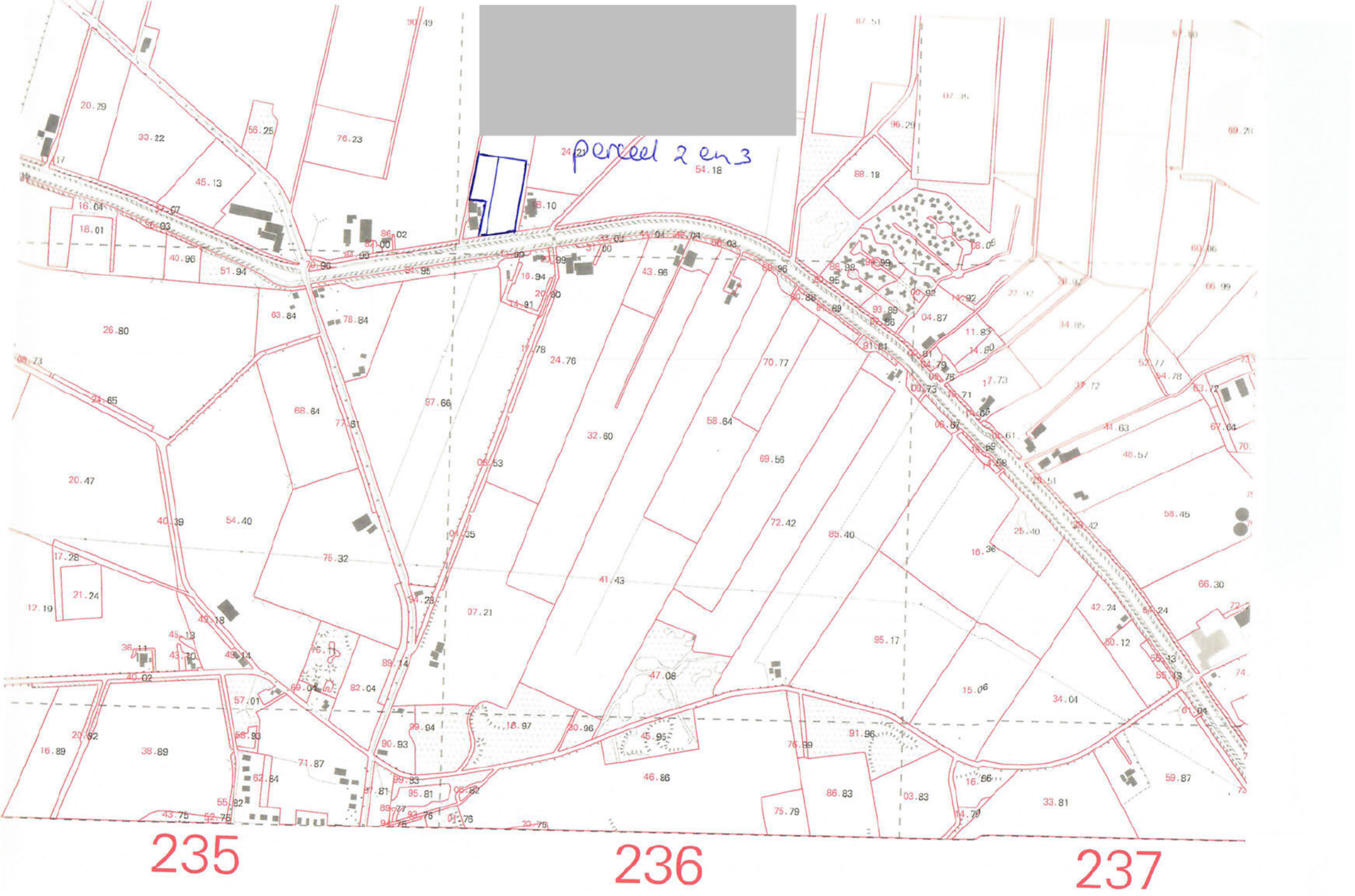
Perceel 1 is voorzien van nieuw draad,nieuwe hoek- en tussenpalen(zie foto's)de oude waren te kort van lengte om aan de norm te voldoen. Gezien de extra draden die gespannen zijn,zijn we genoodzaakt om een zwaarder schrikdraadapparaat aan te schaffen. Om aan de norm te voldoen krijgen we niet voldoende voltages op de raster met het huidige apparaat. Perceel 2 en 3 moeten ook voorzien worden van meer stroomdraden en nieuwe hoek- en tussenpalen. Hier hebben we een lichtnetapparaat die voldoende capaciteit zal hebben voor de nieuwe situatie.

Hierbij willen wij u vragen of u ons een tegemoetkoming wil doen in de extra gemaakte onkosten. Perceel 1 730 meter perceel 2 en 3 samengevoegd 480 meter totaal 1210 meter raster.

Hopende u zo voldoende te hebben geïnformeerd.

Met vriendelijke groet [redacted]

Schaal:
1 op 10000
542
541
perceel

perceel 2 en 3
235
236
237

Foto’s

Relatienummer 205574468 Naam [redacted]
UBN [redacted] Locatieadres [redacted]

Selectie

Diersoort Schaap
Peildatum 01-02-2019
Levensnummer Moeder

Landcode

Levensnummer laag/hoog

Werknummer laag/hoog

Geboortedatum laag/hoog

Zoek dieren

Diergegevens - Totale aantal dieren 33

Landcode	Levensnummer	Werknummer	Geboortedatum	Aanvoerdatum	Afvoerdatum
NL	5.1.2f		20-02-2015	28-03-2016	
NL			20-02-2015	28-03-2016	
NL			01-03-2013	28-03-2016	15-12-2019
NL			06-03-2013	28-03-2016	05-04-2019
NL			02-04-2010	28-03-2016	11-11-2019
NL			02-03-2018	20-06-2018	14-01-2020
NL			02-03-2016	28-03-2016	15-12-2019
NL			23-02-2016	28-03-2016	03-09-2019
NL			23-02-2016	28-03-2016	01-03-2019
NL			25-02-2016	28-03-2016	
NL			27-03-2016	30-03-2016	03-09-2019
NL			19-01-2019	19-01-2019	
NL			17-01-2019	17-01-2019	
NL			01-02-2019	01-02-2019	10-12-2019
NL			01-02-2018	01-02-2018	04-10-2019
NL			04-04-2010	28-03-2016	25-08-2020
NL			19-01-2019	19-01-2019	10-08-2019
NL			19-01-2019	19-01-2019	10-08-2019
NL			08-03-2017	27-09-2017	07-05-2019
NL			19-02-2017	19-02-2017	
NL			06-03-2017	06-03-2017	
NL			18-02-2017	18-02-2017	15-12-2019
NL			06-03-2017	06-03-2017	03-09-2019
NL			09-02-2018	09-02-2018	01-03-2019
NL			22-03-2017	22-03-2017	11-11-2019
NL			18-02-2017	18-02-2017	27-02-2019
NL			06-03-2017	06-03-2017	01-03-2019
NL			18-02-2017	18-02-2017	01-03-2019
NL			02-03-2017	02-03-2017	01-03-2019
NL			26-02-2015	28-03-2016	27-02-2019
NL			21-02-2015	28-03-2016	
NL			13-03-2013	28-03-2016	11-11-2019
NL			20-02-2014	28-03-2016	03-09-2019

Relatienummer 205574468 Naam
UBN [redacted] Locatieadres [redacted]

Selectie

Diersoort Schaap
Peildatum 01-05-2019
Levensnummer Moeder

Landcode

Levensnummer laag/hoog

Werknummer laag/hoog

Geboortedatum laag/hoog

Zoek dieren

Diergegevens - Totale aantal dieren 54

Landcode	Levensnummer	Werknummer	Geboortedatum	Aanvoerdatum	Afvoerdatum
NL	5.1.2f		20-02-2015	28-03-2016	
NL			20-02-2015	28-03-2016	
NL			01-03-2013	28-03-2016	15-12-2019
NL			02-04-2010	28-03-2016	11-11-2019
NL			02-03-2018	20-06-2018	14-01-2020
NL			02-03-2016	28-03-2016	15-12-2019
NL			23-02-2016	28-03-2016	03-09-2019
NL			25-02-2016	28-03-2016	
NL			27-03-2016	30-03-2016	03-09-2019
NL			06-02-2019	06-02-2019	12-12-2019
NL			13-02-2019	13-02-2019	06-12-2019
NL			07-03-2019	07-03-2019	12-12-2019
NL			19-01-2019	19-01-2019	
NL			03-02-2019	03-02-2019	06-12-2019
NL			07-02-2019	07-02-2019	25-08-2020
NL			10-02-2019	10-02-2019	19-05-2020
NL			17-01-2019	17-01-2019	
NL			03-02-2019	03-02-2019	04-10-2019
NL			06-02-2019	06-02-2019	12-12-2019
NL			04-03-2019	04-03-2019	12-12-2019
NL			01-02-2019	01-02-2019	10-12-2019
NL			09-02-2019	09-02-2019	10-06-2019
NL			22-02-2019	22-02-2019	10-08-2019
NL			01-02-2018	01-02-2018	04-10-2019
NL			04-04-2010	28-03-2016	25-08-2020
NL			06-02-2019	06-02-2019	10-08-2019
NL			07-02-2019	07-02-2019	11-11-2019
NL			10-02-2019	10-02-2019	10-08-2019
NL			19-01-2019	19-01-2019	10-08-2019
NL			03-02-2019	03-02-2019	04-10-2019
NL			07-02-2019	07-02-2019	10-08-2019
NL			07-03-2019	07-03-2019	14-01-2020

Landcode	Levensnummer	Werknummer	Geboortedatum	Aanvoerdatum	Afvoerdatum
NL	5.1.2f		02-02-2019	02-02-2019	
NL			10-02-2019	10-02-2019	04-10-2019
NL			04-03-2019	04-03-2019	10-12-2019
NL			06-02-2019	06-02-2019	
NL			07-02-2019	07-02-2019	11-11-2019
NL			13-02-2019	13-02-2019	
NL			19-01-2019	19-01-2019	10-08-2019
NL			03-02-2019	03-02-2019	04-10-2019
NL			07-02-2019	07-02-2019	10-08-2019
NL			07-03-2019	07-03-2019	14-01-2020
NL			02-02-2019	02-02-2019	25-08-2020
NL			10-02-2019	10-02-2019	11-11-2019
NL			04-03-2019	04-03-2019	21-07-2019
NL			08-03-2017	27-09-2017	07-05-2019
NL			19-02-2017	19-02-2017	
NL			06-03-2017	06-03-2017	
NL			18-02-2017	18-02-2017	15-12-2019
NL			06-03-2017	06-03-2017	03-09-2019
NL			22-03-2017	22-03-2017	11-11-2019
NL			21-02-2015	28-03-2016	
NL			13-03-2013	28-03-2016	11-11-2019
NL			20-02-2014	28-03-2016	03-09-2019

Relatienummer 205574468 Naam [redacted]
UBN [redacted] Locatieadres

Selectie

Diersoort Schaap
Peildatum 01-08-2019
Levensnummer Moeder

Landcode Levensnummer laag/hoog

Werknummer laag/hoog

Geboortedatum laag/hoog

Zoek dieren

Diergegevens - Totale aantal dieren 51

Landcode	Levensnummer	Werknummer	Geboortedatum	Aanvoerdatum	Afvoerdatum
NL	[redacted]	5.1.2f	20-02-2015	28-03-2016	
NL			20-02-2015	28-03-2016	
NL			01-03-2013	28-03-2016	15-12-2019
NL			02-04-2010	28-03-2016	11-11-2019
NL			02-03-2018	20-06-2018	14-01-2020
NL			02-03-2016	28-03-2016	15-12-2019
NL			23-02-2016	28-03-2016	03-09-2019
NL			25-02-2016	28-03-2016	
NL			27-03-2016	30-03-2016	03-09-2019
NL			06-02-2019	06-02-2019	12-12-2019
NL			13-02-2019	13-02-2019	06-12-2019
NL			07-03-2019	07-03-2019	12-12-2019
NL			19-01-2019	19-01-2019	
NL			03-02-2019	03-02-2019	06-12-2019
NL			07-02-2019	07-02-2019	25-08-2020
NL			10-02-2019	10-02-2019	19-05-2020
NL			17-01-2019	17-01-2019	
NL			03-02-2019	03-02-2019	04-10-2019
NL			06-02-2019	06-02-2019	12-12-2019
NL			04-03-2019	04-03-2019	12-12-2019
NL			01-02-2019	01-02-2019	10-12-2019
NL			22-02-2019	22-02-2019	10-08-2019
NL			01-02-2018	01-02-2018	04-10-2019
NL			04-04-2010	28-03-2016	25-08-2020
NL			06-02-2019	06-02-2019	10-08-2019
NL			07-02-2019	07-02-2019	11-11-2019
NL			10-02-2019	10-02-2019	10-08-2019
NL			19-01-2019	19-01-2019	10-08-2019
NL			03-02-2019	03-02-2019	04-10-2019
NL			07-02-2019	07-02-2019	10-08-2019
NL			07-03-2019	07-03-2019	14-01-2020
NL			02-02-2019	02-02-2019	
NL			10-02-2019	10-02-2019	04-10-2019
NL			04-03-2019	04-03-2019	10-12-2019

Landcode	Levensnummer	Werknummer	Geboortedatum	Aanvoerdatum	Afvoerdatum
NL	5.1.2f		06-02-2019	06-02-2019	
NL			07-02-2019	07-02-2019	11-11-2019
NL			13-02-2019	13-02-2019	
NL			19-01-2019	19-01-2019	10-08-2019
NL			03-02-2019	03-02-2019	04-10-2019
NL			07-02-2019	07-02-2019	10-08-2019
NL			07-03-2019	07-03-2019	14-01-2020
NL			02-02-2019	02-02-2019	25-08-2020
NL			10-02-2019	10-02-2019	11-11-2019
NL			19-02-2017	19-02-2017	
NL			06-03-2017	06-03-2017	
NL			18-02-2017	18-02-2017	15-12-2019
NL			06-03-2017	06-03-2017	03-09-2019
NL			22-03-2017	22-03-2017	11-11-2019
NL			21-02-2015	28-03-2016	
NL			13-03-2013	28-03-2016	11-11-2019
NL			20-02-2014	28-03-2016	03-09-2019

Relatienummer 205574468 Naam
UBN [redacted] Locatieadres [redacted]

Selectie

Diersoort Schaap
Peildatum 01-11-2019
Levensnummer Moeder

Landcode

Levensnummer laag/hoog

Werknummer laag/hoog

Geboortedatum laag/hoog

Zoek dieren

Diergegevens - Totale aantal dieren 35

Landcode	Levensnummer	Werknummer	Geboortedatum	Aanvoerdatum	Afvoerdatum
NL	5.1.2f	[redacted]	20-02-2015	28-03-2016	
NL			20-02-2015	28-03-2016	
NL			01-03-2013	28-03-2016	15-12-2019
NL			02-04-2010	28-03-2016	11-11-2019
NL			02-03-2018	20-06-2018	14-01-2020
NL			02-03-2016	28-03-2016	15-12-2019
NL			25-02-2016	28-03-2016	
NL			06-02-2019	06-02-2019	12-12-2019
NL			13-02-2019	13-02-2019	06-12-2019
NL			07-03-2019	07-03-2019	12-12-2019
NL			19-01-2019	19-01-2019	
NL			03-02-2019	03-02-2019	06-12-2019
NL			07-02-2019	07-02-2019	25-08-2020
NL			10-02-2019	10-02-2019	19-05-2020
NL			17-01-2019	17-01-2019	
NL			06-02-2019	06-02-2019	12-12-2019
NL			04-03-2019	04-03-2019	12-12-2019
NL			01-02-2019	01-02-2019	10-12-2019
NL			04-04-2010	28-03-2016	25-08-2020
NL			07-02-2019	07-02-2019	11-11-2019
NL			07-03-2019	07-03-2019	14-01-2020
NL			02-02-2019	02-02-2019	
NL			04-03-2019	04-03-2019	10-12-2019
NL			06-02-2019	06-02-2019	
NL			07-02-2019	07-02-2019	11-11-2019
NL			13-02-2019	13-02-2019	
NL			07-03-2019	07-03-2019	14-01-2020
NL			02-02-2019	02-02-2019	25-08-2020
NL			10-02-2019	10-02-2019	11-11-2019
NL			19-02-2017	19-02-2017	
NL			06-03-2017	06-03-2017	
NL			18-02-2017	18-02-2017	15-12-2019
NL			22-03-2017	22-03-2017	11-11-2019
NL			21-02-2015	28-03-2016	

Landcode	Levensnummer	Werknummer	Geboortedatum	Aanvoerdatum	Afvoerdatum
NL	5.1.2f	38911	13-03-2013	28-03-2016	11-11-2019

Aanvraagformulier bijdrage kosten preventie wolvenschade Drenthe

Platform

Naam:
Adres:
Postcode:
Woonplaats:
UBN:
Telefoon:
E-mail:
Rekeningnummer (IBAN): xxxxxxxxxxxx

Aantal schapen en/of geiten
Kopieën van stallijsten in I&R Dieren op peildatum toevoegen.

Peildatum	1-2-2019	1-5-2019	1-8-2019	1-11-2019	Gemiddeld
Aantal schapen	220	467	273	231	297.75
Aantal geiten					
Totaal aantal schapen en geiten gemiddeld					

Percelen met vaste afrastering (permanente afrastering)

1) Een kaart met een schaal waarop is aangegeven waar de vaste afrastering is of wordt geplaatst, uitgebreid of aangepast. Vermeld op de kaart de kadastrale perceelnummers. Kijk op www.kadastralekaart.com voor de kadastrale perceelnummers. Vermeld het volledig nummer, b.v. ZLO 00 S 409

2) De totale lengte in meters van de afrastering waarvoor de subsidie wordt aangevraagd.
Geef alleen het aantal strekkende meters van de afrastering langs de buitenzijde op. De eventuele binnen-afrasteringen om het perceel in meerdere vakken te verdelen buiten beschouwing laten.

3) Het totale oppervlak van de percelen binnen de afrastering.

4) Een korte omschrijving van de oude situatie situatie. Eventueel aangevuld met foto's.

5) Een korte omschrijving van de nieuwe situatie. De nieuwe situatie moet voldoen aan de BIJ12 norm voor wolfwerende afrasteringen. Zie 'Faunaschade Preventie Kit Wolven'. Deze is te vinden op:
www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/wolf/

Percelen met verplaatsbare afrastering

Plaats	Kadastraal nummer	Oppervlak [Ha]
		57.785 m²
		16.946 m²
		14.250 m²
		22.730 m²
		62.310 m²
		57.850 m²
		36.035 m²

Type verplaatsbare afrastering: ~~Flexinetten~~ / Draden / ~~Anders~~ .....

Komt u in aanmerking voor een vergoeding voor een autowinder

8.830 m²
15.606 m²
171.580 m²

Ja
draadoprolsysteem: ja / nee.
(alleen bij meer dan 100 dieren)

Ondertekening
Hierbij verklaar ik deze aanvraag naar waarheid te hebben ingevuld:

Naam: [redacted]

Datum: 12-10-2020

Handtekenir [redacted]

Uitplaats bron Raster

[redacted]

59.695 m2

2.359 m2

.085 m2

1-185 m2

1-638 m2

Verslag Wolvensymposium 16 juni 2013

"Naar een conflict arm samenleven"

Organisatie: Alterra & WolveninNederland
Locatie: Alterra, Wageningen
Onafhankelijke dagvoorzitter: Kees de Ruiter
Deelnemers: 50, zie bijlage.

Verslaglegging:
Liesje Floor, Colinde Vergeer, Margriet Montizaan, Maurice La Haye

Eindredactie: Leo Linnartz en Twan Teunissen

Voor vragen en opmerkingen naar aanleiding van dit verslag kunt u contact opnemen met Leo Linnartz: leo.linnartz@ark.eu.

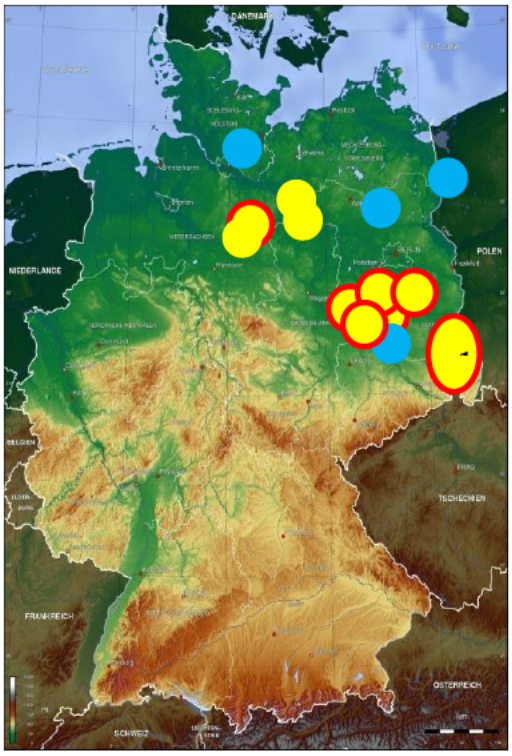
1. Wolvenplannen en draagvlak in Duitsland

Vanessa Ludwig, MSc Biologie
Projectleidster Kontaktbüro „Wolfsregion Lausitz"

Presentatie:

Wolven in Duitsland

In 2000 kwam het eerste roedel in Saksen, in het oosten van Duitsland. In mei 2013 zijn er 7 gebieden met reproductie (geel rood omrand) en 7 gebieden met territoriale wolven (enkel dier (blauw)of paar (geel), zonder reproductie). Zuidelijk van Hamburg op een militair oefenterrein leeft de dichtstbijzijnde wolvenfamilie bij Nederland.
In het westen van Duitsland, dicht bij de Nederlandse grens ter hoogte van Drenthe, is in Meppen 2 keer een solitaire wolf waargenomen (niet op de kaart weergegeven). Het is niet bekend of deze territoriaal is. Deze wolf maakt de vraag wanneer de wolf Nederland binnen komt zeer actueel.

Figuur 1: De wolvenpopulatie in 2013

Wolvenmanagementplan Saksen

Het wolvenmanagementplan in Saksen is sinds 2008 actief. Bij het opstellen van het plan waren 60 vertegenwoordigers van verschillende organisaties (actiegroepen. overheidsinstanties, wetenschappelijke instituties) betrokken. Het doel was een wolvenplan op te stellen met een brede consensus en algemeen verplichtende richtlijnen om conflicten zo veel mogelijk te beperken. Het wolvenplan biedt richtlijnen voor:
1. Potentiele conflicten *(veehouders, jacht, „probleemwolven", wolf en mens);*
2. Maatregelen voor schadebeperking en oplossing conflicten *(veehouders, jacht, „probleemwolven", hybriden, verwonde of dode wolven)* en
3. Begeleidende maatregelen *(monitoring & onderzoek, communicatie).*
Het is geen statisch document, maar wordt elke twee jaar herzien. Ook in de deelstaat Brandenburg is een wolvenmanagementplan opgesteld. Dit plan is echter nog niet actief.

In de praktijk zijn is het de uitdaging om angsten en vooroordelen weg te nemen, zoals: 'de wolf is gevaarlijk voor de mens', 'de wolf roeit het wild uit' of 'de wolven populatie wordt te groot'. De bevolking moet leren om opnieuw met de wolf samen te leven. De wolf is geen bijzonder dier.

De informatievoorziening van het Kontaktbüro „Wolfsregion Lausitz" heeft als doel conflicten te beperken en natuurbegrip te verhogen. Een voorwaarde hiervoor is wel dat informatie neutraal, feitelijk, open en eerlijk is.

Vragen:

1. Hoe werkt het Kontaktbüro „Wolfsregion Lausitz"?
Op het Kontaktbüro wordt alle informatie over onderzoek, schadebestrijding en jacht verzameld. Er is een persoon op kantoor die alles samenbrengt. Alle organisaties kunnen daar aankloppen voor neutrale en feitelijk informatie . Via presentaties, website, folders en persberichten geeft het Kontaktbüro doelgerichte informatie.
Het is belangrijk openheid van zaken te geven ook als mensen informatie willen over het doden van schapen. Het blijkt dat door kennisvergroting de houding van de mens tegenover de wolf positiever wordt.

2. Hoe leeft het nou in de streek?
Het Kontaktbüro krijgt vele emails en telefoontjes van burgers, jagers en veehouders. Als bekend wordt dat een veehouder schade heeft, doordat een wolf zijn schapen heeft gedood, stijgt het aantal vragen. Het bleek al snel dat Onderzoeksbureau Lupus te veel aanvragen kreeg en er echt een extra kantoor nodig was om alle vragen te beantwoorden. Het Kontaktbüro geeft ruim 200 lezingen per jaar.

3. Hoe ga je om met de publieke opinie? In hoeverre geef je informatie over zwervers?
We proberen het verschil uit te leggen tussen zwervers en solitair levende wolven uit te leggen. We geven alleen informatie over territoriaal wolven. NABU laat wel de zwervers zien, het Kontaktbüro laat ze bewust weg.

4. Hoe gaan we om met hybriden (kruising hond en wolf)?
In Duitsland is de strikte norm: geen hybriden. Bij hybriden is een groter risico dat ze dicht bij mensen komen. Daar moet dan op gelet worden.

5. Recreatie als invalshoek, hoe hard kan je roepen dat een wolf geen bijzonder dier is? Er is niks aan de hand, maar er moet wel van alles georganiseerd worden? Waarom het wolvenplan? Alleen voor schadepreventie of meer? Hoe ziet overheid dat?
- *Reactie overheid*: In de habitatrichtlijn is de wolf strikt beschermt. We moeten hier invulling aangeven als de wolf ons land binnen loopt. De vos daar hebben we veel ervaring mee. Met de wolf niet, daar willen we met jullie over nadenken. Dat de wolf beschermd is, wil niet zeggen dat je risico's loopt.
- *Reactie*: Er wordt een vergelijking gemaakt met Schotse hooglanders. Een gewoon dier maar wel met gevaren. Er is geen Hooglanderbureau, maar toen Hooglanders nieuw waren is er destijds wel veel gecommuniceerd.
- *Ministerie EZ*: Als opdrachtgever doen we vandaag ideeën op. Het is niet zeker dat er een wolvenbureau komt, het is een idee.
- *Reactie Vanessa*: De wolf is streng beschermd en nieuw. Hij is net zo gevaarlijk als een wild zwijn. Angsten kunnen worden opgevangen en vragen beantwoord. Daarom is er een Kontaktbüro.
- *Reactie*: Een wolf is emotie! Dat is het verschil met de andere soorten. Het is handig als zaken van te voren geregeld zijn en dat we leren van omringende landen.

6. Is er een relatie tussen het aantal wolven en schade?
Dit jaar zijn er 50 schapen gedood en in een ander jaar 8, er is geen relatie met het groeiende aantal wolven. Onze ervaring is dat als er nieuwe roedels ontstaan dat er dan schade ontstaat. De mensen zijn daar dan nog niet voorbereid. Dit speelt met name aan

de randen van leefgebieden van bestaande roedels. We zetten dan communicatie in en zien dat de schade afneemt.

7. En hoeveel schapen worden er gedood per aanval?
Meestal 1 tot 3 schapen per keer. Onbeschermd zijn het er 2 tot 3, beschermd 1 tot 3. Er is geen 'surplus killing' bekend uit de Lausitz.
- *Reactie*: Aantallen zeggen niets. Het hangt af van het aantal schapen die in het gebied leven.

8. Is er iets bekend van het leergedrag?
Waarschijnlijk zijn de wolven nog een te korte tijd in Duitsland. Er is tot nu toe geen echte specialisatie te zien. Minder dan 1% van hun dieet bestaat uit schapen, 95% bestaat uit reeën, zwijnen en edelherten.
- *Reactie*: Zijn het de 'drifters', de solitaire dieren die schapen doden?
Nee, in Saksen zijn weinig solitaire dieren. In Brandenburg is wel een wolf bekend die op huisdieren jaagt.
- *Reactie:* Uit onderzoek in Zweden blijkt wanneer in de nazomer en aan het einde van de winter een roedel een grote behoefte aan voedsel heeft een piekje ontstaat van gedode landbouwhuisdieren. Aan het eind van de winter moet de teef in conditie komen voor de geboorte van welpen en in de nazomer is de voedselbehoefte van opgroeiende welpen het grootst.

9. Zijn er probleemwolven?
Nee, nog niet. Er is wel een beschrijving van welk wolvengedrag normaal is en welk gedrag extra aandacht verdient.

10. Wolvenonderzoeker vertelde dat in Polen blijkt dat een hek plus een hond goed werkt. In de Lausitz vertelde een veehouder haar dat de beste plek voor zijn vee midden in het leefgebied van een roedel is. Een hond kost 1000 euro per jaar en ik wil liever compensatie voor de marktwaarde van mijn schapen.
Vanessa reageert dat kuddewaakhonden onwijs duur zijn. Voor vergoeding bij schade is de eis dat er een deugdelijk hek moet zijn. Een kuddewaakhond is niet verplicht.

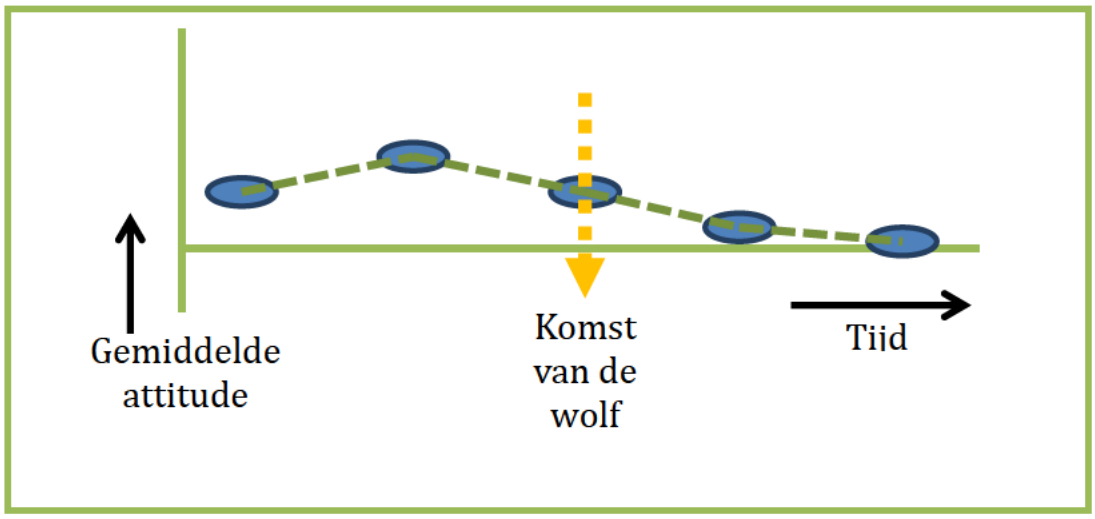
2. Wat vinden wij –Europeanen/Nederlanders – van de terugkeer van de wolf?

Maarten Jacobs
Wageningen Universiteit, Omgevingswetenschappen

Presentatie

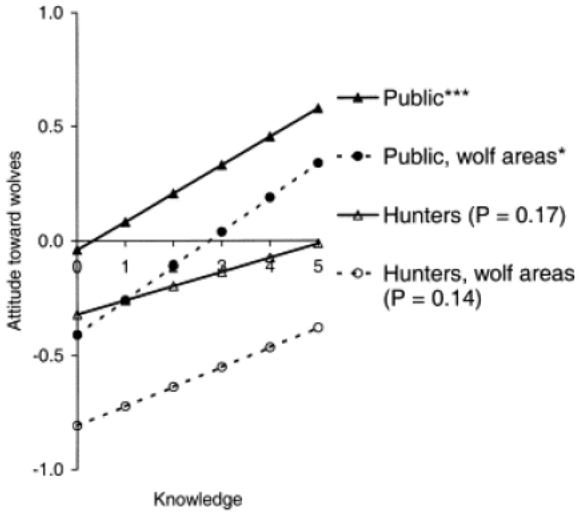
Meningen over de wolf

Uit literatuurstudie (135 studies) blijkt dat de mening van mensen varieert in de tijd. Als de wolf bijna arriveert gaat de attitude omhoog. En wordt wat neutraler als de wolf er langer is. De attitude blijft echter positief. Zie de figuur 2.

Figuur 2: Meningen over de wolf variërend in de tijd.

Ook varieert de mening van mensen over wolf in relatie tot de ruimte. Mensen die tot op 200 kilometer van een wolvenleefgebied wonen zijn minder positief. En dit blijft in de tijd ook onveranderd. Verklaringen hiervoor kunnen zijn dat het abstracte, geromantiseerd beeld wordt vervangen door concrete eigen en gemedieerde ervaringen. Daarnaast wordt de wolf gewoon, de sensatie gaat er van af.

Figuur 3: Variatie tussen groepen

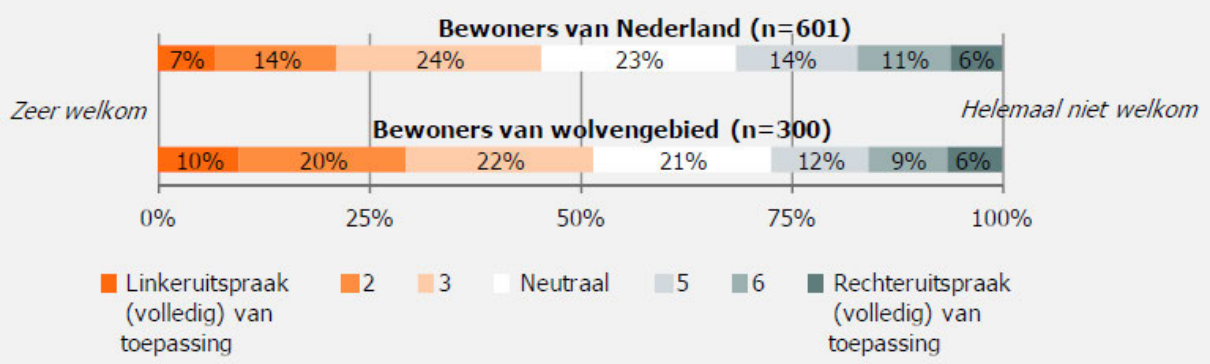
Naast nabijheid van wolven, verschillen attituden tussen belangengroepen. Jagers en boeren hebben een negatievere houding (zie figuur 3).

Met meer kennis wordt men positiever over de wolf. Waarom dat is, is niet bekend.

Recent bevolkingsonderzoek

Uit onderzoek in Duitsland, in 2006, blijkt dat de bevolking overwegend positief is. Veehouders en jagers zijn minder positief. Inwoners van grote steden positiever. In 2011 is het onderzoek herhaald en lijkt de attitude iets minder positief.

Uit onderzoek blijkt dat Nederland het meest mutualistisch georiënteerd is (dieren hebben rechten) in de wereld. Toegepast op wolf zou dat een positieve attitude impliceren. Uit recent onderzoek van Intomart blijkt dat men vindt dat de wolf overwegend welkom is, zie figuur 4. Wel is de bandbreedte goed gevuld, veel mensen heten de wolf heel erg welkom en velen zijn tegen. Een gemiddelde zegt niet alles. Communicatie zou gericht moeten zijn op direct betrokkenen, jagers en boeren, om beleid te laten slagen.

Figuur 4: Onderzoek Intomart

Verwachtingen voor Nederland

1. Support voor de wolf in Nederland zal wat afnemen als de wolf er zit.
2. Support zal minder zijn onder mensen die er in hun dagelijkse omgeving mee te maken hebben.
3. Er zal veel variatie in meningen zijn.
4. Specifieke belangengroepen zijn het meest relevant voor concrete maatregelen.
5. Weinig inzicht in effecten van informatievoorziening, maar is wel gewenst en zou positieve attitudes kunnen bevorderen.

<u>Vragen:</u>
1. Wat betekent het als je dichtbij bij een leefgebied woont, binnen een straal van 200km?
Hierbij refereer ik aan een onderzoek dat is uitgevoerd in Zweden. Na 200km is er geen effect meer gemeten. Maar hou wel in gedachten dat de situatie in Zweden anders is dan in Nederland.

2. Zijn mensen bang voor rabiës?
Er zijn geen studies bekend over rabiës. Mensen denken niet spontaan aan rabiës bij de wolf blijkt uit vooronderzoek.

3. Heeft het zin om communicatie los te laten op boeren en jagers?
- *Reactie LTO*: ja, dat heeft zin!

3. Waarom nu een wolvenplan? Overheden en de wolf

Ron Beenen, ecoloog provincie Utrecht
Vertegenwoordigt het IPO (Johan Cronau en Paul Voskamp), Ministerie van EZ (Edo Knegtering) en het Faunafonds (Frans van Bommel)

Presentatie
De overheid heeft op dit moment geen ervaring met de omgang met wolven. Het geschreven woord van Brehms uit 1890 illustreert hoe men toen dacht over de wolf. Voor het christendom was er veel respect voor wolven. Daarna veranderde dat in afschuw. We moesten er van af. Maar de vraag is: hoe gaan we nu om met de wolf aan de vooravond van zijn terugkomst. Wat zijn de rol en verantwoordelijkheden van de overheid?

Rollen en verantwoordelijkheden
De overheid beschermt de wolf maar moet ook omgaan met andere belangen zoals genoemd in de Flora en Faunawet.

Rijksoverheid:
- implementeren EU-Habitatrichtlijn / stellen kaders (wetgeving)
- verantwoording naar Europese Commissie/ internationale verdragen
- initiëren/ financieren beleidsondersteunend onderzoek
- ondersteunen van decentrale overheden en Faunafonds
- communicatie vanuit rijk

Provincies:
- beheer en schadebestrijding
  De provincies hebben op dit moment geen specifieke regels voor de wolf. Wel zijn er regels opgenomen voor schade van dieren waar nog geen regels voor zijn. Mochten zich problemen voordoen dan zal het faunafonds hierop reageren.
- goedkeuren faunabeheerplannen
- soortenbescherming
- initiëren/ financieren beleidsondersteunend onderzoek
- meedenken met -/ ondersteunen van andere overheden
- communicatie vanuit provinciale rol

Faunafonds
- initiëren/ financieren onderzoek mogelijkheden schadepreventie
- meedenken met en ondersteunen van overheden en betrokkenen met name over preventie
- voorlichting over preventie
- schadetaxatie (vaststellen veroorzaker en omvang)
- tegemoetkoming bij schade

Andere overheden:
Gezondheid
- op mensen overdraagbare ziekten (Min. Volksgezondheid, Welzijn en Sport: RIVM)
- op landbouwhuisdieren overdraagbare ziekten (Min. Economische Zaken: NVWA)

Ziekten:

- Potentiële ziekten waarvan wolven reservoir kunnen zijn en dus als risico kunnen worden gezien voor overdracht naar andere dieren of mensen (artikel 6 van de regeling ~ artikel 15 GWWD). Meldingsplichtig en bestrijdingsplichtig; plicht voor dierenartsen, dierenhouders en onderzoeksinstellingen):
    - rabiës (hondsdolheid)
    - brucellose (Maltakoorts of ziekte van Bang);
    - tuberculose ten gevolge van *Mycobacterium tuberculosis* complex
    - miltvuur
- Potentiële ziekten waarvan wolven reservoir kunnen zijn en dus als risico kunnen worden gezien voor overdracht naar andere dieren of mensen bij wolven (artikel 10 van de regeling ~ artikel 100 GWWD). Meldingsplichtig voor dierenartsen en onderzoeksinstellingen:
    - salmonellose
    - campylobacteriose
    - listeriose
    - toxoplasmose
    - echinococcose (vossenlintworm)
    - yersiniose

Uitvoerende diensten:
- Incidenten- en Crisiscentrum (NVIC); aangifteplichtige ziekten, aansturing: ministerie van EZ. Taken: monitoring, surveillance, bestrijding, bronopsporing, beleidsondersteuning, signalering.
- Bureau Risicobeoordeling en onderzoeksprogrammering (BuRO)
Taken: gevraagde en ongevraagde kennis onderbouwde advisering van de ministers van VWS en EZ
- Central Veterinary Institute (CVI). Financiering, aansturing: ministerie van EZ
Taken: onderzoek aangifteplichtige ziekten bij dieren en onderzoek in opdracht van overheid en bedrijfsleven.

Met het noemen van de ziekten is het niet de bedoeling het beeld op te wekken dat het risico op ziekten hoog is. Maar de mogelijkheid te hebben om alle vragen te beantwoorden, te onderzoeken en te monitoren.

Openbare veiligheid: gemeente burgemeester
    - vastgesteld draaiboek
    - bij incidenten vooraf gelden voorzieningen zoals neergelegd in beleidsnota's en beleids- en uitvoeringsregels

Aandachtspunten van uit de overheid

- waar klop je aan bij schade of risico ?
- is het noodzakelijk dat Faunabeheerplannen ook al een paragraaf opnemen over de wolf ?
- welke ruimte is er binnen de (inter)nationale kaders voor beheer en/of schadebestrijding ?
- nieuwe financieringsvormen voor inzet preventieve middelen ?
- hoe organiseer je onderzoek bij meldingen ?
- hoe organiseer je onderzoek aan dode wolven ?

- welke rollen en verantwoordelijkheden liggen er (waarschijnlijk) bij eventuele ziekten bij wolven?
- op welke wijze dient er invulling gegeven te worden aan de soortbescherming ?

Vragen:
- *Aanvulling Ministerie EZ*: EZ wil benadrukken dat het rijk een kleinere rol krijgt . En dat er ook in de politiek diverse meningen en belangen zijn en dat daar behoedzaam mee moet worden omgegaan. Daarnaast moet er aandacht zijn voor ziektes en moet dat formeel een plek krijgen. Op het ministerie is men niet zenuwachtig maar het is wel theoretisch voorwerk dat nodig is.

- *Aanvulling Faunafonds*: We werken met zijn drieën samen. Het is belangrijk dat we voorbereid zijn net als bij de bever. Hoe ga je om met schade en preventie, bestrijden van schade en tegemoetkoming en compensatie.
Nu is helder dat bedrijfsmatige schade voor landbouw wordt vergoed. Maar wat doe je bij hobbydieren? Daar is nu geen budget voor beschikbaar, maar er moet wel naar gekeken worden of dit in de toekomst niet alsnog moet gebeuren.

- *Reactie LTO:* LTO uit zijn zorgen voor de betrokken bedrijfstak. Schade vergoeden is een hele snelle stap. Hoe zet je een raster of hoe ga je schapen ophokken? En LTO vraagt veel aandacht voor het schadeaspect.
- *Reactie Faunafonds*: Daar wordt naar gekeken.

Voegen wolven ziektes toe?
- *Reactie Dutch Wildlife Health Centre*: Wolf voegt niet vreselijk veel toe. Rabiës komt niet voor. De meeste ziektes hebben ook andere vectoren.

- *Reactie Provincie Drenthe*: Is het mogelijk om de hele positieve mensen de schade te laten betalen aan de hele negatieve mensen?
- *Reactie Naturmonumenten*: hier zijn particuliere voorbeelden van in Duitsland.

4. Wolvenplan-juridische basis

Arie Trouwhorst en Kees Bastmeijer mmv Chris Backes
Universiteit Maastricht en Universiteit van Tilburg

Presentatie:

Soortenbescherming – strikte bescherming & uitzonderingen

- Wolf strikt beschermd (verdrag van Bern, Habitatrichtlijn en Flora en Faunawet). Drie voorwaarden voor uitzondering. Doden gezonde wolf problematisch. De Europees ongunstige staat van instandhouding is belangrijk en laat eigenlijk geen ruimte om een wolf te doden. Europese wetgeving is het kader voor beleidskeuzes. Europa beschermt de wolf en Nederland moet dat gelijkwaardig invullen. Meer ruimte is er voor verplaatsen, onderzoek en dergelijke. Doden is bij wolf-hondhybriden of hondsdolle exemplaren wel mogelijk.
- Wolvenplan essentieel om invulling te geven aan actieve bescherming. Dit is nauw verbonden met de passieve bescherming.
- Wolvenplan ook van belang voor toekomstige mogelijkheden voor een derogatie. De 'bewijslast' hiervoor ligt bij de Nederlandse overheid. Een goed wolvenplan dat klikt met het internationale wolvenmanagementplan biedt de beste kansen voor derogaties.

Internationale samenwerking bij 'population level management'

'Population level management' vraagt om een actieve rol van de overheid. Creëer helderheid over het te bereiken doel: een gunstige staat van instandhouding; en geef invulling aan dit begrip. Op welk niveau moet je gunstige staat van instandhouding zijn? Nationaal of internationaal? Treedt in overleg met de Europese commissie tijdens het maken van een managementplan. De staat van instandhouding is nu ongunstig, maar naar welk niveau streef je? Zoek hierbij internationale samenwerking want Nederland zal immers nooit zelfstandig een goede staat van instandhouding bereiken.

Gebiedenbescherming – relevantie Natura 2000

Herzie het criterium 'voorkomen' van wolf in het kader van gebiedsbescherming onder Natura 2000. Voor alle dieren geldt in Nederland de regel dat van aanwezigheid wordt gesproken wanneer het dier er 10 jaar voorkomt vanaf de natuurlijke voortplanting, waarbij er niet elk jaar voortplanting hoeft te zijn.
Het advies is om de termijn van 10 jaar voor wolven te herzien. Aanwezigheid van de wolf geldt meteen na voortplanting of bij een gevestigd territorium. Bij de huidige ongunstige staat van instandhouding kan je niet 10 jaar wachten. Ook gezien Habitat Richtlijn 6.2 moet er actief opgetreden worden bij verslechtering voor Natura 2000 soorten.

'Go & no go'-gebieden voor de wolf – een optie?

Geschiktheid van mogelijke leefgebieden verbeteren is prima, maar de instelling van nulgebieden voor wolven, zoals we die in Nederland kennen voor wild zwijn en edelhert, verdraagt zich niet met internationale en Europese verplichtingen.

Dit alles is een juridisch kader. De discussie is natuurlijk breder en van groot belang. Het is de wens van de onderzoekers om nader onderzoek te doen in andere lidstaten.

Vragen:

1. Is er een verplichting om Natura 2000 gebieden aan te wijzen voor de wolf? Heel Nederland?

Soort moet worden aangemeld bij de commissie vanuit het loyaliteitsbeginsel. Bijlage 3 Habitat Richtlijn kerngebieden geeft aan dat je oog moet hebben voor wolven buiten de aangewezen gebieden. Dit eist niet dat je heel Nederland aanwijst.
In Nederland is gekozen om 160 kleine Natura 2000 gebieden aan te wijzen om zo de gunstige staat van instandhouding te waarborgen. Andere landen hebben grotere gebieden aangewezen, dat is een andere strategie. Met kleinere gebieden is voor een goed meetbaar systeem gekozen.
Als de wolf voorkomt in een Natura 2000 gebied is de makkelijkste optie de instandhoudingsdoelen te verbreden. Alleen het natuurgebied aanwijzen voor wolven past echter niet in Europees recht.

- *Reactie: En als de wolf als cultuurvolger vooral in cultuurland komt?*

Dan kan er toch een Natura 2000-gebied worden aangewezen maar dat wil niet zeggen dat er van alles niet mag.

2. Bestaat er een gunstige staat van instandhouding?

Definitie op welk niveau, of dit nationaal of internationaal moet plaatsvinden is niet duidelijk. De Europese commissie zwabbert. In de rechtspraak in Nederland is dit onderbelicht. Meer helderheid is wenselijk.

3. Wat is een alternatief voor doden?

Het Europees hof is veel strikter dan het nationaal recht. Doden is bij de huidige staat van instandhouding niet toegestaan.

4. Hoe omgaan met een wolf in een landbouwgebied?

Als de wolf aanwezig is in een landbouwgebied en het gebied belangrijk blijkt voor de wolf, dan is er een verplichting om hier maatregelen voor te treffen.

5. Een wolvendraaiboek voor Nederland: proces en stand van zaken

Geert Grootbruinderink
Alterra

Presentatie

De opdracht
Alterra en WolveninNederland.nl werken samen aan het opstellen van een wolvendraaiboek voor Nederland. Dit doen zij in opdracht van drie partijen: het Ministerie van Ecomomische Zaken (EZ), de provincies (IPO) en het Faunafonds.
De opdracht luide als volgt: *Het leveren van maatschappelijk breed gedragen conceptteksten voor een draaiboek ten behoeve van de omgang met wolven in Nederland. Het draaiboek biedt de kaders voor het samenleven van wolf en mens, met aandacht voor verantwoordelijkheden, kaders, processen, informatie en communicatie.*
Daarnaast wordt door WolveninNederland.nl een platform opgericht waar men zijn gedachten over de wolf kwijt kan. Het platform wordt getrokken door ARK Natuurontwikkeling.

Wat is er gedaan in 2012?
- Intomart Gfk rapport 28393. Appreciatie-onderzoek naar de komst van de wolf. Kwalitatief onderzoek onder de Nederlandse bevolking.
- Alterra rapport 2339. De komst van de wolf *Canis lupus* in Nederland. Een factfinding study.
- Alterra rapport 2403. De komst van de wolf in Nederland. Verslag van de workshop gehouden op 8 november 2012.

Stand van zaken juni 2013
Spin-off in uitvoering in 2013. In november 2012 is een workshop gehouden. De ideeën uit deze workshop zijn versterkt met informatie uit literatuur waaronder bestaande wolvenplannen. Dit heeft geresulteerd in concept teksten over:
- *Wet en regelgeving*
- *Monitoring en onderzoek*
- *Informatie en communicatie*
- *Schadepreventie en compensatieregeling*
- *Burgerparticipatie bij besluitvorming*
- *Wolvenbescherming en beheer*
- *Financiën*

Planning: hoe gaan we nu verder?
- Stakeholders voeden het draaiboek tijden het Wolvensymposium 19 juni 2013. Hier zijn meer en deels andere stakeholders aanwezig dan op 8 november 2012
- Dan volgt een juridische screening door UvT en UvM
- In de eerste week van september gaat een concept draaiboek naar opdrachtgevers
- September-oktober 2013:
  - verwerken commentaar opdrachtgevers op concept draaiboek
  - concept draaiboek naar stakeholders voor reactie
- Oktober-november 2013:
  - verwerken commentaar stakeholders
  - afsluitende workshop met stakeholders

- November-december 2013
  - leveren eindconcept aan opdrachtgevers

Vragen

1. Wanneer kan de provincie het managementplan implementeren?
Rol en verantwoordelijkheden zullen uitdrukkelijk aandacht krijgen. Er zal worden aangegeven wanneer de provincies aan zet zijn.

2. Waarom keer je het niet om: eerst krijgen de stakeholders de kans om inbreng te leveren en dan opdrachtgevers? Breed gedragen concept moet eerst naar de stakeholders en dan naar de opdrachtgevers.
De zaal reageert instemmend. We bespreken het voorstel16 juli in de regiegroep. Er wordt geen probleem verwacht om dit om te draaien.

3. Toelichting over het proces.
Alterra maakt breed gedragen concepten met de belangrijkste adviezen. Uiteindelijk maakt de overheid het draaiboek definitief. Maar het kan een heel dynamisch document worden. We hebben nog geen wolven. Maar als de realiteit zich anders ontrolt, kan alles weer anders worden. Dynamiek is nodig. De overheid geeft er uiteindelijk een klap op en stelt het vast. Tot die tijd is het een voorstel.
Reactie Ministerie EZ: Zorg van LTO om mee te denken wordt onderkent. Ten tijde van de opdrachtverstrekking waren de wolven 200km ver weg. Nu zijn ze 50km van de grens, het tempo moet er inblijven.

4. Wordt het landelijk of krijgen provincies vrijheden?
Nog niet bekend, maar het ligt voor de hand om het nationaal te houden.

6. Co-existence with wolves in human-dominated landscapes: experiences from Slovenia

Miha Krofel, PhD - University of Ljubljana, Slovenia

Presentatie

Wolven in Slovenië
De wolf is de grootste carnivoor van Europa met een hoogte van 70cm en een gewicht van 30-45 kg. Vroeger een wijdverspreide soort in Europa, nu verdreven uit vele regio's. De trend van de laatste jaren is dat wolven langzaam weer regio's herkoloniseren. Ook in Slovenië.
De wolf is een sociaal dier en leeft in groepen. De groep bestaat uit een familie. Het alphamannetje en alphavrouwtje leiden de groep en normaliter zijn de andere leden van de groep hun nageslacht. Wolven hebben een territorium van ongeveer 35.000 ha in Slovenië. De grootte van het territorium kan variëren en is afhankelijk van vele factoren. Wolven communiceren via geluid (huilen) en chemisch (urine en ontlasting).

In 2012 bestond de populatie in Slovenia uit 31-41 wolven. De dieren leven verspreid over het gehele land. De vraag is dan ook niet of wolven en mensen kunnen samenleven. Samenleven is de enige optie voor de wolf om te overleven. Maar wil de mens dat? Mensen zijn bang om door een wolf aangevallen te worden. Maar wolven zijn niet gevaarlijk voor mensen. Het schrikbeeld klopt niet met de werkelijkheid. Wolven jagen met name op herten, reeën en wilde zwijnen en incidenteel op landbouwhuisdieren.

Wolvenjacht
Er is onderzoek gedaan of duurzame jacht een effect heeft op het aantal aanvallen van wolven op schapen. Er is geen relatie gevonden tussen het aantal gedode wolven en het aantal gedode schapen. Een effect is alleen te verwachten als de gehele wolvenpopulatie wordt gedood. Daarentegen blijken er wel negatieve effecten van wolvenjacht:

- Vernietiging van het sociale systeem van de wolvenpopulatie
- Destabilisatie van de roedelstructuur (als alpha-dieren sterven)
- lagere fitheid
- Lagere reproductie
- Lager jachtsucces
- Inteelt en hybridisatie
- Onwenselijk gedrag

Hoe zorg je ervoor dat er geen vee gedood wordt door de wolf?
In 99% van het gebied wordt door wolven niet op schapen gejaagd. Het gaat om minder dan 1% van de schapenhouders (<10 van de 3000 schapenhouders). De belangrijkste reden was dat er geen elektriciteit op de het draad stond. De weides waren te groot, waardoor stroom weglekte.
Onderzocht is of beter schrikdraad en waakhonden een oplossing zou zijn. De uitslag is alleen nog bekend van het onderzoek naar schrikdraad. Kleinere weides voor de nacht geven goede resultaten. Ze zijn effectief en er zijn geen schapen meer gedood. Hierdoor is meer dan 200.000 euro aan compensatiegeld bespaard.

Kunnen wolven overleven in een door de mens gedomineerd landschap?

In Spanje leven wolven in maisvelden en van vuilnis. De belangrijkste parameter om te kijken of wolven kunnen leven in het huidige landschap is de attitude van de mens. Willen we de wolf? Als er een negatieve houding is tegenover wolven worden er meer wolven gedood. Het hangt af van hoe de betrokken stakeholders (jagers e.d.) zich hebben gevoeld in het proces. In Slovenië hebben ze de 'green taliban' en de boeren in een ruimte gestopt om samen tot een wolvenplan te komen. Dit heeft gewerkt.

	Public			
	Without wolves	**Wolf core area**	**Hunters**	**Sheep breeders**
Positive	**61,6**	**55,4**	**79,8**	**35,0**
Neutral	**26,6**	**26,6**	**8,7**	**10,0**
Negative	**11,9**	**18,0**	**11,5**	**55,0**

Figuur 5: Publieke attitude ten opzichte van wolven in Slovenië.

Vragen:
1. Er zijn in Slovenië maar paar bedrijven die last hebben van schade. Waarom?
We hebben 30 bedrijven met en 30 bedrijven zonder schade onderzocht. Je moet goed gesloten nacht enclosures hebben om effectief te zijn. Hoge hekken alleen zijn niet altijd de oplossing. Soms daardoor ook 'surplus killing'. De enclosures moeten voldoende kleine gebieden omvatten met hoge hekken. Alleen dan is er overal voldoende stroom en is de kans op onderdoorgangen klein.

2. Jagen wolven in de stad?
In sommige omstandigheden in Roemenië jagen wolven op honden, katten en dergelijke. Dit gebeurt vooral als er geen natuurlijke prooi is. Wolven richten zich meestal op vuilnisbelten. In Bulgarije waren zo weinig reeën dat ze in de buitenwijken van Sofia honden aten.
We hebben geen ervaring met kuddewaakhonden. We zullen ze eerst moeten trainen. Slovenië heeft geen eigen 'working line'. Zelf haalt Miha ze uit Kroatië. In Zwitserland is ook een goed adres voor kuddewaakhonden.
Elektrische hekken moeten bij voorkeur 11.000 volt hebben en niet onder 6000V komen. Het is lastig om lange hekken op spanning te houden.

3. Wolven houden van militaire gebieden in Duitsland. Kan je een voorspelling geven voor Nederland?
Wolven gebruiken deze omdat er geen mensen zijn. Rust is de belangrijkste reden dat ze daar zitten. Ze gebruiken ze als stapsteen in het cultuurlandschap.

7. Samenvatting conclusies van de werkgroepen

Wolf en Monitoring
- Wolvenbureau: spil in het web van de onderzoeken en onafhankelijke samenwerkingsplek
- Classificering waarnemingen aansluiten bij bestaande protocollen: c1, c2 c3
- Dode wolven: alle organisaties worden betrokken
- Urgentie om dode dieren bij te gaan houden
- Beleid mag bepalen wat de gunstige staat van instandhouding is
- Graag input gehad van andere belangengroepen
- Geen extra acties nodig
- Percepties van burgers op wolf?
- Kosten van de preventieve maatregelen?

Wolf en Faunabeheer:
- Wolf is welkom
- Gedrag en zichtbaarheid van prooidieren/hoefdieren wordt anders waardoor een andere jachtmethode nodig is
- Door sommigen partijen werd geopperd de jacht te stoppen daar waar wolven actief zijn om het natuurlijk proces toe te laten
- 1 aanspreekpunt voor communicatie
- Graag landelijke protocollen die goed geregeld moeten zijn
- Belangengroepen moeten goed vertegenwoordigd zijn en het aanspreekpunt moet optimaal communiceren

Wolf en Vee
- Wat is een probleemwolf?
    - O.a. een wolf die teveel maatregelen heeft genegeerd; een wolf die bij/tussen mensen gaat leven; wanneer hij ziek is van rabiës.
    - Beschrijf het verkeerde gedrag en de mogelijkheden om hem ander gedrag bij te brengen; tot aan het doden van het dier toe.
    - In Duitsland was er 1 probleemwolf. Dit heeft zich vanzelf opgelost. Niemand weet hoe, maar vermoed wordt dat het dier illegaal geschoten is.
- Schapenhouderij in Nederland.
    - 10 maanden worden schapen buiten gehouden.
    - Welke maatregelen kun je nemen?
    - Welke schade verwachten we?
    - Moeten we nu maatregelen nemen? Nee, voor zwervers hoef je geen maatregelen te nemen. Pas na herhaalde predatie van vee actie ondernemen. Er wordt nu al compensatie uitgekeerd bij aantoonbare predatie door wolf.
- Vervolggesprek van de werkgroep graag met een Duitse collega aan tafel. Graag met hen een andere methode dan rasters bespreken. En over de praktische kant van preventieve maatregelen.

Wolf en mens
- Opnieuw praten in juli met informatie uit Duitsland
- Spoor 1: zenden/informeren. Probleemwolven afzetten tegen hondenbeten.
- Positieve teksten in de media krijgen is een kunst op zich. De media houdt van drama.

- Spoor 2: dialoog. Andere soort communicatie voor de komst van de wolf dan wanneer wolf er al een tijdje is.
- Op korte termijn al folders neerleggen en een communicatiebureau oprichten. Media zijn belangrijk voor de opinie.

Bijlage 1. Aanwezigen wolvensymposium

(ministerie EZ)
(ministerie EZ)
(IPO Werkgroep Flora en Fauna)
(IPO Werkgroep Flora en Fauna)
(Faunafonds)
(Alterra)
(Alterra)
(Alterra)
(Wageningen UR OW)
(Central Veterinairy Institute)
(Dutch Wildlife Health Centre)
(RIVM)
(Universiteit Tilburg)
(Universiteit Tilburg)
(Wing)
(wolveninnederland.nl)
(wolveninnederland.nl)
(Zoogdiervereniging)
(Dierenbescherming)
(Faunabescherming)
(Stichting Bargerveen)
(Rewilding Foundation)
(Stichting Wolverine)
(IVN)
(IVN)
(FREE Nature)
(Staatsbosbeheer)
(Staatsbosbeheer)
(Staatsbosbeheer)
(Natuurmonumenten)
(Natumonumenten)
(Landschap Overijssel)
(ministerie van Defensie)
(FBE Limburg)
(Vereniging het Reewild)
(KNJV)
(KNJV)
(Cabwim)
(LTO)
(LLTB)
(Nl Belangenvereniging Van Hobbydierhouders)
(NOJG)
(Platform Kleinschalige Schapen en Geitenhouders)
(ANWB)
(Wolfonderzoekreizen)
(Kontaktbuero Wolfsregion Lausitz)
(Onafkankelijke voorzitter)
(ARK Natuurontwikkeling)

(Provincie Drenthe)
(Sloveense onderzoeker)

Bijlage 2: Verslag Werkgroep wolf en vee

Datum: 19 juni
Aanwezig: voorzitter (LTO), notulist (ARK), (University of Ljubljana, Slovenia), (Min EZ), (FREE), Natuurmonumenten), (Faunafonds), (FBE Limburg), (Unie van landschappen), (Provincie Limburg), (Wolfonderzoekreizen), (Kontaktburo Wolfsregion Lausitz), Platform Kleinschalige Schapen en Geitenhouders) (Kleindier Liefhebbers Nederland), (Cabwim) en (LTO)

Tijdens het wolvensymposium zijn in de middag enkele werkgroepen gevormd om zo in kleiner gezelschap te kunnen discussiëren aan de hand van een aantal praktische vragen. Hier onder het verslag van de werkgroep wolf en vee.

Wat is een probleemwolf?
Verschillende meningen:

<u>Als de wolf ziek is</u>
Zieke wolven met rabiës zo snel mogelijk doden.

<u>Als de wolf de mens gaat opzoeken</u>
Als de wolf de mens gaat opzoeken is het zijn angst voor de mens verloren. Dan wordt het gevaarlijk. Citaat: *"Ik ben eigenaar van half wilde koeien. En wanneer koeien zich op de mens gaan richten worden zij uit de groep genomen en geslacht."* Er moet dan een afweging worden gemaakt wat nog maatschappelijk aanvaardbaar is. Als een wolf een keer iemand volgt is er nog geen probleem. Maar wanneer dit herhaaldelijk gebeurt moet je gaan kijken. Eerst afschrikken met een knalpistool. En als er echt geen andere maatregelen meer mogelijk zijn overgaan tot doden.
Andere opmerkingen waren: Door de juridische bescherming wordt een wolf al snel een probleem omdat je weinig kan doen. En komen wolven ook in de stad net als de vos?

<u>Als wolven zich richten op vee als voedsel</u>
Als wolven zich richten op vee als voedsel is het probleem gestart. Anderen zeggen je kan effectief wolvenschade beperken. De relatie wolf en vee is in de hand te houden, het hoeft geen probleem te worden. Wolven doden slecht beschermde schapen. Het is niet de oplossing om deze wolven weg te halen. Er komen al snel weer nieuwe wolven. Je moet er voor zorgen dat de schapen moeilijker te vangen zijn dan reeën.

Reactie: wat zijn goede preventieve maatregelen? En als de wolf zich er niet aan houdt, is het dan een probleem wolf? Als er een te slimme wolf is moet die er uit. Zolang je maatregelen kan nemen om hem tegen te houden is het goed. Goed gedefinieerde afspraken van preventieve maatregelen zijn nodig; zoveel volt, bepaalde hoogte e.d.

Er zijn wel grenzen aan wat je kan doen als preventieve maatregel. Een 90 cm hoge lijn en een lint van 30cm daarboven is prima, maar een 2 meter hoge draad is teveel gevraagd.
Reactie Kontactburo Lausitz: "In Saksen werken we vooral met 90 cm hoge flexinetten (omheiningen van netten die stroom voeren) of 90 cm hoge omheiningen met linten (5 linten die stroom voeren). Dit blijkt goed te werken voor de Lausitz regio. Als er geen stroom op zit moeten de hekken minstens 120 cm hoog zijn.".

De LTO merkt op: "Je begint eerst met de oplossing. Het nemen van preventieve maatregelen op zich is al een probleem voor ons."
Leergedrag speelt ook een rol bij het doden van schapen door wolven. Wanneer er geen ervaring is met schapen kan het lang goed gaan. Het ligt aan wat het dier gewend is. Het is zaak om proberen te voorkomen dat ze zich het aanleren. Als ze gespecialiseerd zijn heb je een probleem. In Duitsland is de ervaring dat je een wolf pas opmerkt in een nieuw gebied als die schapen gaat pakken. Bescherming van de dieren is het belangrijkste. Je moet voor wolven een bepaalde drempel leggen om specialisatie te voorkomen.

<u>Mag je een probleemwolf afschieten?</u>
Stel wat doe je met een gespecialiseerd dier? In Duitsland was 1 mogelijke probleem wolf. In 2011 was in het territorium van het Seenland roedel veel schade aan vee binnen enkele weken/maanden, ook in omheiningen zonder stroom. De "overvallen" stopten toen plotseling. Pas later bleek van uit genetisch onderzoek van samples die bij verschillende overvallen waren genomen, dat het steeds dezelfde wolvin was geweest. Het was dus de eerste alarmfase dat men dacht men moet dit bekijken. Het doden van schapen is van de een op de andere dag gestopt voordat tot actie over kon worden gegaan. De verwachting is dat het dier toen is gestorven, mogelijk door illegaal afschot. Welke schade is maatschappelijk aanvaardbaar? Als een wolf elke 2 dagen een schaap pakt, dan moet je ingrijpen. Het afschieten van wolf kan dat nou of niet? Hoeveel schade is te veel? Hoe kunnen we voorkomen dat een wolf een probleemwolf wordt?

Geiten en Schapenhouderij in Nederland.
Wat is de situatie in Nederland van melkgeiten en schapen? Geiten leven in stallen of in een weitje bij huis. Een marginaal gedeelte leeft in natuurgebieden van natuurorganisaties als Natuurmonumenten en SBB.
Schapen leven veel in veenweidegebieden waar sloten de omheining vormen. Daarnaast gerasterd in de natuur of worden ingezet voor dijkbegrazing. Het raster van een nachtweide in een natuurgebied is meestal 50cm tot 80cm hoog zonder stroom. Heel veel hobbyhouders hebben een paar schapjes bij huis. Grote schapenhouders hebben een hond als hulp, maar geen kuddewaakhond. Er zijn ongeveer 40.000 schapen- en geitenhouders met 1miljoen schapen en 200.000 geiten. Er zijn ongeveer 1000 bedrijven met meer dan 100 schapen die 10 maanden per jaar buiten lopen. Het zwartepunt van hun voorkomen is de noordelijke provincies, maar ze komen verspreid over geheel Nederland voor.

In Slovenië werken ze vaak met verplaatsbare hekken en vaste hekken waar meestal geen stroom op staat. Het gemiddelde aantal schapen per bedrijf is 99. En ze werken niet met nachtweides. Gemiddelde worden er 3 schapen en 2 geiten gedood door wolf per keer.

Preventieve maatregelen
Waar lig de grens van hoe hoog een hek kan zijn? Normale hekken voor een Texelaar zijn 80cm hoog en voor een Schoonebeker 100cm. Is dit hoog genoeg? Is nachtopvang voor de een optie? Een nachtweide die je 1 keer opzet en de dieren in drijft?
Reactie LTO: Elke dag de dieren in en uit drijven nee dat is geen optie. Dat kunnen we niet verwachten

Nemen we daar preventieve maatregelen voor een zwerver?
Nee pas bij territoriale dieren.

Reactie Faunafonds: In Overijssel wordt de schade veroorzaakt door edelherten en wilde zwijnen uit Duitsland zonder preventieve maatregelen vergoed. Maar er komt een grens wanneer kan de boer weten dat hij schade kan verwachten en zich behoorlijk voorbereiden (redelijkheid en billijkheid). Is dit gewoon een risico wat bij een boer gaat horen? Is het eigenverantwoordelijkheid? We moeten een onderscheid maken tussen zwervers en territoriale wolven. In Saksen zijn preventieve maatregelen een voorwaarde om binnen aangewezen "wolvengebied" een schadevergoeding te krijgen. Dit geldt voor alle bekende wolventerritoria plus een bufferzone van 30 km. Één jaar na aanwijzen van een gebied als "wolvengebied" zijn preventieve maatregelen verplicht om schadevergoeding te krijgen als een wolf een schaap of geit dood. In andere Bundesländer in Duitsland werkt het deels anders.

Waarom zouden we ons tot de tanden toe bewapen als we alleen over zwervers praten? Nog geen poot over de grens en je moet al van alles met hoge hekken. Willen we dat de wolf komt? Hebben we daar keuzes in? Nee, is de reactie binnen het Europees juridisch kader. Willen we hier ons tegen verzetten?

<u>Hoe groot is de verwachte schade?</u>
In Duitsland worden de vooral hobbydieren gepakt, omdat deze vaak slecht beschermd zijn. Snel omgerekend vanuit de Duitse situatie gaat het in Nederland om ongeveer 500 schapen *100 euro= 50.000 euro schade. *Min EZ*: Ter vergelijking we geven miljoenen uit aan ganzen schade. Deze schade is vooral emotioneel, economisch zijn dat 'pinda nootjes'. In Duitsland wordt 60% van de aanschaf van beschermingsmaatregelen gecompenseerd. Dat komt uit op gemiddeld 20.000 euro per jaar voor preventieve maatregelen. En voor schadevergoedingen wordt ongeveer 5.000 euro gemiddeld per jaar uitgegeven. Daar de schapen wordt in Nederland veel meer schade verwacht.
Reactie LTO: Wat zijn de arbeidsuren? De aanschaf is geen probleem maar de tijd om tot een ander systeem over te gaan. Wat betekent het qua tijd? Is dat redelijk ? Zo nee, dan moeten we in alle redelijkheid geen preventieve maatregelen nemen.

<u>Vergoedingen op dit moment in Nederland</u>
Op dit moment wordt wanneer vee gedood is door een wolf de schade vergoed. Preventieve maatregelen zijn niet vereist. In Nederland wordt 80 tot 90% van de schapen niet bedrijfsmatig gehouden. Ook deze hobbyboeren hebben recht op een vergoeding mits ze een relatienummer (UBN) hebben. Faunafonds levert geen vergoeding voor preventieve maatregelen. Dat zal in het managementplan moet worden opgenomen.

In Duitsland gelden de volgende voorwaarden aan preventieve maatregelen voor het verkrijgen van een vergoeding: 120cm hoog draad zonder stroom of 90cm hoog draad onder 2000 volt. De omheining bestaat uit minimaal 5 draden of flexi-netten. In Slovenië krijg je een vergoeding bij meer dan >5000 euro schade. De omheining moet 150 cm hoog zijn. Dit geld alleen voor die paar mensen die hoge schade hebben.

Honden als preventieve maatregel

In Slovenië was in 10% van de wolvenaanvallen sprake van 'surplus killing', waarbij 10 tot 15 schapen werden gedood en maar 1 gegeten. Wolven komen steeds terug om dit suplus te eten. Wat kan je hier aan doen? Het inzetten van kuddewaakhonden blijkt een goede optie om surplus doden tegen te gaan. Er worden dan nog maar 1 a 2 dieren gedood. Dit wordt ook bevestigt uit Pools onderzoek. Honden gaan daar in de aanval tegen wolven.

Daarentegen blijkt ook uit onderzoek dat een hond niet altijd preventief werkt. Wellicht wel in combinatie met hekken. Of de honden hadden in dit onderzoek geen goede training gehad. Het risico is dat deze waakhonden ook mensen aan gaan vallen.

Het Faunafonds stelt voor om een schapenhouder te benaderen die iets met honden heeft. En bijvoorbeeld iemand met ervaring (uit Zwitserland) over te laten komen om 1 a 2 boeren te trainen.

Vervolg gesprek

- In een vervolg gesprek zou de werkgroep graag met een Duitse collega rond de tafel zitten. Graag met hen een andere methode dan raster bespreken . En hoe praktisch zijn preventieve maatregelen?
- Niedersaksen, onze Duitse buur, zou betrokken moeten worden omdat we totaal afhankelijk zijn van ontwikkeling van de Duitse wolvenpopulatie.
- In een vervolggesprek zouden we een reactie kunnen geven op de in concept geformuleerde teksten voor het draaiboek.
- *Reactie Ministerie van EZ*: Deze werkgroep is bedoelt om input te verkrijgen voor de teksten. De wolf is 50km van de grens, snelheid is geboden. De overheid wil graag op zo kort mogelijk termijn duidelijkheid krijgen en geven.
- Een onderzoeker stelt om door te praten over nieuwe te ontwikkelen technisch preventieve maatregelen naast hekken en honden.

Naschrift Chris Braat:

"Alles zo lezende is er nog veel onduidelijkheid over effectieve preventiemaatregelen en regels bij schadevergoeding. Dat zal dus in het wolvenmanagementplan moeten komen. Derhalve goed om concept daarvan te bespreken met de betrokkenen en dan minder vrijblijvend. Zij zullen dan ook hun achterban moeten betrekken. Bedenk daarbij dat geld voor hobbydierhouders niet altijd een oplossing is. Als zij preventieve maatregelen moeten nemen (niet vergoed) of als zij emotionele schade hebben is er een grote groep mensen met een klein financieel belang maar wellicht wel groot netwerk die zich zorgen maken."

Bijlage 3: Verslag werkgroep wolf en faunabeheer

Datum: 2 juli 2013

Aanwezig: [redacted] *(Stichting Bargerveen),* [redacted] *(KNJV),* [redacted] *(Universiteit Tilburg),* [redacted] *(De Faunabescherming),* [redacted] *(Dierenbescherming),* [redacted] *(NOJG),* [redacted] *(SBB),* [redacted] *(Prov. Utrecht),* [redacted] *(Alterra) &* [redacted] *(ARK).*

Notulen

- Gestart wordt met een ronde waarin iedereen zijn standpunten/ aandachtspunten kan aankaarten.

Margriet geeft aan dat de KNJV de wolf welkom heet. De KNJV ziet de wolf niet als concurrent, maar als een **collega**. De wolf en de jager hebben altijd naast elkaar geleefd en samen gewerkt. De wolf is een aanvulling binnen het faunabeheer in het veld. Wel wordt een gedragsverandering verwacht, wat daar de gevolgen van zullen zijn, is afwachten. Dit kan positief zijn voor bijvoorbeeld het bos. Mogelijk dat de jager meer tijd kwijt is, dan wel dat er andere jachtmethoden nodig zijn.
Wel kan door de komst van de wolf **de zichtbaarheid van het wild** een probleem worden. Qua beheer is nu veel gericht op een goede zichtbaarheid van het wild, hetgeen voor SBB en NM nu belangrijk issue is. Margriet verwacht dat de zichtbaarheid afneemt en noemt als voorbeeld Jasper, waar het edelhert (Elk) wel rond en in Jasper te zien zijn, maar in het bos zeer schuw zijn.
Bob: NOJG is het op delen eens met de KNJV en hij verwacht verandering van het gedrag van hoefdieren. Die zullen zich op andere plekken gaan ophouden. Wat daar de effecten van zijn is afwachten. Eén van de effecten kan de **verkeersveiligheid** zijn**.** Door een andere verspreiding en gezien de Nederlandse infrastructuur zou dit effect kunnen hebben op aanrijdingen. Het is niet mogelijk om dit in te schatten.
Daarnaast vraag Bob zich af of we de wolf wel verdienen.

- De vraag is of de politiek er klaar voor is? Gezien het beleid en de politiek, waarvan de ervaring leert dat die zwalkend is, is de vraag of als de wolf daadwerkelijk komt, Nederland niet klaar is, omdat de maatregelen nog niet concreet genoeg zijn.
- En wat doe jij met een probleemwolf? Vooral het zwalkende overheidsbeleid kan dan een probleem vormen.

Harm: Verwelkomt de wolf. Harm is niet bang voor problemen met edelherten die zouden kunnen optreden als ze door een wolf achterna worden gezeten, omdat de edelherten achter hekken zitten. Edelherten, damherten en wilde zwijnen kunnen door de hekken nergens naar toe. Ook verwacht Harm niet dat de hoefdieren zich op andere plaatsen gaan ophouden, omdat alle geschikte gebieden al vol zitten en ze dus nergens anders heen kunnen.
Daarnaast **pleit hij voor de afschaffing van jacht** in zijn algemeenheid, maar zeer zeker in gebieden waar wolven voorkomen. Jacht kan verstorend werken voor de wolf en het argument van de jagers dat ze grote hoefdieren moeten beheren vanwege het ontbreken van een toppredator, vervalt zodra de wolf er is. Stoppen met jacht moet niet alleen uit principe, maar is ook nodig omdat het anders niet mogelijk is het effect van de wolf op hoefdieren te onderzoeken (interactie studie). Het punt van de **zichtbaarheid is geen**

probleem. Door de jacht is het wild nu al niet meer zichtbaar, dus daar kan weinig aan verslechteren. Het kan alleen maar verbeteren.
Femmie: Onderstreept dit. De dierenbescherming vindt ook dat populatiebeheer van hoefdieren gestopt kan worden in gebieden waar de wolf voorkomt; wel moet het effect gemonitord worden. Gedragsverandering waardoor hoefdieren minder goed bejaagbaar zijn, ziet de dierenbescherming niet als een probleem.
Prov. Utrecht vind het belangrijk dat de **verkeersveiligheid** rond de wegen niet in het geding komt. Nu proberen zij dat redelijk te sturen (meer afschot langs infrastructuur en minder in de rustige kernen). Hoe gaat het straks als de wolf komt? Wat voor effect hebben die op de bewegingen van reeën? Mogelijk probleem is **weerstand bij bevolking**. De bevolking is steeds meer betrokken bij dierenwelzijn. In Nederland staan veel hekken, vooral langs de belangrijkste infrastructuur. De wolf zal snel leren dat hij in het kleine Nederland wild kan opjagen naar een hek en het daar gemakkelijk kan verschalken. Deze plekken zullen vaak goed zichtbaar zijn voor de mens. Hoe gaat die daarop reageren? Predatie is natuurlijk, maar hekwerken niet. Mogelijk dat het **populatiebeheer** dan anders wordt.
Geert: In het kader van onderzoek is het juist belangrijk om omgevingsfactoren zo veel mogelijk constant te houden als je wilt weten wat de invloed is van een nieuwe factor. Als je stopt met populatiebeheer als de wolf komt, heb je twee nieuwe variabelen en weet je niet wat waar aan ligt. Door de jacht te stoppen, en jagers buiten te sluiten ga je tegen alle managementplannen in het buitenland in. Die betrekken juiste de jagers erbij, die met al hun ogen en oren een belangrijke rol vervullen.
Ella: **jacht stoppen is hier geen discussie**. Het gaat hier om de wolf.
Meta: Vanuit SBB zijn er ook een aantal vragen (zie aanvullingen Meta).Tijdens de vergadering besproken:

- Niet te veel focussen op hekken: De Veluwe is niet hermetisch met hekken afgesloten en binnen de Veluwe heb je ook veel wegen, dus dezelfde problematiek qua verkeersveiligheid.
- Wat voor effect heeft de aanwezigheid van de wolf op de aanwezige hoefdieren? Op het terreingebruik, verleggen de kern van activiteitsgebied? Gaan ze dichter naar wegen, dan wel bebouwing toe? Wat voor effecten uiteindelijk op de vegetatie?
- Kan je de aanwezigheid van de wolf sturen door voedselbeschikbaarheid?
- Wat doen we met **wolvenrecreatie**? Wolven voeren zou verboden moeten zijn.
- Wat doen we met recreanten met (loslopende) honden?

SBB vindt belangrijk dat **flexibel wordt omgegaan met het beheer (hand aan de kraan)**. Afhankelijk van wat er gebeurt in het gebied. Door goede monitoring houdt met dit in de gaten en kan men het faunabeheer hierop afstemmen. Zichtbaarheid is inderdaad ook een punt van aandacht.
Bram: Het is onwaarschijnlijk dat wolven alleen in gebieden van terreinbeheerders gaan zitten. Mocht dat wel zo zijn, dan zou de beheerder zijn **faunabeheer** kunnen **heroverwegen** naar aanleiding van het effect van de wolf en deze zo veel mogelijk

ruimte geven, zonder andere belangen uit het oog te verliezen. Het is eerder te verwachten dat de wolf in een groot gebied gaat zitten met verschillende (terrein)beheerders en WBE's. Probeer die **allemaal** er zo goed mogelijk bij te betrekken. Ook de WBE, zij kunnen een belangrijke rol spelen in de monitoring als ogen in het veld (samen met andere).
Geert: Geeft aan dat het van belang is, het effect op een **grote schaal** te bekijken. Zwervende wolven zullen nog niet veel effect hebben op het huidige faunabeheer. Het wordt anders als zich een roedel gaat vestigen, dan wordt het mogelijk wel relevant voor het faunabeheer.
Voorlichting is natuurlijk wel nodig zodra een zwervende wolf in Nederland voorkomt (issue voor andere workshop).
Waarover iedereen het eens is: de impact van een paar zwervende wolven op de omvang van de hoefdierpopulatie zal niet opgemerkt worden.
Faunabeheer:
De vraag rijst of het **beheer van de wolf** op zijn plek is in het faunabeheerplan en bij de FBE's.

- Nu wordt het beheer provinciaal geregeld via de FBE's en het faunabeheerplan. Of de wolf daarin opgenomen moet worden, zijn de meningen verdeeld. De Faunabescherming vindt van niet.
- De andere geven aan dat de wolf daarin deels thuis hoort, omdat de wolf van invloed is op het hoefdierenbestand. Vanuit dat oogpunt, meer of minder hoefdieren schieten, zou de wolf in FBP-plan genoemd moeten worden.
- Het lijkt de **Dierenbescherming** ok om wolf in relatie tot beheer van grote hoefdieren en wat te doen in geval van gewond dier, wel mee te nemen in faunabeheerplan. De Dierenbescherming heeft alleen bezwaar op de **samenstelling van Faunabeheereenheden** en heeft om die reden wel moeite met de manier waarop faunabeheerplannen opgesteld zijn. Daarin zitten geen maatschappelijke organisaties en dierenwelzijn wordt dan ook niet voldoende meegenomen in de faunabeheerplannen.
- Uiteindelijk is geconcludeerd dat **de wolf niet thuis hoort in het Faunabeheerplan** omdat het hier niet gaat om het beheer van wolven, maar om de mogelijke invloed van wolven op andere dieren (vooral het ree) en dat daar dan wel rekening mee gehouden dient te worden. Dus: wel opmerkingen over mogelijke invloeden van de wolf (naast gewassen *et cetera*) op de ruimtelijke spreiding en dichtheid van reeën, maar niet een apart hoofdstuk "Wolf".
- De wolf is een prioritaire soort (Europees beleid), waarvoor bepaalde regels gelden omtrent monitoring, waarborgen instandhouding, waarborgen voldoende voedsel. Deze taken voeren te ver voor een FBE. Hun input is wel gewenst.

Zaken die niet in een FBE-plan geregeld moeten worden, want al geregeld (moeten) zijn in het wolvenmanagementplan/draaiboek, zijn:

- wat te doen met een gewond dier;
- met een dood dier;
- wanneer praat je over een probleemwolf en wat moet je daarmee doen;
- instellen van een Centraal meldpunt (zoals wolvenbureau).

Arie: Gezien het verspreidingsvermogen van de soort, zou het logisch zijn dit op **internationaal niveau** te bekijken. De gunstige staat van de instandhouding van de soort mag niet in geding komen. Alleen is dan de vraag of je dat per land moet bekijken of dat je bijvoorbeeld de Pools/Duitse en de Frans/Italiaanse populatie als één mag bezien. Voor Nederland zouden vanuit beide populaties, wolven naar Nederland kunnen komen. Insteek voor de instandhoudingsvraag is naar landoverschrijdende populatie te kijken. Echter de vraag of de Europese commissie dit ook zo ziet en niet de verplichting per land legt. Dit is nog onduidelijk en zou aan de Commissie voorgelegd dienen te worden.
Ook moet geregeld worden wie een probleemwolf mag doden. Dit mag alleen met een speciale ontheffing. Ook dit moet op voorhand geregeld zijn.
Op de vraag of diverse aspecten met betrekking tot de wolf in een FBE geregeld moet worden is de **Conclusie**:
Het zou beter zijn als er één of meerdere **onafhankelijk bureaus** komen

- Dit bureau onderhoud nauw overleg met alle maatschappelijke relevante organisaties.
- Taken zijn monitoring, communicatie, schades beoordelen, etc. soort wolvenbureau zoals men ook in Duitsland heeft, waarbij men voor de verschillende taken, verschillende bureaus heeft.
- Binnen NL zijn al diverse personen en organisaties met veel kennis. Een goede structuur, afspraken, regels en protocollen moet gemaakt worden.
- Dit orgaan **geeft ook advies aan de provincie,** voor zover dit nodig is voor het beheer van hoefdieren en relevant zijn voor het faunabeheerplan
- Dit alles ligt vast in strakke protocollen.
- Mag geen nieuw bureaucratisch bureau worden.
- Vraag is of de overheid hier, zoals in buitenland, geld voor over heeft. En wanneer het de juiste tijd/ moment is om dit in te stellen.

Samengevat:
Aandachtspunten voor de aanwezigheid van een wolf in een gebied

- Binnen de werkgroep bestaat verschil van mening over de aandachtspunten. De discussies waren levendig.

- Verkeersveiligheid, zichtbaarheid van hoefdieren en eventuele gedragsverandering van hoefdieren en schade zijn punten die gemonitord moeten worden.
- Welk effect heeft wolf op de aanwezige hoefdieren, en hoe vertaalt men dit in het beheer op deze dieren?
- Een roedel wolven heeft mogelijk een effect op faunabeheer, een individuele wolf waarschijnlijk niet.
- Dit alles dient goed gemonitord te worden en hierover dient een onafhankelijk advies te komen.
- Het zou interessant zijn om in een jachtvrij gebied de relatie wolf-wild te onderzoeken. Dit wordt niet per definitie gedragen door de NOJG
- Wolf valt onder habitatrichtlijn, als hij er eenmaal is, moet Nederland faciliterend zijn
- Voor communicatie, monitoring, schade-experts is het beter een apart bureau(s) op te richten.
- Ieder was het eens dat de Wolf welkom is – maar op welke wijze verschillen de meningen. Over de aandachtspunten waren we het minder eens, en over de oplossingen al helemaal niet.

Hieronder staan de standpunten c.q. toelichtingen van enkele deelnemers.

Standpunten NOJG over de wolf in Nederland

De NOJG is een belangenorganisatie van grondeigenaren, faunabeheerders en schadebestrijders.
Het is nog lang niet zeker dat de wolf een vaste en natuurlijke plaats in Nederland zal vinden. De hoge bevolkingsdichtheid en de enorme versnippering van het land door wegen, wateren en steden zal het voor de wolf niet eenvoudig maken om zich permanent in Nederland te vestigen.
Het natuur(beschermings)beleid in Nederland is daarbij ook erg wispelturig en niet gebaseerd op een goede en brede beheersvisie. Getuige de vreemde experimenten met hoefdieren in de Oostvaardersplassen waarbij zonder goede kennis van zaken enorm veel dierenleed wordt veroorzaakt. Getuige het ganzenbeschermingsbeleid waardoor nu enorme economische schade wordt geleden en veel te laat wordt ingegrepen en nu tienduizenden vogels moeten sneuvelen. Dit zijn voorbeelden van zwalkend beleid en geen goede beheersvisie. Er staan al nieuwe 'problemen' voor de deur die nu niet worden opgelost door beleidsformulerend Nederland. Denk aan de damhertenpopulaties in de duinen, maar ook elders in Nederland. Daarom mag niet worden verwacht dat er een goed beleid in Nederland zal worden gevoerd om de wolf. Laten we niet nog een probleem binnenhalen waarbij we in de toekomst met de nare gevolgen te maken krijgen. De wolf is een prachtig dier en een toppredator. Laten we voorkomen dat dit dier in Nederland ook verwordt tot een 'experiment' of een 'verwenst dier'. Het is bepaald niet een fijne taak om deze dieren straks als 'ongedierte' te moeten gaan afschieten.
Grote carnivoren als de wolf, die ook in groepsverbanden leven, hebben een enorm areaal nodig om natuurlijk gedrag te kunnen vertonen zonder in conflict te komen met de mens. Het is de vraag of een areaal van dergelijke omvang en draagkracht in Nederland voorkomt.
In het kader van de discussie die ook vanuit het ministerie van EZ is aangezwengeld is het voor de NOJG het moment om over (de komst van) de wolf een standpunt in te nemen.
Standpunten NOJG:

- *De wolf moet zoveel als mogelijk worden geweerd uit Nederland. Dit omdat:*
- *De wolf een prachtig dier is en het niet verdient om speelbal van 'experts' en 'politiek' te worden;*
- *Er bestaat risico voor de veiligheid van mens en (huis)dieren. Wij verwachten dat dit onvoldoende door de overheid zal worden onderkend en er zullen geen garanties komen om de veiligheid te garanderen;*
- *De komst van de wolf zal kunnen leiden tot grote economische schade bij dierhouders en grondeigenaren die niet door de overheid zal worden vergoed;*
- *Het op te stellen Beheerplan voor wolven waarschijnlijk niet meer dan een papieren tijger zal worden zonder concrete beheermaatregelen omdat de politiek en wetgevers het niet aandurven om duidelijke keuzes te maken.*
- *Er zal door de landelijke overheid waarschijnlijk geprobeerd worden om het uitvoeringsprobleem (beheer en schade) neer te leggen bij de provincies. Dit zal leiden tot een warboel aan afspraken en reguleringen die niet ten goede zullen komen aan de wolf zelf en ook niet aan de economische stakeholders.*

De wolf is beschermd op basis van de habitatrichtlijn. Dat is een gegeven. Maar ook binnen de Habitatrichtlijn is voldoende ruimte opengehouden om wolven(populaties) te beheren. Laten wij die ruimte verstandig gebruiken. Nu al klinken bij bepaalde groeperingen geluiden dat de wolf op geen enkele wijze een strobreed in de weg gelegd mag worden. Sterker; er zouden zelfs extra maatregelen (met belastinggelden) moeten worden genomen om 'voor de wolf de rode loper uit te rollen', of wordt al geroepen dat dan de jacht kan worden 'opgedoekt'. Dit is een goedkope, ongewenste en zelfs een gevaarlijke benadering. Zeker als er ook nog wordt voorgestaan dat de wolf op geen enkele wijze actief mag worden beheerd middels afschot of getalsregulatie.
Er moet ook niet geprobeerd worden om, nu mogelijk al een eerste wolf in Nederland is gesignaleerd, het beleid inzake 'inheemse diersoorten' zo te veranderen dat de wolf – omdat er een enkele zwervende wolf in Nederland wordt gesignaleerd – nu al formeel wordt beschouwd als inheems in de zin als 'voorkomend' in Nederland. Enkele zwervende wolven zijn geen populatie, en het nemen van maatregelen als zou er sprake zijn van een populatie of van vaste verblijfplaatsen of leefgebieden is – vanuit de ecologie benaderd – niet juist en ongewenst. Als de wolf hier wil komen, dan komt deze hier juist omdat het huidige – menselijk - gebruik en beheer van het landschap en natuur het voor de wolf aantrekkelijk maakt om hier te vertoeven. Het kan dan niet zo zijn dat dan opeens – bij het verschijnen van de wolf – bepaald gebruik of beheer moet worden veranderd of verboden.

Eerst een Beheerplan Wolf met duidelijke en daadkrachtige kaders
Zou Nederland wel in staat zijn om een goed en gedegen Wolvenbeheerplan te formuleren, waarbij de beheersafspraken ook afgedwongen cq nagekomen gaan worden, dan zou de eventuele komst van de wolf gezien kunnen worden als een natuurlijke verrijking. Uitgaande van de situatie waarbij de wolf uit zichzelf en zonder gerichte ingrepen (de rode lopers) door wie dan ook de grens overkomt. Daarbij pleiten wij voor een beheerplan waarin zonder omhaal wordt vastgelegd dat probleemwolven direct worden weggehaald. Daarbij mag verplaatsing niet aan de orde zijn daar wolven intelligente dieren zijn en aangeleerd en succesvol gedrag ook kunnen overdragen. Er moet in het beheerplan duidelijke kaders zijn voor aantalsregulatie bij onevenredige schade aan economische waarden en aan Flora- en fauna. Daarbij dient, bij de bepaling van de schade, vooral de lokale situatie leidend te zijn.
De NOJG biedt uiteraard graag aan om haar expertise en kennis in te zetten indien wel door de Nederlandse overheid wordt gekozen om een Beheerplan wolf op te stellen. Gezien haar specifieke deskundigheid en achterban (grondeigenaren/beheerders en faunabeheerders) kunnen wij zorgen dat verkeerde en maatschappelijk niet gedragen keuzes worden voorkomen en er ook voor zorgen dat de Nederland de komst van de wolf kan gaan verdienen.

Het LB NOJG
16 juli 2013

Aanvullingen meta rijks, staatsbosbeheer

Wilde hoefdieren

Wij hebben vooral kennisvragen:
Hoe gaat het gedrag van hoefdieren veranderen als predatie door een/meerdere wolven optreedt. Het gaat dan meer specifiek om de gevolgen voor verkeersveiligheid (zowel op het moment dat een dier achtervolgd wordt, als ten gevolge van het opzoeken van menselijke infrastructuur om predatie te vermijden), voor het terreingebruik en daarmee begrazingseffecten, en voor de zichtbaarheid voor publiek.
Welke invloed heeft predatie door een wolf op de omvang van de hoefdierenpopulaties? Welk effect heeft jacht op het voedselaanbod voor de wolf? Kan je door daar verandering in aan te brengen de aanwezigheid van de wolf te sturen? Dat laatste vooral omdat de buitenwereld daar nu al met vragen over komt in de zin van 'kunnen jullie eventuele wolven weglokken naar jullie gebieden?'.
In de werkgroep hebben we al over de wisselwerking gehad tussen de voedselbehoefte van eventuele wolven en afschot dat uitgevoerd wordt op basis van maatschappelijke wensen. Ron vatte goed samen dat wolvenpredatie onder de noemer natuurlijke sterfte valt, en dat de rol van jagers zich afspeelt in de ruimte tussen natuurlijke sterfte en het maatschappelijke draagvlak. Ik denk dat dat voldoende is om binnen de faunabeheerplannen mee uit de voeten te kunnen.

Predatie op wildlevende paarden en runderen

Predatie van paarden en runderen die in nagenoeg natuurlijke gebieden leven en daar al dan niet aan het verwilderen zijn hoort er gewoon bij. We zullen moeten handelen naar bevind van zaken. Als de terreininrichting zó is dat de dieren geen predatie-vermijdend gedrag kunnen vertonen moeten we daar eventueel een oplossing voor zoeken. Maar dat kan alleen op lokale schaal, daar zijn geen landelijke oplossingen voor te vinden. Wel is de verwachting dat het lerend vermogen van de paarden en runderen er toe zal leiden dat na een piek aan predatie deze ook weer zal afnemen naar mate de ouderdieren leren hoe ze hun jongen het beste kunnen beschermen. Vermoedelijk zal ook het terreingebruik veranderen, met mogelijk ook gevolgen voor de ontwikkeling van de vegetatie. Het is op dit moment niet in te schatten of deze verandering op termijn positief of negatief zal uitpakken.
Predatie van paarden, runderen, maar vooral geiten en schapen die in cultuurhistorische gebieden voornamelijk vanuit beheeroogpunt ingezet worden is een ander verhaal. Ongeacht of de dieren in eigendom bij ons of bij een pachter of inschaarder zijn, is een grote mate van predatie niet wenselijk in verband met de beoogde graasdruk. En als de kudde als nevendoel het behoud van genetisch materiaal en van historische rassen heeft, dan is dat een extra negatief effect. In deze gevallen zullen wij dan, evengoed als andere houders van huisdierrassen, op zoek moeten naar maatregelen om predatie te voorkomen. Wij gaan er vanuit dat we dan onder dezelfde regelingen vallen als andere houders van deze dieren. Vanwege de ligging van deze terreinen zal de predatiedruk hoger kunnen zijn en de beschermende maatregelen moeilijker te implementeren. Dat kan er toe leiden dat we door hoge kosten gedwongen worden andere beheersvormen of zelfs beheersdoelen te kiezen.

Interactie met andere soorten

Het is te verwachten dat de vestiging van de wolf in Nederland (d.w.z. het ontstaan van een of meer roedels) gevolgen voor andere soorten kan hebben. Bijvoorbeeld concurrentie met andere roofdieren zoals de vos, faciliteren van aaseters zoals de raaf,

of verandering in de concurrentieverhoudingen tussen hoefdiersoorten onderling ten gevolge van verschillende mate van predatie. Of deze effecten zullen optreden en vooral in welke mate is vooralsnog niet in te schatten. In principe zijn dit processen die onderdeel zijn van de Nederlandse ecosystemen.

Standpunten knjv

In grote lijn onderschrijven wij hetgeen Meta Rijks ter aanvulling beschreef.
De KNJV ziet de komst van de wolf – als die op eigen kracht Nederland bereikt - met belangstelling tegemoet. De wolf kan een belangrijke toevoeging zijn voor de biodiversiteit. De wolf alleen zal onvoldoende invloed uit kunnen oefenen om het bestaande wild te handhaven op niveaus dat volgens het maatschappelijk draagvlak wenselijk is, daarom zal afschot nodig blijven, ook in gebieden met wolven.
De wolf kan invloed hebben op het gedrag van hoefdieren, maar hoe dit precies voor Nederland zal gelden is koffiedik kijken. Ook het effect op verkeersveiligheid en zichtbaarheid is nog onbekend.
Omdat de wolf in alle biotopen, als er maar voedsel is, voor kan komen hoeven er geen aparte wolvenleefgebieden te worden vastgesteld.
In het wolvenplan moet niet alleen duidelijk zijn wanneer het om een probleemwolf gaat, maar ook wie er dan moet ingrijpen en wie hiertoe gerechtigd is. En om welke maatregelen het dan gaat.
Voorkom dat wanneer de meerderheid erover eens is dat er meteen opgetreden dient te worden, dit niet door bezwaren in procedures en rechtzaken vertraagd wordt en dit alsnog getracht wordt om te voorkomen. Dit levert veel frustratie en vertraging op en komt niet ten gunste voor de wolf zelf of om het probleem waar het om gaat.
Het mogen doden van een hybride moet wettelijk ook geregeld worden.
Verder zijn jagers belangrijke ‘oren en ogen in het veld’ en zullen een onmisbare schakel zijn in de monitoring. Overigens is ons NWRS (Nederlands Wild Registratie Systeem) al ingericht op het registreren van waarnemingen.

Standpunten Vereniging het Reewild en Vereniging het Edelhert

Naar mening van de vereniging Het reewild (VHR) en de Vereniging Het edelhert (VHE) zal de invloed van een enkele zwervende wolf op reeën en herten nihil zijn. Wel zijn er een aantal zaken te verwachten die zullen gaan spelen als er sprake is van een zich vestigende / gevestigde roedel wolven:

1 gedragsverandering bij de prooidieren gericht op vermijden van predatie. Hierbij is op voorhand overigens niet te voorspellen of dat tot problemen zal leiden. Wel zal de zichtbaarheid van reeën en herten (dam- en edelherten) minder worden, waardoor een aantal beleidsdoelen van sommige TBO´s ten aanzien van de zichtbaarheid niet zullen worden gehaald.

2 predatie op gehouden dieren zal, al dan niet snel na vestiging, een rol gaan spelen. Uit de ervaring die ondergetekende zelf heeft met wolven in Noorwegen, is dat gehouden dieren snel als gemakkelijk te vangen prooi zullen worden gezien. Te denken valt aan honden, schapen, geiten etc.

3 draagvlak bij alle gebruikers van de buitenruimte is van essentieel belang bij de overlevingskans van de wolf in Nederland. Negeren en bagatelliseren van andermans problemen lijkt de overlevingskansen van een soort als de wolf negatief te beïnvloeden. Het is dus zaak om niemand uit te sluiten en (vermeende) problemen serieus te nemen, hoe moeilijk dat ook is in een gepolariseerde wereld als Nederland.

4 grote vraag is of het effect van de wolf regulerend dan wel limiterend zal zijn op de prooidieren. Gezien de omvang van de territoria, de pack-grootte en de voedselbehoefte verwacht de VHR en de VHE in ieder geval geen regulerend effect op de populatie prooidieren. Het zal o.i. eerder de gedragsverandering zijn (zie punt 1) binnen de prooidierpopulatie dat bepaalde effecten te weeg zal brengen, dan de eigenlijke populatiegrootte van de prooidierpopulatie.

5 monitoring is essentieel als de wolf zich definitief lijkt te gaan vestigen in Nederland. Disperseren lijkt te zijn gebaseerd op een aantal random processen, waardoor structurele monitoring in het geval van een enkel zwervend dier niet zinvol of mogelijk lijkt. Wel kan in het geval van regelmatige dispersie richting Nederland gekeken worden waarom wolven kennelijk regelmatig de weg naar Nederland weten te vinden. In dat geval lijkt het proces namelijk niet stochastisch maar deterministisch van aard te zijn. Het staat buiten kijf dat bij succesvolle vestiging er wel sprake zal moeten zijn van structurele monitoring.

De VHR en de VHE staan derhalve in beginsel positief tegenover de wolf in Nederland, maar zien in deze soort niet de oplossing voor de faunaproblemen waarmee we in een urbaan gebied als Nederland worden geconfronteerd.

Rik Schoon

Bijlage 4: Verslag werkgroep wolf en monitoring

Deelnemers: [redacted] (WING, voorzitter), [redacted] (Alterra), [redacted] (CVI), [redacted] (RIVM), [redacted] (DWHC), [redacted] (Staatsbosbeheer), [redacted] (Zoogdiervereniging, notulist).

Na een kort voorstelrondje zijn de verschillende bespreekpunten afgelopen.

Administratie en publicatie van waarnemingen
Waarnemingen kunnen bij veel organisaties 'binnen' komen: DWHC, Alterra, Ark, Zoogdiervereniging, of via web-portals als waarneming.nl en telmee.nl. Het is onmogelijk om dat te stroomlijnen en centraal te registeren (al wordt momenteel wel een poging gedaan door de betrokkenen van het platform 'wolveninnederland.nl': Ark, FREE, Zoogdiervereniging en Natuurmonumenten).
De conclusie is al snel dat één centraal punt voor registratie van meldingen heel nuttig en kan zijn (noodzakelijk is), waarbij (analoog aan Duitsland) een nader vorm te geven 'wolven-bureau' daarvoor de aangewezen organisatie zou zijn. Het wolvenbureau kan door het (automatisch laten) verzamelen van alle meldingen snel een overzicht krijgen welke meldingen serieus genomen moeten worden en die voorleggen aan een expert. De huidige databases die er zijn (gekoppeld aan de NDFF) bieden bovendien voldoende mogelijkheden om de meldingen goed (digitaal) te archiveren. Eén centraal punt heeft bovendien het voordeel dat 'dubbelingen' er relatief makkelijk uit te halen zijn.

Een melding moet na binnenkomst ook worden 'beoordeeld', waarbij allen aangeven dat aansluiten bij Internationale standaards (bijvoorbeeld het Duitse model) gewenst is, om de databases en meldingen (ge)makkelijker te kunnen vergelijken. Het is dus gewenst de C1, C2, C3 en F-categorieën aan te houden, waarbij een voorbehoud wordt gemaakt voor de 'foto-waarnemingen bevestigd door een deskundige' in C1. Ook foto's van wolfhonden worden soms door deskundigen aangemerkt als 100% wolf (ervaring Roel Korbee), dus enige terughoudendheid is daar geboden.

Aansluiten bij buitenlandse kennisinstituten is voor de hand liggend. DNA-onderzoek zou bij voorkeur door het Senckenberg (Duitsland) gedaan moeten worden, omdat die veel monsters verwerken en exact bijhouden welke wolf waar wordt gesignaleerd (dankzij een uitgebreide database).

Nadrukkelijk wordt gesteld dat het wolvenbureau zelf geen experts in dienst moet hebben voor het beoordelen van meldingen (en andere werkzaamheden, zie verderop). Het wolvenbureau moet onafhankelijk opereren en zal haar netwerk op orde moeten hebben. Binnen dat netwerk zal vanzelf consensus ontstaan over wie 'experts' zijn of waar de benodigde expertise gevonden kan worden.

Conclusie: vastleggen van meldingen van wolven neerleggen bij een onafhankelijk wolvenbureau.

Dode wolven
Een melding van een dode wolf kan 'overal' binnen komen en het is dan zaak om een draaiboek klaar te hebben liggen. Spil in dit netwerk is wederom het wolvenbureau waar de kennis en informatie beschikbaar is wie, wanneer, waarvoor in actie moet of kan komen.
Duidelijk is dat ook altijd de politie bij een doodvondst wordt ingeschakeld. *Vraag is wel hoe dode wolven in Duitsland worden gemeld? Komen die binnen via de politie?*

Feit is dat eenieder bij een dode wolf graag 'een onderdeel' (letterlijk of figuurlijk) wil hebben. Om eenieder te bedienen en ervoor te zorgen dat een eventueel kadaver ook voor iedereen nog interessant is (invriezen is bijvoorbeeld niet gewenst, althans, niet direct), zal het DWHC een protocol rondsturen. De andere betrokkenen kunnen dat aanvullen en aangeven welke 'onderdelen' of informatie voor hun interessant of van belang is. Een wolvenbureau kan het procesverloop in de gaten houden en na afloop van het sectie-proces de informatie bundelen, verder verspreiden en archiveren. De partij die hierin nog niet betrokken is, is Naturalis (ZV/ Maurice vraagt Naturalis om aan te haken).
Alle organisaties zijn het er over eens dat alle wolven sowieso op Rabiës moeten worden getest door het CVI.
Het bekend maken van dit protocol en bijvoorbeeld het inlichten van meldkamers van de politie is wederom een taak voor het wolvenbureau. Feitelijk moet overal waar een doodvondst kan binnen komen een poster hangen met 'bel het wolvenbureau' die daarna het draaiboek uit de kast kunnen trekken en over kunnen gaan tot veilig stellen van het kadaver, sporenonderzoek laten verrichten, etc.

Conclusie: DWHC stuurt protocol rond waarop alle organisaties aangeven welk onderdeel of welke info voor hun van belang is. Alterra (Dennis Lammertsma) overlegt met het DWHC over het verwerken van de wensen in dit protocol. Een spilfunctie is bedacht voor een wolvenbureau.

Dode prooidieren
Het is mooi dat het Faunafonds al heeft laten weten dat schade door wolven (mits het gehouden dieren betreft) zal worden vergoed. Het is echter de vraag hoe je schade door wolven herkend? Zeker in de huidige situatie bij de afwezigheid van wolven? Het is onmogelijk (en niet wenselijk) om vanaf heden bij elke melding uit te rukken om sporenonderzoek te verrichten. Het advies luidt dan ook om pas bij 'de verdenking van de aanwezigheid van een wolf' in combinatie met schademeldingen actief ter plekke sporenonderzoek te gaan doen om vast te stellen of er daadwerkelijk sprake is van schade door een wolf. Het criterium 'verdenking van de aanwezigheid van een wolf' zal aan het wolvenbureau worden overgelaten.

Voorstel is om bij schade door wolven eerste ter plekke sporenonderzoek uit te voeren en daarna de kadavers naar het lab te verplaatsen. Het gebruik van camera-vallen kan een methode zijn om aanwezigheid van een wolf te bevestigen of te ontkrachten. N.B. Voor bijvoorbeeld DNA-onderzoek aan de hand van beetsporen (slijm) is snelheid gewenst, binnen 24uur moet een monster zijn genomen om nog een DNA-profiel vast te stellen (al of niet wolf en welke wolf). DNA-samples moeten vervolgens voor verwerking naar Senckenberg.

Alterra heeft een protocol liggen welke informatie verzameld moet worden en op welke wijze (vergelijkbaar met Duitsland). Dennis stuurt het rond.

Het is duidelijk dat het in perspectief plaatsen van mogelijke wolvenschade het enorm belangrijk is nu al vast te leggen hoeveel schapen jaarlijks door honden wordt dood gebeten. Momenteel is er alleen een studie uit Limburg beschikbaar, maar het is dringend gewenst dat de registratie van gedode schapen beter wordt geregeld. Hier ligt een taak voor de LTO/bond van schapenhouders en het faunafonds om na te denken over hoe dat het best kan. Wellicht via het I&R-registratie-systeem? Van alle schapen (dood, levend, verhandeld), moet bijgehouden worden wat er mee gebeurd. Om duidelijkheid te creëren is het gewenst als het faunafonds beter aangeeft op basis van welke criteria de schade zal worden vergoed (in de vestigingsfase/de komende jaren).

Ook wilde dierpopulaties zouden idealiter gemonitord moeten gaan worden om vast te kunnen stellen of de Wolf van invloed is op bijvoorbeeld de aantallen. Het monitoren van reeën, zwijnen, damherten en edelherten wordt nu al gedaan door FBE's, KNJV en NOJG. Het zou heel goed zijn als deze tellingen worden voortgezet. Vanuit de jachthoek zijn waarschijnlijk ook de eerste meldingen te verwachten van gedode prooidieren, dus het is belangrijk dat in de eerste fase van vestiging zulke meldingen (na het filter van het wolvenbureau) worden beoordeeld.

Conclusie: onderzoek aan dode prooidieren is pas zinvol bij verdenking van de aanwezigheid van een wolf. Als 0-meting is het goed om de wildstand te monitoren en dat te blijven doen. Schade aan schapen door honden zou veel beter moeten worden geregistreerd om schade door wolven beter in perspectief te kunnen plaatsen.

Onderzoek
- De staat van instandhouding is een lastig begrip en daar zou het Ministerie een omschrijving voor moeten geven
- DNA-profielen: sluit aan bij het Senckenberg in Duitsland en zorg dat een wolvenburo alle andere info over wolven heeft
- Telemetrie: nog niet aan de orde. *Bij aanwezigheid van een of meerdere wolven in Nederland* is het gewenst om een GPS-zender onder handbereik te hebben in het geval van de mogelijkheid om een dier te zenderen (toevalskans)
- Zenderen probleemwolven: niet aan de orde. Probleemwolven dienen door een deskundige te worden beoordeeld (zie de andere werkgroepen)
- Effecten op prooidieren en natuurwaarden: interessant onderzoek voor universiteiten en/of terreinbeheerders. Lijkt vooralsnog niet aan de orde de komende jaren.

Opgemerkt wordt dat onderzoek aan wolven (ook) een preventieve werking heeft op illegaal afschot en stroperij. Het feit dat men weet heeft van onderzoek heeft al een zekere beschermende werking. In die zin is het opstarten van onderzoek zeer gewenst, zelfs op een laag niveau. Vooralsnog lijkt onderzoek nog ver weg (een hoog als, indien, mits-gehalte).

Algemene onderwerpen
* Verplaatsen van een probleemwolf is onzin. In die gevallen kiezen voor afschot.
* Wolven kiezen hun eigen omgeving, laat die keuze dan ook over aan de wolven (dus niet gaan wegvangen in het geval een wolf opduikt in het veenweidegebied bijvoorbeeld).

Binnen deze werkgroep werden de media, LTO/schapenhouders, KNJV/NOJG en Naturalis genoemd als organisaties die betrokken zouden moeten worden rond monitoring (en onderzoek**). Een belangrijke rol is weggelegd voor een onafhankelijk wolvenbureau dat als spil in het netwerk moet gaan fungeren (niet zelf de kennis in huis hebben, maar weten waar welke kennis aanwezig is en wie welke verantwoordelijkheid heeft).**

Nabrander

Voor alle duidelijkheid nog een nabrander. Het kan natuurlijk zijn in verband met strafrechtelijk onderzoek dat er door OM ook een wolf of delen ervan in bewaring moeten blijven totdat het strafrechtelijk onderzoek is afgerond.

Roel Korbee
Boswachter VPR

Bijlage 5: Verslag werkgroep wolf en mens

Aanwezig: [redacted]

Na een korte kennismaking is de groep gevraagd twee vragen op een geeltje te plakken, die de werkgroep nú zou moeten behandelen en deze te hangen onder twee categorieën: 'Informeren & Communiceren' en 'Participatie & Dialoog'. De groep is in tweeën gesplitst om hierover door te discussiëren.

PARTICIPEREN EN DIALOOG

Aan de hand van het clusteren van de vragen werd de discussie gevoerd. Per clustering zijn de vragen genoteerd.

De vragen die de werkgroep nú zou moeten behandelen onderverdeeld in de volgende categorieën.

Emoties:

1. hoe pak je de emoties op die meespelen?
2. Wat is de bandbreedte van voor het publiek acceptabele oplossingen?
3. Hoe kunnen we de diversiteit aan opvattingen leren kennen en ermee omgaan?

Doelgroep/ Participeren

4. Hoe willen stakeholders zelf communiceren of vinden ze dat geen taak voor zichzelf?
5. Praten we in het wolvenplan alleen over en tegen de 'burger' of ook 'met' de burger?
6. Hoe vul je participatie van burgers in?(Wie welke rol en wanneer?)
7. Richten we ons alleen op 'grote mensen' (antwoord nee, kinderen zijn ook een doelgroep)

Effecten

8. Het poema-effect hoe om te gaan met de vele belangstelling?
9. De veldpolitie is niet meer… Hoe gaan we stroperij tegen, en een te veel aan natuur toerisme?

Hoe inrichten

10. moeten we onze natuurgebieden niet beter toesnijden op de wolf of duurzaam populatie wolven?
11. Kennis is onze basis voor ons bestaan en "kennis economie is de toekomst", waarom zo weinig mogelijke kennis t.a.v. functioneren van de natuur?
12. Hoe vinden we de balans tussen educatie (zenden van info) en input ontvangen info vragen bij bijvoorbeeld boeren en jagers (die het eerst met de wolf te maken zullen hebben).

Welke Doelgroepen:

- Schapen- en geiten houders professioneel en hobbymatig

- Recreatie (ecotoeristen, campinghouders etc)
- (Burgers) Ouders met kinderen (is al redelijk voorzien door Intromart onderzoek)
- Jagers
- Boeren

Discussie/Conclusie:

- Draagvlak creëren
- Praten met i.p.v over de doelgroepen
- Participatie is meer dan communicatie
- Aanpak per doelgroep (belang, locatie, leeftijd). Bijv eerst richten op Oost NL en dan de rest als dat nodig is.
- Start voordat de wolf er is; voordat emoties meespelen.
- Schapenhouders, dialoog over preventie, schade, haalbaarheid
- Vragen/ angsten serieus nemen en plek geven
- Wolvenmeldpunt is een vorm van participatie
- Maak gebruik van ervaringen Duitsland
- Wolvenplan An sich is niet communiceren, informatie over wolf wel
- Participatie met grootste belanghebbenden (zie doelgroepen, overige vooral communicatie ipv participatie)
- Monitor effect van communicatie en participatie op kennisniveau, attitude etc.
- Bereik meerdere doelgroepen via kinderen (scholen)
- Maak gebruik van bestaande kanalen/ groepen (IVN, ANWB, KNJV, LTO, Mountainbikers, voor iedere doelgroep is er wel een blaadje/ magazine)
- "probleemdoelgroep"mensen die weinig van natuur weten en het ook niet opzoeken. Hoe kunnen we deze bereiken?

Nog de vraag: hoe we dit gaan faciliteren?

INFORMEREN EN COMMUNICEREN

Vanuit de briefjes/ cq de vragen is doorgediscussieerd op hoofdlijnen.

De vragen die de werkgroep nú zou moeten behandelen:

1. Communicatie specifiek op doelgroepen of generiek? Wat? Wanneer?
2. Welke doelgroepen willen we bereiken & wat zijn de "belangrijkste"?
3. Willen we een centrale communicatie strategie of vanuit belangengroep naar zelf in laten vullen?
4. Is 100% draagvlak ons doel?
5. Hoe voorkomen we dat wolven gevoerd worden?
6. Communicatie over rustig houden van gebieden (tegen wolvenspotters)
7. Wie wat wanneer hoe?
8. Welke rol kan educatie spelen als aanvulling op voorlichting en communicatie?
9. Hoe ga je om met sensatiebeluste media?
10. Feiten, meningen, geruchten, hele/ halve waarheden, boodschapper versus boodschap, "actief communiceren (niet leiden tot paniek voetbal)?

11. Hoe voorkom je het roodkapjessyndroom enerzijds en het 'bultrug- johannes-syndroom' anderzijds en blijven we eerlijk en open communiceren?
12. Steeds meer dieren zijn in hun voortbestaan afhankelijk van de menselijke tolerantie. Is dat een juiste of pragmatische benadering?
13. Rol sociale media (twitter, facebook) in veroorzaken van hypes. Hoe reageren we daarop?
14. Communcieren verloopt (ook) via social media "sneeuwbaleffect". Hoe kun je daarin participeren?
15. Illegale vervolging, communicatie ondergeschikt maken aan handhaving (onderzoek) of direct melden.
16. Nemen we de communciatiestrategie over van regio Lausitz of wijken we voor Nederland af?
17. Wordt een separaat meldings mailadres gemaakt of gaat alles via www.waarneming.nl?
18. Welke middelen / werkvormen gebruiken we om een gevarieerd publiek te bereiken? Wat spreekt aan & kan 'snel' worden ingezet?

Doel:

- Aanbieden van objectieve kennis als 'basis' voor oordeelsvorming & discussie (zonder ruimte weg te nemen voor emotie).
- Heel concrete informatie over mogelijke consequentie van wolf voor mens en mogelijke oplossingen.
- Context bieden (bijv. vergelijking met hondenbeten).
- Niet per sé 100% draagvlak, wel streven naar100% geïnformeerd.
- Fasering in communicatie
    - Voordat de wolf komt
    - De wolf is er
    - Recolonisatie en verspreiding binnen NL.
- Helderheid bieden over rol van de overheid (belang van vertrouwen).
- Balans negatieve en positieve (info over kansen) berichtgeving.

Wie:

Wie zijn de zenders?
Wie zijn de door- of steunzenders (bijvoorbeeld LTO voor boeren, KNJV voor jagers en IVN voor recreanten)?
Wie zijn de ontvangers?
Wie zijn de stoorzenders (afhankelijk van doel)?

Wat zijn de middelen:

Bijv. wolvenbureau.

Conclusie

Maak gebruik van steun/ doorzenders. Let op de drie fases (voordat de wolf komt anders communiceren dan als de wolf er is, of als de wolf herkoloniseert.

In Duitsland, hield de overheid informatie voor zich. Dit veroorzaakte een vertrouwensbreuk: de overheid hield iets achter. Dat moeten we in NL voorkomen.

SAMENVATTING BEIDE GROEPEN

Definieer doelgroepen, fases, steun/doorzenders. En houd rekening met Tijd/ regio/ prioritering.

Andere vragen:

1. Welke stakeholders missen we in de groep
    a. "burger". Hoe geef je die een stem?
    b. Communicatie-expert
    c. regionale/ gebiedsgerichte vertegenwoordiging (gemeenten/ burgemeesters)
    d. Provincies en Rijk zijn er wel, maar de gemeenten ontbreekt.
    e. Politieke partijen
    f. Dierenbescherming (wel aanwezig vandaag)
    g. Dierziekten (wel aanwezig vandaag)
    h. Hobby dierhouders (wel aanwezig vandaag).

De vraag is of deze stakeholders nu in dit overleg missen, of dat ze belangrijk zijn op een later moment.

2. Wat moet er nog gebeuren: zie vervolgafspraken.
3. wat is de rol van de overheid in deze werkgroep? (is vertegenwoordigd door provincie Drenthe), rol vooral financieren.
4. Wat verwacht deze werkgroep van de overheid (rol financiering etc.) pakken we op bij het volgende overleg.

Vervolgafspraken:

Iedereen reageert per email op de algemene vragen naar Leo Linnartz
Notulen wordt rondgestuurd en reacties worden verwerkt door **Colinda Vergeer**
Er komt een vervolgbijeenkomst om door te praten over concrete maatregelen waarbij input wordt gevraagd aan Vanessa Ludwig. En geopperd wordt om de communicatie middelen uit de Lausitz over te nemen en te laten vertalen.

Terugkoppeling gesprek van Colinda Vergeer met Vannessa Ludwig

In de Lausitz zijn ze begonnen met de communicatie toen de wolf verscheen. Er zijn verschillende middelen ontwikkeld per doelgroep. Ze geven zo'n 200 presentaties per jaar. En hebben een 2 fte bezetting voor alleen de regio Sachsen. Zie Tabel.
Eventueel aanvullende informatie wordt nog voor 3 juli gedeeld.

Doelgroepen

Doelgroep	Folders	Andere middelen
Schapenhouders en (klein) veehouders	uitgebreide folder	op maat gemaakte presentatie (preventie)
Jagers	uitgebreide folder	op maat gemaakte presentatie (sporen, gedrag prooidieren, jachtwijzen)
Burgers en families/ scholen	algemene folder	lespakketten
Recreanten	speciale folder	excursies
Media		persberichten algemeen via website.

Arbeidsstrategieën van het Kontaktbüro Wolfsregion Lausitz

Toevoeging door Vanessa Ludwig

Het Kontaktbüro is:

- centraal kantoor voor communicatie (onafhankelijk van NGOs) = neutraliteit
- één onderdeel van het wolven management
- zakelijk, neutraal en zonder oordeel

Doel: vooroordelen en angsten afbouwen, voorlichting over het dier wolf en daardoor acceptatie voor het dier creëren, kennis over de natuur opbouwen, wolf demystificeren.

- Intensieve uitwisseling met andere delen van het wolvenmanagement (monitoring en veehouding + ministerie voor ecologie)
- Voorlichting doelgroepen oriënterend (vooral veehouders)
  - Presentaties (doelgerichte informaties)
  - Informatiestanden op feesten en beurzen, museum wolf (breed publiek)
  - Excursies verduidelijken de informaties
  - Natuur educatie van kinderen is zeer belangrijk, met speelse elementen werken. De volgende generatie is de toekomst, groeit met de wolf op en is meer relaxed bij het thema wolf. Ouders en grootouders worden via de kinderen geïnformeerd.
- Transparante communicatie (niks verbergen)
  - Persinformatie bijtijds uitbrengen. In het begin bij elk voorval (bijvoorbeeld bij een gedood schaap) direct een persbericht uitbrengen, later alleen nog maar per kwartaal of bij belangrijke situaties (= met de tijd nemen burgers het meer als propaganda waar of geloven dat wolven alleen nog maar schapen eten)
- Website is altijd actueel en bevat uitgebreide (achtergrond)informatie
- Wolfsscheune (wolvenmuseum) - openbaar toegankelijke tentoonstelling
- Informeert over biologie, manier van leven, management, verbreiding wolf
  - Verduidelijken thema via films

Belangrijke thema's voor communicatie / voorlichting (PR):

- "Hoe leven de wolven": sociaal systeem, leven in een roedel
- Dichtheid van wolven (natuurlijke bovengrens, uitbreiding niet in dichtheid, maar in door wolven bezet oppervlakte)
- Voeding
- Wolf en wild (natuurlijke tegenspelers, verandering gedrag wild, mogelijke invloed op dichtheid wild → invloed op jacht)
- Habitat - geen wildernis of gebieden zonder mensen vereist, kan in een cultuurlandschap leven
- Wolf en vee (vee is gemakkelijke prooi bij onvoldoende bescherming, welke mogelijkheden zijn er voor bescherming, ondersteuning hierbij)
- Wolf en mens (geen angst maar respect; er zijn bijzondere situaties, meestal door mensen veroorzaakt, die tot "probleemwolven" kunnen leiden; daarvoor is er het management; wolf gaat mens uit de weg maar komt wel dichtbij bewoonde huizen = normaal gedrag)
- Jagers en veehouders verduidelijken, dat een gewenning / aanpassing nodig is, eventueel meer moeite/inzet nodig (preventieve maatregelingen / jacht moeilijker),

maar er zijn mogelijkheden om met de wolf samen te leven.

Methode:

Actief:

- Presentaties en excursies organiseren met vrije toegang en gratis voor burgers uit Saksen
- Informatiestanden op feesten en beurzen aanbieden – breed publiek
- Flyers en folders met informatie aanbieden
- Regelmatige nieuwsbrieven schrijven – brede informatie over actuele situatie en speciale thema's
- Persmeldingen – allerlaatste informaties aan bevolking over actuele gebeurtenissen
- Andere events, bijv. Wolvendag, boekpresentaties, externe sprekers

Passief:

- Beantwoorden van e-mails, telefoontjes en persoonlijke gesprekken
- Website – steeds up-to-date
- Flyers en folders met informatie aanbieden
- Wolfsscheune (wolvenmuseum) steeds toegankelijk
- Presentaties en excursies op aanvraag houden

Antwoorden [redacted], Rewilding Foundation, op vragen werkgroep wolf en mens

Communiceren aanwezigheid wolven

Wanneer melding naar buiten?
Wanneer daar een dringende reden voor is (nut en noodzaak?). Zaak is dat de waarneming aan alle determinatiecriteria voldoet. Helaas is een dode wolf (op de weg of rails) in veel gevallen dat volledige bewijs. Andere duidelijke aanwijzingen zijn DNA uit monsters (haar of keutel) of een duidelijke cameravalfoto met achterhaalbare omgevingskenmerken. Ingeval van een dode wolf zie ik geen bezwaar om dat publiek te maken; maar de eerste wolf die daadwerkelijk ergens in onze natuur rondloopt, zou ik niet bekend maken (zie beneden). De vraag is dan waarom zou je het bekend willen maken?

Hoe?
Ik zou louter een waarneming zeker niet naar buiten brengen, maar bewijs dat er daadwerkelijk een wolf in onze natuur leeft kan wellicht naar buiten worden gebracht, afhankelijk van wat er nog meer speelt of wat mogelijk veel stof zou kunnen doen opwaaien; zoals de predatie van landbouwhuisdieren. In dat geval zou ik de critici voor willen zijn en openheid met voorlichting geven; dat werkt het beste om de gemoederen te kalmeren. Dit via een persbericht. Maar aan een heimelijke en zich gedeisd houdende wolf zou ik voorlopig geen publieke ruchtbaarheid geven; wel binnen een betrouwbaar netwerk van deskundigen.

Omgaan met veel meldingen
Massasuggestie kan parten spelen, samen met 'practical jokes'; denk aan de poema op de Veluwe. Ik zou hier voorzichtig mee omgaan en terug gaan naar het verkrijgen van 'volledig en betrouwbaar' bewijs.

Communiceren over veiligheid
Wereldwijd (ook in Nederland) komen relatief veel mensen om door criminaliteit, blikseminslag, auto-ongelukken, ongelukkig vallen, etc.; gewoonweg pech en ongeluk. In het westen zijn de laatste drie jaar twee concrete gevallen bekend van dodelijke aanvallen door wolven en (coy)wolves (kruising tussen wolf en coyote[1]), namelijk twee recreanten (joggende vrouwen) in Noord Amerika. Daarnaast minder bekende gevallen uit de Kaukasus (Georgië), waar mogelijk een hondsdolle wolf bij betrokken was. Wolven zijn beslist niet ongevaarlijk, maar de kans dat ze mensen onder 'normale omstandigheden' aanvallen is zeer gering of verwaarloosbaar. Hoe dat in de drukke Nederlandse setting uitwerkt zou toch onderwerp moeten zijn van een risicoanalyse; dat voor een goed onderbouwde geruststelling.

Het wegnemen van vooroordelen is uitermate belangrijk, namelijk etaleren wat een wolf wezenlijk is en wat beslist niet. We moeten, alvorens de wolf hier zijn landschap vindt, de wolf weer een plaats geven in het *landschap van ons (collectieve) denken*. Ook het anders omgaan met natuur speelt daarin een cruciale rol. Is ons natuurlijke landschap wel draagkrachtig genoeg voor een duurzame populatie wolven?

[1] http://en.wikipedia.org/wiki/Coywolf en http://www.easterncoyoteresearch.com/

Een objectief beeld geven van de wolf als roofdier neemt veel angst weg. Dat neemt niet weg dat 'precautions' in de wind moeten worden geslagen. Er zullen omgangsregels moeten worden ingesteld om bijvoorbeeld bepaalde conditionering/habituatie van gedrag te voorkomen of te ontmoedigen. Stel dat de wolf zich in Nederland vestigt, dan krijgen we wel te maken een groot roofdier in een druk bevolkt land, waardoor de interactie tussen mensen en wolven naar verwachting in bepaalde mate hoger zal zijn dan in andere leefgebieden van de wolf in Europa, waar de bevolkingsdichtheid lager is en er grotere refugia voor de wolf zijn, of betere vermijding ten aanzien van de mens mogelijk is.

Hybridisatie met (loslopende) honden – veel meer dan de wolf als ziektedrager (wat een onzin!) - kan een probleem worden; en dat moet voorkomen zien te worden. Hoe gaan we daar concreet mee om? Het 'stikt' in Nederland van de loslopende honden!

Maatschappelijke vragen en wegnemen van veel vooroordelen/fabels kan met voorlichting en educatie worden bediend, door middel van TV-documentaires, boeken, lezingen/publieke consultatie, brochures, lespakketten op school, e.d.

Overlast door publieke belangstelling
Tja, daar heb je het al. Nederland, druk bevolkt land, vol met natuurhobbyisten die een wolf graag op het lijstje wegstrepen. Daarnaast het Harry Potter-effect (denk aan die arme sneeuwuil die jaren geleden door een horde fans dodelijk naar de snelweg werd gedreven). Volgens mij moet die eerste in een gebied gevestigde wolf en zijn leefgebied tegen die meute beschermd worden. 'Gelukkig' is er de Flora en Faunawet. Je mag een beschermd dier immers niet verstoren. Een ruimtelijke verordening zal er dan voor zorgen dat niemand in z'n leefgebied mag komen: *sperrgebied*. Denk aan de eerste broedende zeearend in de Oostvaarders Plassen. Ook hier is educatie en voorlichting op z'n plaats en voor de *die hards* strikte handhaving!

Schade door de wolf
We maken in Nederland onderscheid tussen aanzienlijke of structurele, economische, en hoogmatige materiële schade en incidentele individuele schade. Een goed voorbeeld is de overlast door steenmarters ervaren door sommige lieden. Schade en overlast door beschermde steenmarters wordt namelijk niet vergoed door het Faunafonds, terwijl een boer wel de aantoonbaar hoge schade door ganzen, wilde zwijnen en rood wild mag claimen. Hetzelfde gaat op voor de wolf. Een individuele ondernemer kan geen schade claimen onder het mom van de eerste categorie. Hij zal op de eerste plaats ook die schade hard/reëel moeten maken; geen sinecure en individueel belang dus. Dat afwegend tegen een maatschappelijk belang (ecotoerisme, natuurerfgoed, e.d.) valt dit in het niets. Probleem is wel dat een veehouder via een compensatieregeling predatie van z'n schapen zou mogen claimen; een dilemma ten aanzien van het wegvallen van klandizie. Hoe gaan we daar mee om; discriminatie of gelijke monniken……?

Algemene vragen
1. *Wanneer wordt een wolf een probleemwolf?* Eerst een wedervraag op deze vraag: wat is een probleemwolf? (is dit niet een probleemperceptie van de mens?).
2. *Hoe voorkomen we dit?* Wanneer je bedoelt het probleem van predatie door wolven op landbouwhuisdieren (met nadruk op schapen), daarvoor zijn diverse beproefde

mogelijkheden om wolven te weren aan te dragen, namelijk portable elektrische hekwerken; eventueel samen met kuddewaakhonden).
3. *Kunnen we een probleemwolf verplaatsen en zo ja, waar dan naartoe?* Nee, met het verplaatsen van 'probleemdieren' verplaats je het probleem. Ook niet gewenst in verband met dierenwelzijn en conflicterend met wetgeving (neem steenmarter als voorbeeld).
4. *Welke schade verwachten we en hoe voorkomen dit?* Incidentele predatie op landbouwhuisdieren (schapen, kalveren, veulens, honden…).
De wolf zou – hoewel met beperkte draagkracht – kunnen leven in rustige delen van Drenthe/Twenthe, Achterhoek, Veluwe en IJsselvallei. Naar verwachting zal de wolf eerst settelen in het westen van Duitsland en vandaaruit uitstralen met vestiging van wolven in het grensgebied. Let wel, veel soorten van 'wilde natuur' hebben moeite om zich te vestigen in Nederland; neem voorbeeld aan de wilde kat die maar zeer moeizaam vanuit de Eifel naar Nederland komt. Het westen van Nederland lijkt mij in principe zeer ongeschikt voor wolven en het is ongewenst als ze daar onverhoopt terecht komen. Vandaar mijn vraag op het geeltje tijdens de workshop: moeten we onze natuurgebieden niet beter toesnijden op de wolf of – met name een - duurzame populatie wolven? Wat moet er maatschappelijk, planologisch en natuurtechnisch uit de kast worden gehaald om ogenschijnlijk 'geschikte' natuurgebieden voor de wolf te optimaliseren voor wat betreft ecologische kwaliteiten? De afgelopen jaren zijn we namelijk vooral veel bezig geweest om ons natuurlijke erfgoed uit te kleden, kort door de bocht te gaan met de EHS; en de interne kwaliteit van veel natuurgebieden is bar slecht te noemen. De wolf daagt ons dus uit voor een nieuwe visie op ons natuurlijke landschap; de wolf als sleutelsoort voor 'wildere' of ecologisch rijkere natuur? Zie ook: http://www.econatura.nl/betekenis-vande-wolf-voor-ons-natuurlijk-erfgoed/. Ook in milieufilosofische zin valt er nog veel over de wolf in ons midden 'los' te maken. Aan de Radboud Universiteit staat momenteel de wolf en de mens centraal in een Werkgroep Visions of Nature.
5. *Waar zouden wolven kunnen leven en waar zien we absoluut geen plek voor wolven?* Een duurzaam en draagkrachtig wolvenleefgebied voldoet aan de formule: *prooidieren+maatjes+ruimte+rust.*
6. *Wanneer heet een gebied een wolvenleefgebied?* Neem een voorbeeld aan het werk in Lausitz, daarnaast het pionierende en inspirerende werk van Dr. Alistair Bath: http://www.mun.ca/geog/people/faculty/abath.php en http://www.thompsoncitizen.net/article/20130612/THOMPSON0101/306129988/-1/thompson/human-dimensions-geographer-alistair-bath-on-wolves-and-145-people
Wolf management = people management
7. *Wat en hoe moet er gecommuniceerd worden?* Ik ben voorstander van een *Werkgroep Roofdieren Nederland*. In overleg met Hugh Jansman en andere leden van de Werkgroep Boommarter Nederland (WBN) is dit al diverse malen geopperd. Het voordeel is dat ecologen en gevorderde vrijwilligers die onderzoek doen naar roofdieren hun krachten in een bestaand netwerk kunnen bundelen. Voor de wolf betekent dit ook een platform waar waarnemingen geëtaleerd en besproken/geanalyseerd kunnen worden. Het werk van de WBN is een goed voorbeeld van een traditie van roofdierenonderzoek in Nederland met een groot kennisnetwerk en publiceren van gegevens. Er moet een protocol komen om aanwijzingen voor wolven gestandaardiseerd vast te leggen en centraal te brengen; zoals ook in Duitsland gebeurt. Een belangrijk onderdeel van het 'wolvendraaiboek'.

Organisatorische vragen werkgroep
(even nog semantisch (*mea culpa*) over de term *stakeholders*; deze wordt eigenlijk niet meer gebruikt in het jargon van conflictoplossing tussen wilde dieren mensen; *concerned citizens* is wellicht beter volgens de deskundigen op dit terrein).

Probeer zoveel mogelijk aan te sluiten op internationale inzichten en ervaringen op dit terrein; onder andere van het Wolf Buro LUPUS en Lausitz, Large Carnivore Initiative Europe (LCIE; John Linnell en kornuiten) en het werk van Amerikaanse deskundigen rondom wolven die zich vanuit Yellowstone National Park uitbreiden. Laten we vooral het wiel niet opnieuw uitvinden maar bouwen op de inzichten van anderen en dit op de Nederlandse situatie toesnijden.

In de notulen zie ik dat er meer vragen zijn gerezen dan beantwoord; daar moet een oplossende modus voor gevonden worden.

Tevens is het goed om een framework te maken met definiëring van begrippen als educatie, voorlichting en participatie (EPA). Dat liep tijdens de workshop door elkaar, waardoor er veel verwarring en begripsdefinitie nodig was ipv consensusvorming en concrete vragenbeantwoording.

Blijf vooral objectief, open en duidelijk communiceren over de wolf, om mensen er aan te wennen en daarmee acceptatie te 'verinnerlijken'. Kinderen zijn de toekomst en een handjevol conservatieven zal je nooit kunnen overtuigen.

Antwoorden [redacted] op vragen werkgroep wolf en mens

1. Wanneer wordt een wolf een probleemwolf?
Het probleem zou vanuit de wolf zelf kunnen komen: hij is ziek/hondsdol. Maar waarschijnlijk vaker wordt probleem aangezet door publiek/maatschappij. Vraag is of je daar in mee wilt gaan en in hoeverre je daarin mee moet gaan. Een wolf die schade veroorzaakt hoeft nog niet gelijk een probleem te zijn (afhankelijk van preventie bijvoorbeeld). Inzetten op voorkomen dat het als probleem (bijv. vanuit media) wordt geformuleerd.

2. Hoe voorkomen we dit?
Duidelijkheid over mogelijkheden (bijv. preventie), duidelijkheid rollen instanties en goede (zonder oordeel en met alle feiten) informatie leveren.

3. Kunnen we een probleemwolf verplaatsen en zo ja, waar dan naartoe?
Los je dan het probleem op?

4. Welke schade verwachten we en hoe voorkomen we dit?
Schade aan vee lijkt me voornaamste. Kijk naar preventie methodes (en onderzoek naar) in andere landen (en vergelijk landbouwsystemen, voor grootschalige veeteelt ligt preventie waarschijnlijk anders dan voor hobbyhouders).

5. Waar zouden wolven kunnen leven en waar zien we absoluut geen plek voor wolven?
Kunnen we hier überhaupt invloed op uitoefenen (zowel methodologisch als juridisch)?
Het mooiste is natuurlijk om in te zetten op en de mogelijkheid te creëren tot samenleven met de wolf. Nederland lijkt me te klein om gebieden op te splitsen in wel en geen wolvengebied. Territoria zijn groot, dus er zullen overal wel mensen en landbouw aanwezig zijn.

7. Wat en hoe moet er gecommuniceerd worden?
Communicatie én participatie (dialoog, betrokkenheid) – zie werkgroep wolf & mens. Zoals aangekaart in de werkgroep: geef een basispakket aan objectieve informatie, waar iedereen op terug kan vallen. Maar geef ruimte voor emotie, neem elke vraag ook serieus. Het gaat ook vooral om het opbouwen van vertrouwen en dit waarborg je door duidelijke informatie te geven en niets achter te houden. En houdt het niet bij 'zenden' alleen, zoek naar dialoog/participatie. Dit kan vanuit voorkomen van schade of schadevergoeding, maar ook vanuit burgerinitiatieven ter 'promotie' van de wolf bijvoorbeeld. Hierbij kan naast een basiskennis aan objectieve informatie het vertellen van verhalen ook een mooie rol spelen, zodat een dier en de omgeving gaat leven. Ook in hoe je ermee om kunt gaan. Om zo veel mogelijk helderheid te creëren lijkt mij een centraal punt voor communicatie en vragen van belang (met een centrale communicatie strategie).

8. Hoe krijgen we meldingen van wolven, hun sporen of prooiresten vanuit jullie achterban naar een centraal meldpunt?
Duidelijke communicatie (en afspraken) waar het naartoe gestuurd moet worden. Al één site (of telefoonnummer) aan alle achterban doorgeven. En als het binnenkomt bij organisatie, dat het doorgestuurd wordt. Met duidelijkheid wat er vervolgens mee gebeurt.

Antwoorden [redacted] op vragen werkgroep wolf en mens

1. Wanneer wordt een wolf een probleemwolf?
Een probleemwolf is een wolf die mensen bedreigt en aanvalt. Of wellicht het voorstadium daarvan: een wolf die zich naar mensen toe opdringerig en niet schuw gedraagt.
Verder kan een wolf zich ook op een probleemlocatie bevinden: bijvoorbeeld het veenweidegebied met al zijn schapen en verder weinig wild, of het Amsterdamse bos.

2. Hoe voorkomen we dit?
Ad A. Goede voorlichting om habituatie te voorkomen..
Ad B. Niet.

3. Kunnen we een probleemwolf verplaatsen en zo ja, waar dan naartoe?
Ad A. Naar de Oostvaardersplassen, maar dan moet wel voorkomen worden dat zo'n wolf er weer uit kan.
Ad B. Maakt niet uit waar naar toe. Zo'n wolf zal waarschijnlijk toch niet terug willen. Verplaatste wolf wel uitrusten met een halsbandzender.

4. Welke schade verwachten we en hoe voorkomen we dit?
Zie Duitsland: vooral schade aan schapen, maar ook hobbygeiten en damherten in hertenkampjes. Door goede voorlichting en preventieve maatregelen goeddeels te voorkomen.

5. Waar zouden wolven kunnen leven en waar zien we absoluut geen plek voor wolven?
Zie probleemwolf.

6. Wanneer heet een gebied een wolvenleefgebied?
Als er zich een wolf vestigt.

7. Wat en hoe moet er gecommuniceerd worden?
Zie communicatierapport werkgroep wolf en mens.

8. Hoe krijgen we meldingen van wolven, hun sporen of prooiresten vanuit jullie achterban naar een centraal meldpunt?
Stimuleren om meldingen via waarneming.nl of info@wolveninnederland.nl door te geven.

Presentielijst Gebiedscommissie preventie wolvenschade

naam
woonadres
bankgegevens

Datum	bijeenkomst	locatie	tijden	kilometers
5-jun	eerste ontmoeting commissie	provinciehuis	13 tm 15 uur	155
26-jun	overleg inzet werkbudget	Benneveld	13 tot 16 uur	196
2-sep	overleg; voorbereiden op vestiging	Oosterwolde	9.30 tot 12 uur	82
23-sep	provinciehuis inventarisatie schadepreventieplan	provinciehuis	14 tot 16.30 uur	155
4-nov	Stavaza wolf en voorber ronde tafel	digitaal	11 u tot 12.30 uur	nvt
19-nov	Gebiedscommissie en ronde tafel	digitaal	19 tot 21 uur	nvt
4-dec	Gebiedscie aanwijzing ris gebied en subs regeling	biosintrum	13 uur tot 16.30 u	78
21-dec	zoomvergadering geb cie (brandbrief opstellen)	digitaal	14.30 tot 15.30 u	nvt
8-jan	ontmoeting geb cie en Henk Jumelet	provinciehuis	13 tot 15 uur	155
3-mrt	overleg schadepreventieplan	digitaal	13 tot 15 uur	
22-mrt	online bijeenkomst wolf	digitaal	19 tot 21 uur	
23-sep	Gebiedscie bijeenkomst	provinciehuis	ochtend	155
19-nov	Gebiedscie bijeenkomst	digitaal	ochtend	nvt
27-nov	Demonstratie autowinder Geeuwenbrug	Geeuwenbrug	middag	90
				1066

Samengevat 14 bijeenkomsten en 1066 km

Van: [redacted]@bij12.nl
Onderwerp: Definitief Plan van aanpak Actieve monitoring Wolf
Datum: 19 november 2020 om 15:48
Aan: [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@gelderland.nl, [redacted]@brabant.nl, [redacted]@brabant.nl, [redacted]@overijssel.nl
Kopie: [redacted]@bij12.nl

Beste allen,

Bij deze stuur ik jullie het definitieve Plan van Aanpak voor de actieve wolvenmonitoring. Gisteravond heb ik deze van de Zoogdiervereniging ontvangen. In de bijlage vinden jullie ook de reactie van de ZV op de door jullie gestelde vragen. Naar aanleiding van onder andere deze vragen is het concept PvA (van 28 okt) aangepast. Mochten jullie snel de verschillen willen zien tussen de conceptversie en de definitieve versie, zie dan het Vergelijkings-document in de bijlage (als basis doc heb ik Drenthe gebruikt).
Er zijn nu drie PvA's opgesteld; voor elke provincie één. Zoals ik heb kunnen zien is de inhoud hetzelfde.

Vervolg
Na (schriftelijk) akkoord op het PvA kan officieel de actieve monitoring van start gaan en de bijbehorende activiteiten opgestart worden (startbijeenkomst, camera's inzetten en uitvoeren veldwerk). Ik zal hiervoor het startsein geven aan de Zoogdiervereniging als ik van jullie duidelijk heb dat dit akkoord is.

Ik hoor graag van jullie.

Met vriendelijke groeten,

[redacted] Natuurmonitoring
Werkdagen: maandag – donderdag

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.BIJ12.nl
T +31 (0)6 [redacted] | [redacted]@bij12.nl

BIJ12 | Werkt voor provincies

Discussienota subsidieregeling en voorlopers regeling

Het overnemen van een zogeheten voorlopers-regeling van de aanpak van Gelderland biedt kansen om toch aan de slag te kunnen terwijl het opzetten van een permanente subsidieregeling voor het vergoeden van preventieve maatregelen nog uitgewerkt wordt. In deze nota wordt ingegaan op wat een dergelijke regeling betekent en welke randvoorwaarden aan deze aanpak gesteld kunnen worden.

Werkwijze
Het idee van een “voorlopers-regeling” is ontstaan in Gelderland, waar in afwachting van een subsidieregeling een mogelijkheid gezocht werd om dierhouders die al preventieve maatregelen wilden plaatsen, daarvoor de kans te bieden. Tevens werd is de regeling ingezet om vanuit de provincie ervaring op te doen met het nemen van preventieve maatregelen, om zo de uiteindelijke subsidieregeling aan te kunnen scherpen.

Hiervoor gebruikte de provincie 3 randvoorwaarden.

- De dieren lopen in het aangewezen leefgebied op de Veluwe.
- De preventieve maatregelen worden zorgvuldig en naar eer en geweten uitgevoerd.
- De houders zijn bereid om hun ervaringen te delen met andere houders.

De provincie hanteerde een startbudget van 50.000 euro en vergoedden daarmee 100% van de gemaakte materiaalkosten. Binnen het budget was er van tevoren ruimte gerekend voor 10[1] deelnemers. Wanneer er zich meer dan 10 deelnemers aanboden zou er door de gebiedscommissie worden geselecteerd op grond van de volgende criteria;

- Houders dicht bij het kerngebied van het roedel op de Noord-Veluwe gaan voor.
- Spreiding over houderij, typen en rassen

Na aanmelding van de deelnemers wordt er een startgesprek met de provincie en een vertegenwoordiger van de gebiedscommissie gevoerd, waarna samen wordt gekeken wat nodig is om de afrastering voor die deelnemer wolf werend te maken. Wolf Fencing kan een rol spelen bij het plaatsen van de rasters. Nadat de rasters zijn aangeschaft en geplaatst vergoedt de provincie de materiaalkosten en wordt er samen met de dierhouder gevolgd hoe de ervaringen met deze rasters zijn.

De nadruk op het opdoen van ervaring met preventieve maatregelen zorgt ervoor dat de voorlopers-regeling ook los gezien kan worden van de aanwezigheid van een vastgesteld territorium, en daarmee nog steeds in lijn is met het interprovinciaal wolvenplan.

Wel is het belangrijk te vermelden dat de voorlopers regeling in Gelderland vooral gebaseerd is op vertrouwen tussen de provincie en de dierhouder. Er zijn geen contracten of overeenkomsten aan verbonden en de financiële middelen worden vrijgemaakt als werkbudget. Hierdoor zijn er juridische risico’s wanneer het gaat over eigenaarsrol en aansprakelijkheid. Door de materiaalkosten pas na aanschaf te vergoeden ontstaat er geen financieel risico.

Afbakening
Op basis van de berekeningen die de werkgroep gemaakt heeft, en advies van Wolf Fencing zal met het voorgestelde budget (50.000 euro) in ongeveer 30 hectare wolf werende afrastering kunnen

[1] Er is in de pers door de belanghebbenden in de gebiedscommissie veel aandacht geweest voor het zoeken van meer deelnemers, omdat de regeling in dat geval op zou kunnen worden geschaald.

worden voorzien. In Gelderland is uitgegaan van 10 plekken in de voorlopers regeling, en heeft ook een vergelijkbaar aantal meldingen gehad. De verwachting is dat wanneer de regeling opengesteld wordt voor de gehele provincie Drenthe, het aantal aanmeldingen aanzienlijk hoger zal zijn. Dit omdat het aantal dierhouders in het gebied waar de regeling voor opengesteld wordt vele malen hoger is. Om hierop te anticiperen zijn er diverse scenario's denkbaar. De basis hiervoor zijn de data die verzameld zijn in de gegevens over faunaschade en de onderzoeken in 2016 en 2019 onder dierhouders in de provincie Drenthe.

1. Afbakening op basis van locatie

Omdat er maar beperkt ruimte is in het budget van de voorlopers-regeling, kan het verstandig zijn om de regeling af te bakenen op locatie. Hierdoor zullen er meer mensen gebruik van de regeling kunnen maken op plekken waar het nemen van preventieve maatregelen echt nodig is geweest.

Als gekeken wordt naar waar de faunaschade ontstaan is de sinds de wolf Drenthe weer aandoet ontstaat het volgende beeld.

Gemeente	2020	2019	2018	2017	2016	2015	Totaal	Aantal schapen	Aantal schapenhouderijen	Aantal geitenhoeders
Midden-Drenthe	5	5	1				**11**	63	198	92
Aa en Hunze	3	3	1				**7**	36	115	60
Coevorden			5			1	**6**	25	157	81
Hoogeveen		1	4				**5**	18	145	72
De Wolden		1	3				**4**	7	227	111
Emmen						1	**1**	1	133	48
Noordenveld									153	80
Tynaarlo									100	53
Assen									31	15
Westerveld									153	74
Borger-Odoorn									81	59
Meppel									40	19

De aantallen schapen en geitenhouderijen zijn gebaseerd op de gegevens uit 2016, de gegevens van 2019 worden op dit moment verwerkt.

Hieruit ontstaan vier scenario's die hieronder zijn uitgewerkt. Bij de uitwerking is het eerste bedrag van 50.000 als uitgangspunt genomen, wanneer de 50.000 euro een tweede keer wordt vrijgemaakt, kunnen er logischerwijs ook twee keer zo veel mensen van de regeling gebruik maken. Ook is het uitgangspunt geen onderscheid te maken tussen hobby- en beroepsdierhouders in overeenstemming met eerdere bestuurlijke toezeggingen.

1.1. Inzet in het hart van Drenthe

In dit geval wordt er ingezet op de gemeenten waar schade is geleden tussen november en maart. Overige gemeenten kunnen in dit geval pas gebruik maken van een tegemoetkoming wanneer er een subsidieregeling van toepassing wordt.
Uitgaande van 10 plekken in de voorlopers regeling zouden daar 3% van de 313 schapenhouders gebruik van kunnen maken of 2% van de 416 kleindierhouders (schapen- en geitenhouderijen). Het voordeel van afbakening op dit niveau is dat procentueel de meeste schapenhouders in die regio deel kunnen nemen aan de regeling. Het doet recht aan de bestuurlijke uitspraak om te willen beginnen in het hart van Drenthe. Het aantal schadegevallen biedt een duidelijke aanleiding voor het hanteren van dit scenario in het aantal schadegevallen. Daarnaast hebben er, in zowel 2018, 2019 en 2020 wolven zich in die streken hebben opgehouden.
Het risico bij dit scenario is dat een wolf zich niet beperkt tot gemeentegrenzen, en dat de kans aanwezig is dat het dier ook buiten het aangewezen gebied voor de voorlopers regeling actief wordt, waar mensen in dat geval uitgesloten zijn van het deelnemen aan de regeling.

1.2. Inzet in “de corridor” van Drenthe
In dit geval worden ook de overige gemeenten waar in de afgelopen jaren schade is geconstateerd in de voorlopers regeling meegenomen. Hierdoor zakt de dekkingsgraad en kan 1% van de 975 schapenhouders en 0,7% van de 1439 kleindierhouders meedoen. Dit scenario doet wel meer recht aan de oproep van de ronde tafel om “de corridor” in acht te nemen.
Wederom geldt hier het risico dat een wolf zich niet beperkt tot gemeentegrenzen. Ook hier is de kans aanwezig is dat het dier ook buiten het aangewezen gebied voor de voorlopers regeling schade veroorzaakt.

1.3 Inzet in heel Drenthe
In dit geval wordt er geen beperking gelegd aan de locatie van de voorlopers-regeling. Het voordeel van dit scenario is dat er op voorhand geen dierhouders door de provincie worden uitgesloten van deelname. Wel zakt daarmee de dekkingsgraad van de voorlopers regeling naar 0,7% van de 1533 schapenhouders en 0,4% van het totale aantal kleindierhouders. Ook bestaat er een risico dat de plekken waar maatregelen worden genomen zich niet concentreren op plekken waar vaker wolven rondhangen.

1.4 Prioriteren op basis van locatie
Er is ook een mogelijkheid te kiezen voor een tussenweg bij het afbakenen op basis van locatie. Ervaring uit Gelderland leert dat het veel moeite kostte om de voorlopers-regeling te vullen. Hoewel de aantallen dierhouders en de resultaten van de enquête onder die dierhouders wel aangeven dat er veel animo is voor tegemoetkoming van de provincie, kan deze situatie zich ook in Drenthe voordoen. Het kan ook een keuze zijn om de regeling in principe open te stellen voor heel Drenthe, en daarbij een “wie het eerst komt, wie het eerst maalt”- principe te hanteren, maar daarbij ook te prioriteren op basis van locatie. In dat geval moet er duidelijk communiceert worden over de werkwijze van die prioritering, maar worden er niet op voorhand mensen uitgesloten van deelname.

2. Afbakening op basis van bedrijfsvoering
In de bovenstaande scenario’s zijn de cijfers voor zowel schapen- als geitenhouderijen weergegeven omdat dit de groepen zijn waar de provincie in de enquêtes in 2016 en 2019 onderzoek naar heeft gedaan.
Het is denkbaar om in de voorlopers-regeling alleen open te stellen voor de houders van schapen. Op basis van de veroorzaakte faunaschade in Nederland sinds 2015 zijn er alleen vastgestelde aanvallen geweest op schapen. Sinds 2015 is er een geval bekend in Gelderland van schade gemeld bij een

geit die voldeed aan het patroon wolf. Of een wolf hier ook daadwerkelijk de schade heeft veroorzaakt wordt onderzocht.

3. Afbakening op basis van percentage tegemoetkoming

Het is ook denkbaar om op te beperken in het percentage tegemoetkoming van de voorlopers regeling. De provincie Gelderland heeft met de voorlopers regeling 100% van de gemaakte materiaalkosten vergoed. De argumentatie in dat geval was dat voorlopers beloond dienen te worden voor het starten met preventieve maatregelen, en dat de uitkomsten van de regeling voor de provincie belangrijke resultaten en kennis oplevert over het toepassen van preventieve maatregelen.

Bij het hanteren van 100% tegemoetkoming op materiaalkosten door de provincie is het belangrijk te vermelden dat daarbij de dierhouder verantwoordelijk is voor het plaatsen en onderhouden van de rasters, en dus in feite ook gevraagd wordt een investering te doen.

Om meer ruimte te creëren binnen het budget is het een mogelijkheid om te kiezen voor een lager percentage bijdrage, waardoor de dierhouder ook zelf een investering moet doen. De provincie Limburg vergoed in hun subsidieregeling voor het plaatsen van preventieve maatregelen bijvoorbeeld 50%, maar rekent ook het onderhoud en plaatsen van de hekwerken bij, waardoor zij in praktijk vaak ook uit komen op 100% vergoeding van de materiaalkosten.

Het verminderen van het percentage tegemoetkoming staat haaks op het advies van het ronde tafel overleg en is daarom op dit moment niet verder uitgewerkt.

4. Het advies

Op basis van de bovenstaande scenario's is het advies om;

1. De voorlopers-regeling voor een beperkte periode open te stellen voor heel Drenthe, máár daarbij een wie het eerst komt, wie het eerst maalt principe te hanteren, en dierhouders in het hart voorrang te verlenen boven de corridor, en dierhouders in de corridor voorrang te verlenen boven de rest van Drenthe (scenario 1.4)
2. De voorlopers-regeling alleen open te stellen voor schapenhouders
3. Binnen de voorlopers regeling 100% van de gemaakte materiaalkosten te vergoeden, waarbij de dierhouder verantwoordelijkheid draagt voor het plaatsen en het onderhouden van de rasters.

De rol van de gebiedscommissie

De gebiedscommissie in Gelderland is betrokken bij de voorlopers-regeling als adviesgroep en zouden zich wanneer het nodig was ook met de selectie van de kandidaten bezighouden. De provincie is daarbij penningmeester van de commissie en bewaakt op die manier het budget.

Het ronde tafel-overleg heeft op dit moment een rol als klankbord- & adviesgroep, maar heeft nog geen officiële benoeming als commissie. De wens vanuit het POHO van 2 maart was om deze constructie aan te houden en de deelnemers van de ronde tafel te benoemen als voorbereidingsgroep, vooruitlopend op een gebiedscommissie.

In de uitwerking van het advies van de ronde tafel kan dit overleg een rol spelen bij het onderzoeken van de ecologische betekenis van de wolf, het voorbereiden van het gebiedsproces en het maken van een werkplan in het geval er een territorium wordt vastgesteld en het vervullen van een klankbord- en adviesfunctie in aanloop naar een subsidieregeling.

Capaciteit
Ervaring in de provincie Gelderland leert dat er veel tijd zit in de organisatie en het contact van de voorlopers-regeling. Zij gaven aan onder een fulltime aanstelling per dag 2 uur tot een halve dag aan werkzaamheden in het kader van de regeling kwijt te zijn. Omgerekend betekent dat 0,25 – 0,5 fte voor de loop van de regeling met 10 deelnemers. Wanneer een tweede keer 50.000 euro vrijgemaakt wordt, en er meer deelnemers mee kunnen doen aan de regeling, verdubbelt ook de hoeveelheid inzet die geleverd moet worden.

Deze taakstelling zal drukken op de andere taken in het kader van het wolvendossier zoals de dagelijkse vragen en antwoorden van dierhouders, collega's en pers, het uitwerken van een definitieve subsidieregeling, interprovinciale afstemming, het organiseren van gebiedsbijeenkomsten, het faciliteren van de voorbereidingscommissie en het voldoen aan de landelijke verplichtingen uit het wolvendraaiboek.

Een blijvende Subsidieregeling
De voorlopers-regeling is een tussenoplossing om de dierhouders die nu al de urgentie voelen om aan de slag te gaan te kunnen voorzien. Het advies vanuit de ronde tafel om voor de lange termijn een subsidieregeling op te zetten.
Op basis van de aantallen dierhouders in Drenthe en de uitslagen/respondenten van het onderzoek onder dierhouders is de prognose dat het budget onder de voorlopers-regeling niet toereikend zal zijn om iedereen blijvend mee te bedienen. Afhankelijk van de wijze van vergoeding in deze mogelijke subsidieregeling is er aanzienlijk meer budget nodig en zal er tijdig moeten worden gestart met het opzetten van die regeling en het verzamelen van het benodigde budget. Er zal rekening mee gehouden moeten worden dat dit via PS zal moeten lopen.

De vraag is voor nu; wat het beeld is met betrekking tot de planning van het opzetten van de regeling en of ook de opdracht tot het uitwerken van een dergelijke regeling meegenomen moet worden in de reactie op het advies van de ronde tafel.

In het geval het opzetten van een subsidieregeling nu al aandacht verdient ontstaat er een knelpunt op het gebied van capaciteit en moet er overwogen worden de rol van de provincie in de voorlopers-regeling als opdracht weg te zetten.

Van: [redacted]@bij12.nl
Onderwerp: Door Neder and trekkende wo f geschoten n Frankr jk
Datum: 26 februar 2021 om 09:25
Aan: [redacted]@ po.n , [redacted]@ge der and.n , [redacted]@prv mburg.n , [redacted]@prov nc egron ngen.n [redacted]@prov nc egron ngen.n , [redacted]@brabant.n , [redacted]@brabant.n , [redacted]@over jsse .n [redacted]@over jsse .n , [redacted]@frys an.fr , [redacted]@frys an.fr , [redacted]@drenthe.n , [redacted]@drenthe.n , [redacted]@flevo and.n , [redacted]@bij12.n , [redacted]@bij12.n , [redacted]@bij12.n [redacted]@m n nv.n , [redacted]@m n nv.n , [redacted]@bij12.n , [redacted]@bij12.n , [redacted]@bij12.n

Beste IPO wolvenwerkgroep leden,

Inmiddels is ook via buitenlandse kanalen (België, Duitsland, Frankrijk) het bericht al in de media verschenen. Dus waarschijnlijk niet geheel onbekend nieuws meer. De Nederlandse versie van dit bericht is gisteren geplaatst door Wageningen.
Het bericht is met bronvermelding op de BIJ12 site geplaatst. Daarom wil ik u ook via deze mail hiervan op de hoogte stellen.

https://www.bij12.nl/nieuws/door-nederland-trekkende-wolf-met-zekerheid-legaal-geschoten-in-frankrijk/

WUR:

https://www.wur.nl/nl/Onderzoek-Resultaten/Onderzoeksinstituten/Environmental-Research/show-wenr/Door-Nederland-trekkende-wolf-met-zekerheid-legaal-geschoten-in-Frankrijk.htm

Ten behoeve van enige achtergrondinformatie hebben wij bijgaand document opgesteld. Zie bijlage.

met vriendelijke groeten,
[redacted]

[redacted] Faunazaken
[redacted] Maatschappelijke Adviesraad Faunaschade
[redacted] Wolf

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht I www.bij12.nl

T +31 (0)85 486 22 22 I F +31 (0)85 486 22 33

M +31 (0) 6 [redacted] I E [redacted]@bij12.nl

BIJ12 | Werkt voor provincies

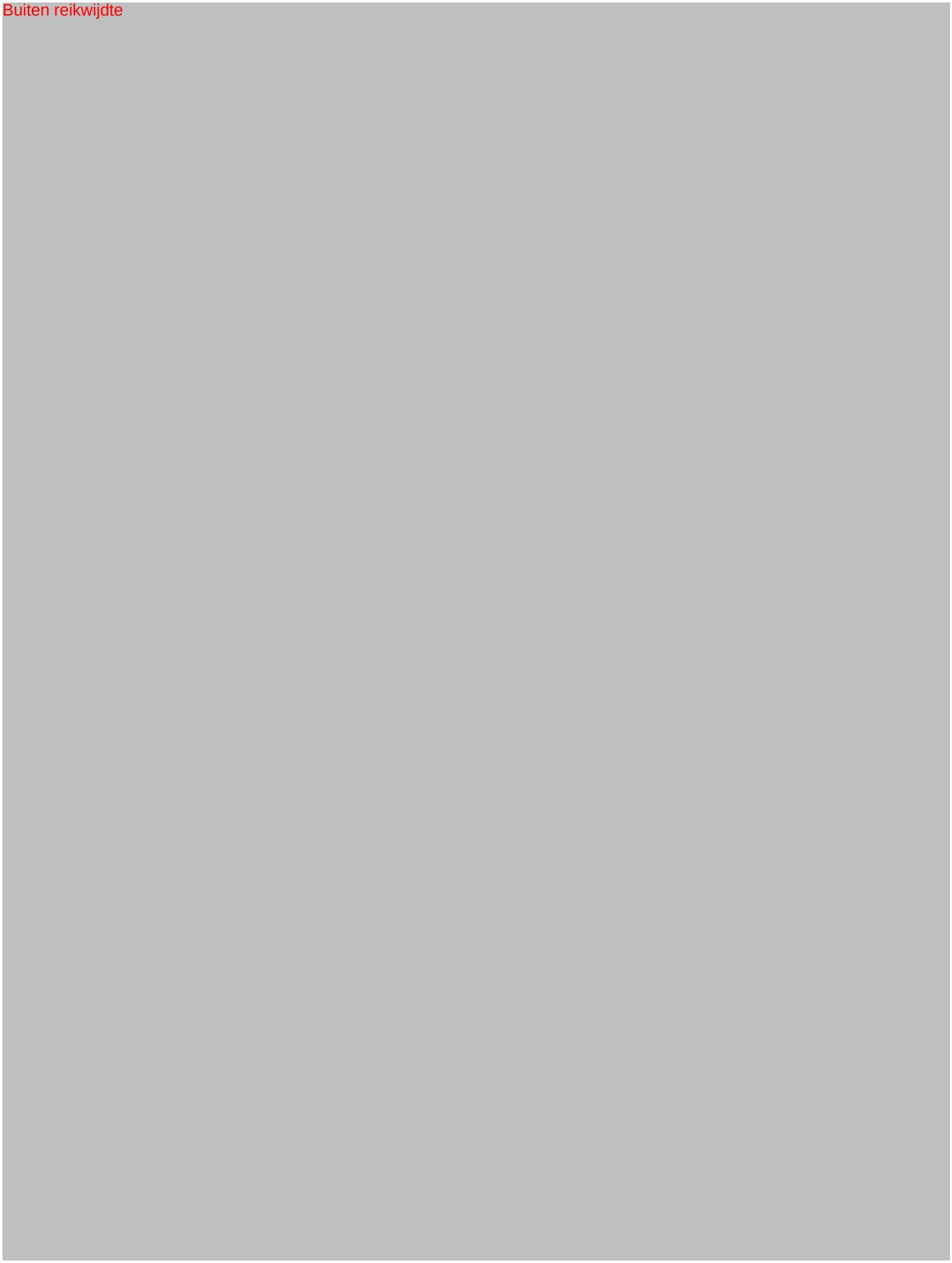

Informatie GW155...ies.pdf

Buiten reikwijdte

2.02	Subsidieregeling preventie maatregelen wolf	I	-200.000	-	-	-	-
	Dekking Reserve Natuurbeleid	I	200.000	-	-	-	-

Buiten reikwijdte

Buiten reikwijdte

Buiten reikwijdte

Financiële steun voor schapenhouders voor preventie tegen wolf aanvallen

Schapen-en geitenhouders in het Hart van Drenthe kunnen vanaf 1 januari 2021 via provincie Drenthe subsidie aanvragen om hun dieren te beschermen tegen aanvallen van de wolf. Met deze financiering kunnen dierhouders meerdere vaste en mobiele afrasteringen aanschaffen. Uit onderzoek van Wageningen Environmental Research (WEnR) is gebleken dat Hart van Drenthe - op basis van eerdere zicht- en schademeldingen, een zogenaamd 'risico'gebied is waar de kans op verblijf en aanvallen van de wolf op vee het grootst is.

Wolf GW1261 niet meer in Drenthe
In september 2020 bleek mannetjes wolf GW1261m officieel zijn te zijn gevestigd in Drenthe. Provincie Drenthe vroeg daarom advies aan de WEnR over het leefgebied van de wolf naar aanleiding van zijn gedrag. Tijdens dit onderzoek bleek dat de mannetjes wolf GW1261m zich al langere tijd niet meer in Drenthe heeft laten zien en weer in Duitsland verblijft. Ondanks dat er in Drenthe niet meer sprake is van een gevestigde wolf, gaat de provincie Drenthe door met het aanbieden van hulp voor schapen-en geitenhouders. Gedeputeerde Henk Jumelet zegt hierover het volgende: "Sinds 2015 doen zwervende wolven Drenthe aan. Een aanval van een wolf op schapen heeft enorm veel impact op de schapenhouders. Er komen veel emoties bij kijken en natuurlijk financiële schade. Ondanks dat er nu geen sprake is van een gevestigde wolf in Drenthe, weten we uit onderzoek dat de kans op aanvallen door wolven in het Hart van Drenthe ook in de toekomst aannemelijk is. We zien het als onze taak van de provincie om schapenhouders in dit gebied zo goed mogelijk te ondersteunen om hun vee te beschermen."

Risicogebied
Uit het onderzoek en advies van WEnR blijkt dat wolf GW1261m, en in 2018 een andere wolf, langere tijd verbleven in het Hart van Drenthe. In dit gebied vindt dan ook de hoogste dichtheid aan schapenaanvallen plaats. Daarom Heeft Gedeputeerde Staten besloten dit gebied als het risicogebied aan te merken. Voor schapenhouders is de noodzaak voor het nemen van preventieve maatregelen in dit gebied het hoogst. Uit het advies van WEnR blijkt dat ook een gebied zuidelijk in Drenthe geregeld te maken heeft met wolven, maar dat het dan gaat om zwervende dieren.

(Kaart toevoegen Risicogebied)

Over de regeling en online bijeenkomst
Schapen-en geitenhouders in Hart van Drenthe kunnen éénmalig vanaf 1 januari 2020 subsidie aan vragen oor meerdere vaste en mobiele afrasteringen tot een maximumbedrag van € 20.000,-. Zowel professionele dierhouders als hobbymatige dierhouders kunnen deze subsidie aanvragen. Kijk voor meer informatie en de voorwaarden op: verwijzing

Op 11 januari a.s. organiseert provincie Drenthe samen met de adviescommissie en de WEnR een online bijeenkomst voor schapenhouders over het nemen van preventieve maatregelen. De schapenhouders ontvangen binnenkort een uitnodiging.

Gearceerd opmerkingen voor vormgeving website

Van: @drenthe.n
Onderwerp: FW: Beve gen w dcamera s mon tor ng wo f
Datum: 18 januar 2021 om 16:56
Aan: @drenthe.n

Hoi ,

Ik zat zo vol vandaag dat ik vanmorgen zonder enig plichtpleging gereageerd heb op deze vraag van . Neem aan dat ook jij je hierin kunt vinden.

Groet e

Van: @bij12.nl>
Verzonden: maandag 18 januari 2021 16:34
Aan: @drenthe.nl>; @drenthe.nl>
Onderwerp: RE: Beveiligen wildcamera's monitoring wolf

Hoi ,
Dank voor je snelle bericht!
Het bestellen en toepassen wordt in gang gezet.

Groet,

Van: @drenthe.nl>
Verzonden: maandag 18 januari 2021 09:53
Aan: @bij12.nl>; A @drenthe.nl>
Onderwerp: RE: Beveiligen wildcamera's monitoring wolf

Hoi ,
Is belangrijk. Hoeft niet via andere factuur lijkt me, er is nog ruimte.
Groet,

Van: @bij12.nl>
Verzonden: maandag 18 januari 2021 9:39
Aan: @drenthe.nl>; @drenthe.nl>
Onderwerp: Beveiligen wildcamera's monitoring wolf

Hallo en

Alles oké? Ik heb een bericht van de Zoogdiervereniging ontvangen met een verzoek voor extra materiaal.

De ZV heeft namelijk aangegeven dat de wildcamera's die tijdens het veldonderzoek worden ingezet, gevoelig zijn voor diefstal. Om die reden stellen zij voor om de camera's beveiligd op te hangen met bekluizing en hangslot. Hier zijn extra kosten aan verbonden 5.1.2f excl. BTW per camera). Voor 10 camera's gaat het dan om: 5.1.2f **excl. BTW**..
Bij deze de vraag aan jullie of jullie de camera's willen laten beveiligen? Zo ja, dan zal ik dit aanvullende bedrag bij de volgende facturering van de monitoring, ovv verplichtingnummer: V86099, meenemen (tenzij jullie het graag op een andere manier

gefactureerd zien).

N.B. Deze diefstalgevoeligheid geldt overigens niet alleen voor Drenthe. Ook in Gelderland worden de camera's beveiligd opgehangen en staat hier voor Noord-Brabant ook de vraag voor uit. Uit ervaring van de ZV (ook met andere diersoorten) is gebleken dat de kans groot is dat onbeveiligde camera's gestolen worden. Dit geldt ook voor rustgebieden.

Ik hoor graag van jullie. Bedankt!

Groeten,

Natuurmonitoring
Werkdagen: maandag – donderdag

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht I www.BIJ12.nl
T +31 (0)6 @bij12.nl

Werkt voor provincies

Van: [redacted]@bij12.nl
Onderwerp: FW: Definitief Plan van aanpak Actieve monitoring Wolf
Datum: 19 november 2020 om 16:03
Aan: [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl

Hoi [redacted] en [redacted]

Voor Drenthe is de situatie sinds het begin van deze opdracht wat veranderd (want wolf is al een tijd niet meer in beeld). Voor deze opdracht stem ik daarom graag met jullie af wat jullie willen (opdracht technisch gezien).
Mogelijk kan wel alvast de startbijeenkomst georganiseerd worden om het team klaar te hebben staan en zodat het PvA dan bij iedereen bekend is - mocht er actie nodig zijn.

Ik hoor het graag.

Groet,
[redacted]

[redacted] Natuurmonitoring
Werkdagen: maandag – donderdag

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.BIJ12.nl
T +31 (0)6 [redacted] | [redacted]@bij12.nl

BIJ12 | Werkt voor provincies

Van: [redacted]
Verzonden: donderdag 19 november 2020 15:48
Aan: [redacted]@drenthe.nl' <[redacted]@drenthe.nl>; [redacted]@drenthe.nl' <[redacted]@drenthe.nl>; [redacted]@gelderland.nl' <[redacted]@gelderland.nl>; [redacted]@brabant.nl' [redacted]@brabant.nl>; [redacted]@brabant.nl>; [redacted]@prvlimburg.nl>
CC: [redacted]@bij12.nl>
Onderwerp: Definitief Plan van aanpak Actieve monitoring Wolf

Beste allen,

Bij deze stuur ik jullie het definitieve Plan van Aanpak voor de actieve wolvenmonitoring. Gisteravond heb ik deze van de Zoogdiervereniging ontvangen. In de bijlage vinden jullie ook de reactie van de ZV op de door jullie gestelde vragen. Naar aanleiding van onder andere deze vragen is het concept PvA (van 28 okt) aangepast. Mochten jullie snel de verschillen willen zien tussen de conceptversie en de definitieve versie, zie dan het Vergelijkings-document in de bijlage (als basis doc heb ik Drenthe gebruikt).
Er zijn nu drie PvA's opgesteld; voor elke provincie één. Zoals ik heb kunnen zien is de inhoud hetzelfde.

Vervolg
Na (schriftelijk) akkoord op het PvA kan officieel de actieve monitoring van start gaan en de bijbehorende activiteiten opgestart worden (startbijeenkomst, camera's inzetten en uitvoeren veldwerk). Ik zal hiervoor het startsein geven aan de Zoogdiervereniging

als ik van jullie duidelijk heb dat dit akkoord is.

Ik hoor graag van jullie.

Met vriendelijke groeten,

[redacted]
[redacted]Natuurmonitoring
Werkdagen: maandag – donderdag

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.BIJ12.nl
T +31 (0)6 [redacted] | [redacted]@bij12.nl

Agendapunt voor de vergadering van Gedeputeerde Staten van Drenthe

GS-stuk

Algemene gegevens	
Opsteller	[redacted]
Team	Landelijk Gebied
Datum	Dinsdag 9 juni 2020
Uiterste behandeldatum in GS: 16 april 2020 *Toelichting:*	

Teammanager
Jordan Jumelet
Paraaf en advies *Akkoord:* *Bespreken:*

Verwijzing naar speerpunt coalitieakkoord/programma begroting
2. Stad en platteland

Akkoord portefeuillehouder
Henk Jumelet

Intern voorbereid met
1. [redacted], BC
2.
3.

Akkoord provinciesecretaris
Wim Brenkman

Archivering	
Soort overeenkomst: *Looptijd overeenkomst:*	Niet van toepassing
Datum:	*Registratienummer:*
	nr.
	nr.

Communicatie
Openbaar: Ja
Persbericht: *Nee*
Bekendmaking: Provinciaal blad

Onderwerp

Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe

Advies

1. De Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe in te stellen als een adviescommissie als bedoeld in artikel 82 Provinciewet.
2. Het Reglement Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe vast te stellen.

Beslissing GS

Inleiding

a. Algemeen
Op 14 april 2020 heeft GS besloten een gebiedscommissie onder het interprovinciaal wolvendraaiboek te willen aanstellen. De belangrijkste taken van zo'n commissie zijn het opzetten van een methodiek en regeling voor schadepreventie, en voorlichting en advies voor betrokken partijen. Vooralsnog is er in Drenthe geen wolventerritorium vastgesteld. Toch zijn er een aantal zaken die nu al uitgewerkt kunnen worden zodat de provincie samen met de sector goed kan anticiperen op de komst van wolven in Drenthe.

b. Europese aspecten
Niet van toepassing.

c. Economie/werkgelegenheid
Niet van toepassing

d. Participatie
De leden van de Gebiedscommissie zijn vertegenwoordigers van:
LTO,
De Gescheperde schaapskuddes Drenthe
Staatsbosbeheer,
Het platform Kleinschalige Schapen- en Geitenhouderij

Advies

1. De Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe in te stellen als een adviescommissie als bedoeld in artikel 82 Provinciewet.
2. Het Reglement Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe vast te stellen.

Doelstelling uit de begroting

2. Stad en Platteland

Argumenten

1.1 / 2.1 Uitvoering geven aan het besluit van GS van 14 april om een gebiedscommissie aan te stellen
GS heeft aangegeven een gebiedscommissie onder het interprovinciaal wolvendraaiboek te willen aanstellen voor heel Drenthe nog voordat wolven zich in Drenthe hebben gevestigd.

1.2/2.2 Met de in te stellen Gebiedscommissie kan er de komende tijd toe worden gewerkt naar een totaalaanpak voor de omgang met wolven in Drenthe.

Vooralsnog is er in Drenthe geen wolventerritorium vastgesteld. Toch zijn er een aantal zaken die nu al uitgewerkt kunnen worden zodat de provincie samen met de sector goed kan anticiperen op de komst van wolven in Drenthe. De belangrijkste taken van de gebiedscommissie zijn het adviseren over schadepreventie, en voorlichting en advies voor betrokken partijen.

Tijdsplanning

Na besluitvorming zal de onafhankelijk voorzitter van de Gebiedscommissie preventie wolvenschade moeten worden benoemd met een GS-besluit. Hierna zullen de leden per brief op de hoogte worden gebracht.

Financiën

Wordt uit de bestaande begroting 2020 gedekt. Begrotingspost 3621106 Programma Beheer budget 431464 Beheer NNN (project 62070012/taak 01)

Bijlagen

Bijlagen Regelement Gebiedscommissie Preventie Wolvenschade

Risico's

Niet van toepassing.

Kanttekeningen vanuit de organisatie

Niet van toepassing.

Tekst openbare besluitenlijst
Onderwerp: Commissie Landelijk Gebied
GS hebben besloten de Gebiedscommissie Wolf in te stellen als een adviescommissie van GS.
Tevens is een reglement van de Gebiedscommissie Wolf 2020 vastgesteld.

Verzenden

GS-brief bij Statenbrief

Datum
12 mei 2020

Zaaknummer
2018-012575

Inlichtingen
Provincieloket
026 359 99 99
post@gelderland.nl

Openbaar

Onderwerp
Gebiedsgericht preventieplan wolvenschade Veluwe

Beslispunten
- Statenbrief vaststellen conform concept

Bevoegdhedengrondslag
- Artikel 158, lid 1, onder a

Portefeuillehouder
Peter Drenth

Ambitie en thema
- Ambitie 3 Natuur en Cultuur

Afdeling
Programmering

Samenvatting t.b.v. openbare besluitenlijst

Omdat zich op de Veluwe wolven hebben gevestigd heeft de gebiedscommissie preventie wolvenschade Gelderland een preventieplan gemaakt om de schapen- en geitenhouders in het wolvengebied te helpen. Gedeputeerde Staten van Gelderland hebben Provinciale Staten hierover geïnformeerd en aangegeven hoe zij daar mee verder willen. Het provinciebestuur wil de voorgestelde vergoedingen gaan overnemen in een nieuwe subsidieregeling, die naar verwachting in augustus beschikbaar is. Dit betekent dat schapen- en geitenhouders in het aangewezen leefgebied van de wolf straks een bijdrage in de kosten voor wolfwerende afrasteringen kunnen krijgen. Het gaat dan om zowel hobbyhouders als professionals. Naast een concreet voorstel voor bijdrage in de preventie bevat het plan van de wolvencommissie ook een aantal adviezen die er op zijn gericht om het draagvlak voor preventieve maatregelen te vergroten, deze worden de komende tijd nog nader uitgewerkt.

Toelichting

U informeert Provinciale Staten over het preventieplan van de gebiedscommissie preventie wolvenschade Gelderland, gezien de eerdere betrokkenheid en belangstelling van de Staten bij het onderwerp, zoals een beeldvormende vergadering op 13 november 2019. Door het plan nu aan de Staten te sturen stelt u hen in de gelegenheid om hiervan kennis te nemen en u desgewenst nog

provincie Gelderland

aandachtspunten mee te geven bij uw vertaling naar concrete subsidieregels. Uw besluit over de subsidie in de Regels ruimte voor Gelderland voorziet u te nemen op 23 juni 2020. Naast een concreet voorstel voor bijdrage in de preventie bevat het plan ook een aantal adviezen die er op zijn gericht om het draagvlak voor preventieve maatregelen te vergroten. Deze gaan soms verder dan de uitgangspunten van uw Interprovinciaal Wolvenplan uit 2019. Zoals ook blijkt uit haar aanbiedingsbrief realiseert de commissie zich dat u nu eerst uw conclusies trekt over de subsidieregeling en waar nodig op een later moment in overleg gaat met de commissie over de overige adviezen.

Bijlage bij GS-brief:
- Statenbrief
- Preventieplan
- Aanbiedingsbrief van de wolvencommissie

Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Gedeputeerde Staten van Drenthe;

gelet op de Algemene subsidieverordening 2017 en de Algemene wet bestuursrecht;

BESLUITEN:

de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe vast te stellen.

Dit besluit treedt in werking op 1 januari 2021 en vervalt van rechtswege op 31 december 2022.

Gedeputeerde Staten voornoemd,

mevrouw drs. J. Klijnsma, voorzitter
W.F. Brenkman MSc, secretaris

Uitgegeven:

Afschrift aan:
Subsidieloket
[redacted] (team Landelijk Gebied)
[redacted] (team S&I)

Subsidieregeling "Voorkomen schade door wolven provincie Drenthe."

Artikel 1.1 Begripsbepalingen

In deze subsidieregeling wordt verstaan onder:

a. Asv: Algemene subsidieverordening Drenthe 2017;
b. Faunaschade Preventiekit module wolven: overzicht van preventieve maatregelen om schade door wolven te voorkomen en beperken zoals gepubliceerd op de website van BIJ12;
c. Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe: door Gedeputeerde Staten ingestelde adviescommissie bestaande uit vertegenwoordigers van de schapensector, landbouw- en natuurorganisaties, welke zich in zet voor preventieve maatregelen om schapen te beschermen tegen een aanval van de wolf;
d. landbouw de-minimisverordening: Verordening (EU) Nr. 1408/2013 van de Commissie van 18 december 2013 inzake de toepassing van de artikelen 107 en 108 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie op de-minimissteun in de landbouwsector;
e. wolfwerende afrastering: afrastering om aanvallen van wolven op schapen en geiten te voorkomen;
f. wolvenrisicogebied: door Gedeputeerde Staten van Drenthe vastgesteld gebied waar schade op risico door een wolf aannemelijk is.

Artikel 1.2 Toepassingsbereik Asv

en geiten in het Identificatie- en Registratiesysteem van dieren over een periode van 2 jaar voorafgaand aan het moment van het indienen van de aanvraag.

2. De subsidie voor een verplaatsbare afrastering bedraagt:
   a. € 30,-- per dier, waarbij voor het totaal aantal dieren wordt uitgegaan van het gemiddeld geregistreerd aantal schapen en geiten in het Identificatie- en Registratiesysteem van dieren over een periode van 2 jaar voorafgaand aan het moment van het indienen van de aanvraag; en
   b. € 4.000,-- als de verplaatsbare afrastering een afrastering met draden is waarvoor ook een automatisch oprolsysteem is aangeschaft en de verplaatsbare afrastering op het moment van indienen van de aanvraag wordt gebruikt voor minimaal 100 schapen en/of geiten.
3. De subsidie bedraagt maximaal € 20.000,-- per schapen- en geitenhouder.
4. Het gemiddeld aantal schapen en geiten, bedoeld in dit artikel, wordt naar boven afgerond op hele aantallen.

Artikel 10 Verdeelsystematiek

1. Subsidie wordt verdeeld op volgorde van datum van binnenkomst van de subsidieaanvragen.
2. Voor zover door verstrekking van subsidie voor aanvragen, die op dezelfde dag zijn ontvangen, het subsidieplafond wordt overschreden, wordt de onderlinge rangschikking van die aanvragen vastgesteld door middel van loting.

Artikel 11 Subsidieplafond

Het subsidieplafond bedraagt voor de looptijd van de regeling € 200.000,--.

Artikel 12 Verplichtingen van de subsidieontvanger

De subsidieontvanger is verplicht de afrastering binnen 3 maanden na subsidieverlening te plaatsen of aan te passen en in gebruik te nemen.

Artikel 13 Staatssteun

Subsidie die wordt aangevraagd door ondernemingen in de landbouwsector wordt slechts verstrekt voor zover dit mogelijk is met toepassing van de landbouw de-minimisverordening.

Artikel 14 Inwerkingtreding en horizonbepaling

Deze subsidieregeling treedt in werking op 1 januari 2021 en vervalt van rechtswege op 31 december 2022.

Toelichting

Het is voor een schapen/geitenhouder mogelijk subsidie aan te vragen voor meerdere vaste en mobiele afrasteringen met bijbehorende oprolsystemen als voldaan wordt aan de gestelde voorwaarden tot een maximumbedrag van € 20.000,--. Er mag gedurende de looptijd van deze regeling slechts eenmaal worden aangevraagd.

Elke Nederlandse schapen- of geitenhouder moet een Uniek Bedrijfsnummer (UBN) hebben en in het Identificatie- en Registratiesysteem van dieren (schapen/geiten) geregistreerd staan. Dit systeem wordt in deze regeling gebruikt om te bepalen hoeveel dieren een schapen en/of geitenhouder in de periode voor de subsidieaanvraag in zijn bezit had. RVO beheert dit systeem.
Om voor deze subsidieregeling in aanmerking te komen is het niet noodzakelijk dat de dieren bedrijfsmatig worden gehouden, ook particulieren komen voor deze regeling in aanmerking.

Aanvragen mogen zowel voor- als na plaatsing van het raster worden ingediend. Wel moet het raster binnen 3 maanden na subsidieverlening zijn geplaatst. De subsidie wordt bij verlening direct vastgesteld en uitbetaald.

provincie Drenthe

PROVINCIAAL BLAD

Officiële uitgave van de provincie Drenthe

Nr. 9559
17 december
2020

Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Gedeputeerde Staten van Drenthe;

gelet op de Algemene subsidieverordening 2017 en de Algemene wet bestuursrecht;

BESLUITEN:

de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe vast te stellen.

Dit besluit treedt in werking op 1 januari 2021 en vervalt van rechtswege op 31 december 2022.

Gedeputeerde Staten voornoemd,

mevrouw drs. J. Klijnsma, voorzitter
W.F. Brenkman MSc, secretaris

Assen, 15 december 2020
Kenmerk: 5.17/2020002579

Uitgegeven: 17 december 2020

Subsidieregeling "Voorkomen schade door wolven provincie Drenthe."

Artikel 1.1 Begripsbepalingen

In deze subsidieregeling wordt verstaan onder:

a. Asv: Algemene subsidieverordening Drenthe 2017;
b. Faunaschade Preventiekit module wolven: overzicht van preventieve maatregelen om schade door wolven te voorkomen en beperken zoals gepubliceerd op de website van BIJ12;
c. Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe: door Gedeputeerde Staten ingestelde adviescommissie bestaande uit vertegenwoordigers van de schapensector, landbouw- en natuurorganisaties, welke zich in zet voor preventieve maatregelen om schapen te beschermen tegen een aanval van de wolf;
d. landbouw de-minimisverordening: Verordening (EU) Nr. 1408/2013 van de Commissie van 18 december 2013 inzake de toepassing van de artikelen 107 en 108 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie op de-minimissteun in de landbouwsector;
e. wolfwerende afrastering: afrastering om aanvallen van wolven op schapen en geiten te voorkomen;
f. wolvenrisicogebied: door Gedeputeerde Staten van Drenthe vastgesteld gebied waar schade op risico door een wolf aannemelijk is.

Artikel 1.2 Toepassingsbereik Asv

Met uitzondering van artikel 2.7, lid 1, onder f is de Asv op het verstrekken van subsidies op grond van deze regeling van toepassing.

Artikel 2 Doel

De subsidie heeft tot doel het stimuleren van de aanschaf van wolfwerende afrastering door schapen- en geitenhouders ter voorkoming van schade door wolven.

Artikel 3 Subsidiabele activiteiten
Gedeputeerde Staten kunnen een subsidie verstrekken voor:
a. het aanschaffen en/of aanpassen van een vaste wolfwerende afrastering
b. het aanschaffen van een verplaatsbare wolfwerende afrastering
c. het aanschaffen van een automatisch oprolsysteem bij een verplaatsbaar wolfwerende afrastering

Artikel 4 Doelgroep
Subsidie wordt uitsluitend verstrekt aan schapen- en geitenhouders in een wolvenrisicogebied die in het Identificatie- en Registratiesysteem van dieren staan geregistreerd.

Artikel 5 Aanvraag
Een aanvraag voor subsidie wordt schriftelijk en ondertekend ingediend met behulp van een door Gedeputeerde Staten vastgesteld aanvraagformulier en gaat vergezeld van de in het formulier aangegeven bescheiden.

Artikel 6 Weigeringsgronden
Een subsidie wordt geweigerd indien:
a. de aanvrager al een bijdrage heeft ontvangen van de Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe voor het aanschaffen en/of aanpassen van hetzelfde raster;
b. de aanvrager al eerder een subsidie op basis van deze regeling heeft ontvangen.

Artikel 7 Toetsingscriteria
Om voor subsidie in aanmerking te komen, wordt voldaan aan de volgende vereisten:
a. de vaste wolfwerende afrastering wordt gebruikt op percelen binnen het door Gedeputeerde Staten aangewezen wolvenrisicogebied;
b. bij een verplaatsbare afrastering is door de aanvrager aannemelijk gemaakt dat zijn dieren binnen het wolvenrisicogebied zullen grazen;
c. de gehele afrastering voldoet aan de Faunaschade Preventiekit module wolven zoals gepubliceerd door BIJ12;
d. de vaste afrastering is geplaatst, uitgebreid of aangepast en de verplaatsbare afrastering is aangeschaft na publicatie van de aanwijzing van het wolvenrisicogebied door Gedeputeerde Staten.

Artikel 8 Subsidiabele kosten
De volgende kosten komen voor subsidie in aanmerking:
a. de kosten van het aanschaffen en/of aanpassen van een vaste wolfwerende afrastering
b. de kosten van het aanschaffen van een verplaatsbare wolfwerende afrastering
c. de kosten van aanschaf van een automatisch oprolsysteem

Artikel 9 Hoogte van de subsidie
1. De subsidie voor een vaste afrastering bedraagt:
   a. € 500,--; en
   b. € 3,-- per strekkende meter met een maximum van € 100,-- per dier, waarbij voor het totaal aantal dieren wordt uitgegaan van het gemiddeld geregistreerd aantal schapen en geiten in het Identificatie- en Registratiesysteem van dieren over een periode van twee jaar voorafgaand aan het moment van het indienen van de aanvraag.

2. De subsidie voor een verplaatsbare afrastering bedraagt:
   a. € 30,-- per dier, waarbij voor het totaal aantal dieren wordt uitgegaan van het gemiddeld geregistreerd aantal schapen en geiten in het Identificatie- en Registratiesysteem van dieren over een periode van twee jaar voorafgaand aan het moment van het indienen van de aanvraag; en

b. € 4.000,-- als de verplaatsbare afrastering een afrastering met draden is waarvoor ook een automatisch oprolsysteem is aangeschaft en de verplaatsbare afrastering op het moment van indienen van de aanvraag wordt gebruikt voor minimaal honderd schapen en/of geiten.

3. De subsidie bedraagt maximaal € 20.000,-- per schapen- en geitenhouder.
4. Het gemiddeld aantal schapen en geiten, bedoeld in dit artikel, wordt naar boven afgerond op hele aantallen.

Artikel 10 Verdeelsystematiek

1. Subsidie wordt verdeeld op volgorde van datum van binnenkomst van de subsidieaanvragen.
2. Voor zover door verstrekking van subsidie voor aanvragen, die op dezelfde dag zijn ontvangen, het subsidieplafond wordt overschreden, wordt de onderlinge rangschikking van die aanvragen vastgesteld door middel van loting.

Artikel 11 Subsidieplafond

Het subsidieplafond bedraagt voor de looptijd van de regeling € 200.000,--.

Artikel 12 Verplichtingen van de subsidieontvanger

De subsidieontvanger is verplicht de afrastering binnen 3 maanden na subsidieverlening te plaatsen of aan te passen en in gebruik te nemen.

Artikel 13 Staatssteun

Subsidie die wordt aangevraagd door ondernemingen in de landbouwsector wordt slechts verstrekt voor zover dit mogelijk is met toepassing van de landbouw de-minimisverordening.

Artikel 14 Inwerkingtreding en horizonbepaling

Deze subsidieregeling treedt in werking op 1 januari 2021 en vervalt van rechtswege op 31 december 2022.

Toelichting

Het is voor een schapen-, geitenhouder mogelijk subsidie aan te vragen voor meerdere vaste en mobiele afrasteringen met bijbehorende oprolsystemen als voldaan wordt aan de gestelde voorwaarden tot een maximumbedrag van € 20.000,--. Er mag gedurende de looptijd van deze regeling slechts eenmaal worden aangevraagd.

Elke Nederlandse schapen- of geitenhouder moet een Uniek Bedrijfsnummer (UBN) hebben en in het Identificatie- en Registratiesysteem van dieren (schapen/geiten) geregistreerd staan. Dit systeem wordt in deze regeling gebruikt om te bepalen hoeveel dieren een schapen en/of geitenhouder in de periode voor de subsidieaanvraag in zijn bezit had. RVO beheert dit systeem.
Om voor deze subsidieregeling in aanmerking te komen is het niet noodzakelijk dat de dieren bedrijfsmatig worden gehouden, ook particulieren komen voor deze regeling in aanmerking.

Aanvragen mogen zowel voor- als na plaatsing van het raster worden ingediend. Wel moet het raster binnen 3 maanden na subsidieverlening zijn geplaatst. De subsidie wordt bij verlening direct vastgesteld en uitbetaald.

Op moment van inwerkingtreding van deze regeling heeft Gedeputeerde Staten een risicogebied voor wolven aangewezen. Informatie over dit risicogebied is te vinden op de provinciale website.

In de Faunaschade Preventiekit Module wolven staan eisen opgenomen waaraan het raster moet voldoen https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-wolven/.
De lengte van de afrastering is medebepalend voor de hoogte van de subsidie. Het betreft hier niet de lengte van het gebruikte draad (bijvoorbeeld bij toepassing van meerdere draden boven elkaar).

Agpt. 3.14 / 201500138g

GS nota
9 maart 2015
Wolf in Drenthe/Groningen

Sinds enkele dagen is vanuit Duitsland een wolf in Nederland aanwezig. De wolf is ons land binnen gekomen via Drenthe en is door Drenthe naar Groningen getrokken. Het bijzondere aan deze wolf is dat het dier a-typisch gedrag vertoont wat niet overeenkomt met een wilde wolf. Het gedrag van de wolf is dusdanig dat het mogelijk een gevaar oplevert voor de openbare veiligheid.

Op basis van openbare orde en veiligheid is met betreffende burgemeester en het Miniserie van EZ afgesproken het dier te verdoven en te voorzien van een zender. Uitvoering van het verdoven zal worden gedaan door verdovingsdeskundigen van de politie en samenwerking met de dierenarts van Artis. Deskundigen uit Duitsland zullen een zender aanbrengen, bloed afnemen en weefselmonsters nemen. Hiermee kan onder andere de conditie van het dier en de herkomst worden vastgesteld. Het onderzoek zal naar verwachting enkele weken duren. In de tussentijd kan het gedrag van het dier worden gemonitord met de zender.

Daarnaast wordt verkend of de situatie kan worden benut om het dier in overleg met deskundigen uit Duitsland en Zweden geconditioneerd met als doel het dier schuwer te maken voor de mens.

Na vangst in Nederland zal het dier in Drenthe worden uitgezet, ook als het dier in Groningen wordt gevangen. Drenthe biedt ecologisch meer geschikt leefgebied dan Groningen. De provincie Drenthe draagt zorg voor het uitzetten van de wolf. Inmiddels is er afstemming op dit punt met de des betreffende terrein beherende organisatie.

Het verdoven en uitzetten is afgestemd met EZ en de provincies Groningen en Drenthe.

Beslispunten:

1. Kennis nemen van het verdoven en zenderen van de wolf door de politie onder verantwoordelijkheid van de gezamenlijke overheden.
2. Instemmen met gecontroleerd uitzetten in Drenthe in afstemming met EZ;
3. Volgen van de gezenderde wolf ten behoeve openbare orde en veiligheid.

Bijlagen bijgevoegd ter informatie:
Persbericht provincie Drenthe

ad 1. gebeurt : kennisgenomen
2. akkoord, met een aantekening van Henk Brink en Henk vd Beer die het dier graag in Groningen willen uitzetten omdat de wolf daar gevangen en

Besluit van gedeputeerde staten van Drenthe van:
16-3-'15

Persbericht zaterdag 7 maart 2015

Wolf gesignaleerd in Drenthe

Inhoud

Sinds vanmorgen is een wolf afkomstig uit Duitsland gesignaleerd op verschillende plaatsen in Drenthe. De laatste waarnemingen van de wolf zijn in de omgeving van Schoonoord richting Assen. De wolf is een beschermd dier en is welkom in Drenthe. De provincie Drenthe houdt zo goed mogelijk in de gaten waar het dier zich bevindt, omdat dit de eerste wolf sinds 2 eeuwen is die in Nederland rondloopt.

Uit contacten met de autoriteiten en wolvendeskundigen uit Duitsland blijkt dat de wolf de laatste weken enkele honderden kilometers heeft afgelegd. Daarbij zijn geen opvallende incidenten gebeurd. Het beeld tot nu toe is dat het geen schuwe wolf is. Hij slentert langs wegen en is waarschijnlijk op zoek naar een bosrijke omgeving. Het dier trekt hierbij over grote afstanden naar nieuwe leefgebieden. Dat is voor jonge wolven gebruikelijk.

In deze fase heeft de provincie Drenthe de regie. In overleg met deskundigen van Rijk en provincies worden de ontwikkelingen op de voet gevolgd.

Persbericht zondag 8 maart 2015

Wolf nog in Drenthe

Inhoud

De wolf die gisteren in Drenthe aankwam is vanmorgen in de gemeente Aa en Hunze gesignaleerd. Het dier beweegt zich in en rond de bossen, maar ook in de buurt van wegen en bebouwing. De provincie Drenthe blijft de wolf nauwgezet volgen.

De wolf is welkom in Drenthe. Gezien het niet schuwe gedrag en het frequent verschijnen van de wolf zijn enkele richtlijnen voor een ontmoeting van mensen met de wolf van belang. Respecteer de wolf en neem langzaam afstand. Houd de hond aan de lijn. Als de wolf al te dichtbij komt: luid spreken met gebaren. Loop de wolf niet achterna en voer de wolf niet.

De provincie heeft intensief overleg met alle betrokken partijen en deskundigen uit Nederland en Duitsland over de mogelijke vervolgstappen.

Hoewel wolven vooral reeën eten is het niet uitgesloten dat het dier af en toe een schaap zal doden. Schade als gevolg van een wolf wordt vergoed; schade door honden niet.

Agpt. 3.14

GS nota
9 maart 2015
Wolf in Drenthe/Groningen

Sinds enkele dagen is vanuit Duitsland een wolf in Nederland aanwezig. De wolf is ons land binnen gekomen via Drenthe en is door Drenthe naar Groningen getrokken. Het bijzondere aan deze wolf is dat het dier a-typisch gedrag vertoont wat niet overeenkomt met een wilde wolf. Het gedrag van de wolf is dusdanig dat het mogelijk een gevaar oplevert voor de openbare veiligheid.

Op basis van openbare orde en veiligheid is met betreffende burgemeester en het Miniserie van EZ afgesproken het dier te verdoven en te voorzien van een zender. Uitvoering van het verdoven zal worden gedaan door verdovingsdeskundigen van de politie en samenwerking met de dierenarts van Artis. Deskundigen uit Duitsland zullen een zender aanbrengen, bloed afnemen en weefselmonsters nemen. Hiermee kan onder andere de conditie van het dier en de herkomst worden vastgesteld. Het onderzoek zal naar verwachting enkele weken duren. In de tussentijd kan het gedrag van het dier worden gemonitord met de zender.

Daarnaast wordt verkend of de situatie kan worden benut om het dier in overleg met deskundigen uit Duitsland en Zweden geconditioneerd met als doel het dier schuwer te maken voor de mens.

Na vangst in Nederland zal het dier in Drenthe worden uitgezet, ook als het dier in Groningen wordt gevangen. Drenthe biedt ecologisch meer geschikt leefgebied dan Groningen. De provincie Drenthe draagt zorg voor het uitzetten van de wolf. Inmiddels is er afstemming op dit punt met de des betreffende terrein beherende organisatie.

Het verdoven en uitzetten is afgestemd met EZ en de provincies Groningen en Drenthe.

Beslispunten:

1. Kennis nemen van het verdoven en zenderen van de wolf door de politie onder verantwoordelijkheid van de gezamenlijke overheden.
2. Instemmen met gecontroleerd uitzetten in Drenthe in afstemming met EZ;
3. Volgen van de gezenderde wolf ten behoeve openbare orde en veiligheid.

Bijlagen bijgevoegd ter informatie:
Persbericht provincie Drenthe

Besluit van gedeputeerde staten van Drenthe van:
10-3-'15

Persbericht zaterdag 7 maart 2015

Wolf gesignaleerd in Drenthe

Inhoud

Sinds vanmorgen is een wolf afkomstig uit Duitsland gesignaleerd op verschillende plaatsen in Drenthe. De laatste waarnemingen van de wolf zijn in de omgeving van Schoonoord richting Assen. De wolf is een beschermd dier en is welkom in Drenthe. De provincie Drenthe houdt zo goed mogelijk in de gaten waar het dier zich bevindt, omdat dit de eerste wolf sinds 2 eeuwen is die in Nederland rondloopt.

Uit contacten met de autoriteiten en wolvendeskundigen uit Duitsland blijkt dat de wolf de laatste weken enkele honderden kilometers heeft afgelegd. Daarbij zijn geen opvallende incidenten gebeurd. Het beeld tot nu toe is dat het geen schuwe wolf is. Hij slentert langs wegen en is waarschijnlijk op zoek naar een bosrijke omgeving. Het dier trekt hierbij over grote afstanden naar nieuwe leefgebieden. Dat is voor jonge wolven gebruikelijk.

In deze fase heeft de provincie Drenthe de regie. In overleg met deskundigen van Rijk en provincies worden de ontwikkelingen op de voet gevolgd.

Persbericht zondag 8 maart 2015

Wolf nog in Drenthe

Inhoud

De wolf die gisteren in Drenthe aankwam is vanmorgen in de gemeente Aa en Hunze gesignaleerd. Het dier beweegt zich in en rond de bossen, maar ook in de buurt van wegen en bebouwing. De provincie Drenthe blijft de wolf nauwgezet volgen.

De wolf is welkom in Drenthe. Gezien het niet schuwe gedrag en het frequent verschijnen van de wolf zijn enkele richtlijnen voor een ontmoeting van mensen met de wolf van belang. Respecteer de wolf en neem langzaam afstand. Houd de hond aan de lijn. Als de wolf al te dichtbij komt: luid spreken met gebaren. Loop de wolf niet achterna en voer de wolf niet.

De provincie heeft intensief overleg met alle betrokken partijen en deskundigen uit Nederland en Duitsland over de mogelijke vervolgstappen.

Hoewel wolven vooral reeën eten is het niet uitgesloten dat het dier af en toe een schaap zal doden. Schade als gevolg van een wolf wordt vergoed; schade door honden niet.

Agendapunt voor de vergadering van Gedeputeerde Staten van Drenthe

GS-stuk

Algemene gegevens	
Opsteller	[redacted], tst. [redacted]
Team	Natuur en Water
Datum	woensdag 14 november 2018
Uiterste behandeldatum in GS: *Toelichting:*	

Teammanager
Jordan Jumelet
Paraaf en advies *Akkoord:* *Bespreken:*

Verwijzing naar speerpunt collegeakkoord/programma begroting	
nvt	Kies een item

Akkoord portefeuillehouder
Henk Jumelet

Intern voorbereid met
1. Communicatie; [redacted]
2. VTH; [redacted]
3.

Akkoord provinciesecretaris
Wim Brenkman

Archivering	
Datum:	*Registratienummer:*
20-11-2018	nr. 5.2/ 2018002647
	nr.
	nr.

Communicatie
Openbaar: Nee
Persbericht: Nee
Bekendmaking: Niet van toepassing

Onderwerp

Reactie provincie Drenthe op Concept Interprovinciaal Wolvenplan

Advies

1. In te stemmen met de volgende reactie op het concept interprovinciaal wolvenplan om in te brengen in de BACVP van 6 december 2018:
   1.1 Namens de provincie Drenthe in te stemmen met het ongewijzigde schadebeleid met betrekking tot zwervende wolven (alle schade compenseren, geen eigen risico, geen onderscheid tussen beroepsmatige en hobbydierhouders. § 5.4.1 wolvenplan).
   1.2 Namens de provincie Drenthe in te stemmen met het voorgestelde schadebeleid voor territoriale wolven voor de komende drie jaren (alle schade compenseren, geen eigen risico, geen onderscheid tussen beroepsmatige en hobbydierhouders. § 5.4.2 wolvenplan), met na drie jaar interprovinciale evaluatie van deze aanpak.
   1.3 Namens de provincie Drenthe aan te geven kansen te zien in de voorgestelde mogelijkheid om middels een gebiedsproces een pilot te starten ten behoeve van schadepreventie (§ 5.6

en bijlage 4) en dit voorleggen aan Provinciale Staten. Vanuit Drenthe aangeven dat de aantekening zou moeten worden toegevoegd dat het mogelijk moeten zijn een dergelijk proces te starten voordat er een territorium is vastgesteld.

1.4 Namens de provincie Drenthe aan te geven dat in het geval van een gebiedsproces, GS een uitzondering wil maken op de bestaande beleidsregels en het in bijlage 4 opgenomen onderscheid tussen beroeps- en hobbydierhouders wil opheffen voor wat betreft een provinciale financiering van preventieve middelen. Ten minste gedurende de eerste drie jaar.

1.5 Namens de provincie Drenthe de BACVP te verzoeken om de omschreven mogelijkheden tot ingrijpen bij wolven (§ 4.4.1.3) in een separaat document komend jaar verder te laten concretiseren.

2. Provinciale Staten middels de bijgevoegde statenbrief te informeren over dit standpunt en uit te nodigen voor een bijeenkomst om hun te informeren over de inhoud van het concept interprovinciaal wolvenplan.

Beslissing GS

conform

Inleiding

De provincies zijn wettelijk verantwoordelijk voor het natuurbeleid in relatie tot wolven. Dit omvat de aspecten soortenbescherming, monitoring, tegemoetkomingen in faunaschade en het verlenen van ontheffingen. Het concept interprovinciaal wolvenplan dat op 6 december in de BACVP voor ligt is een uitbreiding op het huidige draaiboek, dat gericht is op hoe de provincies om gaan met zwervende wolven. De uitbreiding is noodzakelijk omdat de kans steeds groter wordt dat een wolf zich vestigt in Nederland. Het concept interprovinciaal wolvenplan beschrijft daarom hoe de provincies omgaan met gevestigde wolven, wolvenparen en roedels.

De aanzet voor het uitbreiden van het draaiboek is gegeven in de BACVP van 21 juni is besloten het draaiboek versnelt op te stellen. De eerstvolgende BACVP, 4/5 oktober, is het draaiboek dat toen voor lag besproken en is besloten dat de eerst drie jaar geen wijzigingen in het beleid worden doorgevoerd. Daarnaast is door de BACVP de wens geuit om het in diverse provincies nog eens voor te leggen aan lokale stakeholders of PS. Uiteindelijk zal het concept interprovinciaal wolvenplan moeten worden vastgesteld door het IPO-bestuur.

Parallel aan het landelijke proces vond in Drenthe overleg met de stakeholders plaats. Naar aanleiding van het spoeddebat van het Dagblad van het Noorden zijn er twee bijeenkomsten georganiseerd met lokale stakeholders, op 23 mei en 12 november. In de laatste van die twee bijeenkomsten is het nieuwe concept interprovinciaal wolvenplan voorgelegd aan de stakeholders om samen te praten over de belangrijkste punten die zij uit het draaiboek halen.

Op hoofdlijnen beschrijft het concept interprovinciaal wolvenplan geen veranderingen in het huidige beleid voor de komende drie jaar; alle schade wordt gecompenseerd, dierhouders betalen geen eigen risico en er wordt geen onderscheid gemaakt tussen beroepsmatige en hobbydierhouders. Los daarvan hebben provincies de vrijheid om een pilot te draaien met een gebiedsproces. In zo'n gebiedsproces wordt in de regio waar de wolf zich heeft gevestigd in kaart gebracht welke bedrijven in de buurt een risico vormen en worden gezamenlijk met de sector preventieve maatregelen opgezet, onder subsidie van de provincie. Omdat dit financiële gevolgen heeft valt dit onder verantwoordelijkheid van PS. Daarnaast wordt onder het concept interprovinciale wolvenplan het meldpunt voor wolvenschade verplaatst van Wolven in Nederland naar een gespecialiseerd loket bij BIJ12.

Omdat diverse provincies het plan aan PS hebben aangeboden, al dan niet ter kennisneming, is door diverse provincies een standpunt ingenomen over het draaiboek. Sinds de bijeenkomst met de stakeholders op 12 november wordt de vraag om een standpunt van de provincie Drenthe ook alleen maar groter. Dit vormt de aanleiding van dit stuk.

Advies

1. In te stemmen met de volgende reactie op het concept interprovinciaal wolvenplan om in te brengen in de BACVP van 6 december 2018:
   1.1 Namens de provincie Drenthe in te stemmen met het ongewijzigde schadebeleid met betrekking tot zwervende wolven (alle schade compenseren, geen eigen risico, geen onderscheid tussen beroepsmatige en hobbydierhouders. § 5.4.1 wolvenplan).
   1.2 Namens de provincie Drenthe in te stemmen met het voorgestelde schadebeleid voor territoriale wolven voor de komende drie jaren (alle schade compenseren, geen eigen risico,

geen onderscheid tussen beroepsmatige en hobbydierhouders. § 5.4.2 wolvenplan), met na drie jaar interprovinciale evaluatie van deze aanpak.

1.3 Namens de provincie Drenthe aan te geven kansen te zien in de voorgestelde mogelijkheid om middels een gebiedsproces een pilot te starten ten behoeve van schadepreventie (§ 5.6 en bijlage 4) en dit voorleggen aan Provinciale Staten. Vanuit Drenthe aangeven dat de aantekening zou moeten worden toegevoegd dat het mogelijk moeten zijn een dergelijk proces te starten voordat er een territorium is vastgesteld.

1.4 Namens de provincie Drenthe aan te geven dat in het geval van een gebiedsproces, GS een uitzondering wil maken op de bestaande beleidsregels en het in bijlage 4 opgenomen onderscheid tussen beroeps- en hobbydierhouders wil opheffen voor wat betreft een provinciale financiering van preventieve middelen. Ten minste gedurende de eerste drie jaar.

1.5 Namens de provincie Drenthe de BACVP te verzoeken om de omschreven mogelijkheden tot ingrijpen bij wolven (§ 4.4.1.3) in een separaat document komend jaar verder te laten concretiseren.

2. Provinciale Staten middels de bijgevoegde statenbrief te informeren over dit standpunt en uit te nodigen voor een bijeenkomst om hun te informeren over de inhoud van het concept interprovinciaal wolvenplan

Doelstelling uit de begroting

nvt

Argumenten

1.1. Dit betreft voortzetting van het vigerende beleid voor zwervende wolven. Zowel onder de provincies als onder de stakeholders is hiervoor breed draagvlak en geen punt van discussie.

1.2. Deze beleidskeuze is in de BACVP van 4 oktober 2018 bestuurlijk afgesproken en daarmee nu het uitgangspunt voor de provincies. Daarnaast is door de Drentse stakeholders aangegeven dat ze duidelijkheid behoeven over of dit plan voor de voorzienbare tijd in deze vorm blijft het dan wel of het na een bepaalde termijn nog geëvalueerd wordt.

1.3. a) Drentse stakeholders voelen grote urgentie om te starten met gebiedsprocessen. Het al of niet starten (en financieren) van een gebiedsproces voor preventie is een in het plan genoemde *mogelijkheid*. Na besluitvorming in GS zal er een voorstel om hier financiële middelen voor beschikbaar te stellen aan PS worden voorgelegd.
b) Drentse stakeholders geven aan dat het belangrijk is om zo vroeg mogelijk te starten met preventieve maatregelen. De in het wolvenplan genoemde pilot is in § 5.6 beperkt tot voorzienbare situaties (na het vaststellen van een territorium). Het wolvenplan verbiedt een provincie niet om al in een eerder stadium te starten maar het is goed om deze optie bestuurlijk te benoemen om andere provincies niet te verrassen in geval Drenthe daadwerkelijk eerder zou starten.

1.4 De in bijlage 4 genoemde (volledig) eigen bijdrage aan preventie door hobbydierhouders komt overeen met bestand beleid maar wijkt af van de wensen van Drentse stakeholders. Provincies die het verschil tussen hobby- en beroepshouder wél gelijk willen trekken hebben onder het concept interprovinciaal wolvenplan al de vrijheid om ook preventieve middelen voor

hobbydierhouders te financieren. Er hoeven geen tekstuele wijzigingen te worden gedaan maar gezien er een uitzondering gemaakt wordt op bestaande regels, en om andere provincies niet te verrassen, is het goed om bestuurlijk in de BACVP te melden dat, als Drenthe een gebiedsproces voor preventie zou willen starten, wij voorstander zijn van het gelijk behandelen van hobbyhouders voor ten minste de eerste termijn van het plan (3 jaar).

1.5 In het wolvenplan is in tabellen aangegeven hoe wordt omgegaan met wolven in situaties die bepaalde conflicten opleveren met mensen, honden of vee. Het nader uitwerken van deze tabellen komt tegemoet aan de Drentse stakeholders die aangeven dat de gegeven definities nog nader toegelicht zouden moeten worden en zorgen dat in interprovinciaal verband gelijk gehandeld wordt.

2. Het concept interprovinciaal wolvenplan is vanaf 31 oktober 2018 openbaar geworden. In een aantal provincies is het plan al of niet op verzoek van PS zelf aan de Staten toegezonden. Aangezien PS betrokken zal zijn bij de keuze voor gebiedsprocessen zullen de Staten op enig moment geïnformeerd moeten worden. Formeel is dit pas na vaststelling van het plan in het IPO-bestuur aan de orde. Dit neemt niet weg dat informeel bijpraten van PS in een eerdere fase wenselijk kan zijn om draagvlak te bevorderen voor de wijze waarop Drenthe met de wolf en het wolvenplan om wil gaan.

Tijdsplanning

In de BACVP van 6 december worden de reacties van de verschillende provincies op het wolvenplan besproken. Daarna wordt het wolvenplan overgedragen aan het IPO-bestuur ter vaststelling. De streefdatum voor vaststelling in IPO-bestuur is de vergadering van 23/24 januari, afhankelijk van de BACVP-vergadering van 6 december. Tussen de BACVP en de bijeenkomst van het IPO-bestuur wordt PS bijgepraat.

Financiën

Het aangeven dat de provincie Drenthe kansen ziet in het starten van een gebiedsproces indien PS hiermee instemmen (1.3) kan verwachtingen wekken waardoor een financiële verplichting ontstaat. Op dit moment ontbreken hiervoor de middelen en op voorstel van GS is het aan PS om in te stemmen hier financiële middelen voor beschikbaar te stellen. Een dergelijk proces vereist ook extra ook capaciteit. Die ruimte is er op dit moment niet. Ook hiervoor moeten eventueel middelen beschikbaar worden gesteld.

Bijlagen

Bijlagen

0. Voorstel statenbrief reactie concept interprovinciaal wolvenplan.
1. Concept Interprovinciaal Wolvenplan
2. Concept verslag ronde tafel bijeenkomst 12 november
3. Concept verslag BACVP 4/5 oktober 2018 voor onderdeel wolvenplan

Risico's

1.1 Dit punt kent geen risico's.
1.2 Dit punt kent geen risico's.
1.3 Het innemen van het standpunt over het gebiedsproces schept mogelijk verwachtingen bij de stakeholders terwijl PS hier dan nog wel mee moeten instemmen. Daarnaast kent het uitvoeren van een dergelijk gebiedsproces vóór zich een wolf gevestigd heeft maatschappelijke risico's die opgenomen zijn onder kanttekeningen van de organisatie.
1.4 Het gelijk subsidiëren van hobby en beroepshouders staat haaks op het Drentse Flora en Fauna beleidsplan, de beleidsregels Faunaschade en de wetsgeschiedenis waarin schade bij hobbyhouders als overlast wordt beschouwd. Het opheffen van het onderscheid in het geval van de wolf zal tot onbegrip leiden bij hobbyhouders die schade ondervinden van andere beschermde diersoorten.
1.5 Dit punt kent geen risico's.

2. Het informeel bijpraten van PS kent geen risico's.

Kanttekeningen vanuit de organisatie

Betreffende het opheffen van het onderscheid tussen hobby- en beroepshouders (1.1, 1.2, 1.4)
De huidige keuzes die gemaakt zijn ten aanzien van betaling van schade bij hobbyhouders staat haaks op het huidige Flora- en Faunabeleidsplan Drenthe, de beleidsregels van BIJ12 Unit Faunafonds en de wetsgeschiedenis. Dit kan leiden tot verontwaardiging bij hobbyhouders die schade ondervinden van andere beschermde diersoorten waarvan schadeclaims zijn afgewezen omdat ze hobbyhouder waren. Ook zijn in Drenthe de afgelopen jaren ontheffingsaanvragen van hobbyhouders van vee afgewezen onder verwijzing naar het Flora- en faunabeleidsplan waar hun schade als "overlast" wordt beschouwd.

Het uitvoeren van een pilot gebiedsproces vóór zich een wolf heeft gevestigd.
Het uitvoeren van een gebiedsproces voor een wolf zich gevestigd heeft in een territorium stelt de provincie voor een lastige keuze: Voor een vroegtijdige pilot met een gebiedsproces zal een bepaald gebied aangewezen moet worden waarin deze pilot plaats gaat vinden. Dit betekent dat er ook een deel van de provincie uitgesloten zal worden van deelname. Indien uiteindelijk zich wél een wolf vestigt in een gebied waar géén gebiedsproces heeft gedraaid zou dit tot onbegrip kunnen leiden. Deze situatie zal bij het plannen van het proces in acht moeten worden genomen.

Tekst openbare besluitenlijst

Het college van gedeputeerde staten heeft besloten de volgende reactie op het concept interprovinciaal wolvenplan in te brengen in de BACVP van 6 december:

1.1 Namens de provincie Drenthe in te stemmen met het ongewijzigde schadebeleid met betrekking tot zwervende wolven (alle schade compenseren, geen eigen risico, geen onderscheid tussen beroepsmatige en hobbydierhouders. § 5.4.1 wolvenplan).
1.2 Namens de provincie Drenthe in te stemmen met het voorgestelde schadebeleid voor

territoriale wolven voor de komende drie jaren (alle schade compenseren, geen eigen risico, geen onderscheid tussen beroepsmatige en hobbydierhouders. § 5.4.2 wolvenplan), met na drie jaar interprovinciale evaluatie van deze aanpak.

1.3 Namens de provincie Drenthe aan te geven kansen te zien in de voorgestelde mogelijkheid om middels een gebiedsproces een pilot te starten ten behoeve van schadepreventie (§ 5.6 en bijlage 4) en dit voorleggen aan Provinciale Staten. Vanuit Drenthe aangeven dat de aantekening zou moeten worden toegevoegd dat het mogelijk moeten zijn een dergelijk proces te starten voordat er een territorium is vastgesteld.

1.4 Namens de provincie Drenthe aan te geven dat in het geval van een gebiedsproces, GS een uitzondering wil maken op de bestaande beleidsregels en het in bijlage 4 opgenomen onderscheid tussen beroeps- en hobbydierhouders wil opheffen voor wat betreft een provinciale financiering van preventieve middelen. Ten minste gedurende de eerste drie jaar.

1.5 Namens de provincie Drenthe de BACVP te verzoeken om de omschreven mogelijkheden tot ingrijpen bij wolven (§ 4.4.1.3) in een separaat document komend jaar verder te laten concretiseren.

Aan:
de voorzitter en leden van
Provinciale Staten van Drenthe

Assen, @
Ons kenmerk @
Behandeld door [redacted] (0592) [redacted]
Onderwerp: Reactie Concept Interprovinciaal Wolvenplan.
Status: Ter informatie

Geachte voorzitter/leden,

Hierbij informeren wij u over de reactie van het college van Gedeputeerde Staten op het concept interprovinciaal wolvenplan zoals deze zal worden ingebracht in de bestuurlijke adviescommissie vitaal platteland (BACVP) van 6 december 2018.

De provincies zijn wettelijk verantwoordelijk voor het natuurbeleid in relatie tot wolven. Dit omvat de aspecten soortenbescherming, monitoring, tegemoetkomingen in faunaschade en het verlenen van ontheffingen. Het concept interprovinciaal wolvenplan dat op 6 december in de BACVP wordt besproken is een uitbreiding op het huidige draaiboek, dat gericht is op hoe de provincies om gaan met zwervende wolven. Deze uitbreiding is noodzakelijk omdat de kans steeds groter wordt dat een wolf zich vestigt in Nederland waardoor de voorspelbaarheid van conflicten met andere belangen verschuift. Het concept interprovinciaal wolvenplan beschrijft daarom hoe de provincies omgaan met gevestigde wolven, wolvenparen en roedels.

Parallel aan het landelijke proces vond in Drenthe overleg met de stakeholders plaats. Naar aanleiding van het spoeddebat van het Dagblad van het Noorden (op 16 april 2018 in Balloo) zijn er twee bijeenkomsten georganiseerd met lokale stakeholders, op 23 mei en 12 november. In de laatste van die twee bijeenkomsten is het concept interprovinciaal wolvenplan voorgelegd aan de stakeholders om samen te praten over de belangrijkste punten die zij uit het draaiboek halen.

Wij hebben besloten de volgende reactie op het concept interprovinciaal wolvenplan in te brengen in de BACVP van 6 december:

1.1 Wij zullen instemmen met het ongewijzigde schadebeleid met betrekking

tot zwervende wolven (alle schade compenseren, geen eigen risico, geen onderscheid tussen beroepsmatige en hobbydierhouders. § 5.4.1 wolvenplan).

1.2 Wij zullen instemmen met het voorgestelde schadebeleid voor territoriale wolven voor de komende drie jaren (alle schade compenseren, geen eigen risico, geen onderscheid tussen beroepsmatige en hobbydierhouders. § 5.4.2 wolvenplan), met na drie jaar interprovinciale evaluatie van deze aanpak.

1.3 Wij zullen aangeven kansen te zien in de voorgestelde mogelijkheid om middels een gebiedsproces een pilot te starten ten behoeve van schadepreventie (§ 5.6 en bijlage 4) en dit voorleggen aan u, Provinciale Staten. Daarnaast zullen wij aangeven dat de aantekening zou moeten worden toegevoegd dat het mogelijk moeten zijn een dergelijk proces te starten voordat er een territorium is vastgesteld.

1.4 Wij zullen aangeven dat in het geval van een gebiedsproces, wij een uitzondering willen maken op de bestaande beleidsregels en het in bijlage 4 opgenomen onderscheid tussen beroeps- en hobbydierhouders. Tenminste gedurende de eerste drie jaar willen wij hier geen onderscheid maken voor wat betreft een provinciale financiering van preventieve middelen.

1.5 Wij zullen de BACVP verzoeken om de omschreven mogelijkheden tot ingrijpen bij wolven (§ 4.4.1.3) in een separaat document komend jaar verder te laten concretiseren.

In de BACVP van 6 december zullen de reacties van de verschillende provincies worden besproken. Uiteindelijk zal het interprovinciaal wolvenplan moeten worden vastgesteld door het IPO-bestuur begin volgend jaar.

Om u bij te praten over de inhoud van het concept interprovinciaal wolvenplan ; nodigen voor een informatiebijeenkomst / wij u binnenkort uit

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,

, secretaris , voorzitter

Bijlage 1

Interprovinciaal Overleg

Interprovinciaal wolvenplan

Versie 17 oktober 2018

Onder embargo tot 31 oktober 2018

Inhoud

Inhoud 3

1.0 Inleiding 5

1.1 Voorgeschiedenis van dit wolvenplan 5

1.2 Werkwijze voor dit wolvenplan 6

1.3 Voornaamste wettelijke kaders 7

1.4 Bevoegdheden en mandatering 7

1.5 Aanwezigheid van de wolf in Europa 8

2.0 Samenwerking 9

2.1 In Nederland 9

2.2 Binnen Europa 10

3.0 Communicatie 11

3.1 Leidende communicatieprincipes 11

4.0 Soortenbescherming 13

4.1 Wettelijke bescherming 13

4.2 Gunstige staat van instandhouding 13

4.3 Actieve Soortenbescherming 13

4.4 Afwijking van de bescherming: ontheffing- en vergunningverlening 15

5.0 Schade en preventie bij landbouwhuisdieren 22

5.1 Schaderisico 22

5.2 Voorkomen van schade 22

5.3 Beoordeling van de situatie, was het een wolf? 22

5.4 Tegemoetkoming in de schade 23

5.5 Ondersteuning van preventie met tijdelijke maatregelen 25

5.6 Ondersteuning van structurele maatregelen, pilot gebiedsplannen 25

6.0 Monitoring en rapportage 27

6.1 Monitoring 27

6.2 Doel van wolvenmonitoring 27

6.3 Standaard voor wolvenmonitoring 27

6.4 Monitoring van zwervende wolven 27

6.5 Monitoring van territoriale wolven 28

6.6 Rapportage van wolvenmonitoring 29

6.7 Verwerking en opslag van wolvenmateriaal en data 30

6.8 Bijzonder onderzoek 30

CONCEPT

1.0 Inleiding

De provincies zijn wettelijk verantwoordelijk voor het natuurbeleid in relatie tot wolven. Dit omvat de aspecten soortenbescherming, monitoring, tegemoetkomingen in faunaschade en het verlenen van ontheffingen.
Sinds 1996 komen er weer wolven in ons buurland Duitsland voor. Nadat daar in 2000 de eerste voortplanting werd geconstateerd heeft er een snelle uitbreiding van het leefgebied van de wolf plaatsgevonden. Het werd daardoor steeds waarschijnlijker dat er ook wolven in Nederland gesignaleerd zouden worden. Inmiddels is dat met enige regelmaat gebeurd: in 2015 verbleef een jonge wolf die geboren was in Duitsland enige dagen in de provincies Drenthe en Groningen. Vervolgens zijn er in 2016, 2017 en in 2018 zwervende wolven in verschillende delen van Nederland aangetroffen. Driekwart van de provincies heeft momenteel een of meerdere wolven op bezoek gehad.
De terugkeer van de wolf verloopt niet onopgemerkt. Ervaring in binnen- en buitenland leert dat er vrijwel geen diersoort is die via de (sociale)media keer op keer zulke vette koppen haalt en blijft halen. Dat is logisch: de wolf heeft een grote mythische betekenis. Deze is lang niet altijd gebaseerd op feiten maar verklaard wel veel emoties. Omdat we al generaties lang zonder wolven leven ontstaan er ook problemen. Het meest in het oog springende vraagstuk is hoe we zowel de wolf als landbouwhuisdieren kunnen beschermen. De huidige landbouwpraktijk is immers niet meer ingesteld op de aanwezigheid van wolven. Als een wolf wordt waargenomen of als vee is aangevallen dan levert dat vanuit de samenleving veel vragen, meningen, emoties en discussies op. Gelet op de wettelijke taken wordt dan ook aan de provincies gevraagd: "wat gaan jullie doen?"

De ervaring van de afgelopen jaren leert dat een gezamenlijk wolvenplan of draaiboek een belangrijk instrument is om bij een diersoort als de wolf, die binnen enkele dagen door meerdere provincies kan zwerven, eenduidig beleid te voeren. De ervaring leert ook dat we nog keer op keer nieuwe dingen leren en situaties treffen die niet zijn voorzien. Vanuit de wettelijke taken: bescherming van de wolf en zorg voor schadegevallen, is het telkens mogelijk gebleken om ook in nieuwe situaties oplossingen te bedenken. Zo moet ook dit nieuwe wolvenplan worden gelezen. Het is geen wet van Meden en Perzen, maar een hulpmiddel van waaruit in standaardsituaties snel gehandeld kan worden en in uitzonderingsgevallen een oplossingsdenkrichting wordt geboden. Het voorliggende wolvenplan zal als daar aanleiding toe bestaat worden herijkt en aangepast.

Dit wolvenplan is primair geschreven voor de provincies zelf. Het geeft richting aan gezamenlijk beleidsuitvoering van provinciale taken rondom de wolf. Dit plan biedt de provincies de basis om beleid formeel te verankeren in bijvoorbeeld verordeningen of beleidsregels. Andere organisaties of personen kunnen er hopelijk ook hun voordeel mee doen maar zijn niet aan dit plan gebonden, tenzij er sprake is van een formele overeenkomst of gezagsverhouding op basis van dit plan of de wet.

1.1 Voorgeschiedenis van dit wolvenplan

Om voorbereid te zijn op de komst van de wolf in Nederland hebben Rijk, provincies en BIJ12 in 2011 opdracht gegeven aan onderzoeksbureau Alterra om de mogelijke consequenties van de komst van de wolf naar Nederland te verkennen. De Regiegroep Wolf, bestaande uit vertegenwoordigers van Rijk, provincies en BIJ12, heeft de uitvoering begeleid. Het verkennende rapport van Alterra verscheen in 2012 (Groot Bruinderink et al., 2012).
Als uitvloeisel van de verkenning heeft Alterra samen met het platform Wolven in Nederland (WiN) en de universiteiten van Tilburg en Maastricht in opdracht van het Rijk een 'Voorstel voor een wolvenplan voor Nederland' opgesteld (Groot Bruinderink en Lammertsma 2013). Dit rapport was

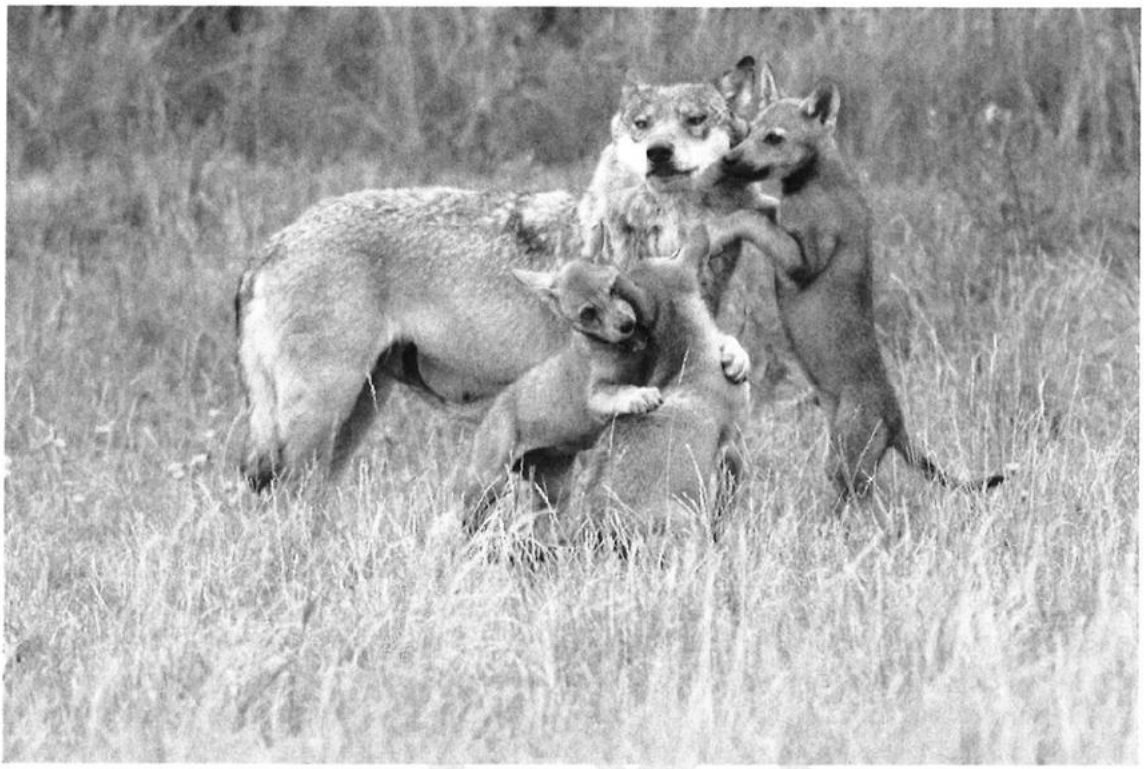

foto: wolf met jongen, dit wolvenplan gaat ook al in op de aanwezigheid van een territoriaal wolvenpaar met jongen.

1.3 Voornaamste wettelijke kaders

De wolf is aangewezen als strikt beschermde soort in het Verdrag van Bern[i] en in Bijlage II en IV van de Habitatrichtlijn. Een ander internationaal juridisch kader vormt het verdrag van Washington (CITES[ii]). Dat verdrag is relevant voor het vervoeren van dode of levende wolven of delen daarvan. Binnen Europa wordt, afhankelijk van de specifieke status van de wolf in de habitatrichtlijn[iii], op verschillende wijze invulling gegeven aan de bescherming van wolven, in de praktijk loopt dit uiteen van strikte bescherming tot een bepaalde mate van getalsmatig beheer.
Op 30 juni 2014 is de wolf in Nederland aangewezen als beschermde inheemse diersoort (Staatscourant 18306). Het opzettelijk doden, vangen of verstoren van wolven is verboden op grond van artikelen 3.5 en 3.6 van de Wet natuurbescherming. Voor bestaande houders van in gevangenschap geboren en gefokte wolven wordt vrijstelling verleend van het verbod om de dieren of daarvan afkomstige producten, onder zich te hebben.
Op grond van artikel 7.8 van de Wet natuurbescherming is de Nederlandse strafwet van toepassing op eenieder die zich in de exclusieve economische zone schuldig maakt aan overtreding van regels gesteld bij of krachtens de artikelen 3.5 en 3.6 van deze wet.
Deze en andere wetgeving die van toepassing is staat verderop in dit wolvenplan verder uitgewerkt.

1.4 Bevoegdheden en mandatering

Provincies zijn verantwoordelijk voor het beleid ten aanzien van wolven op het Nederlandse grondgebied, tenzij in dit wolvenplan of op basis van wetgeving expliciet is aangeven dat de verantwoordelijkheid elders ligt of in bepaalde situaties naar een andere autoriteit overgaat. Ook zijn de provincies verantwoordelijk voor het beleid met betrekking tot de tegemoetkoming in de landbouwschade die door wilde dieren, waaronder de wolf, wordt veroorzaakt.

2.0 Samenwerking

'Samen kom je verder.' De grote actieradius van wolven maakt samenwerking op verschillende schaalniveaus ook nodig. Bijvoorbeeld samenwerking tussen dierhouders die zich door het maken van gezamenlijke afspraken over preventie beter kunnen voorbereiden op bescherming van het vee. Of de samenwerking tussen en met provincies om haar wettelijke taken goed te kunnen uitvoeren. Met een aantal organisaties en partners organiseren de provincies een structurele samenwerking, gebaseerd op wettelijke taken. Met andere organisaties en partners is de samenwerking minder formeel of incidenteel, gericht op bijvoorbeeld communicatie over wolven of de betrokkenheid van vrijwilligers bij wolf-gerelateerde zaken.

2.1 In Nederland

Elke provincie is vanuit de Wet natuurbescherming zelfstandig verantwoordelijk voor de uitvoering van beleid voor de wolfvi. Omdat wolven grote afstanden afleggen en ook territoria zich niet aan provinciegrenzen hoeven te houden is een interprovinciale samenwerking en beleidsuitvoering gewenst. De samenwerking verloopt via het Interprovinciaal overleg (IPO) en gezamenlijke uitvoeringstaken zijn belegd bij BIJ12. Daarbij wordt via het IPO afstemming van beleid gezocht, dit wolvenplan is daarvan een voorbeeld.

De gezamenlijke uitvoeringsorganisatie BIJ12 van de provincies heeft uitvoeringstaken op het gebied van monitoring, databeheer, onderzoek, preventie en afhandeling van faunaschades. BIJ12 wordt hierin aangestuurd door de provincies en kan gemandateerd ook namens de provincies als opdrachtgever fungeren voor werkzaamheden die door derden worden verricht. Een voorbeeld daarvan is het taxeren van schades ten behoeve van tegemoetkomingen.

De provincies voorzien in de nabije toekomst een verdere toename van rondzwervende wolven, met bijbehorende kans op faunaschades en een toenemende kans op territoriale vestigingen van wolven. In de voorgaande jaren zijn verschillende taken, zoals een wolvenmeldpunt, enige monitoring en een structuur voor het beoordelen en afhandelen van schademeldingen belegd bij bestaande organisaties, zoals Wolven in Nederland, de Zoogdiervereniging, Wageningen Environmental Research (WENR) en BIJ12. Het wordt door de provincies gewenst geacht om in de toekomst, dit vanuit de overheid sterker te organiseren en verder te professionaliseren. Daarbij wordt gekozen voor het versterken van de bestaande uitvoeringsorganisatie BIJ12. Omdat in BIJ12 nu al meerdere wolf-gerelateerde zaken samen komen en een professionele en onafhankelijke taakinvulling belangrijks is, kan hier op de meest efficiënte wijze invulling worden gegeven. Enkele formele taken die begin 2018 nog in opdracht bij externe partners zijn belegd zullen dan op termijn overgaan naar BIJ12, bijvoorbeeld het wolvenmeldpunt. Het streven is gericht op een volledig operationele loketfunctie in 2020. De voorgestelde taakafbakening van een wolvenloket bij BIJ12 is opgenomen in bijlage 3.

Voor een aantal regelmatig voorkomende uitvoeringswerkzaamheden is zeer specialistische kennis of materiaal noodzakelijk waarover BIJ12 niet zelf beschikt. Te denken valt aan secties op dode wolven en DNA-onderzoek. Hiervoor is samenwerking geregeld met instituten als Wageningen Environmental Research (WENR) en het Dutch Wildlife Health Centre (DWHC).

Als een territorium wordt vastgesteld wordt een gebiedsproces gestart waarin de betrokken stakeholders (landbouw, terreinbeheerders) samen met de betreffende provincie(s) een schadepreventieplan opstellen waarin risicolocaties en –bedrijven in beeld worden gebracht. BIJ12

3.0 Communicatie

Op basis van de ervaring met het gebruik van het communicatieplan in het eerste draaiboek wolf is dit onderdeel nu sterk vereenvoudigd. Dit communicatieplan omvat alleen de taken en rollen van de provincies, IPO, BIJ12 en partners die in opdracht van deze voornoemde organisaties werkzaamheden uitvoeren. Alleen de grote lijnen en afspraken daarover zijn opgenomen. Als in de komende jaren mocht blijken dat er op onderdelen behoefte is aan nadere communicatieafspraken tussen deze organisaties of met anderen, dan kan dat separaat van dit wolvenplan worden uitgewerkt.

3.1 Leidende communicatieprincipes

3.1.1 Organisatorisch

Wie uiteindelijk verantwoordelijk is, is ook aan zet voor (het organiseren van) communicatie daarover[ix].

Indien verantwoordelijkheden over meerdere overheden verdeeld zijn, is de hoogste daarvan primair aan zet voor (het organiseren van) communicatie daarover.[x]

Provincies en BIJ12 zorgen middels hun eigen websites voor goed vindbare algemene basisinformatie over de wolf en wolvenbeleid, uitslagen van DNA-onderzoek, gevalideerde wolvenwaarnemingen en zorgen tevens voor een goede doorverwijzing naar bronnen met uitgebreide informatie (bijvoorbeeld Wolven in Nederland).

BIJ12 zorgt middels communicatie via de website voor actuele informatie over preventiemogelijkheden en schademeldingen in relatie tot de wolf. Daarnaast verzorgt BIJ12 in voorkomende gevallen communicatie en voorlichting richting stakeholders.

In voorkomende gevallen wordt actieve communicatie over wolven vanuit de provincies afgestemd met de direct belanghebbenden (bijvoorbeeld terreineigenaren).

Het detailniveau van communicatie over concrete gevallen is altijd gehouden aan wettelijke kaders, zoals de privacywetgeving en de Wet natuurbescherming.

Als er een territorium wordt vastgesteld zal dit door de betrokken provincie(s) zoveel mogelijk op het niveau van gemeentegrenzen bekend worden gemaakt. De betrokken provincie(s) zorgen dan tevens voor communicatie over procesvervolg en beleidsveranderingen die daar van toepassing zijn.

3.1.2 Inhoudelijk

De terugkeer van de wolf is een natuurlijk proces, er is expliciet geen sprake van een herintroductie van deze soort in Nederland.

Veiligheid van mensen is niet onderhandelbaar, als het gedrag van een specifieke wolf daartoe aanleiding geeft zal worden ingegrepen.

4.0 Soortenbescherming

4.1 Wettelijke bescherming

De wolf is aangewezen als strikt beschermde soort in het Verdrag van Bern[xiii] en in Bijlage II en IV van de Habitatrichtlijn. In de Wet natuurbescherming is daarom een beschermingsregime geformuleerd. Dit houdt in dat er ten aanzien van de wolf een aantal verboden gelden. Het is verboden om in het wild levende wolven in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te doden, te vangen of te verstoren. Verder is het verboden om de voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van deze dieren te beschadigen of te vernielen. Daarnaast geldt er een verbod om uit het wild afkomstige wolven, dood of levend, onder zich te hebben.
Een ander internationaal juridisch kader vormt het verdrag van Washington (CITES[xiv]). Dat verdrag is relevant voor het vervoeren van dode of levende wolven of delen daarvan.

4.2 Gunstige staat van instandhouding

In het 'natuurpact' (2015) is vastgelegd dat door de provincies de verplichtingen vanuit de Vogel- en Habitatrichtlijnen worden nagekomen, ook buiten het Natuurnetwerk Nederland. Deze verplichtingen, de overige internationaal afgesproken biodiversiteitsdoelen en de Rode Lijsten, zijn leidend in de inspanningen op het gebied van soortenbescherming. Voor de wolf is relevant dat Nederland te klein is om ook op de langere termijn een populatie wolven te huisvesten die op zichzelf groot genoeg is om een gunstige staat van instandhouding te bereiken. Dit gegeven is al geruime tijd geleden door de Europese Commissie onderkend[xv] waarbij is aanbevolen dat lidstaten tot gezamenlijke managementplannen komen op het niveau van grensoverschrijdende deelpopulaties. Voor Nederland gaat het hier om de Centraal-Europese laaglandpopulatie (Pools-Duitse wolven met inmiddels ook dieren in Denemarken en België). Daarbij is relevant dat deze populatie weliswaar sterk groeit maar ze genetisch duidelijk verarmd is ten opzichte van bijvoorbeeld de Baltische populatie (Everaert et al. 2018).

4.3 Actieve Soortenbescherming

Op grond van de Wet natuurbescherming dragen de provincies, ieder in hun eigen provincie, gezamenlijk zorg voor het nemen van de nodige maatregelen voor het behoud of herstel van een gunstige staat van instandhouding voor de van nature in Nederland voorkomende soorten genoemd in bijlagen II, IV en V bij de Habitatrichtlijn. Deze maatregelen kunnen betrekking hebben op actieve soortenbescherming, aanvullend op het provinciaal beleid ten aanzien van het realiseren en beheren van het Nationaal Natuurnetwerk.

De Centraal-Europese laaglandpopulatie van de wolf vertoont een sterk positieve trend. Deze populatie is de voornaamste bron van wolven in ons land. Er is gebleken dat wolven goed in staat zijn om zich te verplaatsen in het landschap bij het zoeken naar nieuw leefgebied. Dat aanrijdingen in het verkeer een belangrijke doodsoorzaak zijn is een punt van aandacht[xvi]. Te verwachten valt dat wolven zich zullen vestigen in gebieden die voldoende rustig zijn en kunnen voorzien in voldoende voedsel voor de wolf. Wolven zijn adaptief en cultuurtolerant en hoeven zich niet te beperken tot uitgestrekte bos- en natuurgebieden. Een verdergaande inspanning om leefgebieden geschikt te maken, of om bestaande reguliere activiteiten in eenmaal ingenomen leefgebieden te beperken is in zijn algemeenheid niet noodzakelijk.

Bij beheer, bijvoorbeeld in het geval van reeën, wordt het quotum voor afschot in de regel bepaald door voorjaarstellingen en te verwachten aanwas in samenhang met de natuurlijke mortaliteit en de mortaliteit als gevolg van aanrijdingen. Een verhoogde natuurlijke mortaliteit door wolvenpredatie kan in dat geval worden verdisconteerd in het afschotplan, zonder dat het onderliggende faunabeheerplan behoeft te worden aangepast. Omdat doelstanden worden bepaald in relatie tot bovengenoemde wettelijke belangen, ligt het niet voor de hand om doelstanden te verhogen om het voedselaanbod voor de wolf te verbeteren, omdat er dan schade aan deze belangen kan gaan optreden.

Wolven kunnen wel een indirect effect hebben op het beheer van hoefdieren. In gebieden waar wolven leven passen hoefdieren hun gedrag aan. Dit wordt minder voorspelbaar voor de wolf, maar ook voor de mens (jager). Dit kan eventueel in een aantal situaties vragen om aanpassingen in de gangbare werkwijze van wildtellingen en afschotrealisatie. Of het vervolgens nodig is om op grond van de aanwezigheid van de wolf te komen tot een aanpassing van het faunabeheerplan wordt in samenspraak tussen de provincie en de faunabeheereenheid bekeken. In gebieden met territoriale wolven kan in het faunabeheerplan speciale aandacht worden geschonken aan gedetailleerde monitoring van hoefdieren, afschot en prooionderzoek.

4.4 Afwijking van de bescherming: ontheffing- en vergunningverlening

4.4.1 Wet natuurbescherming

Afwijkingen van het beschermingsregime voor de wolf kunnen vanuit de Wet natuurbescherming worden toegestaan bij ontheffing[xix]. Voor ontheffingverlening is het college van Gedeputeerde Staten in de regel het bevoegd gezag. Uitgezonderd van deze bevoegdheid zijn ontheffingen voor handel in dieren, deze ligt bij de minister van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit. Ook de ontheffingverlening voor gebieden en activiteiten die onder bevoegd gezag van het Rijk zijn gebleven ligt niet bij de provincies. Voorbeelden hiervan zijn militaire oefengebieden en activiteiten ten aanzien van hoofdwegen, -vaarwegen en –spoorwegen. Ontheffingen kunnen worden verleend ten behoeve van limitatief in de Wet natuurbescherming opgesomde belangen. Ontheffingen kunnen alleen worden verleend wanneer er geen andere bevredigende oplossingen zijn en wanneer er geen afbreuk wordt gedaan aan het streven om de populaties van de soort in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan.

4.4.1.1 Beoordeling van activiteiten en ruimtelijke ingrepen op territoriale wolven

Te verwachten valt dat het regulier gebruik van terreinen niet leidt tot overtreding van verbodsbepalingen ten aanzien van de wolf omdat wolven zich waarschijnlijk zullen vestigen in relatief rustige terreindelen. Bij het terreinbeheer is wel extra zorgvuldigheid op zijn plaats waar het gaat om de voortplantingslocaties. Wolven zijn daar kwetsbaar voor verstoring en het hol mag niet worden beschadigd. Ruimtelijke ingrepen of evenementen in de directe omgeving van deze locatie dienen te worden beoordeeld op eventuele aantasting van het leefgebied van de wolf. Aantasting van het leefgebied is ontheffingsplichtig wanneer te verwachten valt dat dit kan leiden tot verstoring van de wolf of het verlaten van de voortplantingsplaats. Voor de wolf kan ontheffingverlening verder aan de orde zijn ten behoeve van onderzoek.

4.4.1.2 Ingrijpen bij wolven in Europa

Binnen Europa wordt verschillend invulling gegeven aan de bescherming van wolven. Dit hangt vooral af van de per land of regio verschillende status in de habitatrichtlijn (bijlage IV of bijlage V

Tabel 1a. Wolf en mens. Omgang met mogelijke probleemsituaties met wolven: gedrag van wolven, oorzaak, inschatting situatie en maatregel. Ontleend aan Groot Bruinderink en Lammertsma (2013) en Niedersächsisches Wolfskonzept (2017).

Thema	Gedrag	Oorzaak	Inschatting	Maatregel
Wolf en mens	Wolf bezoekt 's nachts bebouwd gebied	Normaal gedrag, wolf is niet geïnteresseerd in mensen maar mijdt geen bebouwing	Ongevaarlijk. Een probleem kan ontstaan als wolven regelmatig voedsel(resten) in of bij bebouwing vinden	Geen / eventuele beschikbare voedselbronnen verwijderen. Geval observeren en documenteren
	Wolf bezoekt overdag bebouwd gebied	Normaal gedrag, wolf is niet geïnteresseerd in mensen maar mijdt geen bebouwing	Ongevaarlijk	Geen / eventuele beschikbare voedselbronnen verwijderen. Geval observeren en documenteren
	Wolf vlucht niet meteen maar observeert mensen	Normaal gedrag, wolf heeft nog geen slechte ervaring meegemaakt. Vooral jonge wolven zijn vaak nieuwsgierig	Ongevaarlijk / oppassen voor lokken en voeren	Geen / oppassen voor gewenning. Geval observeren en documenteren
	Wolf verblijft langdurig in of nabij bebouwd gebied	Divers: 1) Paartijd, zoekt partner of ziet honden als concurrent 2) Voedselbronnen 3) Sociale verhouding met hond	Monitoren, mogelijk conditionerings- en gewenningsprobleem, risico op hybridisatie en/of letsel hond	Oorzaak opsporen en wegnemen, wolf zenderen en verjagen. Honden afschermen van mogelijke contacten met de wolf. Publiek voorlichten.
	Wolf benadert meermaals mensen	Mogelijk sterke voerconditionering en gewenning	Kritisch, kans op gewenning en uiteindelijk agressief gedrag en letsel mens	Zenderen en verjagen, publiek waarschuwen niet te voeren, indien geen resultaat wolf doden
	Wolf reageert agressief op mensen zonder aanleiding	Extreme gewenning, hondsdolheid	Gevaarlijk	Wolf doden
	Veiligheid van mensen staat in alle gevallen voorop			

Tabel 1c. Wolf en vee. Omgang met mogelijke probleemsituaties met wolven: gedrag van wolven, oorzaak, inschatting situatie en maatregel. Ontleend aan Groot Bruinderink en Lammertsma (2013) en Niedersächsisches Wolfskonzept (2017).

Thema	Gedrag	Oorzaak	Inschatting	Maatregel
Wolf en vee	Wolf doodt onbeschermd of slecht beschermd vee	Natuurlijk gedrag, wolf maakt geen onderscheid in prooisoort	Ongevaarlijk / oppassen voor specialisatie	Preventieve maatregelen toepassen
	Wolf doodt herhaaldelijk goed beschermd vee en vindt steeds manieren om preventieve maatregelen te overwinnen	Wolf heeft geleerd dat vee makkelijke prooi is	Kritisch, hoge financiële, emotionele en acceptatieschade	Preventieve maatregelen zo mogelijk verbeteren, proberen de wolf negatief te conditioneren, indien geen resultaat de betrokken wolf doden afhankelijk van populatiestatus

De colleges van Gedeputeerde Staten van de provincies zijn bevoegd gezag om maatregelen toe te staan of te laten nemen. Zij kunnen op grond van de Wet natuurbescherming, artikel 3.8 lid 5 b3 beslissen om het vangen of doden van een wolf toe te staan wanneer de volksgezondheid of de openbare veiligheid in het geding is. Voor er dergelijke maatregelen genomen kunnen worden dienen andere bevredigend oplossingen te worden afgewogen. Indien die niet voorhanden zijn, dan is ingrijpen mogelijk. Dat kan bijvoorbeeld door een wolf te vangen. Het is daarbij een optie om het dier te voorzien van een zender waardoor bij noodzaak de wolf snel opgespoord kan worden. Voor het vangen en zenderen wordt de wolf in principe verdoofd. Dit dient altijd onder verantwoordelijkheid van een dierenarts of ander bevoegd persoon[xxi] te gebeuren.

De enige uitzondering is een situatie waarbij zich een acuut veiligheidsprobleem voordoet, waarbij de situatie zodanig acuut is dat het niet mogelijk is dat Gedeputeerde Staten een afweging maken. In zo'n geval kan de politie op basis van een besluit van de burgemeester (gemeentewet art 175 en 176) optreden. Doden kan met een dodelijke injectie of met het geweer plaatsvinden.

Vanuit wetenschappelijk oogpunt is het zenderen van een wolf uiteraard interessant maar vanuit het perspectief omgaan met een probleemsituatie is het niet steeds nodig om een wolf te vangen en te zenderen. Zenderen dient hier geen ander doel dan het dier te kunnen identificeren en/of snel te kunnen opsporen. Het heeft in deze context nadrukkelijk geen wetenschappelijke onderzoeksdoelen. Het vangen en zenderen van een wolf is aan de orde als er:

a) twijfel bestaat of het probleem wordt veroorzaakt door hetzelfde individu of dat er meerdere wolven bij (kunnen) zijn betrokken. In een dergelijk geval is het relevant om een eventuele

4.4.2 *Andere relevante wetgeving*

4.4.2.1 CITES

De Convention on International Trade in Endangered Species of wild flora and fauna (CITES) is een internationale overeenkomst om de handel in beschermde planten en dieren te reguleren. CITES-certificaten zijn gebonden aan een individu en worden niet vooraf verstrekt. Voor het vervoer van een wolf (dood of levend), ook binnen Nederland en ook als dit voor onderzoek of translocatie geschiedt, is in principe een CITES-certificaat vereist. Dat geldt ook voor producten/delen van een wolf. Bloed en weefsel vallen daar ook onder. Voor bepaalde aangewezen wetenschappelijke instellingen geldt overigens een soepel regime t.a.v. monsters van bloed, weefsel of speeksel, voor bijvoorbeeld DNA-onderzoek. Keutels en urine (die op natuurlijke wijze zijn uitgescheiden) vallen in elk geval buiten de CITES-regels. Voor in het veld gevonden wolvenkeutels zijn dus geen CITES-papieren nodig. Een CITES-certificaat is ook niet vereist voor spoedvervoer van een gewonde wolf naar een dierenarts, op voorwaarde dat het dier na behandeling weer op dezelfde plek wordt vrijgelaten.

Het transport van een dode wolf (of resten) naar een onderzoeksinstituut waar sectie plaats vindt is 'praktisch-vrijgesteld'. Dit betekent dat het transport van een dode wolf naar een onderzoeksinstituut en het spoedtransport van een gewonde wolf naar een dierenarts in de praktijk zonder CITES-certificaat plaats kan vinden. Een certificaat is pas noodzakelijk bij een vervolgtransport of opslag. Certificaten kunnen worden aangevraagd bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO).

4.4.2.2 Wet op de dierproeven

In verband met vangen en eventueel zenderen van een wolf is deze wet niet van toepassing volgens artikel 1b lid 7e, indien identificatie (achterhalen herkomst) het hoofddoel is of het zenderen noodzakelijk is om op basis van het gedrag als overheid te kunnen beslissen over verdere stappen. Provincies vermelden in voorkomende gevallen in de ontheffing Wet natuurbescherming dat vangen en verdoven en vervolgens DNA-afname en zenderen ten behoeve van nadere identificatie en gedragsbeoordeling wordt toegestaan. Als er sprake is van het vangen en zenderen van een wolf voor puur wetenschappelijke onderzoeksdoeleinden dan kan de Wet op de dierproeven wel van toepassing zijn. Het Rijk is in die situatie bevoegd gezag voor het verlenen van toestemming.

specifieke veldkenmerken en ten slotte door DNA-analyse. Overigens heeft het afnemen van DNA ook als doel om de herkomst en verspreiding van de wolf te kunnen monitoren.

Een dierhouder met dood of verwond vee die een wolf als veroorzaker vermoed dient zo snel mogelijk en niet later dan binnen 24 uur na de gebeurtenis hiervan melding te doen bij BIJ12. Geadviseerd wordt om kadavers ter plaatse te laten liggen en indien nodig met schoon plastic af te schermen tegen regen en aaseters. Het is belangrijk om (eigen) honden altijd uit de buurt te houden. De melding gaat het liefst vergezeld van foto's waarop de aangetroffen situatie goed zichtbaar is. Op basis van deze documentatie en indien nodig verdere navraag wordt bekeken of een wolf niet op voorhand kan worden uitgesloten. Als een wolf niet wordt uitgesloten wordt de melding doorgezet naar een medewerker van BIJ12 die de situatie ter plaatse komt beoordelen.

Om DNA veilig te stellen dient een prooi bij voorkeur binnen 24 uren door een deskundige van BIJ12 bezocht te worden om DNA-monsters te nemen. Daarnaast wordt de omgeving afgespeurd volgens Taxatierapport prooidier wolf (bijlage 1) en worden foto's gemaakt van de omgeving van de vindplaats, de prooien detailopnames van verwondingen inclusief referentieobject (meetlat o.i.d.). De datum, vinder, vindplaats (gps), leeftijd, geslacht, conditie van de prooi en vraatbeeld worden genoteerd.

Nadat de monsters zijn genomen kan het kadaver aan de Rendac worden aangeboden. In uitzonderlijke situaties kan het kadaver voor nadere sectie naar WENR worden vervoerd[xxv]. De veehouder dient daarvoor een afstandsverklaring te tekenen. WENR heeft de benodigde ontheffingen om dode landbouwhuisdieren te mogen vervoeren en machtigt de deskundige om het kadaver naar hen te vervoeren. Indien de prooi gewond is maakt de ondernemer de afweging of genezen mogelijk en kosteneffectief rendabel is; een dierenarts wordt hierbij in opdracht van de veehouder betrokken.

Naar oordeel van de deskundigen biedt het veldonderzoek vaak onvoldoende zekerheid om een uitspraak te kunnen doen over of het een wolf is of niet. DNA-onderzoek biedt wel met zekerheid uitsluitsel, mits op tijd bemonsterd en van voldoende goede kwaliteit. Na 24 uur neemt de kans op mislukte bemonsteringen snel toe. Dit onderzoek kost tijd en is relatief duur. Omdat zekerheid belangrijk is[xxvi] en DNA bovendien bijdraagt aan de monitoring worden DNA-analyses (op soort: wel/geen wolf) maandelijks uitgevoerd. Daarmee krijgt de gedupeerde dierhouder snel uitsluitsel. Schadetaxatie hoeft geen vertraging te ondervinden door DNA-onderzoek en kan meestal meteen bij het bemonsteren al worden uitgevoerd.

Een geval wordt als 'oorzaak wolf' benoemd indien het dier met zekerheid (blijkend uit foto's of DNA) of zeer waarschijnlijk (blijkend uit sporen in het veld of sectie wanneer DNA geen uitsluitsel biedt) door een wolf is gedood. Als veldsporen/sectie/genetisch onderzoek geen van alle met zekerheid of hoge waarschijnlijkheid op een wolf wijzen dan wordt aangenomen dat een wolf niet de oorzaak is.

5.4 Tegemoetkoming in de schade

BIJ12 kan onder voorwaarden een tegemoetkoming verlenen voor schade veroorzaakt door natuurlijk in het wild levende diersoorten aan bedrijfsmatig gehouden landbouwhuisdieren. Schade

5.4.2 *Tegemoetkoming bij een territoriale wolf (of wolven)*

Als er op basis van de monitoringscriteria sprake is van een wolventerritorium ontstaat een nieuwe situatie. De kans op schade wordt immers voorzienbaar.

De provincie maakt in overleg met wolvendeskundigen een inschatting van het beïnvloedingsgebied van het wolventerritorium. Om richting dierhouders eenduidig te kunnen communiceren zal dit gebied in principe op gemeentegrenzen worden afgebakend. Kennisgeving[xxx] daarvan vindt plaats met een aanwijzingsbesluit door Gedeputeerde Staten (GS) en in de beleidsregels faunaschade van de provincies wordt hiernaar verwezen.

Binnen het aangewezen gebied worden dierhouders geacht preventieve maatregelen te treffen overeenkomstig de faunaschadepreventiekit van BIJ12. Echter vooralsnog, in ieder geval tot 1 januari 2022, wordt bij het verstrekken van tegemoetkomingen in de schade door wolven niet getoetst aan het feitelijke toepassen van de maatregelen. De tegemoetkoming in de schade wordt verstrekt aan zowel hobby- als beroepsdierhouders. De periode tot 1 januari 2022 wordt gebruikt om dierhouders in algemene zin voor te bereiden op de komst van de wolf en in het bijzonder om ervaring op te doen met eventuele gebiedsgerichte preventieplannen, zie hierna.

5.5 Ondersteuning van preventie met tijdelijke maatregelen

Zoals eerder is aangegeven zijn alle dierhouders zelf wettelijk verantwoordelijk voor het nemen van preventieve maatregelen om hun dieren te beschermen tegen roofdieren. Provincies zijn niet verplicht om dit te ondersteunen. Desondanks hebben de provincies er wel belang bij dat vee afdoende wordt beschermd tegen wolven. In de eerste plaats omdat goed beschermde dieren niet, of hooguit zeer incidenteel, aangevallen worden en daarmee het aantal aanvragen voor een tegemoetkoming in schade wordt beperkt. In de tweede plaats wordt met afdoende bescherming voorkomen dat een wolf of wolven zich in een territorium gaan specialiseren op gehouden dieren. Vanuit actieve soortenbescherming valt daarom te motiveren dat het ondersteunen van preventie ook in het belang van de wolf zelf is. Tenslotte draagt het ondersteunen van preventie significant bij aan het vergroten van het maatschappelijke draagvlak (Karlsson & Sjöström 2011).

Rekening houdend hiermee kunnen provincies op vrijwillige basis dierhouders ondersteunen door bijvoorbeeld bij onvoorziene schadegevallen tijdelijk preventieve middelen uit te lenen om de kans op een herhalingsaanval op korte termijn te verkleinen. In afwachting van de onderzoeksuitslag (wel of geen wolf) biedt een dergelijke ondersteuning de betrokken dierhouder praktische hulp. De betrokken dierhouder krijgt zo ook de tijd om te beslissen hoe zelf verder om te gaan met preventie.

5.6 Ondersteuning van structurele maatregelen, pilot gebiedsplannen

Als er sprake is van een wolventerritorium wordt het risico op aanvallen op gehouden dieren binnen het betreffende gebied meer voorzienbaar. Provincies hebben dan geen plicht maar wel een mogelijkheid om in het vastgestelde wolventerritorium een pilot te starten voor een bijdrage in het gebruik van preventieve middelen op basis van een gebiedsplan.

6.0 Monitoring en rapportage

6.1 Monitoring

Monitoring moet worden gesplitst in twee hoofdgroepen en kent verschillende doelen. De eerste hoofdgroep betreft de monitoring van wolven zelf. De tweede hoofdgroep betreft afgeleide monitoring van aspecten die niet rechtstreeks op de wolven zelf betrekking hebben zoals monitoring van prooidieren, monitoring van beleidseffecten (o.a. toepassing preventie) of monitoring van de publieke opinie.

6.2 Doel van wolvenmonitoring

Het doel van wolvenmonitoring is meerledig.

- In de eerste plaats moeten de provincies, via het Rijk, aan Europa rapporteren hoe de staat van instandhouding (verspreiding, aantalsontwikkeling) van de wolf in ons land verloopt. Dit aspect vormt de kern van de monitoring zoals in dit wolvenplan is opgenomen en vloeit voort uit wettelijke taken.

- In de tweede plaats is monitoring relevant om met behulp van de kennis over het voorkomen van wolven conflicten met bijvoorbeeld landbouwhuisdieren te beperken.

- In de derde plaats is monitoring van belang om kennis te vergaren over de ecologische aspecten van de wolf in ons land.

Bij de monitoring wordt er onderscheid gemaakt tussen zwervende wolven en een territorium van een individu, paar of roedel.
BIJ12 draagt zorg voor een gecoördineerde organisatie van wolvenmonitoring, in afstemming met de betrokken provincies, terreinbeheerders en vrijwilligersorganisaties.

6.3 Standaard voor wolvenmonitoring

Voor het monitoringsprogramma zijn de ervaringen in het Pools-Duitse verspreidingsgebied van de wolf (Reinhardt et al., 2015) als uitgangspunt genomen. Door in Nederland te kiezen voor dezelfde monitoringstandaard als in Duitsland zijn de verkregen gegevens onderling direct vergelijkbaar en uitwisselbaar. Voor de monitoring van wolven wordt niet het kalenderjaar gebruikt, maar wordt –net als in Duitsland- aangesloten bij de jaarcyclus van de wolven zelf. Het monitoringjaar loopt van 1 mei tot 30 april in het volgende jaar.
Voor de interpretatie van wolvenwaarnemingen wordt standaard gebruik gemaakt van de SCALP criteria (zie begrippenlijst). Centraal staat de verifieerbaarheid (documentatiekwaliteit) van een waarneming, ongeacht wie de waarneming heeft verricht. Daarbij geldt C1 als hard bewijs, bijvoorbeeld uit DNA-analyse, C2 als bevestigde waarneming, bijvoorbeeld door een goed gedocumenteerd spoor, C3 als onbevestigde waarneming, bijvoorbeeld een zichtwaarneming zonder foto of videobeelden. Meldingen die met zekerheid *geen* wolf betreffen krijgen de aanduiding F.
Om informatie over wolven eenduidig te documenteren zijn voor een groot aantal situaties protocollen opgesteld (bijlage 1). Deze worden als standaard gebruikt voor het vastleggen van de informatie.

6.4 Monitoring van zwervende wolven

Tijdens de fase van zwervende wolven is het registreren van zekere en waarschijnlijke waarnemingen voldoende om aan de rapportageverplichting te voldoen. Het betreft een passieve monitoring

Als uit voortgezet verkennend onderzoek blijkt dat een wolf of wolvenpaar na 6 maanden niet meer in een gebied kan worden vastgesteld wordt de actieve monitoring in het betrokken gebied weer gestaakt.

Territorium monitoring

Als uit het voortgezet verkennende onderzoek blijkt dat een wolf of wolvenpaar na 6 maanden[xxxiii] nog steeds in een gebied verblijft is er sprake van een officieel territorium en wordt er niet langer gesproken van zwervers. Als er een territorium is vastgesteld zal dit door de betrokken provincie(s) bekend gemaakt worden (zie § 5.4.2).

Territoria van wolven worden jaarlijks gemonitord. De focus ligt daarbij op het vaststellen van de territoriumomvang en het vaststellen van de aanwezige individuen. Ook de vraag of er reproductie plaatsvindt is dan aan de orde. Reproductie kan het beste worden vastgesteld door middel van cameravallen. Er wordt in het voortplantingsseizoen nadrukkelijk niet gezocht naar holen of legers met welpen, opzettelijke verstoring van wolven is immers wettelijk verboden. De methode van waarnemen volgt de standaard die is beschreven in Reinhardt et al. (2015), en wordt vastgelegd conform de protocollen (bijlage 1).

Materiaal waarbij het mogelijk is om DNA te analyseren, niet alleen op soort maar ook naar het individu of herkomst, vormt een belangrijke informatiebron voor het monitoren van territoriale wolven. Deze analyse maakt ook onderdeel uit van de monitoring. Voor dit onderdeel zullen vooral verse keutels verzameld moeten worden die genetisch onderzocht kunnen worden. Per territorium zijn jaarlijks 10-15 bruikbare monsters als minimum nodig en zijn maximaal 40 voldoende om redelijkerwijs de aanwezige individuen te kunnen duiden. BIJ12 is in voorkomende gevallen opdrachtverlener aan WENR voor het analyseren van DNA-monsters.

De monitoring kan plaatsvinden door verschillende partijen, bijvoorbeeld door terreinbeheerders zelf of door vrijwilligers mits voldaan kan worden aan de monitoringstandaards voor geschoolde medewerkers. Dat betekent borging van kwalitatief voldoende documentatie en opname van waarnemingen in de NDFF. BIJ12 draagt zorg voor een gecoördineerde organisatie, in afstemming met de betrokken provincies, terreinbeheerders en vrijwilligersorganisaties.

Een vastgesteld territorium kan ook weer verdwijnen, bijvoorbeeld omdat een wolf in het verkeer is gedood. Als uit monitoring blijkt dat een wolf, wolvenpaar of roedel na een jaar niet meer in een gebied kan worden vastgesteld wordt de actieve monitoring in het betrokken gebied weer gestaakt[xxxiv].

Bij wolventerritoria zijn letterlijke grensgevallen mogelijk. Een territorium kan zich over de grens met Duitsland of België uitstrekken. Vanuit Nederland zal bij vermoedens van een dergelijke situatie door de betrokken provincie(s) contact worden gezocht met de buurlanden om de monitoring samen af te stemmen.

6.6 Rapportage van wolvenmonitoring

Landelijke verslaglegging van de wolvenmonitoring wordt uitgevoerd door BIJ12 en door de provincies gepubliceerd in de landelijke voortgangsrapportage natuur. Als in de praktijk blijkt dat de cyclus van deze voortgangsrapportage niet voldoende aansluit op het monitoringsjaar van de wolf (1 mei -30 april) dan kan de informatie ook eerder via de website van BIJ12 openbaar gemaakt worden. De praktijk in Duitsland leert dat het na het afsluiten van het monitoringjaar enige maanden duurt voordat alle data beschikbaar zijn en interpretatie en analyse kan plaatsvinden. De jaarlijkse rapportages worden daar gewoonlijk tegen het begin van de winter bekend gemaakt.

Voor de interpretatie en rapportage wordt Reinhardt et al. (2015) gevolgd. In het kort:

- Bewijs van aanwezigheid van wolven wordt alleen geregistreerd op basis van C1 en C2 waarnemingen. C3 meldingen kunnen het plaatje completeren maar tellen niet mee als bewijs voor aanwezigheid. Veldwaarnemingen worden definitief gevalideerd door ervaren medewerkers in het NDFF validatietraject (zie begrippenlijst).

overgedragen aan Naturalis. Naturalis beslist in welke vorm (opgezet, balg) dit materiaal bewaard wordt en kan het (in bruikleen) beschikbaar stellen voor bijvoorbeeld tentoonstellingen of wetenschappelijk onderzoek.

6.9 Monitoring van andere aspecten

Er zijn tal van onderzoeken naar de wolf en wolf-gerelateerde zaken denkbaar en vaak ook wenselijk die niet rechtstreeks voortvloeien uit algemene wettelijke monitoringstaken voor de provincies. Op provinciale schaal, in specifieke gebieden of bij –toekomstig- specifieke roedels kan dit overigens anders liggen.
In dit wolvenplan adviseren we in de sfeer van aanbevelingen:

- Onderzoek naar de ecologische aspecten van de wolf zoals terreingebruik en voedselkeus kan relevant zijn in relatie tot de wettelijke beschermingsplicht (zijn er grote obstakels in het leefgebied, is er voldoende rust en voedsel) en in relatie tot het beperken van conflicten met landbouwhuisdieren.

- Onderzoek naar aantallen, verspreiding en gedrag van wilde hoefdieren in relatie tot de aan- of afwezigheid van de wolf. In gebieden met territoriale wolven kan in het faunabeheerplan speciale aandacht worden geschonken aan gedetailleerde monitoring van hoefdieren, afschot en prooionderzoek.

- Onderzoeken in Limburg en Drenthe illustreren dat veel schapenhouders in ons land met enige regelmaat worden geconfronteerd met door honden of vossen gedood of verwond vee. Om discussies in dit perspectief te kunnen voeren en ook vanuit het belang voor de sector zelf om preventieve middelen toe te passen (preventie tegen wolven werkt ook tegen honden en vossen) is het belangrijk dat dit onderzoek ook in andere provincies wordt uitgevoerd en periodiek wordt herhaald. Daarnaast wordt het ook vanuit de sector zelf gewenst om de toepassing, effectiviteit en financiële gevolgen van preventieve middelen te monitoren.

- Onderzoek naar attitudes van de verschillende Nederlandse bevolkingsgroepen over de wolf. Het is bestuurlijk relevant om goed te weten wat er onder de bevolking leeft. Het laatste landelijke onderzoek stamt uit 2012 (Intomart Gfk, 2012) dat was enige jaren voordat er daadwerkelijk een wolf in ons land is aangetroffen. Het is nuttig om, nu er weer wolven zijn, een dergelijk onderzoek te laten herhalen.

Onderzoeken die volledig samenhangen met het beperken van schade door wolven aan landbouwhuisdieren vallen buiten dit bestek. Dergelijk onderzoek kan al worden meegenomen via de onderzoeksagenda van BIJ12.

7.0 Financiën

De financiële verhouding tussen Rijk, provincies en BIJ12 inzake soortenbescherming, tegemoetkomingen in faunaschade en monitoring is geregeld in het Natuurpact (2015).

BIJ12, financieel gevoed door de provincies, bekostigt onderzoeken samenhangend met de afhandeling van schademeldingen. De provincies zijn verantwoordelijk voor het bekostigen van het organiseren van onderzoek dat nodig is om de aanwezigheid van wolven te monitoren. Ook DNA-analyses voor onderzoek en monitoring worden door de provincies bekostigd. Omdat deze informatie van belang is voor alle provincies zal BIJ12 hierbij als opdrachtgever optreden voor de gezamenlijke provincies. De provincies vergoeden de kosten die in dit kader in opdracht van BIJ12 door externe partijen (bijvoorbeeld WiN of WENR) zijn gemaakt.

Omdat de uitgaven in de komende jaren mede afhangen van onderdelen waar later nog een nadere invulling aan wordt gegeven of waarover uiteindelijk elders wordt beslist (bijvoorbeeld subsidies voor preventie) valt er op deze plaats niet meer dan een indicatieve uren- en kostenraming te geven, voor een groot deel gebaseerd op "zachte" aannames.

De belangrijkste aanname is een autonome jaarlijkse groei van werkzaamheden en kosten van circa 30% per jaar, afgeleid van de groei die de wolvenpopulatie in het aangrenzende Duitsland laat zien.

Op basis hiervan voorzien we grofweg een benodigde tijdsinvestering voor het wolvenloket van BIJ12 van 1460 uur in 2019 tot circa 4100 uur in 2023. Daarnaast voorzien we een tijdsinvestering voor monitoring door terreinbeheerders en vrijwilligers van 2650 uur in 2019 tot 7570 uur in 2023.

De totale jaarlijkse kostenontwikkeling ramen we voor deze periode grofweg op € 480.000,- tot € 650.000,- waarbij tijdsinvesteringen (uurkosten) en eventuele subsidies voor preventie niet zijn inbegrepen. Deze laatste laten zich niet ramen omdat dit optioneel is voor de provincies en niet voorspeld kan worden waar territoria zullen ontstaan en hoeveel schapenhouders vervolgens binnen een invloedsfeer hun dieren houden. De voorgestelde gebiedsgerichte schadepreventieplannen maken deze kosten inzichtelijk.

De voornoemde uren en bedragen zijn zoals gezegd ingeschat op basis van autonome ontwikkelingen. Dekking wordt gevonden in bestaande financieringsafspraken van de provincies.

9.0 Literatuur

Met stip • gemarkeerde bronnen zijn in de tekst van dit wolvenplan aangehaald.
De overige bronnen (niet uitputtend) zijn als achtergrondinformatie benut bij het opstellen van het plan.

- Beenen, R., Grootenboer, J., Jacobs, D., Ketele, S., Kleine, P., Knegtering, E., Leidelmeijer, S., Venema, P., Vos, R. & P. Voskamp 2015. Operationeel draaiboek wolf, fase 1. In opdracht van Interprovinciaal overleg (IPO) - Bestuurlijke Adviescommissie Vitaal Platteland (BACVP)

- Everaert J., Gorissen D., Van Den Berge K., Gouwy J., Mergeay J., Geeraerts C., Van Herzele A., Vanwanseele M.-L., D'hondt B. & Driesen K. (2018). Wolvenplan Vlaanderen. Versie 7 augustus 2018. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2018 (70). Brussel

- Groot Bruinderink, G.W.T.A., Jansman, H.A.H., Jacobs, M.H. & M. Harms, 2012. De komst van de wolf (Canis lupus) in Nederland. Een 'factfinding study'. Alterra-rapport 2339.

- Groot Bruinderink, G.W.T.A. & D.R. Lammertsma 2013. Voorstel voor een wolvenplan voor Nederland. Versie 2.0. Alterra-rapport 2486.

- Karlsson, J. & M. Sjöström 2011. Subsidized Fencing of Livestock as a Means of Increasing Tolerance for Wolves. Ecology and Society 16(1): 16.

- Linnell, J.D.C., Salvatori, V. & L. Boitani 2008: Guidelines for population level management plans for large carnivores in Europe. A Large Carnivore Initiative for Europe report prepared for the European Commission.

- Niedersächsisches Ministerium für Umwelt, Energie und Klimaschutz 2017. Der Wolf in Niedersachsen – Grundsätze und Maßnahmen im Umgang mit dem Wolf – „Wolfskonzept Niedersachsen".

- Reinhardt, I., Kluth, G., Nowak, S. & R.W. Mysłajek, 2015. Standards for the monitoring of the Central European wolf population in Germany and Poland. BFN skripten 398. Bundesamt für Naturschutz, Bonn.

- Vosmeer, A. & M. van Beek 2016. De Drentse schapen- en geitenhouderij in beeld: Nulmeting van predatie op schapen en geiten in de provincie Drenthe. Provincie Drenthe.

van Bommel, F., Linnartz L. & L. Floor 2015. Effectieve en praktisch uitvoerbare preventieve maatregelen ter voorkoming van predatie van vee door wolven. Van Bommel Faunawerk en ARK Natuurontwikkeling. In opdracht van BIJ12 – Unit Faunafonds.

Bundesamt für Naturschutz, 2017. Wolfsverhalten – Einschätzung und Handlungsempfehlungen für das Management. Natur und Landschaft 92. Jahrgang Heft 11: 516-517.

Widman, M. & K. Elofsson 2018. Costs of Livestock Depredation by Large Carnivores in Sweden 2001 to 2013. Ecological Economics 143 (2018) 188–198.

CONCEPT

Chapter III – Protection of species

Article 6

Each Contracting Party shall take appropriate and necessary legislative and administrative measures to ensure the special protection of the wild fauna species specified in Appendix II. The following will in particular be prohibited for these species:

A. all forms of deliberate capture and keeping and deliberate killing;

B. the deliberate damage to or destruction of breeding or resting sites;

C. the deliberate disturbance of wild fauna, particularly during the period of breeding, rearing and hibernation, insofar as disturbance would be significant in relation to the objectives of this Convention;

D. the deliberate destruction or taking of eggs from the wild or keeping these eggs even if empty;

E. the possession of and internal trade in these animals, alive or dead, including stuffed animals and any readily recognisable part or derivative thereof, where this would contribute to the effectiveness of the provisions of this article.

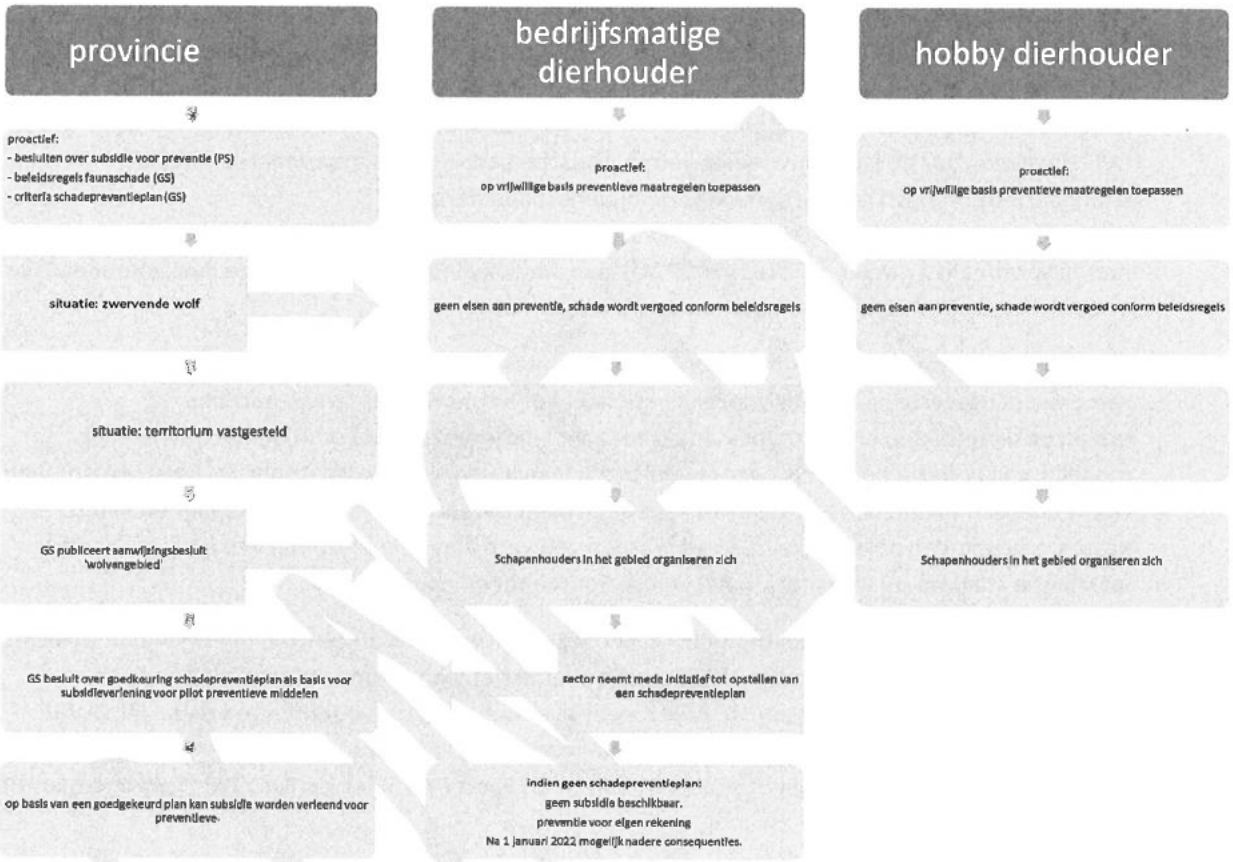
CONCEPT

activiteiten mogelijk die de provincies goed kunnen helpen om algemene informatie over wolven met een breed publiek te delen. Te denken valt aan een tentoonstelling of een film over de terugkeer van wolven.

Wat doet BIJ12 niet:

- **Zelf organiseren van (algemene publieks) wolvenexcursies of lezingen over de wolf.** Algemene kennisdeling beschouwen we niet als een uitvoerende verantwoordelijkheid van BIJ12. Dit kan prima door bestaande organisaties worden gedaan. BIJ12 kan wel in relatie tot specifieke kennisdeling worden ingezet, bijvoorbeeld over preventieve maatregelen bij landbouwhuisdieren.
- **Opleiden/ondersteunen van vrijwilligers.** BIJ12 is niet verantwoordelijk voor het opleiden van vrijwilligers die bijvoorbeeld wolven willen monitoren. De provincies financieren ook geen opleiding van vrijwilligers voor andere soorten planten of dieren. Ook vrijwilligers die zich op een andere wijze voor de wolf willen inzetten, bijvoorbeeld met hulp bij het plaatsen van rasters, worden niet door BIJ12 opgeleid of ondersteund. Door deze vrijwilligers kan wellicht aansluiting worden gezocht bij de provinciale organisaties voor landschapsbeheer of agrarische natuurverenigingen.
- **Optreden in discussieprogramma's / talkshows op radio of televisie**. Om BIJ12 als waardenvrije uitvoeringsorganisatie te kunnen laten opereren is het onwenselijk om in enigerlei vorm in debat te moeten treden over wolven.

CONCEPT

provincie
bedrijfsmatige dierhouder
hobby dierhouder
proactief:
- besluiten over subsidie voor preventie (PS)
- beleidsregels faunaschade (GS)
- criteria schadepreventieplan (GS)
proactief:
op vrijwillige basis preventieve maatregelen toepassen
proactief:
op vrijwillige basis preventieve maatregelen toepassen
situatie: zwervende wolf
geen eisen aan preventie, schade wordt vergoed conform beleidsregels
geen eisen aan preventie, schade wordt vergoed conform beleidsregels
situatie: territorium vastgesteld
GS publiceert aanwijzingsbesluit 'wolvengebied'
Schapenhouders in het gebied organiseren zich
Schapenhouders in het gebied organiseren zich
GS besluit over goedkeuring schadepreventieplan als basis voor subsidieverlening voor pilot preventieve middelen
sector neemt mede initiatief tot opstellen van een schadepreventieplan
op basis van een goedgekeurd plan kan subsidie worden verleend voor preventieve
indien geen schadepreventieplan:
geen subsidie beschikbaar.
preventie voor eigen rekening
Na 1 januari 2022 mogelijk nadere consequenties.

productiedoeleinden worden gehouden. Denk aan een paardenmanege, een stoeterij, een veehouderij en dergelijke. Geen landbouwhuisdieren zijn in ieder geval wormen, kokkels, vissen, muizen, cavia's, bijen, siervogels, duiven, katten en honden. Het kan voorkomen dat dieren bij het ene geval wel als landbouwhuisdier worden gehouden en in het andere geval niet. Bijvoorbeeld herten. De herten kunnen voor het vlees worden gehouden - dan zijn het landbouwhuisdieren. Worden de herten voor de sier gehouden, dan zijn het geen landbouwhuisdieren.

NDFF. De Nationale Databank Flora en Fauna is een natuurdatabank die gegevens van planten en dieren in Nederland beheert. Momenteel bevat deze databank meer dan 120 miljoen waarnemingen. Het Natuurloket verzorgt het beheer en de exploitatie van de Nationale Databank Flora en Fauna in opdracht van BIJ12. Aan de Nationale Databank Flora en Fauna werken veel verschillende organisaties mee.

RVO. Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland.

SCALP- Criteria. Standaardaanduiding van de waarschijnlijkheid dat een waarneming betrekking heeft op een bepaalde diersoort (in dit geval de wolf). De aanduiding is ontwikkeld in het kader van het project "Status and Conservation of the Alpine Lynx Population". Centraal staat de verifieerbaarheid (documentatiekwaliteit) van een waarneming, ongeacht wie de waarneming heeft verricht. De volgende codes en omschrijvingen worden gebruikt:

> C1: harde feiten. Een bewezen waarneming (doodvondst, levend vangst, genetisch, door een ervaren deskundige bevestigde foto van gehele dier zijkant of voorkant plus kop, telemetrie).
>
> C2: bevestigde waarneming (door een ervaren deskundige bevestigde waarneming van sporen, prooi, uitwerpselen, foto, koor huilen).
>
> C3: onbevestigde waarneming. Alle aanwijzingen waarbij een wolf niet is aan te wijzen of uit te sluiten (eventueel onder te verdelen in mogelijk of onwaarschijnlijk).
>
> F: uitgesloten dat er sprake is van een wolf-gerelateerde waarneming.

Schadepreventieplan. Een plan dat tot doel heeft om voor gebieden waarin door GS een wolventerritorium is aangewezen te beschrijven welke preventieve maatregelen mogelijk zijn om schade aan landbouwhuisdieren te beperken. Bijlage 4 geeft een meer uitgebreide beschrijving.

WENR. Wageningen Environmental Research (voorheen Alterra) is een kennisinstituut voor de groene leefomgeving. Het instituut maakt deel uit van Wageningen University & Research Centre en levert expertise op het gebied van de groene ruimte en het duurzaam maatschappelijk gebruik ervan.

WiN. Wolven in Nederland is een samenwerkingsverband van Natuurmonumenten, ARK Natuurontwikkeling, FREE Nature, Koninklijke Jagersvereniging, IVN, IFAW, Studio Wolverine, Rewilding Foundation, Zoogdiervereniging, van Bommel Faunawerk en Wereld Natuur Fonds. Wolven in Nederland streeft naar een conflictarm samenleven met wolven.

Wolvenloket. Centrale plaats waar waarnemingen van wolven of mogelijke schadegevallen gemeld kunnen worden. Zolang dit nog niet concreet is belegd bij BIJ12 fungeren zowel WiN als BIJ12 als wolvenmeldpunt.

[xi] Zie par. 5.2 voor details en bronnen.

[xii] Het is primair de taak van terreinbeheerders om hondenbezitters te informeren over het risico voor loslopende honden in een wolventerritorium. In een aantal situaties kan (her-)begrenzing van 'hondenlosloopgebieden' nodig zijn, immers een losloopgebied wekt de suggestie dat dit altijd veilig is.

[xiii] Voor de betreffende artikelen uit dit verdrag zie bijlage 2.

[xiv] CITES-verdrag: op 3 maart 1973 te Washington gesloten Overeenkomst inzake de internationale handel in bedreigde in het wild levende dier- en plantsoorten, met bijlagen (Trb. 1975, 23), alsmede de Resoluties van de Conferentie van Partijen behorende bij dit verdrag.

[xv] http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/promoting_management.htm

[xvi] In Nederland zijn al twee wolven doodgereden, in Duitsland is 67% van alle dood gevonden wolven in het verkeer gesneuveld (Bron: DBBW).

[xvii] Zie bijvoorbeeld: http://www.wolf-sachsen.de/de/streckenentwicklung

[xviii] Zie bijvoorbeeld: http://www.isleroyalewolf.org/overview/overview/at_a_glance.html

[xix] De wet noemt ook vrijstelling als optie, maar gelet op de eisen waaraan moet worden voldaan is die mogelijkheid vooralsnog puur theoretisch.

[xx] Ter verduidelijking: Dit betreft bijvoorbeeld waakhonden die al of niet aan een ketting buiten op een erf liggen en 's nachts door wolven worden gegrepen. Vooral in de voortplantingstijd bestaat binnen een territorium de kans dat een wolf honden als concurrent ziet. Door de honden binnen of in een kennel te houden is dit conflict goed te voorkomen.

[xxi] Houders van een Artikel 9 proefdierstatus zijn ook bevoegd.

[xxii] Sachsen, Brandenburg, Niedersachsen. Genoemde percentages zijn bedoeld om indicatief te duiden waar de focus ligt.

[xxiii] besluit houders van dieren, paragraaf 2, artikel 1.6: 'Een dier wordt, indien het niet in een gebouw wordt gehouden, bescherming geboden tegen slechte weersomstandigheden, gezondheidsrisico's en zo nodig roofdieren.'

voor dezelfde wolf moeten zich dus gedurende minimaal een half jaar binnen een onderlinge afstand van –indicatief- 20 kilometer voordoen.

[xxxii] Pers. informatie van buro LUPUS uit Duitsland.

[xxxiii] Gerekend vanaf de eerste datum waarop specifieke individu(en) met zekerheid zijn vastgesteld.

[xxxiv] In de praktijk zal – gelet op de te verwachten instroom van zwervende jonge wolven- een verlaten territorium waarschijnlijk snel worden overgenomen door nieuwe dieren.

[xxxv] Dit kan in voorkomende gevallen worden ingebracht in de onderzoeksagenda BIJ12/Faunafonds.

[xxxvi] Op termijn wordt in het kader van de Omgevingswet een 'informatiehuis natuur' opgezet, het is nog niet bekend hoe de NDFF hierin wordt opgenomen. De toegankelijkheid van basisgegevens aan derden via de NDFF is uiteraard ook gebonden aan bijvoorbeeld privacywetgeving.

CONCEPT

bijlage 2

Ronde tafel bijeenkomst over de wolf – 12 november 2018

Overzicht aandachtspunten

Als voortzetting om de ronde tafel van 23 mei, en het DvhN-debat van maandag 16 april 2018, heeft op 12 november 2018 het tweede rondetafelgesprek over de wolf plaatsgevonden. Deze bijeenkomst werd door de provincie Drenthe georganiseerd om de standpunten over het concept interprovinciaal wolvenplan op te halen zodat deze meegewogen kunnen worden in het uitgangspunt dat de provincie Drenthe inneemt in de bestuurlijke besluitvorming over het wolvenplan in de BACVP voordat het uiteindelijk ter vaststelling in het IPO-bestuur zal worden behandeld.

Deelnemers

- Jan Bloemerts, regiobestuurder LTO Noord, regio Noord
- [redacted], voorzitter Stichting Behoud Drentse Schaapskudden
- [redacted] schaapskudde Het Stroomdal
- [redacted] Lid van de werkgroep van het Platform voor de Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders, [redacted]
- Schapenhouder [redacted] uit Tiendeveen
- Schapenhouder [redacted] uit Leek
- [redacted], portefeuillehouder fauna Staatsbosbeheer
- Henk Jumelet, gedeputeerde provincie Drenthe
- [redacted] provincie Drenthe& IPO-werkgroep LUPUS
- [redacted] provincie Drenthe

Programma

Na een welkom door gedeputeerde Henk Jumelet is de avond gestart met een korte presentatie over de huidige stand van zaken omtrent wolven in Drenthe en de totstandkoming van het concept interprovinciaal wolvenplan dat vooraf met de genodigden is gedeeld.

Vervolgens is aan de genodigden gevraagd om te reflecteren op het concept interprovinciaal wolvenplan met daarbij speciale aandacht voor punten die vanuit de provincie Drenthe meegenomen zouden moeten worden richting IPO. Er is onder andere gesproken over de urgentie van het nemen van preventieve maatregelen, het volgen van ontwikkelingen in Europa en het gelijk trekken van het onderscheid dat in het plan gemaakt wordt tussen hobby en beroeps-schapenhouders.

De reacties die ingebracht zijn door de genodigden zijn aan het eind van de bijeenkomst samengevat en zullen mee worden genomen in de reactie van de

bijlage 3

BESTUURLIJKE ADVIESCOMMISSIE VITAAL PLATTELAND
OP 6 DECEMBER 2018
agendapunt 1b

conceptbesluitenlijst

Interprovinciaal Overleg

Betreft	BAC Vitaal Platteland
Vergaderdatum en - tijd	4 en 5 oktober 2018
Locatie	Eigentijdserf, Spreeuwelsedijk 9, 5091 KS Westelbeers (N-Br)
Deelnemers	– Peter Drenth (Gld), voorzitter, vacature, secretaris – Henk Jumelet (Dr), Hester Maij (Ov), Harold Hofstra (Fl), Mirjam Maasdam-Hoevers (Utr), Adnan Tekin/Jaap Bond (NH), Han Weber (ZH), Carla Schönknecht (Zld), Johan van den Hout/Anne-Marie Spierings (Noord-Brabant), Hubert Mackus (Li) – [redacted], [redacted], [redacted] (IPO) – Jolinda van der Endt (BIJ12)
Verhinderd	- Johannes Kramer (Fr), Henk Staghouwer (Gr)

Buiten reikwijdte

[redacted]

Buiten reikwijdte

Buiten reikwijdte

h. **Aanpak wolven**

Voorstel
1. Het 'Interprovinciaal wolvenplan' vast te stellen als opvolger van het 'Operationeel draaiboek wolf fase – 1', en daarmee laatstgenoemd draaiboek in te trekken als gezamenlijk beleidsdocument, en BIJ12 opdracht te geven het Interprovinciaal wolvenplan te publiceren op de website van BIJ12;
2. Besluiten dat alle provincies een gelijke lijn richting PS en maatschappelijke partijen inzetten met betrekking tot de bekostiging van maatregelen voor schadepreventie;
3. Ten aanzien van het onderdeel preventie een keuze te maken uit de hiernavolgende scenario's ten aanzien van het financieel ondersteunen van schadepreventie en de uitkomst daarvan te verwerken in het wolvenplan:
   a) Preventieaanpak 3 jaar subsidiëren volgens het Wolvenplan, dan evalueren
   b) Gedurende 3 jaar de situatie aankijken, niets subsidiëren, daarna evalueren
   c) Subsidiëren van innovatieve maatregelen
4. De AAC VP opdracht te geven om met BIJ12 te verkennen op welke wijze de uitvoering van de werkzaamheden die samenhangen met de komst van de wolf ingericht moet worden.

Verslag
De BACVP voert een eerste oriënterende bespreking over het wolvenplan. Verschillende leden constateren dat er nog maatschappelijke of politieke vragen zijn. De BAC VP vindt het, ook vanwege de mogelijke financiële consequenties, van belang dat het besluit zorgvuldig wordt voorbereid en dat een gezamenlijk IPO-standpunt wordt ingenomen. Daarom besluit de BAC VP het draaiboek voor te leggen aan het IPO-bestuur. Voorafgaand wordt de mogelijkheid geboden om in afzonderlijke provincies, waar dat wenselijk is, nog een consultatieronde plaats te laten vinden richting PS of maatschappelijke partijen. Mocht deze ronde in provincies nog tot discussiepunten leiden dan brengen zij dit onder de aandacht gebracht in de BACVP van 6 december. Het stuk wordt dan uiterlijk in januari geagendeerd in het IPO Bestuur. Tot het moment dat bespreking in het bestuur heeft plaatsgevonden is er nog geen IPO-standpunt en wordt terughoudend omgegaan met dit dossier in de media. De stand van zaken wordt op dit moment op de BIJ12-website aangegeven.

De BAC VP spreekt algemene beleving uit dat de problematiek van de wolf te groot wordt gemaakt, waardoor de behoefte ontstaat om dit te downsizen. De BAC VP constateert dat er veel maatschappelijke en media-aandacht is, zeker bij schapenhouders, maar vindt het ook van belang om rust op dit dossier te bewaren.

De nadruk in het draaiboek lijkt op bescherming te liggen. De BAC VP vraagt de stellers om tekstueel meer balans aan te brengen tussen bescherming en beheer. Tevens wordt aangegeven dat de samenwerking op Europees niveau opgezocht moet worden met als doel beheer en schadebestrijding mogelijk te maken. In het Europese Parlement lijkt ruimte te ontstaan om flexibeler met de wolf om te gaan. De BAC VP wil deze lijn naar Europa graag open houden. Hierover is ook ambtelijk gesproken met het ministerie en het ministerie heeft uitgesproken graag met provincies samen op te trekken naar andere lidstaten.

De BAC VP vindt het te vroeg om een generiek besluit te nemen over subsidiëring van preventieve maatregelen. Afgesproken wordt om in het draaiboek op te nemen dat PS de mogelijkheid hebben om in een vastgesteld wolventerritorium een (driejarige) pilot te starten voor het gebruik van preventieve middelen op basis van een gebiedsplan. Voorkomen wordt dat er sprake is van precedentwerking. In feite is dit een genuanceerdere vorm van optie B.

provinciehuis Westerbrink 1, Assen
postadres Postbus 122, 9400 AC Assen

www.drenthe.nl
0592 - 36 55 55

provincie Drenthe

Aan:
de voorzitter en leden van
Provinciale Staten van Drenthe

VERZONDEN 21 NOV. 2018

Assen, 20 november 2018
Ons kenmerk 47/5.2/2018002647
Behandeld door [redacted] (0592) [redacted]
Onderwerp: Reactie concept Interprovinciaal wolvenplan
Status: Ter informatie

Geachte voorzitter/leden,

Hierbij informeren wij u over de reactie van ons op het concept Interprovinciaal wolvenplan zoals deze zal worden ingebracht in de Bestuurlijke Adviescommissie Vitaal Platteland (BACVP) van 6 december 2018.

De provincies zijn wettelijk verantwoordelijk voor het natuurbeleid in relatie tot wolven. Dit omvat de aspecten soortenbescherming, monitoring, tegemoetkomingen in faunaschade en het verlenen van ontheffingen. Het concept Interprovinciaal wolvenplan dat op 6 december 2018 in de BACVP wordt besproken is een uitbreiding op het huidige draaiboek, dat gericht is op hoe de provincies om gaan met zwervende wolven. Deze uitbreiding is noodzakelijk omdat de kans steeds groter wordt dat een wolf zich vestigt in Nederland waardoor de voorspelbaarheid van conflicten met andere belangen verschuift. Het concept Interprovinciaal wolvenplan beschrijft daarom hoe de provincies omgaan met gevestigde wolven, wolvenparen en roedels.

Parallel aan het landelijke proces vond in Drenthe overleg met de stakeholders plaats. Naar aanleiding van het spoeddebat van het Dagblad van het Noorden (op 16 april 2018 in Balloo) zijn er twee bijeenkomsten georganiseerd met lokale stakeholders, op 23 mei 2018 en 12 november 2018. In de laatste van die twee bijeenkomsten is het concept Interprovinciaal wolvenplan voorgelegd aan de stakeholders om samen te praten over de belangrijkste punten die zij uit het draaiboek halen.

Wij hebben besloten de volgende reactie op het concept Interprovinciaal wolvenplan in te brengen in de BACVP van 6 december 2018.

1.1. Wij zullen instemmen met het ongewijzigde schadebeleid met betrekking tot zwervende wolven (alle schade compenseren, geen eigen risico, geen onderscheid tussen beroepsmatige en hobbydierhouders. § 5.4.1 wolvenplan).
1.2. Wij zullen instemmen met het voorgestelde schadebeleid voor territoriale wolven voor de komende drie jaren (alle schade compenseren, geen eigen risico, geen onderscheid tussen beroepsmatige en hobbydierhouders. § 5.4.2 wolvenplan), met na drie jaar interprovinciale evaluatie van deze aanpak.
1.3. Wij zullen aangeven kansen te zien in de voorgestelde mogelijkheid om door middel van een gebiedsproces een pilot te starten ten behoeve van schadepreventie (§ 5.6 en bijlage 4) en dit voorleggen aan u, uw Staten. Daarnaast zullen wij aangeven dat de aantekening zou moeten worden toegevoegd dat het mogelijk moeten zijn een dergelijk proces te starten voordat er een territorium is vastgesteld.
1.4. Wij zullen aangeven dat in het geval van een gebiedsproces, wij een uitzondering willen maken op de bestaande beleidsregels en het in bijlage 4 opgenomen onderscheid tussen beroeps- en hobbydierhouders. Tenminste gedurende de eerste drie jaar willen wij hier geen onderscheid maken voor wat betreft een provinciale financiering van preventieve middelen.
1.5. Wij zullen de BACVP verzoeken om de omschreven mogelijkheden tot ingrijpen bij wolven (§ 4.4.1.3) in een separaat document komend jaar verder te laten concretiseren.

In de BACVP van 6 december 2018 zullen de reacties van de verschillende provincies worden besproken. Uiteindelijk zal het interprovinciaal wolvenplan moeten worden vastgesteld door het IPO-bestuur begin volgend jaar.
Om u bij te praten over de inhoud van het concept interprovinciaal wolvenplan nodigen wij u binnenkort uit voor een informatiebijeenkomst.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,

, secretaris

, voorzitter

/coll.

provincie Drenthe

Online informatiebijeenkomst:

Preventie tegen aanvallen wolf

U heeft zich aangemeld voor de online informatiebijeenkomst voor schapen-en geitenhouders over preventie tegen aanvallen van de wolf. Deze vindt plaats via het programma Microsoft Teams.

Vanaf 19.20 uur kunt u terecht. Om 19.30 uur start de bijeenkomst. Klik op de blauwe knop om naar de bijeenkomst te gaan.

Klik hier om deel te nemen aan de bijeenkomst

U ontvangt een week na de presentatie een overzicht van de vragen die tijdens de bijeenkomst zijn gesteld, met de bijbehorende antwoorden.

Tijden	Programma
19.20	Inloop
19.30	Opening door Henk Jumelet, gedeputeerde provincie Drenthe
19.40	Presentatie gebiedscommissie Wolf door Harry Oosterman, voorzitter
19.50	Toelichting onderzoek wolf door [redacted], WEnR
20.15	Preventiemaatregelen door [redacted], gebiedscommissie Wolf
20.45	Vragenronde
21.00	Einde

Handig om te weten

- Download Microsoft Teams van tevoren (of niet)
U kunt Microsoft Teams van tevoren downloaden als app op je computer, laptop, iPad of tablet.
Dit hoeft echter niet, want u kunt ook gewoon via de browser mee kijken. De ervaring leert wel dat het beter werkt in de app dan in de browser.

- Wees 10 minuten van tevoren aanwezig
Het begint om 19.30 uur en dan willen we ook graag meteen starten, omdat het om 21.00 uur alweer afgelopen is. Zorg daarom dat u iets eerder aanwezig bent, zodat u op tijd toegang kunt krijgen en we meteen kunnen beginnen.

- Zet de microfoon uit
Niets is vervelender dan iemand niet kunnen verstaan omdat er zoveel achtergrondgeluiden zijn. Zet daarom de microfoon uit als u de bijeenkomst binnenkomt. U kunt uiteraard zelf bepalen of u de camera uit of aan zet.

- Stel vragen via de chat
Heeft u een vraag? Stel deze dan via de chat. Dat maakt het overzichtelijk. Bovendien kunnen we deze chat aan eind omzetten naar een pdf en die naar iedereen versturen mét bijbehorende antwoorden.

- De bijeenkomst wordt opgenomen
De bijeenkomst nemen wij op. Deze opname verspreiden wij niet, het is alleen bedoeld voor eigen gebruik, bijvoorbeeld om de gestelde vragen en antwoorden goed op te kunnen schrijven. Die sturen we een week na de bijeenkomst toe naar alle deelnemers.

Volg ons

Bekijk de webversie

Deze e-mail is verstuurd aan {{email}}.
Als u geen mail meer over dit onderwerp wilt ontvangen, kunt u zich hier AFMELDEN.

U kunt ook uw gegevens inzien en wijzigen.
Voor een goede ontvangst voegt u post@drenthe.nl toe aan uw adresboek.

Aan: Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe
T.a.v.: de heer H. Oosterman

Van: [redacted]

Datum: 5-11-2021

Onderwerp: Impact wolf

Geachte heer Oosterman,

Er zijn de afgelopen 2 weken meerdere aanvallen geweest van een wolf op schapen bij ons in de buurt, waarvan u waarschijnlijk al op de hoogte bent. De eerste aanval is geweest op woensdag 20 oktober j.l. waarbij meerdere schapen dood zijn gebeten en een buurvrouw bij het uitlaten van haar hond, de wolf heeft zien lopen [redacted]. Daarna zijn er, zoals bij mij bekend, nog schapen doodgebeten in Geeuwenbrug, Eemster en vanmorgen opnieuw in Wapse.

Wij hebben [redacted] een melkveebedrijf en ik heb voor de hobby een aantal mini koeien en 2 shetlanders. De hobby koeien zijn stamboek mini-Herefords (de enige in Nederland) die ik heb geïmporteerd als embryo uit Engeland. Wij zijn direct begonnen met het trekken van extra stroomdraden om de 2 percelen waar onze mini-koeien en shetlanders lopen, zoals aangegeven op de website van BIJ12. Het ’s nachts ophokken van onze koeien is geen optie omdat ze winterhard zijn en een hele dikke vacht hebben. Ze zouden ’s nachts gaan zweten waardoor ze ziek worden als we ze overdag weer naar buiten doen. Dit zelfde geldt voor de shetlanders van respectievelijk 24 en 27 jaar oud. Hoewel zij een stalletje tot hun beschikking hebben, staan zij hier vrijwel nooit in.

Op de website van provincie Drenthe wordt aangegeven dat er subsidie beschikbaar is voor schapen- en geitenhouders in het Hart van Drenthe om hun dieren te beschermen tegen aanvallen van de wolf. Deze subsidie roept bij mij een groot aantal vragen op:

1. Er wordt alleen maar gesproken over het voorkomen van financiële schade aan schapen en geiten. Er wordt volledig voorbij gegaan aan de grote emotionele impact die het heeft op de houders van de dieren. Sinds de wolf in onze buurt actief is, is het eerste wat ik iedere ochtend doe wanneer het licht begint te worden, het controleren of mijn dieren nog in de wei lopen. Tevens ben ik al 2 keer ’s nachts opgestaan omdat ik een koe hoorde schreeuwen en ik niet zeker was waar het vandaan kwam. Waarom wordt er niet gekeken naar de emotionele impact?
2. De subsidie voor de aanschaf van wolfwerende afrastering geldt alleen voor schapen- en geitenhouders. Het is bekend dat er in Nederland naast schapen ook pony’s, kalveren en alpaca’s zijn doodgebeten. Waarom mogen alleen eigenaren van schapen en geiten gebruik maken van deze subsidie? De financiële afhandeling bij de dood van bijvoorbeeld een alpaca of mini-koe is het tig-voudige van een schaap.
3. Waarom geldt de subsidie slechts voor een risicogebied en niet voor de hele provincie? Provincie Drenthe geeft zelf aan dat de verwachting is dat meerdere solitaire, zwervende wolven Nederland zullen bezoeken de komende jaren.
4. Hoe vaak mag een wolf onschuldige dieren doden voordat de Provincie Drenthe toestemming geeft om de wolf af te maken? Wordt hier überhaupt over gesproken?

5. Door de aanwezigheid van de wolf in onze buurt, loop ik ’s morgens en ’s avond in het donker niet meer onbevangen met mijn hond over straat. Het argument dat een wolf normaal gesproken geen mensen aanvalt, betekent echter niet dat mijn hond veilig is. Mijn gevoel van veiligheid is sinds de komst van de wolf, verdwenen. Wordt hier rekening mee gehouden?

Mijn vraag aan u is of u mijn zorgen en vragen zou kunnen bespreken in de Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe en dit door zou kunnen spelen naar Provincie Drenthe.

Graag verneem ik uw reactie.

Met vriendelijke groet,

[redacted]
[redacted]
[redacted]
Mob.:06-[redacted]

Agendapunt voor de vergadering van Gedeputeerde Staten van Drenthe

Statenbrief

Algemene gegevens	
Opsteller	[redacted]
Team	Landelijk Gebied
Datum	vrijdag 3 april 2020
Uiterste behandeldatum in GS: 14 april *Toelichting: ivm afgesproken reactietermijn met de betrokken partijen*	

Teammanager
Jordan Jumelet
Paraaf en advies *Akkoord:* *Bespreken:*

Verwijzing naar speerpunt coalitieakkoord/programma begroting
7. Dynamiek in leefomgeving

Akkoord portefeuillehouder
Henk Jumelet

Intern voorbereid met
1. [redacted], S&I
2. [redacted] FPC
3. [redacted], BC

Akkoord provinciesecretaris
Wim Brenkman

Archivering	
Soort overeenkomst: *Looptijd overeenkomst:*	Niet van toepassing
Datum:	*Registratienummer:*
14 april 2020	nr. 5.4/20200007g8
	nr.

Communicatie
Openbaar: Ja
Persbericht: *Ja*
Bekendmaking: *Nee*

Onderwerp

Reactie op advies Ronde Tafel Wolf

Advies

1. In te stemmen met de bijgevoegde reactie op het advies vanuit de Ronde Tafel Wolf.
2. Te starten met de werving van een Gebiedscommissie in Drenthe.
3. Een startbedrag van € 50.000,-- te reserveren als werkbudget voor de Gebiedscommissie. Dekking hiervoor is voorzien in de begrotingspost 3621106 Programma Beheer budget 431464 Beheer NNN.
4. In te stemmen met de brief aan Provinciale Staten.

Beslissing GS

Conform

7.2.02 Behoud en herstel Flora en fauna

Argumenten

1.1 De voorgestelde maatregelen komen overeen met de aanbevelingen die interprovinciaal worden gegeven voor het nemen van wolfwerende maatregelen.
In het kort hieronder de toelichting op de aanbevelingen (corresponderende nummering). Voor de uitgebreide toelichting verwijzen wij naar bijlage 1.
4. De Raad van State heeft in twee verschillende gevallen geoordeeld dat alleen directe schade door wilde dieren wordt vergoed. Op dit moment speelt er een zaak tussen de provincie en een schapenhouder waarin de hoogte (en onderdelen) van de vergoeding opnieuw tegen het licht gehouden worden. Tijdens het overleg met de belanghebbenden op 11 februari j.l. is afgesproken de uitkomsten van deze zaak af te wachten en naar aanleiding daarvan hierover verder in gesprek te gaan.
5. De Gebiedscommissie zal gevraagd worden te adviseren over een totaalaanpak voor de omgang met preventieve maatregelen en de mogelijkheden voor vergoeding daarvoor. De kosten voor onderhoud kunnen in deze adviesvraag worden meegenomen.
6. Het blijven verkennen van de ecologische betekenis van de wolf in Drenthe is ook iets waar de provincie belang bij heeft. Met name de gevolgen voor de wildstand en faunaschade bij landbouwhuisdieren maar ook de gevolgen voor (eco)tourisme leveren belangrijke informatie.
7. Het chippen en "zenderen" van wolven in Drenthe wordt verder onderzocht. Een externe partij voert deze analyse uit.

2.1 Met de in te stellen Gebiedscommissie kan de komende tijd toe worden gewerkt naar een totaalaanpak voor de omgang met wolven in Drenthe.

Een Gebiedscommissie zoals bedoeld in het interprovinciaal wolvenplan wordt verantwoordelijk voor het inrichten van het gebiedsproces.

De belangrijkste taken van zo'n commissie zijn het opzetten van een methodiek en regeling voor schadepreventie, en voorlichting en advies voor betrokken partijen. Vooralsnog is er in Drenthe geen wolventerritorium vastgesteld. Toch zijn er een aantal zaken die nu al uitgewerkt kunnen worden zodat de provincie samen met de sector goed kan anticiperen op de komst van wolven in Drenthe.

Met het instellen van een Gebiedscommissie kunnen taken zoals het opzetten en uitvoeren van een voorlopers-regeling en het uitwerken van een totaalaanpak voor het vergoeden van preventieve maatregelen bij deze commissie worden belegd. Dit vergroot het draagvlak voor de uiteindelijk gekozen aanpak en zorgt ervoor dat de capaciteit die vanuit de provincie nodig is voor deze vraagstukken vermindert, en vanuit de huidige formatie kan worden gedekt.

3.1 Met het beschikbaar stellen van een werkbudget voor de in te stellen Gebiedscommissie kan er samen met de sector toegewerkt worden naar een totaalaanpak.
Met een voorlopers-regeling kan ervaring worden opgedaan met preventieve maatregelen en worden schapenhouders die nu al de urgentie voelen voor het nemen van preventieve maatregelen geholpen. De op te stellen voorlopers-regeling wordt overgenomen vanuit de aanpak van Gelderland, die in 2019 al te maken kreeg met gevestigde wolven op de Veluwe. Op deze manier worden dierhouders gestimuleerd om in een vroeg stadium preventieve maatregelen te nemen, door de materiaalkosten te vergoeden.

Hiervoor heeft de gebiedscommissie in Gelderland een werkbudget gekregen, en zijn zij met de schapenhouders in overleg over wat er per specifiek geval nodig is. Doordat de betrokken schapenhouders daar een ambassadeurs-functie op zich nemen, wordt de drempel voor het nemen van preventieve maatregelen voor de andere dierhouders in het gebied kleiner.

Risico's

De voorlopers-regeling zoals die ook in Gelderland is gehanteerd is op basis van wederzijds vertrouwen. De provincie/gebiedscommissie en de dierhouder komen samen tot een besluit wat er nodig is, de dierhouder schaft deze materialen aan en via het werkbudget van de gebiedscommissie worden deze kosten weer terugbetaald. Dit betekent dat er geen contracten aan deze aanpak ten grondslag liggen. Daardoor kan het budget flexibel ingezet worden en kunnen alle dierhouders in hun materialen worden voorzien maar hierdoor ontstaat er ook een risico met betrekking tot de hoogte van de kosten en vergoedingen. Hier zullen duidelijke afspraken over moeten worden gemaakt met de voorbereidende gebiedscommissie. Wij achten dit risico gezien de relatie met de betrokken partijen en de hoogte van het bedrag aanvaardbaar.

Kanttekeningen vanuit de organisatie

Niet van toepassing.

Tekst openbare besluitenlijst

GS hebben de reactie vastgesteld die op de aanbevelingen die door vertegenwoordigers vanuit de schapenhouderij, landbouw en natuurorganisaties in februari zijn besproken tijdens de Wolventafel. Kern van de reactie is dat de provincie een voorbereidende gebiedscommissie in zal stellen. Deze gaat een plan voor preventieve maatregelen om schapen te beschermen tegen aanvallen van wolven opzetten en uitvoeren. Dit gebeurt volgens een zogenaamde voorlopers-regeling, waarvoor GS een startbedrag € 50.000,-- reserveren.

Verzenden

Natuurlijk Platteland. Dit budget is beschikbaar vooruitlopend op een structurele regeling, zodat schapenhouders die nu al problemen ervaren of maatregelen willen nemen hier niet op hoeven te wachten. Het mogelijk maken van een dergelijke regeling was ook een aanbeveling van de werkgroep.

Met deze acties zetten wij in op het zoveel mogelijk voorkomen van schade, het creëren van draagvlak en een effectieve soortenbescherming met betrekking tot de wolf.

Hopende u hiermee voldoende geïnformeerd te hebben.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,

, voorzitter , secretaris

Bijlage: Reactie advies Ronde Tafel Wolf

Bijlage 1

Op 11 februari heeft er voor de vierde keer een rondetafelgesprek plaatsgevonden waarin de provincie Drenthe met verschillende vertegenwoordigers van de schapenhouderij, landbouw en natuurorganisaties heeft gesproken over de aanwezigheid van de wolf in Drenthe. De betrokken partijen hebben op verzoek van de provincie afgelopen maanden gewerkt aan een advies over de maatregelen die nodig zijn om schapen te beschermen tegen een aanval van de wolf en deze adviespunten tijdens het gesprek aan de provincie aangeboden. De reactie op de verschillende adviespunten is als volgt. [1]

1. Preventieve maatregelen in de provincie Drenthe (advies 1 en 2)
De werkgroep heeft de mogelijkheden voor preventieve maatregelen in Drenthe verkend en uitgewerkt in een tweetal notities. Een goed wolfwerend raster is minstens 1.20 meter hoog en beschikt over minstens 4500 volt schrikdraad. Daarnaast adviseert de werkgroep zo spoedig mogelijk te starten met het aanleggen van de wolfwerende rasters om schapen vanaf nu te beschermen tegen aanvallen van wolven.

Reactie
Het college onderkent de urgentie voor het nemen van preventieve maatregelen om aanvallen van wolven op landbouwhuisdieren te voorkomen. Ook sluit het college zich aan bij de adviezen die gegeven zijn over wat de vereisten zijn voor preventieve maatregelen om wolfwerend te zijn.

2. Provinciale bijdrage en hoogte van de kosten (advies 3 en 4)
De werkgroep verzoekt de Provincie Drenthe om zo spoedig mogelijk, het liefst per direct, geld beschikbaar te stellen voor het opstarten van het plaatsen van wolfwerende rasters. Dit zou voor de korte termijn kunnen met een soort voorlopers-regeling zoals dit ook gedaan is bij vestiging van wolven in Gelderland, met een bijbehorend startbudget van minstens € 100.000,-. De kosten voor het voor het plaatsen of aanpassen van rasters liggen naar schatting tussen de € 3,- en € 6,- per strekkende meter, maar de werkelijke kosten kunnen perceel verschillen en moeten blijken uit een ingediend rasterplan.

Reactie
Met het besluit van Gedeputeerde Staten op 14 april wordt voor een eerste periode € 50.000,- - beschikbaar gesteld aan de Gebiedscommissie om een voorlopers-regeling te starten. Het college kan dit bedrag verhogen wanneer dat nodig blijkt te zijn, om zo samen met de commissie toe te groeien naar een totaalaanpak.

3. Gebiedscommissie en contact met de praktijk (advies 5 en 6)
De werkgroep verzoekt de provincie met spoed een Gebiedscommissie Wolf (GCW) in stellen die de zaken verder uitwerkt zoals bedoeld in het Wolvendraaiboek 2.0., ook al is er nog geen sprake van een gevestigde wolf. Inzet van de Gebiedscommissie:
- De GCW voor heel Drenthe een analyse te laten maken;
- De GCW een bestuurlijke samenstelling te geven met een onafhankelijke voorzitter (met bestuurlijke ervaring);
- De betrokken partijen te laten vertegenwoordigen, zoals daar zijn; LTO, gescheperde schaapskuddes, kleine schapen- en geitenhouderij, een TBO-er, een B&W- er van een gemeente, mogelijk de Boermarke. Met een goede secretariële ondersteuning vanuit de provincie.
De reactie van het college op de verschillende adviezen dienen ook als eerste kader voor de gebiedscommissie (zoals o.a. het budget).

Daarnaast verzoekt de werkgroep de provincie de GCW de opdracht mee geven om de 'ronde tafel overleggen' voort te zetten, waardoor het contact met de mensen in het veld gewaarborgd blijft. De aansluiting met mensen in het veld borgt op de beste manier de betrokkenheid vanuit de sector.

Reactie
Het college van Gedeputeerde Staten zal een Gebiedscommissie Wolf instellen om, vooruitlopend op de mogelijke vestiging van wolven in Drenthe, taken in het kader van het

[1] Voor onze reactie hebben wij een aantal adviezen soms samengevoegd, bij de reactie staat dan om welke adviezen het gaat. Voor de helderheid sturen wij ook het letterlijke advies van de werkgroep mee.

Reactie punt 8
Om de mogelijkheden hiervoor te onderzoeken zal het college een onderzoek laten uitvoeren door een externe partij. Hierbij wijst het college er wel op dat de provincie een taak heeft om de wolf te beschermen, waardoor vangen en zenderen in de praktijk mogelijk niet haalbaar is.

9. Kalveren en veulens (advies 12)
In de werkgroep is besloten om nu niet extra in te zetten op bescherming van kalveren en veulens. Wel blijft het verzoek vanuit de Agrarische sector om dit onderwerp op de agenda te houden. Landelijk heeft het tot nu toe geen binnen het wolvendossier geen prioriteit.

Reactie punt 9
Uit de gegevens van Bij12 zijn geen gevallen bekend van aanvallen van wolven op kalveren en veulens. Op dit moment is dit daarom nog niet aan de orde. Wanneer er toch blijkt dat deze aanvallen voorkomen, zal het College samen met de voorbereidende Gebiedscommissie in overleg treden om hoe voor deze dieren preventieve maatregelen getroffen kunnen worden.

De uitwerking van het advies van de werkgroep zal het startpunt zijn om de komende tijd samen met de betrokken partijen toe te werken naar een totaalaanpak voor hoe omgegaan wordt met wolven in Drenthe.

Bijlage 2

Aanbevelingen aan 'ronde tafel overleg' .

1. **Wolfwerend raster**; de mogelijkheden voor preventie zijn verkend en uitgewerkt in een tweetal notities. Zie bijlage 1 en 2. Een goed wolfwerend raster is minstens 1.20 meter hoog en beschikt over minstens 4500 volt schrikdraad.

2. **Starten met aanleg wolfwerende rasters**; vanaf nu te starten met het aanleggen van rasters, ook al is er van vestiging van een wolf in Drenthe nog geen sprake. De recente aanvallen op schapen in Hooghalen en omgeving tonen aan dat we er in Drenthe niet zonder kleerscheuren vanaf komen, daarom is het opstarten van Preventieve maatregelen, lees rasteren, noodzakelijk.

3. **Provinciale bijdrage**; we verzoeken de Provincie Drenthe om zo spoedig mogelijk, het liefst per direct, geld beschikbaar te stellen voor het opstarten van het plaatsen van wolfwerende rasters. Dit zou voor de korte termijn kunnen met een soort voorloperregeling alla Gelderland, met een bijbehorend startbudget van minstens € 100.000,-

4. **Hoogte van de kosten**; de kosten te vergoeden voor het plaatsen of aanpassen van rasters op basis van de werkelijke kosten. De werkelijke kosten liggen naar schatting tussen de € 3,- en € 6,- per strekkende meter. De werkelijke kosten kunnen per perceel nogal verschillen en moeten blijken uit een ingediend rasterplan met begroting. Er zal ook een verschil in prijs zijn tussen nieuw te plaatsen raster een te verhogen bestaand raster.

5. **Instellen Gebiedscommissie**; met spoed een Gebiedscommissie Wolf (GCW) aan stellen die de zaken verder uitwerkt zoals bedoelt in het Wolvendraaiboek 2.0. , ook al is er nog geen sprake van een gevestigde wolf. De Gebiedsgroep Drenthe breed te laten werken. De GCW een **bestuurlijke samenstelling** te geven met een onafhankelijke voorzitter (met bestuurlijke ervaring) en de betrokken partijen te laten vertegenwoordigen, zoals daar zijn; LTO, Gescheperde schaapskuddes, Kleine schapen- en geitenhouderij, een TBO-er, een B&W- er van een gemeente, mogelijk de Boermarke. Met een **goede secretariële ondersteuning** vanuit de Provincie.

6. **Contact met de praktijk**; de GCW de opdracht mee geven om de 'ronde tafel overleggen' voort te zetten, waardoor het contact met de mensen in het veld

provinciehuis Westerbrink 1, Assen
postadres Postbus 122, 9400 AC Assen

www.drenthe.nl
0592 - 36 55 55

provincie Drenthe

Aan:
de voorzitter en leden van
Provinciale Staten van Drenthe

Assen, 14 april 2020
Ons kenmerk 16/5.4/2020000798
Behandeld door [redacted] (0592) 36 55 55
Onderwerp: Reactie advies wolf
Status: .Ter informatie

Geachte voorzitter/leden,

Hierbij informeren wij u over de ontwikkelingen omtrent de wolf in Drenthe. Wij hebben aangegeven u regelmatig mee te nemen in recente ontwikkelingen en de actuele stand van zaken.

Sinds 2015 doen zwervende wolven Drenthe aan, dit is te zien in het aantal meldingen bij platforms zoals Wolven in Nederland, maar ook in het toenemende aantal incidenten met faunaschade die veroorzaakt worden door wolven. Ervaring in Duitsland leert dat het nemen van preventieve maatregelen werkt om faunaschade te voorkomen. Ook voor schapenhouders in Drenthe ontstaat de noodzaak om te starten met het nemen van preventieve maatregelen door middel van het aanleggen van wolf werende afrastering om schapen tegen aanvallen te beschermen.

De provincie is onder de Wet natuurbescherming verantwoordelijk voor de bescherming van de wolf. Wij luisteren ook goed naar de zorgen die schapenhouders hebben. Wij kunnen ons geen Drenthe voorstellen zonder schapen. Vanuit deze rol achten wij het ook van belang om preventieve maatregelen door schapenhouders te stimuleren. Het voorkomen van faunaschade vergroot de kans op effectieve soortbescherming en verkleint de kans op maatschappelijke discussie.

Wij zijn al sinds 2015 regelmatig in overleg met vertegenwoordigers van de schapensector over hoe om te gaan met de wolf in Drenthe. Sinds het vaststellen van het tweede interprovinciaal wolvenplan is vanuit dat overleg een werkgroep gevraagd advies uit te brengen over de situatie in Drenthe. Dit advies is op 11 februari 2020 aan ons overhandigd en door middel van deze brief informeren wij u hoe wij met dit advies verder gaan.

Op 11 februari heeft er voor de vierde keer een rondetafelgesprek plaatsgevonden waarin de provincie Drenthe met verschillende vertegenwoordigers van de schapenhouderij, landbouw en natuurorganisaties heeft gesproken over de aanwezigheid van de wolf in Drenthe. De betrokken partijen hebben op verzoek van de provincie afgelopen maanden gewerkt aan een advies over de maatregelen die nodig zijn om schapen te beschermen tegen een aanval van de wolf en deze adviespunten tijdens het gesprek aan de provincie aangeboden. De reactie op de verschillende adviespunten is als volgt. [1]

1. Preventieve maatregelen in de provincie Drenthe (advies 1 en 2)

De werkgroep heeft de mogelijkheden voor preventieve maatregelen in Drenthe verkend en uitgewerkt in een tweetal notities. Een goed wolfwerend raster is minstens 1.20 meter hoog en beschikt over minstens 4500 volt schrikdraad. Daarnaast adviseert de werkgroep zo spoedig mogelijk te starten met het aanleggen van de wolfwerende rasters om schapen vanaf nu te beschermen tegen aanvallen van wolven.

Reactie

Het college onderkent de urgentie voor het nemen van preventieve maatregelen om aanvallen van wolven op landbouwhuisdieren te voorkomen. Ook sluit het college zich aan bij de adviezen die gegeven zijn over wat de vereisten zijn voor preventieve maatregelen om wolf-werend te zijn.

2. Provinciale bijdrage en hoogte van de kosten (advies 3 en 4)

De werkgroep verzoekt de Provincie Drenthe om zo spoedig mogelijk, het liefst per direct, geld beschikbaar te stellen voor het opstarten van het plaatsen van wolfwerende rasters. Dit zou voor de korte termijn kunnen met een soort voorlopers-regeling zoals dit ook gedaan is bij vestiging van wolven in Gelderland, met een bijbehorend startbudget van minstens € 100.000,--. De kosten voor het voor het plaatsen of aanpassen van rasters liggen naar schatting tussen de € 3,-- en € 6,-- per strekkende meter, maar de werkelijke kosten kunnen perceel verschillen en moeten blijken uit een ingediend rasterplan.

Reactie

Met het besluit van Gedeputeerde Staten op 14 april wordt voor een eerste periode € 50.000,-- beschikbaar gesteld aan de Gebiedscommissie om een voorlopers-regeling te starten. Het college kan dit bedrag verhogen wanneer dat nodig blijkt te zijn, om zo samen met de commissie toe te groeien naar een totaalaanpak.

3. Gebiedscommissie en contact met de praktijk (advies 5 en 6)

De werkgroep verzoekt de provincie met spoed een Gebiedscommissie Wolf (GCW) in stellen die de zaken verder uitwerkt zoals bedoeld in het Wolvendraaiboek 2.0., ook al is er nog geen sprake van een gevestigde wolf. Inzet van de Gebiedscommissie:

- De GCW voor heel Drenthe een analyse te laten maken;
- De GCW een bestuurlijke samenstelling te geven met een onafhankelijke voorzitter (met bestuurlijke ervaring);
- De betrokken partijen te laten vertegenwoordigen, zoals daar zijn; LTO, gescheperde schaapskuddes, kleine schapen- en geitenhouderij, een TBO-er, een B&W- er van een gemeente, mogelijk de Boermarke. Met een goede secretariële ondersteuning vanuit de provincie.
- De reactie van het college op de verschillende adviezen dienen ook als eerste kader voor de gebiedscommissie (zoals o.a. het budget).

---

[1] Voor onze reactie hebben wij een aantal adviezen soms samengevoegd, bij de reactie staat dan om welke adviezen het gaat. Voor de helderheid sturen wij ook het letterlijke advies van de werkgroep mee.

Het college zal in de komende tijd volgen of met deze updates aan de behoefte voor het attenderen wordt voldaan. Vooralsnog blijft dit voor het college het medium voor communicatie over de wolf en evt. schade

7. Onderzoek (advies 10)

De werkgroep geeft aan dat er een behoefte is voor een nader uitwerking van de ecologische betekenis van de wolf in Drents natuur en de wildstand.

Reactie

Het college deelt deze behoefte en zal in de komende periode een onderzoek naar dit onderwerp starten.

8. Wolven zenderen (advies 11)

De werkgroep geeft aan dat wolven te zenderen of te chippen mogelijk de meest efficiënte manier is van preventie. Tot nu toe is hier binnen Europa geen ervaring mee opgedaan. De vraag is onder meer of je wolven mag en kunt vangen. Een verdere verkenning van deze mogelijkheid is dringend aan te bevelen.

Reactie punt 8

Om de mogelijkheden hiervoor te onderzoeken zal het college een onderzoek laten uitvoeren door een externe partij. Hierbij wijst het college er wel op dat de provincie een taak heeft om de wolf te beschermen, waardoor vangen en zenderen in de praktijk mogelijk niet haalbaar is.

9. Kalveren en veulens (advies 12)

In de werkgroep is besloten om nu niet extra in te zetten op bescherming van kalveren en veulens. Wel blijft het verzoek vanuit de Agrarische sector om dit onderwerp op de agenda te houden. Landelijk heeft het tot nu toe geen binnen het wolvendossier geen prioriteit.

Reactie punt 9

Uit de gegevens van Bij12 zijn geen gevallen bekend van aanvallen van wolven op kalveren en veulens. Op dit moment is dit daarom nog niet aan de orde. Wanneer er toch blijkt dat deze aanvallen voorkomen, zal het College samen met de voorbereidende Gebiedscommissie in overleg treden om hoe voor deze dieren preventieve maatregelen getroffen kunnen worden.

De uitwerking van het advies van de werkgroep zal het startpunt zijn om de komende tijd samen met de betrokken partijen toe te werken naar een totaalaanpak voor hoe omgegaan wordt met wolven in Drenthe

Agendapunt voor de vergadering van Gedeputeerde Staten van Drenthe

GS-stuk

Algemene gegevens	
Opsteller	[redacted]
Team	Landelijk Gebied
Datum	Dinsdag 9 juni 2020
Uiterste behandeldatum in GS: 16 april 2020 *Toelichting:*	

Teammanager
Jordan Jumelet
Paraaf en advies *Akkoord:* *Bespreken:*

Verwijzing naar speerpunt coalitieakkoord/programma begroting
2. Stad en platteland

Akkoord portefeuillehouder
Henk Jumelet

Intern voorbereid met
1. [redacted], BC
2.
3.

Akkoord provinciesecretaris
Wim Brenkman

Archivering	
Soort overeenkomst: *Looptijd overeenkomst:*	Niet van toepassing
Datum:	*Registratienummer:*
16-6-2020	nr. 4.6/2020001294
	nr.

Communicatie
Openbaar: Ja
Persbericht: *Nee*
Bekendmaking: Provinciaal blad

Onderwerp

Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe

Advies

1. De Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe in te stellen als een adviescommissie als bedoeld in artikel 82 Provinciewet.
2. Het Reglement Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe vast te stellen.
3. De heer H. Oosterman te benoemen als onafhankelijk voorzitter, [redacted] als vertegenwoordiger van Staatsbosbeheer, [redacted] als vertegenwoordiger van LTO, [redacted] als vertegenwoordiger van de Stichting Behoud Drentse schaapskudden en [redacted] als vertegenwoordiger van het Platform kleinschalige schapen- en geithouders.

Inleiding

a. Algemeen
Op 14 april 2020 heeft uw college besloten een gebiedscommissie onder het interprovinciaal wolvendraaiboek te willen aanstellen. De belangrijkste taken van zo'n commissie zijn het opzetten van een methodiek en regeling voor schadepreventie, en voorlichting en advies voor betrokken partijen. Vooralsnog is er in Drenthe geen wolventerritorium vastgesteld. Toch zijn er een aantal zaken die nu al uitgewerkt kunnen worden zodat de provincie samen met de sector goed kan anticiperen op de komst van wolven in Drenthe.

b. Europese aspecten
Niet van toepassing.

c. Economie/werkgelegenheid
Niet van toepassing

d. Participatie
De leden van de Gebiedscommissie zijn vertegenwoordigers van:
LTO, de Stichting Behoud Drentse schaapskudden, Staatsbosbeheer, het platform Kleinschalige Schapen- en Geitenhouderij

Advies

1. De Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe in te stellen als een adviescommissie als bedoeld in artikel 82 Provinciewet.
2. Het Reglement Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe vast te stellen.
3. De heer H. Oosterman te benoemen als onafhankelijk voorzitter, [redacted] als vertegenwoordiger van Staatsbosbeheer, [redacted] als vertegenwoordiger van LTO, [redacted] als vertegenwoordiger van de Stichting Behoud Drentse schaapskudden en [redacted] als vertegenwoordiger van het Platform kleinschalige schapen- en geithouders.

Doelstelling uit de begroting

2. Stad en Platteland

Argumenten

1.1 / 2.1/3.1 Uitvoering geven aan het besluit van uw college van 14 april om een gebiedscommissie aan te stellen
U heeft aangegeven een gebiedscommissie onder het interprovinciaal wolvendraaiboek te willen aanstellen voor heel Drenthe nog voordat wolven zich in Drenthe hebben gevestigd.

1.2/2.2/3.1 Met de in te stellen Gebiedscommissie kan er de komende tijd toe worden gewerkt naar een totaalaanpak voor de omgang met wolven in Drenthe.

Risico's

Niet van toepassing.

Kanttekeningen vanuit de organisatie

Niet van toepassing.

Tekst openbare besluitenlijst
Onderwerp: Commissie Landelijk Gebied
GS hebben besloten de Gebiedscommissie Wolf in te stellen als een adviescommissie van GS.
Tevens is een reglement van de Gebiedscommissie Wolf 2020 vastgesteld.

Verzenden

bijl. 1

Vaststelling

Besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe van 16 juni 2020, kenmerk 25/4.@/202000@, team Landelijk Gebied, tot bekendmaking van hun besluit tot vaststelling van het reglement voor de Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe

Gedeputeerde Staten van Drenthe;

gelet op artikel 82 en 158, eerste lid, onderdeel a van de Provinciewet;

BESLUITEN:

Het Reglement voor de Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe vast te stellen.

Dit besluit treedt in werking op de dag na publicatie in het Provinciaal Blad.

Gedeputeerde Staten voornoemd,

mevrouw drs. J. Klijnsma, voorzitter
W.F. Brenkman MSc, secretaris

Uitgegeven: @

Artikel 1 Toepassing
Er is een Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe (hierna te noemen GPW), ex artikel 82 (adviescommissie) van de Provinciewet. Dit reglement is daarop van toepassing.

Artikel 2 Taken
De commissie heeft de volgende taken:

1. Het adviseren over projecten in Drenthe gericht op de preventie van schade veroorzaakt door wolven;
2. het adviseren over de bescherming van gehouden dieren in Drenthe voorafgaand aan vestiging van wolven, hieronder mede te verstaan het opstellen van één of meerdere gebiedsgerichte schadepreventieplannen gericht op de bescherming van schapen met betrekking tot een aangewezen leefgebied voor wolven wanneer een wolf zich in een territorium vestigt;
3. het verzorgen van procesbegeleiding om de betreffende dierhouders te informeren en te betrekken bij een gebiedsgericht schadepreventieplan;
4. het adviseren van Gedeputeerde Staten over bijzondere gevallen met betrekking tot schade door wolven;

1. De onafhankelijk voorzitter en de leden ontvangen een vergoeding voor het bijwonen van de vergaderingen van de commissie ter hoogte van het bedrag genoemd in artikel 2.4.1. van het Rechtspositiebesluit decentrale politieke ambtsdragers.
2. De onafhankelijk voorzitter en leden ontvangen reis- en verblijfskostenvergoeding overeenkomstig het Rechtspositiebesluit decentrale politieke ambtsdragers en de Regeling rechtspositie decentrale politieke ambtsdragers.

Toelichting op de Reglement Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe.

Artikel 2:
Een voorbeeld van een bijzonder geval waarover de commissie Gedeputeerde Staten adviseert is een schapenhouder die geheel of gedeeltelijk net buiten de aangewezen begrenzing van het leefgebied voor de wolf valt. De resultaten van de gebiedscommissie zijn openbaar.

Artikel 6:
Belanghebbende organisaties zijn bedrijven, stichtingen of verenigingen die redelijkerwijs belang hebben bij de advisering, bijvoorbeeld gericht op het beschermen van vee.

provincie Drenthe

PROVINCIAAL BLAD

Officiële uitgave van de provincie Drenthe

Nr. 3816
18 juni
2020

Reglement voor de Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe

Besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe van 16 juni 2020, kenmerk 4.6/2020001294, team Landelijk Gebied, tot bekendmaking van hun besluit tot vaststelling van het reglement voor de Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe

Gedeputeerde Staten van Drenthe;

gelet op artikel 82 en 158, eerste lid, onderdeel a van de Provinciewet;

BESLUITEN:

het Reglement voor de Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe vast te stellen.

Dit besluit treedt in werking op de dag na publicatie in het Provinciaal Blad.

Gedeputeerde Staten voornoemd,

mevrouw drs. J. Klijnsma, voorzitter
W.F. Brenkman MSc, secretaris

Uitgegeven: 18 juni 2020

Artikel 1 Toepassing

Er is een Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe (hierna te noemen GPW), ex artikel 82 (adviescommissie) van de Provinciewet. Dit reglement is daarop van toepassing.

Artikel 2 Taken

De commissie heeft de volgende taken:

1. het adviseren over projecten in Drenthe gericht op de preventie van schade veroorzaakt door wolven;
2. het adviseren over de bescherming van gehouden dieren in Drenthe voorafgaand aan vestiging van wolven, hieronder mede te verstaan het opstellen van één of meerdere gebiedsgerichte schadepreventieplannen gericht op de bescherming van schapen met betrekking tot een aangewezen leefgebied voor wolven wanneer een wolf zich in een territorium vestigt;
3. het verzorgen van procesbegeleiding om de desbetreffende dierhouders te informeren en te betrekken bij een gebiedsgericht schadepreventieplan;
4. het adviseren van Gedeputeerde Staten over bijzondere gevallen met betrekking tot schade door wolven;

Artikel 3 Samenstelling

1. Gedeputeerde Staten benoemen, schorsen en ontslaan de onafhankelijk voorzitter en leden van de commissie.
2. De commissieleden bestaan in ieder geval uit:
   a. een vertegenwoordiger van Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland (LTO);

b. een vertegenwoordiger van Stichting Beheer Platform Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders (KSG);
c. een vertegenwoordiger Stichting Behoud Drentse schaapskudden
d. een vertegenwoordiger van Staatsbosbeheer

3. Gedeputeerde Staten wijzen de secretaris van de commissie aan. De secretaris ondersteunt de commissie en is geen lid van de commissie.
4. Het lidmaatschap van de GPW eindigt op eigen verzoek van het betrokken lid of door:
   a. het ontbinden van de GPW;
   b. het eindigen van een periode waarvoor het lid is benoemd;
   c. overlijden.

Artikel 4, Zittingsperiode

1. De leden van de GPW worden voor een periode van vijf jaar benoemd. Een lid kan na afloop van zijn zittingsperiode terstond, maar maximaal eenmaal worden herbenoemd voor een periode van vijf jaar.
2. Degene die in de GPW de plaats inneemt van een lid wiens zittingsduur nog niet verstreken was, heeft zitting tot het einde van die duur.

Artikel 5, Besluitvorming

1. Voor zover geen consensus wordt bereikt, adviseert de GPW bij meerderheid van stemmen.
2. Wanneer de stemmen staken, geeft de stem van de voorzitter de doorslag.
3. Een lid van de GPW neemt niet deel aan de stemming over een aangelegenheid die hem rechtstreeks of middellijk aangaat of waarbij hij als vertegenwoordiger persoonlijk betrokken is.
4. De GPW kan geen besluiten nemen.
5. Adviezen van de GPW worden vastgelegd in een verslag.

Artikel 6 Werkwijze

1. De commissie kan haar eigen werkwijze vaststellen in een reglement.
2. De commissie vergadert zo vaak als de voorzitter dat nodig oordeelt.
3. De commissie laat zich adviseren door belanghebbenden
4. De commissie kan zich laten bijstaan met expertise gericht op ecologie en preventie. Als hieraan kosten zijn verbonden, legt de voorzitter een voorstel voor opdrachtverlening voor aan Gedeputeerde Staten.

Artikel 7 Openbaarheid

Vergaderingen van de commissie zijn niet openbaar.

Artikel 8 Verslagen

1. De secretaris maakt een verslag van de commissievergaderingen.
2. De commissie brengt jaarlijks verslag uit aan Gedeputeerde Staten van haar werkzaamheden en adviezen.

Artikel 9, Vergoeding

1. De onafhankelijk voorzitter en de leden ontvangen een vergoeding voor het bijwonen van de vergaderingen van de commissie ter hoogte van het bedrag genoemd in artikel 2.4.1. van het Rechtspositiebesluit decentrale politieke ambtsdragers.
2. De onafhankelijk voorzitter en leden ontvangen reis- en verblijfskostenvergoeding overeenkomstig het Rechtspositiebesluit decentrale politieke ambtsdragers en de Regeling rechtspositie decentrale politieke ambtsdragers.

Toelichting op de Reglement Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe.

Artikel 2
Een voorbeeld van een bijzonder geval waarover de commissie Gedeputeerde Staten adviseert is een schapenhouder die geheel of gedeeltelijk net buiten de aangewezen begrenzing van het leefgebied voor de wolf valt. De resultaten van de gebiedscommissie zijn openbaar.

Artikel 6
Belanghebbende organisaties zijn bedrijven, stichtingen of verenigingen die redelijkerwijs belang hebben bij de advisering, bijvoorbeeld gericht op het beschermen van vee.

Agendapunt voor de vergadering van Gedeputeerde Staten van Drenthe

Statenbrief

Algemene gegevens	
Opsteller	[redacted]
Team	Landelijk Gebied
Datum	Dinsdag 2 februari 2021
Uiterste behandeldatum in GS: *Toelichting:*	

Teammanager
Jordan Jumelet
Paraaf en advies *Akkoord:* *Bespreken:* CL

Verwijzing naar speerpunt coalitieakkoord/programma begroting
2. Stad en platteland: ruimte bieden en richting geven

Akkoord portefeuillehouder
Henk Jumelet

Intern voorbereid met
1. [redacted] (VTH)
2. [redacted] (S&I)
3.

Akkoord provinciesecretaris
Wim Brenkman

Archivering	
Soort overeenkomst: *Looptijd overeenkomst:*	Niet van toepassing
Datum:	*Registratienummer:*
9-2-2021	nr. 5.6/2021000231
	nr.

Communicatie
Openbaar: Ja
Persbericht: Ja
Bekendmaking: Provinciaal blad

Onderwerp

Vervolg subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe en risicogebied wolf.

Advies

1. De Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe te wijzigen.
2. Het aangewezen wolvenrisicogebied uit te breiden zoals geadviseerd door de Gebiedscommissie preventie wolvenschade en aangegeven op de bijgevoegde kaart.
3. In te stemmen met de brief aan Provinciale Staten.

Beslissing GS

CF

Inleiding

Argumenten

1.1 Vanuit de verantwoordelijkheid van de provincie voor de bescherming van de wolf is het wenselijk om het nemen van preventieve maatregelen te stimuleren.
Incidenten met faunaschade veroorzaakt door de wolf zijn voor schapen- en geitenhouders en omstanders zeer ingrijpend en wegen zwaar in de maatschappelijke discussie over de wolf. Ervaring in Duitsland leert dat het nemen van preventieve maatregelen werkt om faunaschade te voorkomen. Vanuit de verantwoordelijkheid van de provincie voor de bescherming van de wolf is het daarom wenselijk om maatregelen om schade veroorzaakt door wolven te voorkomen te subsidiëren.

1.2 Doordat schapen- en geitenhouders facturen of kostenverantwoording moeten indienen wordt de regeling minder fraudegevoelig.
Het subsidiebedrag waar een schapen- of geitenhouder aanspraak op kan maken wordt berekend op basis van bedrijfsvoering en een maximumprijs voor het aantal dieren binnen het bedrijf. Dit rekenmodel is overgenomen van de werkwijze in Gelderland. Schapen- en geitenhouders dienen onder de aangepaste regeling een kostenverantwoording af te leggen. Een schapen- of geitenhouder krijgt geen kosten vergoed die niet kunnen worden verantwoord.

1.3/2.1 Hiermee wordt het advies van de gebiedscommissie gevolgd.
Het behouden van draagvlak voor de wolf in Drenthe is essentieel om de provinciale verantwoordelijkheid voor bescherming van de wolf te kunnen borgen. De gebiedscommissie dringt aan op het inzetten van de regeling in een breder gebied, zodat ook maatregelen genomen kunnen worden tegen de zwervende wolf, en met terugwerkende kracht om het draagvlak voor de wolf in Drenthe te behouden.

1.4/2.2 Hiermee wordt het advies van Wageningen Environmental Research gevolgd.
Het uitbreiden van het gebied wordt ook benoemd in het rapport van Wageningen Environmental Research, die door de provincie gevraagd is ecologisch advies te geven over de gebieden in Drenthe waar een aannemelijke risico is door schade van wolven. Zij adviseren zowel het Hart van Drenthe als ook het gebied met veel schade door zwervende wolven aan te wijzen.

2.3 In het voorgestelde gebied hebben zich de afgelopen jaren relatief het grootste deel van de incidenten met faunaschade voorgedaan.
Binnen het aan te wijzen gebied hebben zich tussen 2015 en 2021 39 incidenten met faunaschade veroorzaakt door een wolf voorgedaan. Hiermee vallen de meldingen rond het Drents Friese Wold buiten dat gebied.

Tijdsplanning

Na besluitvorming zal de aangepaste subsidieregeling in werking treden, stelt de gebiedscommissie Wolf een schadepreventieplan op voor dit gebied en zullen de dierhouders in het gebied geïnformeerd worden. Wanneer het budget is besteed zal Provinciale Staten gevraagd worden om een ophoging.

Financiën

De onderliggende financiën bij de regeling worden niet gewijzigd.

Risico's

2. De discussie over wat te doen met gebieden waar voornamelijk schade is door zwervende wolven wordt nu landelijk gevoerd.
In 2021 worden er updates gedaan aan het wolvendraaiboek en de interprovinciale afspraken die daaraan ten grondslag liggen. Binnen dat kader wordt landelijk onderzoek gedaan naar de corridors en de manieren van schadepreventie die daar nuttig zijn. Drenthe loopt in dit geval op deze discussie vooruit en het is mogelijk dat landelijk gekozen wordt voor een andere lijn. Overigens heeft Drenthe de andere "wolven"-provincies wel op de hoogte gesteld van deze versnelde inzet op zwervende wolven.

Kanttekeningen vanuit de organisatie

Niet van toepassing.

Tekst openbare besluitenlijst
Onderwerp: Uitbreiding risicogebied wolf en wijziging subsidieregeling.
Gedeputeerde Staten hebben een tweede stap gezet in de subsidiëring van preventieve maatregelen tegen aanvallen van de wolf in Drenthe. Het risicogebied voor wolvenschade is uitgebreid op advies van de gebiedscommissie. Daarnaast wordt de subsidieregeling van toepassing op maatregelen die genomen zijn tussen 1 januari 2018 en de datum van inwerkingtreding van de huidige regeling.

en een effectieve soortenbescherming met betrekking tot de wolf. Er is momenteel € 2 ton beschikbaar voor de subsidieregeling. Op het moment dat het budget van de regeling ontoereikend blijkt zullen wij uw Staten een voorstel voor het vervolgproces voorleggen.

De Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe zal de komende tijd voor dit gebied een schadepreventieplan opstellen waarin ze zullen omschrijven hoe de wolfwerende maatregelen toegepast kunnen worden en ze gaan een advies formuleren over de andere vraagstukken rond de wolf die in het gebied leven. Schapen- en geitenhouders in deze gebieden zullen hierover geïnformeerd worden.

Hopende u hiermee voldoende geïnformeerd te hebben.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,

, voorzitter , secretaris

provinciehuis Westerbrink 1, Assen
postadres Postbus 122, 9400 AC Assen

www.drenthe.nl
0592 - 36 55 55

provincie Drenthe

VERZONDEN 09 FEB. 2021

Aan:
de voorzitter en leden van
Provinciale Staten van Drenthe

Assen, 9 februari 2021
Ons kenmerk 6/5.6/2021000231
Behandeld door team Landelijk Gebied (0592) 36 55 55
Onderwerp: Uitbreiding wolvenrisicogebied en actualisatie subsidieregeling
Status: Ter informatie

Geachte voorzitter/leden,

Hierbij informeren wij u over de ontwikkelingen omtrent de wolf in Drenthe. Wij hebben aangegeven u regelmatig mee te nemen in recente ontwikkelingen en de actuele stand van zaken.

Op 15 december 2020 hebt u van ons een brief ontvangen (kenmerk 51/5.17/2020002579) over de subsidieregeling 'Voorkomen schade door wolven provincie Drenthe'. De regeling wordt opengesteld voor ondersteuning van schapen- en geitenhouders met het plaatsen van rasters of hekken die aanvallen van wolven voorkomen. Deze regeling is opengesteld in een vastgesteld wolvenrisicogebied rond het Hart van Drenthe. Dit gebied is gekozen omdat onderzoek van de Wageningen University en Research (WUR) naar het leefgebied van de wolf heeft uitgewezen dat dit het gebied is waar de gevestigde wolf zich heeft opgehouden. Dit gebied kent de hoogste dichtheid van schapenaanvallen. Het is dan ook aannemelijk dat een dergelijke situatie in de toekomst vaker voor zou kunnen komen. Met het aanwijzen van dit gebied zijn de interprovinciale afspraken in het wolvendraaiboek gevolgd.

De regeling is sinds 1 januari 2021 opengesteld, dit betreft een eerste stap in het subsidiëren van maatregelen tegen aanvallen van de wolf. Toch heeft de provincie Drenthe niet alleen te maken met wolven die langere tijd in een gebied verblijven, maar is er in de provincie ook schade door zwervende wolven. Op advies van de gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe is daarom besloten om al verder te kijken en de inzet op preventieve maatregelen ook naar die gebieden uit te breiden.

Om dit te faciliteren hebben wij de volgende wijzigingen doorgevoerd in de subsidieregeling.

Het risicogebied wordt uitgebreid, naar advies van de gebiedscommissie zodat ook gebieden waar voornamelijk risico op schade is door zwervende wolven in aanmerking komen voor het gebruik van de subsidieregeling. Daarnaast wordt de regeling ook van toepassing op zogenaamde voorlopers, schapen- en geitenhouders die maatregelen hebben genomen tussen 1 januari 2018 en de datum van inwerkingtreding van de huidige regeling.

Met deze acties zetten wij in op het zoveel mogelijk voorkomen van schade, het creëren van draagvlak en een effectieve soortenbescherming met betrekking tot de wolf. Er is momenteel € 2 ton beschikbaar voor de subsidieregeling. Op het moment dat het budget van de regeling ontoereikend blijkt, zullen wij uw Staten een voorstel voor het vervolgproces voorleggen.

De Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe zal de komende tijd voor dit gebied een schadepreventieplan opstellen waarin zij zullen omschrijven hoe de wolfwerende maat-regelen toegepast kunnen worden en zij gaan een advies formuleren over de andere vraagstukken rond de wolf die in het gebied leven. Schapen- en geitenhouders in deze gebieden zullen hierover geïnformeerd worden.

Hopende u hiermee voldoende geïnformeerd te hebben.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,

, voorzitter , secretaris

/coll.

Wijziging **Risicogebied wolvenschade**

Gedeputeerde Staten van Drenthe;

gelet op het Interprovinciaal Wolvenplan zoals vastgesteld door het IPO bestuur op 24 januari 2019;

BESLUITEN:

Het risicogebied wolvenschade zoals vastgesteld bij hun besluit van 15 december 2020, kenmerk 51/5.17/2020002579, Provinciaal Blad nummer 9560 van 2020, te wijzigen.

Dit besluit treedt in werking met ingang van de dag na de datum van uitgifte van het provinciaal blad waarin het wordt geplaatst.

Gedeputeerde Staten voornoemd,

mevrouw drs. J. Klijnsma, voorzitter
W.F. Brenkman MSc, secretaris

Uitgegeven:

Afschrift aan:
Subsidieloket
[redacted] (team Landelijk Gebied)
[redacted] (team S&I)

Wijziging Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Gedeputeerde Staten van Drenthe;

gelet op de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Algemene wet bestuursrecht;

BESLUITEN:

De subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe, zoals vastgesteld bij hun besluit van 15 december 2020, kenmerk 51/5.17/2020002579, Provinciaal Blad nummer 9559 van 2020, als volgt te wijzigen.

Artikel I
Na artikel 6, onder b, wordt een artikel ingevoegd, luidende:

Artikel 6, onder c
de aanvrager voor dezelfde dieren reeds subsidie heeft ontvangen van een andere provincie.

Artikel II
Artikel 7, onder d, komt te luiden:

Artikel 7, onder d
de vaste afrastering is geplaatst, uitgebreid of aangepast en de verplaatsbare afrastering is aangeschaft na 1 januari 2018.

Artikel III
Artikel 9, derde lid, komt te luiden:

Artikel 9, derde lid
De subsidie bedraagt maximaal € 20.000,- per schapen- en geitenhouder en kan niet meer bedragen dan de daadwerkelijk te maken of gemaakte kosten.

Dit besluit treedt in werking op de dag na publicatie in het Provinciaal Blad en werkt terug tot 1 januari 2021.

Gedeputeerde Staten voornoemd,

mevrouw drs. J. Klijnsma, voorzitter
W.F. Brenkman MSc, secretaris

Uitgegeven:

Afschrift aan:
Subsidieloket
[redacted] (team Landelijk gebied)
[redacted] en [redacted] (team S&I)

provincie Drenthe

PROVINCIAAL BLAD

Officiële uitgave van de provincie Drenthe

Nr. 1064
11 februari
2021

Wijziging Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Gedeputeerde Staten van Drenthe;

gelet op de Algemene subsidieverordening Drenthe 2017 en de Algemene wet bestuursrecht;

BESLUITEN:

de subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe, zoals vastgesteld bij hun besluit van 15 december 2020, kenmerk 51/5.17/2020002579, Provinciaal Blad nummer 9559 van 2020, als volgt te wijzigen.

Artikel I
Na artikel 6, onder b, wordt een artikel ingevoegd, luidende:

Artikel 6, onder c
De aanvrager voor dezelfde dieren reeds subsidie heeft ontvangen van een andere provincie.

Artikel II
Artikel 7, onder d, komt te luiden:

Artikel 7, onder d
De vaste afrastering is geplaatst, uitgebreid of aangepast en de verplaatsbare afrastering is aangeschaft na 1 januari 2018.

Artikel III
Artikel 9, derde lid, komt te luiden:

Artikel 9, derde lid
De subsidie bedraagt maximaal € 20.000,-- per schapen- en geitenhouder en kan niet meer bedragen dan de daadwerkelijk te maken of gemaakte kosten.

Dit besluit treedt in werking op de dag na publicatie in het Provinciaal Blad en werkt terug tot 1 januari 2021.

Gedeputeerde Staten voornoemd,

mevrouw drs. J. Klijnsma, voorzitter
W.F. Brenkman MSc, secretaris

Assen, 9 februari 2021
Kenmerk: 5.6/2021000231

Uitgegeven: 11 februari 2021

provincie Drenthe

PROVINCIAAL BLAD

Officiële uitgave van de provincie Drenthe

Nr. 1063
11 februari
2021

Wijziging Risicogebied wolvenschade

Gedeputeerde Staten van Drenthe;

gelet op het Interprovinciaal Wolvenplan zoals vastgesteld door het IPO bestuur op 24 januari 2019;

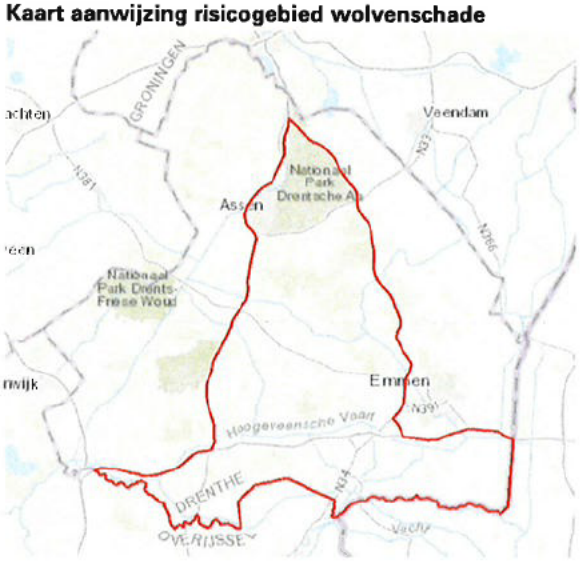
BESLUITEN:

het risicogebied wolvenschade zoals vastgesteld bij hun besluit van 15 december 2020, kenmerk 51/5.17/2020002579, Provinciaal Blad nummer 9560 van 2020, te wijzigen.

Toelichting
Op dit moment is er geen sprake van een wolventerritorium in Drenthe zoals bedoeld onder het Interprovinciaal Wolvenplan. Toch wil de provincie een start maken met het stimuleren van preventieve maatregelen en stelt zij naar advies van de gebiedscommissie binnen dit gebied een subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe open.

Om een duidelijke gebiedsafbakening te maken is ervoor gekozen om het gebied af te bakenen op herkenbare (water)wegen. De noordkant van het wolvenrisicogebied wordt begrensd door het punt waar de A28 en de N34 elkaar kruisen. De A28 vormt de westgrens van het gebied, tot deze de provinciegrens met Overijsel kruist. Aan de zuidzijde vormt de provincie-/landsgrens de begrenzing van het gebied. Aan de Oostzijde wordt het gebied begrenst door de N34, N376 en A37, tot de A37 de landsgrens kruist.

Kaart aanwijzing risicogebied wolvenschade

Dit besluit treedt in werking met ingang van de dag na de datum van uitgifte van het Provinciaal Blad waarin het wordt geplaatst.

Gedeputeerde Staten voornoemd,

mevrouw drs. J. Klijnsma, voorzitter
W.F. Brenkman MSc, secretaris

Assen, 9 februari 2021
Kenmerk: 5.6/2021000231

Van: [redacted]@bj12.n
Onderwerp: IPO Wo venwerkgroep 15 jun a.s.
Datum: 8 jun 2021 om 18:14
Aan: [redacted]@ po.n , [redacted]@ge der and.n , [redacted]@prov nc egron ngen.n , [redacted]@prov nc egron ngen.n [redacted]@frys an.fr , [redacted]@frys an.fr , [redacted]@drenthe.n , [redacted]@drenthe.n [redacted]@drenthe.n , [redacted]@over jsse .n , [redacted]@over jsse .n , [redacted]@brabant.n [redacted]@prv mburg.n , [redacted]@flevo and.n [redacted]@zee and.n , [redacted]@b j12.n [redacted]@b j12.n , [redacted]@b j12.n , [redacted]@b j12.n , [redacted]@m n nv.n , [redacted]@m n nv.n

Beste collega's,

Bijgaand de agenda voor ons overleg volgende week dinsdag.
Helaas zonder stukken, maar bereid u voor op enkele nazendingen!

Met vriendelijke groet,
[redacted]

[redacted] Faunazaken
[redacted] Maatschappelijke Adviesraad Faunaschade
[redacted] Wolf

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht I www.bij12.nl

T +31 (0)85 486 22 22 I F +31 (0)85 486 22 33

M +31 (0) 6 [redacted] I E [redacted]@bij12.nl

BIJ12 | Werkt voor provincies

PDF
0.1 Agenda 150621...EP.pdf